MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEȘ

ARGESSIS
X

STUDII ŞI COMUNICĂRI

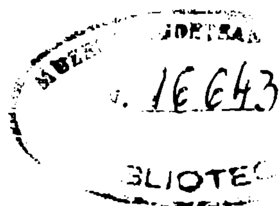
SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2001

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESSIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
X

PITEŞTI
2001

ARGESSIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESSIS
History series
Annals of the District Argeş Museum
Piteşti

EDITORI: MINISTERUL CULTURII, CONSILIUL JUDEȚEAN
ARGEŞ ŞI MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu nr. 44,
telefon 048/220254; fax 048/220254; e-mail: Museuarg@geostar.ro

---

EDITORIAL STAFF: MINISTRY OF CULTURE, THE DISTRICT
ARGEŞ COUNCIL AND THE COUNTY ARGEŞ MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, No. 44;
phone 048/220254; fax 048/220254; e-mail: Museuarg@geostar.ro
PITEŞTI - ROMÂNIA

Culegere şi tehnoredactare computerizată:
Ionel DOBRE, Gabriel DUMITRU
Corectura: **Dragoş CHISTOL**

I.S.S.N. 1453 - 2182

SUMAR

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

PERSONALITĂŢI

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ȘI MEDIE

TELLUL GUMELNIȚEAN DE LA ZIDURI (COM. MOZĂCENI, JUD. ARGEȘ)

DRAGOȘ MĂNDESCU

Comuna Mozăceni (fig. 1) se află situată în extremitatea sud-estică a județului Argeș, la 50 km de Pitești. Pe islazul satului Ziduri, la aproximativ 1, 5 km nord-vest de vatra satului, în punctul „Măgura de Sub Cetate" era cunoscut de mai multă vreme obiectivul de care ne ocupăm aici. Tellul are astăzi un diametru maxim de 45 m și o înălțime maximă, în zona central-vestică, de 2 m (fig. 2). Se află situat chiar în lunca plată a Dâmbovnicului, râu care curge la 500 m vest, și este înconjurat de o terasă înaltă (promontoriu) atât la nord (200 m distanță), dar mult mai aproape la est (doar 10-15 m). Este foarte probabil ca și pe această terasă înaltă din apropierea tellului să existe urme de locuire din eneolitic. Măgura a fost străpunsă în câteva locuri, mai ales spre centrul său, de gropi recente, superficiale, făcute de către localnici, în zonă circulând numeroase legende despre „comorile" ascunse aici. O perieghează efectuată de către subsemnatul împreună cu dl. I. Nania în acest punct în primăvara anului 2000 s-a încheiat cu recoltarea câtorva fragmente ceramice de factură eneolitică, precum și a unei lamele de silex [1].

De reținut că în întreaga zonă sudică a județului Argeș locuirea eneolitică este bine reprezentată. Tellul de la Ziduri este plasat într-o arie bogată în așezări de acest tip, contemporane: la Teiu (8 km nord-est de Ziduri) au fost cercetate două telluri gumelnițene[2], la Popești (12 km sud) un tell foarte bogat a beneficiat de cercetări arheologice[3] înainte de a fi distrus de lucrările de sistematizare și amenajare teritorială, la Negrași – „Fântâna Ilinii" (3 km nord) un alt tell („Măgura Călușarilor") similar celui de la Ziduri a fost reperat prin cercetări de suprafață[4], ca și la Morteni (jud. Dâmbovița)[5] (10 km nord-est de Ziduri, 4 km est de Teiu).

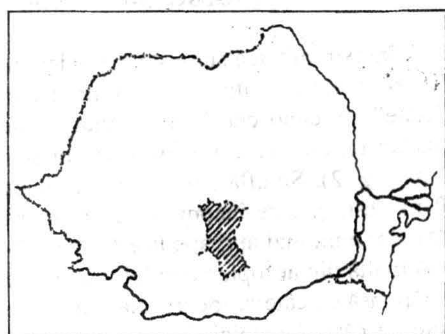
[1] Datorez mulțumiri domnului prof. Ion Nania, care cu bunăvoință mi-a semnalat, conducându-mă pe teren, mai multe puncte cu potențial arheologic deosebit din comunele: Căteasca, Teiu, Negrași și Mozăceni, inclusiv tellul de la Ziduri.

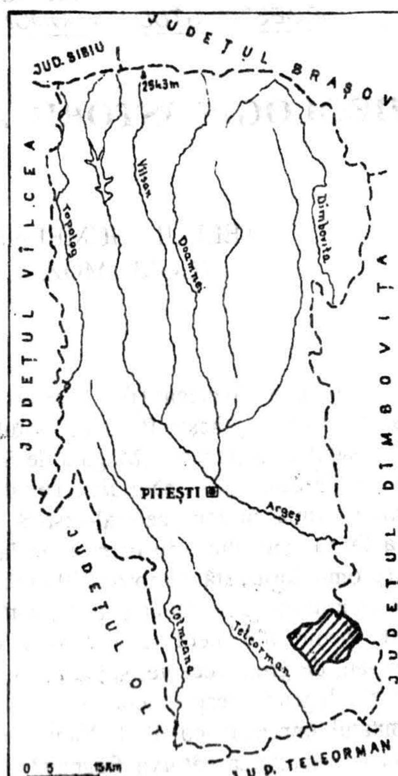
[2] S. Morintz, *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și împrejmuire în cultura Gumelnița*, în „SCIV", 12, 1962, 2, p. 278-280; I. Nania, *Locuitorii gumelnițeni în lumina cercetărilor de la Teiu*, în „Studii și articole de istorie", IX, 1967, p. 7-24.

[3] T. Cioflan, *Cercetările arheologice de la Popești, jud. Argeș*, în „Argessis, Studii și comunicări", Muzeul Județean Argeș, VII, 1995, p. 5-12.

[4] Reperat inițial de dl. I. Nania, ulterior cercetări de suprafață I. Nania și D. Măndescu.

[5] Cercetări de suprafață I. Nania.

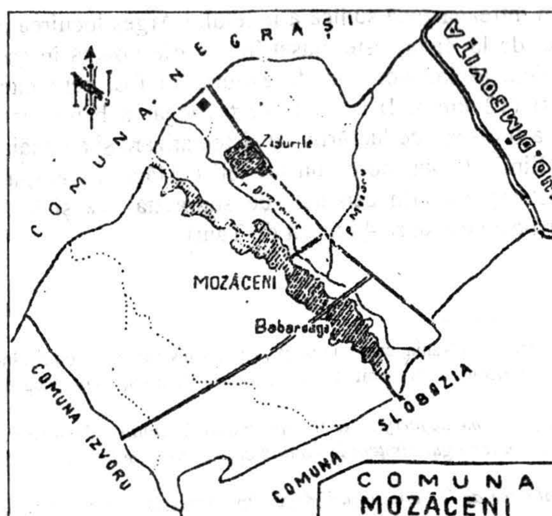

Fig. 1. Comuna Mozăceni, judeţul Argeş (◆ - tellul de la Ziduri).

În perioada 3 - 29 iulie 2000, Muzeul Judeţean Argeş a executat la Ziduri, punctul „Măgura” o săpătură arheologică cu caracter de sondaj. A fost trasată o secţiune cu orientarea est-vest, de la est de tell până în centrul său, având dimensiunile 2 m × 28 m. Secţiunea a fost dispusă uşor lateral (spre nord) faţă de diametrul maxim al tellului (fig. 3).

A. Elementele de fortificaţie. Deşi tellul se afla situat într-o zonă uşor inundabilă ce devenea mlăştinoasă cel puţin după revărsarea apelor râului din apropiere (şi astăzi este înconjurat de smârc), acest element de siguranţă natural a fost dublat de unul artificial: şanţ şi val de apărare (fig. 4). Şanţul are o deschidere la gură de 6, 2 m, iar lăţimea la bază este de 2, 4 m. Adâncimea este modestă: doar 1, 15 m. Probabil că eneoliticii l-ar fi adâncit mai mult, însă au fost nevoiţi să se oprească atunci când au întâmpinat rezistenţa unui strat geologic din pietriş foarte compact şi dur, pe care l-am surprins la – 1, 8 m adâncime de la nivelul actual de călcare. Pământul scos la săparea şanţului a fost aşezat spre interior, formând valul. Acesta are lăţimea la bază de 7 m şi înălţimea maximă surprinsă în profil de 1, 4 m. Suprapune direct pământul virgin, fiind astfel cel puţin contemporan, dacă nu chiar anterior primului nivel de locuire. Între şanţ şi val, un fel de *berma* cu o lăţime de 1 m este posibil să fi servit pentru amenajarea unei palisade din lemn. Sistemul artificial de fortificaţie a fost utilizat doar pe parcursul primei faze de locuire (a se vedea mai jos stratigrafia), ulterior valul şi şanţul fiind dezafectate, suprapuse de nivelurile celei de-a doua faze a aşezării.

B. Stratigrafia. Au fost evidenţiate stratigrafic şi înregistrate două faze de locuire, fiecare dintre acestea fiind alcătuite din câte trei straturi de cultură (fig. 4). Imediat sub stratul vegetal actual (cu o grosime de 0, 10 - 0, 15 m) succesiunea straturilor se prezintă astfel, de sus în jos:

1. strat cenuşiu cu o grosime de maximum 0, 95 m, cu o prezenţă abundentă a fragmentelor ceramice şi a granulelor de chirpici. În acest nivel superior au fost descoperite şi parţial dezvelite două locuinţe;
2. strat galben-cenuşiu cu fragmente de chirpici, fragmente ceramice şi urme puternice de arsură, având grosimea maximă de 0, 40 m;
3. strat gri-vineţiu cu multă cenuşă şi cu foarte rare fragmente ceramice, cu grosimea maximă de 0, 45 m;
4. strat galben închis cu grosimea maximă de 0, 60 m;
5. strat negru având grosimea maximă de 0, 45 m, cu ceva mai abundente urme de locuire (fragmente ceramice şi sporadic bulgări de chirpici) între care şi o vatră, dispusă în apropierea valului, care s-a putut păstra pe jumătate în profilul sudic al secţiunii;
6. strat vineţiu cu pigment galben, foarte sărac în fragmente ceramice şi urme de locuire, cu grosimea maximă de 0, 35 m.

Acest ultim strat suprapune direct pământul viu (humă neagră), care începe la -2, 90 m ; - 3 m (la capătul vestic al secţiunii).

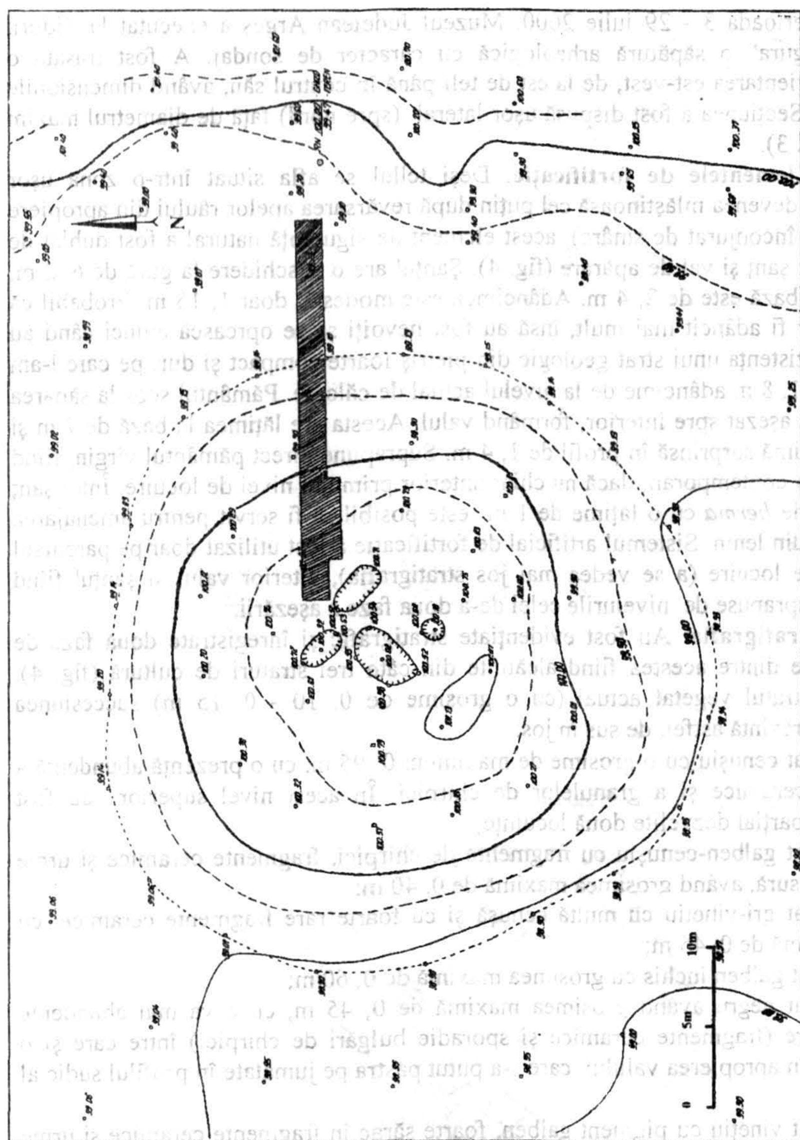

Fig. 2. Tellul de la Ziduri.

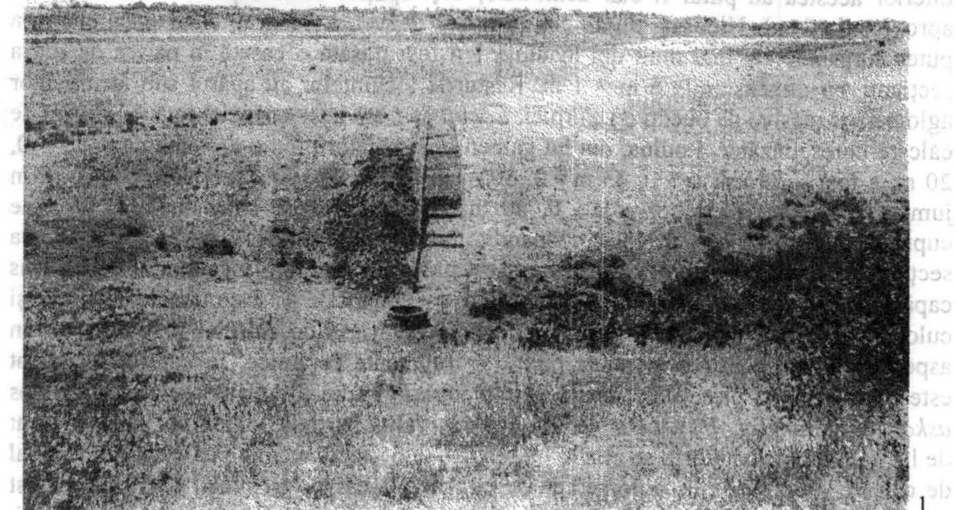
În urma analizei inventarului recoltat (ce va fi prezentat mai jos) coroborată cu datele stratigrafice, au putut fi stabilite două faze ale aşezării: cele trei niveluri superioare aparţin fazei secunde a locuirii (Gumelniţa B 1), iar celelalte trei straturi alcătuiesc prima fază a locuirii tellului (Gumelniţa A 2). Dacă în prima fază (Gumelniţa A 2) aria locuibilă a fost delimitată de sistemul de apărare alcătuit din val şi şanţ, în cea de-a doua fază (Gumelniţa B 1) fortificaţia nu a mai fost refăcută, deci nici utilizată, aria locuibilă extinzându-se şi suprapunând vechiul şanţ (umplut) şi val (mult aplatizat).

C. Locuinţele. Ambele locuinţe descoperite în această campanie aparţin nivelului ultim de locuire. Iniţial, datorită stării în care se aflau resturile acestora (răvăşite, împrăştiate), am crezut că este vorba de o singură locuinţă mai mare, însă ulterior acestea au putut fi clar delimitate, deşi spaţiul ce le separă era redus (doar aproximativ 1 m). Nici una dintre ele nu a fost dezvelită integral, chiar dacă pentru a putea surprinde cât mai mult din locuinţa 1 a fost trasată o casetă în partea de sud a secţiunii, cu dimensiunile 6 m × 1 m. Resturile locuinţelor au apărut sub forma unor aglomeraţii masive de bucăţi de chirpici. *Locuinţa 1* era uşor adâncită faţă de nivelul de călcare corespunzător. Podina, din lut galben bine bătătorit, cu o grosime de 0, 15 – 0, 20 m, a fost surprinsă la - 0, 45 m - 0, 60 m în partea de sud a secţiunii, pentru ca în jumătatea nordică să coboare la - 0, 80 m. Aglomerarea de chirpici (cu o grosime cuprinsă între 0, 20 m – 0, 45 m, răspândită pe o lungime de 4, 2 m, pe toată lăţimea secţiunii) marchează resturile suprastructurii prăbuşite în urma incendiului care a pus capăt locuirii, aşa cum arată urmele de ardere secundară de pe fragmentele ceramice şi culoarea puternic roşietică a bucăţilor de lutuială. Masa de chirpici prăbuşită, cu un aspect compact, conţinea şi multe pietre şi fragmente ceramice. Inventarul recuperat este relativ bogat: piese din silex, o râşniţă, foarte multe fragmente ceramice, un vas *askos* întregibil (fig. 7/1). *Locuinţa 2* a fost dezvelită parţial. Podina, tot dintr-un strat de lut gălbui bine bătătorit, se afla la - 0, 45 m - 0, 50 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare. Peste aceasta, aglomeraţia de chirpici roşcat cu grosimea de 0, 3 m a fost surprinsă pe o lungime de 2, 9 m şi o lăţime de 0, 8 m, în colţul de sud-vest al secţiunii. La 0, 8 m de limita nord-estică a masei de chirpici se afla o groapă menajeră (diametrul maxim la gură = 0, 7 m, adâncimea = 1, 25 m), umplutura acesteia fiind alcătuită din fragmente ceramice, cenuşă şi pietre. Inventarul locuinţei 2 s-a dovedit a fi mai modest. S-a recuperat, în afară de numeroase fragmente ceramice neîntregibile, doar o greutate de lut ars pentru războiul de ţesut (fig. 5/7).

D. Inventarul este cel întâlnit în mod obişnuit în cadrul locuirilor eneolitice. Nu a fost descoperit nici un obiect din metal, os sau corn.

Ceramica (Olăria). În privinţa fazei Gumelniţa A 2, se disting două specii ceramice:
- ceramica din pastă grosieră, cenuşie, cu decor din barbotină ori alveolat, uneori cu butoni (eventual perforaţi) reprezentată în special de categorii ceramice precum vasele mari de provizii ori vasele cu corp bombat şi gât scurt;
- ceramica din pastă fină, cu lustru negru-metalic la exterior, bine arsă (fig. 8/2-6), reprezentată prin următoarele categorii ceramice: castroane cu buza invazată, străchini, boluri, vase cu umăr lat. Sporadic au apărut şi fragmente ceramice tot dintr-o pastă fină, fără impurităţi, bine arsă, dar cu o culoare gălbuie. Decorul ceramicii din specia fină este alcătuit din alveole mărunte, dispuse sub buză sau sub umărul vasului, benzi incizate în diagonală sub umăr, dar şi brâul realizat prin impresiuni succesive. Sunt prezenţi şi butonii perforaţi.

Pentru faza Gumelniţa B 1, speciile ceramice sunt aceleaşi, numai că raportul se inversează:
- ceramica fină este foarte rară: câteva fragmente cu lustru negru la exterior provenind de la un văscior mic, ori fragmente ceramice cenuşii;

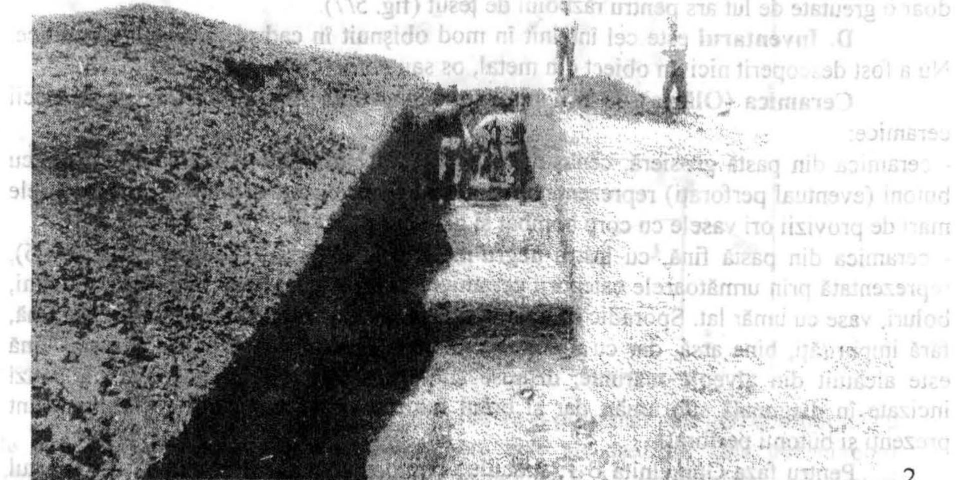

Fig. 3. Ziduri: 1 Tellul, cu secţiunea 2000. Vedere dinspre est; 2 Aspect din timpul săpăturilor. Vedere dinspre est.

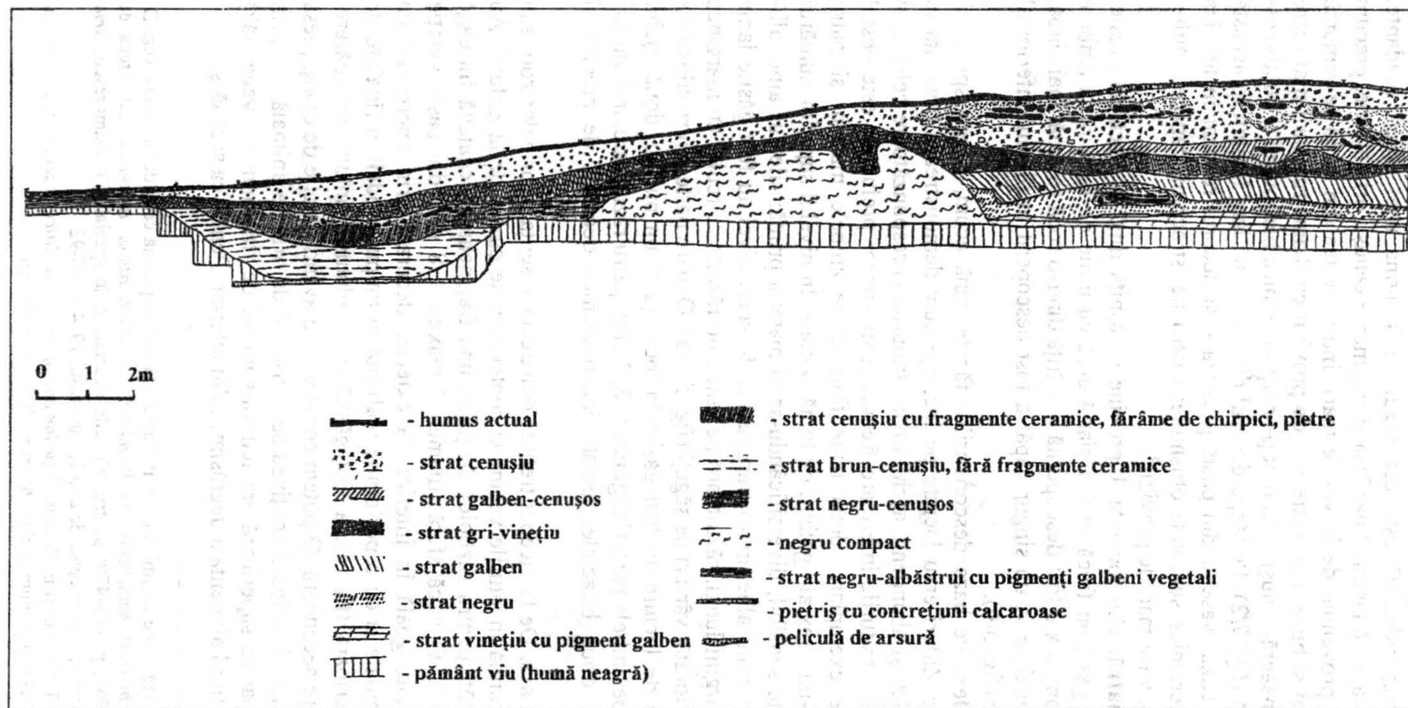

Fig. 4. Ziduri. Profilul peretelui sudic al sectiunii 2000.

eramica grosieră predomină (fig. 8/1). Pasta este amestecată într-o proporţie apreciabilă cu nisip. Culoarea preponderentă este cea rezultată în urma unei arderi oxidante: roşcată ori brun-roşcată, fără lustru. Apar însă şi fragmente cenuşii ori galbene, precum şi cele negre-cenuşii, provenind de la vasele mari. Între acestea din urmă se remarcă fragmentele din corpul şi buza unui mare vas de provizii cu diametrul gurii mai mare de 1 m, dintr-o pastă neagră-cenuşie, decorat pe corp în tehnica barbotinei şi cu alveole mari dispuse sub buză (fig. 7/2). Pe lângă decorul din barbotină larg întâlnit în această etapă, figurează – în cazul vaselor din pastă grosieră – şi decorul realizat în tehnica inciziei. Categoriile ceramice sunt cele obişnuite: castroane, străchini, capace, căniţe, un vas askos (fig. 7/1), vase mari de provizii[6].

Piese din piatră. Din locuinţa 1 provine o râşniţă dintr-o placă de gresie, alături de care a fost găsit un frecător din piatră dură cu urme de folosire la ambele capete. Tot în acest complex a fost descoperită o dălţiţă dintr-o rocă roşcată, mai slabă. Un alt frecător, folosit doar la un singur capăt a fost descoperit în nivelul inferior al ultimei faze de locuire (fig. 5/6).

Piese din silex. Pe baza descoperirilor făcute până acum, putem spune că piesele din silex de la Ziduri erau lucrate pe loc, aşa cum demonstrează prezenţa în locuinţa 1 a unui nucleu şi abundenţa aşchiilor în straturile corespunzătoare celei de-a doua faze a locuirii. În straturile inferioare frecvenţa silexurilor prelucrate este destul de mică – doar şase exemplare: două lame folosite pe ambele margini şi patru răzuitoare, toate dintr-un silex alb-gălbui, de bună calitate. În nivelul superior numărul pieselor de silex creşte sensibil, diversificându-se şi materia primă: silexuri albe, alb-gălbui, vineţiu cu intruziuni albe, maro transparent. În acest nivel au fost găsite lame ascuţite pe ambele margini lungi, răzuitoare pe lamă, un răzuitor circular cu marginea foarte subţiată şi deteriorată, vârfuri de săgeţi (fig. 5/1-5). O mare parte dintre silexurile celei de-a doua etape de locuire au fost găsite în locuinţa 1: un nucleu, două aşchii mari, o lamă folosită pe ambele părţi (lungimea = 6, 3 cm), patru răzuitoare, trei vârfuri de săgeţi dintre care două bifaciale, lucrate într-o tehnică deosebit de precisă şi îngrijită.

Piese din lut ars. De la început trebuie remarcată absenţa figurinelor zoo- sau antropomorfe, care abundă în siturile vecine şi contemporane cu cel de la Ziduri[7]. Au fost găsite două greutăţi pentru războiul de ţesut, una fragmentară, cealaltă întreagă (fig. 5/7), în locuinţa 2. O mică sferă (diametrul maxim = 8 cm) din pastă vineţie amestecată cu pietricele, goală în interior, la exterior decorată prin impresiuni cu degetul în lutul încă moale şi cu o perforaţie realizată în timpul modelării (înainte de ardere) la partea superioară (fig. 6), a fost găsită în umplutura şanţului de apărare. Prezintă urme de ardere secundară. O putem considera ca având funcţie de opaiţ, piesă pentru iluminat: cavitatea interioară conţinea seu, grăsimi de origine animală, iar prin spaţiul liber lăsat în partea superioară era introdus un fel de fitil (materie vegetală?) care ardea, combustia fiind alimentată degrăsimea din interior. Pentru ca seul să-şi

---

[6] Pentru probleme generale legate de ceramica culturii Gumelniţa contemporană celei de la Ziduri, vezi D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, Biblioteca de arheologie 5, Bucureşti, 1961, p. 445-470; pentru tehnicile decorative, în special: Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, România – mari epoci de artă 1, Bucureşti, 1974, p. 80-92.

[7] I. Nania, *op.cit.*, p. 18-19; T. Cioflan şi E. Rotaru, *Figurine antropomorfe neolitice descoperite la Popeşti, jud. Argeş*, în „Revista muzeelor şi monumentelor, Muzee", 1988, 4, p. 49 urm..

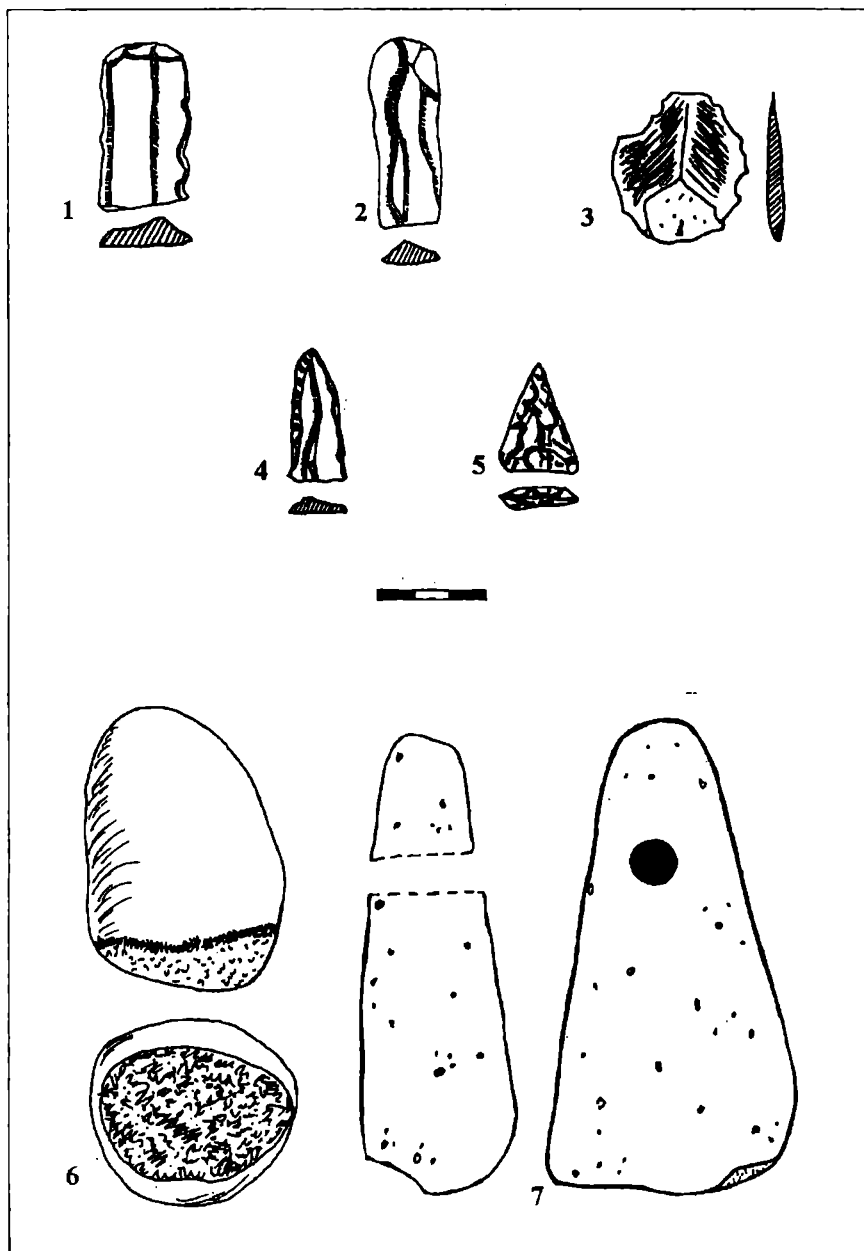

Fig. 5. Piese descoperite la Ziduri: 1-3 Răzuitoare de silex; 4-5 Vârfuri de săgeată din silex; 6 Frecător din piatră; 7 Greutate de lut ars pentru războiul de ţesut.

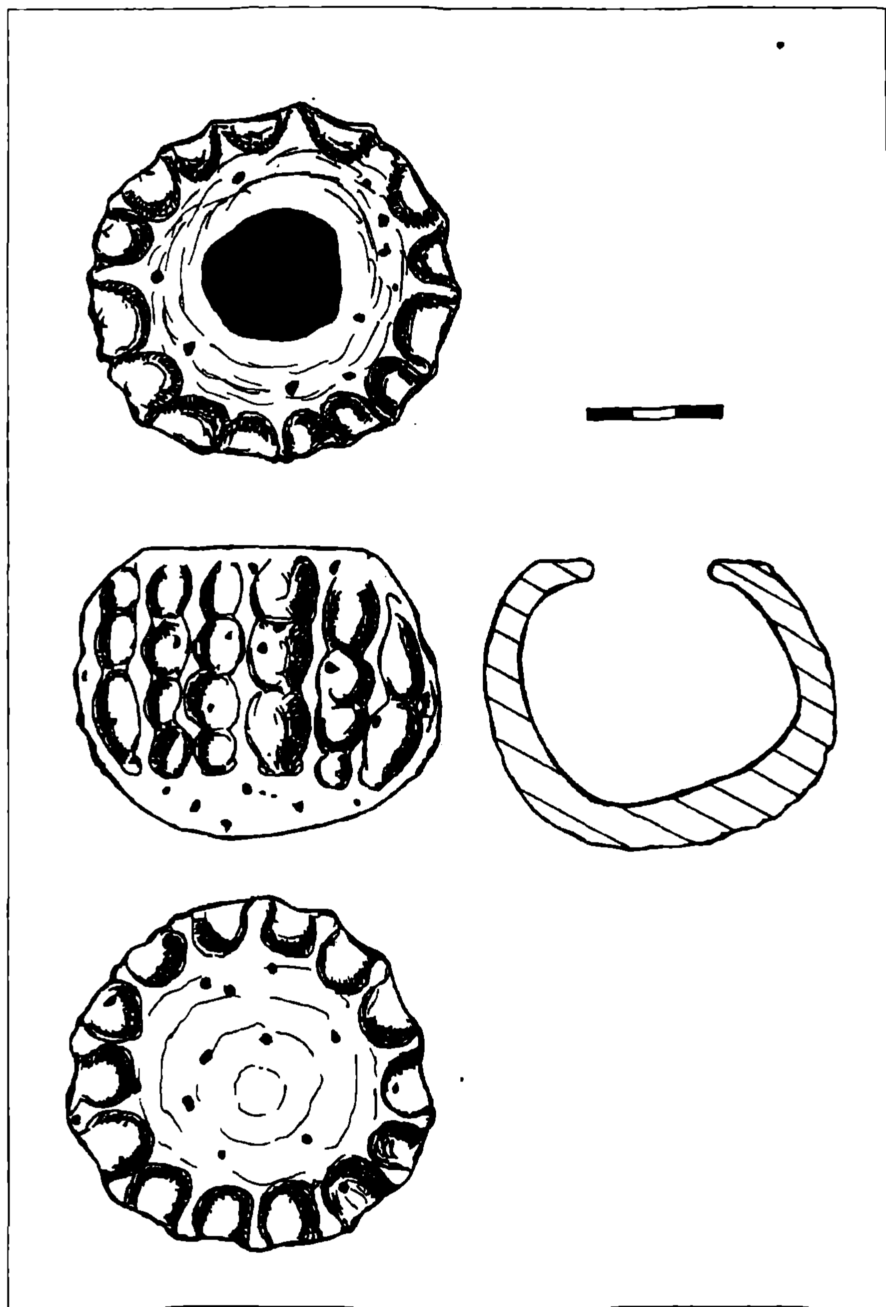

Fig. 6, Mică sferă din lut ars (opaiţ?) descoperită la Ziduri - strat Gumelniţa B1

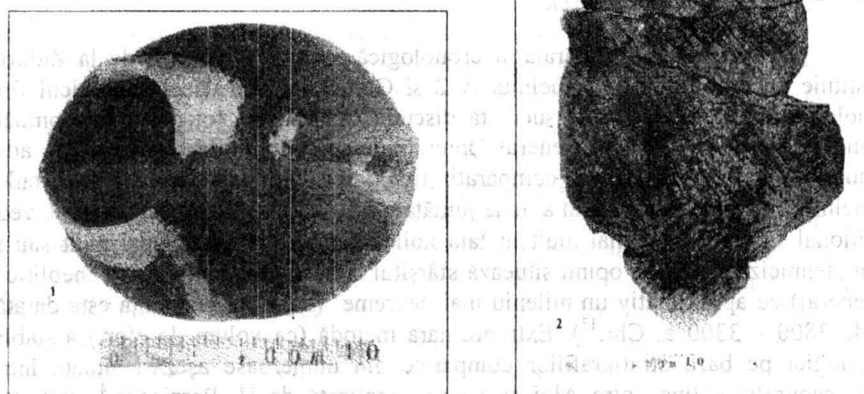

Fig. 7. Ziduri. Ceramică: 1 Vas askos; 2 Fragmente dintr-un mare vas de provizii.

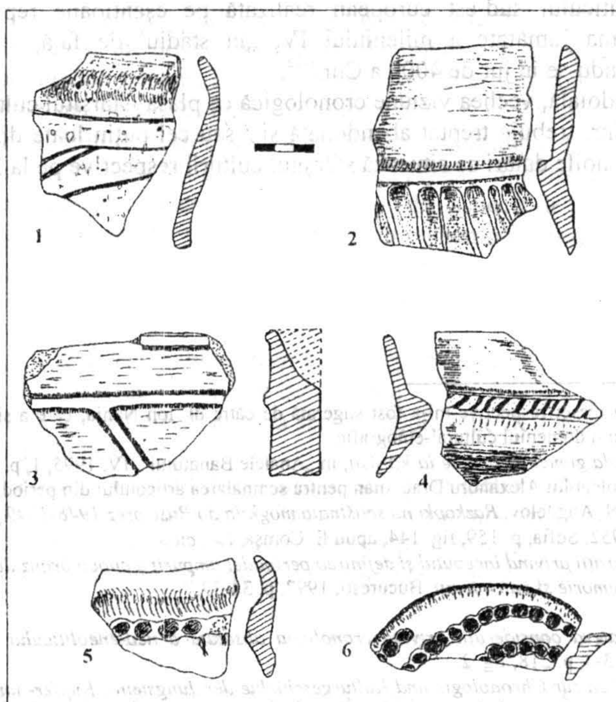

Fig. 8. Ziduri. Fragmente ceramice: 1 Strat Gumelnița B1; 2-6 Strat Gumelnița A2

păstreze fluiditatea trebuia ca recipientul să fie plasat în apropierea unei surse de căldură. Astfel se poate explica şi forma semisferică a părţii inferioare a opaiţului, acesta fiind fixat probabil în cenuşa din preajma vetrei locuinţei[8]. Deşi reduse cantitativ, opaiţe de genul acestuia, apropiate ca formă, au fost descoperite în două staţiuni gumelniţene: necropola de la Vărăşti (com. Dorobanţu, jud. Călăraşi)[9] şi tellul de la Ruse (Bulgaria)[10].

E. Cronologia

Dacă încadrarea culturală şi cronologică relativă a aşezării de la Ziduri nu constituie un efort dificil (Gumelniţa A 2 şi Gumelniţa B 1, deci eneoliticul final), cronologia absolută necesită o succintă discuţie. Astăzi este tot mai mult combătută „cronologia troiană"[11] (în general înmulţindu-se atitudinile critice „la adresa cronologiei bazate pe criterii comparativ-tipologice"[12]) după care sfârşitul culturii Gumelniţa s-ar situa la o dată în a doua jumătate a mileniului III. Acest punct de vedere tradiţional se clatină tot mai mult în faţa noilor metode de datare mai mult sau mai puţin „tehnicizate". Noile opinii situează sfârşitul culturii Gumelniţa (şi al eneoliticului în general) cu aproximativ un mileniu mai devreme (cultura Gumelniţa este datată în jur de 3800 – 3300 a. Chr.[13]). Extraordinara metodă (ca volum de efort) a stabilirii cronologiei pe baza stratigrafiilor comparate din numeroase aşezări situate într-un cadru geografic extins, între Alpi şi Taurus, realizată de H. Parzinger[14], metodă ce trebuie luată în seamă în ciuda numeroaselor puncte sensibile[15], datează pe la 3700 – 3400 a. Chr. sfârşitul neoliticului (eneoliticului). În sfârşit, datarea prin metoda ^{14}C a sfârşitului neoliticului sud-est european realizată pe eşantioane reprezentative, se situează în prima jumătate a mileniului IV, „în stadiul de faţă, sfârşitul culturii Gumelniţa situându-se în jur de 4000 a.Chr."[16].

Fără îndoială, vechea viziune cronologică ce plasa sfârşitul culturii Gumelniţa pe la 2000 a. Chr. trebuie treptat abandonată şi / sau cel puţin luate din ce în ce mai mult în calcul şi noile datări ce situează sfârşitul culturii respective pe la 3500 – 3300 a. Chr..

[8] Funcţia de opaiţ a piesei respective mi-a fost sugerată de către dl. Ion Nania, care a şi argumentat-o cu exemple şi analogii din domeniul cultural-etnografic.

[9] E. Comşa, *Necropola gumelniţeană de la Vărăşti*, în „Analele Banatului", IV, 1995, 1, p. 113, fig. 18 şi 27. Datorez mulţumiri colegului Alexandru Dragoman pentru semnalarea articolului din periodicul timişorean.

[10] G. Gheorghiev şi N. Anghelov, *Razkopki na selištnata moghila do Ruse prez 1948-1949 god.*, în „Izvestija Selestina", XVIII, 1952, Sofia, p. 159, fig. 144, apud E. Comşa, *loc. cit.*.

[11] A. Vulpe, *Consideraţii privind începutul şi definirea perioadei timpurii a epocii bronzului în România*, în: *Timpul istoriei*, I, *Memorie şi patrimoniu*, Bucureşti, 1997, p. 38-39.

[12] *Ibidem*.

[13] C.-M. Mantu, *Câteva consideraţii privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în „SCIVA", 46, 1995, 3-4, p. 218, fig. 2.

[14] H. Parzinger, *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer- und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittlerem Taurus*, în „Römisch-Germanische Forschungen", 52, 1993, Mainz.

[15] A. Vulpe, *op. cit.*, p. 39.

[16] *Ibidem*, p. 40.

LE TELL GUMELNIŢA DE ZIDURI
(COMMUNE MOZĂCENI, DÉP. ARGEŞ)
Résumé

Pendant l'été de l'année 2000, le Musée Départamental d'Argeş a effectué une campagne de fouilles archéologiques à caractère de sondage au tell de village Ziduri, le point „Măgura", com. Mozăceni. Depuis longtemps on connaissait ici l'éminence avec le diamètre maxim de 45 mètres et l'hauteur maximum de 2 mètres , facilement visible, trouvée même dans le pré plat de la rivière Dâmbovnic.

Les fouilles ont mis au jour les traces d'une intense habitation énéolithique – la culture Gumelniţa, avec deux grandes étapes: la première phase Gumelniţa A2 et la deuxième phase Gumelniţa B1. Le tell bénéficiait d'éléments de fortification réalisés artifficiellement: fosse (1, 15 m de profondeur) et valum (hauteur maximum de 1, 4 m, la largeur de 7 m), ceux-ci fonctionnant seulement dans la première phase de l'habitation; ultérieurement ceux-ci ont été quittés, l'habitation s'étendant au-déla d'eux. Ont été partiellement découvertes deux habitations dans la couche supérieure. L'inventaire récolté est celui ordinaire: céramique fine à vernis noir-métalique à l'extérieur (des bols, des écuelles, des couvercles, des vases à épaule large, etc.) céramique grossière (de grands vases pour des provisions,des bols, un vase askos), ornée soit par des incisions, soit par des séries d'alvéoles (raie alvéolaire), mais le plus souvent par la technique de la barbotine; des pièces en pierre: un moulin, des pièces à frotter, des percuteurs, un noyau, un ciseau, des pièces en silex: des grattoirs, des lamelles, des pointes de flèches, des pièces en terre cuite: des poids pour le métier à tisser et une petite sphère (un lumignon peut-être). Le tell de Ziduri se place au milieu et à la fin de la culture Gumelniţa, à la fin du néolithique tardif, et en termes chronologiques absolus dans la deuxième moitié du IV-ème millénaire av. J. Chr..

L'objet recherché contribue à l'illustration des aspects de la culture Gumelniţa dans le sud du départament d'Argeş, à côté des tells contamporains de Teiu et Popeşti.

Explication des figures

Fig. 1. Carte de la commune Mozăceni, dép. Argeş.

Fig. 2. Tell de Ziduri. Esquisse de situation .

Fig. 3. Ziduri: 1 Le tell, avec la section 2000. Vue de l'est; 2 Aspect pendant l'exploration. Vue de l'est.

Fig. 4. Ziduri – le profil de la paroi du sud de la section 2000.

Fig. 5. Pièces découvertes à Ziduri: 1-3 Grattoirs en silex; 4-5 Pointes de flèches en silex; 6 Pièce à frotter en pierre; 7 Poids pour le métier à tisser en terre cuite.

Fig. 6. Petite sphère en terre cuite (lumignon?) de Ziduri - couche Gumelniţa B1.

Fig. 7. Céramique de Ziduri: 1 Vase askos; 2 Tessons d'un vase pour des provisions.

Fig. 8. Tessons de Ziduri: 1 Couche Gumelniţa B1; 2-6 Couche Gumelniţa A2.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ORIGINEA NUMELUI RÂULUI ARGEŞ

CONSTANTIN C. PETOLESCU

După cum se ştie, o serie de nume de râuri din România sunt moştenite din hidronimia geto-dacică[1]: Tisa (Strabo, VII 5,2: *Parisos*, sic; Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia* IV 12 [24], 78: *Pathissus* ; Priscus Panites, *Tigas*, sic; Iordanes, *Getica* 178: *Tisia* ; Geograful din Ravenna, IV 14: *Tisia*), Someş (*Samus*, atestat epigrafic[2]), Mureş (Herodot, IV 48: *Maris*; Strabo, VII 3,13: *Marisos*; Geogr. Rav., IV 14: *Marisia*), Criş (Geogr. Rav., IV 14: *Cresia* sic; Constantin Porphyrogenitul, 40, 35-44; *Crisos*), Timiş (Herodot, IV 49: *Tibisis* ; Strabo, III 8, 1: *Tibiscos* ; Priscus Panites, *Tifisas* ; Iordanes, *Getica* 178: *Tibisia* ; Geogr. Rav., IV 14: *Tibisia*), Olt (Ptolemeu, III 8,2: *Alouta* ; Iordanes, *Getica* 73: *Aluta*; vezi şi Tabula Peutingeriana, VII 4: *Pons Aluti*), Prut (Herodot, IV 48: *Pyretos* sau *Porata*).

Aceeaşi origine antică se atribuie altor două hidronime, Ampoi (*Ampelus, Ampeius)* şi Motru *(Mutrius)*, ale căror prototipuri au fost reconstituite, cu maximă certitudine, pe baza unor toponime antice: *Ampelum* (azi Zlatna)[3] şi *Ad Mutrium* (Tabula Peutingeriana, VII 4: *Amutria* ; Ptolemeu, III 8,4: *Amoutrion*). În această categorie trebuie de asemenea considerat râul Argeş; numele antic ar fi **Argesis*, hidronim reconstituit de V. Pârvan[4]. Marele nostru savant îşi însoţea ipoteza de un amplu comentariu istoric şi lingvistic, invocând şi o importantă analogie: toponimul *Argesis* din Mysia (vestul Asiei Mici), menţionat în Tabula Peutingeriana (dar *Argiza* la Hierocles, în *Synekdemos*)[5]. Se mai poate cita, în sprijinul acestei reconstituiri, numele unui mic râu, *Argya*, din Macedonia[6].

---

[1] Pentru sursele citate, a se vedea cele două volume de izvoare privind istoria veche a României: *Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes*, I, Bucureşti, 1964; *Fontes historiae Dacoromanae*. II, Bucureşti, 1970.

[2] CIL, III, 7633 (= 827): *agens sub sig(nis) Samum cum reg(ione) Ans(amensium)*.

[3] Pentru toponim, vezi I. I. Russu, *Inscripţiile Daciei romane*, III/3, Bucureşti, 1984, p. 280-281 şi inscripţiile nr. 280 şi 282.

[4] V. Pârvan, *Consideraţii asupra unor nume de râuri daco-scitice*, în „Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice", seria III, tomul I, p. 12-16; idem, *Getica*, Bucureşti, 1926, p. 42, 81, 235.

[5] Vezi Konrad Miller, *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart, 1916, col. 714.

[6] CIL, III, 600 (= ILS, 2724; C. C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie*, II, Bucureşti, 2000, nr. 361), inscripţie din care aflăm că un ofiţer de rang ecvestru a reparat drumurile din teritoriul coloniei Byllis (în provincia Macedonia): *viam pub[licam] quae a col(onia) Byllid(i) per Astacias ducit angostam fragosam [pe]riculosamq(ue) ita munit, ut vehiculis cometur item [pon]tes in Argya flumine et rivis d(e) s(ua) [f(ecit)] et inscr[ip]sit d(ecreto) d(ecurionum)*. Despre *Argyas fl.* (identificat cu Shushicë,

Dar cea mai importantă legătură s-a făcut cu toponimul *Argedava* (din inscripţia de la Dionysopolis)[7], reşedinţa tatălui lui Burebista şi poate chiar a marelui rege[8]. Această enigmatică *dava* s-ar situa astfel pe Argeş[9]; în sprijinul acestei identificări s-au adus argumente arheologice demne de luat în consideraţie: existenţa unei importante aşezări getice la Popeşti (com. Mihăileşti, jud. Ilfov), pe malul stâng al acestui râu, explorată, cu rezultate fructuoase, timp de mai multe decenii[10].

Totodată, V. Pârvan[11] a identificat acest râu cu *Ordessos*, menţionat de Herodot (Istorii, IV 48: "Istrul, care este cel mai mare dintre toate fluviile pe care le cunoaştem, curge mereu cu acelaşi debit, vara şi iarna. E cel dintâi fluviu din Sciţia venind dinspre apus; el ajunge fluviul cel mai mare, deoarece primeşte apele mai multor râuri. Printre acelea care îl fac să fie mare sunt cinci mari cursuri de apă care curg în Sciţia; unul numit de sciţi Porata, iar de eleni Pyretos, apoi Tiarantos, Araros, Naparis şi *Ordessos*. Cel dintâi amintit dintre aceste râuri e mare şi, curgând el spre răsărit, îşi uneşte apele cu ale Istrului. Al doilea, căruia i se spune Tiarantos, curge mai spre apus, fiind şi mai mic. Araros, Naparis şi *Ordessos* curg între aceste două rânduri, vărsându-se şi ele în Istru". Probabil că forma *Ordessos* nu este greşită[12] (sau în totalitate greşită[13]); ne permitem a atrage atenţia asupra toponimului *Orgame* din Scythia Minor (menţionat de Hecataios din Milet; apud Ştefan din Bizanţ[14]), care apare mai târziu sub forma *Argamum*[15]. În mod asemănător, *Ordessos* va fi evoluat spre *Ardessos-Argessos*; forma cea mai potrivită ni se pare *Argesis* (reconstituită de V. Pârvan), care a devenit în limba română *Argeş*[16].

în Albania), vezi: *Tabula Imperii Romani, K-34*, Ljubljana, 1970, p. 18. După I. I. Russu, *Illirii*, Bucureşti, 1969, p. 82, 95, 100, 169, acest hidronim ar fi illiric.

[7] Cea mai completă ediţie a acestei inscripţii: G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I, Sofia, 1970, nr. 13.

[8] V. Pârvan, *Getica*, 1926, p. 81: "Fie că *Argedava* din inscripţia citată de la Dionysopolis e *Arcidava* din Banat, fie că ea e undeva pe râul cu al cărui nume seamănă, Argeşul, *Arge-sis Arge-dava*, este foarte probabil că oraşul de frunte al marelui rege a trebuit să fie la Sudul sau Sudvestul Carpaţilor". Pledând pentru localizarea acestei *dava* pe râul Argeş, R. Vulpe (în studiul *Argedava* din vol. *Studia Thracologica*, Bucureşti, 1976, p. 69-79) respinge categoric identitatea dintre Argedava (din inscripţia de la Dionysopolis) şi Arcidava bănăţeană (*Arcidava* în Tabula Peutingeriana, VII 3; dar *Argidaua* la Ptolemeu, III 8,4). O localitate oarecum omonimă este atestată într-o inscripţie latină din teritoriul Histriei: Al. Suceveanu, Revue roumaine d'histoire, 14, 1975, p. 111-118 (cu o amplă discuţie) (de unde inscripţia este preluată de D. M. Pippidi, *Inscripţiile din Scythia Minor*, I, Bucureşti, 1983, nr. 358).

[9] R. Vulpe, *op. cit.*, p. 75 şi urm.

[10] Vezi o succintă prezentare semnată de Al. Vulpe, în *Dicţionar de istorie veche a României*, Bucureşti, 1976, p. 481-482.

[11] V. Pârvan, *Consideraţii...*, p. 12-13.

[12] Pornind de la impresia (împărtăşită şi de W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II,2, p. 94) [reimprimare: Wien, 1980] că terminaţia acestui hidronim ar fi de aspect "carian", V. Pârvan (*loc. cit.*, p. 12) îşi punea întrebarea: "Care este atunci adevăratul nume antic al Argeşului, pe care Herodot îl va fi auzit fals - el care era din părţile Cariei - ca un nume «carian» ?".

[13] Vezi astfel *portus Ordesus* (azi probabil Oceakov), la Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia*, IV 12 (26), 82 (*Fontes*, I, p. 404).

[14] Vezi *Fontes*, I, p. 9.

[15] Vezi *[fines] Argamensium* din *horothesia* Histriei (D. M. Pippidi, *Inscripţiile din Scythia Minor*, I, nr. 68) şi *Argamo*, menţionat de Procopius din Caesarea (*De aedificiis*, IV 11,20).

[16] Cea mai veche atestare (dar indirectă) a Argeşului se găseşte într-o diplomă a lui Carol Robert de Anjou din noiembrie 1336, în care se menţionează întâlnirea regelui (în 1330) cu un vasal al său *sub castro Argyas*

A PROPOS DU NOM DE LA RIVIÈRE D'ARGEŞ

Résumé

Selon une opinion générale, le hydronyme *Ordessos*, mentionné par Hérodote (IV, 48), serait identique avec la rivière d'Argeş. Ce hydronyme a été aussi rapproché par V. Pârvan (note 4) du toponyme *Argedava* de l'inscription de Dionysopolis (IGB, I, 13); selon ce savant, la nom ancien de la rivière serait **Argesis*. À l'appui de cette reconstitution, l'auteur de cet article invoque aussi le hydronyme *Argyas* mentionné dans une inscription latine de Macédoine (CIL, III, 600 = ILS 2724; *supra*, note 6); de même, pour l'évolution d'*Ordessos* à *Argessos (Argesis)*, cf. *Orgame* (chez Hécatée) - *Argamum* (voir note 15), en Scythie Mineure.

(capitala lui Basarab I); vezi: *Documente privind istoria Romániei*. Veacul XIV. C. Transilvania, vol. III, Bucureşti, 1954, p. 398-399, nr. 308.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CAMPANIA LUI ALEXANDRU MACEDON LA DUNĂREA DE JOS (335 î.Hr.). O NOUĂ INTERPRETARE

VALENTIN MARIN

Campania lui Alexandru cel Mare din primăvara anului 335 î. Hr., deși sumar tratată în izvoare[1], reprezintă un moment de referință pentru istoria Dunării de Jos și poate fi considerată ca parte distinctă a acțiunilor militare întreprinse de către regele Macedoniei „împotriva tribalilor și ilirilor"[2] în spațiul geostrategic balcanic.

Comandantul suprem al armatei macedonene a conceput campania ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali, având, după cum remarca Vasile Pârvan, „flancul drept apărat de regiunile de penetrație elenică și de imediat contact cu flota, întâi pe Marea Egee și Marea Neagră până La Haemus, apoi pe Dunăre, de la coborârea din Haemus către ținutul tribalilor"[3], cu scopul de a supune și a controla acest teritoriu până la fluviu.

Pe parcursul relatării evenimentelor de către Arrianus, nu rezultă că Alexandru ar fi primit întăriri sau ajutoare pe itinerarul de deplasare către Dunărea de Jos, ceea ce ne face să credem că trupele s-au adunat într-un raion de concentrare cu centrul la

---

[1] Fragmente din aceste izvoare au fost publicate în *IIR* într-o ediție coordonată de Radu Hâncu și Vladimir Iliescu, astfel: Arrian, *Expediția lui Alexandru*, I, 1-5, cf. *IIR*, I, p. 579-587, Strabon, *Geografia*, I. 2,1; VII, 3,8; 3,13; 5, 11-12, cf. *IIR*, I, p. 216-217, 233-235, 239-241, 247-249; Pseudo-Calistene, *Viața și faptele lui Alexandru Macedon*, I, 26, cf. *IIR*, I, p. 127, Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XVII, 8,1, cf. *IIR*, I, p. 191-193, Trogus Pompeius – Iustinus, *Istoria lui Filip*, XI, 6, 20, cf, *IIR*, I, p.355, Curtius Rufus, *Istoria lui Alexandru cel Mare Macedoneanul*, IX, 6, 20, cf. *IIR*, I, p. 363, Frontinus, *Stratagemele*, II, 11, 3, cf. IIR, I, p. 433, Plutarh, *Alexandru*, 1, cf. *IIR*, I, p. 459. Primii doi autori (Arrianus și Strabon) folosesc drept sursă relatarea lui Ptolemaios Lagos, participant la campania dunăreană a lui Alexandru și care, după moartea acestuia, a ajuns rege al Egiptului. Relatările celorlalți autori antici prezintă știri extrem de sumare și aduc prea puține lămuriri suplimentare în ceea ce privește desfășurarea acestei campanii.

De asemenea, având în vedere imensul material bibliografic referitor la Alexandru cel Mare, în modestul nostru studiu, vom încerca să prezentăm o analiză din punct de vedere militar a acestei campanii printr-o reîntoarcere la izvoarele de bază (Arrianus, Strabon și Quintus Curtius Rufus), folosindu-ne de două lucrări magistrale ale istoriografiei românești, datorate iluștrilor magiștri, Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1982 (ediție îngrijită de Radu Florescu) și Alexandru Suceveanu, *Alexandru cel Mare*, București, 1993, la care vom adăuga, pentru discuții și un alt punct de vedere foarte interesant, aparținând lui Florin Medeleț, *În legătură cu expediția întreprinsă de Alexandru Macedon la Dunăre în 335 î.e.n.*, în „Acta MN", XIX, 1982.

[2] Flavius Arrianus, *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia*, traducere și indice de nume, Radu Alexandrescu, studiu introductiv, note, indice de termeni, Alexandru Suceveanu, Editura științifică și Enciclopedică, București, I, 1.

[3] Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 33.

Amphipolis, unde s-a trecut la antrenarea lor prin exerciții zilnice. În acest sens, reținem observația lui Diododor din Sicilia că Alexandru „trecea adesea trupele sale în revistă; le-a pus să facă exerciții militare, creându-și astfel o armată disciplinată“ [4].

Având în vedere că aceste trupe ne sunt dezvăluite progresiv, pe parcursul desfășurării acțiunilor de luptă, putem să ne facem o părere privind componența și prezența acestora în raionul de concentrare amintit. Astfel, aici se vor fi găsit numai forțele terestre, deoarece forța navală se afla în zona Bizantion, sprijinind probabil acțiunile lui Parmenion în capul de pod de la Abydos. Din forțele terestre făceau parte: două falange, arcașii, trupele de elită, gărzile, agrianii cavaleria: macedoneană, bottiană, amphipolitană, precum și alți călăreți; formațiunile de logistică (dacă avem în vedere că Arrianus face referiri la animalele de povară sau la corturi), precum și trupele tehnice (mașinile de război).

Probabil că această instruire a trupelor se făcea sub supravegherea comandanților, care sunt pomeniți tot progresiv, pe măsură ce se derulează acțiunile militare. Astfel sunt menționați: Lysanias, Philotas, Heraclides, Sopolis, Nicanor, Filip, Meleagru, Perdicass și Coinos.

La începutul primăverii anului 355 î. Hr., după ce l-a lăsat pe Antipatros regent la Pella, Alexandru a părăsit Amphipolisul în fruntea armatei sale și s-a îndreptat spre Haemus.

Acțiunile întreprinse de Alexandru Macedon s-au desfășurat cu preponderență pe teatrul de operațiuni balcanic. Acest teatru are câteva caracteristici geo-climatice de care trebuie să ținem seama atunci când încercăm să analizăm această campanie.

Din punct de vedere *orografic*, zona balcanică este compusă din două feluri de munți; pe de-o parte munți vechi precum masivele Rila, Rodopi și Pirin (anticul Orbelos sau Orbelon) dar și din munți tineri ca Stara Planina (Balcani - Haemus) și Sredna Zagora (Antibalcani). Acești munți au o orientare diferită. Dacă munții mai vechi, au o orientare NV - SE, ceilalți au o orientare paralelă cu linia Dunării (Istrului). În nordul Bulgariei de astăzi, între munții Stara Planina și teritoriul actual al țării noastre, se întinde câmpia înaltă a Dunării, cunoscută și sub numele de Platforma Moesică.* Aceasta are o înălțime variabilă, ajungând de la 100-120 de m în E, la 30-40 de m spre V, aproape de litoralul pontic. Principalul lanț de munți al Bulgariei de astăzi, Stara Planina, ocupă o poziție centrală în acest spațiu geografic și are o lungime de aproape 555 km, întinzându-se între Valea Timocului (în V) și țărmul Mării Negre (Pontul Euxin) în E, având altitudinea maximă în vârful Botev (2376 m), fiind străbătut de o multitudine de trecători, dintre care cele mai importante sunt cele prezentate în Anexa nr. 2. Între munții Sredna Gora (Antibalcani), care au a altitudine de maximum 1605 m (Vârful Bogdan) și munții Rila, cu altitudinea maximă de 2925 m (Vârful Musala) sau mai precis, Munții Rodopi, cu altitudinea maximă de 2914 m (Vârful Goljam Perelik), se individualizează Câmpia Traciei superioare, drenată de fluviul Marița (anticul Hebron - Hebrus). Aceasta este despărțită de țărmul Mării Negre (Pontul Euxin), prin colinele Tundja și masivul Strandza.

Rețeaua hidrografică este foarte densă, în special în Platforma Moesică, Dunărea primind dinspre Haemus, numeroși afluenți precum: Timok, Topolovița,

[4] Diodor din Sicilia, XVII, 2 (traducere V. M. în manuscris).

*cu o înălțime variabilă între 30-120 m.

Vidbol, Arcar, Lom, Cibrița, Bârzija, Ogosta, Iskâr, Vit, Osâm, Jantra, Rusenski Lom etc. Începând de la izvoare, cu excepția Timokului care are un traseu de la S spre N, ceilalți afluenți au o orientare de la SV către NE până în dreptul ostrovulului Carlovăț, sau mai precis, până la vărsarea Oltului de pe malul românesc și o orientare de la SE către NV, în aval de acest sector, creându-se impresia că râurile Vit și Osâm formează un uriaș triunghi isoscel, cu vârful la vărsarea acestora în Dunăre.

În partea centrală a acestui teatru de acțiuni militare, trebuie remarcat bazinul hidrografic al fluviului Marița (Hebros - Hebron), care izvorăște din masivul Rila și care, după ce străbate Câmpia Tracă, descriind o uriașă buclă spre sud, se varsă în Marea Traciei. Tot în această mare se varsă Strymonul (Struma) și Mesta (Nestos), râuri care au o orientare aproape de la Nord la Sud și care cuprind între ele Munții Pirin (Orbelon - Orbelos).

Atât zona muntoasă, cât și bogata rețea hidrografică influențează foarte mult acțiunile militare, înlesnind acțiunile defensive și defavorizându-le pe cele cu caracter ofensiv. În acest sens trebuie remarcat faptul că atât cursurile de apă, cât și numeroasele pasuri sau trecători constituie veritabile puncte de trecere obligatorie fiind ușor de apărat cu forțe relativ puține. Pentru adversarul care execută deplasarea este necesară luarea unor măsuri de siguranță a marșului în vederea preîntâmpinării unui atac prin surprindere din partea apărătorului, precum și coordonarea tuturor forțelor și mijloacelor pe care le are la dispoziție în vederea realizării unui raport de forțe corespunzător, în special la trecerea cursurilor de apă, prin zonele împădurite și cu vegetație abundentă sau pe la punctele de trecere obligatorie atunci când acestea sunt sub controlul adversarului.

Având în vedere informațiile care ne-au parvenit de la Arrianus, putem aprecia că, inițial, Alexandru cel Mare a pornit împotriva tribalilor, populație tracă localizată între Munții Haemus și Istru, știrea răzvrătirii neamurilor ilirice primind-o de la iscoade de-abia după încununarea cu succes a campaniei de la Dunărea de Jos, când se pregătea să se întoarcă prin ținuturile agrianilor și peonilor[5].

Din punct de vedere militar, în opinia noastră, acțiunile întreprinse de Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos pot fi etapizate astfel:

- etapa I – plecarea din raionul de concentrare, executarea marșului spre Munții Haemus și nimicirea tracilor autonomi;
- etapa a II-a – traversarea Munților Haemus, lupta împotriva tribalilor și urmărirea acestora până la Istru;
- etapa a III-a – realizarea joncțiunii cu flota și forțarea Istrului;
- etapa a IV-a – incursiunea împotriva geților;
- etapa a V-a – revenirea în Macedonia.

Etapa I – *plecarea din raionul de concentrare, executarea marșului spre Munții Haemus și nimicirea tracilor autonomi*

Alexandru părăsește raionul de concentrare de la Amphipolis la sfârșitul primăverii anului 335 î.Hr., având probabil următorul dispozitiv de marș: avangarda, forțele principale constituite din cavaleria regală, falanga și pedestrimea ușoară,

[5] *Ibidem*, I, 5. La fel prezintă acest aspect și Curtius Rufus (I, 12), p. 66 care spune: *"Pe când Alexandru se întorcea în Macedonia prin ținutul agrienilor și peonilor, află de răscoala illirilor"*. În legătură cu aspectele referitoare la campania danubiană întreprinsă de Alexandru, spusele celor doi autori antici coincid.

formaţiunile de logistică[6], printre care se vor fi aflat şi trupele tehnice, precum şi ariergarda formată din trupe uşoare.

Deşi aceste formaţiuni de logistică, indispensabile oricărei acţiuni militare, indiferent de amploarea lor, nu sunt pomenite în mod explicit de Arrianus, putem deduce existenţa lor din faptul că pe timpul retragerii, când Alexandru a avut de înfruntat ilirii lui Cleitos şi taulantienii lui Glaucias, „îi dădu ordin lui Philotas ca, escortat de o avangardă călare, să plece cu animalele de povară din tabără după nutreţ". Tot în acelaşi context sunt pomenite şi trupele tehnice care utilizau maşinile de război „Văzând însă că ultimele coloane sunt ameninţate de duşmani, dispuse ca maşinile de război să fie aşezate pe mal şi dădu ordin ca proiectilele să fie aruncate cât se poate de departe..." [7]. Având în vedere prezenţa acestor maşini de asediu, precum şi faptul că nicăieri pe parcursul întregii acţiuni la Dunărea de Jos nu sunt pomenite, considerăm că Alexandru le avea încă de la plecarea din Amphipolis. Fiind puţin probabil ca pe parcursul deplasării să ordone confecţionarea acestora, datorită rapidităţii cu care s-au executat acţiunile, suntem îndreptăţiţi să considerăm că Alexandru îşi pregătise campania cu minuţiozitate şi intenţiona să se îndrepte spre capitala tribalilor.

Itinerarul urmat de Alexandru este sumar descris de Arrianus.

„Pornind din Amphipolis, el invadă teritoriul trac ocupat de tracii autonomi, lăsând în stânga oraşul Philippi şi muntele Orbelos, şi se zice că după ce a trecut pe celălalt mal al Nestosului, în zece zile a ajuns la poalele munţilor Haemus"[8].

Având în vedere nevoile de aprovizionare cu hrană şi apă potabilă, atât pentru efective, cai, dar şi pentru celelalte animale de povară trebuie să remarcăm faptul că deplasarea s-a executat ori de-a lungul unor ape, ori în apropierea acestora. Este greu de calculat necesarul de asemenea provizii pentru întreaga armată, însă ne putem da seama de greutăţile unei asemenea activităţi apreciind numai că unui cal îi trebuiesc cel puţin 10-15 litri de apă pe zi, precum şi 25-27 kilograme de nutreţ.

De la Amphipolis până la Philippi, oastea macedoneană a avut două variante de deplasare: o variantă prin nordul Munţilor Pangaion şi o a doua care ni se pare mai veridică - printre munţii Pangaion şi Simpholon. Este puţin probabil să fi urmat linia de coastă până în dreptul cetăţii Philippi. În continuare, este posibil să fi ajuns la râul Nestos (Mesta de astăzi), probabil pe un traseu care astăzi se află pe comunicaţia Adriani - Paranestio şi de aici să se fi deplasat în amonte pe Nestos, până în dreptul localităţii actuale Goda Delcev, unde este posibil să-l fi trecut[9]. De aici, spune Arrianus, în zece zile de marş, trupele macedonene au ajuns la poalele Munţilor Haemus.

Pentru această etapă este caracteristic faptul că trupele s-au deplasat într-un teritoriu controlat de macedoneni, posibilitatea întâlnirii unor elemente ostile fiind mai redusă, deci şi măsurile de siguranţa marşului au fost mai sumare, având ca efect

[6] Arrianus, I, 5.

[7] *Ibidem*.

[8] *Ibidem*, I, 1.

[9] Florin Medeleţ, *op., cit.*, p. 18, consideră că Alexandru a urcat spre nord, spre izvoarele râului Nestos, pe care-l trece. Considerăm că este posibilă şi o asemenea variantă care se justifică din punct de vedere militar, având în vedere că Alexandru îşi deplasează armata într-o zonă controlată de macedoneni, însă revenind la textul lui Arrianus, acesta spune doar că Alexandru trece râul Nestos, fără a numi şi locul pe unde s-a desfăşurat o asemenea acţiune.

mărirea vitezei de deplasare a coloanelor forțelor principale. De asemenea, este posibil ca pe traseu, Alexandru să fi organizat popasuri pentru odihna efectivelor și animalelor. Putem aprecia, în baza unui studiu recent, că viteza medie de deplasase a trupelor nu putea fi mai mare de 25-30 km pe zi de marș[10].

Lungimea itinerarului parcurs o putem aproxima la 350 - 400 km, iar ca timp, la 14-15 zile. Ajungând la munții Haemus, Alexandru are o primă confruntare cu tracii autonomi care ocupaseră trecătoarea[11]. Aceștia, slab înarmați, dar ocupând un punct de trecere obligatorie, pot zădărnici înaintarea macedoneană prăvălind carele împotriva falangei.

Prezența adversarului pe culmile munților îi oferă prilejul lui Alexandru de a lua hotărârea de a acționa cu rapiditate în câmpul tactic și de a-și restructura dispozitivul din mișcare, evitând surprinderea. Cu acest prilej, trebuie să remarcăm gradul înalt de instruire al armatei macedonene, nu numai din punct de vedere al meseriei armelor, cât și din punct de vedere psihologic.

Alexandru își fixează adversarul pe flancul stâng cu arcașii, apoi de front cu falanga, el intenționând să atace flancul drept al acestuia, comandând personal flancul stâng al dispozitivului său, format din agriani, trupele de elită și gărzi[12].

Etapa a II-a – *traversarea Munților Haemus, lupta împotriva tribalilor și urmărirea acestora până la Istru*

După această primă confruntare, Alexandru „... porni împotriva tribalilor, străbătând munții Haemus. Astfel ajunse la malul Lyginosului – cale de trei zile de la cursul Istrosului, dacă mergi în direcția munților Haemus“[13].

Cu toată rapiditatea executării trecerii Hemusului, Alexandru nu a putut să-i surprindă pe tribali, deoarece aflăm de la Arrianus că regele acestora, Syrmos, aflase din vreme de mișcările trupelor macedonene. Acesta din urmă se retrage spre Istru, evacuând populația necombatantă pe o insulă, numită Peuce[14], unde se retrag și alte neamuri trace. După trecerea Lyginosului de către Alexandru, se constată că un detașament destul de numeros de tribali, execută o manevră de învăluire în scopul de a intercepta căile de retragere a oastei macedonene. Alexandru s-a întors și a adoptat un dispozitiv de luptă care i-a asigurat succesul, acesta prezentându-se astfel: aripa dreaptă - cavaleria macedoneană comandată de către Philotas; aripa stângă - Heraclides și Sopolis care comandau cavaleria bottiană și amphipolitană iar pe centru - Alexandru care, precedat de restul cavaleriei, comanda falanga macedoneană (Anexa nr. 3).

Dispozitivul ales de Alexandru este suplu, având elementele mobile pe flancuri, ceea ce înlesnea cooperarea între ele, conferea rapiditate în execuție, un pronunțat caracter manevrier, dar și o protecție deosebită a flancurilor falangei împotriva unei eventuale manevre de învăluire din partea tribalilor. Nici la această

---

[10] În modestul nostru studiu „*Cunaxa (401 î.Hr.)*“, publicat în „RIM“, nr. 4-5 (32-33)/1995, analizând traseul lui Cyrus cel Tânăr de la Sardes la Cunaxa, au rezultat aceste date.

[11] În majoritatea surselor bibliografice, această trecătoare este identificată ca fiind, probabil, actualul pas Șipca.

[12] Arrianus, I, 1.

[13] *Ibidem*, I, 2.

[14] Vasile Pârvan, *op. cit*, p.. 34, amendează această informație, bazându-se pe Strabon și consideră că numele de Peuce al insulei este un adaos târziu.

confruntare nu putem stabili raportul de forțe, neștiind mărimea forțelor angrenate în încleștare. Cunoaștem doar pierderile pe care le prezentăm în aceeași anexă.

De asemenea, nu se cunoaște cu exactitate locul prin care au fost trecuți Munții Haemus de către armata macedoneană și nici insula pe care s-au refugiat tribalii.

Majoritatea istoricilor lui Alexandru sunt de părere că trecerea s-a făcut prin pasul Șipca, dar și unii care sunt de părere că trecerea s-ar fi efectuat prin pasul Nișului[15].

În anexa nr. 2 sunt prezentate 19 dintre principalele trecători din Munții Haemus. Ne vom opri doar la cele mai importante dintre acestea care traversează Balcanii Centrali și pe care le considerăm probabile de a fi trecute de armata lui Alexandru și anume: Șipca, Trojanski, Ribariski și Zlatinski.

Primul dintre acestea, pasul Șipka, traversează Balcanii Centrali între vârfurile Ispolin (1524 m) și Hadzi Dimităr (1441 m) și face legătura între localitățile actuale Kazanlâk și Gabrovo. De aici se deschid mai multe posibilități de deplasare către Dunăre, dintre care mai importante sunt cele către Ostrov, traversându-se râurile Roșița, Osâm, Vit și Isker, către Ghighen, traversând aceleași râuri, mai puțin Iskerul și spre Sviștov sau Belene, traversând doar râul Roșița, afluent al Iantrei. În acest caz, dacă armata macedoneană ar fi trecut prin pasul Șipka, anticul Lyginos[16] ar putea fi identificat cu Roșița sau Iantra.

Pasul Trojanski, aflat la 60 km în linie dreaptă spre vest de pasul Șipka, traversează munții între localitățile Kâmare și Trojan. De aici până la vărsarea râului Vit în Dunăre, sunt aproximativ 105 km în linie dreaptă, fapt care ar fi permis ca aceștia să fie parcurși în 3-4 (5-7) zile de marș. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Osâm sau cu unul dintre afluenții acestuia, iar insula pe care s-ar fi refugiat tribalii ar putea fi identificată cu ostrovul Carlovăț, aflat la o distanță de 610 km de la vărsarea Dunării în mare. Această insulă are o suprafață de 900 ha și ar fi permis retragerea unei populații destul de numeroase.

Al treilea pas la care ne referim este pasul Ribariski aflat la aproximativ 15 km vest de pasul Trojanski și cu o orientare SE-NV, între localitățile Klisura și Ribarica, la nord de munții Zlatisko-Teetevenska. Distanța prin această trecătoare până la Dunăre este aproximativ aceeași ca în cazul precedent. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Vit, sau cu vreunul dintre afluenții săi, în cazul în care direcția de deplasare a armatei lui Alexandru ar fi fost spre ostrovul Carlovăț, sau cu Iskerul, dacă direcția ar fi fost spre localitatea Ostrov.

În fine, cel de-al patrulea pas, Zlatinski, se află cam la aceeași distanță față de Dunăre ca și precedentele. În acest caz, râul Lyginos ar putea fi identificat cu râul Topolnița care izvorăște din vârful Bunaja (1572 m) și după un curs spre est de vreo 10 km se îndreaptă spre NV față de vârful Bogdan (1604 m) și ale munților Koznica, apoi își schimbă cursul spre V, pe la poalele munților Sâstinska Sredna Gora. În varianta în care direcția de deplasare ar fi fost spre Ostrov, Lyginosul ar putea fi identificat cu Iskerul sau cu Malki, unul dintre afluenții săi.

---

[15] Florin Medeleț, *op.cit.*, p. 21.

[16] *Ibidem*, probabil cu râul Nișava.

Etapa a III-a – *realizarea joncțiunii cu flota și forțarea Istrului.* Conflictul cu tribalii nefiind încheiat, aceștia s-au retras împreună cu femeile și copiii, precum și cu alți traci din zona amenințată pe o insulă de pe Istru, sub comanda lui Syrmos, încercând probabil să organizeze apărarea împotriva unei eventuale debarcări.

La Dunăre, „în acest punct Alexandru dădu de un număr de corăbii de război plecate din Bizanț, care navigaseră în Pontul Euxin și urcaseră în susul fluviului ca să se întâlnească cu el“[17].

În legătură cu acest aspect suntem de părere că între cele două componente, terestră și navală, ale armatei lui Alexandru, a existat o coordonare în timp și spațiu calculându-se astfel plecarea de la Byzantion a acesteia, încât să sosească aproximativ în același timp și loc cu forțele terestre, în așa fel ca acestea să facă joncțiunea într-un sector cuprins gurile Jiului și Vedei de pe malul românesc, sau Ogosta și Iantra, de pe malul bulgar al Dunării.

Traseul urmat de flotă este prezentat în Anexa nr. 1. În ceea ce privește coordonarea deplasării flotei trebuie să avem în vedere un aspect. Până la Gura Sacră a Istrului, cum numește Strabon brațul Sfântu Gheorghe, flota a parcurs un traseu de aproape 800 de km urmând un traiect de-a lungul coastei. Dacă până la gurile Dunării, navigația nu a creat probleme datorită zonei de penetrație elenică pe care au străbătut-o, în schimb, de la intrarea pe fluviu au început să apară unele greutăți de ordin tehnic, sau chiar de natură militară atunci când navigau în zona în care această penetrație elenică era mai puțin influentă. În acest sens, trebuie avut în vedere că navigația s-a făcut în amonte, pe un fluviu care are un coeficient mare de meandrare în unele porțiuni, și nu de puține ori, trebuia să se navigheze pe șenal, unde curentul apei este mai puternic, spre a evita incendierea pânzelor sau a lemnului corăbiilor, prin lansarea săgeților de pe mal atunci când treceau printr-un teritoriu ostil. În general, o triremă se deplasa cu 7-8 noduri, ceea ce reprezintă cam 14-15 km/h.

Aceste corăbii au avut, probabil, misiunea de a efectua aprovizionarea forțelor terestre, reîmprospătarea lor cu noi efective, fie pentru intimidarea neamurilor getice riverane[18].

După o încercare nereușită de debarcare, Alexandru hotărăște să treacă Dunărea pe timp de noapte, având în vedere iminența pericolului getic de pe malul drept al fluviului (14 000) de luptători.

Această încercare, este prezentată astfel de către Arrianus: „Barbarii însă alergară pe mal pretutindeni unde corăbiile atingeau uscatul. Corăbiile erau doar câteva, și oaste, pe ele, puțină la număr; coasta insulei este și ea aproape toată povârnită și greu de atacat; în sfârșit apa fluviului curge năvalnică și amenințătoare, fiind gâtuită în acest punct“[19].

Acest pasaj a creat o aprigă controversă printre istorici în sensul că s-a încercat să se identifice în teren această insulă având în vedere informațiile primite de la Arrianus. Dacă majoritatea istoricilor sunt de părere că insula „*Peuce*“ trebuie

---

[17] Arrianus, I, 3.

[18] * * * *Istoria militară a poporului român vol. I (Din cele mai vechi timpuri până în secolul al XIV-lea)*, Editura militară, București, 1984, p. 67.

[19] Arrianus, I, 3.

localizată în aval de Porţile de Fier, alţii, puţini la număr, consideră că aceasta ar trebui localizată undeva în amonte[20].

Suntem de părere că ostrovul respectiv trebuie căutat în aval de cazanele Dunării şi nu în amonte. Avem în vedere faptul că Strabon, referindu-se la acest aspect, ne transmite următoarea informaţie: „Alexandru, fiul lui Philippos, în timpul expediţiei sale împotriva tracilor situaţi dincolo de muntele Haemus, a ajuns până la tribali şi, văzând că aceştia se întind până la **Istru** (subln. n.) şi în insula fluviului numită Peuke, că dincolo de fluviu stăpânesc geţii, se spune că a înaintat până acolo, dar n-a putut să treacă în insulă din lipsă de bărci (căci Syrmos, regele tribalilor, care s-a refugiat în insulă, s-a împotrivit atacului)"[21] Din acest pasaj rezultă faptul că un autor de probitatea lui Strabon, nu poate fi pus la îndoială, mai ales că într-un alt fragment, face o distincţie clară între Danubius şi Istru, chiar dacă în realitate se referă la acelaşi fluviu. „Căci părţile de sus şi de la izvoare ale fluviului, până la cataracte şi mai cu seamă pe porţiunea lui de la daci, se cheamă Danubius; părţile lui de jos, care se află la geţi, şi până la Pont, se numeşte Istru"[22].

Pe Dunăre, între Baziaş şi Călăraşi sunt 57 de ostroave de dimensiuni variabile. Trebuie avut în vedere ca ostrovul pe care s-au refugiat tribalii, împreună cu familiile lor, precum şi alţi traci, deci o populaţie numeroasă să aibă o anumită suprafaţă ca să o adăpostească, să-i confere un minimum de siguranţă şi în acelaşi timp, să asigure posibilitatea organizării unei apărări în cazul unui eventual atac din partea adversarului. Dintre ostroavele care se pretează cel mai bine acestor condiţii de minimă siguranţă sunt cele care au o suprafaţă de peste 500 ha. Ele sunt în număr de 10, dar cel care corespunde mai bine din punct de vedere geografic-natural, cât şi militar, ar fi ostrovul Carlovăţ care se găseşte la o distanţă de 610 km faţă de Gura Sacră a Istrului şi are o suprafaţă de 900 ha. De asemenea, este amplasat în apropierea capitalei tribalilor, Oescus (actualul Ghighen) şi ar fi putut permite adăpostirea în grabă a populaţiei, precum şi a bunurilor de subzistenţă. Să nu uităm că o asemenea operaţiune de evacuare nu s-a putut face la voia întâmplării, mai ales că tribalii, suferiseră o înfrângere zdrobitoare, dar nu decisivă şi erau presaţi îndeaproape de către armata macedoneană. De la Oescus la ostrov nu trebuiau să existe obstacole în teren care să îngreuneze această activitate. Ostrovul Carlovăţ se află mai aproape de malul stâng al Istrului şi la Est de acesta se varsă doi afluenţi, Vitul şi Osămul. Chiar dacă suntem la începutul verii şi este exclusă o cantitate prea mare de precipitaţii, s-ar putea ca acea scurgere năvalnică a apei la care se referea Arrianus, să fie de fapt curentul produs de vărsarea celor două râuri.

În majoritatea lucrărilor consultate, se vorbeşte despre trecerea Istrului de către Alexandru cel Mare. Având în vedere că tribalii nu fuseseră înfrânţi definitiv (încă nu se dăduse bătălia decisivă, iar conducătorul lor, Syrmos încercase să organizeze rezistenţa pe ostrov), iar pe malul opus, fusese semnalată prezenţa unei numeroase oştiri getice de circa 14 000 de luptători (din care 4 000 erau călăreţi) care

[20] Florin Medeleţ„ *op. cit*, p. 21, este de părere că insula „*Peuce*" ar putea fi identificată cu „*marea insulă Ostrovo, al cărei vârf estic este amplasat la vărsarea râului Caraş şi unde, în sfârşit, va fi ajuns, poate, prin locuri cu Dunărea aflată la strâmtoare, şi flota macedoneană*".

[21] Strabon, *Geografia*, VII, 3, 8.

[22] *Ibidem*, VII, 3, 13.

„voiau să-l împiedice pe regele macedonean, dacă ar fi încercat să treacă la dânşii“ [23], mai potrivit ni se pare termenul de forţare, care înseamnă trecerea peste un curs de apă apărat de către inamic.[24]

Sesizând pericolul grupării getice, Alexandru cel Mare a renunţat la cucerirea ostrovului şi a hotărât să înceapă acţiunea la Nord de Dunăre împotriva oştirii geţilor. Într-o nouă fază, trupele macedonene au forţat prin surprindere fluviul, pe timp de noapte, în aval de ostrov[25], cu un corp de cavalerie de circa 1 500 ostaşi şi 4 000 de pedestraşi.

În contextul prezenţei unei atât de numeroase şi consistente forţe aparţinând geţilor, acţiunea lui Alexandru a fost dictată de considerente tactice şi nu trebuie interpretată ca o extravaganţă strategică. Dacă un asemenea potenţial nu era diminuat printr-o acţiune directă şi rapidă, oricând s-ar fi ivit pericolul unui atac din partea geţilor.

Organizarea şi executarea acţiunii de forţare a Dunării demonstrează încă odată supleţea gândirii tactice a lui Alexandru, precum şi adaptarea extrem de rapidă la orice gen de situaţie.

Pe malul Istrului, în dreptul ostrovului pe care s-au refugiat tribalii lasă o parte din trupele terestre, cealaltă parte, fie îmbarcată pe corăbii, folosind monoxilele din zonă[26], fie folosind mijloace improvizate de trecere (corturi umplute cu paie), a trecut pe malul opus pe timpul nopţii şi a ocupat un cap de pod, pe care l-au dezvoltat ulterior. (Anexa nr. 4).

Etapa a IV-a – *incursiunea împotriva geţilor*

Incursiunea este un termen tactic şi constă în pătrunderea în ascuns şi de scurtă durată în dispozitivul (teritoriului) inamicului, cu scopul de a distruge obiective, a face capturi sau a procura date de cercetare[27].

După traversare, gruparea macedoneană s-a concentrat pe malul stâng al Dunării apoi a început deplasarea către raionul unde se găseau forţele getice care, deşi impresionate de trecerea peste fluviu într-o singură noapte a armatei macedonene au hotărât să susţină lupta cu armata duşmană, într-un loc favorabil. Spre acest raion macedonenii au mărşăluit având în avangardă falanga ai căror soldaţi, cu lăncile înclinate, culcau holdele de grâu[28] şi în ariergardă - cavaleria.(Anexa nr. 4).

---

[23] Arrian, *Anabasis*, I, 3,5.

[24] * * * *Dicţionar militar, termeni tactic-operativi*, Editura militară, Bucureşti, 1972, p. 145.

[25] Col.dr., Nicolae Ciobanu, Col. dr. Costică Popa, Mr. Ion Giurcă, *Curs de istoria artei militare*, vol. I, *Arta militară românească şi universală în epoca veche şi medie*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1991. În această lucrare se acreditează ideea că trecerea, de fapt forţarea s-a efectuat în două sectoare, în amonte şi în aval de ostrov. Fără a-i contesta pe distinşii autori, considerăm că forţarea în sectorul aflat în amonte de ostrov nu ar fi avut şanse de reuşită, din cauza curentului apei care ar fi deviat direcţia de înaintare şi mai ales datorită faptului că acea parte a malului stâng al Istrului era chiar în dreptul oastei geţilor.

[26] Aici este o mică nepotrivire între Arrianus şi Strabon, vezi mai sus nota 21. Se pare că Strabon avea dreptate. Când s-au refugiat tribalii pe ostrov, în mod cert au folosit toate monoxilele din zonă pentru a nu lăsa inamicului nici o posibilitate să-i ajungă din urmă. Dar dacă refugierea acestora s-ar fi făcut pe ostrovul Carlovăţ, ar fi existat posibilitatea ca tribalii să folosească bărcile aflate pe mal în stânga gurii de vărsare a râului Vit, iar macedonenii pe cele din dreapta râului, care nu au mai putut fi folosite de tribali din cauza grabei.

[27] * * * *Dicţionar militar, termeni tactic-operativi*, Editura militară, Bucureşti, 1972, p. 160-161.

[28] Arrianus, I, 4..

Şi de această dată se remarcă ingeniozitatea lui Alexandru, care transformă acest dispozitiv premergător de luptă într-un dispozitiv de luptă, plasând cavaleria la flancul drept al falangei desfăşurate, comandate de către Nicanor. Din spusele lui Arrianus rezultă că flancul stâng al falangei se sprijinea pe malul Istrului, deci apare justificată intenţia cavaleriei getice de a executa o manevră de învăluire pe la acest flanc, însă Alexandru, comandând cavaleria macedoneană a executat o şarjă şi le-a dejucat această intenţie.

Nereuşindu-i această manevră, oastea geto-dacă a părăsit localitatea evacuând întreaga populaţie şi s-a retras mai la nord, „în locuri singuratice", unde trupele macedonene nu au îndrăznit să pătrundă. După ce a prădat cetatea de bunurile pe care geto-dacii nu au reuşit să le ia cu ei, macedonenii au distrus aşezarea până la temelie, apoi s-au retras la sud de Istru.

Rezultă de aici că direcţia de acţiune a armatei macedonene a fost îndreptată în amonte faţă de sectorul de forţare, deci spre NV, şi nu spre NE, aşa cum apare pe schema de la p. 66 din tratatul de istorie militară, iar cetatea getică aflată la o parasangă de Istru (cca. 5,5 km), trebuie căutată la nord de ostrovul Carlovăţ, într-un semicerc cu raza de 15 km, ceea ce ar corespunde localităţii Islaz şi nu localităţii Zimnicea, propusă spre identificare de Vasile Pârvan.

Acest episod, al luptei împotriva geţilor este singurul de până acum care ne permite să stabilim raportul de forţe. Din acest punct de vedere, trupele lui Alexandru cel Mare sunt mult inferioare din punct de vedere numeric, raportul de 2,5/1 în trupe pedestre, respectiv, de 2,7/1 în cavalerie, în favoarea geţilor fiind edificator, însă prin succesul obţinut demonstrează o temeinică pregătire şi o mare abilitate în realizarea surprinderii.

Reîntorcându-se în tabără, în aceeaşi zi, şi după ce a adus jertfe zeilor, Alexandru a primit soli „din partea celorlalte neamuri libere din vecinătatea Istrosului, ca şi din partea lui Syrmos, regele tribalilor, şi a celţilor aşezaţi în regiunea Golfului Ionic"[29].

Din acest moment, putem considera că scopul strategic pe care şi l-a propus Alexandru cel Mare la începutul campaniei sale la Dunărea de Jos de a fixa graniţa pe fluviu, a fost realizat.

Concluzii

Campania lui Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos s-a încheiat cu rezultatele scontate de macedoneni. Temerara uniune de triburi condusă de Syrmos, care dăduse atât de furcă regilor odrisi şi apoi lui Filip al II-lea, fusese înfrântă. Tracii liberi şi geţii dintre Haemus şi Istru au devenit supuşi sau prieteni ai regelui macedonean. Ca urmare, frontiera nordică a regatului macedonean a fost asigurată în preziua pornirii războaielor de cucerire a Imperiului ahemenid.

Pe plan militar, armata macedoneană s-a dovedit capabilă să execute acţiuni de mare anvergură cu pierderi foarte puţine, datorită instruirii temeinice. Comandanţii de formaţiuni şi detaşamente şi-au perfecţionat deprinderile de a acţiona în câmpul tactic.

---

[29] *Ibidem.*

Comandantul suprem al armatei macedonene, Alexandru cel Mare, a făcut dovada abilităţii strategice prin conceperea campaniei ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali[30], cu scopul de a controla acest teritoriu până la fluviu.

În câmpul tactic a dat dovadă de iniţiativă, luând măsuri rapide pentru rezolvarea unor situaţii neprevăzute. De asemenea, în acţiunile întreprinse împotriva tracilor autonomi, tribalilor, geţilor şi ilirilor a condus personal diferite elemente de dispozitiv (împotriva tracilor autonomi – flancul stâng; în luptele cu tribalii – falanga, centrul dispozitivului sau forţele principale; în luptele cu geţii - aripa stângă, apoi forţele principale; împotriva ilirilor - avangarda şi forţele principale), asigurând o bună coordonare şi cooperare a elementelor de dispozitiv. O menţiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu realizarea cooperării dintre diferitele categorii de forţe în sensul că este pentru prima dată în istoria artei militare când un comandant reuşeşte realizarea joncţiunii în timpul oportun dintre flotă şi forţele terestre.

Ca un corolar, la această campanie au participat numai trupe macedonene cu foarte puţini aliaţi (agriani, bottieni, amphipolitani), iar acţiunile au fost concepute, conduse şi executate personal de către Alexandru şi chiar dacă vreodată în câmpul tactic se consulta cu ceilalţi comandanţi (episodul cu tracii autonomi) lua hotărâri surprinzătoare.

Ca o privire generală, campania din anul 335 î.Hr., având de toate, de la simpla acţiune ofensivă până la asediul unei cetăţi (Pelion) a reprezentat de fapt, un fel de repetiţie generală în vederea marii confruntări cu Imperiul ahemenid.

---

30 Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 33.

Anexa nr. 1

ITINERARIUL FLOTEI MACEDONENE DE-A LUNGUL ŢĂRMULUI PONTULUI EUXIN

<table>
<tr><th>Nr crt</th><th>DENUMIRE ANTICĂ</th><th>DENUMIRE ACTUALĂ</th><th>DIST. (Stadii)</th><th>DIST. (în km)</th><th>OBS.</th></tr>
<tr><td>1</td><td>Byzantion</td><td>Istanbul</td><td>0</td><td>0</td><td></td></tr>
<tr><td>2</td><td>Insulele Cyanee</td><td>Urek şi Iaki</td><td></td><td>30</td><td>măsurată pe hartă</td></tr>
<tr><td>3</td><td>Salmidessos</td><td>Midia (Turcia)</td><td rowspan="5">1500</td><td rowspan="5">300</td><td rowspan="15">Traseul flotei macedonene a fost reconstituit după descrierea ţărmului Pontului Euxin făcută de către Strabon în Geografia, vol, II, Cartea a VII-a, iar distanţele, din necesităţi de calcul, au fost rotunjite prin adaos, considerându-se că un stadiu are aproximativ 200 m</td></tr>
<tr><td>4</td><td>Andriake</td><td>?</td></tr>
<tr><td>5</td><td>Phinopolis</td><td>?</td></tr>
<tr><td>6</td><td>Thynias</td><td>Capul Ineada</td></tr>
<tr><td>7</td><td>Apollonia</td><td>Sozopolis</td></tr>
<tr><td>8</td><td>Anchialos</td><td>Pomorin</td><td rowspan="7">1 300</td><td rowspan="7">260</td></tr>
<tr><td>9</td><td>Mesembria</td><td>Nesebar</td></tr>
<tr><td>10</td><td>Naulochos</td><td>Gbzor</td></tr>
<tr><td>11</td><td>Odessos</td><td>Varna</td></tr>
<tr><td>12</td><td>Crunoi</td><td>Balcic</td></tr>
<tr><td>13</td><td>Bizone</td><td>Kavarna</td></tr>
<tr><td>14</td><td>Callatis</td><td>Mangalia</td></tr>
<tr><td>15</td><td>Tomis</td><td>Constanţa</td><td>280</td><td>56</td></tr>
<tr><td>16</td><td>Istros</td><td>Histria</td><td>250</td><td>50</td></tr>
<tr><td>17</td><td>Gura Sfântă a Istrului</td><td>Braţul Sfântu Gheorghe</td><td>500</td><td>100</td></tr>
<tr><td colspan="4">TOTAL DISTANŢĂ PARCURSĂ</td><td>796 km</td><td>Până la gura Istrului</td></tr>
</table>

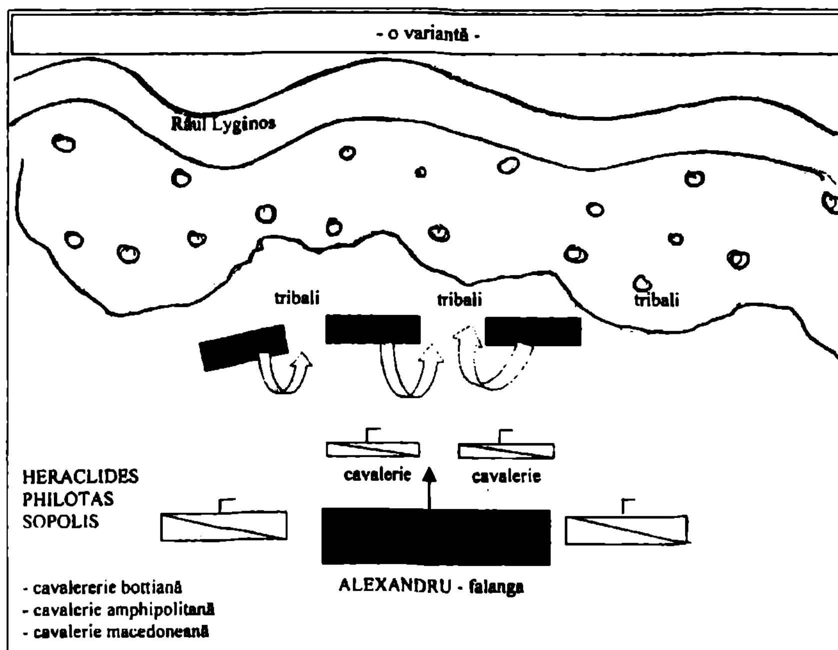
Anexa nr 2

PRINCIPALELE TRECĂTORI DIN MUNŢII HAEMUS

Nr crt	DENUMIREA	DISTANŢA de la Pont (km)	DISTANŢA De la Istru (km)	OBSERVAŢII
1	Djulianski	25	150	Pentru măsurare am folosit harta turistică a Bulgariei, la scara de 1/1000000, ediţie poloneză din anul 1981. Distanţele au fost rotunjite de regulă la 5, din nevoia efectuării unui calcul mai rapid. În principal, distanţele de la Pontul Euxin au fost măsurate de la cetatea antică Naulochos, până la pasul Zlatiski, iar cele până la Istru au fost măsurate, de regulă, pe verticala locului. De la nr. crt. 15 s-a luat în calcul distanţa cea mai scurtă faţă de fluviu.
2	Aitoş	50	150	
3	Karnobatski	80	145	
4	Avramovski	105	145	
5	Kotlenski	120	125	
6	Vralnik	143	125	
7	Tvardiski	163	105	
8	Trevnenska	185	95	
9	Şipka	199	95	
10	Trojanski	265	105	
11	Ribariski	275	105	
12	Zlatiski	310	105	
13	Botevgradski	332	105	
14	Vitinja	338	110	
15	Defileul Iskerului	385	90	
16	Petrobanski	410	80	
17	Sveti Nicola	468	50	
18	Belogradejski	489	40	
19	Vraska	510	35	

Anexa nr 3

DISPOZITIVUL DE LUPTĂ AL LUI ALEXANDRU
În confruntarea cu
TRIBALII

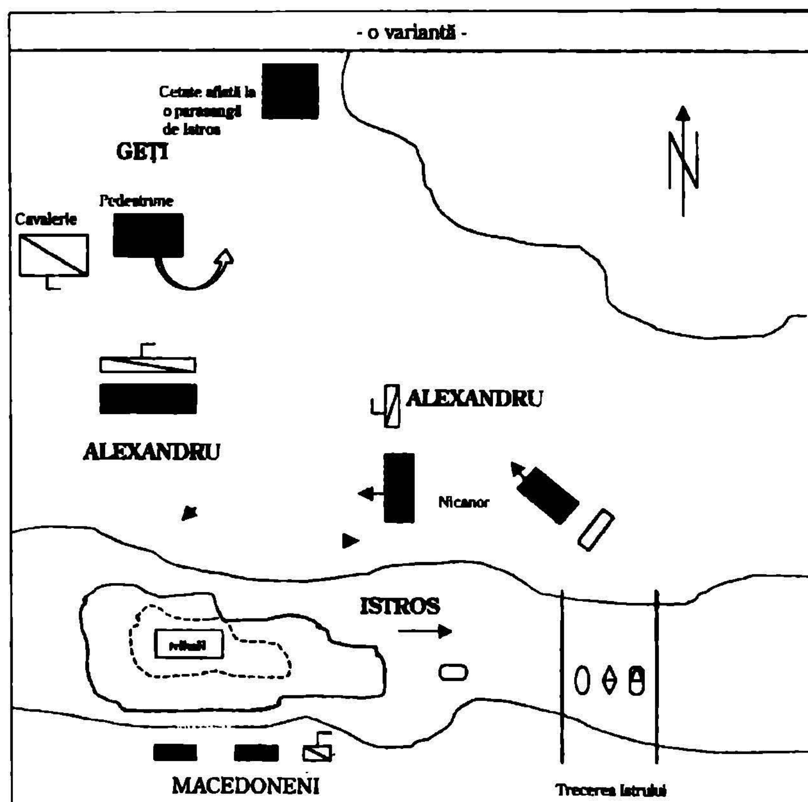

PIERDERI

CATEGORII	ALEXANDRU	TRIBALI
Morți	51 (11 călăreți și 40 pedestrași)	35000
Răniți	?	?
Captivi	-	- bărbați (foarte puțini)

Anexa nr 4

DISPOZITIVUL DE LUPTĂ AL LUI ALEXANDRU
în confruntarea cu
GEȚII DE LA DUNĂREA DE JOS

RAPORT DE FORȚE

CATEGORII	ALEXANDRU	GEȚI	Raport de forțe
- Pedestrime	4000	10000	1 / 2,5
- Cavalerie	1500	4000	1 / 2,7

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

AȘEZAREA GETO-DACICĂ DE LA POROSCHIA (JUD. TELEORMAN)

ION PĂTRAȘCU

Așezarea este situată în partea de nord-est a comunei Poroschia, pe terasa stângă a râului Vedea, în punctul „Râpe". Ea este cunoscută de mult timp și a fost semnalată de neobositul colecționar de antichități și arheolog amator Ion Spiru în anul 1969[1]. În timp acesta a adus la Muzeul Județean Teleorman numeroase fragmente ceramice culese atât de pe terasă cât și de la baza acesteia[2]. După materialul ceramic împrăștiat pe o distanță de peste 300 m în lungul terasei putem presupune că avem de a face cu o așezare deschisă întinsă. In profilul fracturilor din terasă stratul de cultură are 80-90 cm grosime, aflându-se sub pământul arabil gros de circa 20-25 cm. Prin anul 1938, în viile din apropiere, a fost descoperit un tezaur monetar format din cel puțin 87 denari romani republicani și 51 tetradrahme thasiene[3]. Tot pe teritoriul comunei Poroschia, la câteva sute de metri de așezarea de la „Râpe", a fost descoperit în anul 1964 un al doilea tezaur monetar, format din 552 de denari romani republicani și imitații ale acestora[4]. Cele mai apropiate puncte în care s-au descoperit fragmente ceramice geto-dacice sunt la:

1. *Topitorie* (mun. Alexandria), la circa 400 m în amonte de „Râpe", tot pe terasă, apar la fiecare arătură fragmente ceramice de diferite mărimi, provenind de la tipuri între care se disting cele de „fructieră", lucrate la roată.
2. *Podul vechi* (mun. Alexandria). La circa 4 km depărtare de „Râpe", în dreptul podului vechi, și tot pe terasa stângă a râului Vedea, au apărut, cu ocazia excavării de nisip necesar consolidării șoselei Alexandria-București, câteva fragmente ceramice geto-dacice de sec. II-I a. Chr.[5].
3. In sud-vestul comunei Poroschia, la mai puțin de 3 km distanță de punctul „Râpe", au fost culese numeroase fragmente ceramice geto-dacice[6].

---

[1] I. Spiru, în „Revista Muzeelor", 2, 1969, p. 161.
[2] Unele dintre fragmentele ceramice nu au număr de inventar, altele sunt depozitate sub nr. de inv. 8223-8230; 8564-8614; 9613-9652; 9660-9700.
[3] I. Spiru, în „SCN", III, 1960, p. 553; M. Chițescu, în „SCIV", 16, 1965, 1, p. 169.
[4] M. Chițescu, în „SCIV", 16, 1965, 1, p. 169-175; idem, în „SCN", VII, 1980, p. 53-70.
[5] I. Pătrașcu, în „Arhivele Prahovei", V, 2000, p. 15.
[6] I. Spiru, *File de istorie teleormăneană*, Alexandria, 1996, p. 14; în luna mai 2001 a fost efectuată o periegheză în sud-vestul com. Poroschia, pe ambele maluri ale bălții create de pârâul Nanov. Cu această ocazie au fost recoltate materiale ceramice geto-dacice de sec. II-I a. Chr. din trei puncte diferite.

Revenind la materialul ceramic descoperit la Poroschia-„Râpe“, se constată că acesta este de o mare varietate tipologică:

Ceramica lucrată de mână:

1. Fragment de castron cu buza evazată, umăr în unghi drept şi corp tronconic. Este realizat dintr-o pastă mediu poroasă (fig. 2 / 1). Vase de acest tip au fost descoperite în aproape toate aşezările geto-dacice. Cele mai apropiate puncte se află la: Pleaşov (jud. Teleorman)[7] şi Sprâncenata (jud. Olt)[8].
2. Vase cu buza evazată şi corpul tronconic. Sunt realizate dintr-o pastă grosieră sau mediu poroasă, decorate cu câte patru butoni cilindrici sau ovali. Uneori butonii sunt legaţi între ei prin brâuri alveolare (fig. 2 / 2-5). Astfel de vase au fost descoperite la: Chirnogi (jud. Călăraşi)[9], Grădiştea (jud. Brăila)[10], Sprâncenata (jud. Olt)[11].
3. Vas cu buza uşor evazată, profilul puţin arcuit şi fundul drept. Decorul constă din patru butoni cilindrici orizontali dispuşi deasupra diametrului maxim. Este modelat dintr-o pastă mediu poroasă, de culoare cenuşie cu pete mai închise datorate arderii secundare (fig. 2 / 6).

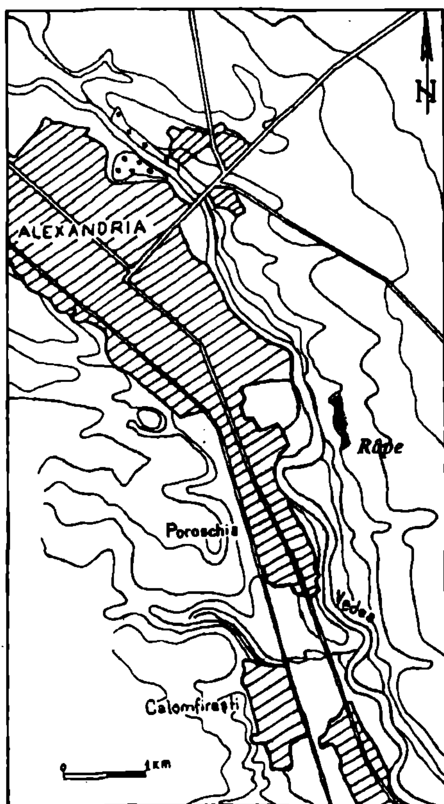

Fig. 1. Aşezarea de la „Râpe“.

4. Vas cu pereţii aproape drepţi, decorat cu butoni ovali prevăzuţi cu câte o alveolare în capăt. Între aceştia au fost realizate câte trei linii incizate paralele şi oblice. Suprafaţa exterioară a vasului este de culoare cărămizie (fig. 3/ 1). Vase asemănătoare au fost descoperite la : Grădiştea (jud. Brăila)[12], Mărgăriteşti (jud. Olt)[13], Sighişoara-Wietemberg (jud. Mureş)[14].

---

[7] C. Preda, în „Thraco-Dacica“, VII, 1986, p. 82, fig. 11 / 4) (= Preda 1986).
[8] Idem, *Aşezările din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata*, 1986, p. 154, pl. XXIV / 1,3 (= Preda 1986a).
[9] G. Trohani, în „CAMNI“, I, 1975, fig. 10 / 5).
[10] V. Sârbu, *Dava getică de la Grădiştea, jud. Brăila (I)*, Brăila, 1996, p. 199, fig 43 / 1-2 (=Sârbu 1996).
[11] Preda 1986a, pl. V / 3.
[12] Sârbu 1996, p. 216, fig. 60 / 6.
[13] Preda 1986a, p. 194, pl. LXII / 3.
[14] I. Andriţoiu, A. Rustoiu, *Sighişoara-Wietemberg. Descoperirile preistorice şi aşezarea dacică*, Bucureşti, 1997, p. 217, fig. 47 / 9, p. 248, fig. 78 / 4.

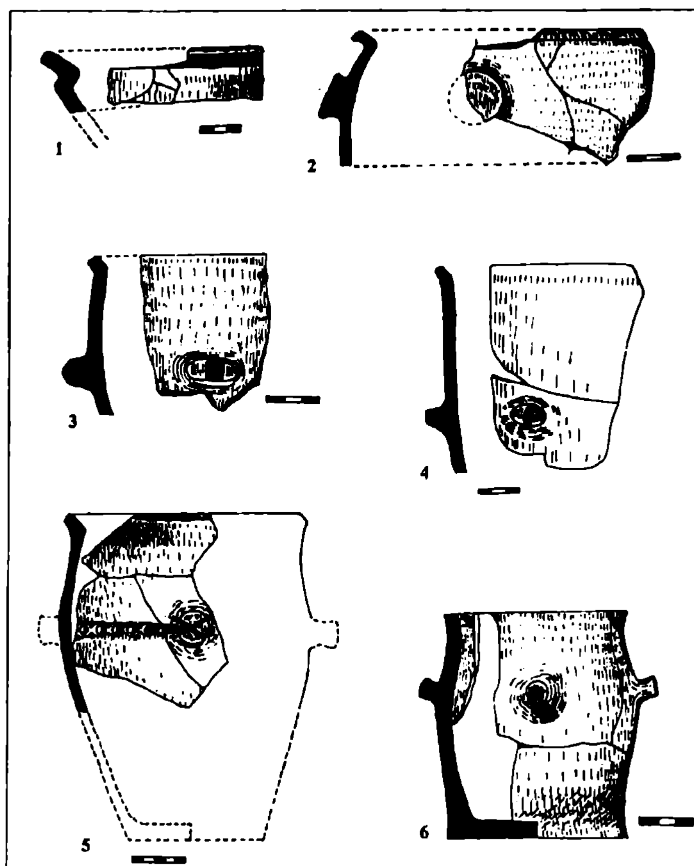

Fig. 2. Poroschia - „Râpe". Ceramică geto-dacică lucrată de mână.

5. Vas cu buza dreaptă, profilul uşor arcuit şi fundul drept. Este decorat cu patru butoni cilindrici dispuşi diametral între care se găsesc grupuri de câte trei linii incizate oblice şi paralele (fig. 3 / 2). Acest tip de vas apare în numeroase aşezări geto-dace din sec. II-I a. Chr., precum cele de la: Grădiştea (jud. Brăila)[15], Pleaşov (jud. Teleorman)[16], Sprâncenata (jud. Olt)[17], Vlădiceasca (jud. Călăraşi)[18].
6. „Fructieră" realizată dintr-o pastă fină, având suprafaţa lustruită şi de culoare cărămizie. Decorul constă din patru butoni plaţi, orizontali, traşi din buză (fig. 3 / 6).

[15] Sârbu 1996, p. 214, fig. 58 / 1-2; p. 216, fig. 60 / 3.
[16] Preda 1986, p. 79, fig. 7 / 1,4.
[17] Preda 1986a, p.139, pl. VIII / 1,4.
[18] G. Trohani, în „CAMNI", II, 1976, p.104, fig. 11 / 3-4.

Vase asemănătoare se întâlnesc la: Căscioarele-*Suharna* (jud. Călăraşi)[19], Pleaşov (jud. Teleorman)[20], Popeşti (jud. Ilfov)[21], Prundu (jud. Călăraşi)[22].

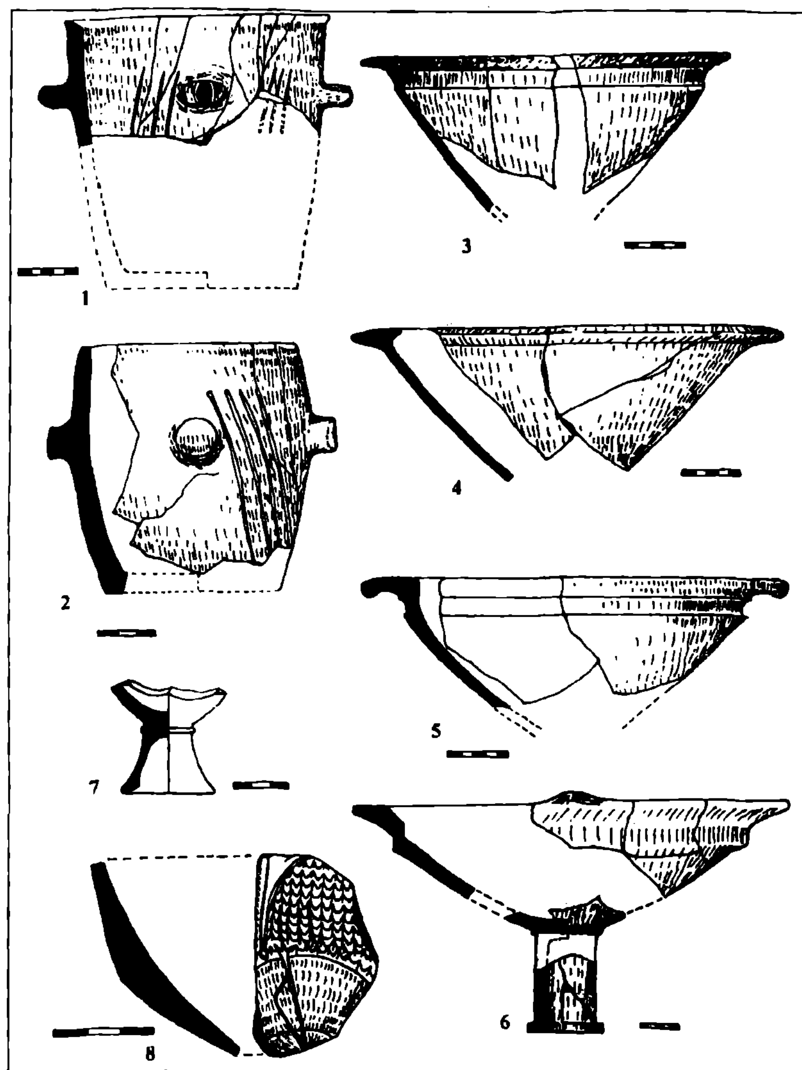

Fig. 3. Poroschia - „Râpe". Ceramică geto-dacică lucrată de mână (1-2; 6) şi la roată (3-5; 7-8).

[19] V. Sârbu şi colab., *Aşezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu-mileniile I î.Hr.-I d.Hr.*, Brăila, 1996, p. 227, fig. 50 / 16 (=Sârbu şi colab.1996).
[20] Preda 1986, p. 87, fig. 15 / 2, 6.
[21] Al. Vulpe, M. Gheorghiţă, în „CAMNI", III, 1979, p. 102, pl. IV / 8.
[22] Sârbu şi colab.1996, p. 300, fig. 123 / 2.

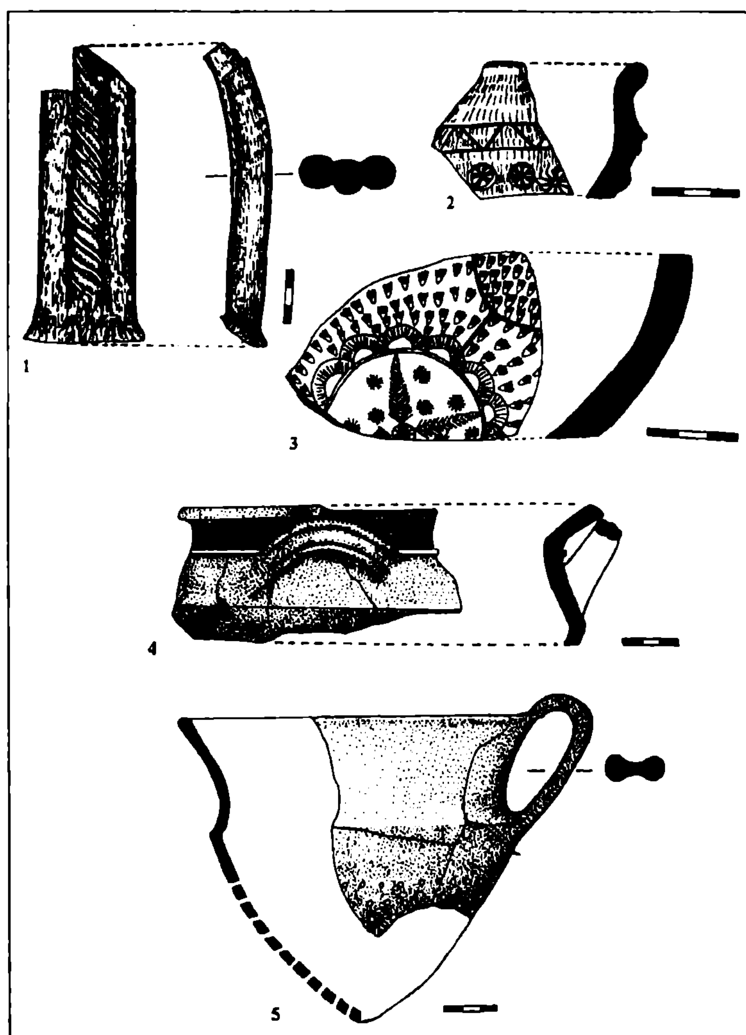

Fig. 4. Poroschia - „„Râpe"". Ceramică geto-dacică lucrată la roată.

Ceramica lucrată la roată:

1. „Fructiere" realizate dintr-o pastă fină, având suprafaţa lustruită şi de culoare cenuşie (fig. 3 / 3-5). Astfel de vase au fost descoperite în toate aşezările geto-dacice de epocă „clasică".

2. Toartă de cană, găsită de I. Spiru în 1969 la baza terasei, realizată din trei bucăţi, lipite între ele, iar cea din mijloc executată în „torsadă"[23]. Această toartă provine, probabil, de la o cană „de lux", modelată dintr-o pastă fină, având suprafaţa de culoare

[23] Muzeul Judeţean Teleorman, Alexandria, inv. nr. 8601.

cenuşie (fig. 4 / 1). Astfel de căni au fost descoperite la: Augustin (jud. Braşov)[24], Poiana (jud. Galaţi)[25], Răcătău (jud. Bacău)[26], Tilişca (jud. Hunedoara)[27].
3. Printre fragmentele ceramice descoperite se află şi cele aparţinând unei strecurători. Aceasta este realizată dintr-o pastă fină, arsă oxidant, de culoare cărămiziu-portocalie (fig. 2 / 6). Strecurători de acest tip au fost descoperite în majoritatea aşezărilor geto-dacice de sec. II-I a. Chr. Le amintim numai pe cele de la: Grădiştea (jud. Brăila)[28], Popeşti (jud. Ilfov)[29], Răcătău (jud. Bacău)[30], Sprâncenata (jud. Olt)[31], Vlădiceasca (jud. Călăraşi)[32].
4. Câteva fragmente aparţinând unor imitaţii de cupe „deliene" au fost culese de la baza terasei (fig. 3 / 8; 4 / 2-3). Fragmente sau vase de acest tip au fost descoperite în numeroase aşezări geto-dacice cu precădere din Muntenia şi Moldova[33]. Acest tip de vas este datat între a doua jumătate a sec. II a. Chr. şi prima jumătate a sec. I a. Chr..
5. Tot la baza terasei au fost descoperite câteva fragmente dintr-un crater cu buza evazată, umăr unghiular şi corp tronconic. Toarta păstrată este dispusă oblic şi aproape lipită de buză. Decorul constă dintr-o linie în relief dispusă pe gât. Vasul este realizat dintr-o pastă fină, de culoare cenuşie (fig. 4 / 4).
6. Piciorul unui vas lucrat la roată, dintr-o pastă fină şi de culoare cenuşie, probabil o imitaţie de kantharos (fig. 3 / 7).

După cum lesne se poate observa, toate materialele prezentate mai sus se încadrează în limita secolelor II-I a. Chr.. Prin poziţia sa geografică, grosimea stratului de cultură, întindere şi varietatea formelor ceramice, aşezarea geto-dacică de la Poroschia-„Râpe" se impune a fi cercetată sistematic.

THE GETO-DACIAN SETTLEMENT AT POROSCHIA (TELEORMAN COUNTY)

Abstract

In the north-eastern limit of Poroschia locality, on the left terrace of Vedea river, in the place called „Râpe", in the year 1969 was signaled an open settlement, attributed following the pottery to Geto-Dacians. Here was incidental discovered, too, two monetary hoards composed by Roman republicans *denarii*, imitations and Thasos coins. The pottery harvested from various field researches at Poroschia is hand-made and wheel-made, too. The geto-dacian settlement is dated between 2-1 centuries BC.

---

[24] I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică*, Bucureşti, 1969, pl. LXIV / 3.
[25] R. Vulpe şi colab., în „SCIV", III, 1952, 1-2, fig. 15; R. Vulpe, în „Dacia, N. S.", I, 1957, fig. 7 / 6.
[26] V. Căpitani, V. Ursachi, în „Carpica", II, 1969, 112, fig. 18.
[27] N. Lupu, *Tilişca. Aşezările arheologice de pe Căţănaş*, Cluj Napoca, 1989, pl. 9 / 3.
[28] Sârbu 1996, p. 242, fig. 86 / 1.
[29] Al. Vulpe, M. Gheorghiţă, *op.cit*, p. 101, pl. III / 7-8.
[30] V. Căpitanu, în „Carpica", XVIII-XIX, 1986-1987, p. 187, fig. 139 / 6.
[31] Preda 1986a, p. 173, pl. XLI / 1-6.
[32] G. Trohani, în „CAMNI", II, 1976, p. 113, fig. 19 / 3.
[33] I. Casan-Franga, în „Arheologia Moldovei", 5, 1967, p. 7-35; Al Vulpe, M. Gheorghiţă, în „Dacia, N. S.", XX, 1976, p. 167-198; M. Turcu, în „Dacia, N. S.", XX, 1976, p. 199-204.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

VAL, TROIAN, SAU DRUM ROMAN, ÎNTRE ARGEŞ-PITEŞTI ŞI RUCĂR

MARIN BĂDESCU

Articolul de faţă este o încercare de a sintetiza, completa, corecta inerentele erori apărute şi a demonstra că presupusul val (Troian) al limesului Daciei de sud-est („Transalutanus“) care a stârnit vii şi îndelungate confruntări de idei în rândul cercetătorilor şi care acum - după mai bine de un secol de la precizare - continuă, era de fapt drumul strategic roman (via militaris) aşa cum au presupus C. Schuchhardt şi V. Christescu.

Chiar Gr. Tocilescu nota: „Lagărul de la Jidava este lângă şoseaua romană care pleca de la Dunăre (Flămânda), trecea pe lângă Ruşii de Vede, Piteşti şi merge în Transilvania pe lângă Jidava. Această cale romană este menţionată de amicul nostru C. Schuchhardt în studiul său din Arch. epigraph. Mittelungen“[1].

Colaboratorul său cel mai apropiat, P. Polonic face menţiunea: „Acest val este menţionat pe harta statului major austriac de la Dunăre la Ruşii de Vede ca *Drumul lui Traian*. Tot ca drum roman socotit cu cărămidă îl consideră şi Dl. Schuchhardt. Când însă l-am văzut eu, am găsit că nu este un drum, ci un val roman întărit din distanţă în distanţă cu castre aşezate întotdeauna în partea dinspre apus pe lângă el căci dacă ar fi drum, el ar trece prin mijlocul cetăţilor şi nu pe lângă el; dar nu poate fi nici o îndoială că este val mai ales că şi acolo unde suie pe dealuri cu pante repezi, merge în vad în linie dreaptă şi e bombat“[2].

În Marele Dicţionar Geografic al României, II, p. 97, la cuvântul „Troianul“, Gr. Tocilescu după ce îl prezintă în detaliu, între Dunăre (Flămânda) - Piteşti, notează: „De aici (malul râpos al Argeşului, unde sfârşeşte), el apare spre Câmpulung şi apoi trece prin pasul Bran în Transilvania“. Afirmaţie contestată de P. Polonic, care în „Troianul de la Dunăre la Bucureşti“, menţionează: „Traseul valului stabilit de Tocilescu este exact până în cazul Piteşti - dar de aici spre nord în mod arbitrar el a fost îndreptat greşit spre Câmpulung, Valea Mare prin pasul Bran în Transilvania, întemeindu-se numai pe o bucată de val în satul Valea Mare, la nord de Câmpulung; de la Piteşti spre Transilvania valul trebuie urmărit în linie dreaptă spre apus de Câmpulung, unde de fapt îl şi descoperim la Berevoieşti, graţie hrisoavelor vechi (Hris. 22. I. 1572 al lui Al. Voievod şi un altul din 27. V. 1606“[3].

---

[1] Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), mss. 5137, pe marginea filei 267.
[2] B.A.R., mss. 10, caiet II, *Fortificaţii romane*, p. 114-115.
[3] B.A.R., mss. 1, p. 28.

Tot Polonic - „Cercetări după Troian", afirmă: „ Dincolo de Argeş nu l-am găsit şi cred că din cauza inundaţiilor a fost distrus de apă. Se pare că la nord lângă râul Doamnei a rămas încă urma valului pe o întindere de 100 m ca un fel de movilă îngustă, de 2 m înaltă, care nu se pare a fin naturală, cu direcţia contra cursului apei"[4]. Într-un alt loc („Troianul"): „Troian se numeşte culmea dealului dintre râul Târgului şi râul Bughea şi care face şi hotar între moşiile satului Godeni (pe Bughea) şi Schitul Goleşti (în dreptul castrului Jidava nu face hotar). Numele de Troian poate că i s-a dat întâmplător, poate din cauză că culmea dealului fiind foarte îngustă încât se prezintă ca un val, dar se poate ca chiar Troianul (frontiera Daciei) a fost pe aici"[5].

Şi D. Tudor, atunci când vorbeşte de castrul de la Purcăreni îl menţionează: „...Deşi construit numai din pământ, avea un rol de seamă, fiindcă numai în apropierea lui era ridicat valul limesului transalutan"[6]. Pentru prof. Paul Dicu din Piteşti „...valul limesului nu se oprea pe râul vedea, nu se termina în malul drept al Argeşului la est de gara Piteşti şi nu urma cursul râului Doamnei pe la confluenţa cu râul Argeş, ci se continua cu unele întreruperi prin parcul Argeş din Piteşti est - până la castru [este vorba de castrul de la Piteşti, n. red.]. De aici, peste Argeş, înainta pe malul stâng...la aşezarea fortificată geto-dacică (La Cetate, dealul Văcăreasca, Budeasa Mică), înainta pe culme la Purcăreni...". Presupunerile şi afirmaţiile prezentate sunt greu de acceptat: nu se bazează pe dovezi certe care să confirme caracteristicile valului / Troianului (lăţimea, înălţimea şi nici caracteristica de bază, acel pământ ars - de culoare roşietică); în lipsa acestora se aduc doar referiri la hrisoave şi hotărnicii vechi, care nu sunt concludente. Supoziţia că valul ar fi urmat cursul Râului Târgului este de neînţeles: aşa ceva nu s-a petrecut nici în zona de câmpie dintre Dunăre (Flămânda), Argeş-Piteşti; nici în cazul râului Vedea, nici a râului Cotmeana şi nici pe râurile din zona colinară: Doamnei, Târgului, Argeşel şi Dâmboviţa.

Considerăm că afirmaţia lui Gr. Tocilescu, că „... de aici, din malul râpos al Argeşului... el apare în satul Valea Mare din sus de Câmpulung" este corectă, dar lapidară şi incompletă. P. Polonic descrie acelaşi val (în manuscrisele sale, păstrate acum la Academia Română) în mai multe variante: „... după cum am mai spus deja, am găsit în satul Valea Mare iarăşi Troianul pe o lungime de 2 km; valul este mai puţin ridicat în creasta lui, însă se cunoaşte stratul de pământ ars. De aici înainte Troianul dispare cu desăvârşire şi negăsind nici un castru până la frontieră, nu se poate închipui care direcţie a luat prin munţi"[7]. În alt manuscris notează: „La sud de Câmpulung şi la sud lângă satul Mărcuşu se găseşte o cetate romană de piatră foarte bine conservată; pe aici trebuie să treacă limesul Alutanus, valul roman, pe care l-am găsit conservat până la Piteşti, şi într-adevăr am găsit o bucată de val de 500 m lungime pe coasta dealului, la sud de Valea Mare"[8]. Cea mai completă şi concretă relatare se regăseşte în următoarea descriere: „... Cercetând pe linia aceasta, am dat în satul Valea Mare, la sud-vest de Valea Bărăţiei, care curge prin sat, de urmele Troianului. Şi aici este construit numai din pământ, având în mijlocul lui, ca totdeauna, un strat de pământ ars;

[4] B.A.R., mss. 5137, p. 267-268.
[5] *Ibidem*, p. 235.
[6] D. Tudor, *Oltenia romană*, Ed. 4, Bucureşti, 1978, p. 290.
[7] B.A.R., mss. 10, caiet II, *Fortificaţii romane*, p. 126.
[8] B.A.R., mss. 13, caiet I, *Kronstadt*.

trece chiar prin casa lui Niţă Onea, trece în grădina lui Niţă Măcărescu, apoi în grădina lui Gheorghe Mondoc şi are direcţia de la Câmpulung spre Piatra Nămăeştilor. Valul are aici tot formă bombată, este de 10 paşi lat şi de 1/2 m înălţime şi l-am regăsit pe o lungime de 1/2 km; cu toate încercările, nu s-a putut da de aici înainte de val..."[9].

Această relatare o regăsim preluată incomplet dar completată cu observaţii personale şi la alţi cercetători. D. Tudor o redă în toate cele patru ediţii ale *Olteniei romane*: „Urmele Troianului reapar tocmi la Valea Mare (la nord de Câmpulung Muscel), acolo unde drumul natural spre Bran părăsea vadul râului Târgului, P. Polonic a descoperit urmele valului roman cu aceleaşi caracteristici şi miez de arsură, pe o lăţime de 1 km (cu lăţimea de 10 paşi şi cu înălţimea de 0, 5 m) la sud-vest de Valea Bărăţiei din aria comunei Valea Mare, apoi dincolo de Argeşel, spre Valea Pietrosă. Drumul şi valul ar fi continuat pe vechea cale a Pravăţului (prin Nămăeşti), la Dragoslavele (judeţul Argeş)"[10].

În 1972 am identificat două segmente de val roman: în nord-estul Câmpulungului (Calea Pietroasă) şi pe platoul „Bazinului de apă" la sud-vest de Valea Bărăţiei. Această identificare a valului roman a fost preluată şi prezentată de D. Tudor: „Cercetări recente ale prof. M. Bădescu din Câmpulung Muscel au identificat un segment al Troianului pe „Calea Pietroasă" la nord-est de Câmpulung, unde se păstra pe o lungime de aproximativ un km şi avea înălţimea de 3 m. Din nenorocire, el a fost distrus de exploatări pentru pietriş. În structura lui am putut vedea, împreună cu profesorul M. Bădescu, urmele de arsură ale chirpiciului şi urmele de pari de la palisadă, aşa cum le-a notat şi Polonic. Înspre nord-vest de acest loc se găseau castrul şi termele de la Voineşti"[11].

Aceste segmente de val roman se regăsesc prezentate de I. Bogdan-Cătăniciu în mai multe publicaţii[12]: „Nos recherches efectuée sur le terrain nous donnent lieu de croire qu'il s'agirait, aussi bien, à Lereşti Câmpulung qu'à Rucăr, de formes naturelles du relief qu' on a prise pour le vallum construit en terre cuite par suite de la couleur rouge de la terre - grès ferrugineux, specifique de la règion". Într-o altă comunicare afirma: „... ceea ce trecea drept vallum transalutan în nord-est pe lângă satul „Măilătoaia" era o alunecare de teren obişnuită în zona de munte, de dată recentă, căci resturile de lemn prinse sub stratul alunecat abia intraseră în putrefacţie. Locul pe care se află castellum a fost identificat de M. Bădescu"[13]. Şi în lucrarea de doctorat[14] notează: „Au fost semnalate şi se susţine cu obstinaţie existenţa a două porţiuni de val la Voineşti, la Valea Mare-Pravăţ, la sud-vest de Valea Bărăţiei, că Polonic a găsit „Troianul" cu mijlocul de pământ ars şi are direcţia Câmpulung-Piatra Nămăeştilor, fiind lat de 10 paşi şi înalt de 0, 5 m şi vizibil pe o distanţă de 0, 5 km ... D. Tudor

---

[9] B.A.R., mss. 5137, *Cercetări după Troian*, fila 267/verso.

[10] D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 2, Bucureşti, 1952, p. 211; *ibidem*, ed. 3, 1968, p. 263; *ibidem*, ed. 4, 1978, p.255).

[11] *Ibidem*, ed. 4, 1978, p. 255.

[12] I. Bogdan-Cătăniciu, *Nouvelles donées sur le Limes Transalutanus*, în: *Actes du IX-e congrès international d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6-13 septembrie 1972*, p. 261.

[13] Eadem, *Cu privire la Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, în „Acta Musei Napocensis", XXI, 1984, p. 28.

[14] Eadem, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, Alexandria, 1999, p. 85.

acoperă cu girul său observaţiile diletantului căutător de comori". În aceeaşi lucrare[15], găsim relatarea: „... la nord de Câmpulung este încă neclar dacă drumul urmează acelaşi traseu sau nu... cele mai multe şanse sunt să el să cotească spre vest, deoarece la Voineşti, comuna Lereşti s-au descoperit ruinele unui castellum databil încă din timpul războaielor dacice. Probabil drumul nu urca pieptiş muntele Mateiaş, el urma culmea lui vestică".

Recentele noastre investigaţii de teren din această toamnă (2000) pe teritoriul comunei Valea Mare-Pravăţ, au dus la reidentificarea segmentului de val roman prezentat de Polonic în Mss. 5137, care pentru prima oară precizează locul şi direcţia spre care se îndrepta:„... trece chiar prin casa lui Niţă Onea, trece în grădina lui Niţă Măcărescu, apoi în grădina lui Gheorghe Mondoc şi are direcţia de la Câmpulung spre Piatra Nămăeştilor". Această relatare nu se regăseşte la D. Tudor şi I. Bogdan-Cătăniciu.

Ceea ce surprinde este faptul că nici D. Tudor şi nici I. Bogdan-Cătăniciu, în cercetările întreprinse, nu au sesizat eroarea comisă de Polonic care afirma că: „valul (Troianul) se află la sud-vest de valea Bărăţiei", când, în realitate, se afla la nord-est de această vale, fapt confirmat de cercetările noastre, în urma cărora a fost identificată casa lui Niţă Onea prin care trecea valul, acum demolată. Se mai văd încă o parte din ruinele temeliei, dar este păstrată în fotografie de fiica cea mică a lui Niţă Onea (Ecaterina Neaţă). Locul în cauză (casa) se află în punctul „Costiţă" - uliţa Onea, în apropierea km 57 / DN 73 şi a punctului de intersecţie a drumurilor care duc spre Braşov (DN 73), drumul spre Târgovişte (DN 72 / A) şi drumul care duce spre Nămăieşti. Deci la nord-est de Valea Bărăţiei. La sud-vest de Valea Bărăţiei se află „Calea Pietroasă" din nord-estul Câmpulungului şi „Bazinul de apă", unde au fost identificate segmente de val roman în 1972. Am constatat de asemenea, că denumirea de „Valea Bărăţiei" este improprie; localnicii o numesc „Valea Bărăcei" (de la mlaştinile ce o însoţesc).

Trecând peste erorile semnalate, considerăm că această reidentificare a segmentului de val roman din punctul „Costiţă" (Uliţa Onea), nord-estul comunei Valea Mare-Pravăţ, are o mare importanţă pentru întregul limes d sud-est al Daciei: localizarea segmentului de val în zona de interferenţă a celor două localităţi: Valea Mare şi Nămăeşti, din apropierea importantului punct de răscruce de drumuri din valea Argeşului şi indicarea sigură a direcţiei: „de la Câmpulung spre Piatra Nămăeştilor", ca şi menţiunea: „pe o distanţă de 0, 5 km" - ne oferă mărturia sigură că valul se sfârşea în valea Argeşului (malul drept, la cca. 500 m nord pe drumul Nămăeştilor). Lăsând la o parte ambiguităţile, că „valul ar fi trecut dincolo de Argeşel pe Valea Pietroasă, sau că valul şi drumul ar fi urmat vechea cale a Pravăţului"; sau că „drumul nu urca pieptiş muntele Mateiaş... ci culmea sa vestică", avem acum dovada de netăgăduit a direcţiei sale din punctul de unde el nu a mai fost regăsit.

Nici nu mei era de regăsit, deoarece valul prin caracteristicile sale menţionate: „avea înălţimea de 0, 5 m, lăţimea de 10 paşi, era bombat şi având în mijlocul său, ca întotdeauna, un strat de pământ ars" - toate aceste caracteristici duc la constatarea că valul a constituit el însuşi drumul strategic roman (via militaris) care, de aici unde se sfârşea valul, drumul urma malul drept al Argeşelului spre nord; trecea dincolo de

[15] *Ibidem*, p. 80.

Nămăeşti pe cel stâng, pe care îl abandona la confluenţa pârâului Valea Pravăţului cu Argeşelul. De aici, peste culmea Pravăţului, cobora în valea Dâmboviţei (malul drept) la Dragoslavele, unde intersecta actualul DN 73, în dreptul cimitirului eroilor din 1916. De aici urma valea Dâmboviţei, până la Rucăr.

La Rucăr, valea Dâmboviţei este abandonată şi din nou reapare valul roman (calea militară romană), în nord-estul localităţii (Câmpul Rucărului - Scărişoara), unde este menţionat de D. Băjan şi apoi prezentat cu ocazia descoperirii presupusului castru: „Dovada cea mai sigură despre aceasta e calea romană e care am descoperit-o în apropiere de castru, constatată prin prezenţa unui strat gros de pământ ars-roşu“[16]. Această relatare nu se regăseşte la Gr. Tocilescu şi nici la P. Polonic. D. Tudor, când dă publicităţii descoperirile arheologice ale lui D. Băjan, consideră această cale romană ca fiind valul roman, notând: „Resturile troianului mai apar la nord-est de Rucăr (Argeş), în lunca pe care se găseşte şi micuţul castel roman de la Scărişoara, construit de coh. II Flavia Bessorum...“[17].

Un punct de vedere ambiguu despre acest val roman, îl regăsim la I. Bogdan Cătăniciu, care afirmă: „... au nord de la rivière Argeş, on n'a plus retrouvée traces du vallum qu'a deux endroits: au N-E de la ville de Câmpulung et à nord de la localité Rucăr, et seulement sur quelques tronçons“[18]. În teza de doctorat publicată în 1999 (*Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului roman*) prezintă alt punct de vedere, la pagina 85: „Şi la Rucăr am avut posibilitatea să cercetăm toate denivelările de teren şi este sigur că sunt alunecări de teren. Urma drumului roman şerpuieşte pe culme spre Podul Dâmboviţei şi nu poate fi confundat cu vallum, socotim ca atare că informaţia este o interpretare greşită a microreliefului“[19].

Din observaţiile noastre de teren efectuate în 1972 şi coroborate cu cele de la Valea Mare-Pravăţ, putem afirma că şi la Rucăr se poate vorbi de două tronsoane de val roman: unul în Câmpul Rucărului (Roghină) - luncă mlăştinoasă, unde au fost identificate termele de D. Băjan şi micuţul castellum de pământ de I. Bogdan Cătăniciu[20]; un altul pe panta dealului Scărişoara. Ambele confirmare de prezenţa acelui miez de arsură menţionat de D. Băjan, D. Tudor şi chiar observat de noi, cu ocazia perieghezei din 1972, când am parcurs acest traseu (Câmpul Rucărului - Scărişoara-Pleaşa - Podul Dâmboviţei - Dealul Sasului (Cetatea Oratea). Menţionăm că şi aici valul a servit ca drum roman (vechiul drum al Carului) care pornea de aici şi ajungea la Drumul Carului de la Moeciu de Jos (jud. Braşov), unde a fost descoperit un alt mic castellum de pământ[21].

Aşadar, val, troian sau drum roman? Iată întrebarea incitantă, care de mai bine de un secol îşi caută răspunsul.

Din datele pe care cercetările arheologice din ultimul timp ni le oferă, urmare a unei adevărate suite de descoperiri arheologice, unele inedite, cum sunt cele de la

---

16 D. Băjan, *Relaţiune despre castrul de la Scărişoara*, în: Gr. Tocilescu, mss. 5137, f. 239 şi 241).
17 D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 4, Bucureşti, 1978, p. 255.
18 I. Bogdan Cătăniciu, *Nouvelles données sur le Limes Transalutanus*, în: *Actes du IX-e congrès international d'etudes sur les frontières romaines, Mamaia 6-13 sept. 1972*, Bucureşti, 1974, p. 262.
19 D. Tudor, *op. cit.*, p. 255.
20 I. Bogdan Cătăniciu, *Cercetări în castellum de la Rucăr*, în „SCIVA“, 25, 1974, 2, p. 277-288.
21 Fl. Costea şi St. Coşuleţ, *Castellum de la Drumul Carului şi drumul roman prin Pasul Bran*, comunicare la Muzeul Câmpulung-Muscel, 30-31 oct. 1982.

Voineşti-Muscel (complex roman, castru şi terme)[22], a micuţelor castella de la Rucăr-Drumul Carului[23], a primelor ştampile tegulare cu unităţi militare de pe acest limes, din castella de la Voineşti[24] şi Jidava[25], a tronsoanelor de val roman din nord-estul Câmpulungului - Calea Pietroasă[26], la care se adaugă cel recent reidentificat din punctul „Costiţă" (uliţa Onea) - nord-estul comunei Valea Mare-Pravăţ par să arunce o nouă lumină în clarificarea mult controversatului val roman.

Toate aceste cercetări duc la constatarea că valul nu a fost ridicat acolo unde întâlnea cursuri de apă, râuri precum: Vedea, Cotmeana (zona de câmpie), Doamnei, Târgului, Argeşel, Dâmboviţa (zona colinară), şi nu cum s-a presupus până acum, că valul roman (troianul) nu s-a conservat pe râul Vedea şi al Cotmenei din cauza inundaţiilor care l-au şters; „...pe marginea Burdei s-a şters prin arături; în valea Argeşului, fiind arătură, s-a şters cu desăvârşire; prin numiţi idem, din cauza inundaţiilor şi a schimbării terenului (coastele dealurilor se spală); abia s-a găsit la Valea Mare iarăşi, 500 m; ar fi de făcut încă o excursiune în Muscel"[27].

Se poate demonstra acum de ce reapare valul / troianul după o întrerupere de peste 50 km între Argeş-Piteşti şi Câmpulung, tocmai la Valea Mare, pe o lungime de circa 2 km, cât măsura din punctul unde începea: str. Calea Pietroasă (confluenţa pârâului Valea Mare cu râul Târgului - Podul lui Gobej) şi celălalt punct unde dispărea (Valea Argeşelului - malul drept, 0, 5 km pe drumul actual care duce la Nămăeşti) - a fost ridicat doar pe dealurile Vişoi şi Valea Mare, care separă cele două râuri, Târgului şi Argeşel.

Apariţia unor tronsoane de val în Câmpul Rucărului (punctul „Roghină") şi panta dealului Scărişoara (nord-vest de complexul roman) este similară cu a valului de la Valea Mare-Pravăţ, pentru că şi aici Valea Dâmboviţei este abandonată, iar valul s-a ridicat în lunca mlăştinoasă şi pe panta dealului Scărişoara, unde l-am identificat în 1972. Este posibil ca alte tronsoane de val / troian să fie identificate pe culmea Pravăţului, culme care desparte Valea Argeşului de Valea Dâmboviţei, situaţie asemănătoare cu cea de la Valea Mare. Cercetări viitoare vor confirma sau infirma această ipoteză.

Între Argeş-Piteşti, Berevoieşti-Godeni nu poate fi vorba despre val / troian, care dealtfel nici nu a putut fi demonstrat; nici de drumul roman de la Purcăreni la Godeni-Jidava. Drumul roman (via militaris) de la Argeş-Piteşti a urmat cursul Râului Doamnei până la confluenţa acestuia cu Râul Târgului (castrul de la Purcăreni); de aici până la Câmpulung a continuat pe valea Râului Târgului, trecând pe lângă cetatea

---

[22] M. Bădescu, *Termele romane de la Voineşti-Muscel*, comunicare la cea de-a X-a sesiune de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, 12-13 mai 1979; D. Tudor, *op. cit.*, p. 309 şi 320; C. C. Petolescu, M. Bădescu, T. Cioflan, *Castrul roman de la Voineşti*, în „Secera şi ciocanul", an XXX, nr. 6540, 8 august 1980)

[23] I. Bogdan Cătăniciu, *op. cit.*; Fl. Costea şi St. Coşuleţ, *op. cit.*.

[24] M. Bădescu, *Ştampile tegulare de la Voineşti-Muscel, com. Lereşti, jud. Argeş*, în „SCIVA", 32, 1981, 2, p. 291-295.

[25] C. C. Petolescu şi T. Cioflan, *Câmpulung „Jidava", Castrul roman, jud. Argeş*, în *Cronica cercetărilor arheologice*, a XXVIII-a sesiune de rapoarte arheologice, Satu Mare, 12-15 mai 1994, p. 15-16.

[26] M. Bădescu, *Valul roman în nord-estul Câmpulungului Muscel*, în „Tribuna Şcolii", an II, nr. 40, 18 martie 1972; idem, *Valul roman în zona Câmpulungului Muscel*, comunicare la Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 4-5 noiembrie 1982; D. Tudor, *op. cit.*, p. 255.

[27] B. A. R., mss. 5139, p. 130.

Jidava, cum corect a sesizat Gr. Tocilescu[28]. La punctul de confluenţă a pârâului Valea Mare cu Râul Târgului (Podul lui Gobej) reapare troianul, pentru că, de aici, drumul urca panta dealului Vişoi, ajungea pe platoul dealului Valea Mare, cobora în Valea Bărăţiei / Bărăcei, traversa D.N. 73 / km 57, urca în Costiţă (casa Niţă Onea) şi cobora în Valea Argeşelului (actualul drum Nămăeşti). Tot din acest punct (Podul lui Gobej - Calea Pietreoasă / Vişoi), un altul urma valea Râului Târgului, pe care o abandona la confluenţa pârâului Valea Foii / Neamţului, urca pe platoul dealului Voineşti (punctul „Măilătoaia“ - Malul lui Cocoş) unde se afla complexul roman; de aici se îndrepta spre sud-est, ajungea pe platoul din Valea Mare (în faţa bisericii), unde se intersecta cu cel de pe Calea Pietroasă.

Concluzia care se poate desprinde în urma acestor cercetări de peste 30 de ani este una singură: valul / troianul, cel puţin între Argeş-Piteşti şi Râşnov, dacă nu pe întreaga sa întindere (235 km de la Dunăre-Flămânda, până la Râşnov) ne face să credem că a fost conceput ca drum strategic (via militaris) şi nu ca element de fortificaţie. Caracteristicile lui: înălţime, lăţime, bombare şi pământul ars la roşu de culoarea cărămizii (3-4 m lăţime şi 40-50 cm grosime) pare să confirme ipoteza drumului roman avansată de C. Schuchhardt[29] şi V. Christescu[30].

Se poate vorbi, în actualul stadiu al cercetărilor, de o cale militară / drum pe val şi pe văile râurilor: Vedea, Cotmeana, Râul Doamnei, Târgului, Argeşel şi Dâmboviţa, unde s-a presupus că ar fi fost distrus de inundaţii. Acest drum roman era flancat, supravegheat şi apărat de unităţi militare din legiunea XI-a Claudia, cohorta Flavia I Commagenorum din castella de la Voineşti şi Jidava[31], de unităţi din cohors II Flavia Bessorum[32] şi de alte unităţi auxiliare din castella de la Drumul Carului şi Râşnov. Pe acest drum au mărşăluit unităţi din armata Moesiei Inferior în primăvara 102, când Sarmisegetusa a fost atacată şi dinspre est, pentru a nu mai da posibilitatea lui Decebal să întreprindă o nouă diversiune, sau să fugă[33].

---

28 B. A. R., mss. 5137, fila 267 / adnotare.

29 C. Schuchhardt, *Wälle und chausseen in süd und östlichen Dacien*, în „Arh. Epigraph. Mittelungen", 1895, p. 228-229.

30 V. Christescu, *Istoria militară a Daciei Romane*, Bucureşti, 1937, p. 124-125.

31 Vezi supra, notele 24 şi 25.

32 D. Tudor, *op. cit.*, p. 255; *IDR*, II, p. 254.

33 Gr. Florescu, *Problema castrelor romane de la Mălăeşti, Drajna de Sus şi Pietroasa*, în *Omagiu lui C. Daicoviciu*, Bucureşti, 1960, p. 225-232; C. C. Petolescu, *Cu privire la castrele din Oltenia şi Muntena*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel", 1981, p. 295-295.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CÂTEVA CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA ROLUL VALURILOR DE PĂMÂNT DE PE TERITORIUL DACIEI

COSTIN CROITORU

Augustus hotărâse, după eșecul din Germania, stoparea expansiunii Imperiului și trecerea la o politică defensivă pe frontierele lui naturale: Atlantic, Rhin, Dunăre, Eufrat, deșertul african (Tacitus, *Anale*, 1, 3, 6; 6, 11, 4; Cassius Dio, 56, 33). La granița dunăreană, pentru realizarea acestui deziderat, politica imperială, ân funcție de raportul de forțe existent, prezintă trei importante trăsături[1]:

a) transferarea populațiilor existente aici în Imperiu și crearea unor „spații de siguranță";

b) plătirea de stipendii acestor populații, atât pentru a nu întreprinde expediții în Imperiu, cât și pentru a opri avansarea altor neamuri spre această zonă;

c) anexarea la Imperiu.

Pentru ca aceste măsuri să fie respectate, ele trebuiau concretizate în teren printr-un sistem de marcație. În epoca romană, principalul sistem de a fixa linii de demarcație, în lipsa frontierelor naturale (*ripa*), era valul de pământ (*vallum*), cu șanțul aferent (*fossa*).

Determinarea datării, apartenenței etnice, a rolului unor astfel de lucrări, cât și a circumstanțelor în care ele au fost ridicate, în lipsa unor izvoare scrise sau a unor descoperiri arheologice elocvente, rămâne la stadiul de ipoteză. Primele încercări de explicare ale unor construcții de acest gen vin din partea cronicarilor secolelor XVII - XVIII[2], conform cărora toate valurile din Dacia ar fi opera împăratului Traian[3]. Seria analizelor științifice, bazate pe informațiile oferite de arheologie și de tradiția literară, consacrate acestui subiect este deschisă de V. Pârvan[4], în 1926, și ea continuă și astăzi[5].

---

[1] V. Sîrbu, *Despre unele probleme de arheologie și istorie ale Câmpiei Brăilei în sec. I - III e.n.*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos", II, 1986, p. 189-197.

[2] Aceștia sunt citați de C. S. Plopșor, *Troianul*, Arhivele Olteniei, VI, 29-30, 1927, p. 69-80 și A. Armbruster, *Romanitatea românilor - istoria unei idei*, București, 1972, p. 15, 105, 107-108, 169, 223-224.

[3] Vezi Al. Philippide, *Originea românilor*, Iași, I, 1925, II, 1928, p. 276; M. Drăganu, *Românii în veacurile IV – XIV pe baza toponimiei și onomasticii*, București, 1933, p. 186, n. 1; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968, p. 299; C. C. Petolescu, *Troianus în epigrafia latină*, Thraco-Dacica, 4, 1983, p. 143-145.

[4] V. Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice", III, 2, București, 1926, p. 127-128.

[5] I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în sec. II – IV e.n.*, Iași, 1982, p. 47-59, 114-115; I. Bogdan Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman, sec. I-III p. Chr.*, Alexandria, 1997, p. 31-32, 5-112, 118-135; E. M. Constantinescu, *Memoria pământului dintre Carpați*

Deşi istoriografia modernă a înregistrat numeroase contribuţii la cunoaşterea valurilor de pământ, până în prezent nu avem cunoştinţe despre existenţa unui studiu dedicat rolului acestor construcţii[6].

În timp s-au fundamentat două orientări majore în această privinţă. V. Pârvan[7] considera că rolul valurilor ar fi exclusiv de natură birocratică: „şanţurile şi valurile din Moldova, Muntenia şi Dobrogea au fost ridicate de localnici şi de armata romană, pentru a sluji nu atât ca apărare, cât mai ales ca o ameninţare poliţienească, arătând hotarul până la care romanii îngăduiau ridicarea şi bătaia valurilor năprasnice, ale lumii barbare de la miazănoapte ...". La rândul său, R. Vulpe[8] enunţa ipoteza conform căreia, chiar şi atunci când trasarea lor coincide cu o linie de demarcaţie teritorială de ordin juridic, rolul valurilor este prin excelenţă defensiv, elementele *vallum* - *fossa*, reprezentând, prin însăşi natura lor, obstacole artificiale în calea vehiculelor sau cavaleriei. Recent s-a optat pentru contopirea celor două teze, rolul unul val de pământ fiind considerat a fi deopotrivă birocratic şi defensiv[9].

Cert este că anticii făceau, cel puţin în primele două secole creştine, o deosebire clară între cele două tipuri de valuri, pentru care aveau şi noţiuni distincte. Astfel, termenul *limes*[10] desemna o frontieră artificială, dotată cu ansamblul *vallum*, *castra*, *via militaris*, *castella*, *specula*[11], destinată apărării limitelor Imperiului, extinsă în completarea unei graniţe naturale - *ripa*[12], pe când cel de *limitibus* definea un simplu hotar artificial de natură convenţională[13]. Abia către secolul IV, cele două noţiuni vor fi contopite sub denumirea generală de *fines*[14], prin aceasta înţelegându-se fie ansamblul structurilor defensive permanente, fie o organizare militară şi administrativă formală, dar, aproape invariabil, un ţinut de margine situat în majoritatea cazurilor, de o parte şi de alta a unei graniţe[15].

şi Dunăre, Bucureşti, 1999, p. 27, 35; C. C. Petolescu, *Dacia şi Imperiul roman*, Bucureşti, 2000, p. 194, 196-208 etc.

[6] Unele discuţii cu privire la natura, semnificaţia şi procesul de transformare a frontierelor romane, se regăsesc la C. H. Opreanu, *Dacia romană şi Barbaricum*, Timişoara, 1998, p. 14-15, 17-20, totuşi istoricul citat face referire la realităţi de ordin general şi mai puţin la situaţia concretă a Daciei.

[7] V. Pârvan, *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării*, ed. a II-a, îngrijită de R. Vulpe, Bucureşti, 1974, p. 47-48.

[8] R. Vulpe, *Les Valla de la Valachie, de la Basse-Moldavie et du Boudjak*, în: *Actes du IX-e Congrès International d'Études sur les Frontières Romaines, Mamaia, 6-13 septembrie 1972*, Bucarest - Cologne - Vienne, 1974, p. 267.

[9] M. D. Liuşnea, *Consideraţii privind limesul roman în perioada Principatului, la Dunărea de Jos*, în „Carpica", XXIX, 2000, p. 71-82.

[10] Tacitus, *Agricola*, 41, 1: „*nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum*"; Rufius Festus, VIII, 1: „... *et limes inter Romanos et barbaros ab Augusta Vindelicorum per Noricum, Pannoniam et Moesiam constitutus*".

[11] Vezi D. Tudor, *Arheologia Română*, Bucureşti, 1976, p. 132-133.

[12] Tacitus, *Anale*, IV, 5, : „*ripamque Danuvii legiones duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant*"; Ovidius, *Pontice*, IV, 9, 76: „*et illo ripa ferox Histri sub duce tuta fuit*"- frază tradusă de C. C. Petolescu, *op. cit.* (n. 5), p. 33: „cumplita râpă a Dunării a devenit sigură". Ni se pare dincolo de orice îndoială faptul că sintagma *ripa* ... *Histri* se referă la tipul de frontieră romană şi nu la aspectul cursului fluviului.

[13] O diferenţiere clară între cele două tipuri de frontiere se regăseşte în *Vita Hadriani*, 12.

[14] Eutropius, *Breviarum ab urbe condita*, 8, 6, 2: „*Hadrianus* ... *revocavit exercitus ac finem imperii esse voluit Euphraten. Idem de Dacia*...".

[15] C. R. Whittaker, *Les frontières de l'Empire Romain*, Paris, 1989, p. 22.

În cele ce urmează ne vom opri asupra rolului valurilor de pământ din spaţiul Daciei romane, sub aspect sincronic, adică vom sublinia raţiunile care au stat la baza ridicării lor şi diacronic, aici urmând a fi evidenţiat rolul pe care aceste construcţii l-au jucat în timp, în cadrul relaţiilor ce aveau să se stabilească între populaţiile aşezate de o parte şi de alta a lor.

În funcţie de necesităţile care au stat la baza ridicării lor, valurile pot fi grupate în trei categorii, după cum urmează:

1. Valuri care îndeplinesc o funcţie de *limes*. Aceste construcţii apar acolo unde relieful nu conferă veleităţi defensive, cu alte cuvinte sunt ridicate în completarea unei frontiere naturale (*ripa*). Specifică acestui tip de valuri este ridicarea în imediata lor vecinătate a unor *turres* destinate ţinerii sub observaţie a zonei şi a unor *speculae*, prezente uneori chiar în *Barbaricum*, menite să anunţe prin semnale acustice ori vizuale apropierea unui pericol. Indisolubil legate de funcţionalitatea *limes*-ului sunt castrele, poziţionate în spatele valului, la distanţe variabile, în funcţie de necesităţile strategice din teren. Legătura dintre acestea se făcea prin intermediul unei *via militaris*. Din loc în loc existau puncte de trecere controlate. Exemple de valuri construite după cerinţele strategice ale unui *limes* sunt: *vallum*-ul *limes*-ului *Transalutanus*[16], *Brazda lui Novac de nord*[17] şi *Brazda lui Novac de sud*[18]. Dacă funcţionalitatea primelor două valuri ca elemente ale unui sistem defensiv nu poate fi pusă la îndoială, cea a *Brazdei lui Novac de sud* este cel puţin discutabilă, datorită nesiguranţei existente în privinţa stabilirii traseului exact şi a cronologiei. C. Schuchhardt[19], Gr. Tocilescu[20], V. Pârvan[21] şi V. Christescu[22] au susţinut existenţa *vallum*-ului pînă în apropiere de Calafat, iar D. Tudor[23] şi R. Vulpe[24] au negat trasarea sa la vest de râul Olt. Totuşi, dacă avem în vedere principiile strategice după care romanii ridicau aceste fortificaţii liniare, şi cu atât mai mult faptul că în zona de câmpie urmele valului ar fi putut dispare, atunci capătul vestic al *Brazdei lui Novac de sud* ar trebui căutat undeva pe malul Dunării, poate chiar la Calafat. În acest caz, în spatele valului rămân următoarele capete de pod de pe cursul fluviului: Desa-Ratiaria, Bistreţ-Cebros, Zăvalul-Augusta, Sucidava-Oescus, Pietroşani-Novae. Nu este exclus, astfel, ca *Brazda lui Novac de sud* să fi avut rolul de graniţă a teritoriului păstrat de administraţia romană în stânga Dunării, după retragerea aureliană, deci să fi fost ridicat în a doua jumătate a secolului III p. Chr.[25].

---

[16] D. Tudor, *Consideraţii asupra unor cercetări arheologice făcute pe limesul transalutanus*, în „SCIV", VI, 1-2, 1955, p. 87-98; I. Bogdan-Cătăniciu, op. cit. (n. 5), p. 78-91.

[17] C. Croitoru, *Câteva consideraţii cu privire la traseul şi cronologia „Brazdei lui Novac de nord"*, în „Istros", X, (sub tipar), cu bibliografia temei.

[18] D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a III-a, Bucureşti, 1968, p. 256-258; R. Vulpe, op. cit. (n. 8), p. 271-272.

[19] C. Schuchhardt, *Wälle und Chausseen in südlichen und östlichen Dacien*, în „Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich", IX, 1855, p. 219.

[20] Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucureşti, 1900, p. 188.

[21] V. Pârvan, *op. cit.* (n. 4), p. 127-129.

[22] V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, Bucureşti, 1937, p. 161.

[23] D. Tudor, *op. cit.* (n. 18), p. 256.

[24] R. Vulpe, *op. cit.* (n. 8), p. 271.

[25] D. Tudor, *op. cit.* (n. 18), p. 258, credea că *Brazda lui Novac de sud* ar fi anterioară valului „*transalutan*" deoarece acesta o taie în zona satului Traian (jud. Teleorman). Cercetările ulterioare au demonstrat faptul că intersectarea celor două valuri este pur teoretică, în teren neputîndu-se stabili cu precizie raportul dintre ele. I.

În privința *limes*-ului de est al Daciei, se pare că romanii nu au construit aici un val de pământ continuu, așa cum credea C. Daicoviciu[26], ci s-au limitat la ridicarea unor valuri, uneori cu șanțuri pe ambele părți și întărite cu bucăți de rocă nefasonate și nelegate între ele, numai pe alocuri, pentru a bloca accesul prin văi, depresiuni, pasuri. În mod ciudat, István Ferenczi și Mihai Petică[27] pun sub semnul întrebării originea romană a acestor valuri, pe baza „aspectului general": „se poate observa că dimensiunile se schimbă din porțiune în porțiune, aspectul, n.n.ș nefiind așa de uniform ca o porțiune de val roman construită cu acribie inginerească". Interesant este faptul că cei doi istorici amintiți, remarcând asimetria celorlalte elemente defensive de pe *limes*-ul dacic (*speculae, burgus*-uri, *castra*), conchid[28]: „rigiditatea de principiu aplicată pe o lungime de aprox. 50 de km, în lungimea porțiunii cercetate, n.n.ș într-o zonă geografică cu aspect foarte variat... corespunde *unei flexibilități uluitoare de execuție și unui spirit remarcabil de adaptare la condițiile naturale* (sublinierea noastră)...". În continuarea studiului citat se propune datarea valurilor de pe *limes*-ul de est al Daciei în perioada feudalismului timpuriu, undeva în ultimul sfert al secolului al XI-lea[29], fără a se preciza contextul în care acestea ar fi fost ridicate, ori identificarea altor elemente defensive cu care ar putea fi puse în legătură. Fără a insista prea mult asupra acestei ipoteze originale în istoriografia chestiunii, după cum recunoșteau și autorii ei, remarcăm doar faptul că valurile luate în discuție corespund noțiunii de *limes* pe care o aveau romanii și în plus se încadrează perfect în dispozitivul defensiv creat de aceștia în zonă.

2. Valuri care îndeplinesc o funcție de *limitibus*. Rolul acestor valuri este de natură „birocratică", marcând lățimea „cordonului sanitar" instituit de romani între zona de contact dintre *limes*-ul propriu-zis și *Barbaricum*. Acest tip de valuri făcea parte din instrumentarul juridic care reglementa relațiile Imperiului cu populațiile din *Barbaricum*[30]. Ele sunt lipsite de turnuri de supraveghere și semnalizare de tip *turres* sau *specula* și de fortificații de tip *castra* ori *castela*. În cazul acestor valuri existența unor puncte de trecere controlate peste linia de demarcație, în lipsa identificării în teren a unor turnuri de supraveghere și a unei cercetări prin intermediul unor fotografii aeriene, este doar probabilă. La baza ridicării lor stau câteva principii comune[31]: a) principiul strategic, capetele valului se sprijină pe limite naturale, râuri sau lacuri; b) principiul topo-geografic, traseul valului urmează cu strictețe formele de relief, separând o zonă de câmpie de una colinară; c) principiul hidrologic, valul închide în

---

Bogdan-Cătăniciu, *Cu privire la Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, în „Acta Musei Napocensis", XXI, 1984, p. 136.

[26] C. Daicoviciu, *Dacica. În jurul unor probleme din Dacia Romană. II. Există un „Limes Dacicus" în Munții Meseșului ?*, în „Anuarul Institutului de Studii Clasice", II, 1933-1935, p. 255-256; idem, *Dacica. Studii și articole privind istoria veche a pământului românesc*, în „Biblioteca Musei Napocensis", I, 1969, p. 248-249.

[27] I. Ferenczi, M. Petică, *Limes-ul Daciei. Contribuții la cunoașterea sectoarelor Brâncovenești-Călugăreni și Călugăreni-Sărățeni (jud. Mureș)*, (I), în „Apulum", XXXI, 1994, p. 139-166; *Ibidem*, (II), în „Apulum", XXXII, 1995, p. 121-143.

[28] *Ibidem*, p. 141.

[29] *Ibidem*, p. 131; 133; 140.

[30] C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 20.

[31] M. Brudiu, *Cercetări privind valurile antice din sudul Moldovei*, în: *Din istoria Europei romane*, 1995, p. 232.

incinta sa marile surse de apă. Specifice acestui tip sunt: valul Vadul lui Isac - Lacul Sasîc[32], valul Stoicani - Ploscuţeni[33].

3. Valuri care fac parte din sistemul defensiv al unui perimetru strategic. De dimensiuni ceva mai reduse decât primele, acestea au o formă specifică - arcuită, centrată pe obiectivul pe care îl protejează. Dintre principiile arătate, ridicarea lor îl respectă numai pe cel strategic. Sunt specifice sudului Moldovei, unde datorită intenselor frământări din zonă a fost necesară ridicarea unor „capete de pod" în *Barbaricum*. Pe lângă ţinerea sub observaţie a populaţiilor din zonă, aceste valuri, împreună cu sistemul de fortificaţii din jurul lor şi trupele dislocate, trebuiau să asigure vadurile de trecere ale fluviului. În acelaşi timp, nu se exclude posibilitatea ca acestea să delimiteze şi *prata legionis*[34]. Reprezentative pentru acest tip de valuri sunt: valul Traian - Tuluceşti[35] şi valul Lacul Cahul - Lacul Cartal[36].

În timp, funcţionarea valurilor cu punctele lor de trecere controlate, unde acestea existau, a polarizat treptat grupuri tot mai însemnate de barbari spre această zonă, chiar şi acolo unde, iniţial, datorită politicii „spaţiului de siguranţă", regiunile translimitane erau mai slab populate. Astfel, funcţia valurilor se diversifică, acestea urmând a juca un rol pregătitor în cadrul unei eventuale integrări ulterioare a zonei în *Orbis Romanus*. În acest context, pot fi identificate alte funcţii ale valurilor de pământ, fără a putea fi făcută însă o delimitare clară între ele deoarece acestea se condiţionează reciproc, aflîndu-se într-o indisolubilă legătură.

1. Funcţia „economică" a valului. Prezenţa în izvoarele epocii romane a Daciei a unor denumiri de birouri vamale (*statio*) deservite de funcţionari de rang imperial (*procuratores*), nu de puţine ori grupaţi într-o *societas*, şi a unor misiuni ale beneficiarilor consulari, atestate tocmai la periferiile provinciei, demonstrează că şi la marginea Imperiului, de o parte şi de alta a liniilor de demarcaţie, pulsa o vie activitate economică. Existenţa unor activităţi de schimb este presupusă şi pe baza distribuţiei monedelor romane şi a altor artefacte în zona de frontieră[37]. Controlul grupurilor barbare avea desigur şi o dimensiune economică, permiţând romanilor să reglementeze relaţiile comerciale şi să perceapă taxe pe mărfurile ce traversau linia de demarcaţie[38].

Evoluţia sistemului de percepere a taxelor vamale cunoaşte mai multe etape. În prima fază, sarcina arendării acestor venituri intra în competenţa unor *socii* sau *conductores*[39]. Pentru problema care ne interesează, importantă este atestarea unor *conductores pascui et salinarum*, în patru localităţi: *Apulum, Micia* (jud. Hunedoara), *Domneşti* (jud. Bistriţa-Năsăud), *Sînpaul* (jud. Harghita)[40]. Elocvent este faptul că

---

[32] R. Vulpe, *op. cit.* (n. 8), p. 274-275; idem, *La Valachie et la Basse-Moldavie sous les Romains*, în: *Studia Thracologica*, Bucureşti, 1976, p. 137, 157, 178; M. Brudiu, *op. cit.* (n. 31), p. 228-233.

[33] I. Ioniţă, *op. cit.* (n. 5), p. 53-59, 114-115; M. Brudiu, *Cercetări arheologice din zona valului lui Athanaric*, în „Danubius", XVIII-XIX, 1979, p. 151-165.

[34] E. D. Boilă, *Teritoriul militar al legiunii V Macedonica la Dunărea de Jos*, în „SCIV", 23, 1, 1972, p. 48.

[35] M. Brudiu, *Tuluceşti, valul antic Traian*, în: *Cronica cercetărilor arheologice, a XXXII-a Sesiune Naţională de rapoarte arheologice, Călăraşi, 20 - 24 mai, 1998*, p. 48.

[36] V. P. Vancugov, I. T. Niculiţă, V. Sîrbu, V. Cojocaru, *Rezultatele perieghezelor arheologice în stepele Bugeacului din anul 1997*, în „Cercetări arheologice în aria nord-tracă", III, Bucureşti, 1999, p. 117-134.

[37] C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 19.

[38] *Ibidem*, p. 17.

[39] CIL, III, 1121; IDR, III, 37; D. Tudor, *op. cit.* (n. 11), p. 173; C. C. Petolescu, *op. cit.* (n. 5), p. 243.

[40] CIL, III, 1209; CIL, III, 1363; M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, Bucureşti, 1969, p. 298.

respectivele birouri se găseau în vecinătatea regiunilor în care existau cele mai bune terenuri pentru păşunat, adică la periferiile provinciei, localităţile Domneşti şi Sînpaul aflându-se chiar pe *limes*-ul răsăritean al Daciei. În cazul acestora impozitul pentru păşunat şi sare era perceput de la păstorii daci aflaţi la marginea provinciei, care pe timpul verii foloseau păşunile submontane. Aceleaşi păşuni trebuie să fi fost puse în valoare şi de păstorii daci neromanizaţi[41]. Probabil că sustragerea acestora din urmă de la plata taxelor a atras asupra lor interdicţia de a se stabili ori de a-şi paşte vitele sau oile pe un teritoriu de patruzeci de stadii de la graniţa Daciei (Cassius Dio, 72, 3, 2). O altă etapă este atestată în timpul domniei lui Gordianus III (238-244), prin inscripţiile votive ridicate de către beneficiarii consulari de pe *limes*-ul de nord al Daciei. Misiunea acestora pe graniţa provinciei este redată în inscripţii prin formula *agens Samo cum reg(ione) ans sub seg(nis), agens sub sig(nis) Samum cum reg(ione) ans* sau *agens sub sig(nis) reg(ione) ans*[42]. Printre alte atribuţii, beneficiarii consulari aveau şi misiunea de a supraveghea schimburile comerciale cu barbarii[43]. Elocventă este în această privinţă mărturia lui Cassius Dio (71, 19, 2), care spune că împăratul Marcus[44] „le-a îngăduit iiazigilorş să facă negoţ cu roxolanii, prin teritoriul Daciei, ori de câte ori guvernatorul acestei provincii le va da voie". Există dovezi care atestă că, uneori, anumite mărfuri erau prohibite schimbului cu populaţiile din afara *limes*-ului[45]. Astfel, două pasaje din *Corpus Iuris Civilis* şi *Codex Theodosianus*[46] sunt edificatoare: 1. „augustii împăraţi Valentinianus, Valens şi Gratianus către Theodotos, comandant militar. Nimeni să nu aibă dreptul de a transporta în ţinuturile barbarilor vin, ulei şi băuturi nici măcar de gust sau pentru destinaţii comerciale"; 2. „împăratul Marcianus către propretorul Constantinus. Barbarilor din afară... nimeni să nu cuteze a le vinde zale, scuturi, săgeţi, săbii sau orice alte arme şi nici un fel de proiectile şi să nu fie înstrăinată de cineva nici măcar o bucată de fier, lucrat sau încă nelucrat".

Valurile care îndeplineau o funcţie „economică" sunt specifice epocii imperiale a Daciei. Cele mai multe exemple se găsesc pe *limes*-ul de răsărit şi de nord al Daciei. În privinţa Moldovei, datorită relaţiilor comerciale mai timpurii stabilite în zonă, se poate afirma că aici apar primele cazuri de astfel de valuri, funcţionarea lor fiind legată şi de prezenţa trupelor imperiale în zonă. Desigur că atribuirea cu precizie a unei funcţii „economice" unor valuri din Moldova este aproape imposibilă atâta timp cât discuţiile privind apartenenţa lor etnică nu se vor fi încheiat. În acelaşi timp, ştiut fiind faptul că în condiţiile istorice cunoscute *limes*-ul moesic este extins către nordul Mării Negre sau retras spre gurile fluviului, părăsit ori refăcut, probabil că toate valurile care vor fi avut la un moment dat rolul de a limita stăpânirea romană pot fi creditate cu o funcţie „economică". Singura atestare documentară a unui funcţionar vamal însărcinat cu supravegherea şi impozitarea schimburilor care se desfăşurau în

---

[41] N. Gostar, *The ancient character of the Roman element in the east of the Carpathians*, ed. V. Lica, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", XVII, 1980, p. 1-10 = *Vechimea elementului roman la est de Carpaţi*, ed. V. Lica, în „Istros", II-III, 1981-1983, p. 265-234.

[42] C. H. Opreanu, *Misiunile beneficiarilor consulari pe limes-ul de nord al Daciei în secolul al III-lea*, în „Acta Musei Napocensis", 31, 1994, p. 69-78.

[43] M. Macrea, *op. cit.* (n. 40), p. 326.

[44] Vezi *Izvoare privind istoria României*, I, Bucureşti, 1964, p. 703, n. 193.

[45] C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 42), p. 75-76 şi n. 44.

[46] *Izvoarele istoriei României*, II, Bucureşti, 1970, p. 373.

zona Tyras-ului este rescriptul din 21 februarie 201[47], adresat de împăratul Lucius Septimius Severus lui Heraclius, *procurator vectigalis Illyrici*[48].

2. Funcţia politico-diplomatică a valului. Stabilirea unor grupuri de barbari în vecinătatea graniţelor imperiale, cu acordul tacit al administraţiei provinciale, a dus treptat la dezvoltarea unor mijloace concrete de presiune care să impună interesul roman în zonă. Lipsită de posibilitatea controlării acestor populaţii, administraţia romană nu ar fi permis sub nici o formă aşezarea lor în apropierea frontierelor Imperiului. Existenţa în cadrul instrumentarului juridic roman a unor delimitări clare în privinţa zonelor, populaţiilor şi mărfurilor care puteau participa la comerţul provincial demonstrează stricteţea controlului exercitat de funcţionarii imperiali. Acest control reprezenta, fără îndoială, şi o pârghie politico-diplomatică, putând fi utilizat pentru pedepsirea sau, după caz, pentru recompensarea barbarilor din sfera comerţului de frontieră, vital pentru o serie de neamuri din afara Imperiului[49]. Impunerea unor regulii clare în acest sens, indiferent de natura lor, reprezenta de fapt o delimitare *de iure* a teritoriului roman.

3. Funcţia culturală a valului. Din cele expuse mai sus rezultă cu precădere faptul că, în antichitate, ca şi în cazul marilor fluvii, valurile de pământ n-au reprezentat bariere, ci factori principali în evoluţia istorică a populaţiilor ce au trăit pe ambele maluri. În Dacia, ridicarea şi dotarea valurilor, cu scopul de a funcţiona ca *limes* sau ca *limitibus* la un moment dat, n-a avut repercusiuni negative asupra societăţii locale şi n-a întrerupt vechea unitate culturală. Mai mult, liniile de demarcaţie trasate în teren sub forma unor valuri de pământ cu punctele lor de trecere controlate, vor deveni cu timpul elemente de simbioză pe plan cultural, altfel spus, „elemente agregante".

*

Pentru a înţelege procesul complex de funcţionare al valurilor de pământ de pe teritoriul Daciei, trebuie avută în vedere nu numai realitatea istorică concretă care a stat la baza ridicării lor, ci se impune şi studierea evoluţiei ulterioare a raporturilor dintre romani şi populaţiile rămase *extra prouinciam*. Fără îndoială că ridicarea unor elemente, în ultimă instanţă defensive, deci prezenţa efectivă în teren a unor mijloace de presiune, a schimbat atitudinea unor populaţii, după cum, aflaţi la adăpostul acestor avantaje, romanii puteau negocia de pe alte poziţii acordarea unui anumit statut neamurilor vecine. Prin urmare, aşa cum este recunoscut rolul plurivalent al armatei, utilizată ca forţă defensivă sau ofensivă, ca mână de lucru ori ca instrument al politicii de romanizare, ridicarea valurilor de pământ, ca linii de frontieră, avea relevanţă nu numai pe plan administrativ-birocratic, ci şi ca vector al schimburilor economice şi culturale.

---

47 CIL, III, 781 = ILS, 423.

48 Dacia făcea parte dintr-o circumscripţie vamală dunăreană, *Publicum Portorii Illyrici*, N. Gudea, *Contribuţii epigrafice la cunoaşterea sistemului vamal din provinciile dacice. Vama de la Porolissum*, în „Acta Musei Porolissensis", 12, 1988, p. 175-189.

49 C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 17.

A FEW CONSIDERATIONS ABOUT THE ROLE OF THE TURF-WALLS FROM THE TERRITORY OF DACIA

Abstract

Augustus, after the settling of the Danubian frontier and consolidation of those formed by the Rhine and the Euphrates, decided to maintain the Empire within these borders. At the end of his reign, he thought his successor should not extend the existing frontiers but protect them. For these issues to be respected, they needed to realize some demarcation system. In the roman époque, when the natural borders (*ripa*) were absent, the land was marked by a turf-wall (*vallum*) with its ditch (*fossa*).

Taking into account the needs that made possible the construction of these turf-walls, they can be grouped in three categories such as:

1. **Turf-walls that have the function of a *limes*.** This type is often met where the natural border (*ripa*) needs to be completed. Such examples are the *vallum* of the *Transalutan limes*, *„Brazda lui Novac de Nord*", and *„Brazda lui Novac de Sud*".
2. **Turf-walls that have function as *limitibus*.** These turf-walls role is "bureaucratic", making the breath of the controlled area made by the Romans between the *limes* and *Barbaricum*. Examples of this kind of turf-walls are Isac's ford - Sasac's Lake and the one from Stoicani - Ploscuţeni.
3. **Turf-walls which work as a defensive element for a strategic area.** They are smaller than the others and have a specific form - as an arch being centered upon the protection objective. This turf-walls are characteristic to the south of Moldavia where there was a need for some „bridge ends" build in *Barbaricum* because of the conditions. Examples are: Traian-Tuluceşti and Cahul Lake-Cartal Lake turf-walls.

In time, because of the existence and functioning of the controlled passing areas, more barbarians went there even if there were territories with a very small number of populations in the first place because of the „security zone" policy. This leads to the diversification of the turf-walls role, becoming now one of the factor for enclosing other areas in *Orbis romanus*. We will enlist them now, although they are very connected and there can not be made a clear distinction between them:

1. **The "economic" function of the turf-walls.** We can say that there was a vivid economy because of the existence of some custom offices (*statio*) runned by imperial functionaries (*procuratores*) who were often grouped in a *societas* and of some consular beneficiaries missions. Another element for sustaining our idea is that Roman coins circled in the area together with another Roman artifacts. By controlling the barbarians, the Romans could establish commercial relationships and take charges for the products that passed through the demarcation line. The turf-walls that have an "economic" function are specific to the imperial period of Dacia.
2. **The politico-diplomatic function of the turf-walls.** The setting of some barbarians near the borders with the agreement of the Roman administration has to make part of the pressure system, which imposed the Roman point of view. If the imperials did not have the opportunity to control the barbarians, they would not have allowed them to settle near the border. This control was very strict and this is stated by the clear delimitation of the territories, the peoples, and the products that were allowed

to be traded. This was both a possibility to punish the barbarians and to reward them for being part of trade which was very important for this peoples remained outside the Empire. By espousing clear rules, the Romans delimited their territory in fact.

3. **The cultural function of the turf-walls**. From what we have stated above, we can draw the conclusion that the turf-walls were not obstacles but important factors in the evolution of the peoples living on both sides of them. When talking about Dacia we have to say that their raising for functioning as a *limes* or as a *limitibus* did not interrupt the cultural life in the area. More than that they will become factors of unifying the cultural manifestations.

In order to understand the complex function of these turf-walls we must take into consideration not only the historical events from their raising period but also the evolution of the relationships between the Romans and the *extra prouinciam* peoples. There is no doubt that the raising of these turf-walls represented a pressure over the locals, who changed their attitude towards the Romans. So, the building of these turf-walls, as borders, had not only an administrative-bureaucratic origin, but there is also a factor in the development of the commerce and by this to the relationships between the peoples from both sides of a border.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

BISERICI ORTODOXE DIN SECOLUL AL XIII-LEA DESCOPERITE ÎN REGIUNEA ARGEȘ-MUSCEL

ION BICA

Din analiza documentului intitulat „Diploma Ioaniților“ (Alba regală) din 2 iunie 1247, act de „o importanță covârșitoare pentru istoria neamului nostru“[1], luăm cunoștință despre dezvoltarea forțelor de producție în regiunea dintre Carpați și Dunăre, apariția claselor antagoniste, precum și a unor instituții cu caracter feudal-cnezate și voievodate[2]. Conform documentului menționat, care reflectă o situație existentă înainte de marea invazie tătară din anul 1241[3], în schimbul ajutorului acordat pentru apărarea regatului împotriva pericolului tătar, regele maghiar Bella al IV-lea (1235-1270) dăruia Cavalerilor Ioaniți-ordin ce aparținea Casei ospitalierilor din Ierusalim-țara Severinului (terra de Zeurino) împreună cu cnezatele lui Ioan și Farcaș (cum kenezatibus Ioannis et Farcasii) până la râul Olt, în afară de țara lui Litovoi (terra kenezatus Lyotuoy woiavode), care era lăsată pe mai departe în stăpânirea românilor[4].

În aceleași condiții în care le era cedată țara Severinului[5], Cavalerii Ioaniți primeau în stăpânire toată Cumania de la răsărit de Olt, cu excepția țării lui Seneslau,

---

[1] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor* I. Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor feudale românești, Ed. Științifică, București, 1974, p. 215.

[2] *Documente privind istoria României-veacul XIII, XIV, XV*. B. Țara Românească (1247-1500), Ed. Academiei Române, București, 1953 *(DIR, B,* mai departe), p. 1-5; *Documenta Romaniae Historica*. B. Țara Românească, vol. I (1247-1570), întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, Ed. Academiei Române, București, 1966 (*DRH, B*, mai departe), p. 3-11; *Documenta Romaniae Historica*. D. Relațiile între Țările Române, vol. I (1222-1456), volum întocmit de acad. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Ed. Academiei Române, București, 1977 (*DRH, D*, mai departe), p. 21-28, cf. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*. I. Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), ediția a III-a revăzută și adăugită, București, 1938, p. 352-356; Ștefan Pascu, *Feudalismul timpuriu între Carpați și Dunăre în secolul al XII-lea și prima jumătate a secolului al XIII-lea*. în: *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei Române, București, 1962, p. 142; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 218-219; Sergiu Iosipescu, *Românii din Carpații Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare*, în vol.*Constituirea statelor feudale românești*, Ed. Academiei Române, București, 1980, p. 41-44.

[3] Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 116; Nicolae Iorga, *Cele dintâi cristalizări de stat ale românilor*, în: *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ediție îngrijită de Șerban Papacostea, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 42; Șerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciadă și Imperiul mongol*. Ed. Enciclopedică, București, 1993, p. 61.

[4] *DIR, B*, p. 1-3; *DRH, B*, p. 4-5, 8-9; *DRH, D*, p. 21-23,26-27; cf. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 143-144.

[5] B. Câmpina, Șt. Pascu, *Formarea statelor feudale Țara Românească și Moldova*. în *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei Române, București, 1962, p. 145, consideră că Ioaniții n-au intrat de fapt în stăpânirea

voievodul românilor:„Ad hec contulimus preceptori antedicto et per ipsum domui Hospitalis a fluvio Olth et alpibus Ultrasilvanis totam Cumaniam, sub eisdem conditionibus, que de terra Zeurino superius sunt expresse, excerpta terra Szeneslai woivode Olatorum, que eisdem relinwuimus, prout iidem hactenus tenuerunt sub eisdem" (Pe lângă acestea, am dăruit amintitului preceptor şi prin el Casei Ospitalierilor toată Cumania, de la râul Olt şi munţii Transilvaniei sub aceleaşi îndatoriri ce sunt arătate mai sus cu privire la ţara Severinului în afară de ţara lui Seneslau, voievodul românilor, pe care le-am lăsat-o acelora, aşa cum au stăpânit-o şi până acum[6]).

Voievodul, cuvânt de origine slavă (vojevoda = conducător militar), prin atribuţiile sale politice, era superior cneazului[7]. Titlul de voievod, înainte de întemeierea statelor feudale româneşti, s-a acordat cârmuitorilor unor formaţiuni teritoriale întinse, care cuprindeau bazinul unui râu, incluzând mai multe cnezate. Teritoriul aflat sub conducerea unui voievod purta denumirea de voievodat, instituţie feudală cu caracter ereditar[8].

Toate aceste formaţiuni, menţionate în „Diploma Ioaniţilor", se aflau în raporturi de vasalitate faţă de regele Ungariei, însă, spre deosebire de celelalte trei (ţara Severinului, cnezatele lui Ioan şi Farcaş), voievodatul lui Seneslau - ca de fapt şi cel al lui Litovoi - era lăsat românilor aşa cum îl stăpâniseră aceştia până atunci, bucurându-se astfel de o autonomie mai largă. Seneslau trebuia să dea jumătate din foloasele şi veniturile voievodatului său, dar nu era obligat să presteze anumite slujbe. Din analiza textului reiese că voievodatul avea oaste capabilă să lupte alături de cea a regelui şi a cavalerilor, precum şi o nobilime locală din rândul căreia voievodul îşi alegea dregătorii[9]. Centrul formaţiunii statale condusă de Seneslau se afla în regiunea subcarpatică, la Curtea de Argeş[10], iar teritoriul său cuprindea cel mai probabil regiunea muntoasă, deluroasă şi de câmpie a Munteniei vestice, adică judeţele Argeş, Muscel, Dâmboviţa, Olt, Teleorman, Vlaşca şi eventual Prahova[11].

---

teritoriilor dăruite de regele maghiar, deoarece „nici o dovadă sigură, nici o urmă materială nu atestă prezenţa lor între Carpaţi şi Dunăre înainte de sfârşitul anului 1250", vezi o altă părere, la Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 219.

[6] *DIR, B*, p. 3; *DRH, B*, p. 4-5,8-9; *DRH,D* p. 23,26, cu traducerea; după opinia lui Constantin C. Giurescu, Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, în „Biserica Ortodoxă Română", LXXVIII, 1959, 7-10, p. 675, acestora trebuie adăugată o altă formaţiune statală-cnezat sau voievodat-existentă în partea de răsărit a Ţării Româneşti; cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 219.

[7] Cneazul era conducătorul unui teritoriu care cuprindea, în general, mai multe sate, situate de obicei pe malul unui râu. El avea atribuţiuni de ordin administrativ-fiscal, judecătoresc şi militar (Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 216).

[8] *Ibidem*, p. 217; Dinu C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1973, p. 265; Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 62.

[9] B. Câmpina, Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 144; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 217,219 Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 62.

[10] N. Constantinescu, *Curtea de Argeş (1200-1400)*. Asupra începuturilor Ţării Româneşti, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1984, p. 9, 145; Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 51; pentru o localizare a centrului politic al lui Seneslau în depresiunea Titeştilor (Brezoi)sau a Arefului, vezi: B. Câmpina, Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 144.

[11] Constantin C. Giurescu, Istoria românilor I. p. 354; idem, Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei.. p. 675; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 217.

Populaţia română (vlahă) dintre Carpaţi şi Dunăre, care în secolul al XIII-lea era o populaţie majoritară creştin-ortodoxă[12], pentru oficierea slujbelor religioase avea nevoie de locaşuri de cult, adică de biserici. Dacă într-o perioadă anterioară acestea erau construite din lemn sau adăpostite în interiorul unor bordeie construite din nuiele şi lut (biserici-bordeie)[13], în această epocă apar edificii de zid[14].

Din documentul emis de cancelaria regelui Ungariei Bella al IV-lea la 2 iunie 1247, concomitent cu atestarea documentară a cnezatelor şi voievodatelor româneşti la sud de Carpaţi în secolul al XIII-lea, constatăm că dezvoltarea relaţiilor de producţie feudale şi crearea unei suprastructuri politice au făcut posibilă apariţia unei arhitecturi de zid. Astfel, aflăm că formaţiunile politice sud-carpatice erau obligate să plătească anumite impozite „afară de bisericile clădite şi de cele ce se vor clădi în ţările mai sus zise" (exceptis ecclesiis constructis et construendis in omnibuz terris supradictis)[15].

Informaţiile cuprinse în documentul din anul 1247, referitoare la existenţa unor biserici de zid la sud de Carpaţi în secolul al XIII-lea, au fost confirmate de cercetările arheologice efectuate, în ultimele decenii, în unele aşezări din regiunea Argeş-Muscel.

În interiorul bisericii Sfântul Nicolae din Curtea de Argeş, care datează din secolul al XIV-lea (Biserica domnească), cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în anul 1969 (19 mai -10 septembrie) au fost scoase la iveală vestigiile unei mici biserici (14 x 8 m) din secolul al XIII-lea. Temeliile, cu dimensiuni variabile (înălţime 0,12 - 0,72 m; grosime 0,90 - 1,20 m), se păstrează numai pe anumite porţiuni. Ca materiale de construcţie au fost folosite cărămida, bolovani de râu, piatra locală de carieră (un şist cenuşiu-vânăt, provenit cel mai probabil, din împrejurimile oraşului Curtea de Argeş, Oeşti-Albeşti), iar ca liant un mortar de nuanţă roşiatică, compus din var, nisip şi cărămidă pisată. La talpa fundaţiilor şi în miezul acestora se aflau tiranţi de stejar (longitudinali şi transversali) care asigurau stabilitatea zidurilor.

Locaşul ortodox de la Argeş, al cărui plan se încadrează în tipul denumit „în cruce greacă", se compune din pronaos, ale cărui ziduri prelungesc parcă pe cele ale naosului; naos, sub formă de cruce cu braţele aproximativ egale; altar poligonal, în trei laturi şi rotunjit în interior. Având în vedere forma planului cel mai probabil bolţile constau dintr-o semicalotă transversală în pronaos, întreg edificiul fiind încoronat de o turlă sau cupolă peste încăperea centrală. La exterior, legătura dintre naos şi pronaos se efectua nu printr-un zid drept, ci printr-un decroş, care făcea vizibil şi în afară planul cruciform, dând monumentului un caracter de originalitate. Biserica documentează o variantă a tipului de locaş bizantin în cruce liberă, fără puncte interioare de sprijin pentru boltirea naosului, reprezentând „un unicat tipologic în vechea arhitectură din

[12] *DRH, D*, p. 20

[13] Ion Barnea, *Arta creştină în România*, 2 (secolele VII-XIII), Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 13-14; N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, vol. I. Ed. Ministerului de Culte, Bucureşti, 1928, p. 33-34.

[14] Pentru existenţa unor biserici de zid pe teritoriul ţării noastre, în secolele XII-XIII, vezi: Ion Barnea, *op. cit.*, p. 110-121; Vasile Drăguţ, *Creaţia artistică în epoca întemeietorilor de ţară*, în vol. „Constituirea satelor feudale româneşti", Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1980 p. 266-270; Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 107; Dan Gh. Teodor, *Creştinismul la est de Carpaţi. De la origini până în secolul al XIV-lea*, Ed. Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, 1991, p. 103-104.

[15] *DIR, B*, p. 2; *DRH, B*, p. 4, 8; *DRH, D*, p. 22, 25, cu traducerea

spaţiul carpato-danubian"[16]. Biserica era împodobită în interior cu „splendide picturi murale"[17], iar faţadele prezentau elemente decorative din piese ceramice smălţuite. Demn de subliniat este faptul că în pictură au fost semnalate urme ale utilizării foiţei de aur, iar unele fragmente arată că au fost refăcute, ceea ce ar constitui o dovadă pentru existenţa îndelungată a locaşului[18].

Planul bisericii de la Curtea de Argeş (denumită de către arheologi „Argeş I") prezintă o serie de analogii cu unele monumente mai vechi de la sud de Dunăre, cum este, de exemplu, biserica Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel de lângă Nicopole (Bulgaria), datată în secolele XIII-XIV[19], sau cea de la Sapareva Banja (Bulgaria) cu hramul Sfântul Nicolae[20]. Istoricul de artă Răzvan Theodorescu face observaţia că fiecare din aceste două monumente (cel de la Argeş şi cel de la Nicopole), în contextul mai larg al monumentelor bizantino-balcanice, aparţine câte unui alt grup de plan cu trăsături şi spaţii bine precizate[21]. Pe lângă faptul că este mai mare, lăcaşul ridicat în secolul al XIII-lea pe lângă reşedinţa voievodului din Muntenia se deosebeşte de planul bisericii din Nicopole prin vizibilitatea crucii în exterior, ceea cei conferă astfel un aspect cruciform şi pe dinafară[22].

Pe baza studierii materialului arheologic şi mai ales, a celui numismatic o monedă de bronz atribuită împăratului bizantin Alexios al III-lea Anghelos (1195-1203)-N. Constantinescu datează construirea bisericii în jurul anului 1200, sau, cel mai probabil, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, până la marea invazie tătară din anul 1241[23]. Pavel Chihaia are însă o altă părere, considerând că edificiul ecleziastic de la

[16] N. Constantinescu, *Cronologia monumentelor de la Curtea de Argeş (sec. XII-XIV) - semnificaţia lor istorică*, în „Revista de istorie", 34, 1981,4, p. 686; Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X- XIV)*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1974, p. 274.

[17] N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeş, probleme de geneză şi evoluţie*, în „Buletinul monumentelor istorice", XL, 1971, 3, p. 22

[18] Pentru descrierea bisericii, vezi următoarele bibliografii: N. Constantinescu, *La résidence d'Argeş des voivodes roumains des XIII et XIV siécles. Problémes de choronologie à la lumiére des récentes recherches archéologiques*, în „Revue des études du sud-est européen", VIII, 1970, 1, p. 24-26; idem, *Curtea domnească din Argeş*.......p. 22-23; idem *Cronologia monumentelor de la Argeş*....p. 687; idem, *Curtea deArgeş (1200-1400)* ......p. 84-92; Răzvan Theodorescu, *op.cit.* , p. 270-274; Ion Barnea, *op. cit.* , p. 100-101; Vasile Drăguţ, *op. cit.* , p. 270; Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Ed. academiei Române, Bucureşti, 1982, p. 129.

[19] N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeş*...... p. 23; Răzvan Theodorescu *op. cit.*, p. 271-272.

[20] Răzvan Threodorescu, *op. cit.*, p. 272; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 129.

[21] *Ibidem*, p. 272, edificiul de la Nicopole, prin configuraţia naosului, aminteşte de micile biserici cu aspect cubic din secolele XI-XII, întâlnite în provinciile bulgare şi paristriene ale Imperiului bizantin, cum sunt cele de la Boiana şi Dinogeţia-Garvăn.

[22] *Ibidem*, p. 272-273; idem, *Un mileniu de artă creştină la Dunărea de Jos, (400-1400)*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1976, p. 160-161, sub acest aspect se apropie de biserica de la Sapareva Banja.

[23] N. Constantinescu, *Cronologia monumentelor de la Argeş*...... p. 688; istoricul citat opinează că biserica voievodală din secolul al XIII-lea a fost demolată abia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea de către domnitorul Vladislav I. (Vlaicu Vodă, 1364-1376), în locul ei fiind construită actuala biserică Sfântul Nicolae; alţi istorici, însă, consideră că biserica Argeş I a fost dărâmată după evenimentele din anul 1330 de către Basarab I, fondatorul statului feudal Ţara Românească, în locul ei fiind înălţat actualul lăcaş de rugăciune (vezi, o prezentare a acestor opinii Ion Bica, *Mărturii ale influenţei civilizaţiei bizantine în regiunea Argeş-Muscel (secolele X-XIV)*, în „Argessis. Studii şi comunicări", seria istorie, Piteşti, IX, 2000, p. 143, nota 21).

Curtea de Argeş a fost ridicat în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, cel mai probabil între anii 1272-1279[24].

Această importantă mărturie arheologică din secolul al XIII-lea arată că „mediul socio-politic al voievodatului argeşean era capabil să ridice un monument reprezentativ şi că exigenţele sale artistice se aflau la un nivel îndeajuns de înalt, încât mijloacele de realizare să fie din cele mai elevate[25].

În complexul de monumente feudale de zid de la Cetăţenii din Vale, cu prilejul cercetărilor efectuate, cu unele întreruperi, între anii 1940-1949 şi continuate în 1981, au fost scoase la iveală temeliile a trei biserici, dintre care două datează din secolul al XIII-lea[26].

Prima biserică (denumită de către arheologi biserica nr. 3) este un edificiu din categoria bisericilor sală, cu absidă semicirculară, păstrată până la înălţimea de 1,40 m faţă de podea, având deschiderea interioară de 4,14 m, naos dreptunghiular cu dimensiunile interioare de 7,55 m x 6,20 m şi grosimea zidurilor de 1,10 m[27]. Pereţii erau acoperiţi cu „o splendidă pictură de factură bizantină, de cea mai bună calitate"[28]. În altar şi naos au fost găsite numeroase fragmente de frescă pictată în diferite culori de la negru, albastru şi verde până la roşu şi galben. În colţul de sud-vest au apărut fragmente de frescă identice cu cele din interior, ceea ce a condus la concluzia că biserica a fost pictată şi pe dinafară[29]. Pe baza studierii materialului arheologic şi numismatic s-a ajuns la concluzia că edificiul datează din prima jumătate a secolului al XIII-lea[30]. Locaşul şi-a încheiat existenţa către mijlocul aceluiaşi secol, cel mai probabil, ca urmare a unui cutremur[31].

Tot în aşezarea de la Cetăţeni a fost descoperită o biserică (nr. 2) treflată, cu abside semicirculare atât în interior cât şi în exterior[32]. Edificiul are ziduri groase de 1 m, construite din pietre mari, parţial cioplite sau pietre mai mărunte prinse cu mortar şi var. Pe peretele exterior au fost găsite resturi de tencuială de culoare alb-gălbuie, iar pe cel din interior bucăţi de tencuială zugrăvită cu dungi subţiri albastre şi una de culoare roşie[33]. Pigmenţii utilizaţi de către meşterii anonimi care au lucrat aici fiind de o

---

24 Pavel Chihaia, *Despre biserica domnească din Curtea de Argeş şi confesiunea primilor voievozi ai Ţării Româneşti*, în: *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească*, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, 1973, p. 24: „Mult mai firesc mi se pare a data această biserică dispărută cu moneda lui Ladislav I Cumanul (1272-1292) a cărei identificare este mai sigură şi care a fost găsită în altarul actualei biserici, deci lângă zidul fostului monument".

25 Vasile Drăguţ, *op. cit.*, p. 270.

26 Cea de a treia biserică datează din secolul al XIV-lea (Lucian Chiţescu, Spiridon Cristocea, Anişoara Sion, *Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetăţeni, jud. Argeş*, în „Materiale şi cercetări arheologice", XVI, 1982, p. 275-281).

27 *Ibidem*, p. 277; Dinu V. Rosetti, *Şantierul arheologic Cetăţeni*, în „Materiale şi cercetări arheologice", VIII, 1962, p. 84, care n-a realizat decât o dezvelire parţială a monumentului (jumătatea nordică). Dinu V. Rosetti credea că biserica nr. 2 are un plan bazilical.

28 Lucian Chiţescu, Siridon Cristocea, Anişoara Sion, *op. cit.*, p. 278.

29 *Ibidem*, p. 278-279.

30 *Ibidem*.

31 *Ibidem*, p. 277.

32 *Ibidem*, p. 277; Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 79.

33 Vasile Drăguţ, *op. cit.*, p. 271.

calitate „excelentă", s-a tras concluzia că „numai relaţiile economice şi artistice cu lumea bizantină le permitea importul unor materiale foarte preţioase"[34].

Pe baza informaţiilor de ordin stratigrafic, numismatic-monede de la Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222-1254) şi Bella al IV-lea (1254-1270); arheologic (fragmente ceramice) şi stilistic, monumentul a fost datat în prima jumătate a secolului al XIII-lea[35].

Ruinele unei bisericuţe de plan treflat au fost descoperite şi în Dobrogea, la Niculiţel (jud. Tulcea), pe platoul de pe dealul de la „Cetăţuia"[36]. Acest edificiu ecleziastic reprezintă cea mai veche construcţie de acest tip de pe teritoriul ţării noastre şi datează cel mai probabil din a doua jumătate a secolului al XII-lea[37] sau începutul celui de al XIII-lea[38]. O grupare a istoricilor (Ion Barnea[39], Corina Nicolescu[40], Virgil Vătăşianu[41]) este de părere că monumentul de la Niculiţel are o importanţă deosebită pentru evoluţia arhitecturii româneşti din veacul următor. Istoricul de artă Răzvan Theodorescu consideră însă că modestul edificiu ecleziastic descoperit în nordul Dobrogei n-a putut influenţa arhitectura din teritoriile nord-dunărene, apariţia triconcului pe teritoriul ţării noastre ne-având nici un fel de legătură directă cu bisericuţa de la Niculiţel[42].

---

[34] *Ibidem*, p. 277.

[35] Pentru descrierea bisericuţei de la Niculiţel, vezi următoarea Bibliografie: Gh. Ştefan şi colaboratorii, *Şantierul arheologic de la Garvăn-Dinogeţia*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", VI, 1955, 3-4, p. 741-743; I. Barnea, *Monumente de artă creştină descoperite pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în „Studii Teologice", X, 1958, 5-6, p. 305-306; *Ibidem* în: *Din istoria Dobrogei*. III. Bizantini, români şi bulgari la Dunărea de Jos, Ed. academiei Române, Bucureşti, 1971, p. 238-242; idem, *Arta creştină*... p. 96-97; idem, *Monumente creştine şi viaţa bisericească în secolele VII-XIII* în: *Monumente istorice şi izvoare creştine. Mărturii de străveche existenţă şi de continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos şi al Dobrogei*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1987, p. 109-112; Corina Nicolescu, *Aspecte ale relaţiilor culturale cu Bizanţul la Dunărea de Jos în secolele X-XIV*, în „Studii şi materiale de istorie medie", V, 1962, p. 42-43; Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident* ..... p. 101-103.

[36] Petre Diaconu, *Despre datarea „circumvalaţiei" şi a „bisericii treflate" de la Niculiţel*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", 23,1972,2, p. 737; idem, *Despre organizarea eclesiastică a regiunii de la Dunărea de Jos (ultima treime a secolului X-secolul XII)*, în „Studii Teologice", XLIII, 1990, 1, p. 119; I. Barnea, *Arta creştină*...... p. 96; idem, *Monumente creştine*..... p. 111.

[37] Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Pentru o nouă datare a bisericuţei cu plan treflat de la Niculiţel*, în „Peuce", VIII, 1980, p. 452.

[38] I. Barnea, *Monumente creştine*.... p. 112: „Temeliile oricât de rău păstrate ale bisericuţei de la Cetăţuia-Niculiţel pun într-o nouă lumină originea acestui tip de construcţie pe teritoriul ţării noastre, socotit ca împrumutat din arhitectura veche sârbească (şcoala Morava)".

[39] Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 43: „Deşi acest tip de monument a fost atribuit de cercetătorii mai vechi, exclusiv influenţei sârbo-athonite, pătrunsă în nordul Olteniei prin meşteri aduşi de călugărul Nicodim, în ultima treime a secolului al XIV-lea, el apare la Niculiţel cu două veacuri mai înainte. Împământenirea lui într-o etapă mai timpurie ne permite să înţelegem mai clar răspândirea în veacul al XIV-lea a unui tip similar deplin constituit, în Ţara Românească, Transilvania şi Moldova"; cf, idem, *Începuturile artei feudale din ţara noastră în lumina ultimelor descoperiri arheologice, în* „Studii şi cercetări de istoria artei", I, 1959, 1, p. 56.

[40] Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în România*. I. Arta în perioada de dezvoltarea feudalismului, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1959, p. 129.

[41] După opinia lui Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 103, monumentul de la Niculiţel reprezintă ecoul arhitecturii bizantino-balcanice din secolele XI-XII „într-un mediu provincial, cu posibilităţi economice reduse, datorat unor meşteşugari, mai degrabă, decât unui arhitect".

[42] *Ibidem*, p. 105; idem, *A propos du plan triconque dans l'architecture du sud-est européen au haut Moyen-Âge*, în „Revue des études du sud-est européen", XIV, 1976, 1, p. 12-13; Răzvan Theodorescu, Radu Florescu, *Arta pe teritoriul României de la mijlocul secolului al VI-lea până în primele decenii ale secolului*

Descoperirea bisericii treflate de la Cetăţenii din Vale are o importanţă deosebită, deoarece, pe lângă faptul că reprezintă „cel mai vechi monument de acest gen după biserica de la Niculiţel“[43] descoperit în regiunea nord-dunăreană, după opinia noastră, pune într-o nouă lumină rolul teritoriului dintre Dunăre şi mare în difuzarea influenţelor bizantine în spaţiul românesc, în secolele XI-XIII.

Existenţa acestor biserici (eclesiae) de zid ne permite să putem vorbi şi despre o organizare ecleziastică în regiunea Argeş-Muscel, încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea: „Trebuie să admitem prezenţa unor ierarhi în dreapta şi în stânga Oltului, unde, la 1247, existau mai multe formaţiuni politice româneşti, cnezate şi voievodate, cu o clasă dominantă constituită, cu forţe armate proprii“[44]. De fapt acest aspect este confirmat şi de documentul din 14 noiembrie 1234, în care papa Grigorie al IX-lea scria principelui de coroană al Ungariei Bella (viitorul rege Bella al IV-lea) că populaţia română (walati=vlahii) primeşte tainele bisericeşti de la nişte pseudo-episcopi care ţin de ritul grecilor (quisbusdam pseudoepiscopis, Grecorum ritum tenentibus, universarecipiunt ecclesiastic sacramenta)[45].

După opinia unor istorici (Răzvan Theodorescu[46], Dan gh. Teodor[47], Victor Spinei[48]) nu este exclus ca, după constituirea statului vlaho-bulgar al Asăneştilor şi înfiinţarea Patriarhiei de Târnovo, unele centre episcopale existente în regiunea carpato-dunăreană, în secdolul al XIII-lea, să fi depins direct de autoritatea acestui important centru ecleziastic sud-dunărean. În acelaşi timp, însă, nu trebuie să uităm nici rolul deosebit al Mitropoliei de Vicina pentru teritoriile româneşti, în secolul al XIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIV-lea[49]. Ultimul ierarh de la Vicina, Hiakynth, a fost

---

al XIV-lea, în „Istoria artelor plastice în România“, vol. 1, redactat de un colectiv de autori sub îngrijirea acad. prof. George Oprescu, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1986, p. 105

43 Lucian Chiţescu, Sp.Cristocea, Anişoara Sion, *op. cit.*, p. 277.

44 Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 353, cf. Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 342; Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 58; Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 42; Ilie Catrinoiu, *Influenţa bizantină pe teritoriul Munteniei în secoleleVII-VIII în lumina izvoarelor literare, arheologice şi numismatice*, în „Biserica Ortodoxă Română“, CII, 1984, 8-10, p. 632; Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediţia a II-a, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991, p. 245, 246, presupune că ierarhul de pe lângă curtea voievodului Seneslau „ar fi purtat titlul de arhiepiscop“.

45 *DRH, D*, p. 9-10:„În Cumanorul episcoppatu, sicut accepimus, quidam populi qui Walati vocantur, existunt, qui etsicenseantur nomine christiano, sub una tamen fide varios ritus habentes et mores, illa comittunt, qui huic sunt nomini inimica. Nam Romanum ecclesiam contempnentes, non a venerabili fratre nostro.... episcopo Cumanorum, qui loci diocesanus existit, sed quisbusdam pseudoepiscopis, Grecorum ritum tenentibus, universa recipiunt ecclesiastica sacramenta „(După cum am aflat, în episcopatul cumanilor sunt nişte oameni care se numesc români, care, deşi după nume se socot creştini, îmbrăţişând diferite rituri şi obiceiuri, într-o singură credinţă, săvârşesc fapte ce sunt potrivnice acestui nume. Căci nesocotind Bisericas romană, primesc toate tainele bisericeşti, nu de la venerabilul nostru frate.... episcopul cumanilor, care e diecezan al acelui ţinut, ci de la nişte pseudoepiscopi, care ţin de ritul grecilor)

46 Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 269.

47 Dan Gh. teodor, *op. cit.*, p. 66.

48 Victor Spinei, *op. cit.*, p. 106; idem, Piese de cult din regiunile carpato-dunărene în secolele X-XV, în „Teologie şi viaţă“, revistă de gândire şi spiritualitate a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, seria nouă, III, 1993, 4-7, p. 75.

49 Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Mitropolia Vicinei şi rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ţinuturile româneşti*, în:*De la Dunăre la mare. Mărturii istorice şi monumente de artă creştine*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1977, p. 163; Mihai Spătărelu, *Viaţa religioasă a românilor dobrogeni în secolele VII-XIII*, în „Biserica Ortodoxă Română “, CIV, 1986, 1-2, p. 91; Vasile v. Muntean, *Bizantinologie*, II, Editura Învierea, Timişoara, 2000, p. 44.

transferat, în anul 1359, în funcţia de mitropolit al Ungro-Vlahiei, cu reşedinţa la Curtea de Argeş, eveniment ce reprezintă urmarea firească a unor relaţii care dăinuiau de mai multă vreme.

În secolul al XIII-lea, populaţia română (vlahă) din regiunea Argeş-Muscel împărtăşea credinţa creştină a Bizanţului (ritus grecorum). În acest sens, mărturie sunt cele trei biserici de zid ortodoxe, scoase la iveală de cercetările arheologice efectuate în ultimele decenii, toate prezentând elemente artistice specifice lumii bizantino-balcanice.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

A FOST SATUL ROMÂNESC O FORTIFICAŢIE MILITARĂ PREVĂZUTĂ CU ŞANŢURI DE APĂRARE?[1]

ION NANIA

Conform ultimei definiţii, satul este o „Aşezare rurală a cărei populaţie se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura", prin acelaşi cuvânt înţelegându-se şi „Locuitorii dintr-un sat; sătenii, ţăranii", precum şi „Ţărănimea cu specificul ei de viaţă economică şi culturală", cuvântul avându-şi obârşia în „Lat. *Fossatum*"[2].

Etimologia acestui cuvânt a fost mult discutată şi concluziile majorităţii lingviştilor au dus spre acelaşi cuvânt latin. O discuţie largă a problemei a abordat-o Vasile Bogrea, arătând că „Filologia românească oscilează încă în ce priveşte originea acestui cuvânt, între lat. *satus* şi alb. *fšat* (din lat. *fossatum*)" şi, după ce aduce în discuţie toată bibliografia pentru ambele propuneri, conchide: „Etimonul lat. *fossatum* ni se pare, de fapt, preferabil rivalului său *satus*: tot atât de potrivit ca înţeles fundamental (chiar sensul de „ar, cultiv" nu lipseşte din lat. *fodere*!), perfect clar ca evoluţie semantică (dacă *grad* „oraş", lit.:„loc împrejmuit cu gard", a putut fi numit după gardul împrejmuitor, de ce nu s-ar fi putut numi şi *fšat*, „sat", după *fossatum*, „şanţul înconjurător"?), formal el are netăgăduitul avantagiu de a explica varianta arhaică *fsat*, fără a trebui să recurgem la mijlocirea alb. fšat şi , cu atât mai puţin, la ipoteza, neverosimilă, a unei duble proveniențe"[3].

I. Aurel Candrea, după ce menţiona că apelativul sat a mai avut şi înţelesul de ogor, sens dispărut din grai, susţinea că vechiul „*fsat* provine din lat. *fossatum* „şanţ", satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un şanţ ca mijloc de apărare împotriva duşmanilor sau fiarelor sălbatice"[4]. Ideea era întărită şi de Sextil Puşcariu care de asemenea susţinea că „numele satului românesc vine din *fossatum*, care însemna „înconjurat de şanţuri", deci: loc întărit"[5]. Al. Rosetti enumeră printre termenii care au în limba română alt sens decât în celelalte limbi romanice şi „sat (ar. *fussat*) s. m. „*village*": *fossatum* „*Graben, Kastell*" (Romanische etymologisches Wörterbuch, von Meyer-Lübke, Heidelberg, 1935, 3461). Forma cu f conservat se regăseşte în

---

[1] Comunicare prezentată la sesiunea de comunicări ştiinţifice „Satul românesc tradiţie şi modernitate", Ediţia a II-a, Giurgiu, 28-29 mai 1987 cu titlul modificat: *Vechimea cuvântului sat şi sensul său, cu exemplificări din zona istorică Vlaşca*. Modificată cu exemple din Argeş a fost susţinută la cea de a XXX-a Sesiune anuală de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş (2000).

[2] *DEX*, 1975, p. 827.

[3] „Dacoromania", Anul I, Cluj, 1920-1921, p. 253-257.

[4] I. Aurel Candrea, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, Bucureşti, 1931, p. 1105.

[5] Sextil Puşcariu, *Limba română, I, Privire generală*, Bucureşti, 1976, p. 356.

albaneză (*fshat*) şi în dacoromână, în sec. al XVI-lea (*fsat*). Sensul de „*village*" s-a dezvoltat numai în română şi albaneză"[6], arătând că „Grupul inițial *fs*, în fsat (din fossatum), e conservat în Psaltirea Scheiană şi în Codicele Voronețean; dar Psaltirea Scheiană cunoaşte şi forma sat, cu modificarea grupului, prin suprimarea lui f"[7].

I. I. Russu susține aceeaşi origine şi acelaşi sens al cuvântului „Pentru denumirea aşezării (rurale prin excelență, în trecut, a populației româneşti) ..... termenul latin - romanic *fossatum* > vechi românesc fsat > sat (paralel în albaneză *fshat*) care prezintă o transformare semantică originală şi interesantă din sensul militar„loc întărit cu şanțuri" (*fossa*) la cel mai larg de „aşezare deschisă, neântărită, civilă"[8], aşadar, conchide autorul, rom. „Sat (forma arhaică fsat în cele mai vechi texte româneşti) din lat. *fossatum* „loc întărit, populat, cu un şanț de apărare", care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii"[9]. Deşi numărul autorilor care susțin originea rom. sat din lat. *fossatum* poate fi continuat, ne oprim la aceste exemple, amintind că au fost şi mulți istorici care au explicat proveniența termenului sat din alb. *fshat*, cei mai cunoscuți fiind Constantin C. Diculescu[10] şi romanistul german G. Reichenkron despre care s-a spus că abordează o serie de idei artificioase şi confuze[11].

Aşadar din tot ce s-a scris până în prezent despre originea termenului românesc sat se desprinde o singură idee şi anume că îşi trage numele de la „şanțul înconjurător" (Bogrea), fiind „loc întărit", „înconjurat de şanțuri" (Puşcariu), „*Graben, Kastell*" (Meyer-Lübke, Rosetti), „satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un şanț ca mijloc de apărare împotriva duşmanilor sau fiarelor sălbatice „(Candrea), un „loc întărit, populat, cu un şanț de apărare, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii"(I. I. Russu).

Toate aceste discuții care converg la o singură idee au dus la concluzia şi mai eronată că *fossatum* „se numea în limba traco-dacilor dava"[12], iar sub influența limbii latine a noilor stăpâni dava a primit numele de *fossaton* (scris în gr., n. n.) sau *fossatum*, teritoriu apărut (sic!) printr-un şanț cu valuri şi întărit cu pari, păstrat de români în cuvântul sat, de albanezi în *psat* sau *fsat* şi de neogreci în *fussaton*"[13], deoarece „Mai târziu, *dava* sau *daya* (ambele cuvinte scrise cu litere greceşti, n. n.) ca şi Tapae sau Tabae, a devenit un loc împrejmuit şi fortificat, folosit în Moldova şi de Miron Costin în secolul al XVII-lea, sub forma tabie"[14]. Şi cum în nici o limbă romanică *fossatum* nu are sensul de *vicus* (it. *villa*, *villaggio*; fr. *villa*, *village* etc.),se apelează tot la sensul militar de fortificație, întăritură, retranşament, (înv.) apărătură, zámcă, exemplificându-se: „În Spania, termenul *fossatum* a fost păstrat pentru tabără fortificată de oameni liberi. În Austria, locuitorii foloseau cuvântul *fossatum* cu acest sens şi între anii 711-

6 Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 194.

7 *Ibidem*, p. 524.

8 I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, 1981, p. 212.

9 *Ibidem*, p. 228.

10 Const. C. Diculescu, *Originile limbii române*, An. Acad. Rom., Mem. Secț. Lit.,Seria II, tom. XXIX, 1906-1907.

11 I. I. Russu, *op. cit.*, p. 62-63.

12 Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 38.

13 *Ibidem*, p. 39.

14 *Ibidem*.

1037, în timpul războiului contra maurilor. Tactica spaniolă de luptă în acești ani se va axa mai ales pe tabăra fortificată, în terenul muntos. De la un timp, *fossatum* = *capamiento* va fi folosit în sensul de expediție războinică. Din secolul al IX-lea, *ir al fossatum* va fi egal cu *ir a la guerra*. Tabăra *fossatum* fusese folosită de ultimul rege vizigot, Rodrigo, ucis de arabi în bătălia de la Xeres de la Frontera, în anul 711, din Austria, care, conform tradiției vizigote, chemase sub steag pe toți oamenii liberi[15], deoarece „Astfel de așezări întărite, fossata cu fossae limitales = șanțuri cu valuri și garduri de copaci, erau făcute în evul mediu și de către locuitorii așezărilor românești"[16].

Așa cum aprecia însuși I. I. Russu, „Tipologia așezărilor, a caselor și gospodăriilor precum și modul de organizare, în etapele dezvoltării istorice, constituie unul dintre obiectivele principale de cercetare ale etnologiei și etnografiei românești, ca atare ale istoriei societății în general"[17].

Absolut toate cercetările arheologice întreprinse până în prezent dovedesc că niciodată și nicăieri satul românesc nu a fost o aglomerare de locuințe fortificate cu șanțuri și valuri. Cele mai vechi așezări care s-au limitat la suprafețe restrânse, cu locuire aglomerată, fără posibilități de extindere datorită șanțurilor și valurilor de apărare s-au constatat în neoliticul târziu[18], cele mai tipice fiind tell-urile gumelnițene, dar și „locuirea gumelnițeană folosea adesea și alte spații exterioare tell-ului, respectiv margini de terase din apropiere", ceea ce „ne îndreptățește să credem că tell-urile mai aveau rolul de cetățui de refugiu în cazuri de primejdie"[19]. Cercetările noastre în zona istorică Vlașca, de-a lungul râurilor Neajlov, Mozacu și Drâmbovnic[20], arată că în epoca bronzului locuitorii trăiau în sate răsfirate, uneori chiar în locuințe izolate, astfel de așezări întinzându-se adeseori pe lungimi de sute de metri fără a fi fortificate cu șanțuri, așa cum o dovedesc și așezările din preajma Piteștilor, fiecare locuință sau grupuri de 2-4 locuințe fiind probabil apărate de sălbăticiuni prin garduri de pari îngrădiți, situație dovedită în două puncte de pe Valea Mozacului prin bucățelele de cărbuni aflate aproximativ în cerc la circa 15-20 m de centrul locuinței sau grupului de cel mult 2-3 locuințe.

În aceeași zonă istorică situația satelor este similară atât în Hallstatt cât și în La Téne, geții locuind în așezări răsfirate de-a lungul teraselor ori luncilor respective, satele getice fiind tipice în acest sens. În același tip de sate îi găsim și pe daco-romani după retragerea aureliană în secolele al III-lea și al IV-lea. Pe Valea Mozacului, în

---

15 *Ibidem.*

16 *Ibidem.*

17 I. I. Russu, *op. cit.*, p. 212.

18 Sebastian Morintz, *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și de împrejmuire în cultura Gumelnița*, în „SCIV", XIII, 1962, 2, p. 273-284.

19 *Ibidem.*

20 La 5 august 1451 hidronimul apare scris Dâmbrovnic (*DRH*, B, I, 1966, doc. 105, p. 184 și 185); la 5 mai 1632 este consemnată „apa Drâmbovneculul" (*DRH*, B, XXIII, 1969, doc. 368, p. 558), iar la 12 martie 1634 numită apa Drâmbovnecului" (*DRH*, B, XXIV, doc. 218, p. 295), numele păstrându-se până azi în graiul bătrânilor localnici. Râul a fost botezat de planta meliferă drâmbovnic (*Melittis melissophyllum* L.) care, până la jumătatea secolului al XX-lea, forma adevărate covoare pe terasele împădurite. Așadar numele corect este Drâmbovnic și nu Dâmbovnic, și nu provine din sl. dîbi „stejar" (Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Ceres, București, 1976, p. 31 și 279), ci de la planta meliferă amintită, cum stă mărturie vie tradiția.

sudul județului Argeș, un astfel de sat, aflat pe teritoriul satelor Teiu din Vale și Leșile, se întindea pe aproximativ un kilometru lungime, deși nu am depistat decât 11 puncte cu una sau cel mult trei locuințe în fiecare loc. O așezare similară aflăm și pe Valea Drâmbovnicului, în zona comunelor Negrași-Mozăceni. Cercetările noastre în zona istorică Vlașca nu lasă nici un dubiu asupra tipului de sat getic răsfirat pe văile și terasele râurilor, anulând ceea ce presupunea Pârvan la începuturile cercetărilor arheologice românești, că „satele din La Téne păstrează în multe privințe străvechile tradiții de așezare încă din neolitic", că „Un sat e în aceeași vreme un mic fort întărit - E adică, aceea ce și mai târziu era un *fossatum* -; așezat îndeobște pe malul cât mai abrupt al unei ape, sau pe vreun promontoriu care înaintează într-un lac sau râu, sau, de e posibil, pe o insulă ori măcar o peninsulă, satul e apărat spre partea unde se unește cu restul ținutului înconjurător cu un mare șanț, care pe alocurea (Poiana, Zimnicea, Tinosul) e dublat spre interior de valul respectiv", care „sistem de așezare nu diferă de cel din neolitic și eneolitic"[21]. Observațiile lui Pârvan, la nivelul cercetărilor din anii 1920-1925, au fost preluate de Al. I. Gonța drept adevăr pentru a susține sinonimia dava = fossatum și pentru a dovedi că al doilea termen a înlocuit, după românizare, pe primul[22], deși ar trebui să cunoască faptul că investigațiile arheologice de după al doilea război mondial au dovedit clar că presupusele sate din La Téne de la Crăsani, Poiana, Tinosul și Zimnicea sunt de fapt dave[23], dava fiind „denumirea geto-dacă pentru oraș. Dava era de fapt un centru tribal, respectiv o așezare mai însemnată, de obicei întărită, asemănătoare cu *oppidum*-ul celtic"[24], de care depindea satele și teritoriile din jur. Astăzi nimic nu mai îndreptățește afirmația că țăranii daci ar fi trăit în dave și cu toate că „acest domeniu este încă insuficient studiat", s-a constatat că fiecare dava are în jur „un teritoriu în care s-au depistat mai multe așezări de tip rural - grupuri modeste de locuințe, fără vreo întăritură, situate pe o rază de până la circa 20 km de așezarea centrală. Aceste atribute arată că o dava semnifica un centru tribal"[25], așezările „de tip dava având în jurul lor așezări „rurale" mai modeste"[26], fiind deci clară deosebirea dintre dava și sat.

În ceea ce privește satul românesc, începând din secolele al VIII-lea - al IX-lea și până azi nu există nici măcar un caz izolat de existență a unui sat fortificat cu șanțuri și valuri. Așezările medievale rurale din țara noastră au fost în general răsfirate, risipite, fiecare gospodărie posedând, pe lângă curtea închisă , și o livadă de pomi sau de fân și chiar ogoare.

Cercetând datina cu privire la satul românesc, în numeroase zone, în perioada 1956-1976 și în special Țara Vlașca, putem trage următoarele concluzii:

Pretutindeni tradiția păstrează memoria unor sate cu gospodării foarte distanțate, pe Valea Drâmbovnicului și pe Valea Mozacului această așezare motivându-se prin câinii numeroși pe care-i deținea fiecare gospodărie, distanța mare între acestea

---

[21] Vasile Pârvan, *Getica*, Cultura Națională, București, 1926, p. 470.
[22] Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 38.
[23] *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 192, 475, 573, 624.
[24] *Ibidem*, p. 225.
[25] Al. Vulpe, Mihail Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii*, Editura Militară, București, 1987, p. 46.
[26] *Ibidem*, p. 44.

fiind necesară evitării încăierării câinilor şi deci ale unor eventuale certuri care s-ar fi iscat din această cauză.

Conform memoriei colective, satul cuprindea un vast teritoriu format din două părţi distincte: vatra, unde se aflau locuinţele cu livezile şi o parte a ogoarelor, şi moşia, care cuprindea pădurile, fâneţele, apele şi majoritatea ogoarelor, vaste spaţii ale satelor fiind precis delimitate prin hotare care nu s-au modificat niciodată până prin anii 1962-1968. Cât de puternică era cunoaşterea şi păstrarea hotarului unui sat, aflăm din obiceiul care a dăinuit până în pragul secolului al XX-lea în satul Leşile, judeţul Argeş, aflat în Ţara Vlaşca până la 1829. Deşi din 1629 a devenit sat de clăcaşi[27], s-a păstrat cu sfinţenie ceremonialul tragerii brazdei de hotar din şapte în şapte ani, ultima dată în 1894 când cei doi băieţi din sat, Micu Ilie şi Sisu Ion[28] au împlinit vârsta de şapte ani. Cu această ocazie toţi bărbaţii satului, de la vârsta de opt ani până la cel mai bătrân, în ziua de Sf. Gheorghe (23 aprilie) porneau brazda pe hotarul satului, plecând din punctul cel mai sud-estic spre apus şi ajungând în acelaşi punct după ce brăzdau hotarul de sud, vest, nord şi est. La fiecare din cele patru colţuri ale hotarului, băieţii care împlineau vârsta de şapte ani în anul respectiv, erau dezbrăcaţi în pielea goală şi primeau de la fiecare bătrân al satului câte o lovitură de codilie la spate, încât „multe zile nu mai putea să stea pe cur". Plugul era tras de patru boi negri, iar după ce se ocolea hotarul în întregime şi se ajungea în locul de plecare, boii erau tăiaţi, carnea împărţită sătenilor care plăteau costul, iar căpăţânile (craniile) erau duse, cu întregul colectiv şi cu băieţii ce fuseseră bătuţi, puse ciuhe în câte un stejar din cele patru colţuri ale hotarului, după care urma o petrecere comună a întregului sat, la care bătrânii povesteau tinerilor toate evenimentele petrecute în sat de-a lungul timpurilor. La fiecare din cei patru copaci, numiţi „tufani cu bouri", băieţii de şapte ani, care fuseseră bătuţi în aceleaşi locuri, luau copacul în braţe şi lipind fruntea de el spunea cu glas tare: „N-am să uit niciodată hotarul satului"[29], după care continua restul ritualului. Lăsând la o parte implicaţiile totemice ale craniilor de boi, care erau neapărat negri, obiceiul tragerii brazdei de hotar îl găsim atestat la 1893-1894 la Cioara-Doiceşti - judeţul Brăila, Elisa Stoeneşti - judeţul Ialomiţa, Cioceşti şi Saelele, judeţul Teleorman, Poiana şi Vârtopu - judeţul Dolj, Climeşti - judeţul Neamţ, în Vlaşca şi în Transilvania[30]. Ritualul tragerii brazdei de hotar îşi are obârşia în fondul credinţelor şi obiceiurilor autohtone, ceea ce înlătură presupunerea locuirii ţăranilor geto-daci în micuţele şi aglomeratele dave.

O a treia constatare a cercetărilor noastre de teren este aceea că tradiţia păstrează amintirea unor moşi întemeietori ai satelor, ştiindu-se cu precizie unde erau aşezaţi bătrânii ctitori, la distanţe destul de mari; proprietate strict individuală era doar vatra; moşia, spaţiul vast, fiind, conform legii din bătrâni, în cea mai mare parte, proprietate obştească.

---

27 După tradiţie, „Nania al bătrân (un înaintaş al autorului acestui articol) s-a vândut rumân boierului Trufanda într-o zi de Sf. Gheorghe", fără să se transmită şi anul. În realitate moşnenii s-au vândut lui Trufanda mare vistier la 20 aprilie 1629; vezi *DRH*, B, XXII, doc. 252, p. 478-479.

28 Micu Ilie, n. 1887 şi înregistrat cu numele Micu Ion Merin şi Sisu Ion, n. la 2 septembrie 1887, devenit în armată Buică Ioniţă - Arh. Primăriei comunei Negraşi, judeţul Argeş.

29 Ion Nania, *Datarea şi localizarea celor două lupte de la Fântâna Ţiganului date între Radu Paisie şi Laiotă Basarab*, în „Revista istorică", V, 1994, 1-2, Ianuarie - Februarie, p. 159-160.

30 Nicolae Densuşianu, *Chestionarele*, Ed. Adrian Fochi, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 137.

Interesantă, pentru problema luată în discuţie, rămâne legenda întemeierii cătunelor Boieni, numit până la jumătatea secolului al XX-lea şi Boiani, şi Boblegi din satul Cerşani, comuna Suseni, judeţul Argeş.

Satul Cerşani este menţionat de documente la 26 noiembrie 1520, când, Neagoe Basarab, întărind lui Baldovin pârcălab ocine la Balta Neagră (după 1962 această baltă din Broşteni se va numi „La Vărzaru"), consemnează: „în jos pe hotarul Cereşanilor, până la Crăceana" (ceva mai jos: Criceana)[31], azi Cârceana. La 2 mai 1571 este consemnat ca martor „Necula vătaf din Cerişani"[32], numele autentic al satului, păstrat astfel în graiul multor localnici până la jumătatea secolului al XX-lea: „Satul Cerişani s-a numit aşa după marea pădure de ceriş ce se-ntindea altădată de la Argeş, peste Drâmbovnic, peste Raţa, peste Vâlceaua Pârvului şi Cârceana, până-n Teleorman"[33]. „Adevăratul nume al Cerşanilor este Cerişani, adică satul din ceriş. Tot aşa s-a numit şi apa Drâmbovnicului, de la floarea drâmbovnic, căutată de stupari, pentru albinele lor. Nu ştiu când şi de ce s-au schimbat numele locurilor. Poate de vină sunt cei ce-au făcut hărţile şi n-au cunoscut adevăratele nume"[34]. Satul Cerşani este format din următoarele cătune: Burdeşti, Călinei (Călineşti), Cerşani, Gâscani, Predeşti, Boieni şi Boblegi. În 1958 Petre Mateescu, ţăran cu o memorie formidabilă, ne mărturisea: „Toate satele, dar mai ales cătunele lor, s-au format cam după neamuri. Aşa, bunăoară, cătunele Boieni şi Boblegi au fost aşezate de doi fraţi boieri, adică vânători de boi sălbatici, dar şi crescători de cirezi. Şi-au săpat acolo heleştee să-şi adape cirezile, dar veneau şi boi sălbatici mari, numiţi bouri; veneau la cirezile lor; veneau şi la apă. Unu era mai viteaz şi-i răpunea repede-repede; ăllalt, mai bleg, de unde şi numele de Boblegi, de la porecla Bobleagă"[35]. Să fi fost oare posibilă înconjurarea satului Cerşani, sau măcar a cătunelor, cu şanţuri şi valuri pentru apărare? Fără comentarii!

Toate constatările de mai sus dovedesc că noţiunea de sat avea iniţial sensul de aşezare a oamenilor din acelaşi neam, urmaş ai aceluiaşi strămoş, de unde fiecare sat românesc îşi are legenda sa; spaţiul satului era vast, iar locuitorii, înrudiţi pe neamuri, după întemeietori, îşi arau şi semănau pământurile moşiei în obşte, prin rotaţie, „să se odihnească pământul". În caz de primejdie, în timpul năvălirilor barbare, ţăranii se retrăgeau în pădurile imediat învecinate[36], care până la sfârşitul secolului al XVIII-lea ocupau cam 70% din suprafaţa ţării; Ţara Vlaşca este tipică în acest sens, codri legendari ai Vlăsiei rămânând şi azi o permanenţă în conştiinţa bătrânilor.

Toate acestea sunt dovezi grăitoare că satul românesc nu a fost niciodată o fortificaţie militară cu şanţuri şi valuri de apărare, iar apelativul nu-şi poate avea obârşia în lat. *fossatum*. Tradiţia, viaţa satului, precum şi alcătuirea sa teritorială, ne dovedesc provenienţa sigură din lat. *satus*, cuvânt prin care strămoşii romani înţelegeau „semănatul, plantatul, săditul" (deci activitatea de bază a celor din sat), dar şi „neamul, naşterea dintr-un înaintaş", exact sensurile cuvântului românesc în concepţia ţăranului

---

[31] *DRH*, B, II, 1972, doc. 203, p. 392-393 şi 394.

[32] *DRH*, B, VII, 1988, doc. 22, p. 32.

[33] Date culese în septembrie 1958 de la Pavel Stănescu, născut în 1877 în Ţuţuleşti.

[34] Date culese în septembrie 1958 de la Petre Mateescu, născut la 4 noiembrie 1900; absolvent a cinci clase primare, a funcţionat ca secretar la Primăria comunei Ţuţuleşti 26 de ani.

[35] *Ibidem*.

[36] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 29-47.

de acum câteva decenii, sfătos şi ştiutor, dar neşcolit, întrucât „În orice zonă a ţării, la baza relaţiilor interumane stă familia mare - neamul, în înţelesul în care poporul a păstrat până astăzi conceptul“[37].

Având în vedere că principalele cuvinte referitoare la aşezările rurale, cum ar fi: argea (cu o largă folosire în trecut), bordei, cătun, gard, leagăn, măgură (cu sensul de colibă, partea de la suprafaţă a bordeiului), moşie (din: moş), stână, ţarc, ţarină, ţăruş, vatră, zestre, sunt de origine autohtonă, iar derivarea lui sat din *fossatum* nu corespunde realităţii, nu ne surprinde faptul că lingvistul danez Kristian Sandfeld-Jensen (1873-1942) considera cuvântul sat de origine latină, dar împrumutat din albaneză[38], iar romanistul german Günter Reichenkron (1907-1966) socotea cuvântul sat ca fiind preroman, din fondul indigen[39]. Deşi au fost combătuţi cu tărie, nici noi nu excludem posibilitatea existenţei cuvântului sat în geto-dacă. Sensurile iniţiale ale apelativului sat, asemănătoare cu cele ale lat. *satus*, nu exclud ca geto-dacii să fi avut cuvântul sat, termen prin care denumeau aşezarea rurală, cu oameni înrudiţi ca neam, care-şi semănau ogoarele în obşte. Tocmai de aceea nu s-a impus termenul *vicus*. Trcând peste faptul că dacă limba română ar poseda pe sat din *fossatum* ar trebui să posede şi lat. *fossa* şi nu germ. *Schanze*, două sunt argumentele de bază ale originii autohtone pentru rom. sat. În greacă exista cuvântul (împrumutat probabil din lumea geto-tracă) *saton* (τό) „suprafaţă pentru semănături, o anumită măsură“. În baza preţioasei ştiri a lui Herodot că geţii carpi „sunt eleno-sciţi“ dar „se comportă în toate ca sciţii“[40], nu încape nici o îndoială că gr. *saton* şi rom. sat provin din străvechiul fond traco-elen. Un alt argument în sprijinul originii autohtone a termenului sat l-ar putea constitui toponimul illir Sation, numele unei aşezări străvechi[41], precum şi hidronimul Satnioeis[42], pentru care se pot compara actualele denumiri: Satnoeni- judeţul Ialomiţa, Satnoieni- judeţul Brăila, Sat Bătrân, Satulung, Satu Costi, Satu Nou etc[43].

Oare istoricii şi lingviştii popoarelor din jurul nostru, dacă ar deţine pe teritoriul statelor lor asemenea dovezi, tot ca istoricii şi lingviştii români ar proceda? Ar fi timpul ca măcar în mileniul al III-lea să ne trezim la realitate.

---

[37] Mihai Pop, *Cartea vie a culturii orale*, în „Magazin istoric“, XII, 1978, 9 (138), p. 18.
[38] I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1970, p. 27.
[39] Ibidem, p. 41-42.
[40] Herodot, *Istorii*, IV, 17. Despre această problemă: Ion Nania, *Un certificat autentic al obârşiei limbii geţilor carpi dat de Herodot* - comunicare, simpozionul anual al Muzeului Câmpulung Muscel, 25-26 octombrie 1986, manuscris.
[41] I. I. Russu, *Illirii. Istoria, limba şi onomastica-romanizarea*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 244.
[42] Strabon, *Geografia*, VII, 7.
[43] Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 223-224.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

ARGEŞUL ÎN POLITICA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

RADU ŞTEFAN VERGATTI

Titlul ar putea părea temerar, dar orice specialist sau om de cultură care urmăreşte seria lucrărilor dedicate lui Mircea cel Bătrân remarcă uşor că, în curgerea vremii, nu s-a abordat un subiect referitor la raporturile dintre domn şi vatra lui de obârşie[1]. Temeiul documentar pentru discuția de față îl constituie atât hrisoavele emanate din cancelaria domnului, cât şi ansamblul celorlalte mărturii ale epocii care completează cuvântul scris, din păcate sărac datorită depărtării în timp şi a distrugerii lui prin inconştiența oamenilor.

Se poate susține că, în raport cu lungimea domniei, numărul documentelor provenite din cancelaria lui Mircea este relativ modest, deoarece acesta se rezumă la numai 28 acte interne certe[2]. Dintre acestea, patru au fost emise la Argeş, unul la Râmnic, unul la Tismana, unul la Giurgiu şi unul la Cozia[3]. S-a simțit nevoia să se facă această precizare, deoarece mulți amatori de statistici, nu totdeauna concludente, judecă situația prin prisma lor.

Ținând seama de caracterul itinerant al domniei la cumpăna dintre secolul al XIV-lea şi al XV-lea[4], este greu să se aprecieze ponderea unei aşezări pe baza numărului documentelor emise (din porunca domnului) de pe teritoriul ei. Cazul de față este concludent: în Curtea de Argeş domnul a poruncit singurului grămătic al cărui nume îl cunoaştem (Mihail), să scrie cel mai mare număr de hrisoave păstrate, patru. Chiar dacă reşedința domnească a avut un caracter itinerant, prin prisma documentelor emise, Curtea da Argeş a avut cea mai mare pondere în Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân .

În schimb, cruciatul Johann Schiltbrger, aflat în trecere prin Țara Românească în 1396, a notat în memoriile lui că prima capitală -caput regnis- a lui Mircea era Curtea da Argeş, iar a doua, secundară, se găsea la Târgovişte[5].

---

[1] În acest sens, se poate urmări bibliografia aproape exhaustivă a lucrărilor despre Mircea cel Bătrân în Al. V. Diță, *Mircea cel Mare între realitatea medievală şi ficțiunea istoriografică modernă*, Bucureşti, 2000 passim .

[2] Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. I, Bucureşti, 1966, doc. nr. 8-18, 20-30, 32-35, 37, 38.

[3] *Ibidem* . S-a făcut referire la documentele localizate în mod sigur .

[4] D. C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, 1973, p. 381 şi urm.

[5] Cf. *Călători străini despre țările române*, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 30.

Dacă se privesc actele întocmite şi din punctul de vedere al conţinutului şi al sigiliului, cele emise de la Argeş vădesc o pondere aparte. Ele arată că acolo se aflau sediul sfatului boieresc, al cancelariei şi al scaunului de judecată, locul de păstrare a marelui sigiliu[6], precum şi sediul mitropoliei[7]. Reunirea normală a tuturor aceste instituţii în preajma domnului a impus ca tot la Argeş să fie şi visteria ţării, unde s-au bătut monedele emise în vremea lui Mircea[8], inclusiv celebrii ducaţi de cruciadă[9].

Existenţa reşedinţei principale la Curtea de Argeş, nu la Câmpulung Muscel[10] sau Târgovişte, este demonstrată şi de aflarea primei mitropolii a ţării în acest oraş[11]. În momentul când s-a folosit termenul de „prima mitropolie", s-a avut vedere atât aspectul temporal, cât şi cel derivat din rang, deoarece a doua mitropolie, creată în 1370, era sufragantă faţă de Argeş, fiind probabil cu un caracter itinerant între Severin şi Râmnic[12]. Sediul mitropoliei la Argeş a reprezentat o necesitate, căci în concepţia epocii un cap încoronat trebuia să aibă alături un ierarh de rang corespunzător[13]. Aceasta făcea ca în Curtea de Argeş să fie nu numai centrul vieţii politice, prin reşedinţa principală a domniei, ci şi cel al vieţii spirituale.

În fine, din aceste două aspecte a mai derivat unul: în Curtea de Argeş au fost atraşi numeroşi negustori şi meşteşugari, necesari şi utili pentru domn, boieri şi ierarhi. Existenţa lor este atestată în primul rând prin descoperirile arheologice. Ele au scos la lumină veşmminte, podoabe, fragmente de armuri catafracte, arme[14] şi chiar sigilii de postav din Flandra[15]. Una dintre ultimele descoperiri, relativ recentă, puţin cunoscută şi exploatată, confirmă teza că la Curtea lui Mircea era o viaţă la fel de fastuoasă ca la celelalte reşedinţe regale, despotale sau principiare din centrul şi orientul continentului. Este bine ştiut că postavul din Flandra era scump, iar cumpărarea lui putea fi făcută numai de cei din ordinele privilegiate[16]. Judecând în mod optimist datarea sediului meşteşugarilor olari, Biserica Olari, se poate afirma că el exista în anii lui Mircea[17]. Este o situaţie ce poate indica nu o breaslă cu regulamente precise, ca în occidentul continentului ori în Transilvania, ci o comunitate reunită prin interese comune, economice şi de apărare. Este una dintre dovezile de urbanism şi de modernizare ale aşezării.

---

[6] Cf. Al. V. Diţă, *op. cit.*, passim ; P. P. Panaitescu , *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 2000, ed. A II-a , passim.

[7] C. C. Giurescu, *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „B. O. R.", an LXXVII, nr. 7-10, 1967.

[8] Cf. C Ştirbu , P. Stancu, *Date noi privind emisiunile monetare ale lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea voievod*, Bucureşti, 1986.

[9] *Ibidem* .

[10] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Curtea de Argeş şi Câmpulung Muscel, reşedinţe domneşti în report de anterioritate sau de contemporaneitate*, în „Studii şi Comunicări. Muzeul Câmpulung Muscel", 5, 1989.

[11] C. C. Giurescu , *op. cit.*, passim.

[12] Cf. M Păcurariu , *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 248 şi urm.

[13] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 77.

[14] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Noi opinii asupra bătăliei de la Posada*, în„ Studii şi Comunicări. Muzeul Orăşenesc Curtea de Argeş", I, 1980.

[15] Cf. L. A. Bătrâna, *Un sigiliu de postav din Flandra*, în „ Studii şi Comunicări. Muzeul Orăşenesc Curtea de Argeş", I, 1980.

[16] *Ibidem*.

[17] P. Chihaia, *Din cetăţile de Scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, passim.

Rolul de centru spiritual al Curţii de Argeş se relevă în special printr-un act cu valenţe deosebite pentru românism. Aici, la Argeş s-au reunit mesagerul Ţării Româneşti -jupan Dragomir -pârcălabul Cetăţii Dâmboviţa, mesagerul Moldovei Grigore Ţamblac -sfetnic al lui Alexandru cel Bun şi mesagerul Transilvaniei - voievodul Ştibor, care în anul 1415 au reprezentat lumea românească la conciliul de la Constanţa[18]. A fost atunci o dovadă de unitate a latinităţii orientale, care, pornită de la Argeş şi-a expus punctul de vedere în faţa occidentului: necesitatea unirii Europei creştine în faţa pericolului otoman. A fost o dovadă de conştienţă şi responsabilitate care a uimit participanţii la conciliu, în general, pierduţi în discutarea unor probleme dogmatice, oţioase[19]. Practic, atunci, delegaţia românească a relevat gândirea politică de la Argeş a lui Mircea şi a boierilor lui: necesitatea şi dorinţa de a crea un front unic românesc antiotoman, apărut în germene de la finele secolului al XIV-lea[20].El urma să fie axa în jurul căreia să se reunească lumea creştină europeană, sub mantia bisericii pentru a opri invazia otomană. Poziţia dobândită de Curtea de Argeş în anii lui Mircea a fost deosebită şi pe plan sud-est european. Reprezentând un oraş european de mărime mijlocie[21], reşedinţa domnului Ţării Româneşti s-a impus prin ponderea politică.

Numai astfel se explică îndreptarea expediţiei sultanale a lui Bayazid I Ildîrîm către Argeş şi lupta de la Rovine (17 mai 1395)[22], în apropiere, probabil lângă actualul sat Merişani[23].

Victoria totală a românilor, cu pondere europeană[24]a mărit greutatea politică a Curţii de Argeş a lui Mircea, ea neputând fi diminuată de episodul pasagerului Vlad (1395-1396), nedrept numit„Uzurpatorul“[25]. Nici fulgerele îndreptate contra Argeşului de basileii constantinopolitani prin cronicari[26], prin ierarhi, sau prin oameni politici bizantini nu au putut umbri rolul capitalei lui Mircea, devenită între 1402- înfrângerea lui Bayazid la Angora[27] şi 1418 - moartea lui Mircea[28] - centru politic al sud-estului Europei. S-a făcut afirmaţia, prin prisma documentelor epocii, că de aici a condus Mircea lupta pentru detronarea fiului major al lui Bayazid I Ildîrîm, Suleyman (1403-1411), pe care l-a înlocuit cu favoritul său, Musa (1411-1413), un frate mezin al sultanului, după unii devenit ginere al domnului Ţării Româneşti[29]. Apoi din acelaşi centru a luptat cu succes împotriva noului sultan Mehmet I Celebi (1413-1421). La

---

[18] Cf. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 319-321.
[19] *Ibidem.*
[20] Cf. C. Mureşan, *Iancu de Hunedoara*, Bucureşti, 1968, p. 29.
[21] Cf. D. C. Giurescu, *op. cit.* p. 80.
[22] Cf. Al. V. Diţă, *op. cit.*, p. 165-242.
[23] *Ibidem*, p. 285-296.
[24] *Ibidem*, p. 243-284.
[25] *Ibidem*, p. 297-386.
[26] Cf. ,*Fontes Historiae Daco Romane*, vol. IV, Bucureşti, 1982, p. 163, 315, 341, 419, 423, 425, 443, 445.
[27] H. Inalcik, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, New York -Washington, 1973.
[28] Cf. I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice", seria II, tom XXXI (1908-1909), Bucureşti, 1909, p. 143. Domnul Ţării Româneşti a încetat din viaţă la 31 ianuarie 1481 şi a fost înmormântat în incinta ctitoriei sale, mânăstirea Cozia .
[29] Cf. R. Şt. Vergatti (Cibanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and 15 Centuries*, în: *Recueil d'etudes genealogiques et heraldiques roumanis*, Bucureşti, 1988 p. 22-35.

Argeş au fost primiţi atât noul candidat la tronul sultanilor, un oarecare Mustafa, alt fiu al lui Bayazid[30], cât şi şeicul Bedr-ed'din, atât de periculos pentru sistemul de guvernare otoman[31]. Nu trebuie să se uite nici o clipă că Mircea a putut manevra astfel viaţa politică deoarece s-a bazat pe alianţa fermă cu celelalte ţări române. În Transilvania, după 1395, martie, 7, după semnarea tratatului de la Braşov a avut un aliat permanent în voievodul Ştibor[32]. În Moldova situaţia a evoluat mai ciudat ţi inegal. După bunele raporturi cu Petru I Muşat, exprimate prin tratatele din 1389-1390 şi încheierea prin intermediul lui a acordurilor cu Polonia[33], a urmat o perioadă de răcire a relaţiilor în anii lui Roman I (1391-1394)[34]. Imediat s-a revenit la sentimente mai calde, iar în 1399 Mircea l-a ajutat pe viitorul Alexandru cel Bun să preia tronul de la Suceava[35]. Prin intermediul noului domn al Moldovei, după unele ipoteze căsătorit la început cu o fiică naturală a lui Mircea[36], de la Curtea de Argeş s-a dat un ajutor Poloniei în lupta contra cavalerilor teutoni în bătălia de la Grünwald (15 iulie 1410)[37]. A fost o acţiune care a depăşit sfera sud-est europeană, înscriindu-se într-una mai largă, a orientului şi a centrului continentului. De altfel tot în această sferă se vor înscrie şi tratativele cu acel fantezist împărat al Germaniei, Sigismund de Luxembourg (1411-1437), dornic să construiască un drum până la Chilia, pornind din zonele Ţării Româneşti.

Legăturile de rudenie, cu atâta însemnătate pentru lumea vârstei de mijloc, atestă şi ele marea pondere a lui Mircea şi a reşedinţei lui. Domnul a fost însurat cu Mara de Tolmay, din familia conţilor Cili, atotputernici în Regatul Maghiar. Fiul său natural Vlad, ulterior supranumit Vlad Dracul, a fost crescut la curtea împăratului Germaniei, Sigismund de Luxembourg, iar ulterior a intrat între cei 24 de membri ai Ordinului Dragonului, confrerie secretă ce-şi atribuia menirea să cucerească lumea[38]. O fiică, Arina, s-ar părea să fi fost căsătorită cu sultanul Musa, iar altă fiică, Ana, cu marele cetnic sârb Radoicici[39]. Sunt numai câţiva din numeroşii copii ai lui Mircea[40] care făceau ca la Curtea de Argeş să se întâlnească iţele rudeniilor, generatoare de interese, alianţe şi în revanşă, chiar de conflicte. În vremea lui Mircea, în pofida unor păreri preconcepute, caduce, nu Bizanţul, ci Curtea de Argeş a fost centrul care a ţinut în mână relaţiile genealogice sud-est europene .

---

[30] Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, I, ed. cit., doc. 38.
[31] Cf. M. Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. V. Grecu, Bucureşti, 1958, p.......
[32] Cf. C. M. Cogălniceanu, *Cercetări critice cu privire la istoria românilor. Vlad I voievodul Basarabiei 1396-1397*, în „Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie", XI, partea a I-a, 1910, p. 331-333 .
[33] Cf. *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, I, Partea II, 1346-1450, Bucureşti, 1890, doc. 258.
[34] Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 260.
[35] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and the 15 Centuries*, loc cit.
[36] *Ibidem*.
[37] Al. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, II, ed. I, Iaşi, 1889, p. 96-97.
[38] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1996, p. 5.
[39] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and the 15 Centuries*, loc cit.
[40] *Ibidem*. După cronicarii bizantini el ar fi avut 300 copii naturali; până în prezent se cunoaşte un singur fiu născut din căsătoria lui Mircea cel Bătrân cu Mara de Tolmay, domnul Ţării Româneşti, Mihail (1418-1420).

În concluzie, se poate afirma că reşedinţa principală a marelui Mircea Voievod a avut, la cumpăna dintre secolele al XIV-lea şi al XV-lea, valoare în trei planuri: al Ţării Româneşti, al românismului şi al Europei de sud-est. Pentru ţara Basarabilor, Curtea de Argeş a reprezentat centrul de unde au pornit iniţiativele şi măsurile de organizare şi reorganizare a societăţii româneşti, aşa cum a fost ea până la finele secolului al XVI-lea, adică până la Mihai vodă Viteazul (1593-1601), după care s-a produs o cotitură. În al doilea plan se poate considera că atunci Argeşul a constituit nucleul către care s-au îndreptat privirile tuturor românilor. El a reuşit să reunească toate firele românismului în domeniul economic, spiritual şi politic. În fine, în ultim plan, Curtea de Argeş a reprezentat centrul rezistenţei şi al speranţei celor care luptau împotriva otomanilor, unii -ca sârbii şi bulgarii -aflându-se chiar la începutul lungii perioade de dominaţie a Semilunei. Mai mult, românii din Curtea de Argeş au condus şi lupta primei linii de rezistenţă a creştinătăţii pe Dunăre, pe care otomanii se străduiau să o tracă, în timp ce mari forţe occidentale se iroseau în al doilea război de 100 ani.

În seria scurtelor evocări ce ne preocupă, pe tema Argeşul în politica marilor voievozi români, locul deţinut de Curtea de Argeş şi de ecoul său în anii marelui Mircea voievod apare ca neobişnuit. El a atins atunci o strălucire şi o originalitate în crearea de civilizaţie care au rămas singulare, negăsindu-şi echivalentul în alte epoci, anterioare, nici posterioare.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

MONEDE EMISE DE MIRCEA CEL BĂTRÂN DESCOPERITE ÎN BISERICA FOSTEI MĂNĂSTIRI TUTANA, JUD. ARGEȘ

ROMEO MASCHIO
SPIRIDON CRISTOCEA

În aul 1987, ca urmare a necesității unor lucrări de consolidare și restaurare, s-au efectuat cercetări arheologice la fosta mănăstire Tutana, acum locaș de mir*.

Acest locaș de cult se învecinează cu două alte importante ctitorii din timpul întemeierii statale și spirituale românești: mănăstirile Curtea de Argeș și Cotmeana. Cel mai vechi document referitor la mănăstirea Tutana este un hrisov, din 1 aprilie 1497, prin care domnitorul Radu cel Mare confirmă un schimb de proprietate ce se petrecuse în vremea domnitorului Basarab cel Tânăr (1477-1482)[1].

Pe baza informațiilor furnizate de documente, până la începerea cercetării arheologice, se putea afirma că mănăstirea exista în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Biserica actuală a fost construită în anul 1582 de Mihnea Turcitul, domnul Țării Românești (1577-1583, 1585-1591), ispravnic al lucrărilor fiind „jupanul Mihai ban", viitorul voievod Mihai Viteazul[2]. Cercetările arheologice practicate în cadrul ansamblului monastic au confirmat existența unei biserici mai vechi, anterioară celei construite în 1582**.

Săpăturile efectuate în interiorul bisericii Tutana II, pentru stabilirea planului de consolidare, cât și pentru reconstituirea planului și datarea bisericii Tutana I, au avut ca rezultat printre alte descoperiri însemnate și recuperarea a 11 monede, emise de Mircea cel Bătrân.

Practicându-se o casetă[3] delimitată de zidurile absidelor de nord ale celor două biserici și peretele de est al pridvorului supralărgit au fost găsite aceste monede, care sunt importante și pentru că ajută la datarea bisericii Tutana I.

---

* Cercetările arheologice au fost efectuate de Spiridon Cristocea, iar considerațiile de ordin arhitectural au fost făcute de Carmen Oprescu. Vezi Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *Cercetările arheologice de la mănăstirea Tutana (jud. Argeș) și problema încadrării unui nou triconc de la cumpăna veacurilor XIV-XV*, în „Revista muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă", XIX, 1988, 2, p. 45-58.

[1] *DRH*, B, Țara Românească, vol. I, nr. 274, p. 447-478.

[2] Ștefan Andreescu, *Contribuții cu privire la trecutul mănăstirii Tutana*, în „Mitropolia Olteniei", anul XVIII nr. 3-4, martie - aprilie 1966, p. 261.

** Autorii cercetărilor - Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu - în studiul lor au numit, biserica ridicată în 1582 Tutana II, iar pe cea anterioară Tutana I.

[3] Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *op. cit.* p. 46, fig. 3.

Cele 11 monede sunt extrem de interesante pentru că au fost bătute din aramă şi, deşi tocite, după tratare şi conservare au putut fi identificate***.

Mircea cel Bătrân a bătut două specii monetare: ducaţi şi bani. Ducaţii au fost de două categorii: în prima categorie se încadrează tipul nr. 1, cel comun cu legenda în limba latină cât şi în limba slavă; a doua categorie cuprinde ducaţi cu efigia lui Mircea. În această categorie se disting mai multe tipuri, funcţie de reprezentările iconografice sau heraldice care apar pe avers şi revers[4].

Cele 11 monede descoperite la Tutana sunt ducaţi, din a doua categorie, cu efigia lui Mircea cel Bătrân. Pentru gruparea şi datarea acestor monede - care nu prezintă an de emisie - am folosit schema clasificării monedelor din Ţara Românească propusă de Octavian Iliescu[5] şi studiul *Efigiile monetare ale voievozilor Radu I şi Mircea cel Bătrân* din lucrarea lui Pavel Chihaia[6].

Autorul menţionat stabileşte criterii de datare ale monedelor respective cu ajutorul reprezentărilor heraldice şi iconografice, ajutând astfel la operaţia de clasificare a monedelor cu efigie emise de Mircea cel Bătrân.

Descrierea cronologică a monedelor:

1) 1399-1400.

Avers: I ω M - V a

Mircea în picioare, din faţă, cu barbă şi mustăţi îmbrăcat cu un veşmânt de origine bizantină. Pe cap poartă coroană, în mâna stângă ţine globul cruciger, iar cu mâna dreaptă ţine o lance, oblic, cu vârful în sus având la extremitatea superioară o ureche romboidală.

Revers: I ω - M a

Stema Ţării Româneşti. Scut înclinat spre dreapta, despicat, primul cartier plin, în al doilea 3 grinzi, timbrat de un coif tip „oală" în profil spre dreapta. Deasupra stă o acvilă cu aripile strânse.

D = 1,2 cm; G = 0,31 g, ↑↑ Nr. inv. 16718.

2) 1401-1415.

Avers: I ( ) - V ( ) B

Mircea în picioare într-un veşmânt de modă occidentală - „surcotă" cu jupă plisată, având deasupra o mantie prinsă cu o agrafă la mijloc. În mâna stângă ţine globul cruciger, iar în mâna dreaptă lancea cu vârful în sus cu piroane transversale pentru ca loviturile să aibă o nocivitate mai mare.

Revers: I ω ( ) - V

Stema Ţării Româneşti. Scut despicat, înclinat spre dreapta. În primul cartier trei grinzi, în al doilea sigla Г. Pe scut coif în formă de „cap de broască" numit aşa după aspectul mai turtit al calotei, în profil spre dreapta. Deasupra acvila cu aripile strânse.

D = 1,3 cm; G = 0,20 g. ↑↓ Nr. inv. 16715.

3) Avers: ( ).- aB

*** Tratarea şi conservarea monedelor au fost realizate de Elena Rotaru de la Muzeul Judeţean Argeş.

[4] Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1970, p. 20-21. Vezi George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin C. Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Ed. Sport - Turism, Bucureşti, 1977, p. 18-28.

[5] Octavian Iliescu, *Cu privire la problema realizării unui „corpus" al monedelor feudale româneşti* în Studii şi materiale de istorie medie, Ed. Academiei R.P.R., vol. I, 1956, p. 285-321.

[6] Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 161-191.

Ca mai sus. Piroanele de pe lance sunt sub mână.
Revers: ( ) - З v B
Ca mai sus. În primul cartier al scutului trei grinzi, în al doilea stea cu cinci raze.
D = 1,3 cm; G = 0,10 g. ↑↑ Nr. inv. 16716
4) Avers: / ω - a B
Ca mai sus.
Revers: / ω: ( )
Ca mai sus. Al doilea cartier de la scut nu se distinge.
D = 1,2 cm; G = 0,26 g. ↑↑ Nr. inv. 16717.
5) Avers: / ω - a B
Ca mai sus.
Revers: / ω - B
Ca mai sus. În al doilea cartier al scutului stea.
D = 1,3 cm; G = 0,33 g. ↑↓ Nr. inv. 16719.
6) Avers: ( ) - a B
Ca mai sus.
Revers: / ω - ( )
Ruptă, nu se vede scutul.
D = 1,3 cm; G = 0,19 g. ↑ ↑ Nr. inv. 16720.
7) Avers: Tocită, nu se vede legenda.
Ca mai sus.
Revers: ( ) - a
Ca mai sus. Tocită, nu se vede scutul.
D = 1,2 cm; G = 0,11 g. ↑↓ Nr. inv. 16721.
8) Avers: / ω - a B
Ca mai sus.
Revers: / ω - a - B a
Ca mai sus. Scutul are în al doilea cartier stea.
D = 1,2 cm; G = 0,21 g. ↑↑ Nr. inv. 16722.
9) Avers: / ω - M a - B a
Ca mai sus. Lancea are piroanele deasupra mâinii.
Revers: I ω M - ro B
Ca mai sus. În cel de al doilea cartier al scutului sigla
D = 1,2 cm; G = 0,22 g. ↑↓ Nr. inv. 16723.
10) Avers: I ω · M - a B o
Ca mai sus.
Revers: / ω M - B a
Ca mai sus. Scutul are în primul cartier stea, în al doilea trei grinzi.
D = 1,4 cm; G = 0,39 g. ↑ ↑ Nr. inv. 16724.
11) Avers: / ω M - ( )
Ca mai sus.
Revers: / ω M - a
Ca mai sus. Moneda ruptă. La scut nu se vede primul cartier, în al doilea trei grinzi.
D = 1,3 cm; G = 0,20 g. ↑ ↓ Nr. inv. 16725.

Ducații descoperiți la Tutana sunt de tipul cu efigie cu legenda în limba slavă, atât pe avers cât și pe revers, și reprezintă emisiuni din anii 1396-1418, când Mircea cel Bătrân obține o mare autoritate la Dunărea de Jos.

Pe moneda cu efigie, rară, datată 1399-1400, Mircea apare cu un veșmânt de origine bizantină, ce nu corespunde reprezentării sale reale, pentru că acesta purta veșminte occidentale.

Elemente de veșmânt bizantin apar și pe monedele bulgărești și sârbești din vremea respectivă Mircea adoptându-l probabil din spirit de solidaritate ortodoxă împotriva islamismului expansionist[7].

Ducații emiși între 1401-1415 se caracterizează prin faptul că Mircea apare în veșmânt occidental. Această monedă s-a bătut în mai multe serii care se succed în intervalul mai sus amintit, întărind ideea că acest tip s-a statornicit pentru multă vreme în Țara Românească și a circulat intens, apărând în momentul când Bulgaria și Serbia fiind ocupate de turci, orientarea politică și economică a lui Mircea s-a îndreptat către Ungaria și Polonia[8].

Ducații emiși de Mircea cel Bătrân descoperiți la mănăstirea Tutana, în urma cercetărilor arheologice, susțin afirmația autorilor că biserica Tutana I poate fi datată din punct de vedere al perioadei de construcție la sfârșitul secolului al XIV-lea - începutul secolului al XV-lea.

[7] *Ibidem*, p. 187-188.
[8] *Ibidem*, p. 187.

LOCALIZAREA CELOR TREI LUPTE PURTATE DE DOAMNA CHIAJNA

ION NANIA

În rândurile de față ne propunem să amintim doar câteva aspecte despre un personaj nedreptățit de istoriografia noastră și să corectăm trei evenimente total eronate[1] ca localizare, socotite mărunte de către istorici, fără să se aibă în vedere că faptele mici au făcut istoria mare; ele au constituit clocotul în care s-au plămădit și au izbucnit momentele cruciale ale fiecărui popor.

Unul din personajele cu care s-ar putea mândri orice popor este Doamna Chiajna care „avea, pe lângă strălucirea neamului din care se trăgea, și o marcată personalitate a ei, care explica îndeajuns vaza de care s-a bucurat în ochii contimporanilor"[2]. Dintr-o pornire patriotică deosebită, bazându-se pe un studiu pe măsură, C. Gane a repus în drepturile cuvenite „Trecute vieți de doamne și domnițe", studiind cu migală și viața Doamnei Chiajna, singura femeie-domnitor din istoria noastră, care a domnit cu adevărat în numele fiului său Petru cel Tânăr, urcat pe tronul Țării Românești la vârsta de 12 ani. Venit la domnie atunci când tatăl său Mircea Vodă „Îngropatu-s-au în Biserica Domnească în București, septembrie 21 deni, 7068"[3] și „Domnit-au ani 8"[4], în realitate 8 ani, 8 luni și 19-21 zile, timp în care adevăratul domn al țării a fost mama sa, Doamna Chiajna. Născut prin 1547, ajuns în surghiun la Alep, în Siria, apoi la Konieh, în Asia Mică, „ În acest din urmă oraș surprinde moartea, la 19 August 1569, pe tânărul și bolnăviciosul Petru; nu e exclus să fi fost otrăvit. Piatra sa de mormânt se păstrează și astăzi în biserica grecească, cu hramul Schimbării la Față, din Konieh"[5].

În ceea ce privește pe singura femeie „domnitor" din țara noastră, „Din nefericire, însă Istoria ne-a falsificat-o. Începând cu cronicarii cei mai vechi, Stoica Ludescu și Radu Popescu, urmând cu Gheorghe Șincai, cu Engel, cu Laurian, cu

---

[1] Nu ne propunem să analizăm eroarea prin care Petru cel Tânăr este numit, sau uneori chiar confundat, cu Petru Șchiopul.

[2] C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Ediția a IV-a, Edit. Ziarului „Universul" S. A., București, 1941, p. 77.

[3] *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul cantacuzinesc*, Ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, Editura Academiei, București, 1960, p. 50; în continuare cit.: *Letopisețul cantacuzinesc*. Vezi și: *Cronicari munteni*, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 118.

[4] *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 51.

[5] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor, II, Partea întâi*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", București, 1937, p. 209.

Xenopol, cu poetul - căci a fost un poet - Alexandru Odobescu, s-a format în jurul acestei figuri o legendă care, ca orice legendă este o fantezie. S-a spus de Doamna Kiajna c-a fost personificarea ambiţiei, a răutăţii şi a cruzimei. Un monstru. Nu e adevărat. Nici nu rezultă de nicăieri c-ar fi putut fi rea. Ambiţioasă şi crudă poate. Dar nu întru atât, încât să facă din ea un tip, o personificare. A fost omul, femeia vremei, a unor vremi când viaţa omenească, nu numai în Orient, în lumea întreagă (să ne gândim la noaptea sfântului Bartholomei), era desconsiderată; când curgea, prin şanţurile străzilor, sângele omenesc fără ca nimeni aproape să-l bage în seamă. Aşa încât această Doamnă română n-a fost în afară de mentalitatea normală a epocei în care a trăit, şi în tot cazul a fost sub ceea ce legenda a făcut din ea“[6].

Nu ne-am propus să analizăm documentele, în general cunoscute, referitoare la viaţa Doamnei Chiajna. O trecere în revistă a acuzaţiilor lui C. Gane şi a principalelor opinii se impun totuşi. De la bun început amintim că nici Letopiseţul cantacuzinesc[7], nici Radu Popescu şi nici Gheorghe Şincai, nu aduc în nici un fel atingere morală Doamnei Chiajna.

În 1905, luând în considerare o serie de scrisori particulare, printre care şi una din 1564, N. Iorga caracterizează astfel pe părinţii lui Petru cel Tânăr[8], Mircea şi Chiajna: „Tatăl său şi mama sa erau amândoi oameni răi, violenţi: tiranul Mircea fu un bărbat potrivit pentru intriganta, lacoma, desfrânata - „femeie foarte uşoară“, scria principele Transilvaniei în 1564, „monstru de desfrâu“, zicea un german la 1568 - Chiajna“[9]. În 1937 N. Iorga renunţă la aceste calomnii aduse Chiajnei, amintind despre acel pamflet grec vulgar[10] după care ea „avea şi sfetnici greci, ca acela care-i presintat de un pamflet grecesc în versuri ca ibovnic“[11]. Ar fi fost imposibil ca grecii lui Şaitan Oglu s-o vorbească de bine pe Doamna Chiajna. Tot în 1937 se consemnează într-un dicţionar: „Doamna lui Mircea II (Ciobanul) al Ţării Româneşti, fiica lui Petru Rareş al Moldovei şi a Elenei. Femeie ambiţioasă şi intrigantă...“[12]. Cel care o denigrează cel mai mult pe „femeia domnitor“ Doamna Chiajna, luând de bune toate scrisorile duşmănoase ale străinilor, este A.D. Xenopol, deşi îşi începe expunerea cu aprecieri şi scuze: „... veni la putere în Muntenia una din femeile cele mai deştepte ce s-au perindat pe tronurile popoarelor, atâta numai că împrejurimile în care a trăit şi făptuit făcuseră să înflorească în sufletul ei contrapartea însuşirilor ce ne-am aştepta să regăsim în firea lui Petru Rareş, şi nepoata lui Ştefan cel Mare. ... moştenise mai mult părţile rele ale

[6] C. Gane, *op. cit.*, loc. cit.

[7] Atribuit de N. Iorga lui Stoica Ludescu: N. Iorga, *Cronicile muntene*, întâiul memoriu: *Cronicile din secolul al XVII-lea*, Anal. Acad. Rom., Secţ. Ist., 1898-1899, Seria a II-a, tom. XXI, p. 303-462. I. Ionaşcu sugerează că autorul posibil al Letopiseţului ar fi Dumitraşco Dumbrovici: I. Ionaşcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu şi paternitatea cronicii „Istoria Ţării Româneşti"*, în „Analele Universităţii «C.I. Parhon»“, Bucureşti, Seria Şt. Soc., Istorie, nr. 5, 1956, p. 261-299. Dan Simonescu consideră că autorul Letopiseţului cantacuzinesc rămâne deocamdată anonim: *Letopiseţul cantacuzinesc, Introducere*, p. XVII-XIX.

[8] N. Iorga face o gravă confuzie, socotind că Petru cel Tânăr, fiul Chiajnei, „moare la 1 iulie 1594 - vârsta de peste 60 de ani“: *Oameni şi fapte din trecutul românesc*, Bucureşti, 1905, vezi: N. Iorga, *Scrieri istorice*, vol. I, Ediţie îngrijită şi tabel cronologic de Barbu Theodorescu. Studiu introductiv de Aurel Sacerdoţeanu, Editura Albatros, (Bucureşti), 1971, p. 236.

[9] *Ibidem*.

[10] N. Bănescu, *Un poème en prose vulgaire relatif à Pièrre le Boiteux de Valachie*, Bucureşti, 1912.

[11] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, 1937, p. 11.

[12] O.G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, Editura „Universul“ S.A., Bucureşti, 1937, p. 289.

caracterului marilor ei născători şi anume ambiţia nesăţioasă fără scopuri măreţe, talentul de intrigi şi ghibăcia întorsăturilor puse însă în slujba unor interese mai mult personale, şi atrofierea simţului moral. ... Kiajna era ... de o corupţie înspăimântătoare, după cum o caracterizează Ioan Zápolya, principele Ardealului[13], în o scrisoare către sultanul în care spune despre Kiajna că ar fi „o femeie prea uşoară înconjurată de o droae de curteni, Români şi Greci“[14] şi alte asemenea lucruri, ca şi când ne-am fi aşteptat ca dinastia Zápolya să-l iubească şi să-l laude pe Mircea Ciobanul, despre care se ştia că în timpul expediţiei din 1550 în Transilvania, ar fi avut o înţelegere cu George Martinuzzi, care urmărea înlăturarea dinastiei[15]. Toate acestea vin în contradicţie cu cele afirmate de călătorul german, doctorul Leonhardt Rauchwolfen, în 1579, că „a văzut în Alep o bătrână regină a Valahiei... Este o femeie cuminte care cunoaşte bine limbile turcă şi arabă. Din această pricină are o mare vază la supuşii din ţara ei, şi aceştia au credinţa că Dumnezeu se va milostivi cu dânsa şi le-o va dărui din nou, sau cel puţin îi va trimite cu timpul o alinare“[16], caracterizare cunoscută şi de Xenopol[17].

Marele istoric Constantin C. Giurescu, deşi recunoaşte meritele Doamnei Chiajna, o descrie astfel: „... contemporanii îi mai spuneau şi „Mirceoaia“, adică soţia lui Mircea (Ciobanul). Era o femeie energică, de mare voinţă, aprigă faţă de duşmani, cultă, dar fără scrupule şi lipsită complet de moralitate şi de pudoare. Un fel de Caterină a noastră. Ştia turceşte; în exil la Alep a învăţat şi limba arabă“[18].

Alexandru Odobescu, poetul, cum îl califică C. Gane, creează în 1860 o strălucită nuvelă istorică despre acest mare personaj al istoriei noastre, despre care ulterior avea să scrie: „... doamna Chiajna, femeie cu deosebire energică şi intrigantă, căreia negreşit timpul îi era prea scump spre a-l răsipi în podoabe şi găteli. Am cercat, sunt câţiva ani, a reprezenta, în această doamnă, un caracter de muiere aspră, vitează şi ambiţioasă. Poate că atunci, într-o nuvelă istorică, am exagerat puţin trăsurile portretului; dar cronica şi relaţiunile ambasadorilor străini la Constantinopol ne stau dovadă spre a-ncredinţa despre curagiul şi despre uneltirile zavistioase ale doamnei Chiajna sau Cesarine“[19].

Aşadar toţi istoricii sunt de acord că Doamna Chiajna era o femeie energică, vitează, aprigă, curajoasă, calităţi demne de un conducător de ţară. A pus mare bază pe armată şi a ştiut să o organizeze, poate mai bine decât un bărbat. Chiar dacă exagerează, italianul Giovan Andrea Gromo, care ajunsese să aibă comanda oştilor din garda principelui Transilvaniei, Ioan Sigismund, funcţie pe care a deţinut-o până la plecarea sa din Transilvania, la 6 aprilie 1565[20], scrie cu admiraţie despre „îmbelşugata Ţară Românească“, care „este sub stăpânirea unui Pătraşcu (Pitrazzo - Petru cel Tânăr,

[13] Ioan Zápolya nu a fost principe, ci voevod între 1510-1526 şi rege al Ungariei între 1526-1540.
[14] A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Ediţia a III-a, vol. V, Editura „Cartea Românească“, Bucureşti, (1927), p. 18.
[15] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor, II, Partea întâi*, 1937, p. 203.
[16] N. Bănescu, *op. cit.*, p. 8, nota 2.
[17] A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 21-22.
[18] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.
[19] Alexandru Odobescu, *Opere*, II, Text critic şi variante de Marta Anineanu. Note de Virgil Cândea, Editura Academiei, Bucureşti, 1967, p. 217.
[20] *Călători străini despre ţările române*, II, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 295.

fiul lui Mircea Ciobanul - nota 40), tânăr de vreo 19 ani, de o fire foarte fricoasă - având ca - mamă (Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareş, văduva lui Mircea Ciobanul, nota 41) o femeie fără pic de ruşine, dar cu o minte de bărbat, care duce totul. Această ţară va ridica 200 de mii de călăreţi ... caii sunt minunat de buni“[21]. Chiar dacă numărul călăreţilor este fantezist[22], cu siguranţă această fantezie a izvorât din numărul mare de ostaşi ai armatei de cavalerie organizată şi pe care se baza Doamna Chiajna. Într-o descriere ulterioară Gromo consemnează că Valahia este „cârmuită de Pătraşcu (Petrazzo - Petru cel Tânăr...., nota 24), un tânăr de vreo 22 de ani sau mai bine zis, de mama lui, înzestrată cu fire bărbătească şi care-l ţine pe fiul ei în ascultare ca pe orice supus“[23].

Aşadar adevăratul domn al ţării era Doamna Chiajna, „cu fire bărbătească“ şi „cu o minte de bărbat“, care uimea prin armata de cavalerie pe care o putea ridica. Bazându-se pe această armată şi pe micii boieri credincioşi, a purtat trei lupte, ultimele două fiind victorii strălucite, care au curmat îndrăzneala opozanţilor din marea boierime de a mai încerca să ocupe tronul Ţării Româneşti prin forţa armelor. Din nefericire, localizările acestor lupte au rămas până azi, necunoscute.

După înmormântarea lui Mircea Ciobanul, „când au fosta doao săptămână, puţinei boiari, ce au fost scăpat preste munte, ei au venit cu puţinea oaste, de au făcut războiu cu boiarii Mircii vodă, la satul Rumâneşti, şi fu izbânda pribegilor“[24]. Radu Popescu ne spune şi el că „boiarii pribegi, auzind că au murit Mircea-vodă, au strâns câtăva oaste, şi au venit peste munte. Boiarii Mircii-vodă încă ş-au strâns oştile, şi le-au ieşât înainte la sat la Româneşti; acolo, având război, au biruit pribegii“[25].

După cum vedem, doar un singur cronicar datează această luptă „când au fost a doao săptămână“ după 21 septembrie 1559, ceea ce înseamnă că lupta s-a dat între 28 septembrie şi 4 octombrie 1559 şi nu „două săptămâni după ce prigonitul Domn (Mircea Ciobanul, n.n.) fusese coborât în mormântul său“, cum credea N. Iorga[26]. Lupta s-a dat în primele zile ale lunii octombrie 1559, cum a fixat-o Constantin C. Giurescu[27].

În ceea ce priveşte locul luptei, Letopiseţul cantacuzinesc o precizează „la satul Rumâneşti“, iar Radu Popescu „la sat la Româneşti“. Aproape toţi istoricii noştri fixează această luptă „la Româneşti“; amintim printre aceştia: Constantin C. Giurescu[28], N. Iorga[29], C. Gane[30], precum şi colectivul Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru şi Gheorghe Georgescu-Buzău[31], ori Florin Constantiniu şi Marcel

[21] *Ibidem*, p. 319.
[22] *Ibidem*, nota 42.
[23] *Ibidem*, p. 327.
[24] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 50; în *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.
[25] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţărâi Rumâneşti*, în: *Cronicari munteni*, Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 295.
[26] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, Bucureşti, 1937, p. 10.
[27] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.
[28] *Ibidem*.
[29] N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.
[30] C. Gane, *op .cit.*, p. 80
[31] Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu-Buzău, *Istoria medie a României. Partea întâi (sec. al X-lea - sfârşitul sec. al XVI-lea)*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1966, p. 327.

D. Popa[32]. A.D. Xenopol o fixează „la sat la Româneşti“[33]. D. Mioc comentează evenimentul astfel: „Moartea lui Mircea Ciobanul, survenită în septembrie 1559, şi numirea de către turci a fiului său minor Petru (1559-1568) ca domn al ţării, sub tutele (sic!) mamei sale Chiajna, au prilejuit dezlănţuirea a noi şi violente lupte, feudale interne (sic!), în care se înfruntau puterea centrală, având în jurul ei grupuri de boiernaşi, şi vechea boierime mare, răzvrătită. Cu ajutor de peste munţi, pribegii năvălesc în ţară, ... de la Braşov coborând pe Valea Prahovei“ şi „ Se dă ... o luptă la Româneşti, în care boierii şi mercenarii maghiari ce luptau în solda lor sunt învingători“[34]. Deosebirea ar fi că oastea boierilor pribegi vin „de la Braşov coborând pe Valea Prahovei“, fără să ni se spună din ce sursă provine ştirea. Singurul care încearcă o localizare mai precisă este Alexandru Odobescu: „Amândouă părţile se loviră la satul Romaneştii din Dâmboviţă“, dând în nota 9 explicaţia: Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim“[35]. Constantin C. Giurescu, deşi nu ne spune în text unde se afla satul Româneşti, fixează locul luptei de la acest sat pe dreapta Dâmboviţei[36], dar satul se află pe Sabar, azi în comuna Potlogi, judeţul Dâmboviţa[37]. Noi nu putem lua în considerare localizările de pe această hartă pe care lupta de la Gubavi este fixată la aproximativ 40 km sud-est de Piteşti[38], cam pe unde se află comuna Morteni. Oricum, şi Constantin C. Giurescu, ca şi A.I. Odobescu, stabilesc satul Româneşti în judeţul Dâmboviţa. Afirmaţia că oastea pribegilor ar fi năvălit în ţară pe Valea Prahovei nu poate fi luată în consideraţie. În acest caz lupta s-ar fi dat la Româneşti în judeţul Prahova; azi satul aparţine comunei Bărcăneşti[39]. Din nefericire, până în prezent, istoriografia noastră nu posedă o hartă a drumurilor medievale. Este adevărat că munca pentru alcătuirea unei astfel de hărţi nu este uşoară, dar întocmirea ei se impunea. Atlasul istoric[40] în harta nr. 68, „Ţările Române de la jumătatea secolului al XVI-lea începutul secolului al XVIII-lea“, trasează „Căi principale de comerţ“ şi „Drumul triumfal al lui Mihai Viteazul în Transilvania“, iar cel pentru istoria României[41] în harta „Dezvoltarea economică a ţărilor române în secolele XIV-XVI“[42] indică „Drumuri comerciale“; şi într-un caz şi în celălalt drumurile sunt redactate incomplet şi cu multe erori. Pentru fixarea locului unei lupte trebuie să se aibă în vedere în primul rând traseele acestor drumuri; nici marile bătălii şi nici ciocnirile de mică amploare nu au avut loc la distanţe prea mari de aceste căi. Dacă la sfârşitul secolului al XVI-lea Mihai Viteazul, pentru a ajunge la Braşov, porneşte de la Teişani spre pasul Buzăului, Valea

[32] *Istoria României în date* elaborată de ... Florin Constantiniu, Marcel D. Popa (istorie medie) ... sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 123.
[33] A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 19.
[34] D. Mioc, în: *Istoria României*, II, Editura Academiei, Bucureşti, 1962, p. 911.
[35] A.I. Odobescu, *Doamna Chiajna*, ediţia a II-a revăzută, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1990, p. 65.
[36] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, Harta N°. 1.
[37] Ion Iordan, Petre Găştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 219.
[38] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, loc. cit.
[39] Ion Iordan, Petre Găştescu, D. I. Oancea, *op. cit.*, loc. cit.
[40] *Atlas istoric*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971.
[41] *Atlas pentru istoria României*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983.
[42] *Ibidem*, p. 35.

Prahovei fiind inaccesibilă deplasării unei oştiri[43], singurul drum pe care au pornit boierii pribegi cu oastea lor, la 1559, a fost prin Bran. Având în vedere că la sfârşit de septembrie şi început de octombrie apele Dâmboviţei sunt crescute datorită ploilor, iar drumul din zona Cetăţii Dâmboviţei, de pe teritoriul actualei comune Cetăţeni, era foarte greu de parcurs[44], existând şi riscul ca paza din această cetate să se opună, sau să dea de veste la Bucureşti, oastea pribegilor trebuia obligatoriu să treacă prin Câmpulung. De aici alegeau drumul cel mai sigur, mai uşor de parcurs şi pe care se putea realiza surprinderea Bucureştilor şi acesta nu putea fi decât vechiul drum medieval spre Piteşti. Ajunşi pe malul Argeşului, pribegii au trecut pe malul drept prin punctul „La Vamă", aflat ceva mai la nord de vărsarea Dârţului - Valea Teiului - în Argeş[45]. Este adevărat că din punctul „La Vamă", de pe stânga Argeşului, în secolul al XVI-lea pornea şi un alt drum, care mergea spre Goleşti - Cârcinov - Găeşti - Bucureşti, dar oastea pribegilor căuta drumul cel mai sigur, mai ferit şi deci mai bun pentru asigurarea loviturii prin surprindere. Este vorba de cel mai vechi drum din Ţara Românească atestat într-un itinerar străin, cel de la Bruges[46], redactat între anii 1380-1390[47], care lega Sibiul de Giurgiu prin Piteşti, Drumul Mare, care trecea prin Ciupa, pe terasa dreaptă a Neajlovului, intra în actuala pădure Zidureanca prin apropiere de Tufa lui Falcă, cu direcţia spre sud, pe partea de apus a Romanaţilor, pe lângă satul Romanaţi, apoi pe stânga Vălcelei Mari, traversa actuala şosea Mozacu-Vultureasca, mergea spre Valea Mozacului, intrând pe teritoriul satului Misi, de unde Drumul Mare era numit de locuitorii Mozăcenilor, Drumul Guşaţilor, iar de „guşaţi", bunăoară de olarii din Stroeşti[48], de pe Valea Vâlsanului, dar şi de locuitorii satelor Romanaţi şi Româneşti[49], Drumul Misii; Drumul Misii trecea pe la est de Balta Mare (Balta Iancului) şi Balta Mică, traversa Bâtia înainte de vărsarea sa în Mozacu şi tot aici se întretăia cu Drumul Bucureştenilor (Drumul Sării, Drumul Olarului, Drumul Cureştilor) care lega Slatina, prin Mozăceni, de Bucureşti. Lupta s-a dat la est de satul Româneşti, azi satul Mozacu, pe Drumul Mare, până la intrarea pe teritoriul Mozăcenilor, pe Drumul Misii (Drumul Guşaţilor). Aici este singurul loc care corespunde celor trei variante ale numelui satului: Româneşti, cum scrie Radu Popescu, Romaneşti cum îl consemnează Odobescu, după Constantin Căpitanul, ambele nume păstrându-se până la sfârşitul secolului al XIX-lea[50] şi Rumâneşti, cum îl aflăm din

[43] În 1548 Mircea Ciobanul zdrobeşte la Periş pe pribegii veniţi din Ardeal „pre gura Prahovei", ceea ce nu înseamnă „izvoarele Prahovei", cum cred unii istorici. De altfel zona de sub Vârful Cocoşului - Clăbucetul Taurului la est şi muntele „La Cleşte" spre vest era foarte primejdioasă pentru orice călător.

[44] Ion Nania, *Cruceburg-Episcopatul Cumaniei-Cetatea Dâmboviţei-Cetăţeni*, în „Arhiva Valachica", Muzeul Judeţean Dâmboviţa, Târgovişte, 1976, p. 91-92.

[45] Ion Nania, *Iulie 1534 - Episodul Aloisio Gritti*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel", V, 1989, p. 25.

[46] J. Lelewel, *Géographie du Moyen Âge*, Bruxelles, 1857, IV, p. 285-308.

[47] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 21-22.

[48] Inf. culese în septembrie 1965 de la învăţătorul Gheorghe T. Ionescu (n. 30 noiembrie 1888 în Stroeşti - Argeş), un foarte bun cunoscător al drumurilor din Ţara Vlaşca pe care, în copilărie, le străbătea în căruţa încărcată cu fructe sau cu oale, obiecte din lemn etc.

[49] Inf. auzite în 1941 de la Ştefan Dumitru Tantană (n. 12 septembrie 1861) şi mai târziu de la Stian Şt. Tantană (n. 19 august 1888).

[50] La 1888 satul Romanaţi, deşi era mutat pe stânga Mozacului, unde se află familiile Niţă, Tantană şi Trandafir, îşi menţinea încă numele; la fel îşi păstra numele satul Româneşti-Rumâneşti prin câteva familii unde se află azi familia Dicu, în punctul „La Gâscani" din satul Mozacu. Vezi şi: George Ion Lahovari,

Letopiseţul cantacuzinesc, deoarece în graiul locuitorilor, satul Româneşti era numit Rumâneşti, iar satul Romaneşti era numit când Romaneşti, când Romanaţi, nume cunoscute de noi din copilărie de la bunicul mamei, Ştefan D. Tantană.

Lupta s-a păstrat în memoria colectivă a ţăranilor din Romanaţi şi Româneşti sub formă de legendă, Doamna Chiajna devenind una din ielele locale: „Pe vremuri, lume era puţină, iar pădurile acopereau aproape tot ce azi văd ochii câmpie; cât nu era pădure, era păşune. Arau oamenii anul asta aici, apoi lăsau pământul să se odihnească şi arau dincolo, ori mai departe, un an-doi. Pădurea şi vitele erau viaţa celor de pe Mozac. Acú, pe-aici, îşi păşuna, din când în când, boii şi oile, un boier cu turme multe, aşa cum aveau Mozăcenii, că ei mari boieri au fost de la Vodă ăl Bătrân încoace; romănăţenii şi rumânăţenii nici toţi la un loc n-aveau vite şi oi câte găseai la un singur boier din Misi ori din Dumbrăveni, până să-i mute ocârmuirea unde se află acú'. Aveau şi-ntindere: de la Vultureanca - Răscăeţi până-n Colnicul Negru şi Mănăila. Pe vremea aceea, zic, un tânăr boier înalt şi fălos, cum nu găseai flăcău ca el nici în şapte sate, tot abătându-se cu turmele pe-aici, şi-a aşezat stână-ntr-un muzan. Dar n-a fost pocit; se vede treaba că şi ielele s-au îndrăgostit de el. Aşa s-a şi-ntâmplat, că una din iele l-a plăcut aşa de tare, că i-a devenit nevastă; s-a făcut muiere, din zână. Da' tot cu puteri mari a rămas, că pe cioban l-a făcut vodă, adică rege, şi ea mare doamnă, regină tânără şi frumoasă, cum sunt ielele. Dar ciobanul, adică regele, a murit; era mai bătrân ca doamna; şi-apoi zânele, ielele, şi muieri devenind, nu prea îmbătrânesc curând. Acu, auzind boierii ţării că a murit vodă, regele, s-au răsculat cu armii numeroase de-au făcut războl acolo pe izlazul Româneştilor, pe Drumul Mare, şi-au alungat pe regină. Se vede treaba că ielele ălelalte, care au rămas tot iele, părăsiseră muzanul lor de când ciobanul îl cotropise cu stâna; altfel n-o învingeau, c-o ajutau pe zâna regină. A dat ea dosu de pe izlazul Româneştilor, dar n-au lăsat-o suratele ei. Se zice c-au ajutat-o de i-a-nfrânt până la urmă pe duşmani şi a venit doamnă pe tronul ţării, regină, şi a domnit vitează cum nu s-a mai pomenit. De, cine se poate-mpotrivi puterii ielelor? Şi dacă n-ar fi, nu s-ar povesti"[51].

Avem convingerea că legenda se referă la Doamna Chiajna, pe care ţăranii din Romanaţi, Româneşti, Misi şi Dumbrăveni - azi Mozacu şi Mozăceni - crescători de turme şi iubitori de natură, admiratori ai lui Mircea Ciobanul, au transmis peste generaţii povestea ciobanului însurat cu una din iele, fiinţele mitologice cele mai întipărite în memoria colectivă a acestor sate.

Concluzia noastră, că lupta s-a dat la Româneşti pe Mozacu şi nu la Româneşti pe Sabar, este consolidată şi prin lipsa oricărei tradiţii privind o luptă pe teritoriul Vlăsceni - Podlogi - Româneşti, cu toate cercetările insistente întreprinse în această zonă în perioada 1956-1960 când memoria colectivă nu era încă ştearsă de opresiunea bolşevică, dar şi ulterior. Constantin Căpitanul, boier din Ţara Românească în secolul al XVII-lea, care ar fi scris (sau copiat) cronica de la descălecare (1290) până la 1688[52]

Dicţionar geografic al judeţului Argeş, Societatea Geografică Română, Bucureşti, 1888, p. 112; din recunoaştere pe teren ambele sate sunt numite Romaneşti sau Romanaţi, iar moşia şi Româneşti: *ibidem*, p. 131.

[51] Legendă cunoscută din copilărie de la bunicul mamei, Ştefan Dumitru Tantană. În 1961 am reauzit această legendă de la Florea Şerban zis şi Şerbănescu (n. 1883 în Mozăceni) care adăuga în plus doar limitele estice şi vestice ale moşiei Mozăcenilor.

[52] O.G. Lecca, *op. cit.*, p. 152.

şi care „se numeşte (după părerea lui N. Iorga, combătut de I. G. Sbiera) Constantin Filipescu (n. cca 1655 - m. 1696)[53], nu avea cum să cunoască şi să afirme că lupta de la Româneşti s-ar fi dat în judeţul Dâmboviţa, deoarece atât zona Mozacu-Mozceni, cât şi cea de la Potlogi, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când a trăit şi a scris sau copiat cronica, făceau parte din judeţul Vlaşca; aşadar afirmaţia că „Amândouă părţile se loviră la satul Romaneştii din Dâmboviţa"[54] nu corepunde împărţirii administrative din secolele al XVI-lea - al XVII-lea; la consemnarea cronicii că lupta s-a dat „la satul Romaneştii", s-a adăugat târziu, după 1829, şi judeţul: „din Dâmboviţa". Nu este însă lipsit de importanţă nici faptul că teritoriul satelor Romanaţi şi Româneşti se află la limita estică în hotar cu teritoriul judeţului Dâmboviţa.

După victoria boierilor pribegi în lupta de la satul Româneşti, din Letopiseţul cantacuzinesc aflăm că „Doamna Chiajna a Mircii-vodă şi cu fie-său Pătru-vodă au fugit peste Dunăre; iar boierii ei au rămas în Giurgiuv. Şi iar au venit al doilea rând de au făcut războiu cu pribégii la sat la Şărpăteşti, şi fu izbânda a boiarilor Mircii. Atuncea au perit Badea clucerul şi alţi oameni ai pribégilor"[55], ştirea fiind identică şi la Radu Popescu, cu singura deosebire că boierii Doamnei Chiajna nu au rămas în Giurgiu, trecând şi ei Dunărea: „şi au fugit boiarii Mircii-vodă, cu doamnă-sa Mircioaie, şi cu fie-său Pătru-vodă, peste Dunăre; şi iar s-au întorsu boiarii Mircioaii cu oşti îndărăt, şi s-au întâmpinat cu pribegii la Şărpăteşti şi, bătându-se, au biruit pă pribegi..."[56]. Toţi istoricii din secolul al XX-lea au acceptat această localizare fără a căuta şi o datare mai precisă, în afară de Constantin C. Giurescu care o datează „înainte de 5 noiembrie"[57] 1559, când „situaţia era restabilită"[58], datare acceptată şi de alţii[59] şi pe care nici o sursă nu o poate contrazice.

Dacă datarea luptei este admisă cu această aproximaţie, înainte de 5 noiembrie 1559, localizarea la Şerpăteşti este greşită. Cunoaştem că atât Letopiseţul cantacuzinesc, cât şi cronica lui Radu Popescu (cca. 1650 - cca. 1729)[60] sunt scrise la peste 100 de ani de la eveniment, localitatea şi amintirea satului Şerpăteşti fiind sub puternica influenţă a victoriei strălucite obţinută la 16 ianuarie 1595 de oştile lui Mihai Viteazul conduse de paharnicul Manta[61]. De altfel istoricii din secolul al XX-lea cad şi ei sub confuzia produsă de marile victorii obţinute de primul unificator al ţărilor româneşti; N. Iorga, vorbind despre Doamna Chiajna, asociază astfel aceste două victorii: „Întoarsă cu ajutor turcesc, ea dă a doua luptă la Şerpăteşti, în aceste părţi de jos, unde peste trei decenii se va frământa Mihai Viteazul cu Tătarii, şi ea birue, perind şi acel Clucer Badea pe care-l înseamnă anume, ca pe un boier important, cronica ţerii"[62]. Estomparea faptelor de vitejie mai vechi, în memoria colectivă, nu trebuie să ne surprindă dacă avem în vedere că până şi marea bătălie din 10 octombrie 1394, purtată

[53] Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească". Partea II - Dicţionarul istoric şi geografic universal*, Editura „Cartea Românească" S. A., Bucureşti, 1931, p. 1566.
[54] A.I. Odobescu, *op. cit.*, loc. cit.
[55] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 50; *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.
[56] Radu Popescu, *op. cit.*, loc. cit.
[57] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.
[58] *Ibidem.*
[59] Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *Istoria României în date*, p. 123.
[60] Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 1818.
[61] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 244.
[62] N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.

de Mircea cel Bătrân la Rovine - Ţuţuleşti, în judeţul Argeş, este pusă adeseori tot pe seama lui Mihai Viteazul[63]. Aşadar confuzia localităţii Şerpăteşti cu locul luptei purtată de Doamna Chiajna ni se pare firească dacă avem în vedere că marea boierime o ura de moarte, iar cronicarii, care făceau parte din rândurile ei, au scris operele la peste un secol de la eveniment.

Locul luptei îl aflăm de la Gheorghe Şincai care cunoştea ce scria „preavestitul Enghel" (Engel, Hist. Val., Partea I, p. 222 şi urm) şi „hronica lui Filştih" şi anume că după înfrângerea Doamnei Chiajna, aceasta „cu fiii săi au fugit preste Dunăre, iar boierii carii ţinea cu dânsa au remas în Giurgi ca se capete oaste turcească, care căpătând-o s-au înturnat şi bătându-se la Şărpăneşti (nu Şerpeşti) au perdut pribegii şi au perit Beda cluciariul cu mai mulţi boieri. Iar Chiajna cu fiul său Petru s-au înturnat în Bucureşti"[64]. Aşadar se specifică foarte clar: „la Şărpăneşti (nu Şerpeşti)", adică nu la locul al cărui nume derivă de la şarpe, cum este toponimul Şerpăteşti. C. Gane susţine şi el că Doamna Chiajna „Căpătând la Rusciuc ajutor de la Turci, se întoarce în ţară, bătu pe duşmani la Şerpăneşti şi-i alungă peste munţi"[65].

De altfel ar fi fost imposibil ca boierii, abia sosiţi în Bucureşti să poată strânge o oaste numeroasă, pentru a înfrunta oastea turcească venită să-l reinstaleze pe Petru cel Tânăr. Pe de altă parte nu trebuie pierdut din vedere că Doamna Chiajna „cu o minte de bărbat" nu putea să nu pregătească starea psihologică a momentului, prin răspândirea zvonurilor, că vine cu oştiri turceşti mari, cu ostaşi devotaţi, creând panică în rândurile boierilor. Ar fi fost imposibil ca boierii s-o întâmpine cu o mână de ostaşi la graniţa raialei Giurgiu, la Şerpăteşti. Ei trebuie să fi sperat în ajutoare din Oltenia, determinându-i să se retragă în apropierea drumului pe care ar fi venit aceste ajutoare. Acest lucru l-a cercetat şi l-a consemnat aşa cum se cuvine Alexandru Odobescu: „Doamna trecu Dunărea ca să ceară ajutor de la paşa de Rusciuc. Adunându-şi apoi toate puterile pământene, şi roşiorii, şi ferentarii, şi lefegii, şi toate crucile de pedestraşi, sprijinită, pre de altă parte, de spahii turceşti, Chiajna, în fruntea oştirei sale, apucă drumul înapoi către Bucureşti, răsipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicei sale oştiri. Boierii, prinzând de veste despre aceasta, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, aşteptând ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Şerbăneşti (Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim)"[66]. Mai departe Odobescu descrie cu o imaginaţie scriitoricească magistrală lupta, dovedind, credem, că a vizitat personal locul pe care s-a dat lupta de la Şerbăneşti, pe Valea Drâmbovnicului: „Un râuleţ ce şerpuieşte sub o coastă despărţea amândouă taberile. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strâmtorat la poalele dealului şi fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbăteşte şi purtând zale de piept ş-un hanger în mână, străbătea rândurile, îmbărbăta pe români cu vorbe linguşitoare, pe turci cu bogate făgăduieli, şi le insufla tuturor aspra sa voinicie. Ostaşii, minunaţi şi îmbiaţi de învierşunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga şi le da pildă ca să lovească pre vrăşmaşi, deteră năvală, trecură într-o mică clipă micul pârâu şi, printr-o crâncenă

---

63 Ion Nania, *Contribuţii la problema localizării luptei de la Rovine*, în „Studii şi Articole de Istorie", V, 1963, p. 433.

64 Gheorghe Şincai, *Opere, II, Hronica Românilor*, tom. II, Ediţie îngrijită de Florea Fugariu. Note de Manole Neagoe, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969, p. 275-276.

65 C. Gane, *op. cit.*, p. 80.

66 A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 65.

măcelărie, zdrobiră cu desăvârşire mica oaste boierească. Acolo pieiră, luptându-se vitejeşte, Badea cluciarul şi mulţi alţi oameni dintre pribegi (Idem)"[67].

Aşadar lupta s-a dat pe Valea Drâmbovnicului, la Şerbăneşti, judeţul Argeş, la nord de Drumul Craiovei[68], care se întretăia cu Drumul Giurgiului, pe care au venit oştile Doamnei Chiajna. Prin Şerbăneşti trece o variantă a Drumului Craiovei, care iese prin partea de est cu numele de Drumul Şireanului, iar la nord de acesta, memoria colectivă a păstrat amintirea unei lupte purtată de Mihai Viteazul[69] (tot Mihai Viteazul!).

Concluzia noastră este consolidată şi de observaţia din îndelungata carieră de dascăl; mulţi elevi confundau la extemporale şi teze consoanele „b" şi „p". Nu de puţine ori am avut amărăciunea să observăm această confuzie chiar şi la persoane cu pretenţii, posesori de diplome[70], ceea ce nu ne mai surprinde că Engel, care nu cunoştea limba română, a scris Şerpăneşti în loc de Şerbăneşti; interesantă rămâne specificaţia: „la Şerpăneşti (nu Şerpeşti)", adică Şerbăneşti, nu Şărpeşti sau Şerpăteşti, deci înrtr-un loc care nu are nimic comun cu şarpele.

A treia luptă purtată de Doamna Chiajna este tot atât de greşit plasată de toţi istoricii noştri, deşi aceasta este bine precizată de cronicari. După reinstaurarea lui Petru cel Tânăr în scaun, după lupta de la Şerbăneşti, „trecând o săptămână, iar au venit alţi boiari pribégi, pre apa Oltului, anume: Stanciul Bengăi şi Matei al Margăi, i Radul, i Vâlsan şi alţii, făcând războiu cu Pătru vodă la sat la Boiani, având lângă dânsul mulţime de turci, şi fu izbânda lui Pătru vodă, perind mulţi oameni"[71]. La fel ne spune şi Radu Popescu: „Deci n-au trecut vréme multă, ci au venit alţi pribegi, pe apa Oltului, anume Stanciul Bengăi, Matei al Margăi, Radul logofăt, Vâlcan, şi alţii cu ei, cărora le-au şi ieşit Pătru-vodă la Boiani şi, având Pătru-vodă mulţi turci cu el, bătându-se oştile, au biruit pe pribegi, şi s-au întorsu domnu la scaun"[72]. „Mai cercat-au şi a doaoa oară pribegii intrând în Valahia, pre albia Oltului şi având căpetenii pe Stanciul Béngăi, pre Matheiu Mérghe, pre Radul logofătul, pre Vulcan şi pre alţii, dară iarăşi s-au învins la Boiani de turcii lui Petru Vodă", scrie Gheorghe Şincai[73]. Aşadar la o săptămână după 5 noiembrie, adică la 12 noiembrie 1559[74], lupta s-a dat „la sat la Boiani", „la Boiani". Istoricii contemporani consemnează şi ei lapidar că lupta s-a dat „la sat la Boiani"[75], „la Boiani"[76], ori, total greşit, „la satul Boian"[77], „la Boian"[78], fără să caute o localizare a

---

[67] *Ibidem.*

[68] Drumul lega Banatul cu Craiova - Slatina - Târgovişte, întretăindu-se cu Drumul Mare „La Menzilul Olacului" din Câmpia Goleasca: Ion Nania, *Iulie 1534 - episodul Aloisio Gritti*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel", V, 1989, p. 18.

[69] Inf. Florea I. Necula (n. 1926 în comuna Ţuţuleşti), iulie 1960.

[70] Amintim pe I. Mozăceanu, primar al comunei Negraşi, pe care l-am văzut în mai 1992 scriind Şerpănescu, în loc de Şerbănescu. D-l primar are diplomă de inginer agronom, după ce a fost mai întâi tractorist. Şi mai gravă este eroarea prof. I. Luca, absolvent al facultăţii de limba română la Piteşti (fost muncitor, cu liceul la seral); acesta a scris în condica de predare Tobârceanu, în loc de Topârceanu!

[71] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 51; în *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.

[72] Radu Popescu, *op. cit.*, loc. cit.

[73] Gheoghe Şincai, *op. cit.*, p. 276.

[74] Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *Istoria României în date*, p. 123.

[75] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 19.

[76] N. Iorga, *op. cit.*, p. 11.

[77] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 207.

satului respectiv. Cu toate acestea „Atlasul istoric“ plasează lupta de la Boian aproximativ la 26-28 km spre nord-vest de Ruşii de Vede[79]. Localizarea este total greşită. Aici este vorba de măgura Boian, cu o altitudine de 14,7 m, aflată pe dreapta Călmăţuiului Sec, de la nord de şoseaua Stoicăneşti-Văleni, din Câmpia Boian, punct pe unde în evul mediu trecea o variantă a Drumului Mare care mergea de la Turnu Măgurele spre Piteşti - Curtea de Argeş. Probabil că istoricii care au fixat lupta în acest punct au avut în vedere drumul medieval amintit. Este o aberaţie să se creadă că oastea boierilor adversari ai Doamnei Chiajna, care veneau de la Sibiu, ar fi coborât pe Drumul Mare pentru ca apoi să se îndrepte prin Ruşii de Vede şi de aici să meargă spre est, continuând spre nord-est, spre Bucureşti, pe un drum foarte ocolit şi, pe vremea aceea încă necirculat, când, ar fi fost normal, ca ajungând pe la vest de Mozăceni, să se îndrepte direct spre răsărit, pe Drumul Bucureştilor (Drumul Sării, Drumul Olarului) spre Bucureşti. Locul luptei trebuie căutat aşadar pe Drumul Mare între Piteşti şi Mozăceni. Oastea lui Petru cel Tânăr care venea de la Mozăceni spre nord supraveghea atât Drumul Mare, cât şi Drumul Giurgiului. Lupta s-a dat cu certitudine pe Drumul Mare, în imediata apropiere vestică a satului Boieni, rostit până la jumătatea secolului al XX-lea şi Boiani, din fosta comună Cerşani, actualmente în comuna Suseni, judeţul Argeş, la aproximativ 12-13 km sud de Piteşti. De altfel Drumul Mare, pe porţiunea Mozăceni - Turnu Măgurele îşi pierduse importanţa după mutarea capitalei la Bucureşti, pentru a fi părăsit în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Acest lucru îl aflăm dintr-un document din 11 ianuarie 1636 prin care Preda Brâncoveanul marele spătar dăruieşte Mănăstirii Vieroş ocina Ştiubeele din judeţul Teleorman, ocină care se întindea „...până în Drumul cel Mare, care este părăsit...“[80]. Drumul Mare a rămas intens circulat pe porţiunea Piteşti - Mozăceni, până în secolul al XIX-lea, fiind în secolele al XVI-lea - al XVII-lea, pe această porţiune, încă drum intens circulat. A nu se confunda însă cu Drumul Mare atestat în secolul al XIV-lea, Piteşti - Giurgiu, care trecea pe la est de Mozăceni şi care lega Piteştii de Giurgiu şi pe care a avut loc lupta de la Româneşti.

Lupta de la Boieni a fost de o violenţă deosebită, lăsând o puternică amintire până la jumătatea secolului al XX-lea, şi chiar până la începutul acestui nou mileniu. În septembrie 1958 Pavel Stănescu[81], fost mulţi ani cantonier, ne povestea cu uimire că oamenii nici nu voiau să ia piatră din vălceaua Strâmba, de la Boiani, „de frică să nu-i ia benga“, „pentru că acolo, pe malul drept al vălcelei, a fost omorât benga de către un crai tânăr“. Întrebat de noi cine a fost Benga, omul ne-a răspuns plin de mirare: „Păi cine să fie? Dracu, necuratul, ăl cu coarne!“ Nu încape nici o îndoială că lupta dintre boierii pribegi în frunte cu Stanciu Benga, căzut în luptă împotriva adolescentului domn Petru cel Tânăr, a dat naştere poveştii care s-a păstrat în memoria colectivă cu uciderea lui benga (dracu) de către un crai tânăr. Până azi locuitorii satelor Boieni şi Boblegi, mai puţin cei din Predeşti şi Cerşani, spun „Lua-te-ar benga“ sau „Te ia benga“, în loc de „Te ia dracu“, ne mărturisea o bună cunoscătoare a traseului

---

[78] D. Mioc, *op. cit.*, loc. cit.; Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu -Buzău, *op. cit.*, p. 328; Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *op. cit.*, loc. cit.

[79] *Atlas istoric*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971, harta: *Ţările Române de la jumătatea sec. XVI- inceputul sec. XVIII*, 5 F.

[80] *DRH*, B, XXV, 1985, doc. 186, p. 198.

[81] Născut în anul 1877 în comuna Ţuţuleşti, azi comuna Suseni.

Drumului Mare[82], drum care trecea prin Pârvu Roşu, pe dulul heleşteului „La Grecu“, iar la ieşirea din acest sat se îndrepta pe la vest de satul Boieni şi mergea în jos pe lângă pădurea Tomşanca - Regep; trecea cam pe la 120 metri vest de sat.

Domnia lui Petru cel Tânăr, din 21 septembrie 1559, până după 8 iunie 1568, timp de opt ani, opt luni şi 19-21 zile, „în care timp copilul abia se făcea flăcăiandru, domnind numai cu numele într-o ţară în care Chiajna era acum necontestată stăpână“[83], a însemnat domnia Doamnei Chiajna. Urâtă şi bârfită de marea boierime, sprijinită de micii boieri şi iubită de poporul care avea s-o păstreze în memoria colectivă ca una dintre iele, măritată cu un cioban bogat, mare posesor de turme, nu s-a bucurat nici de aprecierea şi studiile istoricilor care l-au confundat adesea şi pe Petru cel Tânăr cu Petru Şchiopul, a purtat trei lupte rămase neidentificate pe teren până în prezent; ultima luptă, cea de la Boiani (azi Boieni), a fost de o rară violenţă, asigurându-i liniştea pentru întreaga domnie. Prin inteligenţa, curajul şi vitejia ei, Doamna Chiajna merită să fie un simbol al româncelor, să stea alături de marile noastre personalităţi politice.

---

[82] Dumitrescu Viorica, n. 12 iunie 1942; inf. culese miercuri, 3 oct. 2001; nu cunoaşte povestea omorârii lui benga de către un crai.
[83] C. Gane, *op. cit.*, p. 81.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

MĂRTURII CONTROVERSATE DESPRE TABĂRA LUI MIHAI VITEAZUL DE LA STOENEȘTI (SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1595)

CLAUDIU NEAGOE
MARIUS PĂDURARU

Deși în secolul al XVI-lea, Imperiul Otoman domină Europa prin personalitatea remarcabilă a sultanului Soliman Magnificul (1520-1566), al cărui vis era acela de a instaura o supremație otomană universală, *Pax Ottomanica*[1], din a doua jumătate a acestuia asistăm la o lentă criză politică și militară. Urmașii lui Soliman, Selim II (1566-1574), Murad III (1574-1595) și Mehmed III (1595-1603) nu vor mai fi în stare să facă față luptelor pe cele două mari fronturi: în Europa cu Habsburgii[2] și în Asia cu Iranul safavid[3]. Această criză politică și militară va fi dublată de una economică, socială și religioasă[4].

Profitând cu abilitate de instabilitatea din cadrul Imperiul Otoman, deși era un slab comandant militar, împăratul Rudolf al II-lea de Habsburg[5] (1576-1612), va iniția alături de papa Clement al VIII-lea[6] (1592-1605), între 1590-1592 un proiect diplomatic de mare anvergură, cunoscut sub numele de Liga Sfântă sau Liga Creștină. Din păcate, ca de atâtea alte ori, creștinii n-au fructificat momentul, și, pe lângă promotori, doar câteva state europene[7] au răspuns acestei noi chemări la cruciadă:

---

[1] Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 137.
[2] Halil Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică*, ediție și studiu introductiv de Mihai Maxim, București, 1996, p. 90, passim.
[3] *Ibidem*.
[4] Halil Inalcik, *op. cit.*, p. 96-104.
[5] Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, București, 2000, p. 200
[6] Cardinalul Hippolito Aldobrandini, fost nunțiu papal în Polonia, în 1588 (D. Ciurea, *Relațiile externe ale Moldovei în secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie *A. D. Xenopol*", X (1973), p. 19).
[7] Anglia, Franța, Moscova și Polonia s-au dovedit reticente la idee, deși cea din urmă a primit sume mari din partea papei și s-a încercat o mediere între aceasta și Habsburgi pe seama Moldovei și a Țării Românești (Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV-XVI*, București, 2001, p. 357).

Spania[8], Veneţia[9], ducatele italiene Toscana, Mantova şi Ferrara, un rol important revenind din 1594 celor trei ţări române Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, în antrenarea cărora s-a mizat pe principele celei dintâi, Sigismund Báthory[10].

Bănuit la început de ligă ca preaplecat turcilor, domnitorul Ţării Româneşti, Mihai Viteazul (1593-1601), a fost spre surprinderea tuturor, cel dintâi care a dat semnalul luptei antiotomane, prin suprimarea creditorilor levantini şi a garnizoanei otomane de la Bucureşti în ziua de 13 noiembrie 1594[11]. Pentru a-şi consolida domnia, vădit ostilă Porţii, Mihai a trecut în iarna lui 1594-1595 la cucerirea sistemului militar organizat de otomani pe cursul inferior al Dunării[12]. A atacat întâi Giurgiul, cetate pe care „nu o au putut dobândi"[13] din lipsă de tunuri. Au urmat în acelaşi an, cucerirea Cetăţii de Floci (10 decembrie)[14] şi atacarea Şiştovului (30 decembrie)[15] la sudul Dunării, operaţiuni conduse de ungurul Albert Király şi soldate cu prăzi bogate.

Anul 1595 a fost pentru Ţara Românească, anul marilor confruntări cu Imperiul Otoman. Oştile turceşti şi tătăreşti au fost înfrânte de trupele lui Mihai Viteazul în luptele de la Hârşova (1 ianuarie)[16], Silistra (8 ianuarie)[17] arsă de banul Mihalcea, Putinei (14 ianuarie)[18], Stăneşti (16 ianuarie)[19] şi Şerpăteşti (23 ianuarie)[20]. Armata Ţării Româneşti ajutată de contingente transilvănene, s-a remarcat şi în campaniile victorioase de la Rusciuc[21], Şiştov[22], Razgrad[23], Babadag[24], Silistra[25], Brăila[26], Cervena, Turtucaia, Nicopol[27] şi Vidin[28], continuate şi mai departe până-n

---

[8] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Bucureşti, 1978, p. 260.

[9] Deşi membră a ligii n-a intrat într-o confruntare directă cu turcii (P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 36).

[10] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Bucureşti, 1998, p. 230.

[11] Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1994, p. 73.

[12] *Ibidem*, p. 76.

[13] *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzeştilor)*, cu text şi note de Dan Zamfirescu în: *Contribuţii la istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, 1981, p. 406, apud M. Neagoe, *op. cit.*, p. 76.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Ţării Româneşti*, ediţie îngrijită de Damaschin Mioc, Bucureşti, 1976, p. 119. Oştirea românească condusă de marele spătar Preda Buzescu şi de comisul Radu Buzescu n-a putut cuceri cetatea.

[17] *Ibidem*.

[18] Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, Bucureşti, 1972, p. 133;

[19] *Ibidem*.

[20] *Ibidem*, p. 134-136; *Cronici turceşti privind ţările române*, vol. I, p. 549.

[21] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, *Vitejii*, volum îngrijit de Constantin Rezachevici, Bucureşti, 1998, p. 266.

[22] V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 139.

[23] *Ibidem*.

[24] *Ibidem*; N. Iorga, *op. cit.*, p. 270.

[25] V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 139.

[26] *Ibidem*, p. 141-142; N. Iorga, *op. cit.*, p. 269.

[27] M. Neagoe, *op. cit.*, p. 82.

[28] V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 141-142.

Balcani[29]. Astfel, faptele lui Mihai, principele Valahiei, arătau cu prisosinţă credinţa şi fidelitatea acestuia faţă de Liga Sfântă[30]. Foarte curând el ajunge să fie prezentat în Apus drept „zidul creştinătăţii şi răzbunătorul ei"[31].

Neliniştiţi, turcii au hotărât să pornească în mare grabă împotriva domnului „cel rătăcit şi răufăcător"[32], concentrând la Dunăre importante trupe. Pentru a putea face faţă viitoarelor confruntări, Mihai Viteazul a căutat să strângă relaţiile cu principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, încheind tratatul de la Alba Iulia (20 mai 1595)[33].

În ciuda faptului că Mihai Viteazul dispunea de efective militare inferioare celor otomane, iar ajutorul transilvănenilor a fost extrem de mic, acesta a obţinut o strălucită victorie la Călugăreni, pe Neajlov (13/23 august 1595)[34]. Mihai Viteazul n-a putut fructifica victoria[35] şi a fost nevoit să se retragă: mai întâi la Copăceni, pe Argeş (14/24 august)[36], apoi la Văcăreşti (15/25 august)[37] şi ulterior la Târgovişte (16/26-17/27 august)[38].

După ce oştile lui Sinan Paşa vor ocupa Bucureştiul[39], Mihai Viteazul părăseşte şi cetatea de scaun de la Târgovişte[40], retrăgându-se la Stoeneşti[41], pe

---

[29] *Ibidem*, p. 139.

[30] Claudiu Neagoe, *Război şi pace la români (IV)* în „Gazeta de Muscel", V, 1998, nr 153, p. 6.

[31] Dan Simonescu, *Cronica lui Balthasar Walther despre Mihai Viteazul, în raport cu cronicile interne contemporane* în SMIM, III, 1959, p. 95.

[32] *Cronici turceşti privind Ţările Române*, vol. II, ediţie de M. Guboglu şi M. Mehmet, Bucureşti, 1974, p. 430.

[33] I. Ionaşcu, *Mihai Viteazul şi autorii tratatului de la Alba Iulia (1595)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj", V (1962), p. 115-138; V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 160-167.

[34] Marin Alexandru Cristian, *Despre locul şi desfăşurarea bătăliei de la Călugăreni*, în „Revista arhivelor", XLVII (1970), nr. 2, p. 630-636; *Călugăreni – 400*, Bucureşti, 1996. V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 160-167.

[35] Faptul s-a datorat în cea mai mare parte ritmului deosebit de lent în care s-au deplasat trupele lui Sigismund Báthory. Vestea victoriei de la Călugăreni l-a prins pe acesta în tabăra sa de la Sebeşul Săsesc. El pleacă de aici la 1 septembrie şi ajunge la Codlea, lângă Braşov pe 7 septembrie unde staţionează trei săptămâni, în aşteptarea ajutoarelor străine (I. Sârbu, *op. cit.*, p. 186).

[36] V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 168. Despre retragerea lui Mihai Vodă şi a lui Albert Király „pe râul Argeş" aflăm din scrisoarea lui Alfonso Visconti, episcop de Cervia, către Gianbattista Genga, datată 28 august 1595 (*Mihai Viteazul în conştiinţa europeană. Mărturii*, vol. V, Bucureşti, 1990, p. 65); N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, vol. I (până la 1599), Vălenii de Munte, 1910, p. 381.

[37] V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 168.

[38] Liviu Ştefănescu, Alexandru Ligor, *În legătură cu palanca lui Sinan Paşa de la Bucureşti şi retragerea lui Mihai Viteazul la Târgovişte*, în „Studii şi comunicări", Piteşti, 1972, p. 277-284.

[39] V. Atanasiu, *Ibidem*, p. 169-170. După ce Sinan a părăsit Bucureştiul s-a îndreptat spre Târgovişte pe care l-a organizat militar, lăsând o garnizoană de 1500 de oameni, cu circa 30 de tunuri, sub comanda lui Ali, beiul de Trapezunt, iar apoi a plecat pe urmele lui Mihai, (Ion Ionaşcu, Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1975, p. 79). Vezi şi A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, Iaşi, 1890, p. 166.

[40] Damaschin Mioc, *„Letopiseţul brâncovicesc" şi Mihai Viteazul*, în: *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, Bucureşti, 1975, p. 221.

[41] Hurmuzaki, XII, p. 57-58.

Dâmbovița[42], lângă pasul Branului. De aici oștenii săi vor face, în dese rânduri, incursiuni de hărțuire asupra oștilor turcești[43].

Cu privire la retragerea lui Mihai Viteazul la Stoenești, pe Dâmbovița, relatările contemporane și ulterioare sunt diferite: unele susțin că Mihai Vodă s-a retras aici, în tabăra de la Stoenești, altele susțin că a trecut munții, în Transilvania, stabilindu-se lângă Brașov. Această controversă nu face decât să ne suscite interesul și, totodată, să pună sub semnul întrebării existența acestei tabere a lui Mihai Viteazul de la Stoenești-Muscel. Iată de ce ne propunem, în cele ce urmează, o analiză exhaustivă a acestei probleme.

Prima relatare despre tabăra de la Stoenești este cea de la 12/22 septembrie 1595[44] și aparține însuși voievodului Mihai, care trimite o scrisoare hatmanului de câmp Stanislaw Zółkiewski din „lagărul de la Dâmbovița"[45]. Cel ce avea să fie domnul primei uniri se retrăsese aici, „sub munți la hotarele țării mele..."[46], pentru a aștepta ajutorul principelui Sigismund Báthory[47]. Acesta din urmă aflat la Codlea, lângă

---

[42] V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 171; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 966; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 119-120; Elena Teodorescu, *Mihai Viteazul și Argeșul* în „Studii și comunicări. Muzeul orășenesc Curtea de Argeș", I, 1980, Curtea de Argeș, p. 71-78.

[43] *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Istoriografia străină din secolul al XIX-lea. Texte alese*, vol. III, 1984, p. 58; N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, București, 1887, p. 143. Ion Ionașcu, Victor Atanasiu, *op. cit.*, p. 78.

[44] *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, București, 1982, doc. 21, p. 119-121.

[45] Vezi traducerea scrisorii și în „Literatura română veche, 1402-1647", vol. II, București, 1969, introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și D, Zamfirescu, 1969, p. 75.

[46] *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*, în „Literatura română...", vol. II, p. 44.

[47] *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzeștilor)*, în „Literatura română...", vol. II, p. 93: „Ci să dederă înapoi și puseră tabăra în sus pre apa Dâmboviții la sat la Stoenești ca să aștepte până le va veni agiutoriul de la Bator Jicmont craiu...". Tabăra de la Stoenești este menționată și în izvoarele târzii, din secolele XVII, XVIII și XIX, care bineînțeles, n-au făcut altceva decât să preia informații mai vechi. De pildă, Johan Filstich, cunoscând cronicile și relatările contemporane străine, spune, în a sa *Încercare de istorie a Valahiei* că Mihai Viteazul, sub influența sfetnicilor săi hotărî „să-și mute tabăra în satul Stoenești, lângă apa Dâmboviței fără grabă, unde să aștepte ajutoarele cele atât de dorite ale lui Báthory" (*Mihai Viteazul în conștiința europeană. Cronicari și istorici străini. Secolele XVI-XVIII. Texte alese*, vol. II, București, 1983, p. 380). Johan Christian von Engel preia informațiile lui Filstich, dar face și o confuzie: „armata ... s-a întărit în munți la Negru Vodă, în fortăreața accesibilă numai de pe una din părți, numită după voievodul cu același nume..." (*Ibidem*, vol. III, p. 58). Și silezianul Baltasar Walther, indică ca loc al retragerii o cetate întărită a lui „Negru vodă – numită pe latinește <<Apa cea neagră>>, dar dărâmată odinioară de turci", (Baltasar Walther, *Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvârșite de Ioan Mihai, domnul Țării Românești*, în: *Literatura română...*, vol. II, p. 168. La această confuzie au contribuit, foarte posibil, și anumite toponime care amintesc aceste evenimente. În fața cetății lui Negru Vodă de la Cetățeni-Muscel, de pildă se află o piatră mare cunoscută sub numele de „Căciula lui Mihai" (Cf. Ion C. Nițescu, Gh. Pârnuță, *Nume de locuri din zona Muscel – Cursul superior al râului Dâmbovița*, în „Studii și comunicări", V, Muzeul Câmpulung Muscel, 1989, p. 256). Fortificațiile de la Negru Vodă au fost confundate, se pare cu fortificațiile lui Mihai Viteazul, „în valuri de pământ" de la Stoenești, din Poiana Mălăiștea, lângă Piscul Bufniței (*Ibidem*). Potrivit tradiției locale, Mihai Viteazul ar fi ridicat, între Stoenești și Cetățeni, un „stăvilar" de care s-ar fi folosit împotriva tătarilor (Vezi C. Rădulescu-Codin, *Din trecutul nostru. Legende, tradiții și amintiri istorice*, București, f.a., p. 109). Confuzia legată de cele două „fortificații", de la Stoenești și Cetățeni, continuă să se facă și astăzi, ca dovadă un studiu recent care arată că la „Cetatea Dâmboviței de la

Braşov, la 19 septembrie avea să se mute la sud de Bran, unde sosea la 24 septembrie Ştefan Răzvan[48]. Abia la 4 octombrie Sigismund se afla la Rucăr[49], unde a staţionat 8 zile aşteptând carele cu muniţii şi provizii şi ajutoarele împăratului[50].

Aici, „în cheile munţilor"[51], Mihai Viteazul stă bine ascuns încât „turcii care au mers după dânsul nu l-au putut găsi"[52].

O altă relatare pe care o găsim într-o frumoasă cronică în versuri aparţinând tot unui contemporan, Stavrinos, vistiernicului grec al lui Mihai Viteazul, indică drept loc de tabără a voievodului român, Rucărul[53], evident o confuzie, preluată mai târziu şi de cronicarul Radu Popescu[54].

Unele relatări îl menţionează pe Mihai Viteazul în Transilvania, înainte de 15 octombrie. Silvio Piccolomini, comandantul celor „o sută de toscani" veniţi în ajutorul

---

Cetăţeni-Muscel a găsit adăpost şi o meritată odihnă, în august 1595[?], după lupta de la Călugăreni, domnitorul Mihai Viteazul în aşteptarea ajutorului din Transilvania..." (Ionel Batali, *Cetatea Dâmboviţei - fortificaţie – încercare de localizare şi datare*, în „Revista de istorie a Muscelului. Studii şi comunicări", VI, Muzeul Câmpulung Muscel, Bucureşti, 2001, p. 21). Ceea ce putem face noi este să întărim afirmaţia d-lui Gheorhe Cristache, făcută cu prilejul sesiunii ştiinţifice de la Muzeul Municipal Câmpulung, din 2000, cum, că dacă „cetatea de lângă râu" (adică cetatea de lângă Dâmboviţa) de la Stoeneşti a dispărut la sfârşitul secolului al XVII-lea, „tradiţia a început să confunde zidurile schitului de pe vârful dealului cu cetatea" (Gheorghe Cristache, *Mihai Viteazul şi meleagurile muscelene*, în *Ibidem*, p. 71; vezi şi Pavel Chihaia, *Cetatea şi schitul lui Negru vodă de la Cetăţeni – Muscel* în „Glasul Bisericii", 1969, nr. 1-2, p. 128). Totuşi, în 1930, spre vârful Bufniţii, în poiana Mălăiştea se mai vedeau încă clar urmele cetăţii de apărare cu valuri de pământ, ce susţineau pe timpuri ziduri de lemn (G. M. Raşcu, *Stoeneşti – Muscel cu valea superioară a Dâmboviţei descriere şi călăuză practică*, Chişinău, 1931, p. 20.)

[48] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 186.

[49] Aici are loc, două zile mai târziu, pe 6 octombrie, celebrul episod cu „vulturul" care s-a coborât, ca un semn divin, asupra principelui: „a zburat spre el de pe o stâncă înaltă... pe care lumea o numeşte Piatra Craiului o acvilă foarte mare şi a coborât atât de mult asupra acestuia încât a fost prinsă de ai noştri, care o ţin şi o hrănesc în tabără pentru că ar fi un semn bun...", (relatare a iezuitului Carrillo, din 19 octombrie 1595, care preia, pe cea a părintelui iezuit Valentin Ládo, din 6 octombrie: în „Călători străini", p. 704). Vezi şi A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IV, Bucureşti, 1932, p. 308-309, doc. 168 şi 169. „Pe lângă aceasta, a apărut noaptea ceva ca o făclie aprinsă pe cer, pe care când a văzut-o / cu bucurie ca un semn sigur al victoriei" (scrisoarea părintelui Giacomo Uniesi, din 2 noiembrie 1595, în *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană. Documente externe*, p. 126).

[50] *Ibidem*. Ritmul lent al lui Sigismund trebuie pus şi pe seama faptului că Jan Zamoyski, cancelarul şi marele hatman al Poloniei pătrundea în Moldova pentru a-l impune pe Ieremia Movilă, ceea ce putea reprezenta un real pericol şi pentru Transilvania, a cărei armată urma să fie antrenată într-un conflict cu otomanii la sud de Carpaţi.

[51] Baltasar Walther, în *loc. cit.*, p. 168.

[52] Vezi relatarea lui Nichifor Dascălul din 26 octombrie 1595, în „Călători străini despre Ţările Române", vol. III, Bucureşti, 1971, p. 612. O altă opinie o întâlnim la Ion Ionaşcu şi Victor Atanasiu, *op. cit.*, p. 79, care sunt de părere că turcii ar fi descoperit tabăra lui Mihai: „Ajungând în zona Stoeneşti (Sinan n.n.) şi-a aşezat tabăra pe o înălţime de pe care se putea vedea tabăra voievodului român"

[53] Stavrinos, *Vitejiile lui Mihai voievod*, în: *Literatura română...*, vol. II, p. 200-201. Pentru frumuseţea versificaţiei redăm versurile în care este indicat drept loc al taberei lui Mihai Rucărul: „Călugărenii îi lasă/ şi spre Rucăr se-ndeasă/ unde de dinainte-avea conac/ aşteptând de la Jicman olac/ vroind ştire/ când îi trimite oştire." (*Cronica lui Stavrinos*, tradusă şi îngrijită de Gh. Tomozei, Bucureşti, 1975, p. 38-39).

[54] Vezi nota 57.

principelui valah, arată că la această dată Mihai Viteazul se afla în Transilvania, de unde, împreună cu Sigismund, „au trecut muntele cel mare care desparte Ardealul de Țara Românească”[55]. Însuşi Sinan Paşa relata, în octombrie 1595, cum că „blestematul de voievod al Transilvaniei” s-a unit cu nelegiuitul de Mihai..., în marginea Braşovului”[56], urmărind să vină împotriva sa. Tot despre prezența voievodului muntean în Transilvania, înainte de 15 octombrie, vorbeşte şi Petru Pellérdi[57], în vreme ce un alt călător străin, Diego Galan, arată, exagerând însă, că Mihai a stat în Transilvania două luni[58]. Toate aceste relatări, referitoare la aşa-zisa retragere a lui Mihai Viteazul în Transilvania, sunt infirmate de relatările italianului Filippo Pigafetta, în scrisoarea sa către Belizarie Vinta, cancelarul marelui duce de Toscana, din 18 octombrie 1595. Acesta arată că la 14 octombrie, venind din Transilvania în Țara Românească, găseşte trupele principelui Mihai cantonate „prin strâmtorile şi pasurile care se îndreaptă într-acolo, de-a lungul râului Dâmbovița”[59], această tabără militară aflându-se „la o depărtare de două zile de Braşov”[60]. Tot pentru trecerea lui Sigismund în Țara Românească şi nu a lui Mihai Viteazul în Transilvania se pronunță şi I. Sârbu[61], care citându-i pe Baronius şi pe Iacobinus indică cu exactitate locul unde s-au întâlnit cele două oştiri: Stoeneşti[62].

Principalele cronici ale Țării Româneşti, *Letopisețul Cantacuzinesc* şi *Istoria Țării Româneşti* a lui Radu Popescu, ulterioare însă evenimentelor, indică locuri diferite pentru tabăra lui Mihai Viteazul, astfel: prima se pronunță pentru Stoeneşti[63], iar cea de a doua pentru Rucăr[64].

Este clar că locul taberei lui Mihai Viteazul a fost la Stoeneşti[65] aşa cum o indică majoritatea surselor contemporane. Un argument în plus îl reprezintă tradiția

[55] *Călători străini*, vol. III, Bucureşti, 1971, p. 583.
[56] *Ibidem*, p. 604.
[57] *Ibidem*, p. 621.
[58] *Ibidem*, p. 534.
[59] *Ibidem*, p. 543 şi 545; *Mihai Viteazul în conştiința europeană. Documente externe*, vol. I, Bucureşti, 1982, doc. 22, p. 123.
[60] *Călători străini*, vol. III, p. 543
[61] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187: „Sosind toate acestea (ajutoarele imperiale, carele cu muniții şi proviziile, căci secuii şi moldovenii se aflau deja în tabără n.n.), principele (Sigismund Báthory n.n.) îşi porni oastea şi din acel loc şi veni unde se afla Mihai cu oastea sa, la Stoeneşti”.
[62] Vezi şi Radu Gioglovan, *Itinerariul expediției aliaților conduşi de Mihai Viteazul în octombrie 1595 de la Bran până la Giurgiu*, în „Bibliotheca Valachica”, VII, Târgovişte, 1975, p. 43-47.
[63] *Istoria Țării Româneşti 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, Bucureşti, 1960, p. 61-62: „Ci să dederă înapoi, pre apa Dâmboviții în sus, la sat la Stoeneşti, aşteptând de la Batăr să le vie ajutoriul”.
[64] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Româneşti*, introducere şi ediție critică de Constantin Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 74: „Mihaiu vodă... s-au tras spre Rucăr, de au aşteptat pe craiul cu oştile ungureşti”.
[65] În sprijinul afirmației noastre vine şi faptul că în centrul satului, vizavi de primărie există o cruce cunoscută sub numele de *Crucea lui Mihai Viteazul*, cu text în limba slavonă care aminteşte de retragerea acestuia la Stoeneşti. Ridicată potrivit tradiție orale în timpul domniei lui Mihai Viteazul, dar având inscripționat leatul 7149 (1640/1641) care corespunde domniei lui Matei Basarab (1632-1654), crucea prezintă următorul text: „*Ridicatu-s-au această cinstită cruce întru ruga şi întru lauda sfântului arhistratig Mihail, în zilele lui Mihail voevod, cu solirea robului lui Dumnezeu*”, după care urmează numele celor care au construit-o şi leatul 7149

locală care altfel nu ar fi păstrat toponime clare în acest sens[66]. Confuzia cu Rucărul a fost făcută întâi de grecul Stavrinos şi ulterior de cei care l-au citat, pe de o parte, iar pe de altă parte dintr-o consultare superficială a documentelor şi izvoarelor existente. De altfel istoriografia secolului al XX-lea a clarificat pe deplin problema pronunţându-se clar pentru Stoeneşti. Din reprezentanţii acesteia ne mărginim a-i numi numai pe: N. Iorga[67], C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu[68], Victor Atanasiu[69].

O altă problemă care se pune în legătură cu tabăra de la Stoeneşti este cea a efectivelor militare existente aici. După relatările din „Cronica Buzeştilor"[70] şi cele ale lui Balthasar Walther[71], „în lagărul de pe Dâmboviţa erau 5000 de oşteni", „în majoritatea români"[72] şi din care cei mai mulţi moldoveni[73]. Aceştia, aflând de înlocuirea lui Ştefan Răzvan cu Ieremia Movilă, de către poloni, dezertau şi porneau spre Moldova[74]. Istoricii din secolul al XIX-lea şi chiar cei din secolul XX afirmă, însă, că Mihai Viteazul dispunea de 8000 de oşteni[75] şi 22 de tunuri[76]. Totalitatea forţelor întrunite la Stoeneşti s-ar situa, deci în jurul cifrei de 32000 de oameni, cu peste 100 de tunuri, (câte 22 la Mihai şi Răzvan şi peste 60 la Sigismund)[77]. Totuşi, înclinăm să credem că informaţiile lui Filippo Pigafetta sunt cele mai apropiate de adevăr: sub conducerea principelui Mihai se găseau 1500 de lăncieri unguri, 2000 de lăncieri români, 1000 de archebuzieri români călare şi alţi 1000 de suliţaşi români[78]. Deci, în total 5500 de oşteni.

Alături de trupele lui Mihai Viteazul, în tabăra de la Stoeneşti sosesc la 12/13 octombrie 1595[79] oştile principelui Sigismund Báthory: 1200 de raiteri, 16000 de secui

(† Calinic Argeşeanul, Grigore Constantinescu, *Monumente istorice din judeţul Argeş. Cruci de piatră*, Piteşti, 1999, p. 252.)

[66] Vezi nota 43.

[67] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Vitejii, Bucureşti, 1998, p. 282. Abia în această lucrare se pronunţă Iorga pentru Stoeneşti, căci în lucrările apărute anterior *Istoria armatei...*, vol. I, şi *Istoria lui Mihai Viteazul*, se fereşte a indica locul taberei.

[68] C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Bucureşti, 1976, p. 335.

[69] V. Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, Bucureşti, 1972, p. 171.

[70] *Cronica domniei lui Mihai Viteazul(Cronica Buzeştilor)*, în: *Literatura română veche, 1402-1647*, p. 93-94.

[71] Balthasar Walther, în *loc. cit.* p. 168.

[72] *Ibidem*. Alături de ostaşi se afla acolo şi o populaţie numeroasă refugiată din teritoriul ocupat de turci (I. Ionaşcu, V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 78).

[73] *Ibidem*.

[74] *Ibidem*.

[75] Vezi relatările lui Johan Christian von Engel (*Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. III, p. 58-59), Jean A. Vaillant (*Ibidem*, p. 174) şi Willibald Ştefan Teutschlaender (*Ibidem*, p. 354-355).

[76] I. Ionaşcu, V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 78.

[77] V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 173. Iorga dă următoarele cifre, oarecum exagerate: „Sigismund aduce 7000 de călăreţi, 5000 de pedestraşi, 2000 de trabanţi puşcaşi, 6000 de secui, 1500 de raitieri imperiali cu pistoale; Mihai 5000 de unguri de-ai săi şi 4000 de călăreţi ai boierilor; Răzvan 3000 de unguri şi 4000 de boieri (trupe întreţinute de boieri n.n.)" (N. Iorga, *Istoria armatei...*, vol. I, p. 392).

[78] *Călători străini*, vol. III, p. 545.

[79] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.

şi saşi, 1500 de moldoveni, sub conducerea lui Ştefan Răzvan, 100 de voluntari toscani, alţi 50 de voluntari raguzani şi veneţieni, plus alţi 150 de cazaci lefegii, toţi sub conducerea nobilului Silvio Piccolomini, apoi 2000 de lăncieri unguri, alţi 200 de cazaci, conduşi de un nobil polon voluntar, şi în sfârşit cei 5000 de lăncieri ardeleni ai principelui[80]. Astfel, efectivele oştilor aliate pentru campania de recucerire a Ţării Româneşti, din toamna anului 1595, se vor ridica la circa 32000 de oameni, la care se adaugă cele „60 de piese de artilerie"[81].

Din rapoartele nunţiului papal în Ardeal şi din relatările ofiţerilor toscani aflăm detalii[82] despre oştirea creştină şi despre organizarea taberei. Ştim de pildă cum se făcea de gardă: Mihai împreună cu pedestraşii străini în frunte, urmat de italieni şi de domnul Moldovei, iar în încheiere Sigismund cu tunurile şi carele. Santinele se pun numai înspre duşman, deci spre Ţara Românească, cuvântul de ordine fiind transmis de un trâmbiţaş călare. Relatările trimişilor ducelui de Toscana arată că în tabără era o mare dezorganizare, care nu exista nici la turci[83].

Muzeul Judeţean Argeş[84] a întreprins în iulie 1989 cercetări arheologice pe platoul Mălăiştea[85], aflat pe raza satului Bădeni din comuna Stoeneşti. Platoul este situat pe partea stângă a Dâmboviţei, la N de pârâul Bădeanca, în apropiere de confluenţa acestuia cu râul Dâmboviţa.

Platoul este orientat E-V şi pe suprafaţa acestuia s-a certificat existenţa unui val de pământ de formă patrulateră, realizat prin aruncarea în exterior a pământului din interior. Domnul profesor Cristocea a executat trei secţiuni în zone diferite din interiorul patrulaterului, cu următoarele dimensiuni:

- secţiunea I: L=22,50 m, l=2m;
- secţiunea a II-a: L= 6 m, l=2m;
- secţiunea a III-a: L=5m, l=2m;

În urma săpăturilor efectuate **nu s-a găsit nici o urmă de locuire** (s.n.). Considerăm că este imposibil ca de la o tabără de cca. 5000[86] sau chiar 8000 de ostaşi şi 22 de tunuri[87], cât număra oastea lui Mihai, care a staţionat aici o lună şi două zile (fără a mai lua în discuţie şi trupele lui Báthory şi Răzvan, ce ne apar în izvoare în număr de...., şi care şi ele staţionează aici trei zile) să nu rămână nici o urmă materială. Şi acum paradoxul!

---

[80] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. I, p. 123-124.
[81] N. Iorga, *Istoria armatei...*, vol. I, p. 392.
[82] Aceste detalii nu le-a sesizat şi Elena Teodorescu, arătând că ele nu există în *op. cit.*, p. 72.
[83] *Ibidem*. Vezi şi N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1966, p. 194. Presupunem că această dezordine domnea în cadrul trupelor lui Báthory, căci, aceiaşi trimişi toscani apreciau buna orânduială a trupelor muntene şi moldovene.
[84] Prin persoana domnilor: Sp. Cristocea, Romeo Maschio şi Teodor Cioflan căruia îi aducem şi pe această cale mulţumirile noastre pentru informaţiile şi materialul pus la dispoziţie.
[85] După tradiţia locală aici ar fi locul unde Mihai şi-ar fi aşezat tabăra.
[86] Vezi notele 72 şi 75.
[87] V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 171.

Paradoxal Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel, are în expoziția permanentă obiectate înregistrate ca fiind descoperite **în tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoenești** (s.n.) de către regretatul istoric și arheolog Flaminiu Mârțu. Or, în aceste condiții nu putem emite două ipoteze:

1. Fie, obiectele aflate la Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel și catalogate ca provenind de la Stoenești au fost descoperite într-adevăr aici, dar în alt loc decât cel sondat de cei trei arheologi citați mai sus și atunci rămâne de stabilit unde anume;
2. Fie obiectele expuse la Câmpulung nu provin de la Stoenești și provin din alt loc (probabil de la Cetățeni, unde Flaminiu Mârțu a făcut într-adevăr cercetări arheologice soldate cu importante descoperiri în obiecte, așa cum a reieșit și din discuțiile pe care le-am avut cu fiica acestuia), caz în care greșeala este regretabilă și se impune corectarea ei cât mai repede.

După trei zile de odihnă în tabăra de la Stoenești (2/12 – 5/15 octombrie 1595), trupele unite ale celor trei țări românești au părăsit tabăra pe 4/14 octombrie 1595[88] îndreptându-se spre Târgoviște. Ele trec la contraofensivă pe 5/15 octombrie 1595[89], când se angajează numeroase acțiuni cu ariergarda otomană[90]. Avangarda se compunea din trupele lui Mihai, în centru mergeau moldovenii lui Ștefan Răzvan, împreună cu cei 100 de toscani ai lui Silvio Piccolomini, iar ariergarda o formau trupele Ardealului conduse de Báthory și de unchiul său, Ștefan Bocksai[91]. În aceeași zi de 5/15 octombrie 1595 își vor așeza tabăra la o milă de Târgoviște[92], de-a lungul râului Dâmbovița[93] după modelul practicat la Stoenești[94].

Orașul Târgoviște părăsit de Sinan[95] care se retrăsese spre București, era apărat doar de aproximativ 1000[96] de turci, din cei 2000[97] pe care-i lăsase aici bătrânul vizir, pentru a permite retragerea spre Dunăre a grosului armatei otomane[98]. Ajungând la Târgoviște la 6/16 octombrie[99], după numeroase tergiversări ce priveau modul în care trebuia cucerită cetatea, un secui cu un snop de nuiele a dat foc întăriturilor, turcii

88 I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.
89 6/16 octombrie, după *Cronica Buzeștilor*, în *loc. cit.*, p. 94.
90 V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 173.
91 O descriere amănunțită a marșului parcurs de susținătorii Ligii Creștine o avem la Filippo Pigafetta, care a însoțit în 1595 corpul expediționar toscan, trimis de marele duce Ferdinand, în ajutorul lui Báthory (*Călători străini*, III, p. 545-546). Dacă adunăm trupele enumerate de acesta rezultă un număr de aproximativ 31900 ostași în armata creștină; N. Iorga, *Istoria armatei...*, p. 393-394.
92 I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.
93 *Călători străini*, vol. III, p. 547: „Mihai în stânga, Ștefan în dreapta, principele la mijloc, având în spate râul Ialomița, în dreapta munții, în stânga orașul și în față dușmanul".
94 Ca și la Stoenești tot Mihai și ostașii lui formau avangarda.
95 Acesta a fost nevoit să ordone retragerea, căci „nu se afla nici hrană, nici prada pe care o aștepta" (N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, *Vitejii*, p. 282).
96 Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 106
97 *Cronici turcești privind țările române*, vol. II, sec. XVII – începutul sec. XVIII, București, 1974, p. 43.
98 N. Iorga, *op. cit.*, p. 283.
99 V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 174.

fiind măcelăriţi până la unul. Prin urmare la 8/18 octombrie[100] cetatea a fost cucerită, obţinându-se „40 de tunuri cu pulbere multă, ghiulele foarte multe, puşti, bombarde şi alte arme, precum şi alimente îndestulătoare pentru mai bine de trei ani"[101] şi doi prizonieri importanţi: paşa de Karamania şi sangeacul Valona[102].

Din Târgovişte urmăritorii au pornit la 9/19 octombrie[103] spre Bucureştii incendiaţi de Sinan. Au aflat că marele vizir părăsise capitala[104] îndreptându-se spre Giurgiu. Aliaţii au ajuns la Giurgiu la 18/28 octombrie[105] pe care l-au cucerit la 22 octombrie/1 noiembrie[106] după lupte grele, un rol important avându-l corpul condus de Mihai şi artileria condusă de Silvio Piccolimini[107].

La Giurgiu otomanii au pierdut maxim 5-6000 de oameni, dar întreaga lor campanie la nordul Dunării de la Călugăreni şi până aici s-a soldat cu 20000 de morţi[108], după spusele prizonierilor turci şi cu nenumărate pierderi materiale. Mai mult decât atât, Sinan a pierdut şi haznaua de război destinată plăţii ostaşilor şi cca. 150 de cămile[109], iar corpul akângiilor va fi desfiinţat.

După lupte grele, Mihai, beneficiind cei drept de ajutorul celorlalte state româneşti, dovedindu-se astfel încă odată menirea lor de *antemurale christianitatis* (bastion al creştinătăţii), reuşea să facă faţă cu succes pericolului otoman, păstrând autonomia ţării, ba mai mult reuşind să-i deschidă calea spre independenţă. Acum trebuie să fi încolţit în mintea bravului ostaş măreţul plan de înfăptuire a primei uniri a românilor până la a cărei transpunere în realitate aveau să treacă numai cinci ani.

Exprimându-ne speranţa că şi datorită modestului nostru studiu, problema tratată va fi privită într-o altă lumină în istoriografia românească – constituind totodată şi un reper pentru cercetările viitoare –, credem că episodul Stoeneşti merită cunoscut în adevărata sa însemnătate, aşa cum a avut-o în epopeea desfăşurată acum mai bine de patru sute de ani, când a reprezentat un moment crucial în istoria ţărilor române, în care însăşi existenţa acestora a fost ameninţată.

---

[100] *Ibidem*.
[101] Balthasar Walther, în *loc. cit.*, p. 170.
[102] *Călători străini*, vol. III, p. 549.
[103] N. Iorga, *Istoria armatei*..., p. 398. După I. Sârbu, la 11/21 octombrie (I. Sârbu, *op. cit.*, p. 189).
[104] În urma acestei veşti doar Răzvan cu oştile sale a fost trimis să ocupe Bucureştiul în care intra la 12/22 octombrie (V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 175).
[105] *Ibidem*, p. 176.
[106] Hurmuzaki, XII, p. 89-91; V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 178.
[107] N. Iorga, *op. cit.*, p. 399; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 191.
[108] *Ibidem*, p. 194.
[109] *Ibidem*.

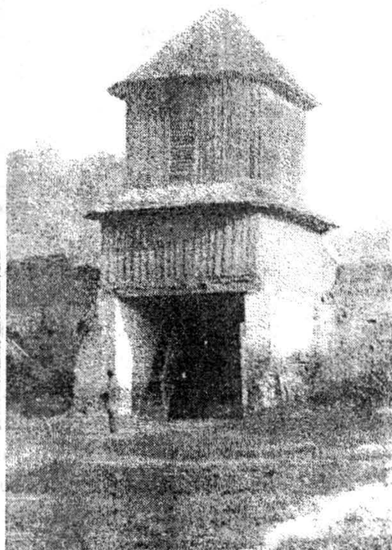
MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE ŞI PROBLEMA CASEI DOMNEŞTI DE LA MÂNĂSTIREA TUTANA, JUDEŢUL ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA

Până la cercetările arheologice din 1987[1] se ştia, din hrisovul lui Radu cel Mare emis la 1 aprilie 1497, că mânăstirea Tutana exista pe vremea lui Basarab cel Tânăr, domnul Ţării Româneşti (1477-1482, cu întrerupere)[2]. Săpăturile arheologice efectuate în biserică în anul 1987 au dus la descoperirea fundaţiilor unui locaş de plan triconc, compus din altar, naos, pronaos şi pridvor, edificat la sfârşitul secolului al XIV-lea începutul secolului al XV-lea[3].

Turnul clopotniţă de pe latura de est: stânga, vedere estică, dreapta, vedere vestică.

În anul 1987 din vechiul ansamblu mânăstiresc se mai păstrau: biserica reconstruită în 1582 de domnitorul Mihnea

[1] Cercetările arheologice din 1987 au fost efectuate de Spiridon Cristocea de la Muzeul Judeţean Argeş în biserică şi în spaţiul din jurul ei.

[2] Ştefan Andreescu, *Contribuţii cu privire la trecutul mânăstirii Tutana*, în „Mitropolia Olteniei", Anul XVIII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1964, p. 252-288.

[3] Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *Cercetările arheologice de la mânăstirea Tutana (judeţul Argeş) şi problema unui nou triconc de la cumpăna veacurilor XIV-XV*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor Monumente Istorice şi de Artă", Anul XIV, nr. 2/1988, p. 45-58.

Turcitul, turnul-clopotniță de pe latura de est construit între 1774 și 1778, turnul-clopotniță de pe latura de vest datând din secolul al XVI-lea, aflat în ruină, și o parte din zidul de incintă ruinat și el în mare parte.

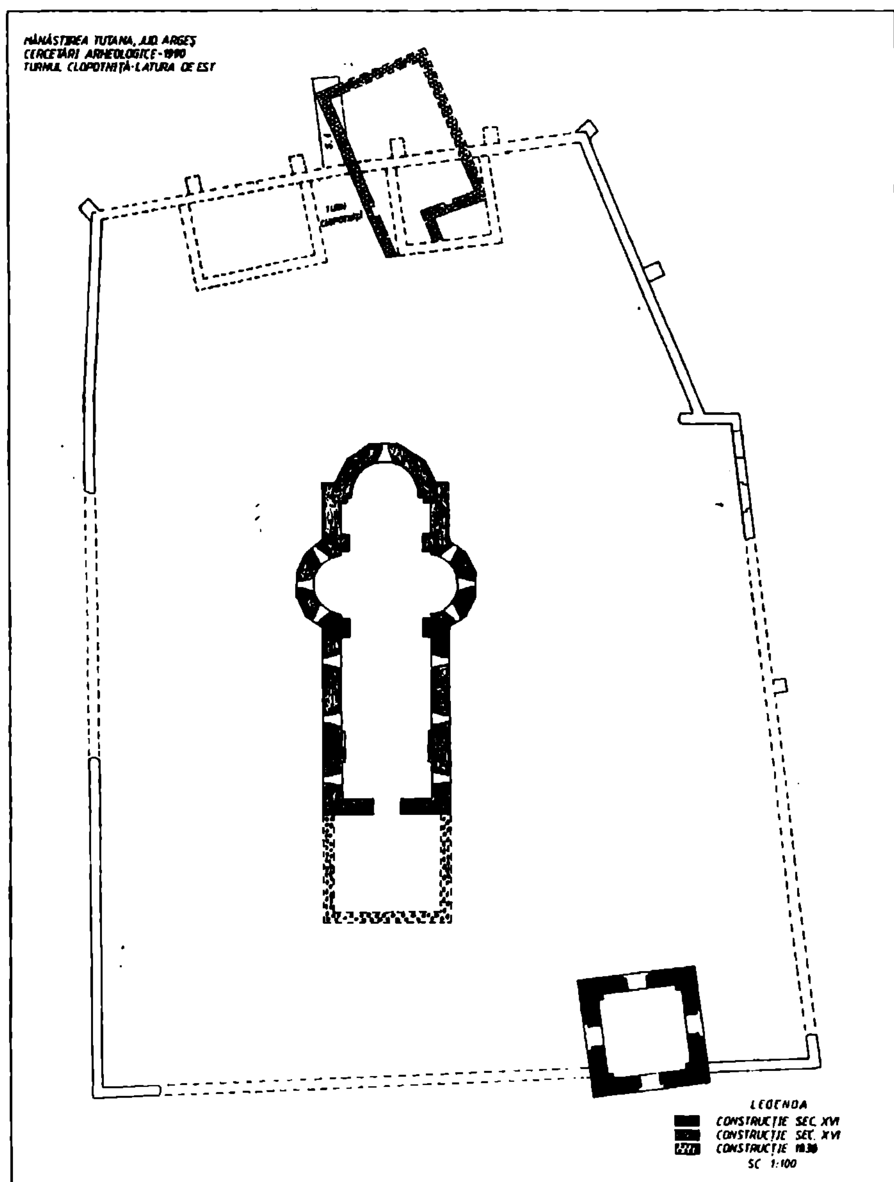
Aflate într-un stadiu avansat de degradare, turnul-clopotniță și zidul de incintă de pe latura de est au fost demolate în 1989 în vederea reconstruirii lor. Dintre cele trei soluții privind zona de amplasare a noului turn a fost ales locul pe care s-a aflat inițial.

Biserica și turnul-clopotniță de pe latura de est, vedere vestică. După H. Trenk, 1860.

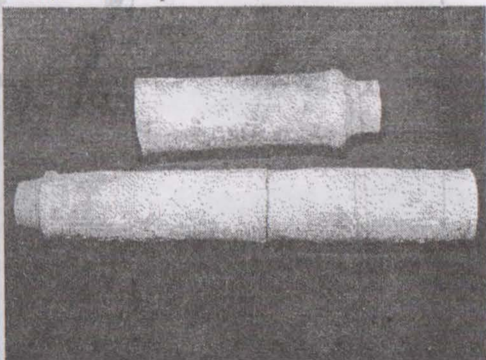
După demolarea turnului-clopotniță și a zidului de incintă de pe latura de est s-a efectuat de către parohie o dezgolire a fundațiilor, în unele zone până la - 0,70 m, fiind scoasă la iveală compartimentarea încăperilor existente aici în trecut. Întrucât cu ocazia reconstruirii turnului-clopotniță s-ar fi putut distruge depunerile arheologice, în vara anului 1990 au fost efectuate cercetări în această zonă. De altfel, în timpul lucrărilor efectuate de parohie, au fost interceptate în zona turnului-clopotniță, fără a fi distruse, un fragment dintr-un apeduct și părți din fundația unei clădiri de mari dimensiuni.

La început cercetarea a fost orientată asupra apeductului fiind dezvelită în întregime porțiunea aflată sub turnul-clopotniță, stabilindu-se traseul și modul de edificare al acestuia. Pornind dintr-un deal aflat la nord-est de mânăstire, unde desigur se afla cisterna de colectare a apei, apeductul traversează drumul comunal, trecea pe sub bolta turnului-clopotniță și se îndreaptă spre încăperile aflate pe latura de sud a ansamblului monahal.

MĂNĂSTIREA TUTANA, JUD. ARGEŞ
CERCETĂRI ARHEOLOGICE - 1990
TURNUL CLOPOTNIŢĂ - LATURA DE EST
LEGENDA
CONSTRUCŢIE SEC. XVI
CONSTRUCŢIE SEC. XVI
CONSTRUCŢIE 1830
SC 1:100

Tuburile prin care a circulat apa au fost făcute la roata olarului din argilă bine arsă, având culoare roșie-cărămizie. De formă cilindrică, ele au un cap puțin evazat, iar celălalt este îngustat pentru a se introduce în tubul următor. Dimensiunile diferă de la tub la tub fără a exista însă mari diferențe. Prezentăm în continuare dimensiunile a trei tuburi pe care le-am recuperat din acest apeduct: 1. L= 0,37 m, Diam. fundului = 0,12 m, Diam. capului = 0,08 m; 2. L= 0,38 m, Diam. fundului = 0,11 m, Diam. capului = 0,07 m; 3. L= 0,36 m, Diam. fundului = 0,11 m, Diam. capului = 0,07 m;

Fragment apeduct, vedere estică, şi olane.

Aşezate pe un pat de 0,40 m format din două rânduri de cărămidă, tuburile au fost acoperite cu nisip şi protejate de cărămizi dispuse în două ape, formând o cutie continuă, de formă triunghiulară. Cărămizile, cu dimensiunea 26 cm x 12 cm x 4 cm, sunt prinse cu nisip şi foarte puțin mortar. Construit în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea apeductul a devenit inutilizabil datorită umplerii tuburilor cu nisip.

Tot cu ocazia dezgolirii fundațiilor de către parohie, au fost descoperiți pereții unei pivnițe peste care calcă zidul de sud al turnului-clopotniță. Considerând că prezintă mai mare importanță decât celelalte încăperi aflate pe latura de est, ne-am îndreptat atenția asupra pivniței şi în acest sens am procedat la înlăturarea umpluturii care se afla aici. Ca urmare a înlăturării depunerilor a fost scoasă la iveală numai partea de vest a pivniței, cea de est aflându-se la est de zidul de incintă de pe această latură. Pentru interceptarea peretelui de est al pivniței am trasat o mică secțiune în afara mănăstirii perpendiculară pe zidul de est al incintei. Întrucât secțiunea împiedica accesul în curtea locuitorului ce-şi avea casa la sud-est de mânăstire, ea a fost practicată numai până la interceptarea acestui perete, fără a ajunge la talpa fundației şi la pământul viu.

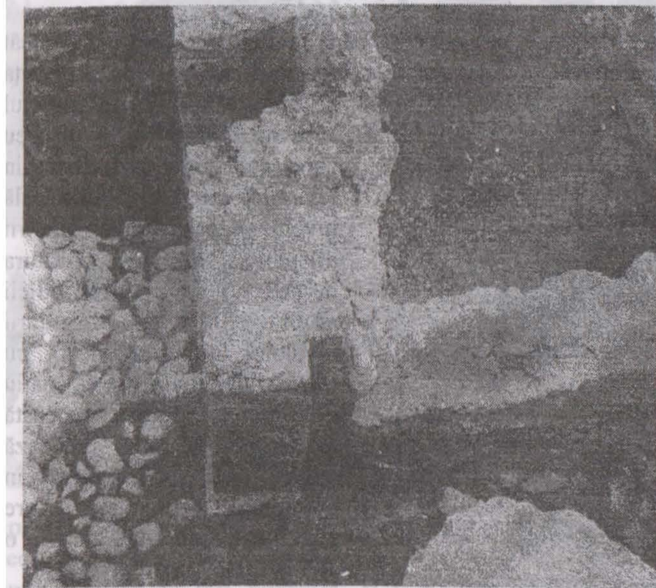
Cu toate că cercetarea n-a fost completă, datorită faptului că partea de est a pivniței depăşeşte zidul de incintă şi se află în curtea unui locuitor, investigația ne-a furnizat destule date care ne-au permis reconstituirea cu aproximație a planului clădirii, datarea ş.a. Ca urmare a acestor investigații se poate afirma că este vorba de o clădire de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile 8,30 m x 5,80 m, prevăzută cu pivniță care se întindea sub tot nivelul superior.

Accesul în pivniță se făcea printr-o ușă aflată în partea de nord a peretelui de vest și la care se ajungea pe un gârlici. Ușa de intrare în pivniță, cu lățimea de 2,45 m, a fost prinsă în stâlpi de lemn fixați în peretele de nord și în zidul de sud al gârliciului. Spațiul în care a fost fixat stâlpul de sud al ușii, cu lățimea de 0,20 m și adâncimea de 0,20 m, se află la 0,38 m de colțul zidului de vest al pivniței. În partea de nord a peretelui de vest al pivniței, deasupra pavajului din bolovani, se află în zid o nișă cu lățimea de 0,75 m, adâncimea 0,30 m, înălțimea 0,18 m, în care credem că a fost fixat pragul ușii de intrare în pivniță.

Pivnița casei din secolul al XVI-lea, vedere nord-estică.

Pereții pivniței, cu o grosime în general de 0,65 m, au fost făcuți din bolovani de râu de mărime mijlocie și pe alocuri cărămidă (32 x 15 x 5 cm; 32 x 16 x 5 cm), lucrarea fiind destul de îngrijită. La peretele de sud și nord a fost folosită puțină cărămidă, însă la cel de vest rândurile de bolovani alternează cu cele din cărămidă. Pe fundul pivniței a fost așezat un rând de bolovani de râu de mărime mijlocie peste care s-a așternut un strat de mortar gros de 2-3 cm care în unele locuri s-a macerat.

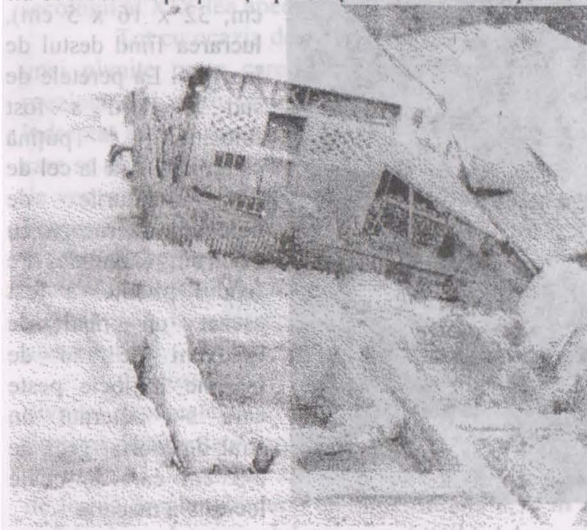
Peretele sudic al gârliciului pivniței din secolul al XVI-lea.

Vedere nordică a pivniţei din secolul al XVI-lea.

În peretele de vest, la - 1 m, de la nivelul de călcare al pivniţei, a fost practicată o firidă cu lăţimea de 0,43 m, adâncimea 0,57 m, şi înălţimea de 0,75 m. Firida, dreptunghiulară în partea inferioară şi semicirculară în cea superioară, a fost făcută, în special la colţuri, din cărămidă şi tencuită în interior. O altă firidă, de aceeaşi formă ca cea de sus, a fost dispusă, tot la - 1 m de la nivelul de călcare, în peretele de nord având însă alte dimensiuni: lăţimea - 0,70 m, adâncimea - 0,45 m, înălţimea 0,75 m. Probabil că firide se mai găseau şi pe pereţii de sud şi est, în zonele necercetate de noi.

Pereţii pivniţei s-au păstrat, în unele locuri, până la înălţimea de 2 m. Întrucât nu se observă pe pereţii păstraţi sistemul de naştere a unor bolţi, considerăm că pivniţa a fost separată de nivelul superior printr-un planşeu care, cu siguranţă, a fost din lemn. Deasupra pivniţei se află nivelul superior, faţada clădirii aflându-se, desigur, pe latura de sud. Nu s-au păstrat indicii asupra compartimentării nivelului superior însă, cu certitudine, el a servit ca spaţiu de locuit. Pentru această destinaţie pledează numeroasele cahle găsite în umplutura pivniţei care proveneau, desigur, de la o sobă situată la acel nivel.

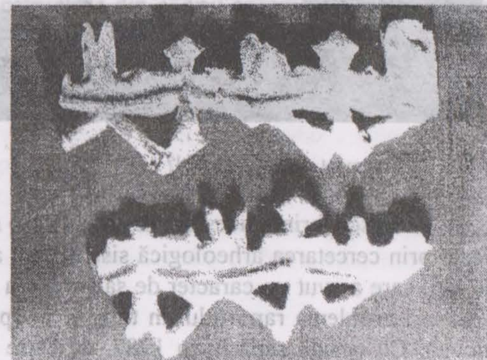
Vedere vestică a pivniţei din secolul al XVI-lea.

Cahlele de la Tutana, confecţionate din pastă ordinară, omogenă şi bine frământată, au fost arse în cuptoare de olar obişnuite, după procedeul arderii oxidante fapt care a dat tuturor pieselor o culoare roşie-cărămizie.

Cahle şi fragmente de cahle.

În privinţa formei sau a rolului pe care cahlele l-au avut în corpul sobei se disting patru categorii. Astfel, o primă categorie o constituie cahlele dreptunghiulare cu faţa plină, decorate cu diferite motive: vreji şi palmete, Sf. Gheorghe, cercuri cu protuberanţe în câmp ş.a. Al doilea tip îl constituie cahlele dreptunghiulare cu faţa traforată, al treilea tip-cele de coronament, iar al patrulea cahlele oală, de formă pătrată, cu picior tronconic. Din păcate decât o singură cahlă,

aparţinând tipului I şi decorată cu vreji şi palmete, cu dimensiunile 23 cm x 18 cm, a putut fi întregită, deşi nu total, restul păstrându-se fragmentar.

Modelarea cahlelor s-a făcut în funcţie de tipul lor: cu tiparul primele trei tipuri şi la roata olarului cel de al patrulea. Toate fragmentele de cahle recuperate au fost smălţuite fiind folosită culoarea verde, brun, portocaliu, albă, dominanta cromatică a sobei fiind verde.

Tot din umplutura pivniţei a mai fost recuperat un fragment ceramic pe care-l atribuim unui disc ornamental folosit la decorarea clădirii. Deşi se păstrează fragmentar se poate constata că a fost un disc sferic, cu diametrul de circa 14,5 cm, smălţuit cu verde şi decorat cu palmete.

Cahlele ca şi cele câteva fragmente ceramice zgrafitate găsite în zona gârliciului, datând de la sfârşitul secolului al XV-lea - începutul celui de al XVI-lea plasează construirea clădirii cercetate în această perioadă. Între 1774 şi 1778 ea nu mai exista căci aici a fost ridicat de către Nan Dimitriu, potrivit contractului încheiat cu egumenul mânăstirii Radu Vodă, căreia îi fusese închinată Tutana, turnul-clopotniţă demolat în 1989.

Fragment disc ornamental?

Descoperirea acestei clădiri ridică o serie de probleme care nu pot fi lămurite decât prin cercetarea arheologică sistematică a incintei mânăstirii. Cercetarea efectuată de noi, care a avut un caracter de salvare, s-a limitat numai la această clădire, fără însă a urmări problema raportului în timp şi în spaţiu cu celelalte edificii şi cu zidurile de incintă. Cu ocazia săpării, în 1987, de către parohie a gropii de var, la nord vest de zidul de incintă de pe latura de vest, am observat existenţa unei palisade de lemn, care ar putea fi prima împrejmuire a mânăstirii de la sfârşitul secolului al XIV-lea - începutul secolului al XV-lea[4] . Cu ocazia lucrărilor din 1774-1778 s-a făcut o nouă intrare în curtea mânăstirii, ridicându-se turnul-clopotniţă de pe latura de est. În lipsa cercetărilor arheologice, nu ştim dacă zidul de incintă de pe latura de est a fost ridicat odată cu turnul sau numai străpuns[5].

[4] Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *op. cit.*

[5] Pentru lucrările întreprinse în anii 1774-1778 vezi: Ştefan Andreescu, *op. cit.*, 273-282.

Raportând domnitorului, la 1 noiembrie 1778, despre lucrările efectuate în anii 1774-1778, Vlad aprodul Ceauşuc arăta că Nan Dimitriu nu şi-a respectat contractul deoarece n-a reparat „casa cea domnească şi trapezăria în casele egumeneşti". Ba mai mult, acesta „au stricat de tot casele egumeneşti", pe care Ştefan Andreescu le plasează pe latura de sud.

Ctitorie domnească, mânăstirea Tutana trebuia să aibă şi o clădire în care domnitorul, fie Mihnea Turcitul fie altul, să locuiască atunci când venea aici. Despre o asemenea poposire a lui Mihnea Turcitul aici aflăm din hrisovul său, din 7 mai 1586, în care se menţionează „când am fost călător domnia mea de la sfânta mânăstire de la Totana la Argeş"[6].

Privitor la punerea temeliilor Casei domneşti, Ştefan Andreescu presupune că Radu Mihnea în cursul lucrărilor din 1620-1621 „numai a reparat sau refăcut o construcţie încă de la începutul secolului al XVI-lea, din timpul lui Mihnea cel Rău". Cât priveşte locul din incinta mânăstirii, acelaşi Ştefan Andreescu plasează Casa domnească „pe latura de vest, în faţa intrării bisericii, între vechiul turn-clopotniţă şi zidul dinspre nord al incintei". Numai săpături arheologice în această zonă ar putea confirma sau infirma localizarea lui Ştefan Andreescu.

Îndoindu-ne că nu putea fi „găsit un loc mai potrivit pentru o casă domnească dacă nu înaintea intrării bisericii", lansăm, sub rezerva de ipoteză, plasarea ei pe locul clădirii cercetate de noi. Ferită de ochii indiscreţi ai privitorilor, orientată cu faţada spre sud şi nu spre biserică, cum sunt dispuse toate edificiile din cadrul unui ansamblu monahal, clădirea cercetată, datând din secolul al XVI-lea, ar putea fi „Casa domnească" de la mânăstirea Tutana. Rămâne ca cercetări arheologice sistematice să elucideze problemele pe care le ridică construcţiile din cadrul ansamblului monahal de la Tutana.

[6] *D.I.R.*, B. Ţara Românească, XVI, V (1581-1590), nr. 260, p. 248.

CAHLE CU REPREZENTĂRI HERALDICE DESCOPERITE LA CÂMPULUNG MUSCEL - „ACVILA BICEFALĂ"

MARIA VENERA RĂDULESCU

Cahlele medievale descoperite în spațiul românesc folosesc, uneori, ca decor, motive de inspirație heraldică: steme de stat și dinastice, armoarii ale unor familii nobiliare, steme ale unor orașe ș.a. În Țara Românească cea mai răspândită reprezentare de inspirație heraldică, folosită pe cahle, este cea a acvilei bicefale, stemă a familiei Cantacuzino. Cercetări arheologice au scos la lumină asemenea piese în arealul bucureștean, în zona bisericii Sf. Gheorghe[1], a mănăstirilor Radu Vodă[2] sau Mihai Vodă[3], la Târgoviște[4], Filipeștii de Pădure[5] ș.a. Pe aceste cahle, interpretarea artistică a stemei cantacuzine este diferită. Cea mai timpurie piesă, cu stema familiei boierești menționate, poartă data 1666[6]. Este o placă de sobă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 31/25 cm. Decorul, în relief, a fost realizat prin modelarea pastei de lut într-un tipar de lemn. Piesa este nesmălțuită și ușor micasată. În câmpul cahlei este redată o acvilă bicefală cu aripile desfășurate, capetele încoronate, ghearele libere. Între capetele acvilei se află o coroană deschisă, interpretată artistic. În registrul inferior, o inscripție cu litere chirilice conține numele meșterului „**СИМЕОРV**", nume interpretat și drept „**SIMEON RUS <U>**"[7] și anul executării lucrării „**1666**". Câmpul este înconjurat de un chenar dispus oblic spre interior și decorat cu elemente vegetale stilizate (Fig. 1). Realizarea artistică este opera unui artist talentat, care, conștient de valoarea sa, a ținut să-și semneze opera, procedeu folosit în foarte puține cazuri la piesele de ceramică monumentală. Cahla a fost descoperită în Muntenia, într-un loc

[1] *Bucureștii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice*, București, 1959, pl. CVII/10.
[2] *Ibidem*, pl. LXII/1.
[3] *Ibidem*, pl. LXXX/2; S. Morintz, Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă*, în „Studii și Referate", I, 1954, București, (extras, p. 65, fig. 12/3).
[4] O piesă achiziționată în zona orașului Târgoviște a figurat în colecția Barbu Slătineanu. În prezent se află în colecția CNM - C. D. Târgoviște, inv. 287.
[5] O piesă inedită în colecția Muzeul Județean Prahova - Ploiești.
[6] Sp. Cegăneanu, *Obiecte bisericești studiate și descrise de ...*, București, 1911, p. 7, fig. C (piesa azi pierdută se afla în colecția Muzeului Național de Antichități); B. Slătineanu, *Plăci de ceramică românească din secolul al XVII-lea*, în „RIR", vol. VIII, 1938, p. 60-61 (extras p. 7-8, fig. 3); idem, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, fig. 116, p. 193 (piesa a fost descoperită în Muntenia, într-un loc nedeterminat și procurată prin intermediari.
[7] *Inscripțiile medievale ale României*, vol. I, *1395-1800 - Orașul București*, București, 1965, p. 466 - nr. 552 (cu mențiunea că a fost achiziționată la Curtea de Argeș? și se află în Colecția mixtă de artă comparată).

nedeterminat. Barbu Slătineanu[8] făcea observaţia pertinentă asupra asemănării dintre forma şi decorul chenarului de pe această placă şi „forma şi chenarul" de pe o altă placă, descoperită la sfârşitul secolului al XIX-lea, cu ocazia restaurării Bisericii Episcopale de la Curtea de Argeş, placă ce are ca decor un grifon[9].

Un fragment de cahlă smălţuită policrom (ocru, verde închis şi verde deschis) cu acelaşi ornament, a fost descoperit la Herăşti, judeţul Giurgiu[10].

Recentele cercetări arheologice de la Câmpulung[11] au scos la lumină fragmente ceramice ce provin, probabil, de la patru cahle la a căror decorare s-a folosit acelaşi tipar cu al pieselor enunţate mai sus. Două dintre fragmente păstrează, parţial, inscripţia cu numele meşterului, redat cu litere chirilice SI <MEON RUSU> şi anul executării piesei 16 <66> (Fig. 2 - reconstituire). Unele dintre fragmente de cahle descoperite la Câmpulung au avut suprafaţa exterioară smălţuită în verde (smalţ mult exfoliat în prezent), iar altele au fost nesmălţuite.

Atunci când sunt rezultatul unei comenzi speciale, teracotele din secolul al XVII-lea s-au dovedit a fi realizări artistice deosebite, manifestând aceleaşi caracteristici ca şi sculptura în lemn sau piatră a secolului respectiv. În această perioadă ornamentica se înnoieşte cu motive florale şi vegetale: laleaua, acantul, vrejuri ce descriu în mişcarea lor linii meandrice din care se dezvoltă , într-un echilibru decorativ, alte frunze, boboci sau flori. Influenţa Renaşterii sau mai târziu a Barocului se face simţită, dar contopită în stilul propriu al artei munteneşti. Repertoriul decorativ al principalelor genuri de artă este folosit şi la împodobirea cahlelor. Chenarul compus din elemente vegetale şi florale, chenar ce ornamentează uşile şi ferestrele monumentelor de cult sau laice, cadrele marginale ale pisaniilor sau pietrelor de mormânt, aceste chenare sunt întâlnite, realizate stilizat, la unele teracote de sobă. Compoziţiile decorative de pe unele teracote, compoziţii în care elementul heraldic (stema Ţării Româneşti sau un blazon al familiei nobiliare) se asociază cu ornamentica florală, îşi găsesc corespondent în paginile tipăriturilor contemporane[12].

Folosirea la construirea sobelor a cahlelor, unele de evidentă reuşită artistică, face parte din preocuparea societăţii medievale româneşti pentru confort şi armonia ambientului. Decorarea unei sobe dintr-o casă câmpulungeană a secolului al XVII-lea cu acvila bicefală nu poate fi întâmplătoare. Presupunem că proprietarul medieval al unei asemenea locuinţe ar fi putut avea tangenţe cu marea familie boierească a Cantacuzinilor.

---

[8] B. Slătineanu, *Plăci de ceramică românească din secolul al XVII-lea*, în „RIR" VIII, 1958 (extras p. 8, nota 1).

[9] Gr. Tocilescu, *Biserica Episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeş restaurată în zilele M.S. Regelui Carol I şi sfinţită din nou în ziua de 12 octombrie 1886*, Bucureşti, f.a., fig. A, p. 36.

[10] Piesă inedită în colecţia Muzeului Naţional de Artă - Bucureşti, inv. C. 740.

[11] Cercetarea arheologică la Câmpulung din august - septembrie 2001, a fost condusă de Gh. I. Cantacuzino. Piesele menţionate au fost descoperite în str. Negru Vodă 76, sector corectat de M. V. Rădulescu.

[12] Stema familiei Cantacuzino cu iniţialele spătarului Mihail Cantacuzino se află pe Antologhionul tipărit la Râmnic, 1705 (Bibl. Acad. CRV, nr. 147); stema lui Şerban Vodă Cantacuzino se află pe Biblia tipărită la Bucureşti în 1688 (Bibl. Acad. CRV, nr. 86). Pentru alte reprezentări heraldice pe cahle vezi Maria Venera Rădulescu, *Influenţe heraldice pe cahle argeşene - „leii rampanţi - afrontaţi"*, în „Argessis. Studii şi Comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, IX, 2000, p. 165-172.

Fig. 1 Cahlă decorată cu acvila bicefală, descoperită în Muntenia (loc nedeterminat)

Fig. 2 Cahlă decorată cu acvila bicefală, descoperită la Câmpulung Muscel (reconstituire)

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PISCANI, JUDEȚUL ARGEȘ

SPIRIDON CRISTOCEA

La circa 15 km nord de Pitești, pe Valea Râului Doamnei, se află satul Piscani, veche localitate argeșeană[1]. Prima atestare documentară a acestei localități este consemnată în zapisul datat înainte de 6 iulie 1526 prin care Magdalina monahia dăruiește lui Gânștea cel Bătrân și fiilor săi un loc de casă în Micești, printre martori aflându-se și „din Piscani Alăman"[2].

Satul este cunoscut în istoria noastră prin stăpânul său, marele logofăt Vlaicu din Piscani. Fiu al lui Pătru postelnic, Vlaicu din Piscani a jucat un rol important în viața social-economică, politică și culturală a Țării Românești. Ca și ceilalți mari boieri ai țării, marele logofăt Vlaicu a fost posesorul unui întins domeniu feudal constând din sate, munți, mori, rumâni, țigani ș.a. Printre satele pe care le stăpânea se afla și Piscaniul pe care l-a cumpărat de la Arfa pentru 2400 de aspri, stăpânirea fiindu-i întărită la 29 decembrie 1532 de către domnitorul Vlad Vintilă de la Slatina[3].

Dar Vlaicu din Piscani a jucat un rol deosebit în viața politică a Țării Românești prin dregătoriile pe care le-a deținut, prin susținerea sau combaterea unor domnitori. Ridicat în dregătoria de clucer de către domnitorul Radu de la Afumați, Vlaicu a deținut această demnitate între 26 iulie 1526 - 12 februarie 1533. Numit mare logofăt de către domnitorul Vlad Vintilă, Vlaicu a fost titularul aceastei dregătorii o perioadă destul de lungă (6 septembrie 1534 - 22 iunie 1540). Cu toată prețuirea de care se bucura din partea domnitorului Vlad Vintilă, marele logofăt Vlaicu s-a alăturat partidei ostile care-l va ucide pe voievod. Domnitorul Radu Paisie l-a menținut în dregătoria de mare logofăt fiind unul dintre sfetnicii săi credincioși în prima parte a domniei. Împreună cu frații săi, Mihnea pârcălab și Badea, marele logofăt Vlaicu a fost ispravnic la zidirea mănăstirii Valea a lui Radu Paisie. După 1539 Vlaicu a trecut de partea boierilor ostili domnitorului, iar în lupta de la Fântâna Țiganului s-a aflat în tabăra răzvrătiților. Printre boierii prinși în luptă alături de Laiotă Basarab și uciși de către Radu Paisie s-a aflat și marele logofăt Vlaicu din Piscani[4].

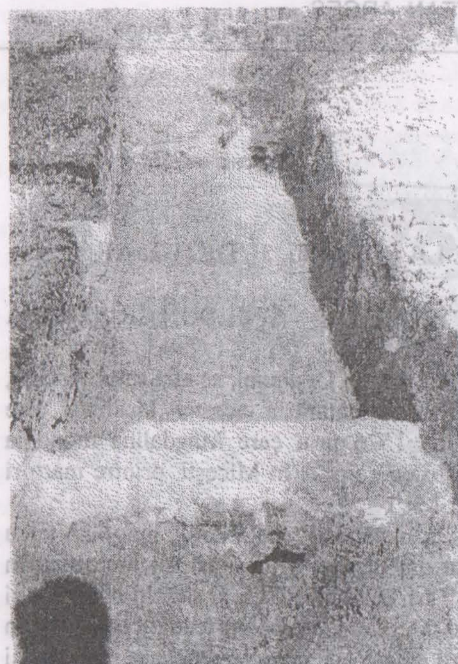
---

[1] Despre istoria satului Piscani vezi: Teodor Dina, *Piscani Negreni vechi sate argeșene de pe Valea Râului Doamnei File de Istorie*, Pitești, 1998; idem, *Biserica Sf. Nicolae Piscani Scurtă monografie*, Editura Tip Naste, Pitești, 1999.

[2] *DRH, B, Țara Românească*, III, nr. 22, p. 40.

[3] *Ibidem*, nr. 141, p. 220.

[4] N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țările Române și Moldova sec XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 104.

Secţiunea I. Vedere din est.

Stâlp de susţinere a planşeului

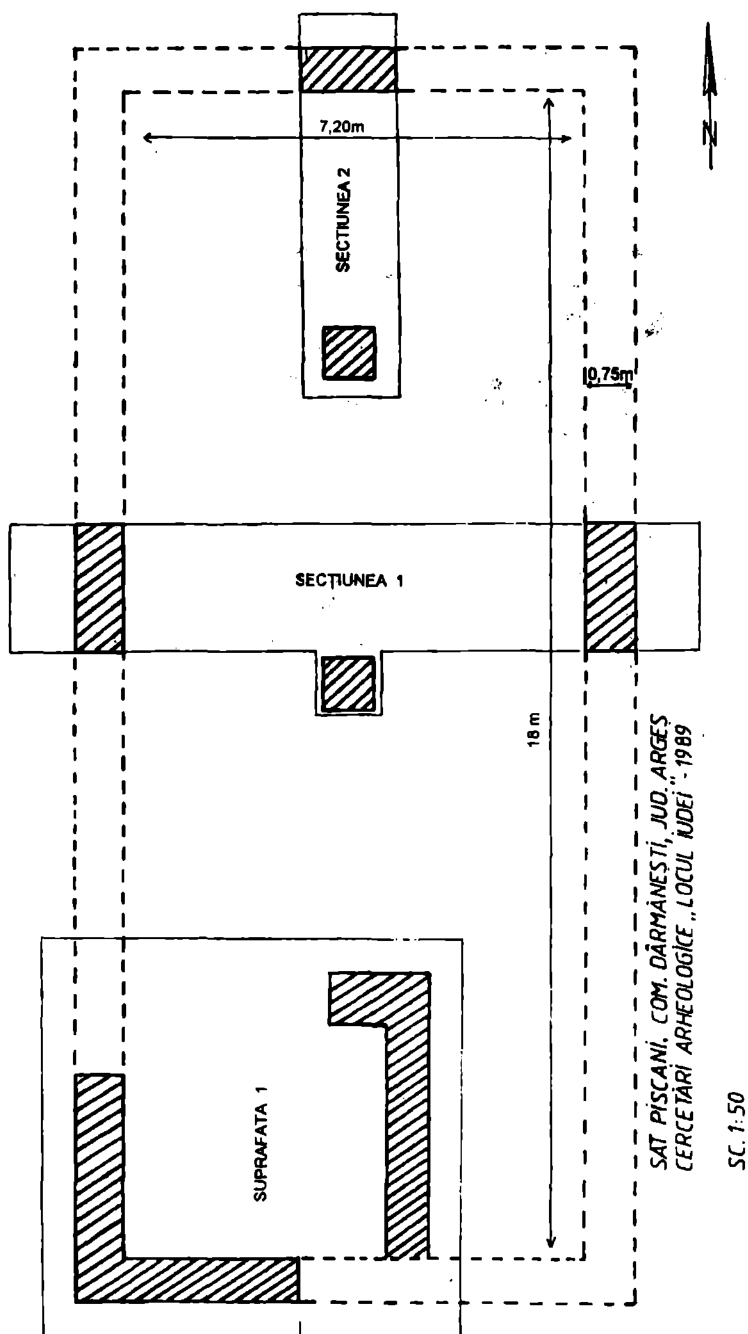
Deşi era stăpânul a numeroase sate, Vlaicu mare logofăt a fost legat mai mult de satul Piscani unde, potrivit tradiţiei, şi-a construit curtea sa. Pe raza satului Piscani se află un punct numit „Locul Iudei" unde, potrivit aceleiaşi tradiţii, s-ar fi aflat curtea lui Vlaicu.

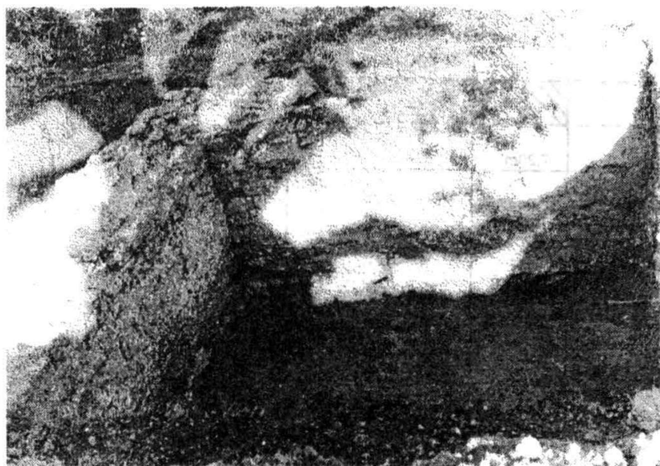
Prin trădarea faţă de Radu Paisie, şi mai înainte faţă de Vlad Vintilă, Vlaicu a fost comparat cu Iuda Iscarioteanul, de unde şi explicaţia denumirii păstrată prin tradiţia locală a zonei fostei curţi feudale din Piscani ca „Locul Iudei".

În partea estică a acestui deal, vis a vis de biserica satului, se distingeau sub iarbă şi bălării urmele unor ziduri care arătau că aici a existat un edificiu.

În vederea cercetării locului am trasat mai multe secţiuni în urma cărora au fost descoperite porţiuni din fundaţia şi elevaţia unei clădiri de dimensiuni apreciabile. Orientată nord-sud, clădirea de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 18 m x 7,20 m, în interior, avea pivniţă pe toată suprafaţa sa, planşeul fiind susţinut de doi stâlpi din cărămidă (80 cm x 80 cm). Ca material de construcţie au fost folosiţi bolovani de râu, de mărime mijlocie, şi cărămizi cu dimensiunile: 30 cm x 15 cm x 5 cm; 28 cm x 15 cm x 5 cm; 32 cm x 16 cm x 5 cm. Zidurile, cu grosimea de 0,75 m, au fost edificate din aceste materiale alternându-se rândurile de bolovani cu cele de cărămizi. Gârliciul pentru intrarea în pivniţă se afla în partea de sud-vest al clădirii.

Materialul arheologic descoperit, pe baza căruia să se poată face datarea construcţiei, este destul de sărac, constând din fragmente ceramice zgrafitate datând din secolul al XVI-lea. Tot acestui secol aparţin şi fragmentele de cahle, smălţuite şi nesmălţuite, care au diferite motive decorative. Au mai fost recuperate, de asemenea, câteva materiale feroase (cuie, piroane) folosite la construcţia clădirii. Observaţiile stratigrafice ca şi materialele descoperite pledează pentru datarea acestei clădiri în secolul al XVI-lea. Extinderea cercetărilor asupra unei zone mai mari de pe platou ar putea elucida problema dacă aici a existat curtea marelui logofăt Vlaicu Piscanul.

N
7,20m
SECȚIUNEA 2
0,75m
SECȚIUNEA 1
18 m
SUPRAFAȚA 1
SAT PISCANI, COM. DÂRMĂNEȘTI, JUD. ARGEȘ
CERCETĂRI ARHEOLOGICE „LOCUL IUDEI” - 1989
SC. 1:50

Colțul de sud-vest al clădirii din secolul al XVI-lea.

De asemenea, pentru clarificarea problemei privind locul unde a fost înmormântat marele logofăt Vlaicu se impun cercetări în biserica din Piscani datând de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, unde se află o piatră de mormânt cu inscripția martelată, cu excepția voievodului „Mircia voivoda" (Mircea Ciobanul).

Potrivit opiniilor exprimate până în prezent Vlaicu a fost înmormântat la mănăstirea Valea[5] sau la Retevoieşti[6]. Existența în biserica satului Piscani a pietrei de mormânt cu inscripția „Mircia Voievod" a permis afirmația existenței sub actuala construcție a unui locaş mai vechi (fundații), ctitorit de Vlaicu, lucru care nu poate fi dovedit decât prin căutări arheologice

[5] *Ibidem.*

[6] Vitalie Stănică, *Un domeniu feudal din secolul XVI de pe meleagurile argeşene*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti", 1980, p. 255.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

MONETE TURCEŞTI DESCOPERITE PE TERITORIUL COMUNEI MOZĂCENI ŞI PE MOZACU

ION NANIA
ROMEO MASCHIO

În primăvara anului 1961 am urmărit multe zile aşezarea Coţofeni de pe botul de deal aflat pe partea dreaptă a Mozacului, înconjurat în partea de sud şi sud-est de drumul Bucureştilor (Drumul Sării, Drumul Olarului, Drumul Cureştilor), ocazie cu care, în ziua de sâmbătă, 25 martie 1961, am găsit la vest de Salcia lui Iabanacu[1], cinci monete turceşti. Apele provenite din topirea zăpezilor, dar mai probabil viiturile ploilor rupseseră marginea drumului şi împinseseră o cantitate masivă de lut argilo-nisipos cu multe pietricele până în apropiere de malul Mozacului, în faţa locului de vărsare a Bătiei în râu. Cele cinci monete se aflau pe aluviune, cam la opt metri de malul râului; lungimea aluviunii era de 14,5 - 15 m, în total peste 10 m.c. Am început săparea cu şpaclul începând de la marginea revărsării spre şanţul-viroagă săpat de ape. Am reuşit să controlez cam 1/3 din lungime şi am mai descoperit încă 11 piese. A doua zi, în răsăritul zorilor ne aflam acolo împreună cu Radu M. Badea din satul Leşile[2]; la orele 16^{30} terminasem de dat la şpaclu şi de cernut printr-o sită de nisip întreaga aluviune. Am mai descoperit încă 28 monete dintre care 9 într-un singur loc, la o distanţă de 12 - 12,5 m de marginea avalului aluviunii şi la 3 m de pornirea rupturii, chiar lângă marginea ruptă a drumului, la o adâncime de 0,28 - 0,30 m de partea superioară a rupturii; monetele erau lipite de pământul compact, nerupt de ape; aici credem că a fost locul în care s-a aflat tezaurul. Nu am găsit nici un ciob, ceea ce dovedeşte că micul tezaur s-a aflat într-o pungă din piele sau din ţesătură care a putrezit. Cele 44 monete se prezintă astfel:

1. Para bătută de sultanul Mustafa al III-lea (1757-1774) la Constantinopol în anul 1757.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
2. Para - Mustafa al III-lea, Constantinopol, 1758.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,11 g.
3. Para - Abdul Hamid I (1774-1789), Constantinopol, 1774.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,23 g.
4. Para - Abdul Hamid I , Constantinopol, 1786.

[1] Salcie multiseculară, scorburoasă, dar încă viguroasă, tăiată după colectivizarea agriculturii, prin anii 1963-1964. Onomasticul este de origine greacă; cf. gr. *Banakos, Banakou.*
[2] Născut în satul Leşile la 1 mai 1919.

Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,30 g.
5. Para - Selim al III-lea (1789-1807), Istambul, 1790.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
6. Para - Selim al III-lea, Constantinopol, 1793.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
7. Para - Selim al III-lea, Constantinopol, 1794.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
8. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1798.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,22 g.
9. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1799.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,30 g.
10. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1804.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
11. Para - Mahmud al II-lea (1808-1839), Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
12. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol (?), 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
13. Para - Mahmud al II-lea, Istambul, 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
14. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
15. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
16. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
17. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
18. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
19. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
20. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g. Probabil că moneda era falsă.
21. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,21 g.
22. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,22 g.
23. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
24. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1813.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
25. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1814.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
26. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
27. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.

Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
28. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
29. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1816.
Ag.; D = 1,1 cm.; G = 0,10 g.
30. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1818.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
31. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1819.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,23 g.
32. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1819.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
33. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
34. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
35. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
36. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
37. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
38. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
39. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1824.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
40. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1824.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
41. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1826.
Ag.; D = 1,1 cm.; G = 1,10 g.
42. Para (?) - Defectă din batere; neidentificabilă.
Ag.; D = 1,14 cm.; G = 0,30
43.. Para (?) - Defectă din batere; neidentificabilă.
Ag.; D = 1,26 x 1,25 cm.; G =
44. Para - Monetă falsă din secolele al XVIII-lea - al XIX-lea.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.

Aşadar din cele 44 monete doar trei nu au putut fi identificate: două din cauza defecţiunii de batere şi a treia fiind un fals; toate provin din aceeaşi perioadă, după cele 41 identificate, monetele sunt acumulate într-o perioadă de 69 de ani, din 1757 până în 1826, pe timpul domniei a cinci sultani. De la sultanii Mustafa al III-lea (1757-1774) şi Abdul Hamid I (1774-1789) avem câte două monete de la fiecare; de la Selim al III-lea (1789-1807) avem şase exemplare. De la sultanul Mustafa al IV-lea, care a domnit mai puţin de un an (1807-1808), nu avem nici una. Cele mai multe, în număr de 31 provin de la sultanul Mahmud al II-lea (1808 - 1839).

Prin faptul că toate monetele descoperite sunt parale, deci de mică valoare, folosite în vânzările-cumpărările mărunte, putem trage concluzia că ele nu au aparţinut unui mare negustor sau boier, ci unui om de rând sau unui boernaş localnic care nu

avea intenţia cumpărării unor mărfuri scumpe, constituind mai degrabă „bani de buzunar".

Semnificativ rămâne faptul că monetele au fost descoperite pe unul din cele mai importante drumuri medievale din Ţara Românească, drum care lega Craiova şi Slatina de Bucureşti, chiar la intersecţia cu Drumul Mare, primul drum de la sud de Carpaţi atestat într-un itinerar străin, itinerariul de la Bruges,[3] redactat între anii 1380-1390[4], care lega Sibiul de Piteşti, pentru ca apoi să se facă popas la Ciupa, apoi la Valea pe Neajlov[5] şi în final la Giurgiu; între Ciupa şi Valea, drumul traversa Bâtia la vărsare, trecea pe la vest de Răscăeţi-Drăghineasca şi se-ndrepta, pe Câmpul Neajlovului, spre Hanul lui Pală[6], de aici spre Valea şi mai departe la Giurgiu şi Rusciuc.

Cu privire la momentul şi împrejurările în care punga a ajuns în marginea dreaptă a drumului, în acest punct bine marcat, putem emite două ipoteze. S-ar putea presupune că punga cu parale a fost pierdută. Această situaţie este exclusă; dacă punga ar fi căzut din buzunarul unui drumeţ, ar fi căzut pe drum şi ar fi fost găsită de un alt călător, drumul fiind destul de circulat până la începutul secolului al XX-lea; dacă ar fi căzut din buzunarul unui căruţaş, tot pe drum ar fi căzut, chiar dacă ar fi mers pe lângă animalele de tracţiune; mergea pe lângă boul sau calul din stânga, nu pe lângă cel înjugat sau înhămat la dreapta proţapului sau oiştei; aceasta în cazul că se deplasa spre răsărit; în cazul că s-ar fi deplasat spre apus, căruţaşul ar fi mers exact pe jumătatea drumului, pe lângă animalul din stânga. Apoi punga a fost îngropată la mică adâncime în mod intenţionat; în cazul atacării călătorului prin surprindere, de către hoţi, acesta nu avea timp să o îngroape.

Credem că punga a fost îngropată de un călător surprins în drum spre Bucureşti de năvălitorii ruşi, la sfârşitul lunii aprilie / începutul lunii mai, 1828. cunoaştem că la „25 aprilie / 7 mai 1828 trupele Rusiei ţariste trec Prutul"[7], iar „La 26 aprilie (8 mai, n.n.) guvernul rus a declarat război Turciei" şi doar „În cinci zile, trupele ruse au ajuns până la Brăila, Bucureşti, Craiova"[8]. Aşadar drumeţul nostru fiind surprins de năvălitorii care veneau dinspre Răscăeţi şi observându-i ieşind din pădurea ce se afla în faţa sa la 250-300 metri, a îngropat repede punga la 25-30 cm adâncime, în pământul mai afânat, din marginea drumului; se vede treaba că barbarii, chiar şi fără bani la el, i-au luat omului viaţa, bruma de parale rămânând îngropată timp de 143 de ani. Dacă Europa cunoaşte că în 1828 „Au avut loc excese groaznice ...... hoţii, omoruri etc."[9], provocate de barbaria rusă, la Mozăceni acestea trebuie să fi fost de o amploare nemaiîntâlnită de vreme ce mărăcinele cel mai ghimpos din ţara noastră, holera (Xanthium spinosus L.) a fost botezat chiselef[10]. Nu ne surprinde deci soarta pe care

---

[3] J. Lelewel, *Géographie du Mozen Âge*, Bruxelles, 1857, IV, p. 285-308.
[4] *Călători străini despre ţările române*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 21-22.
[5] *Ibidem*, p. 25.
[6] Cercetări personale; istoriografia românească nu posedă o hartă a drumurilor medievale din Ţara Românească, ceea ce produce mari confuzii printre istorici.
[7] *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 172.
[8] *Istoria României*, III, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 926.
[9] K. Marx, *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*, Publicate de acad. A. Oţetea şi S. Schwann, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 117.
[10] Date culese în 1956 de la Alexe Anghel Danciu (n. 1887), neştiutor de carte.

noi presupunem că a avut-o posesorul celor 44 de parale. Faptul că ultima monedă este bătută în anul 1826, cu un an şi jumătate sau doi înainte de năvălirea barbarilor ruşi nu ne surprinde şi nu ne împiedică de-a pune micul tezaur pe seama acestei invazii de vreme ce între penultima monedă databilă şi ultima identificată sunt tot doi ani: din 1924 şi 1826.

Toate cele 44 de monete sunt bine păstrate; relativ tocite sunt doar cele cu numerele 4 şi 15. prima este prevăzută cu două găurele opuse, spre margini, iar a doua cu una singură. Tot cu două găuri, una ceva mai spre interior faţă de margine, este şi moneda cu nr.27. nu este exclus ca aceste două monete să fi fost aranjate într-un colier. Alte cinci monete, nr. 6,9,14,16 şi 22, sunt prevăzute cu câte o gaură la margine. Credem că aceste şase monete, prevăzute cu câte o singură gaură, să fi fost folosite mai degrabă pentru mărţişoare, decât folosite ca podoabe; întrebuinţarea monetelor de argint la mărţişoare a fost un obicei străvechi în Ţara Vlaşca, cu profunde implicaţii în credinţele ţăranului român[11]. Moneda nr. 26 este mult subţiată şi ruptă într-o margine din timpul baterii. Pe 36 monete, locul baterii este trecut Constantinopol, iar pe cinci Istambul.

Din partea de vest a teritoriului Mozăcenilor provin şapte monete dintr-un tezaur pe care-l socotim pierdut, sau parţial descoperit.

În ziua de duminică, 14 martie 1971, în timpul unei periegheze pe Negrişoara, însoţit de doi ţărani destoinici şi iubitori de istorie, Radu M. Badea şi Roşioru M. Bogdan din satul Leşile, după ce am trecut pe dreapta Negrişoarei, pe planul care o traversa cam în dreptul confluenţei cu Valea Logofătului, afluentul său de pe stânga, la aproximativ 30 m de creasta malului (coastei), pe terasa plană, la circa 55 m sud de drumul amintit, însoţitorii respectivi au observat înşirate trei monete, cam la 25-30 cm una de alta, de-a lungul brazdei cu direcţia est-vest. Am început toţi trei săparea cu şpaclurile a unui şanţ lat de 0,50 m şi adânc cât adâncimea arăturii, cam 18-22 cm, dinspre est spre vest. Pe lungimea de 2,20 m s-au mai găsit încă cinci piese. Era clar că monetele proveneau dintr-un tezaur aflat, probabil, sub brazda alăturată, de unde fierul plugului le-a răsturnat. Am însemnat locul respectiv rămânând să venim ulterior cu o cazma şi o lopată. Reţinut de alte preocupări privind munca la catedră, abia peste trei săptămâni am hotărât să meargă cei doi oameni fără mine; nu am mai găsit punctul respectiv. La începutul lunii mai vegetaţia era mult prea mare; tezaurul a rămas în pământ. După 1984 Negrişoara a fost drenată; terasa a fost răzuită şi cu pământul care conţinea comoara şi vaste aşezări arheologice s-a acoperit vadul vâlcelei.

Cele şapte monete descoperite în ziua de 14 martie 1971 se prezintă astfel:

1. - Piastru - Mahmud I, (1730-1754); Constantinopol, 1730
Ag.; D = 3,8 cm.; G = 20,40 g.
2. - Piastru - Mahmud I, (1730-1754); Constantinopol, 1730
Ag.; D = 3,9 cm.; G = 20,70 g.
3. - Altmishlik - Abdul Hamid I (1774-1789); Constantinopol, 1774
Ag.; D = 4,5 cm.; G = 26,1 g.
4. - Altmishlik - Abdul Hamid I Constantinopol, 1774
Ag.; D = 4,5 cm.; G = 26,7 g.
5. - Altmishlik - Selim al III-lea (1789-1807); Istambul, 1789

[11] Ion Nania, *Miraculosul cuib de grangur*, în „Diana", IV, 1994, 5 (mai), Timişoara, p. 16.

Ag.; D = 4,5 cm.; G = 30,4 g.

6. - Altmishlik - Selim al III-lea, Istambul, 1790

Ag.; D = %,1 cm.; G = 25 g.

7. - Altmishlik - Selim al III-lea, Istambul, 1790

Cu. Suflat cu Ag.; D = 4,4 cm.; G = 24,40 g. Moneta posedă o gaură ovală largă de aproximativ 0,55 x 0,44 cm, la 0,55 cm de margine; lărgimea găurii ne dovedeşte că a fost purtată în părul împletit cu monete de către o ţigancă, nici româncele şi nici turcoaicele nepurtând părul în felul acesta.

Cum noi presupunem că monetele făceau parte dintr-un tezaur mai mare, nu putem face nici un comentariu cu privire la ascunderea lui. Putem doar preciza că monetele s-au aflat puţin mai la sud de hotarul dintre Mozăceni şi Negraşi, acest din urmă sat aflându-se, încă, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, între Valea Negraşului - Colnicul Negru de la răsărit de Recea, până în apropierea punctului în care au fost descoperite monetele. La 1888 deşi satul Negraşi era mutat pe dreapta Drâmbovnicului, încă se mai spunea că se află „pe apa cu acelaşi nume"[12] (adică pe Valea Negraşului). Este o zonă în care de-a lungul evului mediu au avut loc multe frământări sociale-militare, dar şi o zonă străbătută de drumuri importante ale ţării, o zonă bogată, cu negustori şi boieri de la care ne-au rămas îngropate şi alte comori. La numai 7 km vest de punctul descoperirii noastre s-a găsit comoara de la Deagurile[13], iar la aproximativ 8 km sud-vest s-a aflat tezaurul de la Izvoru[14]. Nu mai amintim şi alte comori din care nu s-a recuperat nici o piesă. Important rămâne faptul că monetele scoase de plugul tractorului în toamna anului 1970 şi găsite de noi în primăvara anului 1971, s-au aflat pe teritoriul comunei Mozăceni.

Un număr de 11 monete turceşti au fost descoperite pe Valea Mozacului, în puncte diferite. Le prezentăm în ordinea punctelor în care s-au găsit, dinspre nord spre sud, numerotându-le de la 1 la 11:

1. - Beşlik - Ahmed al III-lea (1703-1730); Edirne, 1709,

D = 3,3 cm.; G = 2 g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat.

2. - Onluk - Abdul Hamid I (1774-1789); Istambul, 1776,

D = 3,2 cm.; G = 3,4 g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat.

Ambele monete au fost găsite întâmplător în 1956 în grădina casei locuitorului Petre B. Nania (azi Ion P. Nania zis Zărzărel) din satul Leşile, în aşezarea din punctul nr. 48 de pe Valea Mozacului[15], la adâncimea unei cazmale, cam la un metru una de alta.

3. - Beşlir - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, 1816.

Bronz aurit; D = 2 cm.; G = 1 g. Moneta, prevăzută în margine cu o gaură pentru purtat, a fost găsită în anul 1958 în curtea actualei şcoli din satul Leşile, în aşezarea nr. 65 de pe Valea Mozacului[16].

---

[12] George Ion Lahovari, *Dicţionar geografic al judeţului Argeş*, Societatea Geografică Română, Bucureşti, 1888, pentru. 113.

[13] Romeo Maschio, *Tezaurul monetar de la Deagurile-Argeş*, comunicare prezentată la sesiunea anuală de comunicări a Muzeului Judeţean Argeş, 11-12 noiembrie 1983.

[14] Idem, *Tezaurul de monete feudale, de la Izvoru, jud. Argeş (sec. XVI-XVII)*, în „Argessis. Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, VII, 1995, p. 53-58.

[15] Ion Nania, Dragoş Măndescu, *Arheologia Văii Mozacului*, mss.

[16] *Ibidem*.

4. - Altmishlik - Mustafa al III-lea (1757-1774); Istambul, 1757,

Ag.; D = 4,2 cm.; G = 26,60 g. Moneta a fost descoperită în punctul Cerani, la vest de Şoseaua Mare (Şoseaua Giurgiului - Piteşti - Giurgiu), la circa 3-3,5 m de marginea şoselei, de către elava Badea St. Ioana din clasa a V-a de la Şcoala Mozacu, în ziua de 1 martie 1968.

5. - Piastru - Suleiman al II-lea (1687-1691); Constantinopol, 1687,

Ag.; D = 3,8 cm.; G = 14,8 g. Moneta a fost descoperită pe teritoriul satului medieval de pe dreapta Mozacului, în punctul nr. 93 de pe valea acestui râu[17].

6. - Beşlik - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, monedă tocită, cu anul emiterii şters.

Cupru; D = 2,1 cm.; G = ; a fost descoperită în acelaşi punct ca precedenta.

7. - Piastru rupt - Probabil de la Suleiman al II-lea (1687-1691).

Ag.; de foarte proastă calitate. D - după arcul marginii întregi ar fi fost, cu probabilitate, de 2,7 cm. Piesa a fost descoperită în octombrie 1969 de eleva Bădescu Gh. Ioana, la sud de Vâlceaua lui Tiliţă, pe Dealul Bordeiului, numit uneori şi Dealul Bălţii.

8. - Beşlik - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, 1836.

Cupru aurit; D = 2,1 cm.; G = 1,10g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat; a fost găsită de noi în aprilie 1970 lângă Drumul Guşaţilor (Drumul Misii), la est de râul Mozacu.

9. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1823.

Cupru aurit(?); D = 2,1 cm.; G = 1,2g. Moneta prevăzută cu o găurică pentru purtat, a fost descoperită în martie 1971, ceva mai în aval de locul în care a fost descoperită moneta precedentă.

10. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1836.

Br.(?); D = 2,1 cm.; G = 1,10g. Monedă găurită pentru purtat în salbă „de icuşari", găsită pe partea dreaptă a drumului amintit mai sus.

11. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1836.

Cupru probabil suflat; D = 2,1 cm.; G = 1,3g. Găurită pentru purtat moneta a fost descoperită în punctul La Troiţă-Puţişor, chiar lângă puţ. Amintim că întreaga zonă de la est de râul Mozacu, de o parte şi de alta a Drumului Mare - Drumul Guşaţilor (Drumul Misii) era acoperită de locuiri din epoca bronzului până în evul mediu foarte bogate, fiind o zonă unică nu numai pentru judeţul Argeş; totul a fost distrus prin drenarea văii; stratul arheologic a fost împins cu buldozerele în fundul ocheanelor şi bălţilor.

După cum putem constata, teritoriul comunei Mozăceni prezintă şi în ceea ce priveşte numismatica turcească un interes deosebit, alături de Izvoru şi Deagurile, iar Valea Mozacului rămâne un unicat şi în această privinţă[18].

---

[17] *Ibidem.*

[18] Identificarea şi dimensionarea monetelor aparţine în întregime numai unuia din autori: Romeo Maschio. Determinările au fost efectuate după: Nuri Pere, *Osmanlilarde Madeni parelar*, Istambul, 1968; Chester L. Krause, *Standard catalog Clifford Mishler of World coins*, 1999.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA BISERICA FOSTEI MĂNĂSTIRI PLĂVICENI, JUD. TELEORMAN (1995)

SPIRIDON CRISTOCEA
ECATERINA ȚÂNȚĂREANU
PAVEL MIREA

La circa doi km de malul stâng al Oltului, în lunca altădată inundabilă a marelui râu, pe raza com. Plopii-Slăvitești, jud. Teleorman, se păstrează încă, în stare de ruină, o parte din clădirile fostei mănăstiri Plăviceni. Satul Plăviceni[1], de la care și-a luat numele ctitoria lui Dragomir, marele dregător al lui Matei Basarab, este atestat pentru prima dată, sub numele de „Plăviceștii de Sus", la 23 ianuarie 1557, când domnitorul Pătrașcu cel Bun întărește lui Stoicea ban o ocină, pe care a cumpărat-o aici cu 2600 aspri turcești[2]. Peste câțiva ani, satul apare din nou în documente, însă de data aceasta sub numele de Plăviceni. La 17 decembrie 1569 domnitorul Alexandru Mircea întărește lui Neagomir din Plăviceni ocină în Pietroșani[3]. Aici a ctitorit Dragomir, denumit ad-hoc din Plăviceni, un lăcaș monastic care impresiona prin robustețea și în același timp eleganța construcțiilor, prin rafinamentul artistic al podoabei sculpturale și al picturii în frescă.

Înainte de a ne referi la aspectele cele mai importante pe care le ridică acest monument, vom zăbovi puțin asupra ctitorului său. Fiind unul din marii dregători ai lui Matei Basarab, Dragomir a reținut atenția istoricilor care i-au dedicat numeroase studii, ultimul și cel care lămurește multe din „necunoscutele" ridicate de viața și activitatea sa fiind cel al lui Paul Cernovodeanu[4]. Fiu al nepoatei (Voica) marelui ban Dobromir (din

---

[1] Satul Plăviceni făcea parte la 28 mai 1649 din județul Olt (Arh. Naționale București, Doc. ist. DXCIV/18), la 22 ianuarie 1651 din județul Romanați (Arh. Naționale București, Doc. ist., DXCIV/19), la 25 martie 1786 din județul Olt (Arh. Naționale București, Arhiva N. Kretzulescu, Plăviceni, nr.36), apoi a fost desființat, fiind inglobat la satul Dudu, care astăzi face parte din com. Plopii Slăvitești, jud. Teleorman.

[2] D. R. H., B, Țara Românească, vol. V, doc. 82, p. 88-89.

[3] *Ibidem*, vol. VI, doc. 174, p. 215-216.

[4] În legătura cu Dragomir mare vornic vezi: Ioan C. Filitti, *Mama și soția lui Mihai Viteazul*, în „Convorbiri literare", 1921, p. 609-627; Idem, *Ctitorii de la Plăviceni-Olt și neamul Doamnei Stancăi*, în „Arhivele Olteniei", VI, nr. 32-33, iulie-octombrie 1927, p. 266-281; Idem, *Biserici și ctitori*, București, 1932, p. 41-44; Idem, *Trei documente privitoare la neamul lui Dragomir vornicul (+ 1653) fratele Doamni Stanca a lui Mihai Viteazul*, în vol. *Câteva documente*..., București, 1936, p. 17-18; Kretzulescu Em. E., *Doamna Stanca Kretzulescu Basarab*, București, 1924; Tocilescu Grigore, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul. Studiu istoric (1560-1604)*, București, 1877, 55 p.; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, Editura enciclopedică română, București, 1971, p. 51-53; Paul Cernovodeanu, *Mănăstirea Plăviceni/Olt-un monument „genealogic" vitregit*, în „Arhiva genealogică", I(VI), Iași, 1994, nr. 3-4, p. 43-60;

Runcu)[5], Dragomir n-a avut avere în tinereţe astfel că prezenţa sa în istoria ţării în această perioadă a fost neînsemnată. În timpul lui Leon Tomşa, domnul Ţării Româneşti (1629-1632), s-a aflat printre boierii reuniţi în jurul agăi Matei din Brâncoveni, viitorul domn Matei Basarab, fapt pentru care a fost prigonit de marele vistier Necula din Ianina[6]. După înscăunare, Matei Basarab a răsplătit credinţa rubedeniilor[7] şi partizanilor săi, printre aceştia aflându-se şi Dragomir care a ocupat dregătoriile de mare armaş (1633 aprilie 10-1639 iunie 10), mare clucer (1639 octombrie 25-1641 iulie 9), mare ban (1641 septembrie 9-1643 decembrie 22) şi mare vornic (1644 ianuarie 2-1652 februarie 26)[8]. Unul din documentele care reliefează faptul că bogăţia şi cariera lui Dragomir s-au datorat numai lui Matei Basarab este diata pe care acesta o redactează la 6 martie 1652, „la vreamea de petrecaniia mea", în care se afirmă că cei doi soţi n-au avut „nici rumâni, nici ţigani, nici moşie, ci am câştigat amândoi dânpreună den mila Măriei Sale lui Vodă"[9]. Tot o confirmare a acestei realităţi o constituie zapisul lui Dragomir postelnic din Berindei, din 9 septembrie 1667, în care se afirmă că „au luat unchiu-mieu Dragomir vornicul pre Elina vorniceasa a-i fi jupâneasă şi fiindu ia rudă lui Matei vodă boeritu-l-au, şi cât au trăit unchiu-mieu tot boiariu mare au fost de au câştigat împreună... şi sate cu rumâni şi ţigani şi multe alte ce-au trebuit casii, bani, scule, dobitoc de tot fealiul"[10].

Pentru a-şi spori prestigiul în faţa contemporanilor, dar şi pentru a aduce o ofrandă divinităţii, Dragomir şi soţia sa Elina, care nu aveau copii, au construit la Plăviceni o mare şi frumoasă mânăstire. Dacă ne-am ghida după pisanie, mânăstirea a fost construită în 1648, însă câteva documente ne arată că ea este mai veche de această dată. Astfel, un document din 12 iunie 1630 menţionează un jurător „din Plăviceni, Neagoe monah"[11], iar la 16 octombrie 1637 Matei Basarab împuterniceşte mânăstirea Aluniş (Plăviceni) şi pe marele armaş Dragomir să întemeieze o slobozie pe pământul mânăstirii cu oameni străini, sârbi de peste Dunăre. Aceştia urmau să fie de ajutor lăcaşului şi scutiţi de „bir de taler, de miare cu ceară, de dijmă, de gorştină, de găleată cu fân, de toate dăjdile şi mâncăturile câte sântu preste an în ţeara domnii mele"[12]. La această dată lăcaşul era o construcţie modestă, din lemn, căci monumentul impunător

[5] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 51-53.

[6] *Ibidem*, p. 217-218.

[7] Dragomir din Plăviceni a fost căsătorit cu Elina (Ilina), fiica lui Radu din Brâncoveni şi Prooroci, rudă cu Matei Basarab. După moartea lui Dragomir, care la 6 martie 1652 îşi făcea diata, ea a devenit soţia lui Stroe Leurdeanu. În timpul răscoalei seimenilor, Stroe şi familia sa se refugiază la Braşov, unde Elina moare, după 28 iunie 1655, la naşterea unui copil. (Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCVII/187). În anul 1965 pe Dealul Goleasca, com. Ştefăneşti, jud. Argeş, a fost descoperit un depozit compus din 28 de tipsii (24 din cositor şi plumb, trei tipsii şi un capac de cazan din cupru) care a fost îngropat de Stroe Leurdeanu. Două din tipsii au aparţinut lui Dragomir, pentru că pe una din ele era realizată inscripţia „+ Dragomiru velu armaş" şi pe cealaltă „+ Dragomiru velu vornic" şi au ajuns în posesia lui Stroe Leurdeanu în urma căsătoriei lui cu Elina (Theodor Mavrodin, Eugenia Popescu, *Depozitul de vase feudale de la Ştefăneşti-Piteşti*, în Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti, Piteşti, 1969, p. 211-217; Spiridon Cristocea, *Din nou despre depozitul de tipsii feudale de la Ştfeăneşti, judeţul Argeş*, în „Revista Muzeelor", XXX, 1993, nr. 1, p. 22-29).

[8] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 170-171.

[9] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCVII/186.

[10] Arh. Naţionale. Bucureşti, Doc. ist., CXCII/69.

[11] D.R.H., B,Ţara Românească, XXIII (1630-1632), p. 217-218.

[12] Marieta Adam, *Documente inedite din arhiva Cretzulescu*, în „Studii şi materiale de istorie medie", VI, 1973, doc. 1, p. 360.

cu biserică, turn clopotniță, chilii și zid de incintă din cărămidă, a fost construit în 1648.

Începutul mănăstirii poate fi plasat în perioada indicată de aceste două documente. Înainte de urcarea pe tron a lui Matei Basarab, Dragomir nu dispunea de posibilitățile materiale realizării unei asemenea ctitorii. Ba mai mult, în timpul lui Leon Tomșa, a fost prigonit de marele vistier Necula din Ianina, sprijinitorul lui Tomșa, care „s-a ridicat cu mare năpastă și urgie împotriva lui Dragomir armaș, scoțându-l afară din țară și luându-i toate bucatele, fără dreptate și fără nici o vină...". Pentru a-și scăpa viața, Dragomir „a fugit și a pribegit în Țara Ungurească"[13].

Marile dregătorii pe care le-a ocupat după 1632, daniile și privilegiile cu care a fost răsplătit de Matei Basarab, i-au permis lui Dragomir să reconstruiască, de data aceasta din cărămidă, mănăstirea Plăviceni. Despre activitatea constructivă a lui Dragomir aflăm din pisania de piatră, datând din 4 mai 1648, amplasată deasupra ușii de intrare în pronaos[14]. Redăm în continuare textul pisaniei (Fig.1) după lectura noastră: „ + Cu vrearea lu Dumnezeu ridicat-au și au zidit această sfântă și dumnezeiască mănăstire den temelie de piatră lângă apa Oltului, la locu ce să chiamă Aluniși, pre hramul S<fe>ti Arhanghel Mihail, în zilele bunului și prea luminatului domn Io Mathei Băs<ă>rabă Vo<e>vod, cu truda și osteneala smeritului și plecatului robul lu Dumnezeu jupan Dragomir vel vornic și jupanița Elena, ca să fie pomeană în veaci dumnealor și părinților dumnealor. Ami<n>. Pis<ah> m<ease>ța mai 4 dni, vă leat 7146 (1648). Pis<ah> Fiseanțe log<o>făt"[15].

După cum se menționează în pisanie, mănăstirea a fost construită „lângă apa Oltului, la locu ce se chiamă Aluniși". Același loc este indicat și în diata lui Dragomir vel vornic, din 6 martie 1652, prin care partea „ce au fost sate, țigani, rumâni, vii, mori, dobitoc am dat tot la mănăstirea mea la Aluniș"[16]. Aflată pe patul de moarte la Brașov, Elina lasă, la 28 iunie 1655, jumătate din avere surorilor ei Calea și Stanca, urmând ca după moartea acestora bunurilor lor să fie „date și închinate toate la mănăstirea noastră la Aluniș"[17]. La 16 octombrie 1637, Matei Basarab împuternicește „mănăstirea ce să numește Alunișì" a-și strânge străini, în jurul ei, ca să-i fie de poslușanie[18]. În zapisul lui Dragomir postelnicul din Berindei, din 9 septembrie 1667, se menționează că

---

[13] *Catalogul documentelor Țării Românești din arhivele statului*, vol. IV, 1633-1639, București, 1981, doc. nr. 1546, p. 672-673.

[14] Întrucât biserica ajunsese în stare de ruină, pisania a fost desprinsă, în 1978, din amplasamentul ei și depozitată la Muzeul din Turnu Măgurele, având nr de inv. 124. Tot aici se mai găsesc câteva ancadramente de la ferestrele bisericii.

[15] Pisania, confecționată din calcar (1,68 m x 0,85 m), a fost publicată, însă cu greșeli, de: Iuliu Tuducescu, *Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu*, în „Literatură și artă română", anul IX, 1905, nr. 7-8, p. 435-437; Virgil Drăghiceanu, *Pisania Mănăstirii Plăviceni-Olt*, în B.C.M.I, VII, 1914, p. 144 ; Kretzulescu Em. E, *op. cit.*; Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 169; Fernande Chirea, *Plai de baladă*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 83; Stan V. Cristea, Georgeta Done, *Monumente de arhitectură din județul Teleorman*, Alexandria, 1998, p. 21; Stan V. Cristea, Ion Moraru, Ecaterina Țânțăreanu, Gheorghe Popa, Titus Barabas, Gheorghe Cristea, *Monografia județului Teleorman*, Editura „Teleormanul liber", Alexandria, 1998, p. 261.

[16] Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCVII/186.

[17] Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCVII/187.

[18] Adam Marieta, *op. cit.*, p. 359-360.

unchiul său Dragomir vel vornic a lăsat averea sa Elinei „afară de ce au dat la mănăstirea lor de la Aluniş“[19].

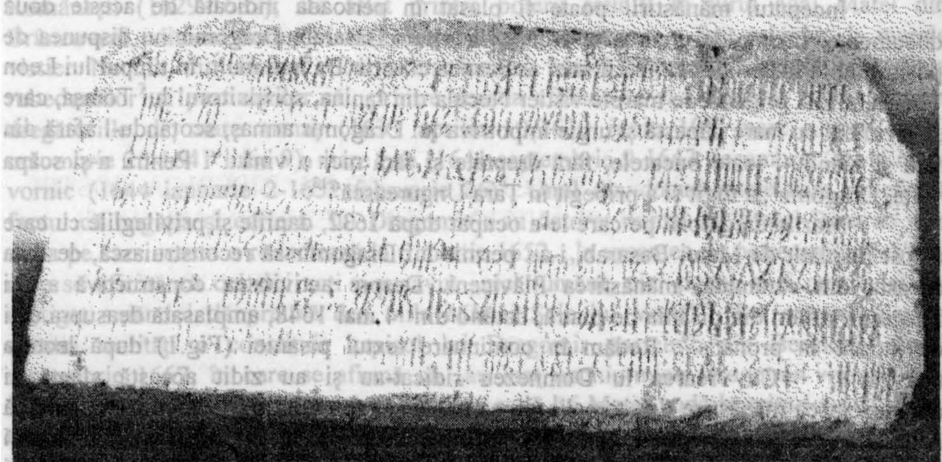

Fig. 1. Pisania bisericii fostei mănăstiri Plăviceni, 4 mai 1648.

În alte documente însă, contemporane cu cele de mai sus, se menţionează că mănăstirea se afla la Plăviceni. Astfel, la 28 mai 1649 Preda clucer Cepleanul schimbă nişte ţigani cu „Antonie egumenul de la sfânta mănăstire ce să chiamă Plăviceni ot sud Olt“[20]. La 22 ianuarie 1651 Goran logofătul dă partea sa de moşie din satul Plăviceni „la sfânta mănăstire de la Plăviceni.... care mănăstire o zidit de în temelie jupânul Dragomir vel vornic“[21].

Dacă despre Plăviceni se ştie că era sat, despre Aluniş documentele existente nu sunt clare. Din felul cum este menţionat în pisanie, „locu ce se chiamă Alunişi“, nu reiese că era sat. Nici din celelalte trei documente, pe care le-am menţionat, nu rezultă că Alunişul ar fi fost sat. Probabil că mănăstirea a fost construită în Aluniş, un loc de pe raza satului Plăviceni, iar lăcaşul monastic şi-a luat numele de la acest sat, ca de altfel şi ctitorul.

Nici în privinţa hramului lucrurile nu sunt clare. Astfel, în pisanie este menţionat hramul „S <fe>ti Arhanghel Mihail“, iar în diata pe care Dragomir o întocmeşte la 6 martie 1652 este consemnat „mănăstirea mea la Aluniş, unde iaste hram Arhangheli Mihail şi Gavril“.

Ca orice ctitor, Dragomir a înzestrat ctitoria sa de la Plăviceni cu cele necesare „vieţuirii“ comunităţii de călugări de aici. Ajungându-l „vreamea de petrecaniia“, Dragomir îşi întocmeşte, la 6 martie 1652, diata prin care îşi împarte averea. Astfel, soţiei sale Elina îi lasă satele Runcul, Păscăeştii, Ostra, Albota şi mai multe sălaşe de

[19] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCII/69.
[20] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., DXCIV/18.
[21] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., DXCIV/19.

ţigani care erau partea ei. Tot ce a fost partea lui „sate, ţigani, rumăni, vii, mori, dobitoc am dat la mănăstirea mea la Aluniş, unde iaste hram Arhangheli Mihail şi Gavril"[22].

Moartea lui Dragomir, după 6 martie 1652, căsătoria Elinei cu Stroe Leurdeanu şi mutarea la Goleşti, urmată la scurt timp de moartea ei la Braşov, după 28 iunie 1655, au lipsit mănăstirea de la Plăviceni de un sprijin puternic. Deoarece Dragomir şi Elina n-au avut copii, după moarte bunurile lor au revenit ctitoriei de la Plăviceni şi nepoţilor colaterali, printre aceştia numărându-se şi marele logofăt Radu Creţulescu. Ştiri despre relaţiile de rudenie dintre marele logofăt Radu Creţulescu şi Elina vorniceasa ne furnizează zapisul pe care, la 9 septembrie 1667, Dragomir postelnic din Berindei îl dă „nepoţilor Elinei vorniceasa, care au fostu jupăneasa unchiu-mieu lui Dragomir vornicul, anume Radul Creţulescul vel log.[23] şi Tanasie capitan ot Sărăcineşti[24] şi Necula post. ot Deleani şi Drăghici..." privitor la moştenirea celor doi soţi[25]. La începutul secolului al XVIII-lea, Iordache Kretzulescu şi soţia sa Safta au închinat mănăstirea Plăviceni bisericii Kretzulescu din Bucureşti. În anul 1863 a existat pericolul secularizării moşiei mănăstirii, dar ca urmare a intervenţiei eforilor Kretzulescu domnitorul Alexandru Ioan Cuza a hotărât prin decretul din 7(19) noiembrie 1865 că „biserica Kretzulescu din Bucureşti şi Plăviceni din Olt vor rămâne ca şi până acum sub administrarea familiei Kretzuleştilor, sub simpla priveghere a guvernului"[26].

Numărându-se printre marile lăcaşuri monastice din ţară, mănăstirea Plăviceni a fost consemnată în lucrările din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi în catagrafiile din secolul al XIX-lea. Astfel, fraţii Tunusli o menţionează printre cele şase mănăstiri care se aflau în judeţul Olt[27], Bauer, în lucrarea sa tipărită în 1778, consemnează Plăvicenii „pământ cu o mănăstire" situată pe Olt, aflată în districtul Romanaţi[28], iar în istoria lui Fotino este trecută în rândul metoaşelor[29].

22 Arh. Naţionale Bucureşti, CXCVII/186. Tot prin această diată, Dragomir lasă mănăstirii sale de la Lipov, care nu era terminată, „8 boi, 8 vaci, oi 100, stupi 40".

23 Radu Creţulescu, fiul lui Stan logofăt din Creţuleşti şi al Stancăi, fiica lui Fiera logofăt şi sora lui Papa Greceanu mare vornic. Prin prima sa soţia, Preda, Radu a fost nepotul lui Dragomir din Plăviceni mare vornic, prin a doua soţie, Marica, a fost cumnat cu fraţii Cantacuzino, iar prin sora sa, Alexandra, a fost cumnat cu marele clucer Tudoran Vlădescu. A jucat un rol important în istoria Ţării Româneşti fiind mare logofăt (1662 septembrie 29-1663 mai 22, 1665 februarie 2-1672 ianuarie 5), mare vornic (1674 iunie 7-1675 august 7), mare logofăt (1679 ianuarie 16-1680 martie 20). A fost membru al partidei Cantacuzinilor. (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 165-166).

24 Sărăcinescu Tănasie (din Sărăcineşti), nepotul lui Dragomir din Plăviceni mare vornic, rudă cu Radu Creţulescu mare logofăt. A jucat un rol important în istoria Ţării Româneşti, fiind mare armaş (1681 ianuarie 28-1682 decembrie 16), mare serdar (1683 martie 22-1684 ianuarie 8), mare comis (1684 mai 10- noiembrie 9) (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 241)

25 Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCII/69.

26 Lincă Belu, *Mănăstirea Plăviceni-Teleorman, un monument de certă valoare istorică*, în „Teleormanul", Alexandria, X, nr. 2226, 14 august 1998, p. 5.

27 *Istoria politică şi geografică a Ţerei Romanesci de la cea mai veche a sa întemeere până la anulŭ 1774, dată mai antĭiŭ la lumina în limba grecească la anul 1806 de fraţii Tunusli, tradusă de George Sion,* Tipographia Nationale a lui Stephan Rassidescu, Bucureşti, 1863, p. 175. Celelalte cinci lăcaşuri monastice erau mănăstirile Clocociov, Strehaia, Seaca şi schiturile Gâlmeie şi Deleni.

28 *Mémoires historiques et geographiques sur la Valachie ..., publiés par Monsieur de B(auer),* Frankfurt-Leipzig, 1778, p. 194-195.

29 Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei saŭ a Transilvaniei, Ţerrei Muntenesci şi a Moldovei,* tomul III, Imprimeria Naţională a lui Iosef Romanov et Companie, Bucuresci, 1859, p. 172.

Ca urmare a scurgerii vremii, a răutăţii oamenilor şi a cutremurelor, mănăstirea s-a degradat rapid. O primă relatare despre starea ei o constituie hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, domnul Ţării Româneşti (1774-1782), din martie 1775, prin care iartă mănăstirea de diferite obligaţii, motivând că este „seracă şi călcată de răzmiriţă şi moşioarele ce au avutu au fostu peste Oltu şi remâindu şi de acelea lipsită"[30]. Întrucât din cauza epistaţilor, bisericile Creţulescu din Bucureşti şi Plăviceni au ajuns la „scădere şi derăpănare", boierii Creţuleşti[31] trimit o jalbă mitropolitului, la 3 martie 1815, ca să întărească pe părintele episcop Stratonikia chir Ioanichie ca îngrijitor peste averile celor două lăcaşuri, cerere pe care mitropolitul Nectarie o aprobă la 12 martie 1815[32]. Pentru plata havaetului, în funcţie de starea materială pe care o aveau, mănăstirile au fost împărţite, la începutul anului 1813, în trei categorii. Datorită stării precare în care se afla, mănăstirea Plăviceni a fost plasată în categoria a doua, urmând să plătească jumătate faţă de cele din prima categorie[33].

Ştiri importante privind situaţia mănăstirii aflăm din raportul întocmit, în 1860, în urma cercetării mănăstirilor din judeţele Olt, Muscel, Dâmboviţa şi Prahova, acţiune întreprinsă în urma propunerii maiorului D. Papazoglu. Raportul care se referă la „Biserica cea pustie şi ruinată din siliştea satului Plăviceni, în lunca Oltului" conţine pisania mănăstirii şi lucrurile care s-au găsit „la această biserică care stă să se surpe în Oltu, căci au mâncat malurile până lângă dânsa şi care se află împrejmuită şi cu zid mare"[34].

Peste câţiva ani, în 1875, se face o nouă cercetare a bisericilor şi mănăstirilor din judeţul Olt. În „tabloul istoric" întocmit cu această ocazie despre biserică se consemnează că este „de zid, bună, pe temelie de piatră, forma ordinară". În schimb despre celelalte construcţii se menţionează: „Are curte de zid dupe attunci cam ruinată, o cloponiţă de zid forte înaltă, ruinată. În curtea bisericii se văd încă urme de chilii de pe attunci de călugări. Dar ainte bisericii se vede fi fost un balconu pe stâlpi de piatră"[35].

Faptul că în 1875 biserica se afla într-o stare mai bună se datoreşte reparaţiilor din despre care ne relatează autorii *Dicţionarului geografic al judeţului Olt*: „Biserica s-a mai reparat de Eforie la 1872, dar curtea şi chiliile ce a avut înăuntru sunt ruinate"[36].

Cea mai veche fotografie (Fig. 2), publicată de Iuliu Tuducescu în 1905, ne înfăţişează biserica într-o stare acceptabilă. Ea prezenta două turle, una peste pronaos,

---

[30] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. II, Lito-Tipografia Carol Göbl, Bucuresci, 1892, p. 59-60.

[31] Jalba a fost redactată de Constantin Cretzulescu mare ban, Istrate Cretzulescu, Toma Cretzulescu mare logofăt, Constantin Cretzulescu şi paharnicul Alecu Cretzulescu.

[32] Em. E. Kretzulescu, *Memoriu asupra aşezământului bisericii Kretzulescu*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl", Bucureşti, 1896, p. 75-76.

[33] V.A. Urechia, *op. cit*, vol. X, p. 15-16. Mănăstirea Plăviceni trebuia să plătească „taleri 300 la Logofeţia cea Mare, i la al 2-lea logofět taleri 100, i iar la muhurdar taleri 60, i la scris şi la cheltuială taleri 25".

[34] Arh. Naţionale Bucureşti, ms. 730, f. 68. Raportul consemnează lucrurile găsite în mănăstire cu ocazia cercetării întreprinse: „Un jeţ domnescu sculptat în lemn, cu arabescuri bizantine şi cu slove; uşa bisericii, asemenea de lemn, sculptată în flori; trei gergevele şi frontispiciul bisericii pe care este inscripţia sunt de marmură frumoasă, sculptate în arabescuri bizantine; două scaune de cântăreţi pe care pun cărţile, asemenea de lemn sculptat".

[35] Biblioteca Academiei Române, ms. 221, f. 108 v. -109.

[36] C. Alessandrescu, I. G. Sfinţescu, *Dicţionar geografic al judeţului Oltu*, Bucureşti, 1895.

înaltă şi subţire, şi alta peste naos, mai scundă şi mai largă. Pridvorul, cu două intrări centrale şi cîte una laterală, avea în colţurile vestice câte o mică turlă. Dacă turnul clopotniţă se afla aproape în aceeaşi stare ca şi astăzi, zidurile de incintă vizibile în fotografie se aflau într-o stare bună.[37].

Fig. 2. Mănăstirea Plăviceni, vedere din vest. După Iuliu Tuducescu, 1905.

Din consemnările lui Virgil Drăghiceanu, care cercetează lăcaşul în 1914, reiese că biserica era părăsită din moment ce „două splendide tetrepoade jeţ, sfeşnice din vremea lui Matei Basarab, zac asvârlite în această biserică ce servă de adăpost argaţilor moşiei“[38]. Aceeaşi stare jalnică este menţionată şi de G. Poboran, revizorul şcolar al jud. Olt, care în 1922 notează: „Azi nu mai slujeşte nimeni întrânsa şi tinde spre ruină“[39].

Trecerea timpului a grăbit ruinarea mănăstirii astfel că I.C. Filitti care cercetează monumentul consemnează cu amărăciune: „În vara 1926 mai existau, în stare de ruină, zidurile înconjurătoare ale mănăstirii de altă dată şi biserica ... rămasă fără geamuri, complect golită de mobilier, dar plină de molos, în urma recentei prăbuşiri a turlei principale şi gata a primi ploaia şi zăpada. O priveşte jalnică“[40].

La 7 august 1955 când cercetează mănăstirea (Fig. 3.), Paul Cernovodeanu constată că deşi lăcaşul era „părăsit, părăginit şi desafectat cultului .... starea generală de conservare a lăcaşului nu este atât de rea, nesuferind o distrugere prea mare. Învelitoarea de tablă este deteriorată, mai ales asupra altarului şi pronaosului, iar cele

[37] Iuliu Tuducescu, *Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu,* în „Literatură şi artă română“, anul IX, 1905, nr. 7-8, p. 435-437.
[38] Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 144.
[39] G. Poboran, *Din istoria judeţului Olt Mânăstirea Plăviceni,* în „Revista Societăţii Tinerimea Română“, Institutul de arte grafice Luceafărul, Bucureşti, nr. 1-2-3-4, ianuarie-aprilie 1922, p. 73-74.
[40] I. C. Filitti, *Biserici şi ctitori,* Bucureşti, 1932, p. 41-44.

două abside ale naosului prezintă câte o fisură, nu prea gravă". În schimb, despre zidul de incintă și chilii se menționează că „se află în totală ruină", mai bine conservate fiind câteva porțiuni de pe latura de nord vest și „turnul, pe jumătate dărâmat al cloptniței, de la intrare"[41].

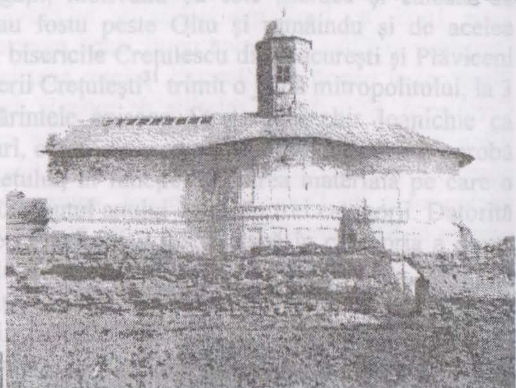

Fig. 3. Biserica Mănăstirii Plăviceni: stânga, vedere din vest, dreapta vedere din sud. (Foto arh. Paula Popescu, 1956)

După 1955, de când avem ultimele informații despre starea fostei mănăstiri, procesul de degradare a continuat și în același timp s-a accelerat. Distrugerea acoperișului din tablă a lăsat biserica la discreția intemperiilor. Pictura, de o remarcabilă valoare, era spălată de ploi, lapoviță și zăpadă, iar ignoranța unor oameni maturi sau copii s-a manifestat prin inscripționarea prenumelor pe pereții interiori și prin „scoaterea" ochilor ctitorilor și a unor sfinți. Ba mai mult, pentru „protejarea" ei au fost decapate capetele a doi sfinți de pe peretele de sud al pronaosului de către persoane avizate sau la comanda unor cunoscători. Din podoaba sculpturală a ferestrelor și ușii nu se mai păstrau decât puține elemente, restul fiind dispărute sau împrăștiate în jurul monumentului. Fără uși și fără ferestre, biserica servea ca adăpost pentru animalele aduse la pășunat în zilele călduroase ale verii.

Starea jalnică a monumentului (Fig. 4) a pus în sfârșit în mișcarea instituțiile laice și ecleziastice ale statului, hotărându-se repararea și restaurarea lui. Lucrările au început în anul 1999, fiind finanțate de Ministerul Culturii și Cultelor.

Cum este firesc și obligatoriu, lucrările de restaurare trebuiau precedate de cercetarea arheologică a monumentului. Un colectiv, alcătuit din Spiridon Cristocea de la Muzeul Județean Argeș, Ecaterina Țânțăreanu și Pavel Mirea de la Muzeul Județean

[41] Raport privind cercetarea mănăstirii Plăviceni, la 7 august 1955, de Paul Cernovodeanu, pe atunci referent tehnic pentru monumente istorice la Secțiunea de arhitectură și sistematizare a Sfatului Popular al Regiunii București.

Teleorman, a efectuat cercetări arheologice în biserică şi în exterior, pe latura de sud, în perioada 13 iulie -3 august 1995[42].

Fig. 4. Biserica fostei Mănăstiri Plăviceni: stânga sus, vedere din nord-est, dreapta sus, vedere din vest, stânga jos, vedere din sud-vest. (Foto. Eduard Florea, 1995)

Cercetările arheologice. Primul obiectiv care trebuia salvat era biserica. Aparţinând epocii lui Matei Basarab, biserica construită de Dragomir din Plăviceni este o construcţie de proporţii impunătoare având, în exterior, lungimea de 20,50 m, iar lăţimea, în axul absidelor laterale, de 11,50 m. De plan triconc, biserica este compusă din altar, naos, pronaos şi un pridvor adăugat în secolul al XIX-lea, astăzi căzut. Pronaosul avea o boltă în leagăn, iar peste naos se înălţa o turlă, de asemenea căzută. Un zid plin, străpuns de o uşă în axul bisericii, separa pronaosul de naos, iar separarea altarului s-a făcut printr-o tâmplă de zid adăugată mai târziu. Probabil, tot în secolul al XIX-lea absida semicirculară a altarului a fost prevăzută la exterior cu trei contraforţi: doi laterali şi unul central din cărămidă netencuită.

Om nou, deţinător al unei mari averi şi a unor însemnate demnităţi, Dragomir (Fig. 5) a ţinut să-şi afişeze poziţia în societatea vremii şi prin pictarea în pronaosul bisericii a 19 membri ai neamului său. Adevărată frescă de familie, galeria de portrete de la Plăviceni este un fapt puţin obişnuit în epocă deoarece de abia din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi mai târziu întâlnim asemenea practici[43]. Cei doi ctitori, Dragomir vornicul şi soţia sa Elina, sunt pictaţi în partea de sud a zidului de vest al pronaosului ţinând în mâini biserica construită de ei.

[42] Cercetările arheologice au fost continuate în anii 1997-2000 de către Ecaterina Ţânţăreanu şi Pavel Mirea care au investigat laturile de sud, nord şi vest ale incintei.

[43] Tabloul votiv şi galeria de personaje din pronaos au reţinut atenţia următorilor cercetători: Ioan C. Filitti, *Ctitorii de la Plăviceni-Olt şi neamul Doamnei Stanca*, în „Arhivele Olteniei", VI, nr. 32-33, iulie-octombrie 1927, p. 266-281; Idem, *Biserici şi ctitori*, Bucureşti, 1932, p. 41-44; Cornelia Pillat, *Pictura murală în epoca lui Matei Basarab*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1980, p. 27-29; Paul Cernovodeanu, *op. cit.* Considerăm însă că problemele pe care le ridică tabloul votiv n-au fost lămurite în totalitate.

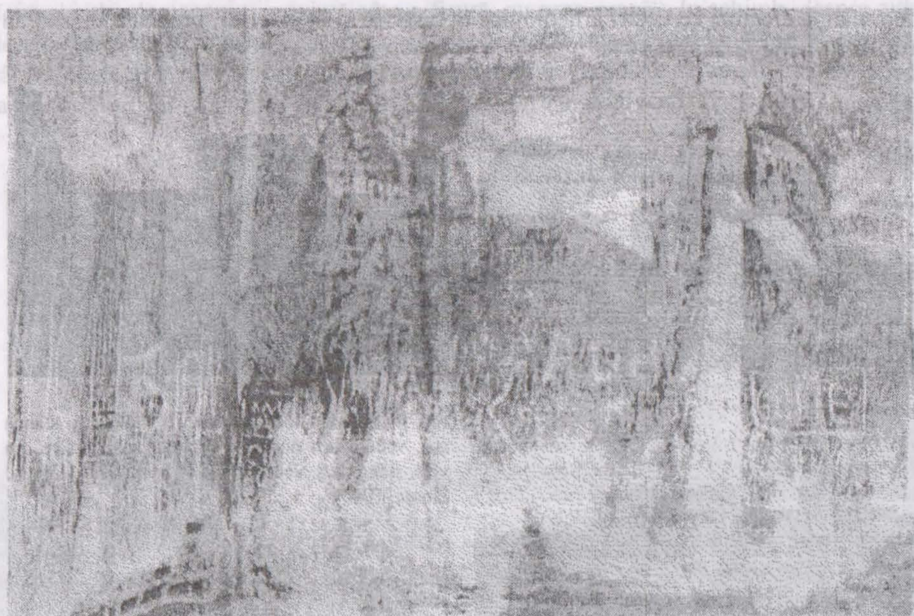

Fig. 5. Dragomir mare vornic din Plăviceni și soția sa Elina. După tabloul votiv din partea sudică a peretelui de vest al pronaosului. (Foto. Eduard Florea, 1995).

Cercetarea bisericii a început prin trasarea unei secțiuni principale (S1), pe axul edificiului, în altar, naos și pronaos (Fig. 6), urmată apoi de altele. După îndepărtarea un nivel de demolare compus din moloz, fragmente de cărămidă și pământ am interceptat în Secțiunea 1 o fundație orientată est-vest aparținând unei biserici anterioare, pe care pentru a o deosebi de cea actuală am numit-o Plăviceni 1. Secțiunile și casetele complementare ne-au permis stabilirea planului și dimensiunilor acestui prin edificiu.

Biserica Plăviceni 1. Prima biserică edificată (Fig. 7) pe acest loc a fost o construcție de plan dreptunghiular, cu absida altarului nedecroșată. Compusă din altar, naos și pronaos, biserica avea o lungime, în interior, de circa 15,80 m și lățimea -5 m. Fundația interceptată în secțiunile practicate, cu talpa la -0,90 m față de nivelul actual de călcare, este realizată din bolovani de râu de mărime mijlocie prinși cu mortar. Lățimea (circa 60 cm) și înălțimea fundației (30-35 cm) ne îndreptățesc să afirmăm că este vorba de un edificiu din lemn.

Materialele arheologice (ceramică, monede), datând din secolul al XVI-lea, interceptate atât în interior cât și în exterior, datează edificiul în acest secol, fiind, probabil, biserica satului respectiv. Lăcașul a servit ca biserică a mănăstirii (atestată la

16 octombrie 1637) până în 1648 când a fost demolată de constructorii lui Dragomir vornicul care au edificat din cărămidă şi piatră pe cea actuală.

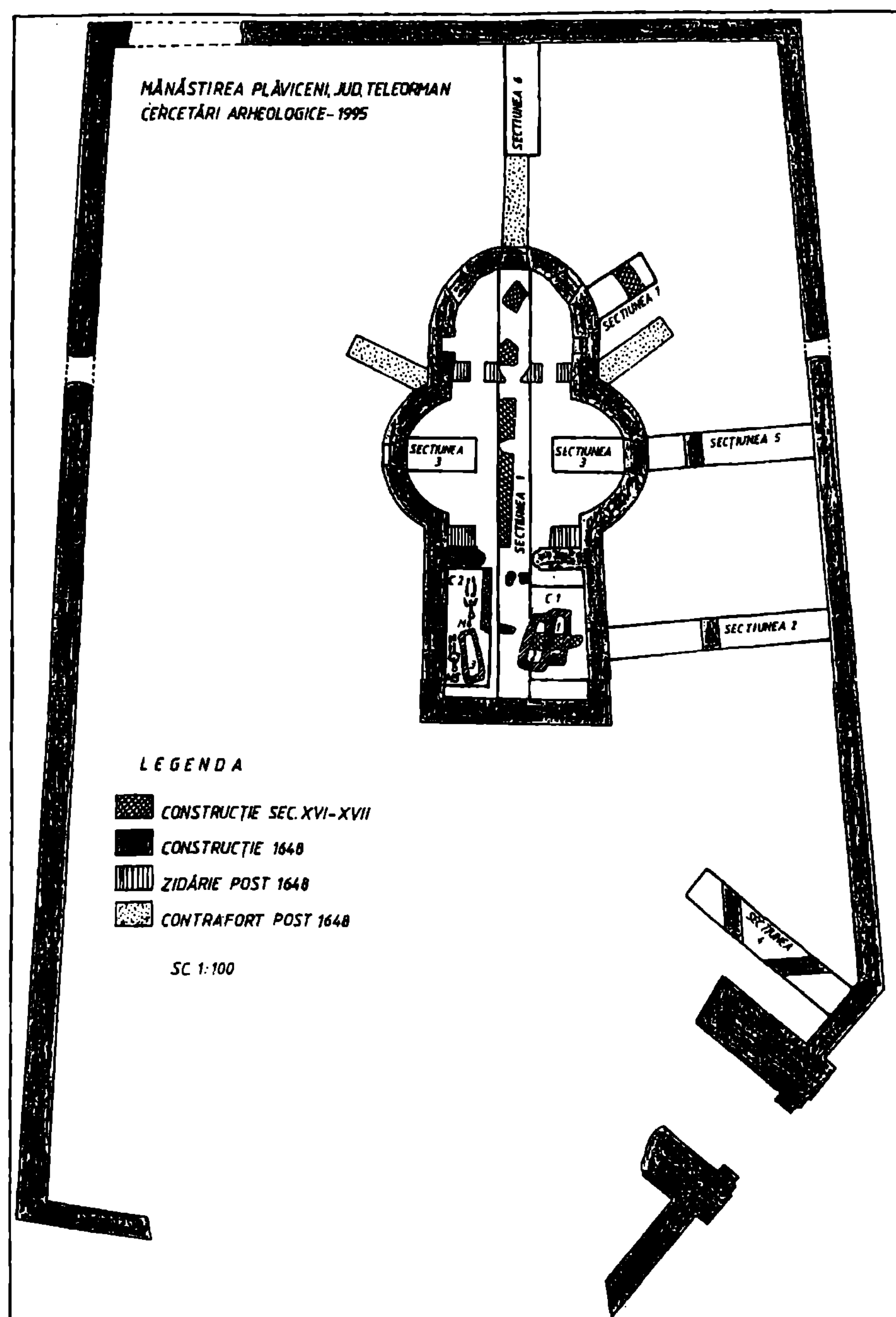
Fig. 6. Secţiunea 1: stânga, vedere din est, dreapta, vedere din vest (Foto. Eduard Florea)

Biserica Plăviceni 2. Construind o biserică de mari dimensiuni, meşterii zidari au realizat o fundaţie solidă care să asigure stabilitatea edificiului. Astfel, fundaţia zidului de est al pronaosului, cu lăţimea de 1,10 m şi talpa la -1,94 m faţă de nivelul actual de călcare, este făcută din fragmente mai mari de cărămidă, blocuri de piatră de stâncă şi rari bolovani de râu, prinşi cu mortar.

Zidul despărţitor dintre pronaos şi naos, cu talpa la -1,96 m, este făcut din aceleaşi materiale ca cel dinainte. Aşa după cum s-a putut observa în altar, prima pardoseală a bisericii a fost din cărămidă (27 cm x 14 cm x 4 cm), iar după deteriorarea ei s-a aşezat un strat de nisip de râu peste care s-a fixat o pardoseală din dale de piatră fasonate pe faţa de călcare.

Fig. 7. Secţiunea 1. Fundaţia de nord a Bisericii Plăviceni 1, vedere din vest.

MÂNĂSTIREA PLĂVICENI, JUD. TELEORMAN
CERCETĂRI ARHEOLOGICE - 1995
SECŢIUNEA 6
SECŢIUNEA 1
SECŢIUNEA 3
SECŢIUNEA 3
SECŢIUNEA 5
SECŢIUNEA 1
C 2
C 1
SECŢIUNEA 2
SECŢIUNEA 4
LEGENDA
CONSTRUCŢIE SEC. XVI-XVII
CONSTRUCŢIE 1648
ZIDĂRIE POST 1648
CONTRAFORT POST 1648
SC 1:100

Pe lângă datele pe care le-au furnizat privind sistemul constructiv şi evoluţia edificiului, cercetările au pus în evidenţă faptul că pronaosul a fost folosit ca necropolă, aici fiind descoperite cinci morminte, trei în cripte din cărămidă şi două înhumări direct în pământ, datând din secolul al XVII-lea. Bogatul şi preţiosul inventar funerar descoperit, mai ales în trei morminte, înregistrat în colecţiile Muzeului Judeţean Teleorman, constituie dovezi că cei înhumaţi au aparţinut familiei ctitorului, unul fiind, probabil, chiar Dragomir vornicul.

Cripta nr. 1. Fiind descoperită prima am notat această criptă (Fig. 8) cu nr. 1, deşi cronologic este construită în urma criptei nr. 2. Lipită de peretele de nord al criptei nr. 2, cripta nr. 1 are de fapt numai trei pereţi (est, vest, nord). Realizată din cărămidă (26 cm x 13 cm x 4 cm), cripta are, în interior, lungimea - 2,22 m, lăţimea la cap - 0,96 m, iar la picioare - 0,54 m. Sicriul, de la care au fost recuperate mai multe cuie, a fost depus direct pe fundul criptei care era tencuit. Întrucât cripta a fost spartă, aceasta era aproape plină cu pământ, moloz şi fragmente de cărămidă. După îndepărtarea acestora a fost descoperit scheletul unui adult (1,89 m) care era destul de deranjat. Inventarul funerar era compus din:

Fig. 8. Cripta nr. 1, vedere din est.

Fig. 9. Cripta nr. 1, inel sigilar aur sec. XVII)

- Inel (Fig. 9), sigilar (nr. inv. 22209). Aur (986 %, 16,73 gr.), chaton oval (15 mm x 13 mm) ce face corp comun cu veriga, care este puţin turtită. În câmpul chatonului a fost realizată cu măiestrie o compoziţie: un leu în faţa unui copac. Aşezat pe cele patru picioare care se termină prin gheare puternice, leul are capul ridicat, o coamă

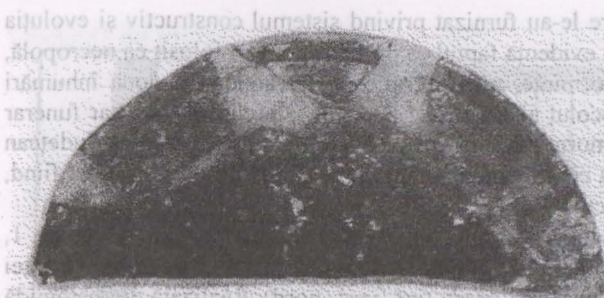

Fig. 10. Cripta nr.1. Ochi de fereastră.

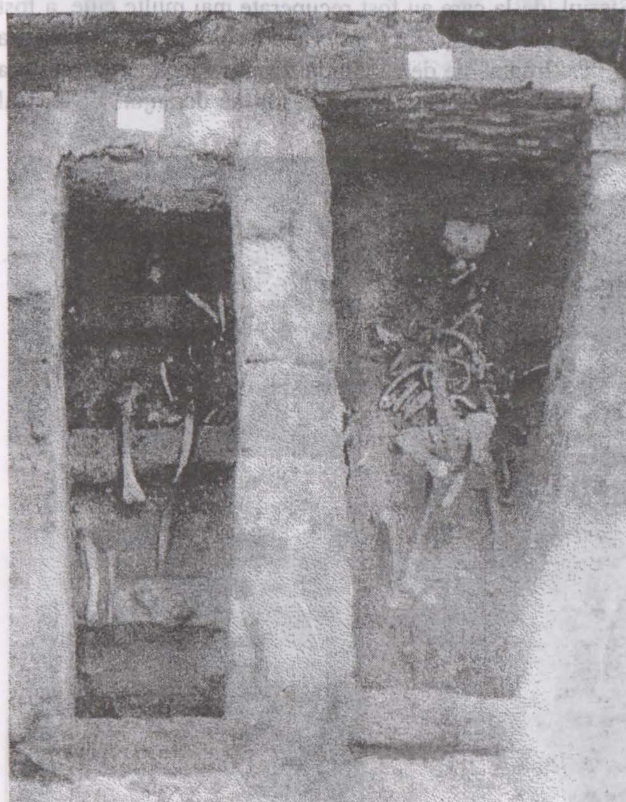

Fig. 11. Criptele nr. 1 (dreapta), nr. 2 (stânga).

bogată care-i acoperă tot pieptul, gura larg deschisă, iar coada, bifurcată, strecurată printre picioarele din spate se ridică până la nivelul capului. După poziția și după felul cum este reprezentat, leul pare destul de furios. În fața acestuia se găsește un copac desfrunzit cu trei ramuri, semnificând, probabil, „pomul vieții". Cercul care înconjoară întreaga compoziție este tocit în partea capului și a pomului, dovadă a folosirii lui.

În umplutura din criptă au fost găsite trei monede găurite (Ludovic XIV 1643-1715, Maximilian II 1569, Fredinand I 1556-1564) care n-au aparținut însă mortului, ele ajungând aici din pământul purtat cu ocazia spargerii criptei. De asemenea, au fost găsite fragmente de sticlă de la un ochi de geam (nr. inv. 25037) asemănător celor găsite la mănăstirile Snagov și Plumbuita (Fig. 10).

Cripta nr. 2. Făcută tot din cărămidă (29 cm x 15 cm, x 4 cm, 28 cm x 15 cm x 4 cm), cripta (Fig. 11) are, în interior, lungimea - 1,96 m, lățimea - 0,56 m, la cap, și - 0, 44 m, la picioare. Atât fundul criptei cât și pereții interiori au fost tencuiți. Sicriul a fost așezat pe trei rânduri de cărămizi, dispuse transversal la cap, picioare și mijloc. Ca și cripta nr. 1, această criptă a fost spartă, interiorul fiind plin cu moloz, fragmente de cărămidă și pământ. Pe fundul criptei a fost găsit scheletul unui adult, de la care s-au

mai păstrat numai oasele picioarelor şi craniul. Întrucât mortul nu avea inventar funerar, credem că acesta a fost luat de cei care au spart cripta. Doar, pe fundul criptei a fost găsit un fragment dintr-un bumb metalic.

Cripta nr. 3. Situată în partea de nord a pronaosului, cripta a fost făcută din cărămidă, dimensiunile ei fiind, în interior, de 2,16 m lungime, lăţimea la cap de 0,75 m şi la picioare de 0,70 m. Spartă şi ea, cripta era plină cu moloz, fragmente de cărămidă şi pământ. Cu toate acestea scheletul (1,66 m)era foarte puţin deranjat, mâna stângă fiind întinsă pe lângă corp, iar cea dreaptă având antebraţul aşezat pe bazin. Inventarul funerar (ac de văl, cercel, inel) ne arată că cel înhumat aici a fost o femeie (Fig. 12).

Fig. 12. Cripta nr. 3, inventar funerar (sec. XVII): 1. inel (nr. inv. 22211); 2. cercel (nr. inv. 22213); 3. ac de văl (nr inv. 22222); 4. vas funerar (nr inv. 25039).

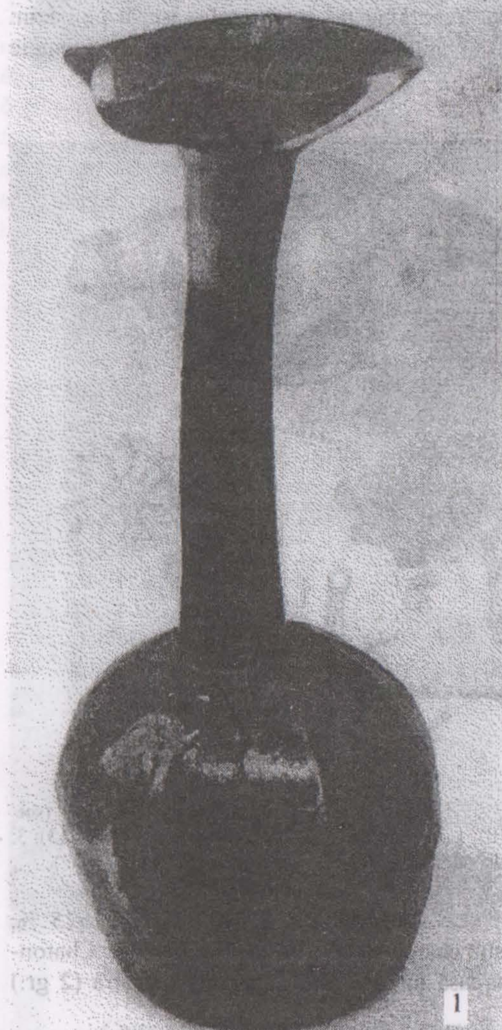
-Inel (nr. inv. 22211). Argint (925 %, 6, 39 gr.), are o toartă prevăzută imediat sub chaton cu câte două protuberanţe. Chatonul, care este lipit de toartă, prezintă o carcasă în care este încastrată o piatră (2 gr.) polifaţetată de culoare alb-verzuie[44].

- Ac de văl (nr. inv. 22222). Argint (2,38 gr., 600 %), lungimea de 3,8 cm, este prevăzut cu o rozetă cu 10 spiţe ce are în mijloc o carcasă în care este prinsă o piatră (0,15 gr.) de culoare verzuie. Găsit în partea stângă a capului.

[44] Menţionăm că pietrele de la inele şi cercei nu au fost expertizate pentru a vedea natura lor.

-Cercel (nr. inv. 22213). Argint (1,90 gr., 925 %), de formă triunghiulară, traforat, având în mijloc o carcasă în care este încastrată a piatră de culoare verzuie. Cercelul mai prezintă doi pandantivi, dispuşi în părţile laterale, ce au fixaţi în partea de jos tot o piatră. Tortiţa prin care cercelul se agăţa de ureche este ruptă pe jumătate.

-Vas funerar (nr. inv. 25039). Ceramică (înălţimea -7,8 cm, diam. gurii -6,6 cm, diam. fundului- 4 cm) , a fost găsit în partea dreaptă a capului.

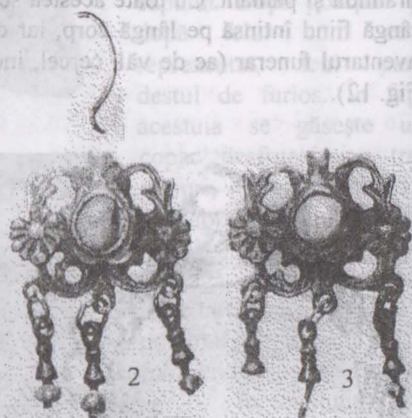

Fig. 13. Mormântul 4, inventar funerar (sec. XVII): 1. vas funerar (nr. inv. 25041); 2. cercel (nr. inv. 22215); 3. cercel (nr. inv. 22214); 4. inel (nr. inv. 22210); 5. copcă (nr. inv. 22216).

Mormântul 4. Înmormântat direct în pământ, -1,22 m, la est de cripta nr 3, mortul a fost găsit în conexiune anatomică: capul căzut spe vest, maxilarul inferior căzut pe coloana vertebrală, mâna dreaptă pe lângă corp, cu antebraţul pe bazin, iar cea stângă dispusă pe lângă corp. Femeia înmormântată (1,60 m) avea un bogat inventar funerar (Fig. 13) compus din:

- Inel (nr. inv. 22210). Aur (3,13 gr., 583 %), cu o verigă subţire ce face corp comun cu chaton-ul. De formă dreptunghiulară, chaton-ul formează o casetă în care este încastrată o piatră (0,15 gr.) de culoare alb verzuie. A fost găsit la mâna dreaptă.

-Cercel (nr. inv. 22215). Argint (3,63 gr., 925 %), traforat, cu o casetă în mijloc în care este prinsă o piatră verzuie, nefaţetată (0,15 gr.), cu trei pandantivi ce au în partea de jos câte o perluţă .

-Cercel (nr. inv. 22214). Argint (3,51 gr, 925 %), traforat, cu o casetă în care este încastrată o piatră (0,15 gr.) verzuie, nefaţetată, cu trei pandantivi, unul din ei mai având fixată în partea de jos o perluţă.

-Vas funerar (nr. inv. 25041). Sticlă, culoare gri petrol, înălţimea 15 cm, corp cilindric (diametru -6,3 cm, înălţimea -5,6 cm). decorat cu motiv solar cu raze helicoidale, gât lung (8 cm) şi subţire, terminat printr-o cupă prevăzută cu jgheab de scurgere. A fost găsit la îmbinarea palmei cu antebraţul mâinii drepte[45].

-Copcă (nr. inv. 22216). Metalică (moş şi babă), găsită în apropierea vasului funerar.

Pe toată suprafaţa pieptului, dar şi sub antebraţul drept, s-au găsit urme de ţesătură cu fir metalic de la haina cu care a fost îngropată moarta.

Mormântul 5. Adult (1,60 m), - 0,93 m, conexiune anatomică, capul căzut puţin spre stânga, braţele pe lângă corp, cu antebraţele împreunate pe stern. Fără inventar funerar.

Cercetările arheologice din 1995 de la fosta Mănăstire Plăviceni, prin descoperirea fundaţiilor bisericii Plăviceni 1, ne-au furnizat date importante privind arhitectura bisericilor de lemn din Muntenia în secolele XVI-XVII. Prin cercetarea fundaţiilor bisericii Plăviceni 2 (Fig. 14) ca şi a mormintelor din pronaos ne-a îmbogăţit cunoştinţele despre tehnica constructivă a bisericilor de zid şi despre modul de viaţă al boierimii române în secolul al XVII-lea. Continuarea şi finalizarea cercetărilor în întreaga incintă a fostei mănăstiri, completată cu investigaţia de arhivă, va permite elaborarea unui studiu monografic despre un ansamblu monahal din vremea domniei lui Matei Basarab.

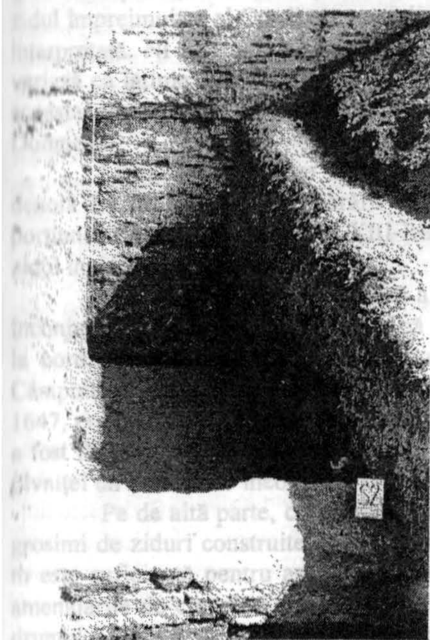

Fig. 14. Secţiunea 2. Fundaţia pronaosului Bisericii Plăviceni 2, vedere din sud.

45 Despre semnificaţia vaselor funerare vezi: Flaminiu Mârtzu, *Ecouri nevalorificate privind etnogeneza: vasele funerare medievale din sticlă,* în „Argessis", seria istorie, VII, Muzeul Judeţean Argeş, 1995, p. 45-[illegible]

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

PROBLEME LEGATE DE PALATUL DE LA CURTEA DOMNEASCĂ DIN ARGEȘ (SEC. XIV)

MARIA MULȚESCU
ALEXANDRU MULȚESCU

Odată cu degajarea ruinelor Palatului domnesc de pe latura de sud a Curții Domnești de la Argeș, s-ar fi părut că lumea științifică românească are la dispoziție dovada vie a felului în care locuiseră primii domnitori ai Țării Românești. Abia treptat pivnița și ceea ce a mai rămas din elevația parterului au început a pune probleme atât în ceea ce le privește cât și despre relația lor cu Curtea propriu-zisă[1]. Relația Palatului cu zidul împrejmuitor al Curții este una din problemele, dacă nu nesesizată, cel puțin prost interpretată. Ni se spune că între clădire și zidul de incintă este un spațiu îngust care variază ca lățime între 1,60 m la un capăt și 2,20 m la celălalt. Ori, noi, considerăm că aceasta este tocmai una din probele existenței unui drum de strajă pe zidul Curții Domnești.

Lipsa de paralelism între zidul sudic al incintei și cel al Palatului voievodal denotă fie necesitatea încorporării unor fundații mai vechi în zidul de incintă (vezi porțiunea de zid din secolul al XIII-lea) fie eventuala preexistență a Palatului față de zidul incintei.

Oricum, la partea superioară a zidului de incintă exista un drum de strajă care înconjura întreaga Curte (a se vedea că pe același principiu și casa mai târzie construită la nord păstrează un spațiu de trecere între propriile ziduri și zidul de incintă. La Câmpulung, Casa Domnească construită de Matei Basarab înaintea incendiului de la 1647, era depărtată de zidul de incintă cu lățimea unui drum de strajă iar după incendiu a fost lărgită până pe zidul de incintă, lăsând astfel la un nivel ceva mai înalt decât al pivniței un coridor ce înconjoară pivnița pe latura de sud și vest).

Pe de altă parte, comparând grosimea zidului de incintă al Curții din Argeș cu grosimi de ziduri construite în același scop, constatăm că lățimea zidului de circa 1,00 m este suficientă pentru asigurarea unei înălțimi de circa 6,00 m - 7,00 m și pentru amenajările de creneluri, pentru sprijinirea unor console de lemn pe care se realizează drumul de strajă și pentru acoperirea acestuia. În zona Palatului, este posibil ca drumul

[1] Vezi, alături de bibliografia la zi a Curții Domnești în volumul Terezei Sinigalia *Arhitectura civilă de zid din Țara Românească în secolele XIV-XVIII*, Editura Vremea, București, 2000, și Alexandru și Maria Mulțescu *Cronică pentru Municipiul Curtea de Argeș*, în volumul *Documente istorice din județul Argeș - destin și viitor - 2000*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000.

de strajă să fi fost acoperit de o polată creată din acoperişul acestuia, iar spaţiul de sub el să fi fost folosit pentru încăperi anexe ca la Mănăstirea Aninoasa. De altfel din acest Palat pornea domnitorul pe drumul de strajă şi ajungea printr-o scurtă pasarelă între acesta şi Biserica Sf. Nicolae Domnesc la tribuna dintre cele două turle care împodobeau această biserică, pe pronaos, ca în tabloul votiv.

O dovadă că aceste turle au existat, ca şi tribuna domnească amintită, este, în afara faptului că se păstrează cele trei deschideri către naosul bisericii, fotografia din Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice referitor la restaurările de la Argeş care este edificatoare. Se văd în această fotografie (Fig. 1) amprentele zidurilor turnurilor de grosimea zidurilor bisericii pe peretele dintre naosul şi pronaosul acesteia, deschiderile tribunei spre naos şi alte detalii ce pot fi interpretate.

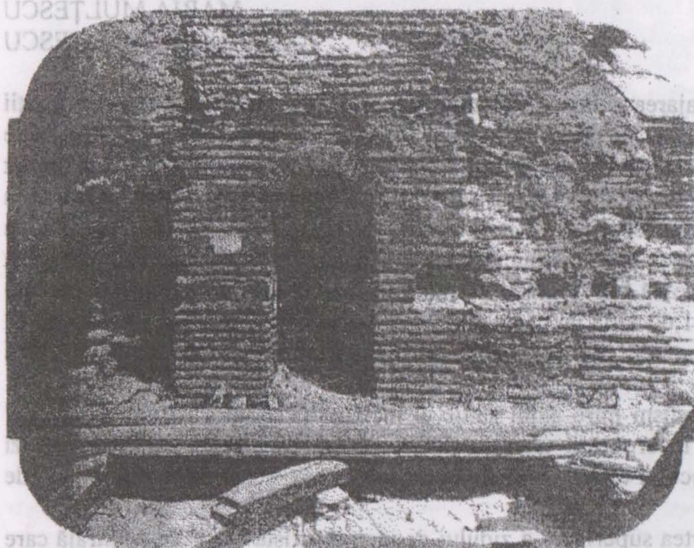

Fig. 1. Elemente constructive ale tribunei şi turnurilor de peste pridvorul Bisericii Sf. Nicolae Domnesc, desfiinţate de restaurarea din 1921.

Astfel, deşi prin restaurarea de la 1921, biserica a fost salvată şi pentru faţada vestică s-a realizat o imagine serenă şi echilibrată, au fost şterse unele din ultimele urme ale unei vieţi foarte diferite şi agitate a monumentului şi multe din legăturile organice am putea spune între aceasta şi Curte.

Luând în considerare apropierea dintre incintă şi biserică în zona de vest a acesteia se constată inexistenţa unei preocupări pentru faţada aceasta a monumentului cel puţin până la nivelul cornişei pridvorului plasată la circa 7,50 m faţă de actualul nivel de călcare, peste care pasarela legată de la aceeaşi înălţime, care era nivelul drumului de strajă intra în încăperea dintre turnurile de peste pronaos ale bisericii. (Putem extinde judecata în continuare şi presupune că Palatul voievodal ar fi putut avea înălţimea până la planşeul de peste parter de circa 7,50 m, iar apoi un etaj suplimentar la nivelul drumului de strajă).

Într-o astfel de situaţie singure turnurile foarte înalte marcau faţada de vest a marii biserici. Problema care mai rămâne de rezolvat este rolul lor în sistemul de apărare al incintei întrucât ele fiind mai înalte ofereau o vedere dominată asupra întregii curţi dar şi asupra împrejurimilor.

În legătură cu Palatul propriu-zis, ceea ce este sigur este dimensiunea planimetrică a Palatului care este neobişnuită în arhitectura noastră de până la secolul al XIV-lea şi destul de mult după[2]. Construcţia are lungimea de circa 32,44 m şi lăţimea de circa 11,80 m ceea ce duce la o arie construită de circa 382,79 m^2.

Pentru comparaţie cu un element al Curţii Domneşti rămas din aceleaşi vremuri - Biserica Sf. Nicolae Domnesc - aceasta are dreptunghiul de bază al planului de 21,20 m x 14,50 m, deci aria de circa 307,40 m^2. Dacă la aria construită a Palatului adăugăm gârliciul iar bisericii aria absidelor, primul, Palatul, rămâne mai mare totuşi cu circa 75,00 m^2 minim.

Faptul că această clădire se păstrează mai mult sub formă de pivniţă derutează şi nu permite pentru mulţi sesizarea dimensiunilor ei impresionante. Spaţiul pivniţei care are zidurile perimetrale sudic şi nordic de circa 1,10 m lăţime iar cele estic şi vestic de circa 1,40 m grosime este subîmpărţit în trei compartimente separate de două arce. Primul compartiment are circa 9,11 m x 9,50 m, al doilea are 11,80 m x 9,50 m, iar ultimul, spre est, circa 6,90 m x 9,50 m, grosimea arcelor fiind de circa 0,80 - 0,90 m (Fig. 2). Se păstrează la o înălţime de circa 4 m de la pardoseala pivniţei şi amprentele structurii din lemn care o acoperea.

Acoperirea pivniţei se făcea printr-un sistem constructiv compus dintr-o grindă groasă dispusă pe lungimea acesteia, formată din mai multe elemente, care se sprijineau pe mijlocul zidurilor estic şi vestic, pe cheile celor două arce şi desigur pe mai multe elemente verticale aşezate pe axa longitudinală a pivniţei, stâlpi sau coloane, de lemn sau piatră, dispărute. Este posibil ca fundaţiile acestor elemente de construcţie să se mai păstreze parţial sub nivelul actual de călcare al pivniţei dacă nu cumva au fost rase în entuziasmul recuperării acesteia cu ocazia degajării de umplutura de secole. Aceste grinzi principale aşezate aşa cum am spus pe axul longitudinal al pivniţei serveau pentru descărcarea unor grinzi dispuse perpendicular pe acestea, sprijinite şi pe zidul de nord şi sud al construcţiei. Intervalele acestor grinzi sunt de circa 1,10 - 1,20 m după amprentele lăsate în ziduri.

Suntem astfel puşi în faţa unui sistem constructiv care se păstrează încă la clădiri construite în epocile Romanică, Gotică sau chiar Renaştere şi din care noi cunoaştem pentru Germania Palatele de la Wartburg şi Meissen, iar pentru Cehia, Karlstejn. Palatul romanic de la Wartburg (vezi anexa 1), construit către 1170 şi refăcut în urma unui incendiu prin 1317 - 1318 este de dimensiuni apropiate de cele ale Palatului de la Argeş, având lungimea de 38,00 m pe direcţia nord-sud iar lăţimea de circa 10,80 m (Fig. 3). Se remarcă planimetria asemănătoare prin compartimentarea planului în trei spaţii, două la capetele nordic şi sudic apropiate de pătrat şi unul central mai amplu, cu ajutorul a două ziduri transversale. Este mai mult decât sigur că Palatul argeşean avea peste arcele de zidărie ale pivniţei, ziduri la parter. Orice compartimentare logică a parterului de altfel indică preluarea pentru Palatul Curţii de la Argeş a trei spaţii mari din planimetria pivniţei, din care unele puteau fi subîmpărţite cu pereţi mai uşori şi în alte spaţii cu ajutorul unor ziduri sprijinite pe marea grindă axială

[2] Prima comparaţie posibilă ar fi Palatul Curţii Domneşti din Câmpulung-Muscel contemporan, ale cărui urme încep a fi scoase la iveală de arheologul Gheorghe Cantacuzino în incinta de azi a Mănăstirii Câmpulung.

din lemn a clădirii funcţie de amplasamentul stâlpilor intermediari de susţinere a acesteia.

CURTEA DOMNEASCĂ DIN ARGEŞ

LEGENDA

CONSTRUCŢII

Fig. 2. Planul Curţii Domneşti de la Argeş conform cercetărilor arheologice efectuate de dr. Nicolae Constantinescu.

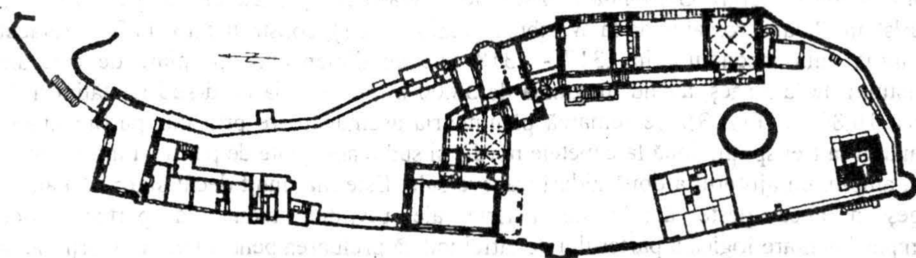

Fig. 3. Planul Castelului Wartburg.

Ipoteza existenţei a încă două nivele peste pivniţă nu este exclusă nici la Argeş din moment ce Palatul din incinta Wartburgului a căpătat, în timp, un etaj în plus. Pe de altă parte, apare ca firească repetarea structurii planşeului de peste pivniţă şi la parter, bineînţeles mai îngrijit, în spiritul planşeelor nivelelor nobile de la Wartburg.

Nu trebuie să uităm de asemenea că şi Palatul cel mai vechi al Curţii de la Argeş a avut mai multe etape de primenire. Prima refacere a suferit-o pe vremea lui Neagoe Basarab la începuturile Renaşterii pe pământurile româneşti, care i-a adăugat cerdacul ce-i amplifică substanţial alura. Cerdacul mai adaugă la lăţimea Palatului circa 3,00 m. Se ajunge astfel la lăţimea de circa 16,70 m şi o arie construită de circa 541,75 m². Este vorba deci de o construcţie cu mult mai amplă decât Biserica Sf. Nicolae Domnesc pe care e posibil s-o fi întrecut şi ca înălţime, dacă cumva încă din acele vremuri biserica îşi pierduse turnurile pe pronaos.

Fig. 4. Consolă a boltirii baroce a palatului.

Desigur o altă importantă preschimbare o suferă Palatul după distrugerile datorate invaziei lui Gabriel Bathory (1610-1611) poate imediat, poate pe vremea lui Matei Basarab, dar credem că cele mai importante îmbunătăţiri se realizează din ambiţia lui Şerban Cantacuzino. În această domnie, Palatul capătă un caracter baroc prin refacerea acoperirii unor încăperi cu bolţi cu penetraţii pe console de piatră (vezi vulturul bicefal (Fig. 4) mutilat încastrat azi în turnul de intrare de la 1838 care servea drept consolă unei astfel de boltiri şi care a fost recuperat din umplutura acestei pivniţe).

De altfel o dovadă importantă deşi indirectă a faptului că la Curtea restaurată (dar poate şi la casele Mănăstirii Argeşului, restaurate şi ele tot acum) au fost folosite astfel de boltiri este pronaosul Bisericii Adormirea Maicii Domnului - Olari din oraş care are astfel de bolţi şi este contemporană (1687) cu momentul când cele două monumente importante ale Argeşului se restaurau. Ar exista şi tentaţia apropierii în acest context a planimetriei acestei biserici de planimetria celor două biserici de la Mănăstirea Dragomirna construite relativ recent (1602-1609) dat fiind că în Argeş se afla la acea dată o echipă de meşteri moldoveni care restaurau pietrăria Bisericii Mănăstirii Argeşului (echipa pietrarului Grigore Cornescu). E posibil ca tot în această etapă Palatul să fi fost împodobit cu o pictură ale cărei urme au fost destul de frecvent întâlnite în degajările efectuate.

Revenind totuşi la sistemul constructiv iniţial al Palatului - grindă longitudinală ce suportă grinzi secundare dese, perpendiculare, acest sistem constructiv, deşi iniţiat în romanic, se perpetuează iată şi în goticul matur, în încăperi ale Palatului de la Albrechtsburg la Meissen (Fig. 5 şi vezi, de asemenea, anexa 2). Dar edificatoare ni se pare şi comparaţia între Palatul argeşean şi Palatul imperial de la Karlstejn (Fig. 6 şi vezi, de asemenea, anexa 3). Imaginile din interior ale acestui Palat (Fig. 7, 8) sugerează cu destulă pregnanţă posibile asemănări între spaţiile a două construcţii realizate practic în aceiaşi ani.

Fig. 6. Stampă reprezentând Castelul Imperial de la Karlstejn.

◄ Fig. 5. Planşeu din lemn la palatul Albrechtsburg - etajul 2.

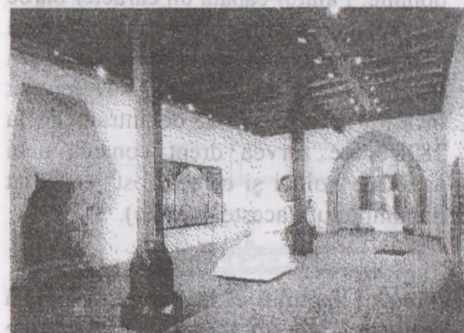

Fig. 7. Marea sală albă a Castelului Karlstejn. Vedere spre est.

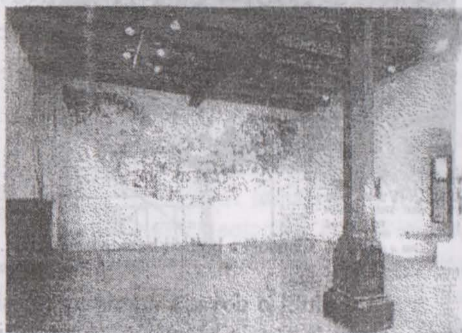

Fig. 8. Marea sală albă a Castelului Karlstejn. Vedere spre vest.

Palatul Curţii de Argeş este realizat în jurul anului 1340, iar Palatul din cetatea Karlstejn era terminat în toamna anului 1356 când Carol al IV-lea de Luxemburg vine să-l locuiască pentru prima oară. Palatul de la Karlstejn oferă o succesiune de spaţii pe lungimea sa de circa 50,50 m şi lăţimea de circa 12,20 m şi pe cele cinci nivele, profitând de terenul în pantă, care ne pot sugera o temă şi pentru Palatul de la Argeş. Sunt aici la subsol cămări de alimente şi grajduri iar la nivelul parterului - diverse acareturi. Urmează nivele nobile care cuprind, primul o mare sală (sală albă) cu o capelă în capătul estic şi legată de sala curtenilor la vest (Fig. 9), un alt nivel cu săli de ceremonie şi săli private ale lui Carol al IV-lea, dintre care o sală mare centrală, cea a strămoşilor imperiali (Fig. 10), o sală de audienţe lambrisată (Fig. 11), dormitorul, etc. Ultimul nivel aparţinea iniţial împărătesei şi suitei acesteia şi era mansardat. Toate sălile pe patru nivele au aceiaşi structură ca şi a Palatului argeşean: zidării de piatră şi planşee cu grindă din lemn principală longitudinală şi grinzi secundare sprijinite de aceasta şi de ziduri. Zidurile Palatului ceh sunt de circa 2,00 m grosime poate având în vedere faptul că Palatul este construit pe zidul de incintă.

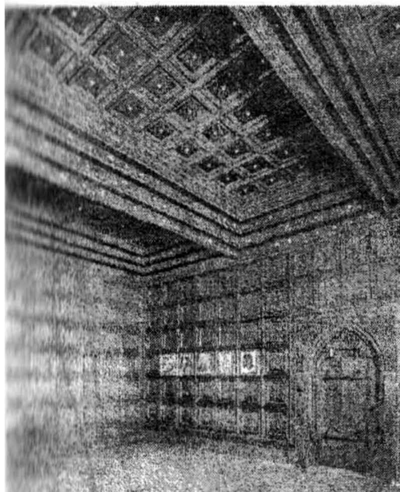

Fig. 11. Sala de audienţe - Castelul Karlstejn. Nivelul al IV-lea.

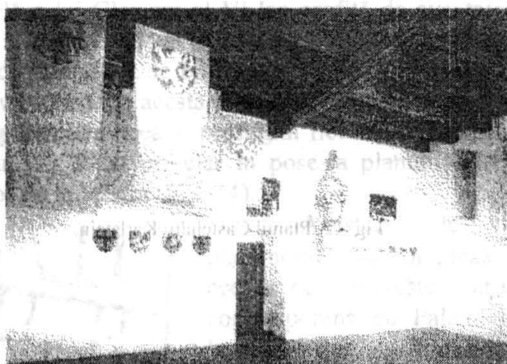

Fig. 9. Sala curtenilor - Castelul Karlstejn.

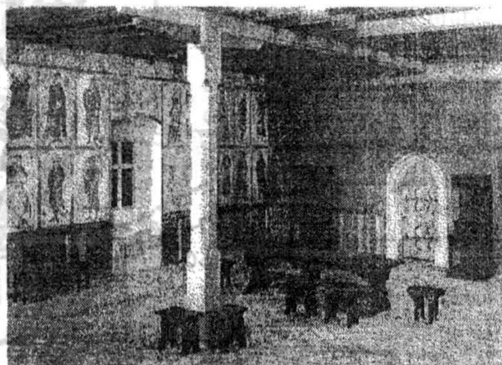

Fig. 10. Sala strămoşilor - Castelul Karlstejn. Machetă

Deschiderea interioară a sălilor nu depăşeşte 8,20 - 8,00 m. Aceasta este mai mică cu circa 1,50 m decât la Argeş (Fig. 12). Circulaţia pe nivel a Palatului era asigurată de lungi săli de lemn pe toată faţada nordică iar pe verticală de o scară ataşată clădirii şi în legătură cu aceste săli. Restul incintei denotă alte necesităţi la Karlstejn şi la Argeş.

O creaţie a aceleiaşi epoci este şi Palatul papal de la Avignon (vezi anexa 4). El înlocuieşte vechiul Palat episcopal de lângă catedrală aripă cu aripă începând de la 1334 şi se dezvoltă până la 1370 (Fig. 13). Palatul lui Benedict al XII-lea (1334-1342) are săli cu o deschidere de aproximativ 9,80 m pentru aripa Conclavului şi 10,50 m pentru aripa Consistoriului. Acestea erau acoperite cu o structură de lemn aparentă.

Palatul început de Clement al VI-lea (1342-1352) este mult mai amplu ca spaţii ajungând la dimensiuni de circa 15,80 m lăţime şi 52,00 m lungime pentru marea sală de audienţe care are şi o înălţime impresionantă de circa 10,00 - 11,00 m. Această mare sală pare interpretarea gotică a sistemului constructiv din lemn romanic cu grindă longitudinală principală sprijinită pe coloane, arce transversale sau ziduri transversale şi grinzi secundare. Nu pare să deranjeze pe nimeni prezenţa unor coloane mediane care asigură sprijinirea a două deschideri de intersecţii de bolţi gotice cu nervuri (soluţie folosită mai târziu şi la Castelul de la Hunedoara).

Fig. 12. Planul Castelului Karlstejn.

0 25 50

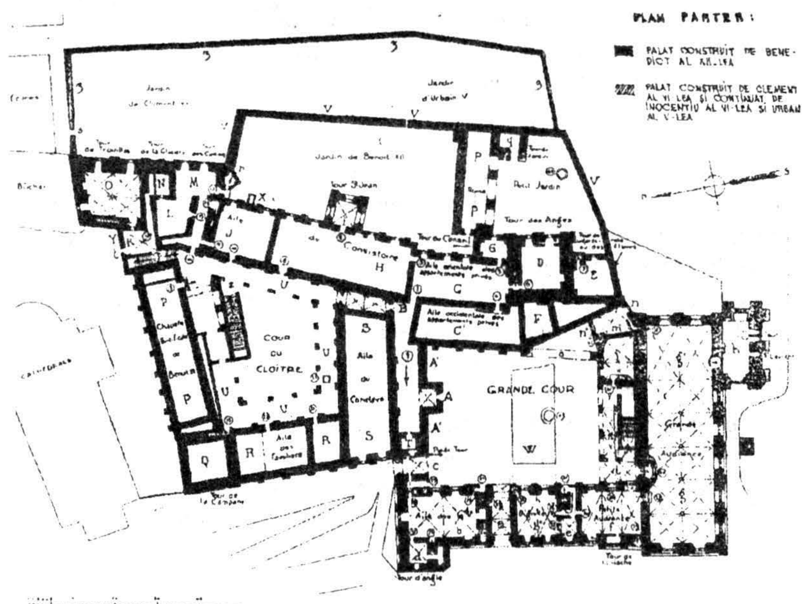
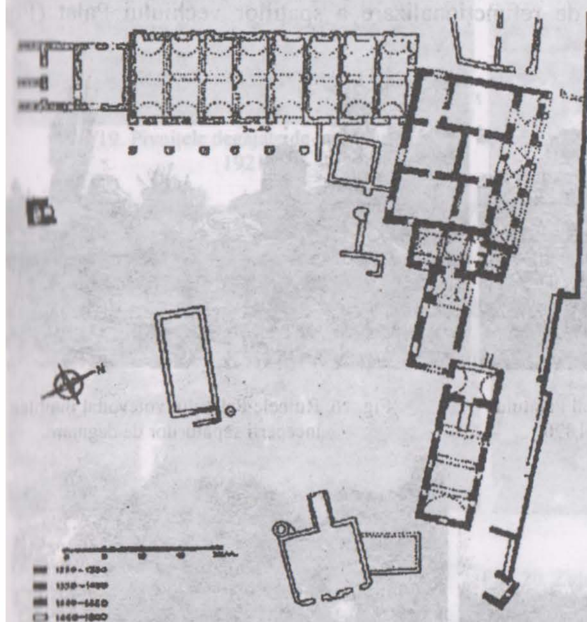

Fig. 13. Palatul Papilor din Avignon. Plan parter.

Etajul ocupat de Marea Capelă a lui Clement al VI-lea profită de avantajele noului sistem constructiv din piatră şi realizează un spaţiu fără coloane mediane, acoperit de o boltire cu şapte traveei de intersecţii de bolţi cu nervuri. Comparaţia cu Palatul argeşean este interesantă pentru a plasa pe acesta din urmă în poziţia care i se cuvine pe această scară care prezintă puterea, averea şi prestigiul fiecărui conducător. Ne rămâne o ultimă comparaţie cu un alt Palat princiar în posesia planului căruia suntem. Este vorba de Palatul despoţilor de la Mistra (Fig. 14).

Acesta, de o planimetrie mai complexă în ceea ce priveşte aripa contemporană cu Palatul de la Argeş este de dimensiuni ceva mai reduse decât cele ale clădirii argeşene (vezi anexa 5). Cu o lungime a faţadei de circa 20,30 m şi o lăţime a zonei locuibile de circa 14,00 m, el are, fără terasă, o suprafaţă construită de circa 284,50 m^2 . Terasa îl amplifică în lăţime cu circa 3,50 m. El se dezvoltă pe două nivele şi are 12 încăperi.

Fig. 14. Planul Palatului Despoţilor de la Mistra.

Acest Palat, construit la 1348, completează o construcţie mai veche şi înglobează şi o bucătărie datând din aceeaşi epocă cu construcţia mai veche. Abia aripa cea mai nouă, cea construită în prima jumătate a secolului al XV-lea, va fi o construcţie unitară cu dimensiuni de circa 36,30 m x 10,50 m dar lipită de cea anterioară formând două laturi ale unei pieţe. Ultima construcţie are trei nivele: un nivel de pivniţe, un nivel de apartamente şi o sală foarte specială - sala tronului, la ultimul nivel pe toată suprafaţa. Palatul despoţilor de Mistra a fost restaurat recent şi salvat de necruţătoarea acţiune a timpului şi intemperiilor asupra ruinelor. A existat şi la noi preocuparea de a salva vechile ziduri ale Palatului domnesc de la Argeş de distrugere sigură. În rezumat, acestea sunt ameninţate de acţiunea climei româneşti continentale, cu diferenţe mari de temperatură între vară şi iarnă care duc la desfacerea pietrelor şi cărămizilor de mortare şi împrăştierea materialului. De altfel toate ruinele din România sunt ameninţate de această acţiune iar conservarea sub formă de ruină a anumitor vestigii ar trebui regândită. O altă acţiune destructivă o au apele din intemperii asupra pivniţei Palatului deoarece se infiltrează de pe toată suprafaţa incintei către aceasta care este mai adâncă. Apele distrug zidurile la înălţimea de circa 1,50 m mai sus de pardoseala pivniţei. Cu timpul, absolut toată zidăria de peste această cotă

este amenințată să se prăbușească. Acțiunea este aceiași și asupra zidurilor pivniței mai noi din incintă.

Ca o punte între trecut și viitor înfățișăm o suită de fotografii și desene care reprezintă anumite etape din viața ruinelor Palatului voievodal de la Argeș construit la mijlocul secolului al XIV-lea. Putem surprinde din ele degradările produse după 1890 la zidăria sudică a Palatului unde buiandrugul unei ferestre sau uși, de altfel destul de ruinat, a dispărut, diversele etape ale degradării pivnițelor și două propuneri ale anilor '80 de acoperire a ruinelor și de refuncționalizare a spațiilor vechiului Palat (Fig. 15-25).

Fig. 15. Ruinele peretelui sudic al Palatului voievodal din Argeș la 1890.

Fig. 16. Ruinele Palatului voievodal înaintea începerii săpăturilor de degajare.

Fig. 17. Începutul săpăturilor arheologice la Palatul voievodal - Campania 1920.

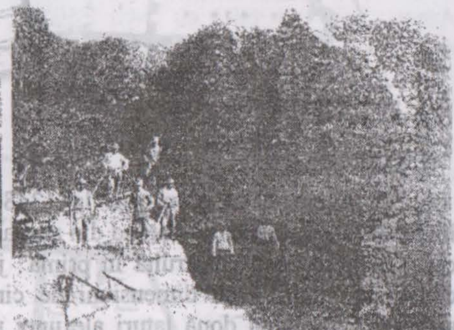

Fig. 18. Săpături de degajare. Campania 1921.

Ca un bilanț al celor de mai sus putem spune acum cu siguranță că Palatul voievodal de la Argeș construit la mijlocul secolului al XIV-lea era o importantă construcție în Europa acelor vremuri, comandată și executată de oameni care își cunoșteau bine poziția și capacitățile.

Sistemul constructiv era compus din zidării de piatră, arce de cărămidă la pivniță și grinzi de lemn la planșee dintre care o grindă principală longitudinală pe axul construcției și grinzi secundare sprijinite de ea și de zidurile longitudinale de nord și sud. Pe acest sistem de grinzi se realiza un planșeu din lemn. Gârliciul pivniței este boltit cu cărămidă.

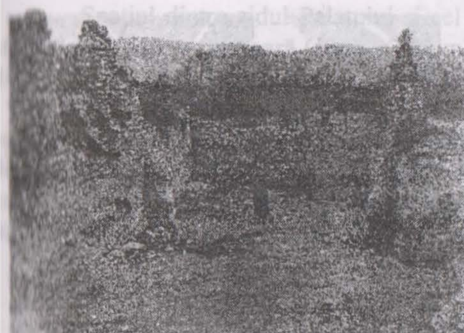

Fig. 19. Pivniţele degajate de umplutură. 1921

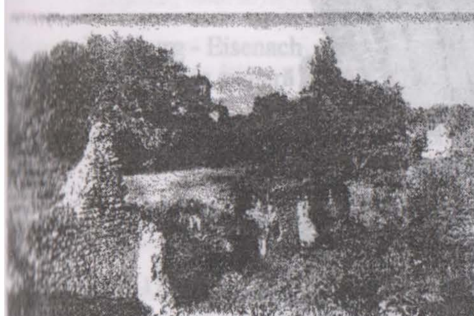

Fig. 21. Pivniţele Palatului voievodal după degajare.

Fig. 20. Ziduri nordice ale Palatului voievodal. 1921

Multe clădiri importante mai vechi, contemporane şi posterioare construcţiei Palatului de la Argeş au în Europa centrală acelaşi sistem constructiv. În cazul special al acestui Palat se poate reconstitui cu precizie construcţia până la cota pardoselii peste pivniţă.

Nu cunoaştem funcţiunile adăpostite de parterul Palatului domnesc dar planşeul peste acesta era sigur realizat în acelaşi sistem constructiv cu al pivniţei şi se înălţa probabil la cota + 7,50 m faţă de teren, loc la care exista drumul de strajă de pe zidul de incintă, de pe care se accedea prin pasarelă în încăperea tribună dintre cele două turnuri ale Bisericii Sf. Nicolae Domnesc, turnuri al căror aspect e cunoscut din tabloul votiv. Parterul era şi el compartimentat constructiv în trei, prin ziduri ce se ridicau pe arcele pivniţei.

Este posibil, de asemenea, ca Palatul să fi avut încă un etaj peste parter sau chiar o mansardă locuibilă. Înclinăm totuşi să credem că peste pivniţă exista un nivel de acareturi şi servicii şi abia nivelul al treilea al construcţiei era nivelul nobil. Volumul acestui Palat întrecea în masivitate pe cel al Bisericii care era şi capela Curţii. În fotografia din 1890 este vizibil locul unei deschideri - uşă sau fereastră - în zidul sudic al clădirii.

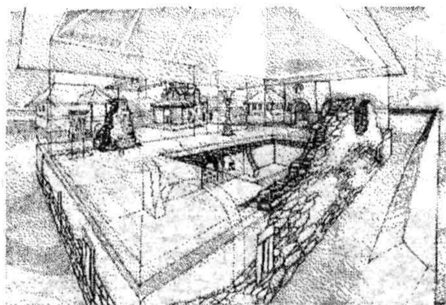

Fig. 22. Propunere de restaurare a Palatului
(arh. M. şi Al. Mulţescu, 1982.)

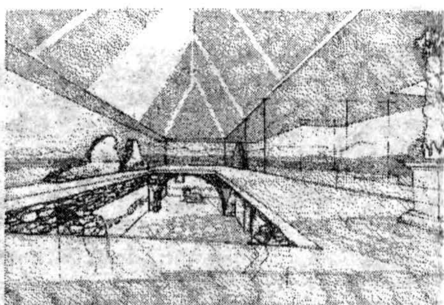

Fig. 23. Propunere de amenajare muzeală.
(arh. M. şi Al. Mulţescu, 1982.)

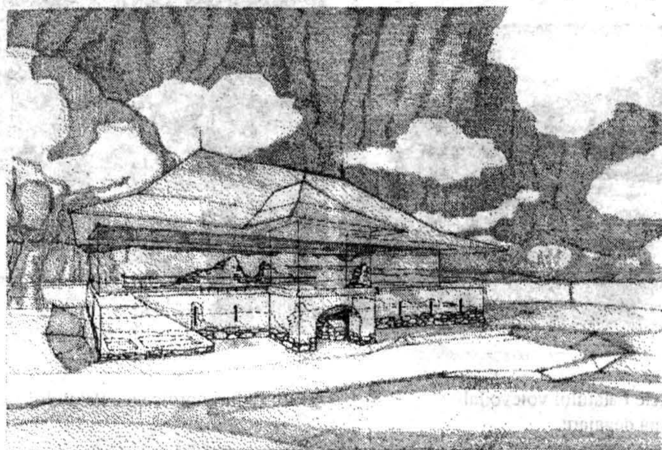

Fig. 24. Restaurarea Palatului voievodal - varianta I.
(arh. M. şi Al. Mulţescu, 1982.)

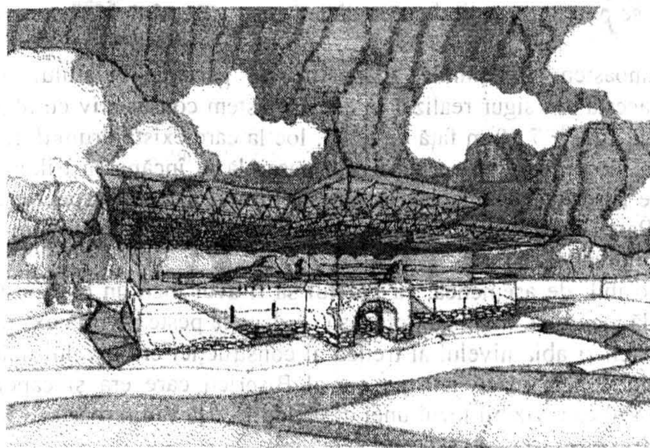

Fig. 25. Restaurarea Palatului voievodal - varianta II.
(arh. M. şi Al. Mulţescu, 1982.)

Spaţiul dintre zidul Palatului şi cel al incintei reprezintă lăţimea drumului de strajă de la partea superioară (circa +7,50 m) a zidului de incintă şi putea fi folosit sub drumul de strajă ca anexe pentru încăperile importante de peste pivniţă.

Rezolvarea problemelor legate de Palatul domnesc construit la mijlocul secolului al XIV-lea ca parte a Curţii Domneşti din Argeş nu se poate realiza totuşi decât cu ajutorul unui studiu atent cu cântărirea tuturor variantelor şi posibilităţilor în cadrul unui proiect de restaurare care, pus în practică, ar salva de la distrugere sigură ruinele actuale.

Anexa 1.

Wartburg - Eisenach
- cronologie sumară -

1067	Data legendară a fondării Wartburgului.
1080	Prima menţiune scrisă a existenţei sale.
1123	Moartea lui Ludovic Săritorul.
1172 - 1190	Landgraful Ludovic al III-lea construieşte Casa Landgrafului.
~ 1200	Construcţia galeriei cu colonete duble şi realizarea întregii sculpturi romanice.
1211 - 1227	Şederea la Wartburg a Sfintei Elisabeta.
1227 - 1247	Domnia lui Henric, „Regele călugăr".
1317 - 1318	Un incendiu distruge o parte a Palatului, a donjonului şi a altor clădiri. Mai târziu, acestea sunt reconstruite sub Frederic cel Brav.
1320	Închiderea cu zidărie a galeriei cu colonete.
~ 1320	Amenajarea capelei după incendiu.
a doua jumătate a secolului al XV-lea	Terminarea drumurilor de strajă.
1521 - 1522	Şederea lui Martin Luther la Wartburg.
1741	Wartburg-ul devine posesiune a ducatului de Saxa - Weimar.
1777	Prima şedere a lui Goethe la Wartburg.

Anexa 2.

Albrechtsburg - Meissen
- cronologie sumară -

919 - 936	Domnia primului rege german Henric I.
929	În timpul campaniilor sale în regiunea Elbei mijlocii, locuită de slavi, Henric I ridică un castel pe un platou de stânci, împădurit, care va fi Meissen-ul (de la „Misni", un râu afluent al Elbei).
secolul XI	Castelul devine centrul unei zone în dezvoltare. El însuşi devine un centru administrativ şi de putere laică şi religioasă, iar aşezarea de la poalele platoului stâncos devine oraşul Meissen. În acelaşi timp scaunul de maregraf devine ereditar şi aparţine familiei Wettiner care sunt cei mai importanţi prinţi ai Sfântului Imperiu Roman de neam germanic.
mijlocul secolului al XV-lea	Puterea familiei Wettiner e la culme. Ei ridică pe locul vechiului castel al maregrafului un castel rezidenţial nou care capătă numele de Albrechtsburg abia în secolul al XVII-lea.
1464 - 1485	Domnia comună a fraţilor Ernst şi Albrecht de Wettiner asupra Saxei şi Turingiei.
1471 - 1525	Durata construcţiei reşedinţei Wettiner de la Meissen. Construcţia s-a făcut în două faze şi constructorul este celebrul Arnold de Westfalia.
1485	Provinciile conduse de cei doi fraţi se despart. Palatul rămâne părăsit dar în stăpânirea lui Albrecht.
1694 - 1733	August cel Puternic înfiinţează la Meissen prima manufactură de porţelan din Europa. Sediul manufacturii va fi chiar reşedinţa Albrechtsburg.

Anexa 3.

Castelul Karlstejn
- cronologie sumară -

1346 - 1378	Domnia lui Carol al IV-lea de Luxemburg. El urmează la tron după tatăl său, Ioan de Luxemburg. Carol are o ascensiune care poate fi rezumată astfel: 1346 - 1353 - rege roman şi conte de Luxemburg din 1353 - rege al Italiei din 1355 - împărat al Sfântului Imperiu Roman sub numele de Carol al IV-lea. din 1373 - maregraf de Brandenburg.
înainte de încoronare	Carol construieşte la Praga un Palat al său după modelul Luvrului. Deschiderea şantierului Catedralei Sf. Vit. Din Praga şi a încă douăzeci de şantiere de biserici. Şantierul regal era condus de meşterul Peter Parler. Printre pictori sunt cunoscuţi în epocă portretiştii Theodoric, Nicolas Würmser din Strasburg şi Tomasso de Modena.
8 martie 1348	Tot în această perioadă este fundat oraşul nou al Pragăi, operă urbanistică ce

	consacră oraşul ca una din cele mai mari şi importante capitale europene. Sunt jalonate noile întărituri ale urbei.
7 aprilie 1348	Fondarea Universităţii din Praga de către Carol de Luxemburg.
1355	Este consemnat primul burgrav al castelului Karlstejn în persoana lui Vit. de Bivov
toamna lui 1356	După ungerea ca împărat şi ca rege al Italiei, Carol vine şi locuieşte pentru prima oară la castel.
1357	Este elaborat un act de fondare a castelului Karlstejn prin care se defineşte rolul şi locul construcţiei. Împăratul dorea ca acest castel să fie locul de depozitare al bijuteriilor coroanei, al relicvelor şi al actelor importante. În acelaşi an sunt consacrate cele două capele.
1358	Sunt aduse şi depozitate aici tezaurul imperiului cu coroana lui Carol cel Mare şi tezaurul regatului Boemiei cu coroana regilor Boemiei.
1422	Asediul castelului Karlstejn de către husiţi.
Secolul XVIII	În încăperile de la parterul donjonului e amenajată o închisoare. În general castelul decade până la ruină.
Secolul XIX	Restaurarea castelului Karlstejn ca o mândrie naţională cehă. Restaurarea s-a făcut în spiritul şcolii epocii, cu dărâmări şi reconstrucţii.

Anexa 4.

Palatul papilor de la Avignon
- cronologie sumară -

secolul XIV	Insecuritatea şi anarhia din Italia sunt unele din nenumăratele motive ale exodului Curiei şi stabilirii Sfântului Scaun pe malul Ronului.
5 iunie 1305	Clement al V-lea e ales papă. El nu are un sediu stabil.
7 august 1316	Ioan al XXII-lea aşează pentru prima oară Curia la Avignon în vechiul Palat de lângă catedrală, pe care îl măreşte.
13 decembrie 1334	Benedict al XII-lea, ales papă, se dedică construirii Palatului papilor. El dărâmă aripă după aripă vechiul Palat episcopal şi ridică actualul castel.
7 mai 1342	Clement al VI-lea continuă lucrările predecesorului şi dezvoltă cu o nouă curte ceea ce zidise Benedict. El e cel mai strălucitor papă şi ar fi vrut să fixeze la Avignon definitiv Sfântul Scaun.
18 decembrie 1352	Inocenţiu al VI-lea continuă lucrările la Palatul papal.
28 septembrie 1362	Urban al V-lea, ales papă, continuă dezvoltarea Palatului papilor. Urban vizitează Roma unde dorea să se întoarcă.
30 decembrie 1370	Grigore al XI-lea vrea să revină la Roma. Ele lasă lucrările Palatului să stagneze. La moartea sa se produce schisma: la Avignon e ales şi rămâne Clement al VII-lea (20 septembrie 1378), iar la Roma este Urban al VI-lea.

28 septembrie 1394 — Este ales papă la Avignon Petru de Luna (Benedict al XIII-lea) care e silit să părăsească scaunul papal şi Palatul rămâne pustiu.

Anexa 5.

Mistra - Palatul
- cronologie sumară -

1249 — Fondarea localităţii Mistra de către Guillaume II de Villehardouin. El construieşte aici o fortăreaţă pe un loc numit după apelativul unui cioban producător de brânză, Myzithras.

1249 - 1262 — Construcţia actualei aripi estice, cea mai veche a ansamblului Curţii de la Mistra. Ea se datorează fie cavalerilor franci, fie primilor guvernatori greci. Ea seamănă cu reşedinţa de la Chlemutzi. Contemporană este şi bucătăria care mai târziu e înglobată în Palat.

1259 — Bătălia de la Pelagonia care face ca Mistra să intre în posesia grecilor alături de Monemvasia, în schimbul eliberării lui Guillaume.

1308 — Guvernatorii Mistrei devin permanenţi. Primul dintre aceştia este un Cantacuzino (1308 - 1316) iar după acesta Andronic Paleolog Asan (1316 - 1321).

1348 — Împăratul Ioan al IV-lea Cantacuzino înfiinţează despotatul de Moreea, administrat de Cantacuzini până la 1384.

1348 — Manuel Cantacuzino, primul despot, porneşte construcţia de la nord-vest de aripa cea mai veche a Palatului. Aceasta are două nivele fiecare cu şase încăperi. Spre nord, un portic la parter este suportul unei terase cu o vedere extraordinară spre vale. Palatul nu are pivniţă. Asemănarea cu Argeşul este doar aceea a preocupării pentru portic. El este mai mic decât cel de la Argeş. Se simte în stilul său influenţa unui oarecare gotic târziu veneţian.

1383 - 1460 — Perioada de guvernare Paleologă a Moreei. În această perioadă se construieşte aripa de nord-vest a Palatului cu trei nivele: pivniţe, apartamente şi sala tronului (36,30 m x 10,50 m).

30 mai 1460 — Capitularea Moreei în faţa turcilor. Dimitrios Paleologos cedează turcilor cetatea Mistra.

1687 — Veneţia şi dogele Morosini cuceresc Mistra. Comerţul şi producţia de mătase iau avânt.

1715 — Turcii reiau Mistra.

1825 — În timpul luptelor dintre greci şi turci, un oarecare Ibrahim incendiază aşezarea şi aceasta e părăsită.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CÂTEVA MĂRTURII DOCUMENTARE PRIVITOARE LA JUDEŢUL ISTORIC ARGEŞ DIN CONDICA MĂNĂSTIRII PANTELIMON

TOMA RĂDULESCU

Unul din cele mai importante manuscrise care se păstrează în colecţia Muzeului Olteniei este condica mănăstirii Sf. Pantelimon din Bucureşti, care a avut ca număr de inventar 15 şi 56 iar în momentul de faţă I 528 şi a aparţinut bogatei colecţii a prof. univ. Mihail Săulescu (1861-1929), membru al baroului de Dolj din anul 1884, profesor de finanţe şi statistică la Facultatea de Drept din Bucureşti[1], deputat, secretar general la Ministerul de Finanţe, doctor în drept al Universităţii Sorbona din Paris, absolvent al cursurilor economice şi financiare ale Universităţii din Berlin[2]. Condica Pantelimonului a intrat în colecţia Muzeului Olteniei în anul 1924, şi la rândul ei fusese cumpărată prin licitaţie publică de la urmaşii unuia din epitropii aşezământului spitalicesc de la Pantelimon şi anume colonelul Mihai Ghica (1792-1850), fratele domnitorilor Grigore Dimitrie Ghica şi Alexandru Dimitrie Ghica, tatăl Dorei D' Istria, mare ban şi mare vornic, ministru de interne al Ţării Româneşti în anii 1830-1842, distins cu ordinul rusesc Sf. Ana clasa a II-a, pentru delimitarea talvegului Dunării după Pacea de la Adrianopol (1829) în anul 1830 şi pentru buna întreţinere a spitalelor[3]. Condica are transcrise principalele documente care atestă proprietăţile mănăstirii Sf. Pantelimon de lângă Bucureşti pe 334 de file şi care a fost realizată conform dispoziţiilor ctitorului său, Grigore Ghica II (1690-1752), fost dragoman la Poartă, domn al Ţării Româneşti (1733-1735, 1748-1752) şi al Moldovei (1726-1733, 1735-1741, 1747-1748), aşa cum rezultă din aşezământul său din 9 iulie 1752 („pentru că două condice s-au făcut, una ca să stea în seama iconomului înlăuntrul sfîtului locaş al Sfîtului Pandeleimon, iar alta la sfita Mitropolie, care amândoauă sânt pecetluite de noi")[4].

Deoarece documentele mănăstirii Fedeleşciori, fostă în judeţul Argeş, azi Vâlcea, existente în condica Pantelimonului fac subiectul unui alt studiu nu le vom prezenta aici, ci doar şase documente privitoare la schiturile Turnu sau „schitul de sub

[1] George Mil. Demetrescu, *Istoria baroului Dolj de la 1864-1928*, tiparul „Prietenii ştiinţei", Craiova, 1928, p. 111 şi 323.

[2] Asupra operei lui M. Săulescu vezi *Dicţionarul personalităţilor doljene*, Editura Aius, Craiova, 1999, p. 192.

[3] Detalii vezi la Lucia Bieltz, *Documente inedite privind restituirea graniţelor pe Dunăre în urma Tratatului de la Adrianopol*, în „Muzeul Naţional", VIII, 1994, p. 4-5.

[4] Condica Pantelimonului la fila 18 v.

turn" cum era cunoscut în vechime, Trivalea din Piteşti şi bineînţeles la mănăstirea Sf Pantelimon.

Condica Pantelimonului, ca şi alte documente aparţinând acestei mănăstiri, au atras atenţia lui Nicolae Iorga care în cap. XII intitulat „Extrase dintr-o condică a mănăstirii Sf. Pantelimon" din volumul *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, V, *Cărţi domneşti, zapise şi răvaşe*[5] prezintă peste 92 de documente în regest sau prin simplă menţionare. De existenţa condicii a ştiut şi Al. G. Gălăşescu care însă foloseşte mai multe documente originale[6], iar în perioada interbelică dr Constandin Nicolaescu-Plopşor[7]. În afara documentelor privitoare la mănăstirea Fedeleşoiu, despre Argeşul istoric informaţii se găsesc în condică la fila 15 din cadrul aşezământului ctitoricesc din 9 iulie 1752 cu referire la moşia Dănceşti, închinată de Sandul Bucşănescu biv vel sërdar, unul din cei doi epitropi ai Sf. Pantelimon, împreună cu munţii din Ţara Loviştei[8], precum şi la filele 16[9] şi 21[10]. Despre judeţul Argeş aflăm şi din documentul din 9 iulie 1759 al lui Scarlat Grigorie Ghica voevod, la fila 27[11].

În anexă am reprodus 6 documente din condică de la filele 266-266 v, 268, 265, 141-142 v, 95 în ordine cronologică (circa 1680-5 ianuarie 1759). Documentul nr I în forma redactată de Nicolae Iorga este incomplet şi alăturat nefiresc cu alte documente. Din cuprinsul său putem observa că mănăstirea Trivalea din Piteşti prin grija părintelui mitropolit Varlaam, ctitorul ei, a avut diverse proprietăţi în mai multe localităţi (Groşi, Slătioare, Săpata, Fleşti, Sămara, Piteşti etc.)[12]. Documentul nr. II în versiunea lui N. Iorga pe lângă faptul că este incomplet redat are şi numeroase greşeli de transcriere. La documentul nr. III printre alte omisiuni se numără şi cea cu privire la preţul de vânzare al satului Zăvoiul de pe Călnişte (Vlaşca) şi anume de ughi 280 din care „pentru pomană" mai scăzuse jupâneasa Stanca, soţia logofătului Grigorie de la Albeşti. La întocmirea zapisului de vânzare „fost-au mulţi boiari, şi preoţi, şi oameni buni". Al patrulea document (15 mai 1752) este o danie a fostului mare sërdar şi epitrop al mănăstirii Sf. Pantelimon, Sandu Bucşenescu şi a soţiei sale pentru mănăstirea amintită a 500 stânjeni în hotarul Răzmireştilor-Vlaşca ce provenea prin cumpărare de la boierii Bălăceni şi Racotă, la care adaugă 300 stânjeni în hotarul Dănceştilor-Argeş, 7 boi de jug, 7 vaci cu lapte, 50 oi, 25 stupi şi munţii de pe apa Lotrului care trebuiau să aducă mănăstirii un venit pe an de câte 75 taleri şi 12 oi. Documentul nr. V care este un schimb de moşii între Maria Corbeanul, soţia fostului

[5] Apărută la Bucureşti în anul 1903, p. 474-507 şi 706-713.

[6] Al. Gh. Gălăşescu, *Eforia spitalurilor civile din Bucureşci*, Bucureşti, 1900.

[7] C.S. Nicolaescu-Plopşor, *Fumăritul Craiovei la 1752*, în „Oltenia", I, 1940, p. 2; Idem, *Documente privitoare la schitul Şerbăneşti-Vâlcea*, în *Ibidem*, p. 22-26; vezi şi volumul *Eforia spitalelor civile, 1832-1932*, Bucureşti, 1932.

[8] Se referă la moşia Dănceştilor şi la munţii de la Lotru.

[9] Se referă la viile părăsite „în dealul Piteştilor unde să zice la Leşcioară ot sud Muscel, cari vii au fost ale răposatului Constandin biv agă Bălăceanul şi fiind părăsite de multă vreme nu le-au destupat nici jupâneasa Smaranda, nepoata agăi Bălăceanul, nici alt nimeni"... „şi le-am închinat şi le-am afierosit la Sfitul Pandeleimon şi nosocomion".

[10] Se referă la moşia Budeşti din Argeş care a fost a lui Constandin Corbeanul biv vel sluger.

[11] Se referă la vama şi târguri „ce să face iar toamna supt dealul Piteştilor" care erau închinate mănăstirii Pantelimon, precum şi la „venitul munţilor sud Argeş de pe apa Lotrului de peste Olt".

[12] Documentele sunt reproduse şi în condicile nr. 133, 171, 370, 371, 721, de la Arhivele Naţionale din Bucureşti conf. N. Şerbănescu, *Varlaam mitropolitul Ţării Româneşti, părintele tipografiei bucureştene (1672-1679)*, în „B.O.R.", 1958, 11-12, p. 1129 şi urm.

mare sluger Constandin Corbeanul, cu mănăstirea Sf. Pantelimon, este menţionat de N. Iorga ca un act de vânzare, fără nici o altă precizare. Documentul nr. VI (5 ianuarie 1759) se referă la 13 munţi din Ţara Loviştei care, conform practicii în jurul anilor 1552-1554 ca urmare a conflictelor turco-habsburgice generate de stăpânirea Transilvaniei, saşii din Sibiu ca aliaţi ai Habsburgilor au profitat şi şi-au extins stăpânirea asupra acestor munţi ai Ţării Româneşti de la graniţă. Marele boier Sandul Bucşenescu, care cunoştea conţinutul hotărniciei din 9 iulie 1520, încheiată în timpul lui Neagoe Basarab şi care este reprodusă şi în condica de faţă, în timpul domniei lui Mihai Racoviţă (1730-1731, 1741-1744), ca urmare a păcii de la Belgrad din 18 septembrie 1739 care încheie războiul ruso-austro-turc (1736-1739) şi când Imperiul Habsburgic restituia Oltenia care a fost realipită Ţării Româneşti, a obţinut retrocedarea celor 13 munţi. De remarcat faptul că domnul, în calitate de stăpân al întregii ţări, declară munţii respectivi proprietate domnească, deşi fuseseră ai plăieşilor din Voineasa şi Malaia din Ţara Loviştei până la acapararea lor de saşii sibieni. Ca mijloc de pedeapsă pentru moşnenii nemulţumiţi sunt enumerate strigarea în târg şi apoi ocna.

În concluzie, cele şase documente prezentate aduc contribuţii substanţiale la cunoaşterea posesiunilor mănăstirii Sf. Pantelimon în judeţul Argeş şi al faptului că şi în perioada fanariotă elita politică a menţinut pe cât s-a putut integritatea teritorială a Ţării Româneşti ca dovadă al largii autonomii care se menţinea având ca exemplu pe stolnicul Sandul Bucşenescu care „s-a arătat cu dorinţă de patria sa", aşa cum se precizează în ultimul document prezentat.

*

* *

Documentul nr. I.

Fila 266.

Circa 1680.

Aicea semnăm pentru cărţile şi zapisele mănăstirei Trivalii de la oraş Piteştii.

Un zapis al bănăsii lui Mareş pe moşia de la Groşi şi de la Slătioare peste tot cât au ţinut Mareş banul.

Un zapis al Dimei şi al nepoţilor pe o fune de moşie din Slătioare.

Fila 266 v.

Un zapis al lui Gherghe croitorul din Piteşti pentru moşia de la Fleşti partea lui Păluş ce s-au luat asprii ughi.

Un zapis pentru via de la Săpata.

Un zapis al lui Dionisie călugărul din Lipia pe moşia din Sămara ce au închinat el mănăstirii câţi au fost partea lui Costea Gălăşgen.

Un zapis al lui Silvestru călugărul din Goleşti pentru vadul de moară la Piteşti în iazul cel lungu ce i-au închinat el mănăstirii, şi carte domnească pe zapis.

Zapisul logofătului Neculii Cortofleş pe toată partea lui de moşie din Sămara ce au vândut el mănăstirii.

Şi zapisele moşiei.

(N. Iorga, *Studii şi documente*, V/1, p. 486, nr. 24.).

Documentul nr. II.

Fila 268.

Circa 1680.

Odăjdiile schitului de după Turnu:

Sfita de caftan albu cu flori galbene. Sfita de atlas muşchiu cu sânţi jos de atlas verde. Sfita de pânză albă cu flori. Stihar atlas cărunzat cu sânţi de atlas verde Petrarhir de atlas galben - 2. Petrafil de sofa mohorât - 2. Dvere de sofa cu vergi - 3. Poale de icoane - 2. Discos, sviadă, potir, lingură, cădelniţă. Poclovecioare - 2 de tafta nărânzată, cu sânţii de la străi albi. Două poale de pânză de aţe şi pestreţe şi roşii cu sânţii de (şters) verde. O poală de sarasie roşie, un antimis cu moşte sfinte. Cărţi de-ale schitului de pre Turnu. Un penticostar de Lipof nou. Un ohtoih şătodnăsnevnic. Psaltire - 1. O liturghie scrisă cu mâna. Ceaslov mic - 1.

(N. Iorga, *Studii şi documente*, V/1, p. 486, nr. 24.).

Documentul nr. III

Fila 265.

1687 (7195) iunie 9.

Adecă eu Stanca logofeteasa, care am fost jupâneasa lui Grigorie ce au fostu vel logofăt de la Albeşti, dinpreună cu fiul mieu Matei scriu şi mărturisescu cu acesta al mieu zapis ca să fie de credinţă şi de bună mărturie la mâna sfinţiei sale părintelui Varlaam, ce au fost mitropolit şi la sfânta şi dumnezeiasca mănăstire de lângă oraşul Piteşti, ce să chiamă Trivalea, unde iaste hramul Sfintei Troiţe, cum să să ştie că având sfinţia sa la un loc stătător la oarecine, iar noi făr de ştirea sfinţiei sale i-am fostu luat împreună cu dumnia lui boerinul mieu Grigorie logofăt şi i-am cheltuit în trăbile casii noastre. Iar când au venit vremea de şi-au căutat sfinţia sa părintele Varlaam de aceşti bani, noi într-alt chip n-am avut cum face neputându-i da bani ne-am tocmit cu sfinţia sa de i-am vândut satul Zăvoiul de pe Câlnişte ot sud Vlaşca preste tot cu heleşteul, cu morile, cu Popeasca, cu Boteanii de peste tot hotarul din câmp, din pădure, din apă, din siliştea satului şi de pretutindeni cât să vă aleage, şi cât am ţinut şi noi cu toţi rumânii şi cu tot venitul. Şi i-am dat şi toate zapisele şi scrisorile ce am avut pentru acest sat şi l-am vândut cu tocmeală şi cu bună aşezare drept ughi 280 de a noastră bună voe ca să fie satul stătător şi aşezat la sfânta mănăstire ce scrie mai sus (Fila 265 v.), pentru că l-am vândut noi de a noastră bunăvoe drept aceşti bani ce scrie mai sus. Căci că şi aceasta s-au socotit că din mari şi greale nevoi şi datorii ne-au plătit şi s-au mântuit cu aceşti bani boiarinul mieu dumnealui Grigorie logofăt. Şi câţiva ani au trecut stându banii la noi până a face noi această tocmeală. Şi nu ni s-au socotit nici o dobândă. Drept aceia să n-aibă nimeni dintr-altcineva vreo treabă nici tocma fiu mieu Matei, că acestea mi s-au dat mie pentru zestrele miale şi alte datorii care au fost ale boiarinului mieu. Şi încă am mai socotit de am mai lăsat din preţul satului din câţi au fost socotit la judecata boiarilor pentru pomana noastră ca să ne pomenim la sânta mănăstire.

Şi cându s-au făcut această tocmeală fost-au mulţi boiari, şi preoţi, şi oameni buni cari au iscălit mai jos numele. Şi noi pentru mai adevărată credinţă ne-am pus mai jos peceţile şi iscăliturile ca să se crează. Iunie 9 dni liat 7185. Eu Stanca logofeteasa, Eu Matei sin Grigorie logofăt ot Grădişte. Şi-am scris eu Iosaf ieromonah ot sfânta mănăstire Argeş.

Ed. Reg., N. Iorga, *St. şi doc.*, V, nr. 29, p. 488 cu precizarea că data corectă este 9 iunie 7195 nu 9 iulie 7195 aşa cum apare aici.

Documentul IV
Pentru moşia Răzmireşti din sud Vlaşca

Fila 141.

1752 mai 15.

Sandul Bucşănescul biv vel sărdar împreună cu soţia sa Maria adeverim printr-aceasta adevărată carte a noastră că din râvnă dumnezeiască îndemnându-să prea luminatul şi prea înălţatul domnul nostru Io Grigorie Ghica voevod de au ridicat dumnezeescul locaş din jos de Bucureşti, pă apa Colintinii, întru slava şi cinstea Marelui Mucenic şi făr de argint tămăduitor Sfătului Pandeleimon, unde şi spital de bolnavi au aşăzat a fi nu numai acolo în mănăstire de boala prelungitoare de care nu să smolescu. Ci încă şi altu spital mai jos de mănăstire pentru boale care sănt smolicioase, precum lăngoarea şi ciuma (de care să ne ferească Dumnezeu), la care zidire am fost orânduit de măria sa purtătoriu de grijă dintr-u-nceput până la sfârşit după cum să văd. Deci, socotind eu că nu-mi va fi pomenirea desăvârşit numai cu osteneala ce am făcut la aceste ziduri din râvnă dumnezeeiască şi din bună voia inimii meale, am socotit şi ne-am îndemnat de am închinat şi noi dintr-ale noastre agonisiri şi am afierosit la mai sus numita mănăstire a Sfătului Pandeleimon 500 stănjeni de moşie în hotarul Răzmireştilor ot sud Vlaşca, care moşie mi-au fost şi mie de cumpărătoare de la dumnealui postelnicul Bălăceanul, feciorul Barbului Bălăceanul, nepotul lui Drăghici Bălăceanul biv vel pitar şi de la Toma postelnic Racotă, după cum arată în zapisul cel de vânzare şi în cartea de hotărnicie.

Şi iar am mai închinat şi am afierosit la sfânta mănăstire 300 stănjeni de moşie în hotarul Dăngeştilor ot sud Argeş, care moşie iaste împreună tot într-un hotar cu moşia mănăstirii Fedeleşoiului şi 7 boi de jug şi 7 vaci cu lapte şi 50 oi i 25 de măci de stupi şi munţii după apa Lotrului, care s-au descoperit în zilele mării sale Mihai vodă Racoviţă din stăpănirea saşilor din cetatea Şibiului şi au rămas pământ domnescu şi ni s-au dat sub stăpănirea noastră.

Iar când au fost în zilile măriei sale domnului nostru Io Gligorie Ghica voevod s-a sculat Nicolae vătaf de Lovişte cu toţi plăiaşii şi cu săteanii din Voineasa şi din Mălaia răspunzându ca să-i dea lor ca unii ce sănt păzitori plaiului şi nu li s-au dat, ci mi-au dat mie pentru cheltuiala şi osteneala ce s-au făcut la descoperirea acestor munţi după cum arată hrisovul măriei sale (F. 141 v.) 7248 mai 5 dni, care şi pă aceştia de a mea bună voe i-am afierosit ca să ia mănăstirea venit pă an căte taleri 75 şi oi 12, afară din munţii care am eu împreună cu lotreanii deci să aibă a lua mănăstirea acest venit după munţi şi a stăpâni toate acestea mai sus zise cu bună pace de către mine şi de către tot neamul mieu, pentru că din bună voia mea am dat toate aceştea pentru vecinica pomenire a noastră şi a părinţilor noştri.

Şi am pus mărturii vrenice de credinţă cari să vor iscăli mai jos, întărind şi noi cu peceţile şi scăliturile noastre ca să să crează. Mai 15 dni leat 1752. Sandul Bucşănesc biv vel sărdar, Maria Bucşăneasca sărdăreasa, Stavru vel pitar martor.

Documentul V

Fila 95.

1757 (7265) martie 1.

Adecă eu jupăneasa Maria Corbeanca ce am fost soție răposatului Costandin Corbeanul biv vel sluger. Dat-am acest adevărat zapis al mieu la mână dumnealui Sandului Bucșănescul biv vel sărdar, epitropul Sfitei mănăstiri a Sfântului Pandelimon, ca să fie de bună credință precum să să știe că întâmplându-să de au murit soțul mieu cel dintâiu Costandin Corbeanul sluger și nerămânându-mi copii cu dumnealui din porunca răposatului mării sale Gregorie Ghica voevod și după hotărârea dumnealor veliților boiari împărțindu-să casa răposatului soțului mieu în trei părți, o parte mi s-au dat mie, altă parte s-au dat neamului, iar o parte s-au dat danie Sfitei mănăstiri a Sfătului Pandelimon pentru pomenirea răposatului soțului mieu Costandin Corbeanul (Fila 95 v.) sluger.

Deci căzându-să în partea mănăstirii moșia Budeștii ot sud Argeș și viile de la Schei ot sud Saac, iar în partea mea căzându-mi moșia de la Clătești și viile ce le-am avut lucrate acolo la Clătești din bunăvoia noastră, nesiliți de nimeni ne-am învoit și cu știrea preasfințitului părinte mitropolitul țării, chir Filaret, și cu a dumnealui vel logofăt și cu a dumnealui vel vistier, epitropii sfitei mănăstiri și cu știrea dumnealor tuturor veliților boiari, de-a făcut schimb și am dat sfitei mănăstiri moșia de la Clătești toată partea mea, însă din patru părți ce iaste peste tot hotarul doauă părți, afară den-tr-o parte ce iaste a copiilor postelnicului Barbul Preotescul, și afară dintr-o parte ce iaste iarăși sfitei mănăstiri cumpărată de măria sa răposatul Gligorie Ghica voevod de la Costandin Cocorăscul biv vel sluger. Și au dat-o danie sfitei mănăstiri. Și am dat moșia și cu balta și cu otascina viilor, și cu viile ce le aveam acolo la Clătești du peste tot hotarul după cum am stăpânit eu până acum și după cum au stăpânit și răposatul soțul meu Costandin Corbeanul biv vel sluger. Și mie mi s-au dat de la sfânta mănăstire moșia Budeștii tot hotarul și viile de la Schei după cum le-au stăpânit aceste moșii și răposatul soțul mieu. Deci după așăzământul ce au făcut cu dumnealui de am dat schimbu sfitei mănăstiri moșie pentru moșie și vii pentru vii, am dat și acest adevărat zapis al meu la Sfăta mănăstire a Sfătului Pantelimon ca să ție și să stăpânească sfăta mănăstire toată partea mea de moșie de la Clătești, însă din patru părți doauă părți după cum adeverează mai sus, cu balta cu otașcina viilor și cu viile noastre ce le avem acolo la Clătești și du peste tot hotarul după cum am stăpânit și eu până acum și după cum au stăpânit și răposatul soțul mieu Costandin Corbeanul sluger cu bună pace de către mine și de către tot neamul mieu. Și să fie sfitei mănăstiri moșia și viile stătătoare și nestrămutate în veci pentru că din bunăvoia noastră am făcut acest schimb și cu știrea tuturor dumnealor veliților boiari, mai avănd sfăta mănăstire moșie în Clătești, partea de la slugerul Costandin Cocorăsc după cum arată mai sus.

Și eu pentru mai adevărată credință am întărit zapisul cu iscălitura și cu pecetea mea ca să să crează, fiind și mulți boiari mărturii care să vor iscăli mai jos. Și am dat și zapisele și cărțile pentru această moșie, iar de să va găsi alte zapise pentru această moșie să nu să crează. Martie 1 dni leat 7265. Maria Corbeanca.

Ed. menț. N. Iorga, *St. și doc.*, V, p. 499-500, nr. 80.

Documentul VI

Fila 141v.

1759 ianuarie 5.

Înaintea noastră au eşit dumnealui Sandul Bucşănescu vel stolnec, cu popa Ilie i Stan Dobrotă, Andreiu Vegiu ot Voineasa, Părvul Fota, Lazăr, Costandin ot Mălaia oamenii dupe Lotru pentru 13 munţi după apa Lotrului, care munţi fiind coprinşi de ţării Sibiului de 200 şi mai mult de ani în zilile mării sale răposatului Mihai voevod Racoviţă, dumnealui stolnic Sandul cu ajutoriu de către domnie şi cu a domnii sale cheltuială mergând au dovedit acei 13 munţi ai ţării noastre pe apa Lotrului şi scoţându-i de suptu stăpânire străină pentru 3 munţi anume Voinişăscul, Buceciul, Dobrunul s-au fost aşezat dumnealui stolnecul cu sătenii ot Voineasa i Malaia ca după ce să vor scoate să stăpânească în doauă, iar ceilalţi zeace munţi să-i stăpânească numai dumnealui stolnecul singur, dupe cum aşăzământul acesta l-au făcut prin scrisoare la mâna sătenilor din Voineasa, den Mălaia dupe apa Lotrului la leat 7252.

Dupe aceia, în zilele mării sale răposatului întru fericire părintele măriei tale Grigorie Ghica voevod în domnia ceasta de acum dupe urmă s-au sculat sătenii ot Voineasa, Mălaia şi cu Neculae vătaf de plaiu şi cu toţii plăiaşii ot Lovişte sud Argeş ca să ia munţii supt a lor stăpânire, de unde măria sa lund înştiinţare de pricina acestor munţi au trimis de au (Fila. 142) luat pe toţi sătenii de acolo şi cu divan cercetând lucrul, fiindu faţă şi dumnealui stolnecu Sandul, aşa au găsit măria sa cu cale cum că acei munţi trebue să rămăe pre seama domnii fiind pământul ţării şi domnia să-l dea cui va vrea. Pentru lucru ca aceasta stăndu pământu al ţării coprins cu stăpânire striină şi nimeni în 200 de ani nu i-au mai dovedit rămâne a fi domneşti. Şi aşa domnia sa i-au dăruit stolnecului Sandului cu hrisov, pentru că s-au arătat cu dorinţă de patria sa neştiindu-i în seama nici aşezământul acelor trei munţi, arătând că n-au avut dumnelui voe a să aşăza pentru acei trei munţi. Şi aşa au dat şi măria sa şi hrisovul mării sale la leat 7258 asupra aceştii pricini. Dar numiţii lotreani nu s-au odihnit şi la leat 1754, în domnia mării sale Costandin vodă Cehan, au fost veniţi de faţă iarăşi la divan înaintea mării sale, unde fiind şi dumnealor veliţii boiari s-au cercetat de isnoavă pricina.

Şi aşa s-au găsit cu cale acei zeace munţi să stăpânească numai dumnealui stolnec, iar cei trei munţi Voinişăscul, Buceciul, Dobrunul să aibă şi numiţii săteani din Voineasa, Mălaia parte în doauă împărţindu-şi venitul a celor trei munţi iar în doauă, numai numiţii oameni să aibă a da şi ei cheltuiala ce va ajunge pe jumătate la cei trei munţi domnii sale stolnec fiindcă dumnealui au cheltuit până au dovedit şi au scos munţii, şi scrie în cartea de judecată cea din zilile mării sale Costandin voevod Gehan cum că numiţii oameni s-au aşăzat pentru stăpânire, cheltuialala prin zapise cu dumnealui stolnic Sandul înpotriva cărăia cărţi întrebând şi pe dumnealui stolnec ce are a răspunde dumnealui au răspuns că de acea judecată se ţine, numai rumânii nu s-au ţinut, după cum pricina mai jos ne-au arătat. Şi pentru că nu s-au ţinut ei de judecată ci s-au obrăznicit de s-au întinsu mai multu şi cu stăpânirea şi cu cheltuilala că n-au plătit căuta şi dumnealui să nu să ţie de judecata mării sale Costandin vodă şi cerea ca după hrisovul mării sale răposatului Grigorie vodă să ia şi partea lor pe jumătate ce li să dădea de la acei trei munţi tot sub stăpănirea dumnealui.

Ale căror pricini le-au arătat dumnealui stolnec Buşcănescul întâiu că ei după ce s-au apucat cartea de judecată cea din zilile mării sale Costandin vodă Gehan n-au mai aşteptat să facă zapisul pentru aşezământ şi cheltuiala ce numeşte cartea, a doauă

că ei într-aceşti cinci ani de la judecată încoace nu s-au (Fila 142 v.) mulţumit să-şi ia venitul numai pe jumătate ce li s-ar fi venit de la acei trei munţi, ci s-au obrăznicit de au luat nu numai iarăş tot venitul de la cei trei munţi ci încă şi de la ăialalţi zeace munţi care a dumnealui stolnic zisă fiind de ei netăgăduită. Iată că ei s-au cunoscut că nu s-au ţinut de judecată ci cu care iastă să li să ia şi acea parte de jumătate de la acei trei munţi de sub stăpânirea lor, că cheltuiala ce li s-au căzut a da pentru scoaterea munţilor n-au dat, venitul iarăş n-au vrut să şi-l ia pe cât li s-au căzut. Numai că căzându ei cu multă rugăciune la dumnealui stolnicul Sandul şi arătând însuş ei greşeala obrăznicii cu care s-au arătat, şi făcând însuşi ei foae de venitul munţilor pe fieştecare an într-aceşti cinci ani, şi arătându-să cu ce sănt ei datori a întoarce dumnealui stolnicului supt a lor iscălitură la acea foae, şi rugându-să că va plăti şi cheltuiala ce li să va veni la cei trei munţi pe jumătate, şi făcând şi zapis cu tărie asupra aceştii pricini că nu să vor obrăznici a să mai întinde mai mult decât li să cade.

Aşa şi noi am făcut pe dumnealui stolnic Sandu de au primit rugăciunea lor şi am hotărât într-acestaşi chip ca numiţii oameni după ce-şi vor plăti datoria venitului şi a cheltuialii, şi de nu se vor obrăznici a să întinde mai mult cu stăpânirea, ci se vor odihni şi să vor mulţumi cu partea ce li s-au dat, aşa să aibă-a stăpâni şi ei trei munţi partea pe jumătate în pace. Iar de care cumva nu vor păzi acest aşezământu şi hotărâre, atunci găsim cu cale cu toată dreptatea să li se ia această parte de munţi de sub stăpânirea lor şi să să dea la mănăstirea Sfetii Pandeleimon înpreună cu ceialalţi munţi unde sănt daţi danie de dumnealui stolnic Sandul Bucşănescul, şi atunci să să şi pedepsească ei cu tărgul şi cu ocna ca nişte nemulţumitori darului şi ne supuşi dreptăţii şi divanurilor. Iar hotărârea cea desăvârşit rămăne la măria ta. Leat 1759 luna ghenarie 5 dni. Filaret al Ugrovlahiei, Costandin Dudesc vel vornic, Costandin Creţean vel ban, Costandin Brăncovean vel logofăt, Ştefan Văcărescul, vel spătar, Mihai Cantacuzino vel vistier, Necolache paharnic.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CÂMPULUNG, 1737

CLAUDIU NEAGOE

Între 1736 si 1739 Tarile Romane vor fi pentru a doua oara, in veacul al 18-lea, teatrul confruntărilor dintre marile puteri vecine: Austria, Rusia si Imperiul Otoman[1].

La 29 iulie 1737, trupele austriece conduse de generalul-maior Ghyllani (sau Gillani), pătrundeau in Țara Românească din ordinul feldmareșalului conte Franz Paul von Wallis[2]. Avangarda austriacă, având în frunte pe locotenentul conte Barkokzy, ocupa orașul Câmpulung si mănăstirea Negru Voda despre care se știa că are o incintă fortificată[3]. După ce i-au măcelărit pe toți negustorii și militarii turci aflați în oraș[4], austriecii „s-au închis înăuntru zidurilor mănăstirii ca intr-o cetate"[5]. Apoi, locotenentul conte Barkokzy a fost trimis cu o trupa de 600 de călăreți să ocupe orașul Pitești[6].

Aflând de intrarea trupelor austriece in țară, Constantin-Vodă Mavrocordat fuge la Dunare[7]. În această vreme austriecii se vor îndrepta rapid spre reședința domnească de la București, de unde „au luat pre boieri, pre toți in Țara Ungurească, pre unii cu voie, pre alții și cam fără voia lor"[8].

Poarta Otomană trimite în mare grabă lui Constantin Mavrocordat „vo doi, trei pași cu oaste, de-au gonit pre nemți din Țara Muntenească"[9]. După eliberarea

---

[1] Șt. Ștefănescu, *Istoria românilor în secolul al XVIII-lea. Între tradiție și modernitate*, București, 1999, p. 32.

[2] I. Răuțescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 91; Gh. Pîrnuță, Șt. Trâmbaciu, *Documente și inscripții privind istoria orașului Câmpulung-Muscel*, vol. 2, (1700-1799), București, 1999, doc. 48, p. 138.

[3] Vezi raportul colonelului Ghyllani, din 1737, către contele Wallis, generalul-comandant al trupelor imperiale din Transilvania, în C.C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei subt austriaci (1733-1739)*, VOL. 3, București, 1944, doc. 105, p. 149. Incinta mănăstirii Negru –Vodă, fusese fortificată pe la 1711-1712, sub egumenul Mihai (vezi Sp. Cristocea, *Pomelnicul mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel*, în „Glasul Bisericii", an. XLVI, nr. 3, 1987, p. 57). De remarcat, însă, este faptul că încă din veacul al XVIII-lea, mai precis din timpul domniei lui Matei Basarab s-au început primele lucrări de fortificare: mai întâi, la 1640, egumenul Melchisedec „a ridicat în jurul mănăstirii ca un fel de cetate din bârne mari înconjurând-o cu 12 bastioane de jur împrejur" (*Călatori străini despre Țările Române*, vol. 5, București, 1973, p. 212), apoi, în 1646, această „palisadă" a fost înlocuită cu un zid (P. Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 263), la care se adaugă, în 1647, un turn-clopotniță (*Călători străini, p. 266)*.

[4] Rămași aici după închiderea „zborului de la Sf. Ilie"(27 iulie).

[5] C.D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima rezidență a României*, vol. 2, București, 1856, p. 8.

[6] *Călători străini*, vol. 9, București, 1997, p. 340, nota 25.

[7] Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1992, p. 452.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. 453.

Bucureştiului, oştile turceşti conduse de Murtaza paşa au pornit spre Piteşti. Aici, ele au înfrânt trupele locotenentului conte Barkokzy[10]. Apoi, au venit şi la Campulung unde „au scos pe nemţi dintr-acest oraş şi au dat foc atâta sfintei monastiri, cât şi oraşului, de au ars cu mare groază"[11]. Mulţi orăşeni au pătimit şi au fost omorâţi, şi tot atunci „au ars Baratia şi o mulţime de case ale câmpulungenilor, rămânând doar zidurile"[12]. Pentru a-şi salva viaţa unii orăşeni au pribegit peste munţi, în Transilvania, printre aceştia numărându-se şi egumenul mănăstirii Negru Vodă, ieromonahul Vasile Geabelea[13].

Pornind pe urmele fugarilor, turcii au ajuns de „au dat foc caselor vămii din Dragoslavele şi au prădat bisericile din Rucăr, luând odoarele ce le-au găsit"[14], apoi l-au spânzurat pe Mihai Calu, pârcălabul de la Rucar, pentru faptul ca îşi îndemnase sătenii să fuga din calea turcilor[15]. Aşa „au făcut turcii multă răutate şi pradă-n Ţara Muntenească"[16] de au ajuns bieţii români să fugă în Transilvania, lăsându-şi casele şi tot avutul numai ca să scape cu viaţă.

Deoarece mănăstirea întărită de la Câmpulung devenise o adevărată problemă pentru turci, Constantin-Vodă Mavrocordat avea să trimită la 20 octombrie 1737 slujitori ca să dărâme zidurile acesteia:...„au trimis Mărie-sa la leat 7246 (1737) oct. 20, cu porunca împărătească pe Radu Brătăşan vel armaş şi pe Şerban Greceanul şi pe Constantin Lipoveanul, polcovnicul de la Târgovişte, împreună şi cu o mulţime de slujitori, de au sfărâmat toate zidurile mănăstirii şi chiliile de prin prejur şi s-au prădat monastirea atâta de odoară cât şi de cele mişcătoare şi nemişcătoare..."[17].

Vreme de cinci ani Câmpulungul a fost părăsit şi lăsat în paragină[18]. Abia la 1742 orăşenii fugiţi au început a se întoarce pe la casele lor[19]. Noul egumen,

---

[10] Din relatarea mitropolitului Neofit din Creta, de la 1746 aflăm: „În oraşul Piteşti s-a purtat în timpurile trecute războiul dintre turci şi austrieci şi turcii au avut drept conducător pe Murtaza, paşă cu două tuiuri, iar austriecii pe un oarecare colonel si pe fiul unei contese <Barkokzy>; şi în acest război au învins turcii şi colonelul a fost ucis şi capul său a fost dus la Bucureşti..., şi încă două-trei căruţe de capete de-ale austriecilor. A fost rănit si fiul contesei, însă a fugit" (*Călători străini).*

[11] Sp. Cristocea, *loc. cit.*, p. 60.

[12] I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 30-31. Tot acum, şcoala domnească a lui Antonie Vodă din Popeşti a fost mutată din vechiul local, afectat de incendiu, în chiliile de lângă Biserica Domnească, anume construite (I. Hurdubeţiu, Flaminiu Mîrţu *Câmpulung - Muscel, ieri şi azi*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 99). Ea va funcţiona aici până la 1791-1792 când va fi mutată din porunca lui Mihai –Voda Şuţu, lângă biserica Sf. Ilie, în casele lui Dumitrache Ruset; fost mare spătar (D. Simonescu, *Monografia primei scoli publice din Câmpulung-Muscel*, Piteşti, 1970, p. 21;
Gh. Pîrnuţă, *Câmpulung - Muscel, străveche vatră de cultură a Ţării Româneşti*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 58).

[13] I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 30.

[14] Gh. Pîrnuţă, *Rucăr –Muscel. Istoric. Case memoriale. Amintiri*, vol. 2, Bucureşti, 1996, p. 23.

[15] *Ibidem*, p. 23-24.

[16] I. Neculce, *op. cit.*

[17] Sp. Cristocea, *loc. cit.*, p. 60-61.

[18] N. Ionescu, *Câmpulungul sub fanarioţi*, în „Prietenul nostru", *VII*, 1923, nr. 3-4, p. 19.

[19] Vor aduce cu ei şi un număr mare de străini „ungureni" (ardeleni) de prin locurile pe unde pribegiseră şi cu care intraseră în relaţii de rudenie (Şt. Trîmbaciu, *Aşezările de „ungureni" pe pământul obştii câmpulungene*, în „Studii şi comunicări", I, Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, p. 56-57; Claudiu Neagoe, *Străini stabiliţi pe moşia obştii muscelene între 1737-1838*, în „Gazeta de Muscel", an. *V*, 1998, nr. 140 p. 3; Ibidem, Consideraţii noi cu privire la statutul străinilor aşezaţi pe moşia câmpulungenilor în secolele XVIII-XIX, *Ibidem*, nr. 144, p. 7).

Ieromonahul Nicodim Beleţeanu (1737-1762)[20] va reface mănăstirea Negru Voda, „atât sfânta biserică pe dinlăuntru împodobită cu tâmplă, cu sfintele icoane şi cu argintării, şi policandru, cât şi pe dinafară cu chiliile şi cu zidurile şi cu altele care se văd făcute de sfinţie-sa şi toate clopotile"[21].

Pentru refacerea oraşului Mihail-Vodă Racoviţă hotăra la 1742 ca orăşenii „să fie în pace de rândul fumăritului"[22], să fie scutiţi de „cotărit"[23], iar un an mai târziu, la 1743, „de lucru domnesc şi de vama mănăstirii din oraş şi de vama pitarilor de la zborul lui Sf. Ilie propoc... şi să fie în pace şi ertaţi de fumărit... aşijderea şi pentru erbărit... şi ertaţi de ciohodărit... şi pentru goştinărit... şi să n-aibă supărare de cotărit..."[24]. La 1747, Constantin-Vodă Mavrocordat avea să întărească orăşenilor toate hrisoavele şi cărţile de scutiri dobândite până atunci[25].

---

[20] Cel care s-a opus tendinţelor de catolicizare a iezuiţilor veniţi odată cu trupele austriece (Vezi I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 91, nota 2; Gh. Pîrnuţă, Şt. Trîmbaciu, *op. cit.*, p. 139).

[21] Sp. Cristocea, *loc. cit.*, p. 61. Între 1749-1750 egumenul Nicodim Beleţeanu reface porţile din lemn ale clopotniţei cu micile orificii pentru tras cu arma (H. Teodoru, *Meterezele bisericilor câmpulungene*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice", fasc. 115, p. 100, fig. 22), precum şi „casa egumeneasca" (P. Chihaia, *op. cit.*, p. 267).

[22] Şt. Trîmbaciu, Gh. Pîrnuţă, *Pânza „Ocolnica" cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung- Muscel, 1215-1747*, Piteşti, 1995, doc. 37, p. 156.

[23] *Ibidem*, doc. 38, p. 157.

[24] Idem, *Documente şi inscripţii*, doc. 58, p. 147-148.

[25] *Ibidem*, doc. 67, p. 158-159.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

VECHEA BISERICĂ DE LEMN DIN TURCULEȘTI, COMUNA CĂLINEȘTI*, JUDEȚUL ARGEȘ

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO
TEODOR CIOFLAN

Satul Călinești, care a dat numele uneia din cele mai mari comune ale județului, este una din localitățile argeșene cu cea mai veche atestare documentară. În hrisovul, din 20 mai 1388, dat de Mircea cel Bătrân ctitoriei sale, mănăstirea Cozia, este menționată și o vie în „hotarul Călineștilor"[1].

Turculești[2], unul din satele comunei, este atestat la 16 decembrie 1618 când domnitorul Gavril Movilă întărește negustorului Gheorghe trei pogoane de vie și o delniță în Călinești, printre martori fiind „și Turculeștii anume Ghinea și Vlaicul și Mihnea și Dumitru Strechea și Stancu Postelnic și Isar și popa Bratul și diaconul Gheorghe"[3]. Despre existența pe raza Turculeștilor, în punctul „Dealul Bisericii", a unei biserici ne informează și catagrafia din 1840: „Cătunul Turculești (satul Călinești). Această sfîntă biserică, ce prăznuește hramul Sfîntul Niculae și Cuvioasa Paraschiva, este de lemn cu temelia de zid, fără pisanie, ci numai leat 7289 (1781) luna Februarie 24 și ctitori se arată din bătrâni: Dumitru Dragu, Vintilă Postăvaru, Matei Moga, Nicolae Stan Dumitrescu, Nicolae Ion Baciu, în care biserică se săvârșește sfînta slujbă și se chivernisește de enoriași, cătunul aflându-se pe moșia sfintei mînăstiri Cotroceni. Popa Stroe. Enoriași 16 de frunte, de mijloc 14, cu stare proastă 16, văduve 8"[4].

Construită în 1781 biserica a funcționat ca locaș de cult până la sfârșitul secolului al XIX-lea când, datorită, probabil, deteriorării, a fost abandonată. O nouă biserică s-a construit, în 1872, la circa 200 m distanță pe partea stângă a șoselei naționale Pitești-București. Edificată din cărămidă, actuala biserică are plan treflat,

---

* Despre istoria Călineștiului vezi: Silvestru Voinescu, *Călinești 600 Momente de referință*, în „Studii și comunicări", Muzeul Câmpulung Muscel, 1987, p. 141-150.

[1] *DRH, B, Țara Românească*, vol. I, nr. 9, p. 27. Celelalte sate din componența comunei sunt atestate după cum urmează: Ciocănești la 19 iunie 1421, când domnul Radu Prasnaglava întărește mănăstirilor Cozia și Cotmeana daniile făcute de tatăl său, printre care și satul Ciocănești (*DRH, B, Țara Românească*, vol. I, nr. 49, p. 99), Râncăciovul și Cârstienii la 19 iulie 1498 în hrisovul lui Radu cel Mare (*DRH, B, Țara Românească*, vol. I, nr. 285, p. 465) și Vrănești la 1 iunie 1541 în hrisovul lui Radu Paisie (*DIR, B, Țara Românească*, vol. XVI, II, nr. 278, p. 277-278).

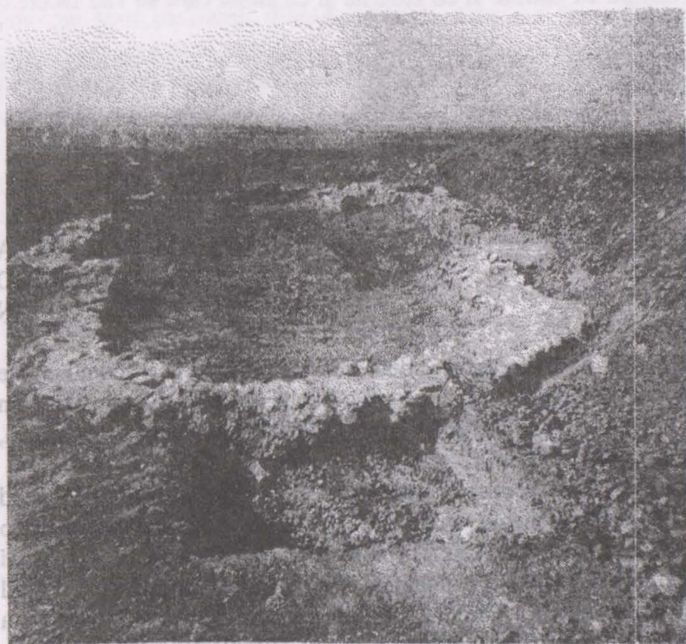
[2] Sat desființat, înglobat la satul Călinești, comuna Călinești, județul Argeș.

[3] *DIR, B, Țara Românească*, XVII, vol. III.

[4] „Glasul bisericii", 9-10/1965, p. 896-897.

fiind compusă din altar, naos, pronaos şi un pridvor deschis, cu o turlă peste pronaos[5].

În turnul clopotniţă al bisericii actuale se află şi unul din clopotele vechii biserici confecţionat în 1790 de către enoriaşi[6].

Fundaţia bisericii de lemn Turculeşti, vedere din est.

În vederea amenajării zonei Călineşti pentru plantaţiile viticole, fostul I. E. E. L. I. F. Argeş a decopertat în anul 1988 şi „Dealul Bisericii", până la circa -1,20 m, distrugându-se astfel mare parte din fundaţia vechii biserici. De asemenea, au fost deschise numeroase morminte din cimitirul aflat în jurul acestei biserici, ajungându-se până la fundul gropilor de mormânt.

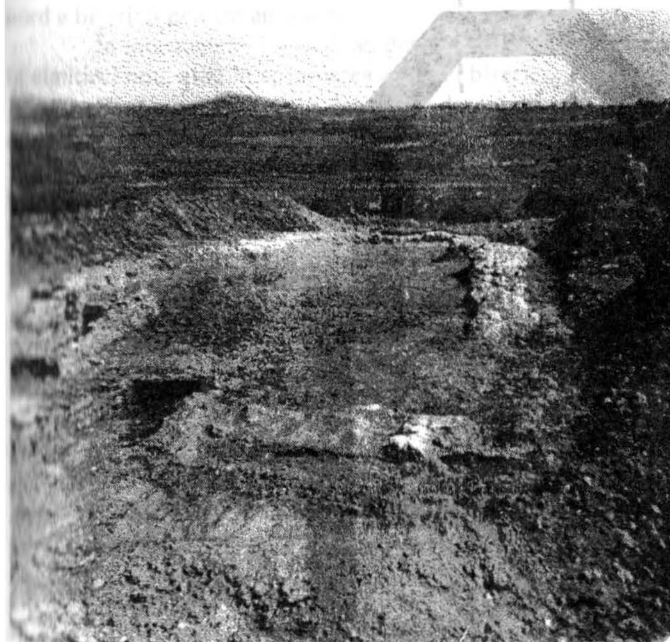
Cercetarea arheologică de salvare efectuată a urmărit stabilirea planului bisericii vechi şi investigarea mormintelor în vederea obţinerii unor date care să ne permită stabilirea nivelului material şi cultural al locuitorilor din acest sat, ritul de înmormântare ş.a.

---

[5] Pisania din marmură, aflată deasupra uşii de intrare în pronaos, are următoarea inscripţie: „+ În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin +. Ridicatu-s-a din temelie această Sf. biserică, cu hramul Sf. Ier<arh> Nicolae, în anul 1872, de către obştea satului Turculeşti. Pictura executată de jugravii Ilie şi Iosif din Piteşti, iar arhitecţi au fost Antonie şi Ilie. În anul 1907 a fost înlocuită şindrila cu tablă plumbuită din import. ~ După cutremurul din anul 1940 biserica, suferind avarii, a fost reparată de preotul S. Nicolescu sprijinit de enoriaşi. ~ După anul 1950 s-a construit clopotniţa de către preotul Ion Ionescu ajutat de epitropul Dumitru Voinescu şi de toţi enoriaşii parohiei. ~ Iar în zilele prea Sf. Iosif, episcopul Râmnicului şi Argeşului, între anii 1973-1977, s-a învelit din nou Sf. locaş cu tablă galvanizată şi s-a refăcut vechea pictură în frescă, cu sprijinul bunilor noştri enoriaşi şi ai altor evlavioşi creştini, în frunte cu preotul Virgil Duţoiu ajutat de epitropul Marin Stoica cu întreg consiliu parohial. Noua pictură a fost executată de dna Maria Antonescu din Ploieşti. ~ „Binecuvântează Doamne pe cei ce iubesc podoaba casei tale. Amin"

[6] Clopotul (Î = 40 cm, D gurii = 37 cm) are următoarea inscripţie în limba română cu alfabet chirilic „+ În numele Prepodo < amnei> Paraschivei chito (sic) Radu Dumitrescu 1790". Al doilea clopot (Î = 67 cm, D gurii = 66 cm) are incizată inscripţia în limba română cu alfabet latin: „Acest clopot s-a cumpărat din donaţile locuitorilor parohiei Turculeşti, comuna Călineşti Muşcel, în costul căruia a intrat şi vechiul clopot donat de Petre Voinescu înaintea Naşterii Domnului. Anul 1938. Preot Sergiu Nicolescu. „Fabrica de clopote „Oituz Gh. Dumitrescu Bucureşti"

În acest scop au fost trasate două secţiuni, dintre care cea principală (14 m x 1,50 m) pe axul bisericii şi una secundară (3 m x 1,50 m) la sud de locaş, pentru cercetarea mormintelor, şi a fost dezvelită fundaţia pe toată întinderea ei.

Fundaţia bisericii de lemn Turculeşti, vedere din vest.

Veche biserică era de plan dreptunghiular simplu, absida decroşată, formă poligonală, cu cinci laturi, din care primele două sunt paralele cu axul clădirii. Biserica avea 12,30 m lungime şi 5,80 m lăţime, în exterior. Fundaţia era din bolovani de râu de mărime mijlocie, prinşi cu mortar având lăţimea de 0,60 m.

Informaţiile documentare ca şi observaţiile arheologice ne arată că biserica, ale cărei fundaţii au fost descoperite în punctul „Dealul Bisericii" de la Călineşti, era din lemn, făcând parte din tipul II a, după tipologia lui Radu Creţeanu[7]. Acest tip de biserică era răspândit în zonă, pentru că tot în comuna Călineşti, la Drăghiceşti, se păstrează şi astăzi o biserică de lemn, datând din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Numai biserica de la Cârstieni, sat aparţinând tot comunei Călineşti, datând din 1759, face parte din tipul III a 1.

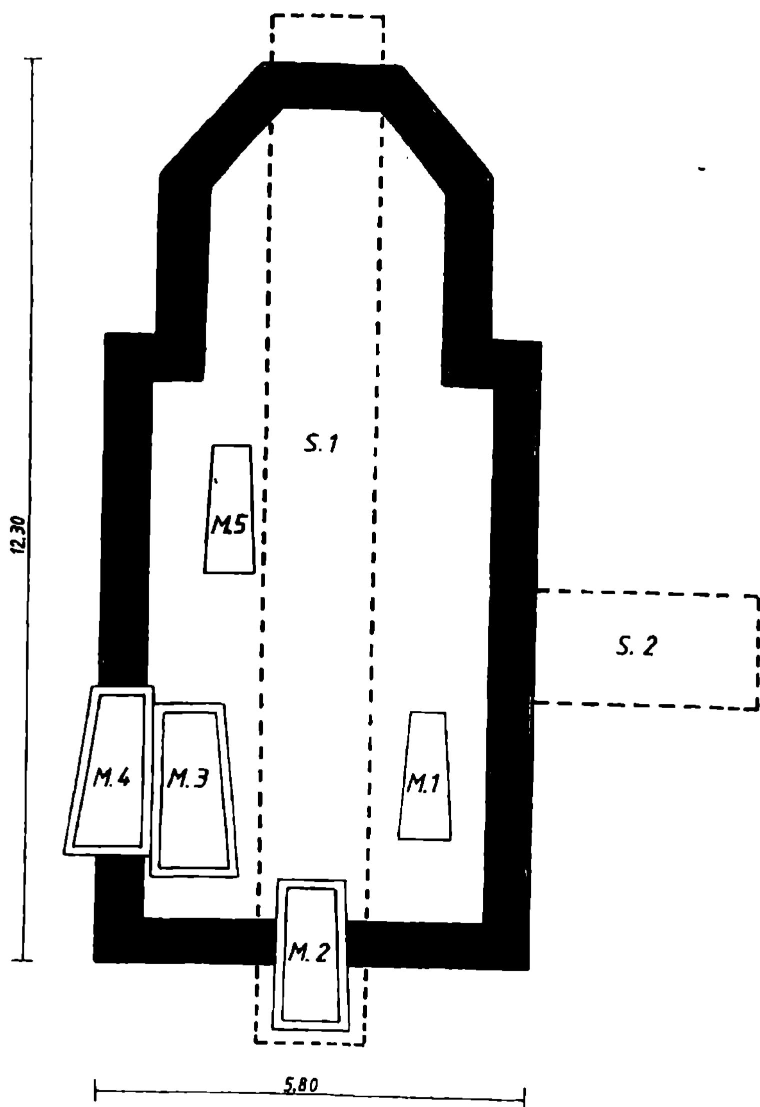
După dezafectarea bisericii pe acest loc s-au făcut înmormântări descoperindu-se cinci morminte, dintre care trei în cripte de cărămidă.

Mormântul nr. 1, aparţinând unui copil, este datat cu două monede româneşti din 1938 şi respectiv 1941.

Mormântul nr 2, era în criptă de cărămidă, având dimensiunile, în interior, 1,83 m x 0,64 m, fiind datat cu 8 monede româneşti din 1924.

Mormântul nr. 3, în criptă de cărămidă (2,12 m x 1,75 m), se datează cu două monede româneşti din 1939 şi din 1949. Faptul că aici a fost găsit un kreuzer, emis de împăratul Francisc I în 1830, ne arată că la deget i s-a legat această monedă fiind

[7] Radu Creţeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Edit. Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 11-12.

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE DE SALVARE
COM. CĂLINEŞTI JUD. ARGEŞ

din argint. Tot în această criptă s-a găsit o brăţară din aramă cu o piatră vitroasă de culoare roşie.

Mormântul nr. 4, în criptă de cărămidă (2,27 m x 0,85 m) se datează în aceeaşi vreme cu mormântul 4. De altfel, sunt lipite şi s-au săpat pe o porţiune din fundaţia de nord a bisericii pe care au spart-o.

În mormintele 2-4 nu s-au găsit schelete, fapt ce ne arată că ele au fost mutate în cimitirul nou, aflat în apropierea actualei biserici.

Din secolul al XIX-lea s-au descoperit în pământul din altar o monedă otomană (para) din 1795 emisă de sultanul Selim al III-lea.

Săpăturile arheologice de salvare de la Călineşti au dus la stabilirea planului bisericii de lemn datând din 1781 dezafectată, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Obiectele descoperite în mormintele cercetate şi cele scoase la iveală de lama buldozerului ne furnizează date privind ritul de înmormântare şi nivelul material al locuitorilor de aici.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

CRONICA RÂMNICULUI DIN 1764

GEORGE GEORGESCU

Toate oraşele vechi au o istorie a lor; şi Râmnicul are o cronică a sa. Este vorba de Cronica Franciscanilor din 1764, care este şi prima istorie a oraşului. Pentru a înţelege mai bine locul pe care îl ocupă în istoria românilor această cronică a Franciscanilor din 1764 e necesar a aminti şi relatările anterioare despre oraş în legătură cu acesta. Astfel prima atestare documentară a Râmnicului este expresia: „o moară la Râmnic pe care a dăruit-o Dan voievod şi via tot de acolo", din documentul anului 1388 mai 20, de la Mircea cel Mare (1384-1418) şi numirea lui ca oraş în anul următor la 4 septembrie 1389, când este numit „oraşul domniei mele". Deci un ora; vechi domnesc. Aici la 1640, aflăm că „un oraş numit Râmnic-oraş odinioară catolic apoi a ajuns schismatic din vina unui episcop- în care au fost mulţi din acelaşi neam (saşi) şi biserica se mai păstrează încă dar nu ştiu cum se spune că s-au făcut schimatici... şi se spune că au căzut în rătăcire în timpul fratelui Andreia Bogoslavich"[1]. Relatarea din 7 februarie 1660, adaugă: „La Râmnic biserica este ruinată, n-au mai rămas decât zidurile, ar putea fi restaurată dacă ar fi cu ce", iar cea din 1670, completează „biserica este stricată dar are unele bunuri pe care le stăpânesc mirenii"[2]. În versiunea românească a vieţii lui Nifon din 1682, ni se spune: „se hirotoniră şi doi episcopi şi le deade şi eparhie hotărâtă care cât va birui", din care s-a dedus şi înfiinţarea episcopiei Râmnicului Noul Severin, ceea ce confirmă şi prin actul din 1535 aprilie 1, când este amintită biserica episcopiei cu hramul Sf. Nicolae, fiinţând cu danii încă din timpul lui Neagoe Basarab (1512-1521), fiind documentul istoric de bază al episcopiei Râmnicului.

Relaţia latină din 1688 ne precizează: „Al doilea oraş era Râmnicul aşezat pe un şes bun pe râul Olt nu departe de vărsarea sa, reşedinţă episcopală şi a fost odinioară a doua reşedinţă sau cetate episcopală din Ţara Românească"[3]. Din aceasta se inspiră şi relaţia din 1731, când spune „Biserica episcopiei Râmnic a fost ridicată din temelie de Bogdan cel vechi fratele lui Mircea voievod în anul 6812 (1304) care biserică aparţine oraşului Râmnic. Când arhiepiscopul sau mitropolitul cu numele Antim a mutat arhiepiscopia de la Severin la Râmnic, această biserică a rămas arhiepiscopală şi până în ziua de astăzi, se cheamă Noul Severin. Înfrumuseţarea acestei biserici însă s-a făcut de către urmaşii arhiepiscopului Antim, anume, Eftimie şi Mihail care de asemenea au

---

[1] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, 1973, p. 212.
[2] Idem, VII, 1980, p. 127 şi 207.
[3] *Ibidem*, p. 459.

avut grijă de a construi vechile clădiri episcopale Casa Tipografiei însă şi pivniţele care se află sub ea, Matei voievod avu grijă ca să le facă". Numai că, ctitorii bisericii episcopale din Râmnic sunt consemnaţi în „Pomelnicul nr. 1", făcut de episcopul Ştefan al Râmnicului (1673-1793) în anul 1674, începând cu donatorii din familia lui Neagoe Basarab şi subliniind pe ctitori „Io Bogdan voievod i mati ego g (ospo) dja Anca ctitori"[4]. Acest Bogdan voievod este fiul doamnei Anca soţia lui Vlăduţ (1510-1512) care au zidit prima biserică a episcopiei după moartea lui Vlăduţ + 1512. Această biserică a fost terminată şi cu zugrăvirea abia sub episcopii „Eftimie şi Mihail", care apar apoi ca ctitori, atât în pomelnicul nr. 2, al episcopului Climent care o reface după arderea ei de către turci din 1737, cât şi în pisania din 1856 când biserica este construită din nou în urma incendiului din 1847, de către episcopul Calinic de la Cernica, fiinţând până astăzi. În acest context trebuie înţeleasă relaţia latină din 1731, care cuprinde şi unele confuzii din cauza numirii de „Noul Severin" dându-i-se ca la 1688 o vechime mai mare ca sediu efemer sau temporar al vechii arhiepiscopii, - Făcându-l pe Bogdan frate cu Mircea cel „antic" dar lăsând să se înţeleagă din contest că nu poate fi vorba real despre episcopie, decât de cele ştiute din pomelnicul din 1674. Data de 6812 (1304) fiind o greşeală ca şi aceea de 6809 (1301) din prima pisanie de la Cozia.

Tot astfel confuz, Pavel Kiselev, în descrierea monumentelor vizitate în 1832, ne spune „Biserica episcopiei din Râmnic a fost ridicată de doi arhierei Eftimie şi Mihail în anul 7242 (1734) iar mai apoi după ruinarea ei de către turci, episcopul Clement a refăcut-o în anul 7253 (1745) acum 85 de ani. Actualele biserici a episcopiei şi a Sf. Dumitru au fost în vremurile mai de demult după cum se spune, catolice şi în împrejurimile Râmnicului există un loc ridicat numit „Capela" pentru că nemţii au avut acolo un loc îngrădit şi o cruce pe care le-a numit „Capela" adică capelă"[5]. Aceasta se adevereşte prin menţiunea unei inscripţiuni latine nedescifrate de pe o cruce mutilată „în dealul după marginea oraşului Râmnic ce se numeşte Capela"[6].

Cronica Franciscanilor începută la noi în 1764 şi din care a publicat şi N. Iorga în 1901, în Studii şi doc. 1, 11, unde fragmente cu privire la „Acte privitoare la istoria catolicismului în principate" cuprinde pentru Râmnic un scurt istoric al oraşului, al cultului catolic al sediului episcopiei chiar cu cele din incintă şi culminând cu descrierea templului din 1723. În ea găsim înfiinţarea oraşului Râmnic la anul 1301 de către Negru Vodă. De asemeni evenimentele epocii. Despre biserica veche catolică care la 1600 şi 1670 era în ruină şi de al cărui loc şi temelie se vorbea la 7212 (1704) aug. 20 „în care loc este acum temelia bisericii Băreţiei"[7]. - se afla după cum ne spune Cronica din 1764 „înaintea porţii atriuului" templului din 1723 şi nu la Sf. Dumitru sau la episcopie cum s-a spus greşit la 1832- fiind vorba doar de locurile pe care sunt clădite, care, erau cum spune Cronica „ale catolicilor". După ruinarea celei vechi şi până la facerea celei noi, arată cronica, bulgarii catolici construiseră „o casă de rugăciuni cu locuinţă" cum reiese tot pe acelaşi loc şi „o capelă pe dealul Capela". În acest sens e necesară şi menţionarea bisericilor vechi din oraş. Astfel, biserica Cuvioasa Paraschiva, a fost zidită de Pătraşcu cel Bun la 1557 şi terminată de fiul său

4 Mironescu Atanasie, *Sfânta episcopie a Râmnicului Noul Severin, în trecut şi acum* Bucureşti, 1906, p. 244.
5 „SCIA", 20, 1973, 1, p. 177 şi 178.
6 Arhivele Naţionale Bucureşti, *Vornicia din Lăuntru*, dos. 2741/1832, f. 16.
7 N. Iorga, *Studii şi documente*, 11, 1901, p. 257.

banul Mihai Viteazu la 1587 şi istoricul ei e cuprins atât în pisanie cât şi în pomelnic. Această biserică a fost numită „domnească“ la 1668 oct. 24, fiind „biserica bătrână de piatră“ (cea mai veche) cum se spune la 1693 mai 10[8].

Biserica Sf. Gheorghe „din vale“, amintită de la 18 februarie. 1636 şi înnoită la 1681 de mitropolitul Teodosie dar refăcută la 1857, cum scrie în pisanie şi pomelnic-dar ne mai cunoscându-i-se ctitorul vechi - nu a fost cum credeam după hram, cea închinată de boierii Rudeni la schitul Fedeleşoiu la 1676 nov. 29 ca fiind „biserica Rudenilor de la oraşul Râmnicului ce au fost spartă şi stricată cu tot locul ei împrejur cum au închinat Rudeani ei înşişi părintelui Varlaam şi sfintei mănăstiri să-i fie acest loc cu biserica metoh mănăstirii şi locul rudinesc care este din sus de moara de hârtie din apa Râmnicului în sus la deal cât va ţinea“[9].

La fel se spunea şi la 1694 mai 5- aşa cum reieşea şi din doc. de întărire din 5 aprilie 7185 (1677) „un vad de moară în apa oraşului Râmnicului şi cu tot locul împrejur cât va ţinea până în locul bisericii Rudăneşti care a fost dată şi închinată de Rudeni.“ (mss. 721 fila 814). Având hramul Sf. Gheorghe iar locul din jur fiind al lui Stanciu Vişinescu ai cărui feciori Vladul şi Lisefte, la 1683 sept. 4, se spune că erau „nepoţii lui Gheorghe medelniceru“ fratele lui Teodosie Rudeanu, acesta putea fi şi ctitorul bisericii Sf. Gheorghe de la Râmnic.

Biserica Buna Vestire şi Sf. Nicolae, refăcută la 1747 a fost făcută conform pomelnicului de la începutul secolului trecut de „Mircea sân Mihnea voievod ctitor“ şi terminată desigur şi cu pictura de fiul său Alexandru Mircea (1574-1577) trecut şi el în pomelnic lângă părinţi. La 1693 mai 10, este amintită sub numele sub care a fost cunoscută şi după refacere „biserica din deal“. În Uricarul, XV, p. 263 e publicată însă sub numele de „biserica rudinească din deal“ la data de 1693 mart. 4 (D.I. CCLX)73 actul fiind cum am văzut ca cel din 1693 mai 10, amintind toate bisericile Pisania din 1747 citează pe Mircea ca ctitor. Poate au ajutat Rudenii pe Alexandru Mircea - aici găsindu-se şi clopotul fraţilor Tudor şi Vlad Rudeanu din 1623 (7132) fără a consemna şi hramul la care este donat.

Rezultă că a devenit a lor prin locul „rudenesc“ din jur şi deci că ea este cea „rudenească“.

La 1440 sept. 16 i se dă voie ieromonahului Dorotei să ridice o mănăstire la Licura în hotarul Râmnicului care să fie domnească „în ctitoria domniei mele“. Această Licura se află lângă „movila schitului Troian“[10], de mai târziu. Dar mănăstirea nu s-a zidit aici ci la Govora unde este amintită la 1488 febr. 4, fiind pustiită de Albul cel Mare cum scrie în doc. din 1551 aug. 1, când este amintit, Todor, supranumit Dorotei, ucenicul acestuia de la 1440 şi 1488. mai trebuie lămurit aici şi cele în legătură cu Schitul Cetăţuia de lângă Râmnic, numit „cetate“ de la 22 iunie 1658 şi până la 1680 când este zidită aici o biserică a cărei veche pisanie de piatră se păstrează în zidul exterior de sub fereastra din stânga de la faţada bisericii refăcută în 1853, cu inscripţia „Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi săvârşirea sfântului Duh, s-au făcut această sfântă biserică cu chilii întru cinstea mărimilor şi lauda sfinţilor voievozi arhistratigi Mihail şi Gavril şi tuturor fără de trup puteri, cu toată cheltuiala şi osteneala

---

[8] Arhivele Naţionale Bucureşti, *Mănăstirea Zlătari*, XII, /13.
[9] Arhivele Naţionale Bucureşti, mss. rom. 721, ff. 818-820.
[10] Meletie Răutu, *Monografia eclesiastică a judeţului Vâlcea*, 1908, p. 13.

preasfinţitului părinte chir Teodosie arhiepiscop şi mitropolit a toată Ţara Românească în zilele prealuminatului domn pravoslavnic creştin Io Şerban Cantacuzino voievod, săvârşitus-au în luna august leat 7188 (1680)" din doc. 1677 mai 2 şi aşezământul ctitorului din 1700 mai 2, reiese că schitul s-a început cu patru ani înainte de 1680 când s-a terminat. În această biserică refăcută la 1850 se crede încă deşi nu exista că ar fi fost ucis Radu de la Afumaţi în 1529, omorât cum spune Cronica la Râmnic. Tot aici legendele vorbesc şi despre un tunel care din puţul din curte ar ieşi pe sub Olt în mănăstirea Fedeleşoiu: În vechime la Cetăţuia se apăra un voievod Basarab de vrăşmaşi săi; precum şi zicala: „Olea face oale şi Vâlcu le sparge". Olea din Fedeleşoi - malul Alb şi Vâlcu din Vâlcea Cetăţuia. Un Vâlcu dregător e amintit la 1389 sept. 4 iar judeţul, după numele acestuia apare la 1392 ian. 8, deoarece Vâlcea vine de la Vâlcu nu de la Farcaş de la care avem Fărcăşeşti chiar în Romanaţi. Schitul Olteni cu hramul Sf Nicolae, apare între 1580 ian. 10, când i se întăreşte lui Mihail episcopul jumătate de sat din Olteni şi 1590 aug. 4, când este menţionată biserica fiind făcută cum spune şi pisania din 1831 sept. 15, când i s-a adăugat şi tinda-de „ctitorii părinţi arhierei Eftimie Vlădica şi Mihail episcopul"[11]. Pisania dă anul 1562 ca început.

La biserica Sf. Dumitru, făcută cum ne spune o fostă pisanie sau istoric, „de Pahomie monahul şi fiul său Constantin Bujoreanu"[12], ante 1782 - biserica pe jumătate, apoi cealaltă jumătate la 1784, de Ion Cornescu şi soţia sa Antimia, tocmai turnul clopotniţă din faţă care se credea mai vechi este mai nou conform inscripţiei din amvon transcrisă de Gr. Tocilescu: „Acest sfânt amvon s-au făcut din temelie cu cheltuiala dumnealui logofătul Ioniţă zugravu şi soţia sa Elena spre pomenirea lor şi a fiilor dumnealor şi anume: Alexandru, Haralambie Constantin, Grigorie Eufrosina Ion, Nicolae, Eufrosina şi cu tot neamul lor, 1837"[13]. Pomelnicul e din 1812 şi începe cu Matei Basarab iar la arhierei cu Damaschin (1708-1725), iar pe o cărămidă s-a citit „Anastasia monahia, 7120". Meletie Răutu în monografia sa citată, la p. 77, mai adaugă „dacă se dă crezământ legendei că ar fi servit în adâncă vechime de capelă unei comunităţi franciscane, probabil în timpul invaziilor bulgarilor catolici ca şi la sf. mănăstire Govora. - Pe chipurile unor sfinţi din nartică se văd urmele unor înţepături păgâneşti în timpul invaziei turceşti; numai două inscripţii are şi anume pe zidul exterior sub pictură are leatul 7292 (1784) iar pe o cărămidă „Anastasia Monahia iunie 30 leatul 7279 (1771)", nu 7120 cum redase Gr. Tocilescu. Chiar dacă aici ar fi fost „casa de rugăciuni" a bulgarilor catolici, de după 1717, biserica cu hramul Sf. Dumitru care deşi indică pe strămoşul Bujorenilor Dumitru, amintit în documente în legătură cu satul Olteni, a fost construită după anul 1745, desigur la 1756 cum scrie în fosta pisanie sau istoric- din 1834(mss. 394) când Preda Bujoreanu devine prin călugărie, Pahomie monahul. Anul 1784 indică terminarea bisericii, iar Anastasia poate fi soţia sa şi ea călugăriţă mai târziu. Biserica s-a zidit deci în trei etape, ultima fiind faimosul turn din faţă.

În sfârşit, relaţia lui Maciej Stryjkovski (1547-1582), „Pe acel loc unde a fost bătălia munteni au clădit o mănăstire şi au aşezat trei stâlpi de zid pe care eu însumi i-am văzut în anul 1574 venind din Turcia, dincolo de oraşul Gherghiţa la două zile de

[11] Ghenadie Enăceanu, *Vizite canonice însoţite de note istorice arheologice*, 1891, p. 5.
[12] „BCMI", 1933, p. 187; Arhivele Naţionale Bucureşti, ms. 394, f. 8.
[13] Biblioteca Academiei, mss. rom. 5142, f. 318.

drum de Sibiu oraş în Transilvcania dincolo de munţi"[14]. Deşi se referă la Cetăţeni, poate fi atribuită şi Cetăţuii. De la Râmnic la Sibiu fiind tot două zile de drum iar mănăstirea din text putând fi chiar episcopia de Râmnic, lupta decisivă din 1330 dându-se la hotarul de atunci al Transalpinei care era Oltul, recunoscut de Angevini. Ungrovlahia fiind „din două părţi" (Oltenia şi Muntenia de mai târziu) cum se spune la 1372 august de către patriarhia din Constantinopol. Acum să lăsăm să vorbească însăşi Cronica de 9 file[15].

CONVENTUL DE LA RÂMNIC DEDICAT LUI SFÂNTUL ANTON DE PADOVA

Cap. I. Scurtă descriere a oraşului Râmnic.

Acest oraş îşi trage numele de la râul Râmnic (Rîmnik) care curgând dinspre apus din munţi către răsărit, se varsă în Olt (Aluta) şi se numeşte Râmnic (Râmnik). Acest oraş este aşezat într-un mediu foarte plăcut; înspre apus se învecineşte cu munţi bogaţi în păduri vii şi alţi pomi fructiferi; către răsărit se găseşte Oltul la o distanţă de circa o mie de paşi, iar dincolo de Olt sunt munţi şi păduri. Înspre sud şi nord aerul este curat.

Acest oraş pare să-şi fi dobândit începutul aproximativ pe la anul 1300 după Christos şi a fost locuit odinioară de saşi a căror biserică a fost înaintea porţii porticului unde se zăreşte de fapt partea din fundaţia turnului. Cimitirul însă era acolo unde se găseşte porticul nostru, căci tot acolo a ieşit la iveală când s-a săpat oase şi calvarul. După ce saşii, fie că au dispărut fie că au plecat, locul lor l-au ocupat valahii şi au făcut acolo reşedinţă episcopală.

Curtea episcopală splendidă este construită într-un loc mai înalt, ornată cu mai multe turnuri. În mijloc are o biserică frumoasă, pictată înăuntru şi în afară. Mai sus, acolo unde se intră în biserica episcopală, se găseşte paraclisul (paraclis) sau capela proprie a episcopului. Deasupra porţii mari către clopotniţa cu clopote mari frumoase. În partea de răsărit curge prin zid apa unor izvoare ce se află în munţi care curg la portic şi în grădină prin nişte canale. Grădina spaţioasă, uniformă şi destul de potrivită are un umbrar corespunzător.

Înspre nord, nu departe de târg, este un munte nu prea înalt pe care de asemenea este o biserică, asemenea unei mănăstiri în care locuiesc câţiva călugări. Muntele este acoperit de pomi fructiferi şi vii, şi conferă târgului o mare frumuseţe; aparţine cu alte ogoare, păşuni şi vii adiacente de arhiepiscopul de arhiepiscopul din Bucureşti (Bukurestiensen). În acelaşi loc sunt puţine clădirile de oarecare frumuseţe, casele sunt totuşi decente prin ordinea în care sunt dispuse, acoperite cu şindrilă şi văruite; locul acela este înfrumuseţat foarte mult de biserici,, dintre care fiecare are foarte multe turnuri, şi deşi unui asemenea loc ar putea să-i ajungă una, respectiv două biserici, totuşi, sunt peste zece şi vechiul episcop a mai ridicat una; şi fiindcă în fiecare

[14] *Călători străini*, 11, 1970, p. 452.
[15] Arhivele Naţionale Bucureşti, *Microfilme Ungaria*, rola 857, filele, 185-193.

Conventus Rimnicensis
ad
Sanctum Antonium Paduanum.
§. I.

Brevis Opidi Rimnicensis Descriptio.

Oppidum hoc nomen suum trahit à flumine Rimnik qui ex parte Occidentali, è montibus versus Oriente decurrens, in Alutam influit, & Rimnik appellatur. Situatio hujus Oppidi est amoenissima versus occidente montes vicinos habet, Sylvis, vineis, aliisque arboribus fructiferis repletos; Versus orientem Alutam mille circiter passibus distantem & trans Alutam montes, Sylvasque Spectat. Ad meridiem & septemtrionem amoenam planiciem, Campos & prata ac agros habet. Aër est salubris.

Oppidum hoc circa Annum Christi 1300 videtur sumpsisse initium & olim à Saxonibus fuit inhabitatum quorum Ecclesia fuit ante Portam atrii, ubi de facto pars fundamenti de turri exstat. Cemeterium vero erat, ubi est modò nostrum atrium, quod ossa & sal varia multa ibidem effossa ostendunt. Deficientibus aut aliò migrantibus Saxonibus, Valachi Locum occupârunt, ac sedem Episcopalem fecerunt.

Aula Episcopalis modicè extra Oppidum in Loco eminentiori magnificè constructa, muris que turribus adornata. In medio pulchrum templum habet intùs & foris pictum; Superius ubi ad hortum Episcopalem intratur est Paraclis seu Capella Domestica Episcopalis. Supra majorem portam est Campanile cum pulchris magnis campanis. In parte Orientali ex muro effluit aqua, quae per canales ex scaturigine in monte erumpente ad atrium & ad hortum fluit. Hortum Spatiosum, aequalem & satis honestè adaptatum habet cum comodo umbraculo.

Versùs septemtrionem non procul ab Opido est mons non nimium altus, in quo iterum est templum & quasi Eremitorium, in quo aliquot habitant Calugeri, mons arboribus fructiferis & vineis repletus est & magnam Oppido confert venustatem, pertinet cum aliis adjacentibus agris, pratis & vineis ad Archiepiscopum Bukurestiensem.

In ipso Loco aedificia pauca dantur alicujus pulchritudinis, honesta tamen sunt Domus per ordinem dispositae,

Prima pagină a Cronicii Râmnicului (1764).

biserică sunt multe clopote, cu ocazia marilor sărbători atâta sunet de clopote se aude, cât într-un mare oraş. Înainte de război carantina se afla chiar în locul unde bate vadul; şi a fost acolo, pe lângă alte case şi cazarma pentru militari. În timpul războiului locul acela a fost ars împreună cu toate bisericile, inclusiv biserica şi conventul nostru. Valahii le-au reparat pe toate, numai biserica noastră a rămas în ruină. Acoperişurile, pietrele din clădirile carantinei şi chiar din cazarmă le-a primit episcopul precedent, pentru ca să construiască o biserică; astfel încât nu a mai rămas ce ar sta în picioare (nici o construcţie). Chiar şi capela pe care le-au construit-o în munte, lângă oraş bulgarii, a fost cu totul distrusă de valahi.

Cap. II. Despre venirea noastră şi a bulgarilor şi despre ridicarea mănăstirii.

Chiar dacă la Râmnic, precum şi în alte locuri sau sate, bulgarii existau deja înainte de venirea germanilor, ei erau totuşi dispersaţi şi călugării mergeau dintr-un loc în altul spre a le asigura serviciile divine. Însă după ce în anul 1717 împăratul obţinuse Valahia, s-au adunat în aceste trei târguri, adică la Craiova, Râbnic (Râbnicum) şi Brădiceni (Brădicseni) şi au obţinut de la majestatea sa dreptul de a constitui pentru fiecare comunitate câte o proprietate fiscală şi prin privilegiu (dreptul) de a ţine iarmaroc la 5 august, de ziua Fericitei Maria cu zăpadă şi târguri săptămânale în ziua de luni.

După ce astfel s-au adunat mulţi bulgari şi chiar călugării noştri şi-au făcut locuinţe stabile, şi construind între timp o casă de rugăciuni şi o locuinţă potrivită, au administrat cele divine. Până când reverendul părinte ministru provincial Blasiu Marinovici (Marinovich) şi reverendul şi reverendul părinte Anton Ganghici (Gangch), fiecare prin străduinţa şi munca sa proprie începură (să construiască) aripa dinspre apus şi au construit 9 cămăruţe de dormit refectoriul (sala de mese) mic cu bucătărie, având sprijinul unor binefăcători, printre care mai cu seamă pe Petru Durlain care se vădeşte a fi binefăcătorul conventului de la Râmnic.

Având posibilitatea de a locui în mod adecvat, în anul 1720 reverendul părinte ministru provincial, Grigore Marghici (Margich) a cerut părintelui reverend comisar general ca reşedinţa de la Râmnic să o declare convent; deoarece însă în cerere nu se găsea nici o mărturie despre (modul cum se va asigura) alimentarea călugărilor, nici despre aprobarea ce trebuia să se fi obţinut de la episcop, nu s-a obţinut nimic, rămânând rezidenţă până în anul 1734, an în care, pe vremea în care provincia se afla sub conducerea părintelui reverend Iosif Marinovoci (Marinovich), a fost declarat convent. Însă documentul (respectiv), precum şi multe alte documente, s-au pierdut în tumultul războaielor.

Mai înainte modul de aranjare al acestui convent a fost următorul: spre nord a fost biserica, lângă biserică poarta cea mică, înspre apus aripa cea veche lungă de 19 stânjeni; către sud o altă aripă în care sunt de asemenea cinci cămăruţe; în aripa dinspre răsărit urmează poarta care dă spre portic; lângă poartă este pridvorul (care dă) spre locurile comune; lângă pridvor camera pentru bucătar, bucătărie şi refectoriul mare, după refectoriu cămara, după cămară pridvorul către grădină, şi după pridvor iarăşi o cameră şi sacristia. Conventul are în lăţime 16 stânjeni şi nu formează cu biserica un patrulater perfect. Sub bucătărie şi sub partea ce a mai rămas, înspre pridvor este

pivniţa cea mare şi comodă, înzestrată cu bolţi. Tot conventul trebuie înălţat de la pământ pe jumătate pe alt postament pentru ca să devină uscate camerele.

Toate ferestrele, uşile camerelor sunt căptuşite cu piatră cioplită şi ferestrele sunt întărite cu gratii solida de fier. După război, valahii foarte doritori de (a avea) fier au scos nu numai fierul de pretutindeni, dar au distrus şi pietrele. Această muncă de refacerea fost săvârşită de fratele religios Martin Nix după meserie şi ocupaţie constructor (lapicida) şi pare să fi costat acest convent peste 7000 de florini. Acum aripa de vest este terminată, celelalte două mai au nevoie de a fi boltite, tencuite, după cum are nevoie de uşi ferestre şi sar putea ca întregul convent să fie readus la vechea stare cu o cheltuială nu atât de mare. Grădina înspre răsărit are 49 de stânjeni în lungime şi 15 în lăţime; de la ultima sacristie către apus sunt 18 stânjeni, până acolo unde stăteau vechile case şi acea parte este însămânţată.

Cap. III. Despre construirea bisericii şi structura ei.

La 5 iulie 1720 a fost aşezată prima piatră de temelie a bisericii şi sculptat inscripţia cu următorul conţinut:

In basIM pII coDIfICII atqVe strVCtVrae/
teMpLI sanCtI AntonII PaDVanI posItVs fVIt lapis/
prINVsqVe est In AVstrIaCa DItIone transaLpInI soLI/
a CoMIte In atqVe a Königseg transILVanse, transaLpi/
naeq qVe RegIonIs PreesIDente/
Pro perpetVe SpIa sVI IpsIVs seDIs saCrae roMInIsCentIa/

(La baza edificiului şi construcţiei iubitoarei biserici a lui sfântul Anton de Padova a fost pusă piatra cea dintâi pe pământul Ţării Româneşti aflate în stăpânire austriacă de către comitele Königseg comandant în şi din regiunea transilvană şi transalpină, pentru amintirea veşnică şi credincioasă a lui şi a clădirii sfinte.)

Această biserică a fost destul de frumoasă, proporţională, atât ca înălţime, cât şi ca lăţime, luminoasă şi spaţioasă, suficient de cuprinzătoare pentru acel popor; sanctuarul din capăt se termină în formă dreptunghiulară; şi are în lungime 6 stânjeni, în lăţime patru , şi are trei ferestre; în ea se găseşte o criptă a călugărilor, la care se ajunge dinspre partea evanghelică.

Nava sau corpul bisericii are în lungime 9 stânjeni, în lăţime cinci, 6 ferestre mari, dintre care trei sunt într-o parte, trei în alta. Corul a fost făcut din zid şi bolta este susţinută de coloane de piatră, după care urma poarta mare şi cripta mare comună; din partea cealaltă două uşi de dinaintea altarelor mici îşi corespundeau; toată biserica este pavată cu pietre cioplite, bine şlefuite. Altarele erau cu totul trei: cel mare a fost dedicat lui Sf. Anton de Padova, altarul mai mic din dreapta Fericitei Fecioare Maria şi celălalt părintelui nostru Sf. Francisc. Ei, toate aceste trei altare erau foarte frumos executate şi pictate, chiar şi orga era destul de frumoasă.

Biserica a fost sfinţită aproximativ în anul 1730 de rev. rendisimul domn episcop, Nicolas Stanislavici (Stanislavich), atunci episcop de Nicopole şi administrator al Valahiei.

În partea stângă a bisericii se află în zid o piatră cu următorul epitaf cioplit:

Opreşte călătorule!

Şi dintre miile feluri ale morţii de un tânăr trecător Metia Bryn, apucat şi strivit de roata dinţată a morii a cunoscut soarta prin moartea subită ce a dat asupră-i. Pentru care roagă-te lui Dumnezeu, ca să se odihnească în pacea eternă. Anul 1738.

Lângă sanctuar, de o parte şi de alta este câte o dublă sacristie mare; şi una ar ajunge; în cea din dreapta acum se oficiază serviciul divin, cea din stânga serveşte pentru adăpostirea sfântului mormânt; în ambele laturi ale bisericii erau pridvoare a căror boltă era susţinută de coloane de piatră, prin care chiar şi pe vremea ploioasă se putea merge în procesiune foarte comod. Turnul atât în ceea ce priveşte structura, cât şi în ceea ce priveşte înălţimea, este asemenea celui din Deva, la care - la fel ca la Deva - duce o uşă; iar în cor se urcă din pridvor, prin navă, pe 29 de trepte.

Desigur, este de plâns că la această veche biserică împreună cu turnul ei după nenorocirile războiului n-a fost refăcut măcar acoperişul, deşi ar fi trebuit să se facă cu totul din nou. Aşa însă, vai ce durere! Se constată că turnul nu are până acum o fundaţie bună, căci îndată după ce a fost clădită, s-a stricat şi o mare parte a trebuit zidită din nou, dar chiar şi acum are mari crăpături, iar bolţile bisericii şi ale altarului sunt stricate, zidurile distruse, aşa încât pe ele cresc chiar mărăcini şi vor putea fi greu reparate dacă, cu voia lui Dumnezeu, vor veni vremuri mai bune, iar bolţile să fie întărite.

Cap. IV. Despre moară şi altele ce ţin de mănăstirea de la Râmnic

Această moară se află nu departe de mănăstire, în apropiere de râul Râmnic; are trei roţi şi aparţine unui anumit nobil, logofătul Radu Goran, căruia i se zice în mod obişnuit Olănescu. De la acesta distinsul nostru răposat binefăcător de aleasă aducere aminte, Petru Duralin, a cumpărat această moară pentru ca mănăstirea să se poată bucura neîncetat măcar de darul pâinii. În anul 1720 acest Petru Duralin a dăruit-o mănăstirii şi am stăpânit-o în pace până la ultimul război cu turcii din anul 1737. Întâmplându-se războiul cu turcii şi lipsind de aici călugării noştri, sus-amintitul domn a luat din nou moara în stăpânirea sa, iar fiindcă ai noştri călugări n-au avut nici un document cu privire la moara sus pomenită, au pierdut-o, anume, chiar dacă întreaga localitate poate depune mărturie că moara este cumpărată în mod legal şi a fost dăruită mănăstirii, totuşi nu am putut să o obţinem la judecată.

Aşadar, în anul 1743 prea-cucernicul părinte Serafim Gyurics, superiorul provincial al Ordinului s-a îngrijit ca la Sibiu să se facă o cercetare legală în privinţa acestei mori, iar cucernicului părinte George Pessin i s-a comunicat în această problemă hotărârea aşa cum reiese din acest document:

„Noi, cei subscrişi, dăm de ştire prin scrisoarea de faţă tuturora şi fiecăruia celui ce i se cuvine, că am primit porunca scrisă pentru ascultarea de martori şi, de asemenea, de adeverire a Sacrei Maiestăţi Regale a Ungariei şi Boemiei în favoarea şi pentru părintele Pessin, conducătorul reşedinţei de la Râmnic al Ordinului Sf. Francisc din provincia bulgară, poruncă întocmită şi eliberată în chip legiuit, adresată nouă, celor numiţi, sub chip de poruncă în favoarea acelei comunităţi. Primind această poruncă, la rugămintea adresată de stimatul superior al mănăstirii părintele Pessin, după ce am desemnat conform legii şi obiceiului casa aflată în liberul şi regescul oraş săsesc Sibiu, anume în piaţa căreia i se zice Heltau aparţinând înţeleptului şi chibzuitului

Michael Rau cetățean al zisului oraș, l-am primit în găzduire aici, la 7 ale lunii iunie în anul 1745, pe cinstitul și de nobil neam domn Petru Dobra de Zlatna, procuror general al bunurilor fiscale din Transilvania, iar după depunerea unui jurământ puternic am ascultat aici mărturiile martorilor mai jos scriși potrivit cu documentul înfățișat nouă, după cum urmează:

1) Știe martorul cu siguranță sau a auzit de la oameni vrednici de crezare că prea-cucernicii părinți franciscani de la Râmnic au stăpânit o moară în târgul Râmnic, pe râul numit tot Râmnic, pe timpul stăpânirii austriece în Valahia de dincolo de Olt?

2) A cui era moara și cine a ocupat-o sau a luat-o mai întâi și cum, cu ce drept a ajuns în stăpânirea cucernicilor părinți franciscani?

Primul martor, sus-menționatul domn Petru Dobra de Zlatna, în vârstă de 47 ani, după ce i s-a cerut cu cinste la locuința sa, după ce a depus jurământul și a fost cercetat, a mărturisit la prima întrebare: după pacea de la Passarowitz eu am fost făcut tricesimator în amintitul târg Râmnic și de asemenea schimbător al aurului; de aceea știu cu siguranță, în ceea ce privește primul punct al cercetării, că numiții călugări franciscani au stăpânit în mod pașnic aproximativ din anul 1720 și până la întoarcerea mea în Transilvania din Valahia de dincolo de Olt, pe atunci austriacă, moara aflată în același târg și pe râul cu același nume. La cea de a doua întrebare eu ca tricesimator imperial, pe când am ocupat această funcție am primit ordinul domnului Ignaz Haan, director fiscal suprem și pe atunci consilier al Camerei Aulice, ca să confisc și să conscriu bunurile boierilor și călugărilor din districtul Vâlcea care ar fi dincolo de Olt și care au plecat de sub stăpânirea Maiestății Imperiale Romane. Astfel, în temeiul acestei porunci am confiscat în teritoriul Râmnicului: 1. a unui oarecare logofăt Radu Goran altfel numit Olănescul, care locuiește în satul de dincolo de Olt, pe malul Oltului; 2. moara mănăstirii Fedeleșul; 3. în locul Răstoaca, moara unui oarecare boier Budescu; 4. am confiscat via sus-zisului Goran; 5. via unei anumite Galateea; 6. casa lui Mihai Ostișvașul în care am locuit împreună cu el și mai multe altele ce țin de ea. După confiscare un oarecare negustor, Petru Duralin, ctitor de asemenea al bisericii romano-catolice din târgul Râmnic având o oarecare datorie bănească reciprocă cu privire la cele de mai sus față de sus-amintitul logofăt Radu Goran, iar deoarece acel creditor a pretins acea datorie datornicul s-a declarat că nu poate plăti, stăpânind cele pretinse drept datorie, anume și moara și via și cele ce țin de acel loc în teritoriul Râmnicului, l-a chemat de mai multe ori pe creditor împreună cu mine prin niște scrisori și a cerut ca pe Duralin creditorul să nu-l tulbure în stăpânirea respectivei mori și vii, ba chiar deoarece același Goran îi mai era dator împăratului cu o anumită dare, a cerut de la același negustor Duralin, creditorul său, o nouă sumă de bani în afara celei luate mai înainte pentru a investi de asemenea în moară și vie. Acesta, înainte să plătească această sumă m-a consultat dacă este recomandabil să o dea pentru stăpânirea pașnică a bunurilor. Am răspuns să ceară mai întâi pentru aceasta acordul Inspectoratului Cameral, iar eu îi voi fi de sprijin pentru a-l obține; apoi, după ce sus-numitul Petru Duralin, s-a hotărât să construiască biserica, s-a gândit chiar și la subzistența călugărilor iar fiindcă în privința bisericii nu mi-a adresat decât puține sau aproape nici o întrebare, mi-a declarat intenția sa de a transfera moara călugărilor franciscani. I-am lăudat ce-i drept, intenția, dar l-am întrebat, cu ce drept? Acesta mi-a răspuns: este ușor ca logofătul proprietar mânat chiar de nevoi să accepte o oarecare sumă de bani pentru moară și să o treacă pe vecie, renunțând la orice drept de

moştenire. La care am răspuns: această condiţie este îndestulătoare pentru călugări. Acestea fiind făcute, zisul Duralin a trecut moara acelor călugări spre sfârşitul anului 1720 iar după aceea, părintele Antonie Gungich a plătit aceluiaşi Radu Goran restul de bani pentru dreptul de stăpânire veşnică, despre care au încheiat chiar o înţelegere, care, dacă eu îmi aduc chiar bine aminte, am semnat-o singur şi cu acest drept moara a trecut la zişii călugări franciscani; în ceea ce priveşte via, aşa după cum aud, ea este stăpânită de urmaşii lui Petru Duralin.

Acelaşi logofăt Radu Goran l-a avut drept urmaş pe fratele său Matei logofătul, care mi s-a adresat deseori în scris, iar deoarece locuia în aceste părţi m-am adresat lui cu aceste cuvinte: „Matei! Fratele tău Radu a vândut întreaga moară. Ce ai de spus la aceasta? Acesta mi-a răspuns: fratele meu este prea mulţumit că a putut vinde acea moară şi că a putut să-şi facă rost de bani, altfel este cât se poate de sigur că s-a dus la Bucureşti, căci nu avea de unde plăti la ceea ce fusese impus".

Al doilea martor, preastimatul Hortobágy de Eadem (Hortobagy), în vârstă de 32 de ani citat în chip legiuit la amintita casă şi loc de găzduire a pomenitului domn director, a depus jurământul, a fost cercetat şi a mărturisit la ambele întrebări; „ştiu că moara amintită s-a aflat întotdeauna în stăpânirea călugărilor franciscani pe când eu umblam prin acele părţi şi activam ca administrator suprem al bunurilor fiscale, iar bunurile boierilor de dincolo de Olt au fost toate confiscate, dar deoarece moara a fost a cucernicilor călugări franciscani nu s-a ridicat nici o pretenţie asupra acesteia. La a doua întrebare, nu ştiu nimic sigur".

Această înregistrare a sus-amintitei cercetări şi mărturii de acest fel după cum a fost înfăptuită şi rezolvată de către noi am însemnat-o în scris pe credinţa noastră sub sigiliile şi iscăliturile noastre şi am dat-o amintitului pârâş al drepturilor lor ale călugărilor, spre viitoare chezăşie. Semnat la Sibiu în anul şi ziua mai sus însemnate.

L. S. Ladislau Şandor L. S. Francisc Apafi

scribi şi juraţi notari ai Cancelariei Mari a Transilvaniei trimişi în chip deosebit pentru a înfăptui cu credinţă cele de mai sus.

Nici prin această cercetare (care va fi foarte folositoare atunci când, cu ajutorul lui Dumnezeu, neamţul va lua din nou patria) nici din scrisoarea de mărturie semnată şi dată la faţa locului, în care erau subscrişi 5 popi şi alţi 9 oameni care au mărturisit cu toţii într-un glas că moara este a noastră, n-am putut obţine ceva de la domnitor, deoarece acel nobil, căruia n-am putut să-i dăm banii, a fost mai puternic. Înaintea morţii sale, făcându-şi testamentul, el a mărturisit vechiului episcop, că moara ne aparţine nouă şi şi-a îndemnat soţia să ne-o restituie, dar deoarece moartea l-a răpit bătrân şi nu ne-a restituit-o, nici soţia sa supravieţuitoare nu ne-o restituie până când lucrurile nu se vor schimba.

În afară de aceasta, mănăstirea are o vie în dealul zis Maal cumpărată de călugării noştri spre folosinţa fraţilor împreună cu un fânaţ şi un loc de arătură în câmpia din apropierea Oltului numită Lesbet.

Amintitul nobil nu a reocupat via, care ţine de moară împreună cu fânaţul de jos dincolo de drum, ci ne-a rămas nouă fiindcă era pustie şi acolo nu obţinem decât oarece fân.

N. B. Cu privire la moară înfăţişez ceea ce n-a fost niciodată povestit în afară de călugări mai bătrâni, anume că domnul Petru Duralin nu ne-ar fi dăruit moara, ci că iar fi fost plătită de părintele Antonie Gungičh cu cât ne era dator iar apoi restul de bani a fost dat nobilului. 2: Noi n-am primit documentul de cedare dat de nobilul domn Petru Duralin, fiindcă sus-zisul domn, Dumnezeu ştie în ce scop, ne-a dus cu vorba zi de zi, zicând, că nu are acel document acasă ci în Ungaria, până când a murit. 3: după moartea lui Petru Duralin, domnul Mihail Petricherin, în calitate de ginere, a primit toate documentele; prima lui soţie a fost fiica răposatului Petru Duralin; 4: După pacea făcută la încheierea războiului, Mihail Petricherin a venit la Râmnic şi s-a dus dincolo de Olt la amintitul nobil Radu Goran, la care a rămas 5 sau 6 zile, iar fiindcă nu avea nimic de făcut la acesta s-a născut bănuiala că acesta a încheiat o oarecare înţelegere cu nobilul şi că, acceptând un oarecare preţ mare i-a dat documentele contractuale şi de cedare, dar acestea nu le înfăţişez drept sigure şi adevărate, căci toţi sunt deja morţi şi vor trebui să dea socoteală în faţa lui Dumnezeu. Este însă verosimil că noi nu avem documentele fie din neglijenţa călugărilor, fie din intriga acestora. Via de la Drăgăşani care ţinea pe vremuri de Craiova şi care este acum cultivată de mănăstirea Râmnicului este situată pe pământul episcopului de Râmnic, căruia în calitate de stăpân al pământului, suntem obligaţi să-i plătim dijmă; cei doi episcopi de mai înainte au obişnuit să ne ierte preamilostiv de plata acesteia, însă cel de acum o pretinde pe anul 1767 fiindcă este strâmtorat mult de către domn şi trebuie să o plătim, iar în afară de aceasta am fost constrânşi să-i plătim domnitorului din nou dijme pentru tot vinul precum şi pentru reşedinţă pe anul 1764. Am povesti bucuros mai multe despre această aleasă mănăstire, dar nu am găsit nimic însemnat decât că aici s-au ţinut ore de morală şi de filozofie şi adesea s-au ţinut aici adunări ale congregaţiei şi capitluri datorită locului prielnic. Ultimul capitlu ţinut aici a fost în timp ce se desfăşura războiul cu turcii. După război, bulgarii s-au răspândit la Vinga, Vinţ, Deva şi au rămas puţine familii dintre cele mai sărace, din care au murit toţi bărbaţii şi astfel au rămas văduvele cu copii, să-şi trăiască viaţa de mizerie prin tot felul de greutăţi.

Cap V. Lista conducătorilor locali.

Deoarece registrul născuţilor, cununaţilor şi morţilor, care l-au avut înainte de război s-a pierdut, nu pot reda exact nici numele conducătorilor în ordinea lor. Primul care prin hărnicia sa a făcut cel mai mult şi a rămas cel mai mult timp în funcţie:

În anul 1721 părintele Antonie Gungičh, mort aici în 1725.
1726 cucernicul părinte George Francovich.
1728 cucernicul părinte Bernardinus de la Russi.
1731 cucernicul părinte Ambrozie Hoscaj.
1733 cucernicul părinte Angelus Franck.
1735 cucernicul părinte Seraphinus Gyurics.
1737 cucernicul părinte Bernardinus de la Russi, a fost în timpul acestui război.
1740 cucernicul părinte Ioannes Capistranus Dervoldel.
1742 cucernicul părinte Matthias Rogacski.
1744 cucernicul părinte Georgius Pessin.

1745 cucernicul părinte Ambrosius Annko.
1746 cucernicul părinte Eliss Grytzki.
1747 cucernicul părinte Thomas Radulov.
1748 cucernicul părinte Bernardinus Krenschnitter.
1749 cucernicul părinte Matthias Rogacski.
1751 cucernicul părinte Bonaventura Lenich.
1752 cucernicul părinte Seraphinus Gyurics.
1754 cucernicul părinte Leopoldus Vienmayer.
1756 cucernicul părinte Lazarus Zich.
1757 cucernicul părinte Stephanus Kubik.
1759 cucernicul părinte Matthias Rogacskin.
1760 cucernicul părinte Martinus Nikolik.
1762 cucernicul părinte Lazarus Zich.
1764 cucernicul părinte Matthias Rogacskin.
1765 cucernicul părinte Fulgentius Peck.
1768 cucernicul părinte Ildefonsus Peck.

VECHEA BISERICĂ DE LEMN DIN SCHIAU, COMUNA BASCOV, JUDEȚUL ARGEȘ (SEC. XVIII)

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO

Satul Schiau, component al comunei suburbane Bascov, municipiul Pitești, este una din localitățile argeșene care nu are biserică, locuitorii de aici fiind enoriași la învecinatul Dobrogostea. Despre biserica de lemn care a existat cândva în Schiau aflăm din Catagrafia Eparhiei Argeș la 1824 unde se menționează: „Schiau. Sf. Împărați b. de lemn. Făcută de dumnealui stolnic Costandin Bucș(ănescu) pe moșiea dumnealui"[1]. O altă Catagrafie, datând din 1829, ne furnizează date despre ctitorul acestei biserici: „Dinul Bucșănescul, n. Pitești, 60 de ani, stolnic, al clucerul za arie Enache Bucșănescu, șade în Pitești, are o pereche case i 2 moșii și o moară în sud Muscel[2]. Aparținând familiei de boieri argeșeni Bucșănescu, Costandin (Dinul) a construit această biserică de lemn, cu hramul Sf. Împărați, înainte de 1824, ea putând data chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Fig. 1. Troița din Schiau, demolată în august 2001.

Deteriorându-se în decursul anilor, biserica a fost demolată și în locul ei a fost ridicată o troiță (Fig. 1) din zid care avea următoarea pisanie scrisă cu vopsea: „Această Sf. Troiță s-a zugrăvit cu cheltuiala d-nei Maria Păișanca, Gh. Maria și fiica sa Maria, Nic. ...[3] tescu, soția Filoftea, Constantin Marinescu cu soția Minodora, preotul Gh. S. Popescu, preoteasa sa Zoia, fiind episcop P. S. D. D. Calist de Argeș, în anul 1915 noemb. 21.

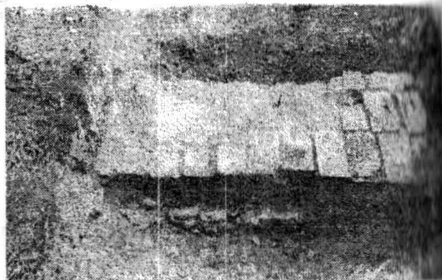
[1] I. Ionașcu, *Catagrafia Eparhei Argeș la 1824*, București, 1941, p. 6. În Catagrafie sunt trecuți și slujitorii bisericii: „Preoți: Ioan (45) scutit de sferturi, Nicolae (42). Diacon: Mateiu.

[2] Ioan C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, Tipografia Curții Regale F. Göbl fii S. A., București, 1929, p. 21.

[3] Ilizibil.

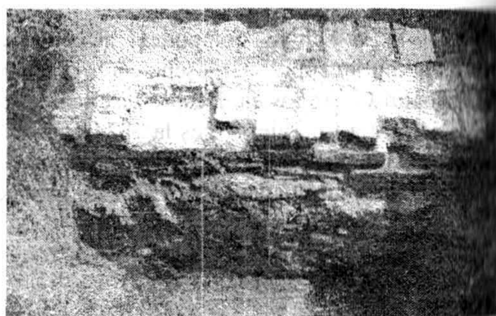

Secțiunea 2. Fundația zidului de nord al naosului. Vedere din sud.

Secțiunea 3. Fundația zidului de sud a naosului. Vedere din vest.

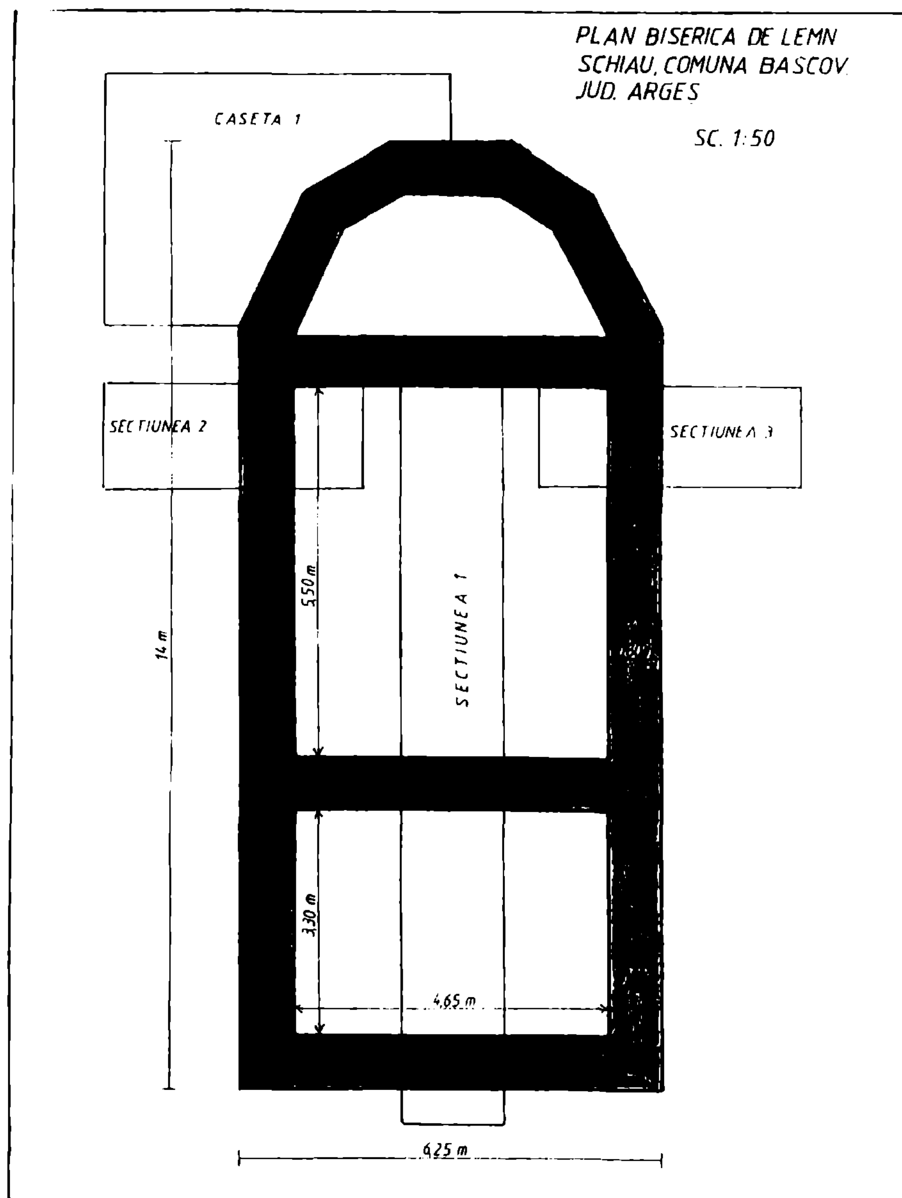
Secțiunea 1. Fundația zidului despărțitor dintre naos și pronaos. Vedere din vest.

◄ Caseta 1. Fundația de nord a absidei altarului. Vedere din est.

Azi, 5 iunie 1967, s-a pictat din nou prin donații de către enoriașii parohiei Dobrogostea, fiind pr. paroh Gh Popescu Pictor Anghel Ion. C. de Argeș"

Întrucât Troița urma să fie demolată în vederea construirii unei biserici pentru locuitorii din Schiau, în luna august 2001 am efectuat investigații arheologice pe acest loc unde se știa că a fost lăcașul de lemn construit de Dinul Bucșănescu. În urma trasării secțiunilor au ieșit la iveală fundațiile vechii biserici.

Realizată din bolovani de râu, de mărime mijlocie și mică, prinși cu mortar, fundația are lățimea de 0,80 m, iar talpa se află la - 0,80-0,90 m față de nivelul actual de călcare.

PLAN BISERICA DE LEMN
SCHIAU, COMUNA BASCOV
JUD. ARGES
SC. 1:50
CASETA 1
SECTIUNEA 2
SECTIUNEA 3
SECTIUNEA 1
5,50 m
3,30 m
4,65 m
14 m
6,25 m

Biserica, de dimensiuni apreciabile (14 m x 6,25 m, în exterior) era compusă din altar, naos şi pronaos, având planul dreptunghiular simplu şi absidă nedecroşată (tipul I C, după tipologia lui Radu Creţeanu)[4].

Prin cercetările arheologice de la Schiau care au dus la descoperirea unei biserici de lemn de la sfârşitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea s-au îmbogăţit cunoştinţele noastre despre arhitectura lăcaşurilor religioase din Muntenia[5].

[4] Radu Creţeanu *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 10.

[5] Pe locul unde a existat vechea biserică şi troiţă a fost ridicată în toamna acestui an o biserică după planurile arhitectului Iliuţă Gheorghe, fondurile fiind puse la dispoziţie de doamna Elena Mihalache, originară din Bascov, cetăţeană franceză, prin fiica sa Mariana Streche. Meritorie este şi strădania preotului Ion Ghilencea, parohul bisericii din Dobrogostea, pentru realizarea acestei construcţii.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

VIAŢA LOCUITORILOR DIN PLASA ARGEŞ ÎN ANII 1833 - 1834

VASILE NOVAC

În conformitate cu poruncile Ocârmuirii de Argeş, la 19 0ctombrie 1833, au fost aleşi deputaţi ai Mahalalei Olari, ca fiind „cei mai cinstiţi": armaşul Iordache Titoopolescu, logofătul Vlaicu Săndulescu, logofătul Ioan Leontescu, Pandelică Cioacă Popescu, Teodor Olariu şi Iodache Grădinescu de către 29 de alegători, în frunte cu: „Popa Costandin al Bisericii Domneşti Mahalaoa Olarilor, Popa Nicolae Duhovnicu otam şi Popa Dragomir Mahalaoa Olarilor"[1]. În aceiaşi zi, sunt aleşi deputaţi ai Mahalalei Poştii: Ştefan Tolea, Ioniţă Tolu, Dumitru Busăţeanu, Tudor sin Vladu şi Nicolae Vlăşceanu de către 23 de electori, în frunte cu: „Popa Ion Duhovnicu ot Biserica Târgului şi Popa Enache ot tam"[2]. Alţi 27 cetăţeni ai oraşului, în frunte cu: Dimitrie Protopop, Popa Ioan Duhovnic de la Biserica din Târg, Popa Enache, Popa Ioniţă, Popa Oprea, din Mahalaoa Târgului, Biserica Sfinţilor, Popa Gheorghe otam, Popa Tudor ot Mahalaoa Târgului, Biserica Drujeşti, şi Teodosie Nanoescu aleg deputaţi, pentru că aveau „credinţa a fi oameni mai cinstiţi", pe: Postelnicul Teodosie [Nanoescu], Grigore Lăzarovici, chir Teodorache, Matei Logofătu, Nicolae Dorobanţu, Sima Logofătu, Ioan sin Maria lui Toader, jupan Ilie Miulescu, Nicolae Miulescu, Nicolae Cărtuţă şi jupan Petrache Nan[3].

Satele Plăşii Argeş: Buneşti, Cacaleţi, Măneşti, Zărneşti, Buteşti, Popeasca, Bădiceni, Mălureni, Stroieşti, Vâlsăneşti, Valea Faurului, Muşăteşti, Costeşti Pământeni, Costeşti Ungureni, Topliţa, Bohari, Flămânzeşti, Cerboreni, Brăteşeşti, Valea Iaşilor, Valea Danului Ungureni, Cicăneşti, Albeşti Pământeni, Valea Danului Pământeni, Valea Uleiului, Bărbăloteşti şi Marina Ungureni dispuneau de: 382 de cai, 2167 boi, 1716 vaci, 699 berbeci, 6321 oi, 2611 capre, 3659 râmători şi 710 stupi. Unele sate mai mici sau mai sărace, ca Popeasca şi Măneşti, aveau înscrise, primul - 1 cal, 1 iapă, 5 boi, 10 vaci, 4 oi, 20 de capre şi 30 de râmători, iar al doilea - 2 cai, o iapă, 38 de boi, 38 de vaci, 4 oi, 33 de capre, 72 de râmători şi 20 de stupi. Alte localităţi, ca Valea Danului Ungureni şi Muşăteşti, aveau mai multe vite. La Valea Danului Ungureni, erau înregistrate următoarele animale: 11 cai, 47 iepe, 178 boi, 128 vaci, 39 berbeci, 484 cai, 233 capre, 1503 râmători şi 57 stupi, iar, la Muşăteşti: 35 de

[1] Direcţia Arhivelor Naţionale Argeş, fond Pretura (Subocârmuirea) Plăşii Argeş, dos. nr. 7378/1833, f. 4.
[2] *Ibidem*, f. 5.
[3] *Ibidem*, f. 6.

cai, 84 iepe, 193 boi, 247 vaci, 155 berbeci, 351 oi, 181 capre, 237 râmători şi 69 stupi[4].

În Plasa Argeş, la 7 noiembrie 1833, s-au produs: 4550 ocale brânză, 970 unt, 500 miere, 53.600 carne de vacă, 5640 carne de oaie, 500 vedre vin, 7500 ocale fasole, 2000 ocale săpun prost, 500 sămânţă de in, 15.000 care de lemne, 7100 ocale de lână, 800 de ceară şi 2900 seuri şi cervişuri, care se consumau în interiorul plăşii. Se mai produceau 27.000 de vedre de rachiu, din care se consumau 18.000 şi se vindeau în afară 9.000 vedre, cu câte 2 lei şi 20 de parale vadra[5].

În Plasa Argeşului, s-au produs: 60.240 ocale de grâu, 3600 de orz şi 74.560 de porumb. Nevoile de consum întreceau, însă, această mică producţie. La grâu, se consumau „câte 840 oca pe fieşcare lună... la pomeniri, sărindare, praznici şi sărbători... 10.080 oca grâu", „Pentru satele ce mănâncă porumb şi mei, s-au socotit pe 1502 familii, familia câte 5 suflete, - 2.748.660 oca porumb". Pentru magaziile de rezervă, erau necesare, 59.040 ocale porumb; pentru hrana a 1502 râmători - 250.340 ocale porumb, iar pentru hrana a 150 de cai - 40.500 ocale orz, în total, era nevoie de 2.341.480 ocale cereale[6].

În octombrie 1833, locuitorii Plăşii Argeş erau îndemnaţi să vină la Piteşti, cu „lemne, fân, găini, ouă, lapte, legumi şi, cu un cuvânt, orice au lăcuitorii spre vânzare"[7].

La 17 octombrie, Ocârmuirea Argeş porunceşte ca pentru slujbaşii Poştii: surugii, ceauşi, dârvari, fânari, orzari etc., „să fie casele lor slobode de ostăşesc, rămânând apăraţi şi de recrutaţie" [cartiruirea trupelor][8].

Subocârmuirea Argeş înapoiază marelui vornic din lăuntru, Iordache Filipescu, la 31 decembrie 1833, un galben împărătesc, pe motiv că-n plasă, nu se găsesc vânaturi delicate şi păstrăvi buni şi nici vânători iscusiţi pentru prinderea lor[9]. O altă poruncă a Ocârmuirii Argeş, din 7 mai 1833, bazată pe cea a Marii Vornicii, cu nr. 2316, se referă la „a să popri cu totul vânarea păsărilor, cum şi a altor vânaturi curate din cele ce să întrebuinţează pentru mâncare, până la 1 august viitor, rămânând slobode numai vânaturile spurcate, cum adică: ciori, lupi şi alte vânaturi necurate"[10] Infractorilor prinşi, să li „să ia numaidecât puşca şi să o trimiţă... la Ocârmuire"[11].

La 24 iulie 1834, se face cunoscut Subocârmuirii de Argeş că „Înălţimea Sa Domnul Alecsandru Ghica a păşit în hotarul Ţării Româneşti... mai adăogând aceasta că, de la această zi, încetează lucrarea Vremelnicei Ocârmuiri Ruseşti într-acest Prinţipat"[12]. Ocârmuirea judeţului Argeş transmite Subocârmuirii cu sediul la Curtea de Argeş porunca de desfiinţare a obiceiului de a se săruta mâna Domnului, pentru că

[4] Idem, dos. nr. 7385/1833, f.f. 5 şi 6.
[5] Idem, dos. nr. 7386/1833, f. 13.
[6] *Ibidem*, f.f. 25v şi 34.
[7] Idem, dos. nr. 7387/1833, f. 1.
[8] Idem, dos, nr. 7389/1833, f. 1.
[9] Idem, dos. nr. 7390/1833, f. 1.
[10] *Ibidem*, f. 5.
[11] Idem, dos. nr. 8254/1834, f. 1.
[12] *Ibidem*.

Măria Sa socotește ca cel mai mare respect „îndeplinirea datoriilor din partea fieșcăruia, supunerea la pravili și la poruncile Stăpânirii"[13].

Subocârmuirea de Argeș raporta, la 15 mai 1834, că, în anul 1832, a primit 25 de lei ca ajutor la Cutia Mahalalei Târgului, „pă trimestrul iulie" de la: Ion sin Diaconu Chiriac, Marin Găinușă, Pandelică sin Ion Chiriac, Marin Cojocaru și Ștefan Croitoru. Pentru Mahalaoa Olarior, au contribuit cu câte 5 lei, în iulie și octombrie 1832: Gheorghe Brusturean, Gheorghe al Zmarandei, Ghiță de la Stancea, Pătru de la Noga, Nicolae sin Tinca și Marin Ciurgal[14]. În Mahalaoa Poștii, au dat câte 5 lei: Nicolae Tudor Văduva, Preda Marica Văduva, Nicolae Catina Văduva, Mihăilă Zlotea și Stoica Pârjol[14]. În anul 1833, în Mahalaoa Olarilor, au ajutat cu câte 5 lei: Nicolae Tudor Văduva, Gheorghe Antonie Văduva, Preda Marin Văduva, Nicolae Catina Văduva, Mihăilă Zlotea și Stoica Pârjol[15]. În anul 1833, în Mahalaoa Olarilor, au contribuit cu câte 5 lei: Gheorghe al Zmarandei, Marin Ciungu, Ghiță de la Stancea, Pătru de la Moga și Neculae sin Tinca. Din Mahalaoa Poștii, au donat câte 5 lei: Neculae Tudora Văduva, Gheorghe Antonie Văduva, Preda Marina Văduva, Neculae Catina Văduva, Mihai Zlotea și Stoica Cojocaru, iar din Mahalaoa Târgului: Ion Din Chiriac, Marin Găinușă Proastă, Ștefan Croitoru de la căpitan Radu și Pătru Ungureanu de la Odaia lui Taftu[16].

„Ticăloșii", jurații și preoții satului Albești Pământeni roagă Ocârmuirea Argeșului să scutească de capitație pe „acești doi unchiași, anume, Păun și Ion... că lui Unchiaș Păun i-au murit mătușa de un an și nu mai are alt nimica decât sufletu în oase și în gură, dar lui Unchiaș Ion i s-au întâmplat de i-au ars casa, acum, în săptămâna brânzii și abia cu trupul au scăpat gol și dăsculț"[17].

Ion Ciută, din „orașu Argeșu", roagă să fie scutit de capitație, pentru că este bolnav, de patru ani, în Brădet, dar a venit, de un an, la „Biserica Domnească, la Sfânta, și căzând la rugăciune, eu și soția mea, m-a mai rărit boala de pelepsie, dar nevastă-mea, tot lipsită din mințile ei, și eu nu sunt vrednic nici să mă hrănesc, nici soția mea, ci mă hrănesc din căpătat"[18]. Dimitrie Protopopu și Teodosie Nanoescu adeverează, la 10 mai 1834, că Ion Drăcea „să află la Sfânta Filofteia, păzind la Biserică, din pricină că-i este foarte rău de epilepsie, precum și soția lui, lipsită din minți, și să află oameni numai cu trupurile"[19].

La cererea lui Stan Pleșa și Oprea Baciu din Valea Danului Pământeni, după cercetarea făcută, se poruncește juraților și pârcălabului satului să fie iertați de capitație, pentru că „s-au dovedit din arătarea sătenilor că sânt într-adevăr săraci și fără putere a ajuta la cutia satelui"[20].

---

13 *Ibidem*, f. 4.
14 Idem, dos. nr. 8239/1834, f. 283.
15 *Ibidem*, f. 284v.
16 *Ibidem*, f. 293.
17 *Ibidem*, f. 307.
18 *Ibidem*, f. 311.
19 *Ibidem*, f. 312.
20 *Ibidem*, f. 316.

Ocârmuirea judeţului Argeş, la 9 iulie 1834, răspunde Subocârmuirii de la Curtea de Argeş că nu poate scădea obligaţiile cutiilor mahalalelor, prin „moartea unuia dintre plugarii muncitori ai oraşului Argeş"[21].

În vara anului 1834, doi jeluitori cu numele Gheorghe, roagă Subocârmuuirea de Argeş, având în vedere că sunt veniţi din toamnă din Ţara Ungurească, să fie scutiţi de cele trei sferturi „ce au dat la Mahalaoa Olarilor, prin pârcălabul Pantelică"[22]. La 18 august, Ion sin Vasile Ungureanu, care învaţă „meşteşug" la Episcopia Argeşului, solicită să fie scutit de bir, fiindcă „nu sânt nici sănătos, ci sânt tot bolbav... Maică-mea a fost bolnavă d-astă iarnă şi până acum şi eu. Şi porumb n-am putut pune... şi umblăm şi desculţi"[23]. Aleşii, pârcălabul şi preotul din Stroieşti confirmă Subocârmuirii de Argeş că Radu Podeanu „nu are nimic, vite sau moşie, că este om străin, nu este soţie, nici copii şi este bolnav de un an"[24]. Costandin Ungureanu din Muşăteşti roagă să fie scutit de bir, fiindcă se află „văduv şi cufundat în slăbiciunea bătrâneţelor şi în rădăcina sărăcii"[25]. Radul Roiul din Bădiceni obţine scutire de capitaţie, în urma unei jalbe, în care se plânge de bătrâneţe şi de neputinţă[26]. Radu din Mahalaua Târgului solicită scutire de capitaţie, „fiind om surpat şi bătrân, slab şi neputincios"[27]. Ene Ghiţă din Stroieşti cere să fie scos din „răspunderea capitaţiei", deoarece feciorul său a preluat răspunderea sfertului, el fiind singur, „fără mătuşă" şi, „După slăbiciunea bătrâneţelor şi după sărăcia mea, văz că nu mă mai duce puterea a răspunde capitaţia"[28]. Cereri similare adresează Niţu Ciolan din Stroieşti, din cauza „slăbiciunii bătrâneţelor" şi a sărăciei, Dumitru Ghiboianu, tot din Stroieşti, din cauza sărăciei şi a lipsei de vedere, şi Nicolae sin Gheorghe Croitoru din Vâlsăneşti, care reclamă că plătesc trei biruri într-o casă, în condiţiile când tatăl este bolnav şi un fiu este nevârstnic[29].

Ocârmuirea judeţului Argeş porunceşte, la 12 mai, să se străşnicească locuitorii plăşii să nu treacă Dunărea tainic, din cauza ciumii ivite, la Ţarigrad[30]. La 4 august, stabilea noi obligaţii pentru subocârmuitor, în această delicată „madea": „pe de o parte, să publicuieşti în tot cuprinsul plăşii că oricarele să va dovedi, de acum înainte, în tainică trecere peste Dunăre sau întoarcere înapoi, iar nu prin ştirea carantinelor, unul ca acele nu va avea alt mijloc de scăpare decât... să trimiţă la ocnă pă toată curgerea vieţii sale, iar pă de alta, să fi cu cea mai mare îngrijire şi priveghere ca, îndată ce să va prinde sau să va dovedi un asemenea călcător de pravilă, numaidecât după săvârşirea termenului carantinicesc, să-l trimiţi aici, spre a-l da în judecată"[31].

În ianuarie 1834, au mai contribuit la creşterea veniturilor oraşului Argeş nouă locuitori din Mahalaoa Târgului şi anume: Pandelică Ion Chiriac, Ioniţă Nica, Ştefan Florea Cizmaru, Siminea Savu Pristav, Pătru Ungureanu, Mihai Ungureanu, Gheorghe-

[21] *Ibidem*, f. 317.
[22] *Ibidem*, f. 318.
[23] *Ibidem*, f. 319.
[24] *Ibidem*, f. 321.
[25] *Ibidem*, f. 337.
[26] *Ibidem*, f.f. 337v şi 338.
[27] *Ibidem*, f.f. 339v şi 341.
[28] *Ibidem*, f. 342.
[29] *Ibidem*, f.f. 343-345.
[30] Idem, dos. nr. 8217/1834, f. 4.
[31] *Ibidem*, f. 8.

ginerele Florii Prodan, vel postelnicul Ştefan Olteanu şi Iaru zet Deria Badi[32]. În urma morţii lui Toader Ungureanu din Mahalaoa Târgului, Ocârmuirea aprobă ştergerea lui de la plata capitaţiei[33]. La 27 martie 1834, Costache Rătescu, subocârmuitorul de Argeş, scrie Ocârmuirii că nu-i poate trimite nici un ban din cota pe trimestru, deoarece „abia să fie de ajuns a să plăti lăcuitorilor zilele de îndestulare ce au dat soldaţilor pă trei luni, adică pă ghenar, fevruar şi mart". Secretarul judeţului C. Arion stabilea: „făcând d. subtocârmuitorul socoteala desluşită a viitorului trimestru dă aprilie, cu cvintăţiile ruseşti slobozite pentru îndestularea oştirilor şi banii ce va prisosi, să-i trimită negreşit"[34]. La 19 iunie, Ocârmuirea zoreşte expedierea banilor din capitaţia viitorului trimestru iulie, august şi septembrie, „pentru supunerea neapăratelor cheltuieli ale Domnului", până la 25 iunie[35]. La 22 decembrie, se cerea ca, în două zile, să se trimită jumătate din banii Capitaţiei pe trimestrul I 1835, în vederea procurării a 90 000 de lei necesari miliţii pământene[36]. Pe trimestrul al IV-lea 1834, s-au strâns din Plasa Argeşului 12.205 lei, din care 4.000 au fost daţi Ocârmuirii, 360 daţi Poştii, 600 - leafa subocârmuitorului, 180 a ajutorului şi 45 leafa ajutorului de ispravnic de dorobanţ. Rămân şi se trimit la Ocârmuire, 2779 lei şi 20 de parale[37].

Pricinile proprietariceşti sunt deschise documentar, la 16 ianuarie 1834, prin porunca Ocârmuirii către subocârmuitorul Argeşului, „pentru despăgubirea Sfintei Episcopii Argeş dă pădurea tăiată de către sătenii Muşăteşti". Căprarul trimis va strânge banii, iar cei care nu vor avea, se vor înţelege, în scris, cu Episcopia. Dacă nu se vor executa poruncile, căprarul va fi certat „straşnic cu bătaie", iar subocârmuitorul va „plăti cheltuielile ce le-a făcut Sf. Episcopie"[38]. La 23 ianuarie 1834, Ocârmuirea trimite o nouă poruncă şi cu un nou dorobanţ, pentru strângerea banilor de la locuitorii din Muşăteşti, în pricina pădurii tăiate[39]. Peste cinci zile, Subocârmuirea de la Argeş răspunde că a avut permanent un dorobanţ la Muşăteşti, pentru a strânge banii. Nici el, nici dorobanţul Ocârmuirii n-au putut scoate un ban de la locuitori, iar în ceea ce priveşte zapisul de adeverire, n-a mai fost solicitat de către Episcopie[40].

Nicolae Popescu reclamă pe Pandelică al Căţii şi pe Trandafir al Radului Olteanu că le-a dat un loc arat de şi-au pus bucate şi nu i-au plătit nici arătura, nici dijma locului[41]. Locuitorii din Muşăteşti solicită prezidentului Judecătoriei să trimită om străin să vadă cât a tăiat fiecare, pentru că au fost toţi obligaţi să plătească până la 5 taleri. Ocârmuirea trimite jalba la Subocârmuire, cu poruncă să se stabilescă paguba făcută de fiecare sătean. Subocârmuirea porunceşte juraţilor din Muşăteşti, la 30 ianuarie, să stabilească „stricăciunea ce va fi făcut fiecare în parte la cea pădure şi, potrivit cu acea stricăciune, să se puie jeluitorilor a despăgubi pă Sf. Episcopie"[42].

---

32 Idem, dos. nr. 8218/1834, f. 4.
33 *Ibidem*, f.f. 5-6.
34 *Ibidem*, f. 28.
35 *Ibidem*, f. 50.
36 *Ibidem*, f. 104.
37 *Ibidem*, f. 109.
38 Idem, dos. nr. 8277/1834, f. 1.
39 *Ibidem*, f. 2.
40 *Ibidem*, f. 3.
41 *Ibidem*, f. 4.
42 *Ibidem*, f.f. 5-6.

Zevedei Alesu, Dinu Brigan Alesu, Antonie Alesu, Nițu Pârcălabu „cu tot satul Costeşti" se plâng lui Alexandru Dimitrie Ghica Voievod că, după seceta din vară, arendaşul Sf. Episcopii, Nicolae Logofătul, le „ia din cinci grămezi de porumb, una, şi fân din cinci , una", ceea ce va duce la moartea de foame a vitelor şi copiilor, fiind oameni săraci. Îl mai roagă să-l amâne, până la primăvară, cu mutarea caselor la linie şi-i „mai apucă de câte 18 zile de clacă pe an şi care nu putem să le facem". Domnul porunceşte marelui vornic din lăuntru să cerceteze jalba şi să stăruiască „a să păzi nestrămutate temeiurile Regulamentului Organic"[43]. 24 locuitori din Costeşti Ungureni şi Pământeni, neştiutori de carte, declară că n-au fost informaţi de jalba dată Domnului de către: Gheorghe Roşu, Stan Cojocar şi Toader Cojocar. Printre „semnatari" sunt juraţii Zevedei şi Antonie, care apar semnaţi în jalba către Domn[44]. La 7 noiembrie, Ocârmuirea porunceşte Subocârmuirii de Argeş să cerceteze şi să îndestuleze pe locuitorii din Costeşti şi să oblige pe arendaş să nu-i mai năpăstuiască, „căci nu va scăpa fără răspundere"[45].

La 3 martie 1834, Ocârmuirea Argeşului, în urma mai multor reclamaţii făcute împotriva subocârmuitorului de la Curtea de Argeş, îi porunceşte „a păzi, pă viitorime, o bună orânduială, adică orice fel de cerere ale arendaşilor sau proprietarilor să va arăta la acea Suptocârmuire asupra lăcuitorilor, nici cum să pui în lucrare, fără dezlegarea Ocârmuirii, publicuind aceasta în auzul tuturor spre ştiinţă"[46].

Costandin Nicolau reclamă, a patra oară, pe unii locuitori din Stroeşti: Diaconu Toader, Nicolae Baciu, Ioan Cruceru şi Grigore- fiul său, Stoica sin Hristea Diaconu şi Din sin Grigore Ciolan pădurarıu pentru că „au intrat în pădure şi au făcut felurimi de cherestele spre negoţurile lor. Şi nu numai că fac dărăpănare pădurii, ci prăpădesc şi livezile, trecând cu carăle, după cum au făcut şi în anul trecut, de sânt numai eu păgubaş de trei cară de fân, bez alţi lăcuitori"[47]. Costandin Nicolau, din oraşu Argeşului, revine a cincea oară, solicitând trimiterea unui dorobanţ vrednic „a-i aduce, spre înfăţişare"[48].

Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş, la 26 mai 1834: „să te afli cu cea mai de aproape îngrijire şi priveghere ca, nici din partea proprietarilor să nu să urmeze asupra lăcuitorilor cel mai mic abuz sau luare nedreaptă împotriva mai sus ziselor legiuri, nici lăcuitorii clăcaşi să nu să îngăduiască nici într-un chip a urma cea mai puţină strâmtoare după ale lor hălăduiri, pe unde din vechime să află aşezaţi"[49].

La jalba Rucsandei Budişteanca, din 12 mai, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş să cerceteze, să prindă şi să trimită la Piteşti, cu dorobanţ, pe cel ce a dat foc pădurii Bădiceni[50].

Nicolae Pop, epistatul moşiei Costeşti, reclamă Subocârmuirii că i-a fugit, la Stroieşti, clăcaşul Niţu Buta, fără a-l anunţa cu şase luni înainte, pretinzând să fie despăgubit. Se porunceşte aducerea la Curtea De Argeş a pârâtului, împreună cu juraţii

[43] *Ibidem*, f.f. 7 şi 18.
[44] *Ibidem*, f. 9.
[45] *Ibidem*, f. 18.
[46] *Ibidem*, f. 10.
[47] *Ibidem*, f. 26.
[48] *Ibidem*, f. 27.
[49] *Ibidem*, f. 28.
[50] *Ibidem*, f. 30.

satului Stroieşti[51]. Stan Leşa din Verneşti reclamă pe postelnicul Costache Urlățeanu, arendaşul moşiei Verneşti, că le cere clacă şi dijmă şi pe livezile de pruni arendate, pe care o plătesc şi oamenii de la care au arendat. În plus, el e bătrân de 80 de ani, beteag de mână, ci doi feciori în casă,şi sunt obligați să dea clacă şi dijmă. La 23 iulie, C. Rătescu stabileşte ca jeluitorul , „de va fi aşa, să rămâie odihnit"[52]. La jalba unui Petre din Vâlsăneşti, că Nicolae Ciolcă şi fratele lui, Toma, i-au cosit o livadie, se porunceşte juraţilor să cerceteze şi, de va fi adevărat, sî-i „dea fânul acelui jeluitor"[53].

Ioniță sin Dima din Mahaloa Poştii reclamă pe Toma Gabăr că i-a cosit, în silnicie, o livadie, ce o avea în calitate de clăcaş al jupânesii Joița Chipitoaie. Subocârmuitorul dispune să i se înapoieze fânul şi „ceea ce va acea, să-şi caute cu stăpâna acei moşii"[54]. Un Ilie reclamă pe Pătru Olteanu că, mergând să-şi ceară dijma din fân, „au sărit cu bătaie, pă care spre dovadă, să va vedea şi cămaşa ruptă". La 9 august, se hotăra ca pârcălabul „să cerceteze şi, de va putea, să-i împace, iar de nu, să-i trimită cu raport, spre înfăţişare"[55]. Teodosie Nanoescu roagă Subocârmuirea să-i dea un dorobanț, care să-i oblige pe locuitoriidin Muşăteşti să-i dea nişte care, ceea ce i se aprobă[56].

Vlasie Arhimandritul cere lui Costache Rătescu, la 18 august 1834, să-l oblige pe Din Obăgilă din Brătăşeşti să restituie nutreţul cosit, în silă, de la un clăcaş al Schitului. Subocârmuirea porunceşte juraţilor satului să se înapoieze nutreţul şi să trimită pe făptaş la Subocârmuire, cu dorobanț, spre „a i să face cuviincioasa punere la cale"[57]. Niţă sin Din Chiriac se plânge împotriva lui Trache sin Tudor Brăgaru că i-a cosit o livadie de fân, pe care o avea arendată de la logofătu Matei Ducu[58], iar Stanciu Vătăşel din Mălureni arată că Gheorghe Mănescu şi Marin Minescu, juraţi din Brătieni, pasc vitele pe moşia sa, fără să plătească erbăritul[59]. Ioan Leontescu reclamă pe Nicolae sin Popa Marin din „oraşul Argeş" că i-a cules „toate nucile" dintr-o livadie ce o are în oraş. Se decide ca deputaţii să-i împace, la faţa locului, sau să-i trimită la Subocârmuire[60].

Ion sin Ion Podeanu se plânge că Ion Pădeanu, pârcălabul satului Popeasca, şi proprietarul moşiei i-a băgat în casa în care locuieşte de patru ani pe un Gheorghe Muraru. Rezoluţia subocârmuitorului, din 28 septembrie, precizează că trebuie lăsat în pace, până la primăvară, când îşi va face casă[61]. Ioana din oraşu Argeş se judecă cu Arsene sin Toma din Mahalaoa Poştii, pentru dijma de la clăcaşii din Capu Dealului[62].

[51] *Ibidem*, f. 32.
[52] *Ibidem*, f. 33.
[53] *Ibidem*, f. 34.
[54] *Ibidem*, f. 39.
[55] *Ibidem*, f. 40.
[56] *Ibidem*, f. 56.
[57] *Ibidem*, f.f. 57-58.
[58] *Ibidem*, f. 59.
[59] *Ibidem*, f. 61.
[60] *Ibidem*, f. 63.
[61] *Ibidem*, f. 64.
[62] *Ibidem*, f. 65.

Din Chirhoc s-a învoit cu Gheorghe Stângă să lase trei porci în pădure, dar pădurea fiind de-a valma cu Ghiţă Hereşeanu, tot din Valea Danului, ultimul i-a tăiat pe cel mai bun râmător. Subocârmuitorul hotărăşte să fie despăgubit[63].

Teodosie Nanoescu, arendaşul moşiei Muşăteşti, nu poate transporta fân la Piteşti, lui Dincă Brătianu, deoarece „clăcaşii nu dau supunere a merge cu acest fân". Subocârmuirea stabileşte ca juraţii, cu „într-adins dorobanţ" să-i oblige să urmeze „după regula legiuită"[64].

Onul, ceauşul Poştii Măniceşti, cere să fie despăgubit pentru că i s-au tăiat din pădurea din Valea Danului, peste 430 de „copaci de rod stejari", pentru facerea unor poduri[65]. La 3 noiembrie 1834, Costache Orlăţeanu, epistatu moşiei Valea Danului Pământeni, reclamă pe mai mulţi locuitori din Valea Danului că au tăiat cinci vaci şi vând rachiu, fără a-i plăti „havaetul scaunilor". Cere despăgubire, mai ales că n-au folosit carnea şi rachiul la pomeniri[66].

La 10 noiembrie 1834, Ocârmuirea Argeş transmite porunca Marii Dvornicii cu nr. 9219, datorată nenumăratelor jeluiri adresate lui Vodă şi Marii Vornicii, „din partea lăcuitorilor, pentru asupririle şi nedreptăţile ce se fac din parte proprietarilor de moşii sau epistaţilor şi arendaşilor". Totodată, i se cere: „să te scoli şi, pă fiecare săptămână, de doo ori, să te preumbli în fiecare sat, păzind aceasta apururea, ca să citeşti cu întradins băgare de seamă toată cuprinderea eczemplarurilor reciprocităţii, în auzul tuturor lăcuitorilor de obşte, de faţă cu proprietarii, făcându-i să înţeleagă, cu destoinice cuvinte drepturile ce sânt datori a răspunderii către alţii, adică lăcuitorii către proprietari, cât şi proprietarii către ai săi clăcaşi, care aceşti din urmă să să şi mărginească cu străşnicie a nu să întinde mai mult, pă vremea viitoare, cu hrăpiri năpăstuitoare către ai lor clăcaşi, peste legiurile întocmite. Iar dacă unii ca aceştia, să vor afla într-o asemenea urmare a năpăstuirilor, numaidecât, ducându-i cu raport desluşitor de fapta lor şi cu dorobanţ într-adins, să-i trimită la Ocârmuire, ca şi ea să încunoştinţeze Stăpânirii, spre a li să hotărî osânda cuvenită.

Pe lângă aceasta, să adaugă ca [pe] viitorime, să aibă îngrijire de aproape a pune numaidecât în lucrare poruncile ce ţi să trimit asupra vericăreia pricini, măcar să şi raportuieşti cu desluşire ce vei descoperi la faţa locului, spre mai grabnica lucrare şi mângâiere a ţăranilor, de a nu fi cheltuielile ce urmează, aflându-să pă la Bucureşti.

Din porunca însă a Mării Sale lui Vodă, fie în ştirea d. a te afla cu cea mai pătrunzătoare priveghere spre a nu să asupri lăcuitorii câtuşi de puţin la răspunderea datoriilor proprietariceşti, căci după cercetările ce pă supt cumpăt este a să face, la întâmplare de a să descoperi cel mai puţin abuz urmate asupră-le din partea unui arendaş sau epistat, atunci răspunderea desăvârşit va privi asupra persoanei d., suptocârmuitorule, fără a te îndrepta cu nici un cuvânt"[67].

Juraţii satului Costeşti Ungureni şi Subocârmuirea de Argeş constată că Logofătul Iosif nu poate dovedi că tatăl lui Gheorghe Şărban ar fi avut o datorie de 11 ani, în sumă de 45 de lei, şi, deci, pârâtul „să rămâie nesupărat"[68]. La 2 februarie 1834,

---

[63] *Ibidem*, f. 66.
[64] *Ibidem*, f. 67.
[65] *Ibidem*, f. 68.
[66] *Ibidem*, f. 71.
[67] *Ibidem*, f. 72.
[68] *Ibidem*, f.f. 90-91.

pentru o datorie de 562 de lei şi 20 de parale, la cererea lui Tudor Dobrescu din Curtea De Argeş, se pune sechestru pe cârciuma Marghiolaei Pătescu[69]. La cererea lui Simion Salcâm, se sechestrează nişte prăvălii „din oraşu Argeş ale d. C. Căpitanovici“[70].

Subocârmuirea, în baza raportului juraţilor din Valea Iaşilor, raportează Ocârmuirii Argeş că, la 30 septembrie ora 9, a ars casa lui David, cu: 60 de lei, trei care de fân, două care coceni, 600 ocale porumb, 50 de grâu, şase de lână, un butoi de rachiu, şase ocale cânepă, 10 jurubii de tort, 2 coase, 2 sape şi „29 pruni ce au fost împrejurul casii“[71].

În martie, Subocârmuirea de Argeş a informat pe locuitorii Plăşii de incendierea bisericii din Busuioaca - Buzău, recomandându-le să facă donaţii pentru reconstruirea sfântului lăcaş, iar la 5 septembrie îi roagă să sprijine pe sinistraţii focului de la Slatina.[72]. La 18 decembrie 1834, aleşii din Stroieşti raportează că „s-au aprins casa lui Vasile Moldoveanu, neîntâmplându-să acasă şi s-au sărăcit până în pământ - porumb, haine, scule ce au avut, însă şi nişte bani ce au fost într-un mundir. Şi au rămas cinci suflete muritori de foame“[73]. Ocârmuirea porunceşte să se stabilească pricina focului şi să se trimită vinovatul[74].

La 10 aprilie 1834, Subocârmuirea de Argeş este înştiinţată de arderea bisericii cu hramul Sf. Paraschiva din Mlăceni - Plaiul Loviştii şi este poftită să strângă bani pentru „înnoirea acestui sfânt lăcaş“, mai ales de la nobleţe şi de la negustori[75]. La apelul făcut de Costache Rătescu boierilor şi neguţătorilor din oraş, la 11 aprilie, au fost înscrişi 55 de locuitori, dintre care au dat bani: Costache Rătescu şi Matei Rătescu, fiecare câte 10 lei, şi Teodosie Nanoescu - 5 lei[76]. La 19 mai, Ocârmuirea solicită ajutor pentru refacerea bisericii din satul Mărgineanca - judeţul Ilfov[77]. Se mai cere ajutor pentru sinistraţii din Slatina, unde, la „24 ale trecutului mai, din întâmplare, aprinzându-se oraşul... au adus o înspăimântătoare stingere la o sută de neguţători şi alţii ale căror case şi prăvălii în număr de 86, încărcate cu mărfuri“ au ars[78].

În Plasa Argeş, 1382 de familii trebuiau să întreţină 35 de dorobanţi. Un dorobanţ era plătit cu 10 lei, iar un căprar cu 15 lei[79]. La 2 iunie, toţi dorobanţii trebuiau aduşi la Piteşti, spre a fi revizuiţi de către parucicul Rucăreanu şi, în acest scop, era nevoie ca îmbrăcămintea să fie „după poruncile Stăpânirii... adică cu chebe... asemenea şi armele să fie spălate şi curate şi caii bine grijiţi căci, la din împotrivă, vor fi supuşi pedepsei“[80].

La 24 martie 1834, în baza poruncii Visteriei nr. 243, anunţa libertatea exportului de: grâu, mei, porumb, orz şi ovăz, „afară însă dacă noul seceriş nu va fi cu îmbelşugare“. Porunca era justificată de lipsa de bucate în „câteva gubernii a[le]

---

69 Idem, dos. nr. 8228/1834, f. 4.
70 Idem, dos. nr. 8229/1834, f. 2.
71 Idem, dos. nr. 8232/1834, f. 2.
72 *Ibidem*, f.f. 4-5.
73 *Ibidem*, f. 9.
74 *Ibidem*, f. 10.
75 *Ibidem*, f. 13.
76 *Ibidem*, f.f. 15 şi 22.
77 *Ibidem*, f. 16.
78 *Ibidem*, f. 17.
79 Idem, dos. nr. 8233/1834, f.f. 10 şi 27-31.
80 *Ibidem*, f. 64.

Rusii"[81]. La 14 aprilie, Subocârmuirea de Argeş raportează că, „până acuma, nici o sămănătură nu s-au făcut, nici de grâu, nici de orz, nici de mei, făr decât acuma, au năvălit toţi lăcuitorii la arături şi sămănături şi, după cum să ară pământul, acum să aşteaptă bună nădejde"[82]. Datorită „marii secete ce au urmat" şi care ameninţă „lipsă la consumaţia din lăuntru a Prinţipatului... este de neapărată trebuinţă a se popri ecsportaţia producturilor, socotită de 1 august viitor"[83].

La 4 martie 1834, se porunceşte juraţilor şi pârcălabilor din satele Plăşii Vâlsanului ca, în soroc de o lună, să construiască Casa Sfatului, „după forma ce vi să va trimite, care casă să se clădească la loc frumos şi [de] nu să va putea a să face tot de zid, să fie numai temelia din zid şi încolo olicită cu cărămidă"[84]. Sătenii din Valea Danului roagă Ocârmuirea să fie păsuiţi până în iulie cu construirea Casii de Adunare, pentru a-şi face arăturile, grădinile şi pentru a pregăti cheresteaua, dacă nu se va socoti bună casa pe care o au aşezată, în mijlocul satului, fiindcă ea corespunde cerinţelor. La 23 martie, se porunceşte de la Ocârmuire să fie lăsaţi în pace, căci Stăpânirea a prelungit sorocul până în octombrie, pentru a-şi putea pregăti materialele[85]. Satul Vâlsăneşti, „cu lacrimi fierbinţi şi cu genunchii plecaţi", protestează pentru că au făcut o Casă a Sfatului din lemn şi sunt obligaţi să facă alta de zid, solicitând să rămână cu cea din lemn şi roagă să fie lăsaţi cu întreţinerea unui singur vătăşel călare cu arme, nu a doi, fiindcă au mai dat un dorobanţ călare, cu arme[86].

În urma nenumăratelor reclamaţii primite, Marea Vornicie hotărăşte ca, în satele cu peste 100 sau 150 de familii şi „care vor avea înlesnire" să se construiască încăperi de zid, iar în localităţile cu mai puţină înlesnire şi cu familii mai puţine, să le facă „de pari şi nuiele olicite şi lipite cu pământ", după acelaşi plan[87]. La 16 februarie 1835, Subocârmuirea susţine că nu se pot lucra temeliile, fiindcă „nu poate a să fierbe cărămida cu varul, fiind vremea nopţilor rece"[88]. La 14 martie Subocârmuirea trimite dorobanţi prin unele sate, pentru a grăbi construirea caselor de adunare şi împrejmuirea ţarinelor, dar lăsând loc larg de drum, câte 10 stânjăni, în dreapta şi 10 stânjăni în stânga[89].

Locuitorii Plăşii Argeş sunt anunţaţi că s-au scos la vânzare de către Consulatul Rusesc din Bucureşti „trei carâte, şase caleşti i alte şase trăsuri de drum cu care au venit Ambasada Turcească, la întoarcerea ei de la Sank Petersburg până la malu Dunării"[90].

La 30 martie 1834, subocârmuitorul de Argeş este somat să scoată satele şi să repare Drumul Poştii şi podeţele, fiindcă va trece spre Sibiu şi Austria „un mare obraz", însoţit de către ocârmuitor[91]. La 14 iulie, se repetă porunca pentru repararea drumurilor, a podurilor şi podiştilor, „spre a nu să întâmpla la trecerea vreunei persoane mai

[81] Idem, dos. 8236/1834, f.f. 5 şi 1.
[82] *Ibidem*, f. 8.
[83] *Ibidem*, f. 38.
[84] Idem, dos. nr. 8238/1834, f. 1.
[85] *Ibidem*, f. 3.
[86] *Ibidem*, f. 5.
[87] *Ibidem*, f. 6.
[88] *Ibidem*, f. 57.
[89] *Ibidem*, f. 59.
[90] Idem, dos. nr. 8241/1834, f. 1.
[91] Idem, dos. nr. 8243/1834, f. 5.

deosebite zăticnire“[92]. La 27 august, era anunțată trecerea spre Câineni a marelui vornic Alexandru Ghica, cu scopul de a se lua măsuri de reparare a drumului și podiștilor[93]. La 10 aprilie, Ocârmuirea Argeș poruncește subocârmuitorului de Argeș ca la trecerea Marghioalei Slătineanca spre Sibiu, „de loc să eși spre întâmpinarea ei cu câțiva dorobanți, înlesnindu-i orice ajutor...până ce o vei telimatisi în primirea Suptocârmuirii de Topolog“[94]. În aprilie, subocârmuitorul este obligat să primească personal doi generali austrieci și pe marele dvornic Alexandru Scarlat Ghica[95]. În iunie, se întorcea generalul Leverșten Minela, iar în iunie, sosea, prin Câineni, consulul francez[96]. Cu toate atenționările făcute mai înainte, la 6 octombrie, Ocârmuirea Argeș constată că, în Plasa Argeș, drumurile sunt „prea în dărăpănare“[97]. La 1 decembrie, Subocârmuirea Argeș raportează construirea sau repararea a 15 poduri și a 29 de podușci, indicându-se pentru fiecare locul unde se află[98].

La 17 aprilie 1834, se anunță scoaterea la mezat a oieritului și cornăritului pentru vitele „păstorilor austriacești“, în sala Adunării Obștești, în zilele de: 7. 10 și 12 mai[99]. Visteria Valahiei, la 24 august 1834, trimite Ocârmuirii Argeș poruncă pentru strângerea venitului oieritului și conăritului „păstorilor supușu austrieni“, „după ponturile mai jos arătate, adică:

1-iu. Toți păstorii austrieni ce vin du peste hotaru nemțesc aici în țară cu oile și alte vite mari spre pășune au să plătească legiuitul oierit sau cornărit în țară, după obiceiu vechi, de la una oaie până la zece câte bani unsprezece fără poclon și cei ce vor avea de la zece în sus, câte lei zece de oaie și osăbit poclonu bani optzăci fieșcare stăpân de un număr de oi. Piste aceasta, vor plăti toți de obște la cinovnicii din partea Visteriei orânduiți pe la plaiuri pentru prescrierea și trecerea în condică a acestor vite, pentru fieșcare nume, câte patru parale de numărătoare și câte doauă de răvaș.

2-lea. Cei ce vor avea și vite mari cu dânșii vor plăti și cornăritul streinilor hotărît pentru o vită mare câte bani trezeci și trei și pentru o vită mică pe jumătate, însă vite mari să numesc tumși și mânzați supuși la plata jumătate, dar sugătorii să apără de orice plată.

3-lea. Fiindcă acești păstori austrieni poate să-și ascundă unile din vitele lor pe la lăcuitorii pământeni, care după noile întocmiri nu să pun la plata de oierit și, cu această viclenie, să pricinuiască pagubă venitului Visteriei, de aceea fieșcare stăpân de un număr de oi și alte vite ori însuși sau ciobanii lor sunt datori a să arăta la slujbașu orânduit de Ocârmuirea județului reghia cu care au trecut aceste vite în țară și care după legiuirile ce sânt date în cunoștința acestor păstori trebuie să fie adeverite în dos cu iscălitura străjuitorului graniții pă unde au scoborît în țară și a cinovnicului Stăpânirii care s-au aflat la numărătoarea vitelor și a vameșului schelei. Și apoi, după numărătoarea ce-i va face rânduitorul slujbaș, are să plătească oerit și cornărit asemănat cu numărul dobitoacelor ce se vor afla de față și să ia răvaș de primire în care să

---

92 *Ibidem*, f. 26.
93 *Ibidem*, f. 28.
94 *Ibidem*, f. 30.
95 *Ibidem*, f.f. 31-35.
96 *Ibidem*, f.f. 35-36.
97 *Ibidem*, f. 54.
98 *Ibidem*, f. 58.
99 Idem, dos. nr. 8245/1834, f. 2.

coprinză negreşit numărul vitelor; lăcuitorul însă pământean de să va dovedi că nu amestecat în vitele sale dobitoace de ale păstorilor austrieni să fie puşi la plată îndoită.

4-lea. Dacă dintr-aceşti păstori austrieni ori singuri sau ciobanii lor ivindu-să într-acel judeţ cu turmele vitelor ce vor avea şi apucându-să de plata oieritului... vor înfăţişa răvaşele de plată supt iscălitura altor slujbaşi din alt judeţ...atunci să li să facă şi al 2-lea numărătoare... iar dacă vor găsi vre-un prisos, atunci vor plăti acolo şi pentru acel prisos legiuitu oerit şi conărit...

5-lea. Alţi streini sub numire a feluri de sudiţi ai curţilor europeneşti aşezaţi cu lăcuinţa aici în ţară, precum şi câţi streini vor fi năvălit din Ţara Turcească, iarăşi aici, pă câte vite mari şi mici vor avea nu au să plătească nimic...

6-lea. Către aceasta, să îndatorează acea Ocârmuire ca, cu căutarea şi strângerea acestui venit, să rânduească pă suptocârmuitorii plăşilor şi, după orânduire, numaidecât să trimită la Visterie foaie de numele lor şi Visteria îndată să-i facă cunoscuţi pă la toate ocârmuirile judeţelor, spre a li să cunoaşte numele la răvaşele de plată ce se vor găsi pă la mâinile păstorilor şi a ciobanilor austrieni....

7-lea. Slujbaşii, pentru a lor mulţumită şi osteneală, din toată suma banilor ce vor împlini, vor popri zeciuiala din cele mai din urmă împliniri...

8-lea. Către aceasta, fiindcă acum să începe coborîrea oilor de la munte, Visteria au orânduit întradins cinovnici cu osebite instrucţii şi condici la fieşcare plai, poruncindu-le că numărând vitele să le treacă în dosul reghiilor după formalitaoa ce li s-au arătat. Şi de la fieşcare nume de stăpân de vite să ia câte patru parale, după vechiul obicei de numărătoare şi două parale de răvaş..."[100]

Slujbaşii orânduiţi la Muşcel erau: Toma Urianu-la Plaiul Nucşoara, Polcovnicu Ioan Racoviceanu-la Plasa Argeşeşlului şi Iordache Eliad-la Plasa Dâmboviţa, iar la Argeş erau: Vistierul Petrache Tigveanu-la Plaiul Loviştii, Slugeru Alecu Furduescu-la Plaiul Arefului, Ioniţă Brătianu-la Plasa Topologului, Costache Rătescu-la Plasa Argeş, Mihalache Lahovar-la Plasa Olt, Drăghici Budiştenu-la Plasa Piteşti şi Grigore Rătescu-la Plasa Găleşeşti[101].

La 5 mai 1834, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş să se preocupe „ca producturile magaziilor de rezervă să fie mai cu îndestulare decât anul trecut şi să se încunoştinţeze satele acei plăşi a-şi pregăti mateialurile trebuincioase mai din vreme pentru alcătuirea deosebitelor magazii bune, încăpătoare de porumbul anului următor ca să le facă la vreme cu înlesnire"[102]. În noiembrie, Ocârmuirea solicită Subocârmuirii de Argeş să-ţi trimită copii după rapoartele din anii 1831-1833 privind produsele din magaziile de rezervă spre al prezenta căpitanului Voinescu al II-lea, trimisul Mării Sale Domnului[103]. La 20 noiembrie, subocârmuitorul Argeşului este obligat să meargă în fiecare sat şi să verifice dacă în magazii există cantităţile produselor raportate[104]. În anii 1831-1833, sau strâns în pătulele Plăşii Argeş următoarele cantităţi de porumb:

---

[100] *Ibidem*, f.f. 4-8.
[101] *Ibidem*, f. 9.
[102] Idem, dos. nr. 8246/1834, f. 2.
[103] *Ibidem*, f. 138.
[104] *Ibidem*, f. 141.

„Baniți cocoloașe	Oca	
6	120	Marina Ungureni
47	940	Valea Danului Ungureni
40	800	Valea Danului Pământeni
45	900	Albești Pământeni
50	1000	Valea Iașilor
27	540	Flămânzești
30	600	Cerboreni
8	160	Cicănești
18	360	Albești Ungureni
2	40	Mălureni
19	380	Stroești
7	140	Cacaleți
8	160	Mănești
2	40	Butești
7	140	Popeasca
9	180	Costești Pământeni și Ungureni
9	180	Bădiceni
1	20	Valea Faorului
6	120	Mușătești
17	340	Bohari
10	200	Toplița
6	120	Vâlsănești"[105].

Subocârmuirea de Argeș a eliberat mai multe chezășii pentru răvașele de drum, din care amintim: pentru Alexandru Cămătarul din Țara Oltului, ținutul Austriei, „pentru că este om bun, fără nici o pricină", pentru starostele Corporației Neguțătorilor din Curtea de Argeș, chir Marin zet Cântea „cu căruța cu patru cai și cu un chirigiu și un butoi cu rachiu în căruță merge la Ploiești, spre vânzare", pentru Gligore Ungureanu din Valea Danului Ungureni, care merge la satu Nucetu din Țara Ungurească, pentru Andrei Nan și fiul său, Nicolae, din Mahalaoa Poștii, care călătorește spre Bărbăăteștii de peste Olt, pentru Ion și Achim, care merg în țară, după boștină, pentru Andrei și Grigore, care se duc la Găiești, după vitele lor, pentru Nicolae din Valea Faorului, care pleacă în țară, după boștină, pentru Arsene și Ștefan din Curtea de Argeș, care se duc la Târgul Udii, să-și cumpere un cal șiu un bou de hrană, pentru Vasile Pieptan care merge la satul Drugănești, pentru negoț, pentru Ilie Mihail, care mege la lăzărt la Râul Vadului , pentru Iordache și Pătrașcu Drăguț din Mahalaoa Poștii, ce merg în satul Stanca din raioa Brăilei pentru că au vitele acolo, pentru șase oameni din Cerboreni ce se deplasează la București „cu trei cară cu pere și la toate carăle șaisprezece boi", pentru Mihai Hârtopanu din Costești Ungureni, „ce merge la București cu douăsprezece căruțe cu câte doi boi, și cu tovărășia lui Neculae... cu căruțe cu pere", pentru alți șase oameni cu două căruțe cu pere și cu zece boi, spre a le vinde la București, pentru chir Ion Dorobanțu din Curtea de Argeș, care pleacă pentru negoț, la Brăila și Galați, cu un car cu șase cai și un cărăuș, pentru 11 oameni din Albești

105 *Ibidem*, f. 106.

Pământeni, „cu cinci cară cu pere, la Bucureşti, spre vânzare", pentru alţi şapte oameni din Albeşti Pământeni, cu patru care şi şaisprezece boi, pentru „mumă-mea Tiţa, ce merge la Piteşti în trebuinţa ei" pentru doi dulgheri din Curtea de Argeş, ce pleacă la Piteşti, pentru C. Dascălu „din satul Socăruţi după Baltă, pentru că fiind el om din Ţara Ungurească şi de doi ani căsătorindu-să la numitul sat şi acum vrând a merge la părinţii lui în Ţara Ungurească", pentru Gavril şi fiul său, Toma, din Muşăteşti, care călătoresc în ţară, călări, după boştină, pentru alţi doi birnici din Muşăteşti ,care se deplasează, „prin ţară, după boştină călări, amândoi pe epe murge", pentru Gheorghe sin Popa Nicolae din Merişani, „ce au venit aici de la Piteşti dă la Ioniţă Bărbieru, pentru trebuinţa lui", pentru Gheorghe Radovici, „ca să meargă la Râul Vadului, de unde va merge la Rusciuc şi de acolo la Câmpu Mare, ca şi de acolo la Piteşti", pentru Puhal Ovreiu cu un cal, pentru „mumă-mea, Ioana Bezdăcioaie, ce merge la Piteşti, pentru trebuinţa ei, călare", pentru Tănasie Moldoveanu ca să i să dea un răvaş de drum până la Bucureşti, pentru Ion şi Nicolae din Valea Faorului, ce călătoresc călări, în căutare de boştină, pentru Acimtot de acolo, ce caută tot boştină, pentru Nicolae „cu nevasta lui şi doi copii ce au venit din Ţara Ardeal de un an şi jumătate la nişte oameni ai săi ce-i are aici, dar acum, pentru lipsa de bani, fiind strâmtoraţi, le caută a merge iar acolo", tot cei din Valea Danului Ungureni dau chezăşie şi pentru „Ion Dobre, cu nevasta i mumă-sa şi trei copii, cu o iapă, ce au venit din Ţara Ardeal de un an şi jumătate..." şi pentru Maria cu patru fete, venite tot din Ardeal, precum şi chezăşia satului Albeşti pentru Popa Tudor de la satul Spineni, Plasa Vezii, ce este aici în moşia Albeşti cu râmătoriă şi viind încoace cu porcii n-au avut răvaş... şi acum să întoarce înapoi călare cu un cal negru şi un om al lui pă jos[106]. Ion Diac, Dumitru Pop, Vasile sin Opre, Nicu sin Matei, Popa Dumitru, Dumitru Păţitu şi Barbu sin Savu din Brătăşeşti Plasa Argeşului de Sus pleacă cu şapte care, 32 de boi şi alţi 13 oameni, „cu mere, pere, nuci, spre a le vinde unde vor putea. În aceeaşi zi, de 3 octombrie, Din sin Ilie, Sandu Bran, Cârstea sin Gheorghe, Sandu Brătescu şi Ion Catrinescu, cu cinci care, 20 de boi şi alţi 8 oameni pleacă să vândă: mere, pere şi nuci[107]. Trei cetăţeni din Curtea de Argeş chezăşuesc pentru „şase oameni şi un ţigan din satul Vlaici judeţul Teleorman, viind aici în pădurea oraşului cu râmători şi acum vrând a să întoarce înapoi şi neavând răvaş de drum, ne rugăm, printr-această chezăşie a noastră, a li să da un răvaş de drum"[108]. Mai primesc chezăşie: Ioniţă Bolu şi o slugă din Curtea de Argeş pentru a vinde brânză la Bucureşti, Nicolae Iancu şi Gligore Orbacea din Cerboreni pentru vânzare de pere, Ion sin Savu, Irimia Aldea, Din sin Radu şi Radu sin Marin din Cerboreni, care pleacă la Bucureşti „în trebuinţa lor", Gheorghe Mori, din Curtea de Argeş, merge la Bucureşti, Logofătul Matei din oraşul Argeş „să duce cu două care cu boi şi trei cărăuşi cu pere, le duce spre vânzare", Din sin Niţu merge la Ploieşti cu două cară şi cinci cărăuşi. Un car are patru boi şi altul şase[108]. Ion Cârciumaru din Curtea de Argeş chezăşuieşte pentru Toma Oprişan şi fiuzl său, Ghiorghe, care pornesc „la vale, la Ungheni, cu căruţa cu patru boi şi un butoi cu rachiu", aleşii din Valea Faorului garantează pentru Din şi Nicolae ce caută boştină; Costea şi Tudor din Cacaleţi pleacă „la vale, cu căruţa cu doi boi, cu nuci, ca să vânză unde va putea", Marin din cacaleţi

[106] Idem, dos. nr. 8247/1834, f.f. 3-73.
[107] *Ibidem*, f.f. 74-75.
[108] *Ibidem*, f.f. 77-82.

merge la Baltă, „cu căruţa cu doi boi, cu mere, cu nuci“[109]. Ştefan sin Radu Şerban din Marina Ungureni pleacă la Potlogi, călare, la nişte rude, Nicolae cojocarul, sluga lui Ioniţă Bălteanu, merge la oraş, Toader din Argeş pleacă la Bucureşti, pe chezăşia Protopopului Dimitrie, Lică şi un fecior al său merg la satul Enăşeşti, patru locuitori din Muşăteşti, cu trei cai şi doi boi, se duc să-i vândă la Câmpu Mare, Albu din Orăguţeşti mergând spre Pietroşani a fost oprit la Curtea de Argeş fiindcă n-avea răvaş, trei locuitori din Muşăteşti pleacă la Bucureşti în căutarea unei femei, Zamfir Iancu şi o slugă merg tot la Bucureşti, Toader Patentaru cu o slugă călătoreşte la Găieşti, iar Gheorghe Olteanu primeşte chezăşie să meargă peste Olt, la Zăvedeni, pe jos.

Ocârmuirea Argeşului ceartă pe subocârmuitorul de Argeş pentru că n-a dat dorobanţi contracciului accizelor din oraş, pentru strângerea banilor. E somat să-i pună la dispoziţie un dorobanţ, pentru a nu mai reclama[110].

La 22 mai 1834, Ocârmuirea porunceşte să se cerceteze dacă în cuprinsul plăşii sunt ţigani fugiţi şi adăpostiţi de ţiganii din partea locului, şi dacă da, să-i dea sub îngrijirea acelui sat[111]. Subocârmuitorul de Argeş este somat, la 23 iunie, să oblige ţiganii Mănăstirii Tismana să plătească 94 de lei şi 60 de parale ce sunt datori stolnicului Răducanu Tocilescu[112]. La jalba lui Iancu Rătescu, subocârmuitorul de Argeş a prins şi trimis la Ocârmuire trei ţigani: Ghiţă, Eremia şi Ilie, dar Vătafu Mihai „au dosit, după care am şi trimis spre prindere“, căci fuseseră păziţi doar de un singur dorobanţ[113]. Iancu Rătescu arată că opt sălaşe de ţigani ai Mănăstirii Cozia, pe lângă multe pagube, împreună cu arendaşul Gheorghe Sârbu, i-au furat 30 de taleri. A solicitat sprijinul Subocârmuirii şi a mers personal la satul Bădicenii, dar juraţii satului „nu numai că nu dat supunere, ci au sărit cu zurba şi juraţii şi ţiganii, pentru care arătând Suptocârmuirii acei plăşi, au trimis dorobanţi cu poruncă, unde mergând au tăinuit juraţii pă numiţii ţigani“[114]. Şi pârcălabul din Domneşti primeşte poruncă să dea trei-patru oameni pentru prinderea unor ţigani fugiţi din judeţul Argeş[115].

Numeroase documente păstrate se referă la „stricăciunea vitelor şi la faceri de ţarine“. Medelnicerul Iordache Steriopol se plânge Ocârmuirii că ceairul cailor fiind neîngrădit, este stricat de vitele orăşenilor. Cerând să fie închis, numai Ghiţă al Protesei Zmarandi, Popa Ioniţă, Popa Ion şi Ioniţă State au fost de acord, ceilalţi declarând că nu vor bate nici mpăcar un par. La 29 mai, ocârmuitorul Costandin Brătianu porunceşte subocârmuitorului ca orăşenii să-şi păzească vitele, „spre a nu pricinui nici Poştii stricăciune, nici vitelor pagubă, iar stând mijloace a să închide Ceairul, atunci mai bine ar fi să să puie în lucrare... spre odihna şi orăşanilor şi apărarea cailor de poştă“[116]. Şapte locuitori din Vâlsăneşti se jeluiesc Suptocârmuirii împotriva a patru consăteni care au spart ţarina şi i-au lăsat muritori de foame. În anul trecut, le-au mâncat fânul împărătesc au făcut ispaşă şi n-au fost despăgubiţi. Se mai plâng de juraţii satului care n-au vrut să facă ispaşă pentru ţarină. La 12 august 1834, se porunceşte să

---

109 *Ibidem*, f.f. 83 - 111.
110 Idem, dos. nr. 8248/1834, f. 1.
111 Idem, dos. nr. 8249/1834, f. 2.
112 *Ibidem*, f. 3.
113 *Ibidem*, f. 5.
114 *Ibidem*, f. 7.
115 *Ibidem*, f. 9.
116 Idem, dos. nr. 8250/1834, f.f. 1-2.

meargă un dorobanţ să aducă pe cel ce a stricat gardu - Niţă sin Ion Diaconu[117]. La 4 august, jeluitorii revin, arătând că locuitorii din Vâlsăneşti „au mai lăsat vite în Muşcel, unde ni să pricinuieşte pagubi, atât la fâneţe, cât şi la bucate"[118]. Popa Dumitru din Topliţa reclamă pe consăteanul Anghel Florescu pentru că 50 de râmători ai lui i-au făcut stricăciune la porumb, lăsându-l muritor de foame. Ducându-se la el, „au început a mă necinsti cu multe feluri de înjurăturişi, venind după mine la casa mea, cu slugile şi cu muierea lui şi cu o fată a lui, au poruncit la toţi, zicându-le ca să dea să mă omoare, că ce va fi, el dă şi mă plăteşte. Aşa, m-au bătut de moarte şi mi-au rupt şi o mână" La cererea de despăgubire, Ocârmuirea porunceşte să se cerceteze la faţa locului, „unde a au urmat zurbalâcul acelui pârît şi, spre înfrânare, dându-i se la spate treizeci de lovituri. Şi, apoi...să se despăgubească negreşit, atât de stricăciunea râmătorilor... cât şi de zilele ce va pierde jeluitorul popă din pricina bătăii"[119]. Locuitorii oraşului Curtea de Argeş se plâng Ocârmuirii că Poşta şi-a făcut ceair de câteva pogoane în mijlocul Mahalalei Poştii şi de doi ani nu vor să-l închide. Fiindcvă vitele lor scapă, medelnicerul Steriopol le ia câte 60 de parale de vită. Cer poruncă pentru închiderea Ceairului şi să fie despăgubiţi[120]. Joiţa Năneasca reclamă pe Niţă State, pentru că i-a prins un purcel fără să ştie de ce[121]. Deputaţii Mahalalei Poştii confirmă primirea poruncii de a face ispaşă la grâul Poipii Ghiţă Efitimoiu, pentru „pricina unui Din Nebunu, ce au ars un gard acei ogrăzi cu grâu"[122]. Popa Ghiţă Eftimoiu se plânge şi a doua oară pentru paguba pricinuită de stricarea gardului[123]. La 7 august 1834, Niţă sin Diaconu Pârvu este nemulţumit de ispaşa făcută de către juraţii satului Vâlsăneşti în grădina din izlaz a lui Gheorghe sin Diaconu Sandu, „pentru că n-au fost nici închisoare bună, nici bucate bune, nici că numai vitele mele au intrat acolo, ci au intrat vitele satului, cât şi porcii cu jujăile câţi s-au dus pe acolo"[124]. Chirea sin Manea reclamă pe vorniceii Mahalalei Văii Sasului că i-au prins „810 capete de vită cu fugarii râmători şi acuşi îi ţine închinşi, [când] m-am dus ca să mi-i dea, îmi cere două chile de porumb, pă ce nu ştiu, că [în] toată ţarina gard nu este... numai ca să globească lumea, eu nu poci să-i dau porumbu ce mi-l cere... şi nu vor să o îngrădească dinadins"[125]. la 9 august, juraţii Badea Olaru şi Din Flângea şi cu Pârcălabul Băluţă confirmă primirea poruncii de a opri păşunatul vitelor prin livezi şi lunci, pentru „ca să otăvească, spre ajutorul fânului"[126]. La reclamaţia lui Ioan Leontescu împotriva lui Gheorghe Cioacă din Curtea de Argeş că i-a spart gardul ca să-şi pască boii, Subocârmuirea porunceşte deputaţilor din Mahalaoa Olari „să cerceteze pricina, ce stricăciune s-au făcut... şi în orice chip va găsi, să raportuiască"[127]. Ana soţia lui Simion Stupină din Marina se plânge că i-a fost împuşcată o scroafă, care a trecut pe sub nişte tufani de stejari sterpi.

[117] *Ibidem*, f.f. 4 şi 13.
[118] *Ibidem*, f. 6.
[119] *Ibidem*, f.f. 8-9.
[120] *Ibidem*, f. 15.
[121] *Ibidem*, f. 18.
[122] *Ibidem*, f. 20.
[123] *Ibidem*, f. 21.
[124] *Ibidem*, f. 22.
[125] *Ibidem*, f. 25.
[126] *Ibidem*, f. 36.
[127] *Ibidem*, f. 75.

solicită despăgubiri şi, eventual, va plăti stricăciunea[128]. Logofătul Gheorghe zet Ilie roagă Subocârmuirea să-i dea un dorobanţ care să-l oblige pe Costandin Veveriţeanu din Stroieşti să-l despăgubească, după foaia de ispaşă, pentru stricăciunea făcută în bucate[129]. Teodor Nanoescu, din parte Maghistratulu oraşului Argeş solicită Subocârmuirii, care-i aprobă: „pădurea acestui oraş este deavalma de către toţi orăşanii. Păşunea acesteia s-au vândut de către unii orăşani fără a lăsa parte şi pentru cei ce au câte doo-trei vite. Şi care le-a scăpat câte un râmător, li s-au închis de către Olari.

Să binevoiască Cinstita Suptocârmuire a slobozi un dorobanţ a aduce pă acei ce au închis vitele orăşanilor şi ca să îndatoreze a le slobozi, nefiind popriţă devălmăşia de la pădure, fără numai după analoghia vitelor pă drept să se scază din ceea ce are a lua fiecare orăşan"[130].

Locuitorii Argeşului se plâng că surugii Poştii, „din rele năravuri a lor, au început a călca holdele oroşanilor... şi , în multe rânduri, zicându-le de o aşa rea urmare, au cerut ca să-i cinstim a nu ne mai strica holdele... văzând că nu le facem după a lor cerere... au îndemnat pă dumnealui medelniceru Steriopolu a cere ca să să deszciză drum pe acele holde.

Noi... am dres Drumul Poştii, făcând şi poduri şi când să va mai deschide şi alt drum prin mijlocul bucatelor... ni să pricinuieşte o mare lipsă de hrană"[131].

La 8 decembrie 1834, Costandin Brătianu ceartă pe subocârmuitorul de Argeş pentru că n-a împărţit peste tot „eczamplarurile tipărite după proiectul din pravilă atingător de stricăciunile pricinuite de vite pă la ţarini dă sămănături şi rodiri i pentru vitele de pripas... încât nici lăcuitorii, nici proprietarii de moşii mulţi nu cunosc legiuirile... Şi... pă la cele mai multe locuri să să urmeze tot cele vechi... iar, sub cuvânt de stricăciune, să globesc vitele şi să globesc şi stăpânii vitelor, ce să vor întâmpla a scăpa şi a trece pă lângă holde numai sau pă alte moşii şi iarna măcar, călcând pă câmp gol, de multe ori, cu aşa preţuri cu cât ar putea să cumpere nişte asemenea vite[132].

La 16 octombrie 1834, în baza poruncii Marii Vornicii, se cere Subocârmuirii de Argeş să îndemne locuitorii să cultive mai mult mei[133] La 16 octombrie, Ocârmuirea porunceşte să se facă eforturi pentru a determina pe locuitori să facă cât mai mute semănături[134].

În anul 1834, în Plasa Argeş, s-au produs: 6527 ocale grâu sau secară şi 593.964 ocale porumb, în cele 28 de sate ale plăşii. La Muşăteşti, s-a obţinut cea mai mare producţie de porumb - 80.700 ocale şi la Popeasca cea mai mică - 2000 de ocale, iar la grâu sau secară, , s-au realizat 916 ocale la Costeşti Ungureni, în timp ce la: Stroieşti, Cicăneşti, Bohari, Muşăteşti, Valea Faorului, Zărneşti, Măneşti, Topliţa, Cacaleţi, Bădiceni, Buteşti, Popeasca şi Valea Iaşilor nu este înregistrată nici măcar câte o oca de grâu sau secară[135]. La 1 noiembrie, Ocârmuirea porunceşte ca, pe lângă

---

128 *Ibidem*, f. 77.
129 *Ibidem*.
130 *Ibidem*, f. 181.
131 *Ibidem*, f. 183.
132 *Ibidem*, f. 185.
133 Idem, dos. nr. 8252/1834, f. 47.
134 *Ibidem*, f. 48.
135 *Ibidem*, f. 57.

semănăturile de toamnă, să se efectueze şi arăturile de porumb[136]. Până la 25 noiembrie, s-a arat pentru porumb, în Plasa Argeşului, 744 pogoane şi 12 prăjini, dintre care 83 de pogoane la Stroieşti, 77 la Costeşti Ungureni i Pământeni, 3 la popeşti şi 4 la Buteşti[137].

La 5 septembrie 1834, subocârmuitorul de Argeş este obligat să poruncească locuitorilor lăşii să-şi procure „toate sămănăturile, spre a nu încerca şi la anul viitor vre-un lăcuitor lipsă"[138].

Subocârmuirea de Argeş raporta, la 20 decembrie 1834, numărul familiilor „care să află în cea mai proastă stare, printre care opt în satul Topliţa, una în Marina, două în Valea Uleiului, şapte în Valea Faoruluiu, trei în Bărbăloteşti, şase în Valea Iaşilor, 12 în Muşăteşti, cinci în Vâlsăneşti, opt în Cacaleţi, patru în Cerboreni, şapte în Mălureni, şapte în Albeşti Pământeni, două în Buteşti, trei în Popeasca, una în Măneşti, două în Brătăşeşti, trei în Albeşti Ungureni, 12 în Stroieşti, cinci în Bădiceni, trei în Zărneşti, câte patru în Flămânzeşti şi Buneşti, nouă în Valea danului Pământeni, 14 în Bohari, 11 în Cicăneşti, trei în Costeşti Pământeni, cinci în Costeşti Ungureni şi 11 în Valea Danului Ungureni[139].

Cele 28 de sate din Plasa Argeş aveau nevoie, până la rodirea anului viitor de 1.550.009 ocale porumb, 39.320 ocale grâu[140]. În toamna anului 1834, s-au arat şi semănat cu: grâu, orz, ovăz, mei, 333 de pogoane, repartizate pe 28 de sate[141].

În toamna anului 1834, se araseră pentru cultivarea pământului 761 şi jumătate pogoane de arătură[142]. Mai târziu, se anunţă arături de orz, ovăz şi grâu, în număr de 806 pogoane, din care Muşăteştii cu 55 de pogoane, Popeasca cu patru pogoane, iar Popeasca cu patru pogoane şi Marina Ungureni, cu opt[143].

La 1 iunie, Costandin Brătianu porunceşte să se ia măsurile cuviincioase pentru aducerea Sfintelor Moaşte, în vederea venirii ploii[144]. Până la 28 mai, se semănaseră: 5250 pogoane porumb, 230 pogoane grâu, patru pogoane mei, 15 pogoane orez şi şapte pogoane secară[145]. În baza poruncii Marii Vornicii, Ocârmuirea pretinde subocârmuitorului de Argeş să stabilească un boiernaş care să urmărească pregătirea „zahilelii trebuincioase lăcuitorilor pă curs de un an întreg", socotindu-să de fiecare om „câte oca 365 pă an"[146].

La 18 iulie 1834, Costandin Brătianu porunceşte subocârmuitorului de Argeş. „Mâine, joi, sânt a fi şi eu de dimineaţă acolea, unde am scris şi părintelui protopopului acelui oraş ca să dea în cunoştinţa preoţilor de la toate bisericile din oraş ca să citească slujbele cele orânduite de rugăciune pentru ploaie. Şi, după săvârşirea sfintelor

[136] *Ibidem*, f. 160.
[137] *Ibidem*, f. 75.
[138] *Ibidem*, f. 182.
[139] *Ibidem*, f.f. 100-112.
[140] *Ibidem*, f.f. 106ᵛ - 107.
[141] *Ibidem*, pag. 143.
[142] *Ibidem*, f.f. 155-159.
[143] *Ibidem*, f.f. 198ᵛ - 191.
[144] *Ibidem*, f. 192.
[145] *Ibidem*, f. 194.
[146] *Ibidem*, f. 197.

liturghii, să eşim cu Sfintele Moaşte la un loc în marginea oraşului, a să citi moliftele care sunt rugătoare pentru ploaie"[147].

La 19 iunie 1834, Subocârmuirea de Argeş este anunţată că, la Bucureşti, toţi cei ce vor vinde carne, sunt scutiţi de orice havaet[148]. Ocârmuirea de Argeş porunceşte să i se trimită ştiinţă de vitele ce se taie prin zalhanale, de „suma seului şi a cervişului ce va eşi", iar proprietarii zalhanalelor şi subocârmuitorii să ţină evidenţa cu „felurimea de vite şi anume câţi boi sau vaci, oi şi capre şi câţi bivoli au tăiat şi câtă sumă de oca, seu şi cerviş s-au scos"[149]. La 6 octombrie, Ocârmuirea porunceşte staşnic să se oblige toţi „proprietarii şi epistaţii zalhanalilor... ca nu cumvaşi să îndrăznească cinevaşi a da voie vreunui smeciu sau căprar să scoaţă din zalhanaoa sa nici măcar un dram de seu sau cerviş până când să va da această slobozenie de la Stăpânire"[150].

La porunca nr. 6567/6 octombrie 1834, Subocârmuirea de Argeş răspiunde că, în cuprinsul plăşii sunt doar două zalhanale, una la Buneşti unde se sacrifică 150 de capre şi 200 de oi, şi alta a lui Coctandin Nicolau din „oraşu Argeşu"[151]. La 23 noiembrie, Costandin Nicolau susţinea că a tăiat 100 de capre[152], iar dintr-u alt raport, se mai arată că un chir Arsene din Buneşti a tăiat 200 de oi şi 150 de capre, iar chir Costea tot din Buneşti a sacrificat 75 de oi şi 15 capre[153].

Ocârmuirea Argeş transmite Subocârmuirii de la Curtea de Argeş, pentru conformare porunca Logofeţiei Bisericeşti, însoţită de Regulamentul Bisericesc, atrăgând atenţia ca preoţii să nu mai fie supăraţi „de calcă, de dijmă şi de acei câte patru oameni în slujbă, cât şi pentru hirotonisirea lor să să ia măsuri strajnice de a nu trepăda oamenii în zadar după la satele care-şi vor avea pă deplin numărul preoţilor hotărît în Regulament"[154]. La 5 septembrie, se cere o catagrafie cu toţi preoţii şi diaconii hirotonisiţi „de acea parte a Dunării, În Rumelia... ca nici într-o vreme să nu poată ei a avea drit de a se face preoţi la nici o biserică din Prinţipat, ci drept a lor osândă pentru că au neguţătorit cele sfinte vor rămânea pentru totdeauna în rândul celorlalţi lăcuitori dajnici ai Visteriei"[155]. Protopopu Dumitrie al oraşului Argeş roagă Subocârmuirea să intervină pentru ca grămăticul Scarlat sin Pătraşcu Grecu să fie hirotonisit preot, pentru că l Biserica Bunei Vestiri din Cicăneştii de Jos este un singur preot „şi acela neputincios"[156]. Protopopu Dumitri al oraşului Argeş solicită ajutorul Subocârmuirii pentru hirotonisirea lui Badea Cruceru grămăticu la Biserica Sfintei Troiţe din Cicăneştii de Sus[157]. la 13 noiembrie, subocârmuitorul este certat că n-a trimis o situaţie ce avea ca soroc 20 octombrie şi i se porunceşte: „să te mai deştepţi din trândăvirea cu care te-ai pornit asupra lucrărilor, din care îţi pricinuieşte scăderi la

[147] *Ibidem*, f. 200.
[148] Idem, dos, nr. 8253/1834, f. 4.
[149] *Ibidem*, f. 8.
[150] *Ibidem*, f. 10.
[151] *Ibidem*, f.f 32-33.
[152] *Ibidem*, f. 58.
[153] *Ibidem*, f. 61.
[154] Idem, dos. nr. 8255/1834, f. 1.
[155] *Ibidem*, f. 5.
[156] *Ibidem*, f. 8.
[157] *Ibidem*, f. 9.

ipoligsis. Şi, prin urmare, mişcându-te cu bărbăţie la cele cerute, grăbeşte trimiterea ştinţii de preoţi aleşi în slujbă, pă la bisericile din satele acei plăşi şi rămaşi prisoşi"[158]

Ocârmuirea de Argeş înştiinţează pe subocârmuitorul Ălăşii Arţeş despre scoaterea la mezat, la sediul Sfatului Administrativ a 13.837 vedere rachiu de bucate şi de fructe. Răspund de primire juraţii şi pârcălabi mai multor sate şi mahalale[159].

La 19 august, Subocârmuirea porunceşte juraţilor tuturor satelor ca, în cazul îmbolnăvirii unei vite „să nu care cumva să îndrăznească din lăcuitori... să tae şi carnea să o întrebuinţeze la alţii spre vânzare, asemenea şi pielea, precum până acum au urmat, ci pe dată ce va cunoaşte că s-a bolnăvit de orice boală măcar va fi, să o depărteze de celelalte. Şi, de va muri, să o ducă cu depărtare de sat şi acolo să o îngroape foarte adânc, cu pilea iei, căci împotrivă... să va pedepsi criminaliceşte"[160] Ocârmuirea, în baza poruncii Marii Vornicii atrage atenţia ca vitele bolnave de dalac să nu fie tăiate la zalhanale[161]. Ocârmuirea revine asupra bolii dalacului care se răspândeşte fiindcă locuitorii vând pielea şi carnea vitelor bolnave şi pentru că nu separă la timp vitele bolnave de cele sănătoase. De aceea, se cere respectarea „povăţuirolor acelor instrucţii[162]. Juraţilor şi pârcălabului din Costeşti li se trimite o buruiană, „ce să zice săpunul păsăricii" spre a fi culeasă, ca la întâmplare de a li se îmbolnăvi vitele de epidemia ce a cuprins judeţul Mehedinţi-câriesul-, să o toace sau să o piseze, să o pună „în lapte dulce, cu puţintică sare, dându-o cu lingura pă gâtul vitei bolnave"[163]. Porunci similare s-au păstrat şi pentru satele: Costeşti Pământeni, Brătieni, Stroieşti, Brătăşeşti, Popeasca, Mălureni, Zărneşti, Cacaleţi şi altele[164].

La 8 august, Ocârmuirea cere să se anunţe locuitorii Plăşii Argeş că Alexandru Ghica primeşte în audienţă ,pentru jeluiri, de două ori pe săptămână, marţi şi joi, de la „12 ceasuri europeneşti până la 2 după amiază... adăogând că jeluirile urmează a se da mai întâi Cinstitului Secretariat, că de acolo, trecându-se în reghistru... să se facă cunoscut Mării Sale"[165].

În decembrie 1834, la 11 prăvălii din Plas Argeş, se aflau 6600 ocale de sare[166].

La porunca Ocârmuirii ca să se oblige locuitorii să-şi facă râjniţe, se răspunde că: „În satele coprinsului aceştii plăşi sânt cele mai multe făcaie şi este apă deajuns"[166].

În cele 28 de sate ale Plăşii Argeş au fost înregistrate următoarele vite: 2507 boi şi 4688 vaci dintre care: 1832 boi de jug, 2924 vaci de lapte, 685 de boi şi 1459 de vaci pentru negoţ[167].

Birnicii locuitori ai mahalalei Poştii au ales drept cutieri ai mahalalei lor pe: Nicolae Ceauşul, Ioan sin Ghiţă, Tudor sin Stoica, Gheorghe Alecsie, Ştefan sin Dobre, Ion Ungureanu, Popa Ioniţă şi Toma „depotat Mahalalei" Pun degetul la numele lor 54

[158] *Ibidem*, f. 10.
[159] Idem, dos. nr. 8256/1834, f.f. 1-10.
[160] Idem, dos, nr. 8257/1834, f. 3.
[161] *Ibidem*, f. 4.
[162] *Ibidem*, f. 5.
[163] *Ibidem*, f.f. 10 şi 44.
[164] *Ibidem*, f.f. 11-37.
[165] Idem, dos. nr. 8258/1834, f. 1.
[166] Idem, dos. nr. 8259/1834, f. 4.
[167] Idem, dos. nr. 8260/1834, f. 1.

de cetățeni[168]. Mahalaoa Târgului de Jos dă un înscris lui Neculai Blaj că l-a ales pârcălab[169]. Mahalaoa Poștii, la 16 decembrie, aleg în slujbă pe deputații: Ștefan sin Dragomir și pe Tudor sin Vladu, precum și pe comisarii: Neculaie Vlășceanu, Ioniță Tolu, Ștefan Dobra și pe Pătru Călin[170].

L' ARONDISSEMENT ARGEȘ DANS LES ANÉES 1833-1837

Résumé

Se basant sur les documents inédits, l'auteur présente: les élections pour les députés sur les ville Curtea de Argeș pendant l'automne de l'année 1833, une statistique du nombre de bêtes dans les villages de l' arrondissement Argeș et des produits: des fromages, du miel, de la viande de bête, du vin, de l' haricot, du savon, du lin, du bois, de la laine, de la cire, de l' eau-de-vie, du blé, du maïs qu' on consommait dans les localités de l' arrondissement et qu' on vendait dehors; l' interdiction de chaser les oiseaux et les autres gibiers entre 7 mai et 1er août 1833.

Pour l' anée 1834, il y a des renseignements sur les donations faites par de habitants différents, des petitions exigeants la dispense des capitations pour les gens ages et pour les pauvres faibles; des interventions pour empêcher les divers abus faits par les fermiers ou les propriétaires contre les serfs; des pétitions solicitant la reconstruction des églises brûlées et des renseignements concernant la construction des „maisons de conseil".

[168] Idem, dos. nr. 8263/1834, f. 6.
[169] Idem, dos. nr. 8264/1834, f.f. 2 și 10.
[170] *Ibidem*, f. 3.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

OCUPAŢIILE LOCUITORILOR DIN ALBEŞTI-MUSCEL REFLECTATE ÎN CATAGRAFIA DIN 1838

FLORENTINA COJOCARU
RADU GAVA

Atestată documentar în hrisovul din 19 ianuarie 1572, prin care domnitorul Alexandru Mircea Voievod întărea unor moşneni ocine în Berevoieşti, printre martori fiind şi „Oancea din Albeşti"[1], localitatea Albeşti de Muscel situată la numai 7 km de Câmpulung, renumită prin îndelungatele tradiţii de valorificare a calcarului numulitic, folosit la zidirea celor mai importante construcţii monumentale ale Ţării Româneşti (Curtea domnească de la Argeş, Curtea domnească de la Târgovişte, Mănăstirea Curtea de Argeş, Palatul Mogoşoaia şi cel de la Potlogi)[2], se reliefează sub aspectul economic, social şi demografic şi în Catagrafia din anul 1838, (filele 129-132 şi 145-150).

La data întocmirii Catagrafiei, Albeştii făceau parte din Plaiul Nucşoarei, alături de satele: Stăneşti, Păreşti, Carşori, Poinărei, Corbi, Nucşoara, Secăturile, Slănic Pământeni şi Ungureni, Berevoieşti-Pământeni şi Ungureni, Albeştii cuprinzând şi Cândeştii era şi reşedinţa Plaiului[3].

Centralizarea elementelor oferite de această statistică, ne introduce în sfera preocupărilor locuitorilor de aici, aspectele privind constituirea unor ocupaţii, starea materială, socială şi spirituală a locuitorilor putând fi raportată şi la datele oferite de lucrările de referinţă tipărite la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea: Alessandrescu C. - Dicţionarul geografic al judeţului Muscel, Bucureşti, 1893, Marele dicţionar geografic al României, Bucureşti, 1898, Dicţionarul statistic al României, Bucureşti, 1915, monografiile istorice elaborate de C. D. Aricescu şi Ioan Răuţescu.

Sub aspect demografic, situaţia la 1838 se prezenta astfel: în comună coexistau 87 familii cu 86 capi de familie bărbaţi şi o femeie văduvă (cap de familie), iar populaţia totală era de 420 locuitori, 212 bărbaţi şi 208 femei. Din totalul locuitorilor numai 7 ating vârsta de 70 de ani, 5 vârsta de 80 de ani, 2 vârsta de 90 de ani şi unul singur, tatăl lui Stanciu pe nume Niţu, văduv, avea respectabila vârstă de 100 de ani.

Centralizarea datelor demografice ne-au permis de asemenea, evaluarea lor şi din punct de vedere al densităţii numărului de membrii din familie, astfel că, putem

[1] *DIR*, sec. XVI, vol. 4, doc. 62, p. 58.
[2] Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 374.
[3] *Catagrafia 1838*, p. 150.

remarca 27 de familii ce au 6,7,8 şi 10 persoane, restul încadrându-se între 2 şi 5 persoane.

Situaţia contribuabililor înregistrează 69 birnici, 4 patentari, 5 sudiţi, 1 mănăstireşti şi un plătitor, scutiţi fiind de plata impozitului: preotul, cei doi ţârcovnici ai comunei, văduvele şi locuitorii care depăşesc vârsta de 70 de ani, precum şi cei nevolnici.

Sub aspect social existau 70 familii de moşteni şi 16 familii de clăcaşi, acestea din urmă fiind împroprietărite după 1864, pe proprietatea satului Berevoieşti[4].

Tot sub raport informaţional consemnăm datele de interes economic, legate de ocupaţiile locuitorilor.

Remarcăm în acest sens, preocupările locuitorilor legate de agricultură şi creşterea vitelor, ocupaţii determinate de condiţiile geografice, existenţa terenurilor pentru agricultură, a livezilor, fâneţelor şi pădurilor acoperite cu fag, mesteacăn, anin, plop etc. precum şi stăpânirea munţilor Boldu, Voivoda şi Obârşa de către comună.

În acest sens, statistica consemnează 250 pogoane de pământ care se cultivau, precum şi existenţa pentru necesităţile casnice a 46 cai, 148 boi, 175 vaci, 402 oi, 90 capre, 143 râmători, 16 stupi, 1275 pruni şi 32 alţi pomi fructiferi.

Meşteşugurile şi celelalte ocupaţii sunt legate de necesităţile vieţii pe de o parte, iar pe de alta, se leagă de zona geografică şi de necesitatea valorificării materiei prime de aici: lemn şi piatră.

Astfel, în număr impresionant sunt consemnaţi dogarii 34, amintiţi şi mai târziu, la 1893 în Dicţionarul Judeţului Muscel şi în Marele dicţionar geografic din 1898, meşteşugari care nu mai sunt menţionaţi la 1915 în Dicţionarul statistic al României care avea la bază recensământul din 1912[5].

De asemenea, remarcăm existenţa a 22 muncitori plugari, 14 pietrari, 4 cărăuşi, 3 herestragii, 2 căldărari, 1 rotar, 2 ţârcovnici şi un morar.

Succinta analiză a datelor statistice relevă condensat varietatea ocupaţiilor locuitorilor din Albeşti, ponderea unor ocupaţii în contextul economic (agricultură, pomicultură, creşterea vitelor, dogărit şi pietrărit), situaţia demografică a localităţii, date interesante legate de onomastică precum şui interesul deosebit al comanditarului pentru contribuabil.

[4] C. Alessandrescu, *Dicţionar geografic al Judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893, p. 7-8.
[5] *Dicţionarul statistic al româniei*, Bucureşti, 1915, p. 604-605.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

ACTIVITATEA POLITICĂ A ARGEȘENILOR ȘI MUȘCELENILOR REFLECTATĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI „ROMÂNUL" ÎN PERIOADA AUGUST 1857- IUNIE 1859.

VASILE NOVAC

Ziarul „Românul", redactat de către C. A. Rosetti, a fost, în perioada de care ne ocupăm, purtătorul de cuvânt al „partidei naționale", a ceea ce va fi cunoscut mai târziu ca gruparea liberal radicală sau „roșii". Primul număr apare vineri, 9/21 august 1857[1]. În paginile lui se vor insera știri și despre activitatea politică a argeșenilor, precum și numeroase articole și chiar studii, publicate de către unii dintre aceștia, și, mai cu seamă, de Ion C. Brătianu și C. D. Aricescu.

În numărul 3, este publicat articolul lui Brătianu, **Omul**, în care declară că: „Este în natura omului să trăiască în unire și tovărășie strânsă cu semenii săi și se simte împins la această viață comună, nu numai de trebuințele sale morale și intelectuale, ci și de înlesnirea vieții materiale"[2]. În continuare, arată că: „Legislațiunile sunt de trei feluri: arbitrarie sau impuse prin putere, convenționale sau primite prin învoirea tuturor mădularilor societății și naturale, adică acelea ce mintea omului le primește și se conformă lor de bună voie...

Când o societate este supusă celor dintâi, are, nu numai dreptul, ci datoria chiar să le lepede, să scuture și să sfarme jugul lor, ca un ce monstruos, nelegiuit și contrar naturii omului, care văzurăm că este d-a fi liber ș-a nu suferi nici o impunere cu sila.

Când este cârmuită de cele de al doilea, atunci societatea aceea e liberă și suverană.."[3]. În concluzie, cel ce era semnat atunci „Ioan Brătianu" susținea: „voim ca românul să se restabilească în ochii săi ca om și să se întroneze în toate drepturile sale...

Voim ca România să fie în solidaritate cu ceilalți populi ce vor tinde spre dreptate, solidaritate și frăție"[4].

La 31 august 1857, Nicolae Crețulescu roagă pe C. A. Rosetti să-i publice **Profesiunea de Credință** în ziarul său, datorită stimei ce avea pentru „foaia importantă ce publici". **Profesiunea** se adresa „Către domnii alegători, proprietari mari din districtul Mușcelu" cărora le expunea crezul său: „eu doresc regenerarea nației, prin unirea ambelor țări române...... dorescu un cap de stat strein, ereditar, luat dintr-o

---

[1] *„Românul, ziar politic, comercial, literar"*, an. I, nr. 1, vineri, 9/21 august 1857.
[2] *Ibidem*, an, I, nr. 3, vineri 16/28 august 1857, p. 1.
[3] *Ibidem*.... nr. 4, 19/21 august 1857, p. 1.
[4] *Ibidem*, p. 2.

familie suverană din Europa civilizată, doresc domnirea dreptăţii în ţară, prin instituţii liberale şi printr-o egalitate de drepturi şi de datorii tuturor cetăţenilor; doresc, în sfârşit, ca drepturile autonomice ce le avem de la strămoşii noştri să se păstreze cu sfinţenie"[5].

Ion Fundescu publica, în nr 10, din 10/22 septembrie, o poezie care îndemna la Unire, numită: „**Cântecul unui român dupe malul Argeşului**", din care cităm:

„M-am născut în Argeşel,
Sânt rumân, sânt voinicel,
Port pletele olteneşti
Şi călţuni moldoveneşti.

Sânt nepot de Basarab
D-ai lui Mircea, Mihai Brav,
Sânt frate cu moldovean,
Şi văr bun cu ardelean....

Eacă timpul c-a sosit
Cum era el de mărit
Când sărmana noastră mamă
Ne porni cu atâta faimă.

Şi ne spuse: fiţi cuminţi,
De vreţi mult ca să trăiţi,
Cu prinţ mândru, erou
Ce-ţi lua din sânul meu*

Dare-ar Sfântul Dumnezeu
Să mă văz odată eu
Acolo-n schelă la Galaţi
În unire cu-ai mei fraţi.

Şi să tragem danţ muntean
Pe pământul moldovean
Şi să-ntindem hora mare
Peste ambele hotare.

Şi împreună, cu viers tare
Să strigăm: Argeş râu mare,
Ce curgi limpede şi lin,
Du cu tine orice chin.

Îneacă pe trădători,
Ce pieirea ţării o vor.
C-atunci, fără împotrivire,

[5] *Ibidem*, nr. 8, marţi 10/22 septembrie 1857, p. 3.

Vom fi toţi într-o unire,

Supt un principe strein,
Cu sângele de latin"[6].

La 1/13 august, Dumitru Brătianu propune o subscripţie publică pentru susţinerea Unirii peste hotare. Fiind convins că vor mai rămânea bani, era de părere ca prisosul „să fie destinat unui monument naţional ardicat în comemorarea Unirii Principatelor noastre şi a reintrării naţiunii române în deplina exercitare a anticelor sale drepturi de naţie autonomă şi suverană". În acest scop, el trimite 100 de galbeni[7]. Fraţii Scarlat, Constantin şi Nicolae Creţulescu deschid o subscripţie pentru litografierea portretului original al Florichii, fata lui Mihai Viteazul, „găsit dintr-o norocită întâmplare de către d. Boerescu, profesorul Seminarului de la Curtea de Argeş"[8].

La 26 august, cavalerul Benzi, comisarul Regatului Sardiniei în Principate, a sosit la Câmpulung. A dorit să vie neanunţat, dar cârmuitorul de Muşcel a fost prevenit, de la Piteşti, că va sosi, prin Curtea de Argeş. Iată cum descrie „Românul" prezenţa lui Benzi pe plaiurile muşcelene, din care se reliefează un alt moş Ion Roată din Nămăieşti, al cărui nume a rămas, din păcate anonim:

„Pe când notabilii şi neguţătorii oraşului, cu membrii Maghistratului, ai Tribunalului, se pregăteau a veni să felicite pe comisarul sard.... cavalerul Benzi, însoţit de domnul cârmuitor al Muşcelului şi de domnul Ion Brătianu (ce-l însoţise din Piteşti), plecă la Schitu Nămăieşti... atât pentru a vizita schitul, cât şi pentru a intra în de aproape relaţie cu săteanul nostru"[9]. Redăm, în continuare, discuţia purtată cu câţiva săteni şi interpretarea atitudinii ţăranului sceptic de către Brătianu:

-Îţi place dumitale Unirea Ţării Româneşti cu Moldova?...

-Şi cui nu-i place?

-Şi de ce îţi place?

-Că fiind uniţi, o să fim mai tari şi mai bogaţi şi n-o să ne mai calce pe coadă toţi.....

-Dar dumitale, moşule, îţi place Unirea?

-Nu e rea, dar....Şi bătrânul oftă şi tăcu.

-De ce temi?

-Apăi, de, ştiu şi eu.....

Âsta e mulţumit de regimul trecut, observă consulul sard.

-Ba, nu, Excelenţă, tocmai lui nu-i place, el ştie să preţuiască Unirea mai bine decât junii cei fără sperienţă, răspunde d. Brătianu, dar multe speranţe căzute, multele făgăduieli neâmplinite, atâtea iluzii stinse l-au făcut sceptic, ca Toma Apostolu, el trebuie azi să pipăie rana, ca să crează. Eată cum am putea traduce aceste cuvinte îndoioase (apăi, de, ştiu eu):

„Hei, domnule, câţi am văzut eu d-äia carii ne făgăduiau marea cu sarea; şi i-am ascultat, şi, apoi, când a fost la adică, tot noi în platcă, tot pe capul nostru s-a spart

---

[6] *Ibidem*, nr. 10, marţi 10/22 septembrie 1857, p. 3.

[7] *Ibidem*, p. 3.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, nr. 12, marţi 17/29 septembrie 1857, 2.

furtuna! Am plătit cu lacrămi de sânge dorinţele noastre sau drepturile ce le-am cerut, cu gura ori cu braţul! E sfântă Unirea! Că şi Hristos ne învaţă să ne iubim şi să fim uniţi, ca să căpătăm Împărăţia Cerului, adică fericirea! Dar fiindcă **Dreptatea** şi **Frăţia** ne-a dat prin piele, ne temem, de, să nu ne dea prin piele şi Unirea asta, că am păţit multe şi cată să punem odată minte în cap să nu mai credem la făgăduieli şi vorbe goale, să vedem şi fapte, şi atunci veţi vedea ce plăteşte pielea românului! Noi însă vom încerca şi d-astă dată, să ne vedem[10] visul cu ochii"[11]. La ora 8 seara, „reintră în Câmpulung, în urările mulţimii ce-l aştepta în marginea oraşului. Strada lui Negru Vodă iluminată era plină de popul care striga: „Să trăiască Unirea! Să trăiască dl comisar!" În piaţa Reformei, copii de la şcoală întâmpinară pe comisar cu flori şi cu strigarea: „Să trăiască Italia! Să trăiască Unirea!" şi poporul adunat aici repeta: „Să trăiască Unirea!".... Un membru al Maghistratului prezentă comisarului, în numele orăşenilor, o adresă subscrisă... în limba română şi franceză"[12]. Impresionat de primirea făcută, comisarul italian adresează celor prezenţi câteva cuvinte, între care: „Sunt încântat, domnilor, de surpriza ce mi-aţi făcut; m-am convins că astă manifestare e *spontanee*, sinceră.... şi totodată *populară*: aceasta doream să ştiu şi pentru aceasta am şi întreprins această mică călătorie prin judeţele muntene.... Însă nu uitaţi ceea ce şi religia şi sperienţa ne recomandă: „ajută-te şi te voi ajuta"[13]. „Românul" continuă relatarea: „La aceasta, toţi de faţă răspunseră, în unanimitate: Trăiască Victor Emanuel! Trăiască cavalerul Benzi! Trăiască Italia şi România[14]!" La plecare, a doua zi, la ora 10 i s-a făcut o manifestaţie de simpatie similară. Foarte frumos a fost primit şi de către sătenii din Măţău, care strigau, în mod repetat: „Trăiască Unirea!" Logofătul satului i-a declarat: „Decât să trăim ca robii, călcându-ne toţi în picioare, mai bine să murim ca moşii noştri fericiţi şi neatârnaţi".
-Aşa, aşa, strigară toţi sătenii"[15].
Oficiosul „partidei naţionale" începe să anunţe rezultatele alegerilor pentru Adunarea Ad-Hoc. La 21 septembrie / 3 octombrie, anunţa alegerea lui Ştefan Golescu şi a lui Nicolae Rucăreanul din partea marilor proprietari, a lui Alexandru G. Golescu, din partea moşnenilor, a lui Tică Ion din partea plugarilor şi a lui Costache Dimitrie Aricescu din partea orăşenilor câmpulungeni. După cum se vede, victorie completă a „partidei naţionale" la Muşcel. La Argeş, se cunoşteau, la acea dată doar următorii aleşi: Ştefan Burchi şi Ion Brătianu, ca deputaţi ai marilor proprietari, Scarlat Turnavitu, din partea moşnenilor şi Dimitrie Brătianu, reprezentantul piteştenilor[16]. La Bucureşti cele mai multe voturi le-a obţinut Nicolae Golescu, care a fost votat de cetăţeni din 1004 votanţi[17]. I. D. Petrescu, în numele tinerimii muşcelene trimite o scrisoare deschisă deputaţilor aleşi, pe care-i felicită pentru alegerea lor, bazată pe meritele deputaţilor, în care mulţumeşte şi alegătorilor şi care se încheie astfel: „aveţi să luptaţi ca nişte români pentru viaţa patriei comune şi atunci, numai atunci, ţărâna lui

[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*.
[14] *Ibidem*.
[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*, nr. 13, sâmbătă 21 septembrie / 3 octombrie 1857, p. 1.
[17] *Ibidem*, nr. 14, marţi 24 septembrie / 6 octombrie 1857, p. 3.

Mircea şi Mihai va tresări de bucurie, la triumful ce veţi culege dupe câmpul luptelor voastre politice, iar poporul român va pune, în toate generaţiile viitoare, buchete de flori pe ţărâna mormintelor voastre[18]!" Într-una din şedinţele Adunării, s-a contestat alegerea lui Constatntin D. Aricescu, care repeta pe cea făcută la Câmpulung de Constantin Moraitu şi găsită ca netemeinică. S-a validat, atât alegerea lui Aricescu, cât şi a lui Brătianu şi Serurie, în unanimitate „şi cu vot păe faţă"[19]. „Românul", din 8/20 octombrie, arată victoria zdrobitoare a lui Nicolae Golescu obţinută în lupta pentru vicepreşedenţia Adunării. El obţine 85 d voturi din 100, în timp ce contracandidaţii săi nu au primit decât 12 voturi Oteteleşeanu şi 3 voturi Creţulescu. La alegerea pentru funcţiile de secretari, Dimitrie Brătianu, Ştefan Golescu, Scarlat Turnavitu şi chiar Alexandru G. Golescu, alături de Costache Creţulescu, C. A. Rosetti şi Ioan Cantacuzino, au cele mai multe voturi[20]. În şedinţa a patra a Adunării, din 7/19 octombrie, au luat cuvântul, între alţii: Ion Brătianu, Al. G. Golescu şi Constantin Creţulescu. Ion Brătianu, C. D. Aricescu şi C. A. Creţulescu sunt foarte activi şi în şedinţele a cincea şi a şasea când s-a pus în discuţie Propunerea Urgentă ce cuprindea principalele revendicări ale românilor[21].

În mai multe numere din octombrie, noiembrie şi decembrie, „Românul publică articolul lui Ion C. Brătianu, intitulat **Naţionalitatea**[22]. În şedinţa a treia, s-a ales vicepreşedinte al Adunării Nicolae Golescu şi cinci secretari: C. A Rosetti, C. Creţulescu, Scarlat Tunavitu, Dimitrie Brătianu şi Ştefan Golescu, ultimii trei fiind deputaţi de Argeş şi Muşcel[23]. Alexandru G. Golescu a fost ales preşedinte al clasei micilor proprietari cu 96 de voturi, în timp ce şi I. C. Brătianu şi C. D. Aricescu au obţinut câte 80 de voturi, fiind întrecuţi doar de episcopul de Buzău cu 84 de voturi[24]. În şedinţa a VI-a, după ce Ion C. Brătianu a citit raportul unei comisii, au luat cuvântul alţi trei muşceleni şi argeşeni: Scarlat Turnavitu, Alexandru G. Golescu şi N. Rucăreanu[25]. În şedinţa a VII-a, după ce Ştefan Golescu face apelul nominal, din care au rezultat 97 de prezenţi şi trei absenţi, s-a trecut la numirea unei comisii însărcinate să redacteze memorandumul dezvoltător al celor patru puncte. S-au ales nouă membri, între care: Dimitrie Brătianu, Alexandru Golescu şi Ion Brătianu. Memorandumul a fost citit de Dumitru Brătianu, iar C. D. Aricescu a fost unul dintre vorbitori[26]. Vineri, 25 octombrie, în şedinţa a VIIII-a, Dumitru Brătianu citeşte Memorandumul, iar Nicolae Golescu întreabă Adunarea dacă se pot începe dezbaterile sau să se amâne pentru luni. Adunarea stabileşte amânarea discuţiilor. Ziua de 28 octombrie începe cu citirea de către C. A. Rosetti a adresei Biroului către Adunarea Moldovei. „Dl. C. A. Creţulescu întreabă dacă se primeşte adresa aşa cum este. Câteva glasuri răspund că da. Dl. A. G. Golescu se scoală de la locul său şi zice: „Eu, nu numai că nu primesc de bună, dar o găsesc foarte necuviincioasă şi periculoasă cauzei noastre. mă mir cum

[18] *Ibidem*, nr. 16, marţi 1/13 octombrie 1857, p. 3.
[19] *Ibidem*, nr. 17, sâmbătă 5/17 octombrie 1857, p. 1.
[20] *Ibidem*, nr. 18, marţi 8/20 octombrie 1857, p. 2.
[21] *Ibidem*, nr. 19, sâmbătă 12/24 octombrie 1857, p. 1-3.
[22] *Ibidem*, nr. 21, 24, 25, 26, 29, 33.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*, nr. 25, sâmbătă 24 noiembrie 1857, p. 1.
[25] *Ibidem*, p. 2-3.
[26] *Ibidem*, nr. 26, marţi 5/17 noiembrie 1857, p. 3.

secretarii acestei Camere au putut face o asemenea adresă şi a-i da citire. Aş cere ca adresa să se dea în cercetarea unei comisii.... (Sgomot mare, în semn de nemulţumire, din toate părţile). Nu mai pot face parte dintr-o asemenea Adunare (Dezaprobări generale).

D. Magheru: „ Adresa trebuie modificată, în adevăr, dar nu se poate arunca asupre Adunării răspunderea unui act în parte.

N. Golescu întrebă Adunarea dacă primeşte studierea de către o comisie Adunarea aprobă o comisie de 9 membri"[27].

La incidentul provocat de către Al. G. Golescu, primul care protestează şi insistă pentru a se cere scuze Adunării este conjudeţeanul Ion C. Brătianu, care declară „Eu, unul, ca şi dumneavoastră, sunt obicinuit cu lovituri tari, cu loviri, însă, ce vin de la străini. Dar lovirea d-lui Golescu este mai rea, căci d-lui este din sânul nostru..... Dar d. Golescu, negreşit, s-a aprins şi a pronunţat cuvinte ameninţătoare şi necuviincioase, care au supărat Adunarea.... Sper că dl. Golescu să vie să-şi retragă cuvintele ce a zis"[28].

Al. G. Golescu declară că este de acord cu cele patru puncte, nu, însă, şi asupra chipului cum să ne exprimăm către moldoveni şi către Înaltele Puteri. Regretă că „m-am lăsat să mă aprinz atâta". Se votează comisia propusă de Alexandru G. Golescu, din care făceau parte: I. Cantacuzino, Al. G. Golescu, Gr. Ioranu, C. D. Aricescu, I. Brătianu, I. Roset, N. Rucăreanu, C. Creţulescu şi Al. Florescu[29].

În nr. 28, din 12/24 noiembrie, „Românul" publică articolul lui I. C. Brătianu - *Comerciu*[30]. Duminică, 13 octombrie, în Biserica Mavrodolu din Piteşti, după „săvârşirea Sfintei Liturghii, se ţinu un Te-Deum, în onoarea Împăratului Ceresc, căruia îi mulţumirăm cu lacrămi de recunoştinţă pentru această mare facere de bine [votul de la 9 octombrie]. În biserică, era grămădită mai toată populaţia oraşului.....

Cu această ocazie, Sfinţia Sa, părintele protopop Nae, rosti şi discursul, ce am onoarea a vă alătura"[31]. La ieşirea din biserică înaintea tinerimii, s-a strigat de mai multe ori: „Să trăiască Unirea!" Protopopul Nae Constantinescu semna un apel, care cuprindea între altele: „Fraţilor români, ... Optsprezece veacuri au trecut de când biserica creştină strigă în toate rugăciunile ei, „pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui biserici şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm"....

Unirea României cu Moldavia, după care strămoşii noştri au oftat atâta timp şi pentru care, după împrejurări, au sacrificat şi sânge şi avere, şi, de ar fi putut, ar fi sacrificat şi mai mult decât însăşi viaţa lor, acea sfântă Unire, zic, astăzi, din Pronia Împăratului Ceresc şi bunăvoinţa unor puteri europene binevoitoare nouă, ne zâmbeşte cu dulceaţa unui soare de primăvară, ce se arată în urma unei ierni îndelungate şi plină de viscole.... să-l rugăm să binecuvânteze şi să întărească această sfântă Unire..... să verse asupra patriei unite bogata sa milă şi îndurare şi cu dreapta sa cea atotputernică s-o aducă pe calea fericirii!

[27] *Ibidem*, nr. 27, sâmbătă 9/21 noiembrie 1857, p. 1.
[28] *Ibidem*, p. 2.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*, nr. 28, 12/24 noiembrie 1857, p. 1-2.
[31] *Ibidem*, nr. 29, sâmbătă 16/28 noiembrie 1857, p. 3.

Să ne mai rugăm încă şi pentru sănătatea, fericirea şi îndelungata viaţă a credincioşilor noştri deputaţi şi ai tuturor adevăraţilor fii ai României întregi, una şi nedespărţită, care au conlucrat cu una şi aceeaşi voinţă pentru săvârşirea acestei mari fapte din istoria României"[32].

În numărul 31 din 23 noiembrie / 6 decembrie, Ion C. Brătianu publică un articol despre **Mijloacele de Comunicaţie**. În şedinţa X-a, Al. G. Golescu propune un amendament la raportul Comisiei asupra Memorandumului, prezentat de Dumitru Brătianu, amendament combătut de către Ioranu şi C. A. Rosetti şi respins de Adunare. Au mai luat cuvântul: Dumitru Brătianu, C. D. Aricescu şi C. A. Creţulescu[33]. „D. A. Golescu..... zice că, din capul locului, forma i sa părut necuviincioasă, fiindcă se află fraze multe şi pompoase, care nu sunt la locul lor în gura unei adunări politice"[34]. Combătut de A. Petrescu, Al. G. Golescu „zice că ....este în drept a ataca un act pe care nu l-a aprobat şi, acum, Adunarea are să judece între d-lui şi majoritatea Comisiei....

D. D. Brătianu observă că actul întreg a fost subscris de către toţi membrii Comisiei. D. A. G. Golescu răspunde că.... neputându-se uni cu majoritatea asupra redacţiei.... şi-a rezervat dreptul de a combate în Adunare.....

Adunarea refuză amendamentul d-lui Golescu, primeşte pe al d-lui Aricescu"[35].

În şedinţa a XI-a, Al. G. Golescu propune rectificări la Amendamentul prezentat în şedinţa anterioară, fiind combătut de C. A. Creţulescu. Ion Brătianu acuză pe Al. G. Golescu că se preocupă prea mult de chestiuni personale, în loc să ne concentrăm „mai mult de binele patriei" şi-l obligă pe Golescu să retracteze acuzaţia făcută secretarilor[36].

Ion Brătianu combate un amendament al lui N. Rucăreanu. Dumitru Brătianu a continuat citirea Memorandumului, care a fost primit, cu unele mici amendamente, în ceea ce priveşte unele expresii[37].

Actul dezvoltător al votului Adunării Ad-Hoc de la 9/21 octombrie a fost semnat de: prezidentul Adunării, Nifon, mitropolitul Ungrovlahiei, de viceprezidentul, **N. Golescu**, şi de secreatarii: C. A. Creţulescu, **D. Brătianu, Scarlat Turnavitu, Ştefan Golescu** şi C. A. Rosetti[38].

În ultimele luni ale anului 1857, Ion C. Brătianu publică în „Românul": **Studii istorice asupra naţionalităţii române**. În şedinţa a XII-a, au luat parte la dezbateri, dintre argeşeni şi muşceleni: Ion Brătianu, Scarlat Turnavitu, un Creţulescu şi N. Rucăreanu, iar în şedinţa a XIII-a, după apelul nominal executat de către Turnavitu, au luat cuvântul: Ion C. Brătianu, Al. G. Golescu şi C. A. Creţulescu. „D. A. Golescu zice că în toate ţările, unde sunt adunări, obiceiul este ca un proiect, până a nu se primi, până a nu se trece la vot prin amendamente, să se discute întreg, după aceea trece la dezbaterea parţială, paragraf cu paragraf, şi-apoi se pune întreg la vot". Pentru că a propus două amendamente care au fost respinse, este de părere, ca un omagiu adus

[32] *Ibidem*.
[33] *Ibidem*, nr. 31, sâmbătă 23 noiembrie /6 decembrie 1857, p. 1-2.
[34] *Ibidem*, nr. 32, marţi 26 noiembrie /8 decembrie 1857, p. 3-4.
[35] *Ibidem*.
[36] *Ibidem*, nr. 33, sâmbătă 30 noiembrie /12 decembrie 1857, p. 3-4.
[37] *Ibidem*, nr. 34, marţi 3 /16 decembrie 1857, p. 3-4
[38] *Supliment la „Românul"* nr. 36.

moldovenilor, să se adopte „actul votat de Adunarea Moldovei"[39]. După mai multe discuţii asupra formei în care a fost redactat actul, la care au luat parte: Ioan Rosetti, Ştefan Burchi, A. Golescu şi Scarlat Voinescu, „dl. A. Golescu zice că, după toată străduinţa ce a pus ca să se modifice redacţia acelui act, socoteşte de a dumisale datorie, în o zi aşa de frumoasă, a nu se despărţii de colegii dumnealui şi cere să se treacă în procesul verbal c-a aderat şi dumnealui la acel act. D. Voinescu face aceeaşi declaraţie, adunarea dă semne de aprobare"[40].

În februarie, I. C. Brătianu publică, în mai multe numere, articolul său intitulat: **Burghezia**.

130 de cetăţeni din Piteşti trimit o scrisoare Baronului Talleyrand, de solidaritate cu Napoleon al III-lea: „Atentatul de la 14 ianuarie a revoltat inima tuturor românilor. Locuitorii şi clerul oraşului Piteşti vin a felicita pe reprezentantul Franţei pentru minunata ocrotire a vieţii Majestăţilor Lor Împăratul şi Împărăteasa Francezilor.....

Românii şi-au pus credinţa în dinastia împăratului Napoleon, aşteaptă mult de la dânsa şi ridică spre Cer pentru dânsa rugăciunile lor din toate zilele"[41].

Îm iunie, apare o înştiinţare despre vânzarea moşiei Chiţeşti, cu următorul cuprins: „**Proprietatea Chiţeşti** a fraţilor Goleşti, din judeţul Muşcel, se vinde în total sau în pogoane. Asemenea se vinde şi pădurea..... ce ocupă un spaţiu de 383 de pogoane d-ale mari.

Doritorii d-a cumpăra această proprietate se vor adresa, în capitală, domnului Ştefan Golescu, în casele domnului Pencovici, str. Brezoianu, iar în district, la d-ei Zoiţa Goleasca, muma fraţilor Goleşti, care îşi are acum rezidenţa sa la proprietatea d-lor anume Goleştii, aproape de oraşul Piteşti"[42]. Goleştii, prin Anica Racoviţă şi Ef. Grant scoteau la vânzare şi moşia Şerbăneşti sau Slobozia, ce se găsea atunci în judeţul Teleorman[43].

În aprilie 1858, C. D. Aricescu publică articolul **Presa**, din care redăm un fragment care sintetizează importanţa acestei instituţii şi, mai ales, condiţiile pe care trebuie să le întrunească un bun ziarist:

„Cine conduce şi luminează opinia publică? Geniul, prin canalul presei. Geniul este închinarea veritâţii divine, iar opinia publică - voinţa generală a cetăţenilor.....

Aşadar, cel ce ia asupră-şi sacra şi greaua misiune de conducător şi luminător de oameni trebuie să unească, ca condiţie sine qva non, **talentul** cu **ştiinţa** şi cu **probitatea**....

Opinia publică este astăzi adevărata regină a lumii civilizate; ea e regulatorul cabinetelor, busola diplomaţiei, tăria tronurilor progresiste şi, prin urmare, spaima celor retrograde; în fine, e puterea şi salvarea popoarelor. Tronul ei e presa; sufletul ei - talentul virtuos, miliţia ei - poporul; şefii ei - oamenii inteligenţi"[44].

---

39 „*Românul*", an. II, nr. 4, 14/26 ianuarie 1858, p. 15-16.
40 *Ibidem*, nr. 6, 21 ianuarie /2 februarie 1858, p. 23-24.
41 *Ibidem*, an. II, nr. 16, marţi 25 februarie / 9 martie 1858, p. 61-62.
42 *Ibidem*, an. II, nr. 45, 9/21 iunie 1858, p. 180.
43 *Ibidem*, an. II, nr. 18, marţi 4/16 martie 1858, p. 72.
44 *Ibidem*, an. II, nr. 15, marţi 15/27 aprilie 1858, p. 114.

În mai, „Românul" făcea reclamă „Otelului de România" din Piteşti, de pe Uliţa Mare, Piaţa Sfântului Nicolae, care oferea, „pe lângă comoditatea încăperilor, şi celelalte trebuincioase, adică: birt, cazin, precum şi pentru caii şi trăsurile d-lor, adăpostirea cea mai bună"[45]. În trei numere din august şi primul din septembrie 1858, este publicat: **Bilanţul situaţiei**, cu o prefaţă de Ion Brătianu. La 15/27 septembrie, C. D. Aricescu semnează articolul: **Prinţul şi Constituţia**, prin care critică, atât Regulamentul Organic, cum şi aplicarea Convenţiei de la Paris de către vicioşi: „Regulamentul era şi el o şartă liberală la 1832, când s-a impus românilor; şi toată lumea importantă îl aplauda; căci lumea luminată, parte era trimisă în esil, parte la pluton, parte tăcea de frică. Nu trecu mult şi toţi cunoscură viţiile Regulamentului; cele mai mari se aflau în articolii privitori la alegerea Domnului, la formarea Adunării Legislative şi la sancţionarea legilor capitale de către curţile suzerană şi protectoare cuprinsă în faimosul paragraf de la sfârşitul Regulamentului care a făcut atâta sgomot...

După şarta de la Paris, baza alegerii Domnului este aurul... Mefistofeles pe tron formează Comitetul Central din creaturile sale; şi, cu Adunarea, el face legi, iar Comitetul sancţionează legile sale şi poate preface, la nevoie, chiar Constituţia, şi iacă şarta liberală o utopie, un vis, slove negre pe hârtie albă, pentru bietul popor. Adio, progres! Adio viitor! Adio regenerare! Letargie, cel puţin pentru şapte ani. Legile cele bune degenerează în mâini viţioase"[46]. Articolul se încheie cu apelul: „Români, deschideţi ochii şi pătrundeţi-vă de starea critică în care se află ţara, cum şi de răspunderea cea mare ce e asupră-vă: în mâna noastră stă soarta ţării, fericirea sau umilirea ei în ochii istoriei şi ai Europei civilizate!"[47].

Despre Convenţia de la Paris, se pronunţă şi Ion C. Brătianu, într-o **Declarare** către alegători. El este de acord cu ea, arătând şi de ce: „Nu facem această declarare în favoarea Constituţiei pentru că ne simţim amorezaţi de perfecţiunile ei, ci fiindcă nu ne-a fost nouă ertat d-a face una, o primim p-aceasta, crezând că tărâmul ce ea ne deschide este mai larg, mai sigur d-a servi interesele naţionale decât tărâmul opoziţiunii ce devine d-astăzi înainte proprietatea adoratorilor regimului ce Convenţia de la Paris îl îngroapă"[48]. El apelează la toţi alegătorii, solicitându-le: „asiguraţi independenţa României, faceţi-vă campionii măririi ei, faceţi ca actele voastre politice să fie modeluri de înţelepciune, de curaj şi patriotism, şi atunci, noi, cei dintâi, noi pe care unii au voit să ne descrie ca nişte esaltaţi, cari nu visăm decât foc şi sânge şi voim stingerea unora în favoarea altora, vă vom încuraja cu stima şi cu dragostea noastră, vă vom saluta de părinţi ai patriei şi vom ridica templuri şi statue în onoarea voastră; căci, fie-ne ertat a o spune fără sfială, nu suntem de cei care voesc a se face binele decât printr-înşii sau printr-o clasă mai cu preferinţă decât prin alta; nu din orice clasă, din orice categorie de români va izvorî binele patriei noastre, îl vom preţui după bunătatea lui şi vom îndrepta recunoştinţa noastră ca români, cui se cuvine"[49]. Ion C. Brătianu susţine, mai departe că, „prin schimbarea poziţiei politice a ţării, s-a schimbat şi poziţia partidului naţional; din partid de opoziţie sau revoluţionar sau oricare a fost numele ce

[45] *Ibidem*, an. II, nr. 34, vineri 2/14 mai 1858, p. 128.
[46] *Ibidem*, an. II, nr. 73, luni 15/27 septembrie 1858, p. 290-291.
[47] *Ibidem*.
[48] *Ibidem*, an. II, nr. 88, luni 13/25 septembrie 1858, p. 324.
[49] *Ibidem*, p. 324.

avurăm sau ne-au dat, devenim partidul **conservator**, nu spre a esploata o situaţie sigură, legală nu spre a ne hrăni în nepăsare, a ne îngrăşa ş-a adormi în trândăvie, ci spre a lupta cu bărbăţie pentru apărarea Constituţiei contra tuturor atacurilor ce se grămădesc pe noul orrizon al României"[50].

Joi 16/28 octombrie, „Românul" publică - **Apel alegătorilor**, subscris tot de către Ion C. Brătianu. După ce evocă ridicarea lui Tudor şi eforturile de deşteptare naţională prin Gheorghe Lazăr, ca inflenţă a „toxinului" de la 1789, se opreşte, din nou, la Regulamentul Organic, pe care clasele luminate l-au privit ca pe o reformă „Regulamentul, însă.... ce era de natura lui destinat sau să ne încenuşască ca naţiune sau să-l ardem noi pe dânsul, d-ar fi fost chiar legea cea mai sfântă; în condiţiile de viaţă, în care l-am fost pus, nu putea avea o carieră mai fericită decât aceea ce el avu"[51]. „Revoluţia de la 1848 - continua Brătianu - fu a treia încercare prin care românii voiră să se mântuie de înrâurirea şi domnirea streinilor.....

Congresul de la Paris ne dete o nouă ocazie d-a crede că timpul a sosit şi pentru noi d-a lua un loc în rândul staturilor ce formează confederaţia independentă a Europei.....

Astăzi, ne aflăm în ajunul unei a cincelea încercări care este punerea în lucrare chiar a acestei Convenţii de la 19 august ce Europa Occidentală ne o recomandă ca o barcă de scăpare ce de vom şti s-o conducem bine, ne va duce drept la constituirea României, astfel cum o cerean de-a gata de la streini....

Care a fost atitudinea noastră, a partidului naţional, într-această ocazie? Sacrificat-am noi oare interesul patriei teoriilor ce ne impută inemicii noştri?... pronunţat-am noi un singur cuvânt care să nu fie primit de monarşistul, de conservatorul cel mai ortodox?...

Din câte ziserăm, oricine poate credea curat că dacă ţelul încercărilor românilor este d-a reconstitua, d-a desrobi şi d-a înmări patria, mijloacele însă ce ei au întrebuinţat au fost deosebite, au fost acelea chiar ce timpul şi împrejurările au pus la dispoziţia lor. Mijloacele de la 1821 nu se aseamănă cu acelea de la 1831, nici acestea cu acelea de la 1848 şi cu atât mai puţin mijloacele revoluţionare de la 1848 cu cele monarşice de la 1857 şi 1858.

Ca om, ca istoric, în teorie poci discuta care din acele mijloace ar fi mai eficacii. Ca român, însă, ca cetăţean activ declar că la 1821 aş fi încins paloşul şi m-aş fi pus sub stindardul lui Tudor, că la 1831 aş fi fost cu Dinicu Golescu şi cu Câmpinenii; că la 48, şi aceasta o spun în gura mare, mă simt fericit şi mândru că am fost acolo unde era sufletul României, iar nu în tabăra streinilor; şi cât pentru 1858, mă simt român bun şi cu cunoştinţa împăcată punându-mă cu toată francheţea pe tărâmul Convenţiei de la 19 august şi strigând din toate puterile mele: „**trăiască România liberă şi autonomă!**"[52].

„Românul" din 3/15 noiembrie publică o **Profesiune de Credinţă**, semnată între alţii, de către: Ioan Mihăilescu, **Ştefan Golescu**, **D. Brătianu**, **N. Golescu**, D. Budişteanu şi A. Peterscu, care declară privitor la Convenţie: „Nu numai o primim cu sinceritate şi cu recunoştinţă din mâinile streinilor, de aici înainte, ne-o însuşim, o

---

[50] *Ibidem*.
[51] *Ibidem*, an. II, nr. 82, joi, 16/28 octombrie 1858, p. 327.
[52] *Ibidem*, p. p. 327-328.

primim a noastră proprie operă națională şi ca pe a noastră fiică, vom respecta-o ți vom apăra-o, cu devotamentul unui părinte. Numai cu acest preț ne vom putea bucura de stabilitatea şi de fericirea ce ne promite Convențiunea; căci observarea legilor este garanția cea mai solidă a propăşirii regulate a unui popul"[53]. După aceea, se trece la problemele interne şi la îndemnuri: „Înaltele puteri, primind raporturi contradictorii..... drept încercare, au acordat drepturi politice unui număr numai de proprietari.... Inimile noastre au să bată, frunțile noastre au să asude pentru milioane de români. Noi singuri avem să alegem, din sânu-ne Adunarea Legiuitoare şi, prin Adunare, un domn pe viață.... De la noi depinde chiar soarta fraților noştri de peste Milcov, precum depinde de la ei a noastră soartă, căci instituțiile unitare ce au introdus Convenția în legile noastre fac din Principate doi stâlpi ai aceluiaşi edificiu... Cu mâna pe inimă, să lucrăm bărbăteşte toți împreună şi să asigurăm patriei noastre o Cameră independentă, ca, astfel, în pace şi fără durere, să renaştem la viața popurilor autonomi şi liberi! Trăiască Constituția! Trăiască România!"[54]

Colegiul Electoral din Bucureşti a ținut mai multe şedințe, iar în cea de la 21 decembrie a ales un Comitet Electoral din 11 membrii, între care şi N. Golescu[55].

Dimitrie Brătianu, din Paris, la 5 ianuarie 1859, expediază următoarea depeşă telegrafică: „Concetățeni Piteşteni! Împlinesc în acest oraş datorii imperioase şi trebuie, sunt dator a mai amâna plecarea mea. Am convincțiunea că şi dumneavoastră veți împlini p-ale voastre în ziua alegerilor"[56]. Ca răspuns la un raport al ministrului de Finanțe din 16 noiembrie 1858, Nicolae Crețulescu, ce condusese acest minister din octombrie 1857 până în octombrie 1858, declară că „n-a fost în drept să introducă în contabilitatea Visteriei un nou sistem, că a trebuit să păstreze sistemul urmat mai înainte. O nouă organizație în sistemul finanțial să adastă de la noile instituții şi de la viitoarea obştească Adunare, care singură este şi competentă a aprecia şi a cerceta socotelile şi cheltuielile despre care este vorba"[57].

„Românul", din 22 ianuarie / 3 februarie 1859, anunța alegerea în viitoarea Adunare Națională a lui Nicolae Golescu, la Bucureşti şi altor deputați: N. Rosetti, I. Brătianu, Scarlat Turnavitu şi D. Brătianu în județul Argeş, Barbu Belu, Iorgu F. Lenş, Nicolae Brătianu şi Alexandru Angeleanu, în județul Muşcel, Radu C. Golescu şi Alexandru C. Golescu, în județul Romanați[58]. M. N. Negulescu, la 16 ianuarie, semnează în „Românul" un articol entuziast privitor la alegerile din județul Argeş, din care cităm o mare parte:

„Alegerea deputaților dintre proprietarii mari merită.... a fi scrisă în istoria nației. A vedea unirea, a vedea abnegarea alegătorilor despre candidatură în favorul aceluia ce putea da mai multă garanție de independență şi naționalitate, pe când cealaltă tabără mai toți ar fi vrut să fie aleşi; a vedea, în fine şi mai cu seamă, rara şi nedescrisa abnegare a d. Alecu Petrescu, electoru, cel ce pentru izbânda partidului național a lăsat candidatura de deputat ce i se cuvenea cu drept cuvânt, în favoru d. Nicu Roset, negreşit, orice inimă şi cât de împietrită, ar fi lăcrimat, căci ar fi văzut că, cauza

[53] *Ibidem*, an. II, luni 3/15 noiembrie 1858, p. 447.
[54] *Ibidem*.
[55] *Ibidem*, an. II, duminică 28 decembrie 1858/9 ianuarie [1859], p. 323.
[56] *Ibidem*, p. 324.
[57] *Ibidem*, an. III, nr. 4, sâmbătă, 10/22 ian. 1859, p. 15.
[58] *Ibidem*, an. III, nr. 9, joi, 22 ian. / 3 febr. 1859, p. 32.

națională este cauza lui Dumnezeu. 14 alegători din tabăra adversă s-au retras de la vot... Cei rămași (14) au votat în unanimitate cu Ioan Brătianu și Nicu Roset. În seara aceia, orășenii manifestară bucurie pentru această alegere, printr-o iluminație în oraș și punerea muzicei naționale prin mai multe locuri. O bucurie generală se vedea în toate părțile"[59].

A doua zi, se face alegerea deputatului micilor proprietari, Scarlat Turnavitu, cu „viersuri 15 contra șase. Aceia a deputatului de oraș, merită asemenea a se înscrie cu litere de aur în analele istoriei. Unirea alegătorilor asupra cărora nici o făgăduială, nici o amenințare, nici o dare de bani n-a putut a o dezbina și mai cu seamă în împrejurările de față merită aplaudele lumii. Astfel, d. Dimitrie Brătianu, santinela neschimbată a țării noastre, fu aclamat de deputat pentru obșteasca Adunare cu viersuri 39 de la atâția alegători ce-au fost la alegere... din 45... unul a lipsit și cinci n-au voit a veni să ia parte.

Seara, luni, cea din urmă a alegerilor, fu încheiată printr-un banchet, dat de d. Nicu Rosetti tuturor alegătorilor și altor concetățeni...

Ciocnitul toastelor repurtate de mai toată Adunarea, plesniturile dopurilor de șampanie, urările de să trăiască Principatele Unite, autonome și fericite, să trăiască puterile garante ce ne-au asigurat independența, să trăiască deputații Obștei Adunări ce vor contribui la realizarea dorințelor nații române, unite toate astea cu bucuria esprimată în toată ardoarea, făcea o armonie divină, un ce dumnezeesc, la a cărula privire chiar Infernu s-ar fi umilit.... dacă toată România ar fi lucrat, în împrejurările ce trecură și va lucra ca concetățenii din Argeș, nici o stavilă n-ar mai putea opri mersul libertății ș-al fericirii la care aspiră orice inimă de român și nici un enemic, cât de puternic, cât de dibaci, n-ar putea să-l oprească, fiindcă o repet, ca D-ta, unirea face puterea, și concetățenii din Argeș, afară de câțiva neghini prea slabe, suntem uniți. Nu poți sfârși fără a vă comunica mai cu deosebire mulțumirea ce-am simțit pentru caracterele cele tari și statornice ale d-lor Alecu Petrescu, Drăghici Budișteanu, Eftimie Nicolau și Dumitru Antonescu și aceasta prea puțin din parte-mi, pe lângă recunoștința ce li se arătau de toți, măcar că nu se pot răsplăti cu nici un chip pentru asemenea devotamente"[60].

În primul „ministeriu al României" (Țării Românești), numit de către Alexandru Ioan Cuza, condus de I. A. Filipescu, Nicolae Golescu era titular de Interne, iar Dumitru Brătianu, la Externe[61]. Noul ministru din Lăuntru al Țării Românești arăta că, prin alegerea lui Cuza, Adunarea Obștească „a făcut un pas înainte spre Unire, fără, însă, a călca nici litera, nici spiritul Convenției". De aceea, se cere românilor și, mai ales, funcționarilor publici „să facem pe toți cetățenii să crează că, de astăzi înainte, au o patrie liberă, unde legea este dreaptă și ocrotitoare"[62].

La 29 ianuarie, din Iași, Ștefan Golescu trimitea fratelui său, Nicolae următoarea telegramă: „Deputația a înfățișat Domnului, în seanță solemnelă, actul alegerii Mării Sale.

Înălțimea Sa pleacă, luni, 2 februarie.

---

[59] *Ibidem*, an. III, nr. 10, sâmbătă, 24 ian. / 5 febr. 1859, p. 39.
[60] *Ibidem*.
[61] *Ibidem*, an. III, nr. 11, marți, 27 ian. / 8 febr. 1859, p. 41.
[62] *Ibidem*..... nr. 12, joi, 29 ian./ 10 febr. 1859, p. 45.

O deputaţie din Camera Moldovenească, compusă de cinci persoane: Panu Kogălniceanu, Cantacuzino, Mavrocordat şi Bălănescu va veni în Bucureşti ca să felicite Camera noastră, pentru alegerea domnului Alexandru Ioan I-âiu. Deputaţia pleacă la 31 ale acestei luni. Deputaţia noastră a fost primită foarte bine; faceţi tot asemenea"[63].

Pentru buna primire a noului domn, Nicolae Golescu, ministru al Treburilor din Lăuntru, face apel la cetăţeni, adresând un frumos apel şi Domnului să lupte pentru independenţa noului stat unitar.

„Domnul este sublim, ne zice confratele nostru Rosetti, adică are.... cu desăvârşire toate darurile ce trebuie să aibă un Domnitor.... alesul naţiei, acela care după mai multe veacuri, avu cel dintâi suprema onoare, fericirea cea mai splendidă de-a putea zice, fără să facă un sacrilegiu, că domneşte cu voia lui Dumnezeu şi cu voinţa naţională..... să dezveleşte înaintea lumii ca bărbatul ce era predestinat să prezide la emanciparea, la regenerarea şi la reconstituirea României. Acesta e domnul ce, peste trei-patru zile, o să pornească peste Milcov, fără c-acest pârâu să mai fie o barieră ce despărţea o singură ţară în două trunchiuri; să-l primim, dară, cu amorul şi entuziasmul ce ne aprindea când l-am ales; să-i dăm toţi inimile noastre, fără rezervă, ca toate unite într-a lui, să ne ridice la înălţimea, la puterea ce cer supremile împrejurări de astăzi.....

Să zicem noi Lui: „**Dă-ne o patrie tare şi independentă şi toţi vom depune în mâinile Tale avuţiile noastre, ştiinţa noastră, activitatea noastră**, ca în mâinile preotului ce păzeşte altarul patriei. Să trăiască Principatele Unite, Să trăiască Alecsandru Ioan I, să trăiască poporul ce-l va susţinea!"[64]

Într-un ordin circular către administratorii de judeţe, Nicolae Golescu, pornind de la faptul că patria este obligată să-şi protejeze fiii, că toţi românii sunt egali înaintea legilor, arată că „nimeni, nici Şeful Statului, nici ceilalţi funcţionari nu mai pot avea scuze, a în trecut.... cine va face răul d-astăzi înainte, îl va face din singura lui voinţă şi este un criminal... Aveţi încă în vedere, domnule administrator, că funcţiile publice, ne mai fiind de astăzi înainte, apanajul, privilegiul unor familii şi a protejaţilor lor, ci o atribuţie a acelora ce o merită şi o sarcină pentru cei ce o pot purta, la cea dintâi abatere, la cea dintâi greşeală, guvernul este otărât să fie în măsurile de îndreptare cu tăria, energia, imparţialitatea ce grelele împrejurări impun astăzi guvernului, singurul mijloc d-a nu trece ca trădător în ochii naţii şi a Europii întregi. Singurul mijloc d-a face pe mulţime să se pătrunză că nimeni, fără osebire, nu poate clinti legile, fără să-şi ia pedeapsa.

Te rog.... ca toate câte avusei onoarea d-a vă comunica aici, să le repetaţi şi dumneavoastră funcţionarilor..... ca astfel.... să putem a ne arăta înaintea Europii demni de soarta ce ne-au făcut şi să merităm bunacuvântare a generaţiilor viitoare".

„Românul" din 5/17 februarie publică Programa primirii solemne a Lui Alexandru Ioan I-iul, semnată de către Nicolae Golescu şi o poezie a lui C. D. Aricescu intitulată: **24 Ianuarie 1859**[65].

În articolul **Adunarea Electivă**, combate lipsa de activitate a Adunării, în aceşti termeni: „şi nici 14 zile de odihnă, nici nenumăratele ospăţuri nu fură îndestul a

---

[63] *Ibidem*..... nr. 13, sâmbătă, 31 ian./ 12 febr. 1859, p. 49.
[64] *Ibidem* p. 49-50.
[65] *Ibidem*... nr. 15, joi, 5/17 febr. 1859, p. 60.

ne întrema ş-a ne pune în stare d-a reîncepe opera de regenerare, cu care ne-a însărcinat naţia.... căci orice vor voi să zică unii din nobilii mei colegi că, în lipsa Domnitorului, căruia îi este dat să aibă iniţiativa legilor, nu era nimic de făcut, opinia publică nu mai este pruncă.... şi nu mai crede tot ce-i vom spune de la tribună.... şi ea ştie astăzi c avem în aceste zile a completa opera noastră de la 24 ianuarie şi c-avem a consolida, prin acte ce trebuia s-o urmeze îndată....fapta noastră de la 24 ianuarie, de ce este mai îndrăzneaţă, d-aceea trebuie susţinută, nu numai printr-un memorandum, care să fie explicat, să fie motivat, să fi sprijinit alegerea noastră, dar s-o fi susţinut printr-un şir de măsuri d-o natură a dovedi Europei că Alexandru Ioan I este pentru noi mai mult decât un domnitor, că el este simbolul unei credinţe naţionale ce nu stă în putinţă omenească d-a ne desface de dânsul......dacă inacţiunea noastră poate fi scuzată până la oarecare punt, zâzania, însă, surdă ce din vreme în vreme face explozie în sala de la Mitropolie, deşteaptă pe cel mai adormit şi nu mai lasă pe nimeni să s-amăgească despre sentimentele şi preocupările unei părţi a Adunării"[66]. Articolul se încheie cu apelul „Încetaţi, dar, trufaşi candidaţi, nu mai osteniţi ţara cu intrigile voastre; părăsiţi estradele pe care v-aţi suit ca să faceţi pe lume să crează c-aveţi drepturi la tronul României.... Iar de vreţi să mai jucaţi un rol.... vă puneţi vă puneţi pe tărâmul naţional, faceţi-vă agenţii singurii cauze ce va mai avea d-acum înainte un stindard în România - cauza Unirii sub Domnitorul Alexandru Ioan I..... sper ca, încet, încet, fracţiunea Camerei, ce s-a lăsat a deveni victima intrigilor.... se va ridica iarăşi la înălţimea misiei cu care sunt însărcinaţi mandatarii naţii, ş-astfel Adunarea întreagă, într-o puternică unire cu alesul ei, va putea iarăşi păşi înainte, cu bărbăţie de român, la regenerarea şi reconstituirea patriei"[67].

În articolul: **La legi noi, oameni noi**, C. D. Aricescu sugerează Domnitorului să aducă la guvern pe „capii regeneraţiunii noastre politice", care sunt reprezentanţii opiniei publice, „alegând oameni noi pentru legi noi şi puind pe fiecare la locul său"[68].

Dumitru Brătianu, „ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Streine", atrage atenţia că nici o reclamaţie adresată direct Şefului Statului, nu va fi luată în vedere, „fără să se fi adresat mai întâi treptat către autorităţile competente"[69].

Ziarul de care ne ocupăm publică şi rugăciunea de mulţumire adresată de către protopopul Nicolae Costandinescu din **Piteşti**, cu ocazia deschiderii Adunării Naţionale din 22 ianuarie 1859, şi citită în Biserica Catedrală din acest oraş, din care cităm: „....Dă putere braţului tău, prin aleşii poporului român, şi vrăşmaşii tăi vor pieri, varsă în sânul aleşilor noştri curajul, în inima lor încrederea şi orânduiala în spiritul lor.... Binecuvântează stindardele noastre moldo-române, fă-le a se desfăşura pe drumul bunei orânduieli şi al adevăratei glorii..... mântueşte şi scuză pe tot omul ce suferă, ridică şi întăreşte pe acest popor..."[70].

În articolul: **Votul secret**, Ion Brătianu aduce următoarele argumente pentru votul deschis: „voim să facem pe tot românul să aibă curajul opiniilor sale ca astfel să poată rezista când se va afla faţă cu ameninţarea, când voi voiţi să perpetuaţi scăderea

[66] *Ibidem*... nr. 17, marţi, 10/12 febr. 1859, p. 65-66.
[67] *Ibidem*, p. 66.
[68] *Ibidem*.
[69] *Ibidem*, p. 67.
[70] *Ibidem*.

morală trecută şi slăbiciunea caracterului naţional, ţinând pe reprezentanţii naţii la secret, ca lăsaţi astfel singuri faţă în faţă cu patimile şi slăbiciunile omeneşti să facă să predomineascã interesul individual asupra interesului general, carele nefiind susţinut de opinia publică devine fără doar şi poate şi întotdeauna victima completului egoism.....căci dacă sunteţi reprezentanţii naţiei, iar nu ai unei clase, dacă sunteţi conduşi în lucrările dumneavoastră de interesul ţării, iar nu deal altcuiva, de ce vă e teamă să lucraţi şi să votaţi în faţa ei? Ce vorbiţi de **opresiunea opiniei publice**?... Nu înţelegeţi că timpul „d-aşa voiesc, aşa fac" a trecut? Nu înţelegeţi că de mai voiţi să lucraţi, sunteţi siliţi a lucra cum voieşte naţia?

Nu zic că opinia publică nu se poate înşela: Socrat şi Hristos perirã victime ale opiniei publice..... Naţia română.... este în drept a nu suferi d-a i se impune în secret lucruri ceea ce nu le cunoaşte şi la care nu şi-a dat consimţământul, prin manifestarea opiniei publice....ne aflăm într-o epocă de regenerare şi de reconstituire politică a naţionalităţii noastre; lupta este mare şi nu se va sfârşi într-o zi; trebuie dar, să ne servim de mijloace mari..... Votul pe faţă este unul din acele mijloace ce ne va esersa curajul, ne va forma caracterul, ne va întări opiniile noastre"[71].

Comentând faptul că, în şedinţa Camerei, Iorgu Ştirbei şi I. Florescu „au cerut, cu stăruinţă, a se mărgini libertatea tiparului, printr-o lege represivă", pornind de la atacul lui Cezar Boliac împotriva Regulamentului Organic, în articolul: **Libertatea presei**, Ion C. Brătianu susţinea: „rolul ziariştilor, al publiciştilor, în privinţa publicului, este acela al judecătorului instructor, al procurorului, al secretarului, al raportului; el face procesul verbal al tuturor teoriilor dintr-o societate, crimă sau faptă bună, idee dreaptă sau greşită, el trebuie să dea socoteală societăţii de dânsele, cu condiţia numai să fie veridice, căci într-altfel el este pedepsit cu dispreţul general, nimeni nu-l mai ascultă şi altul îi ia locul....

Nu; acolo unde suveranitatea naţională voeşte să fie respectată şi răspunderea să fie o realitate, libertatea tiparului, libertatea d-a scrie nu trebuie să fie mărginită.... A face într-altfel.... este a voi d-a ne întoarce la cele trecute, adică la un despotism desfrânat şi compromiţător întăririi noastre naţionale"[72].

La 28 februarie / 12 martie 1859, N. Golescu este întărit ca ministru al Treburilor din Lăuntru, D. Brătianu, la Departamentul Afacerilor Streine, iar C. A. Creţulescu, la Culte şi Instrucţiunea Publică. La Înalta Curte, sunt confirmaţi: Costache G. Creţulescu, Eugeniu Predescu şi Ştefan Golescu[73].

Prin adresa nr. 508 din 21 februarie 1859, D. Brătianu propune, în numele lui Alexandru Ioan Cuza:

Art. 1. Cancelaria Ministerului Trebilor Streine încetează de a mai fi centrul tuturor trebilor publice, pentru a căror expediere, autorizaţia Şefului Statului este neapărată.

Art. 2. Fiecare Ministru, fiind secretar de stat şi după art. 15 al Convenţiei, răspunzător de lucrările sale, va supune însuşi, de acum înainte, la a noastră cunoştinţă raporturile privitoare la lucrările departamentului său şi va contrasemna decretele noastre câte vor privi în parte la acel minister"[74].

---

[71] *Ibidem*, p. 70.
[72] *Ibidem*... nr. 24, joi, 26 febr./ 6 martie 1859, p. 94.
[73] *Ibidem*..... nr. 25, sâmbătă, 28 febr. /12 mart. 1859, p. 97-98.
[74] *Ibidem*, p. 99.

Ioan Bălăceanu, prefectul Poliţiei Capitalei, protestează împotriva pretinsei maltratări suferite de tânărul G. C. din partea jandarmilor Prefecturii Poliţii, arătând că „au fost trimis la Spitalul de la Mărcuţa, căci acesta este singurul loc destinat pentru asemenea boale“[75].

Ion C. Brătianu prezintă un proiect pentru înfiinţarea unui Cantor de Scont, ca amendament la proiectul ministrului de finanţe, pentru măsurile cu care guvernul crede că poate veni în ajutorul comerţului în criza actuală[76].

La 28 martie / 9 aprilie, „Românul“ anunţa formarea guvernului C. A Creţulescu, în care Nicolae Creţulescu ocupa portofoliul Ministerului din Întru[77].

La 9 martie 1859, C. D. Aricescu arăta că văzând ziarele din trecut, cu spaţiile albe, provocate de către cenzură, propune ca cei ce au hotărât să se suprime acele texte, să mulţumească „curiozitatea cetăţenilor în pricina aceasta“[78].

Ion Prijbeanu, într-un articol din 2/14 aprilie, după ce vorbeşte despre importanţa teatrului, arată că, acum doi ani, pentru fiinţarea acestei instituţii a garantat cu 5000 de galbeni, „pentru încurajarea artei şi progresul teatrului în ţara mea“. Acum este foarte nemulţumit de prestaţia artistică: „Mari au fost promisiunile şi aşteptarea.....! Frumoase ne-au fost speranţele!! Şi tristă e deşteptarea, tristă e realitatea!.... zică cineva de cutează, că nu suntem în drept să cerem celor ce ne-au speculat încrederea, celor ce au profanat templul naţionalităţii noastre, celor ce au vândut depozitul sacru ce le încredinţase naţia!!... Vom cerceta... dacă am avut cuvânt să-mi retrag garanţia mea. Dacă românii se plâng pe drept, dacă este adevărată moartea teatrului şi care din noi este culpeşul, publicul, Comitetul, Ministerul din Întru, sau artistul antreprenor, să începem....

Demnitatea Teatrului nu suferă să se expună pe scenă lepădăturile ce se văd în toate zilele aruncate pe uliţă. Ce au făcut din artă domnul Millo, au prostituat bufonării, a scălimbătorilor şi a tursupinadelor astfel că frumosul şi arta s-a înfăşurat în vălul lor de durere ş-a sburat plângând de pe scena română şi, în locul lor, rămaseră tablourile cu facle, căciula unui Arlechin, frânghiile unei maşinării stricate....

D-ta, care porţi fără sfială numele de artist, n-ai găsit nimic mai bun? sau n-ai avut capacitatea de a şti să alegi sau ai avut rea voinţă, aceasta cerea publicul neînvăţat, poate ţi-ai făcut o idee ca să-l înşeli şi să-i iei banii, dar nu era mai bine ca să arăţi bunul şi frumosul şi să dobândeşti stima şi recunoştinţa naţii întregi?“[79]

În numărul 32 se publică proiectul lui Ion Brătianu, prezentat ca amendament în Adunarea Electivă, pentru „înfiinţarea unui Cantor de Scont“[80].

La 9 martie 1859, C. D. Aricescu propune redactorului „Românului“ să vadă dacă nu se pot umple spaţiile albe ale ziarului cu frazele interzise de cenzură, din care cităm: „Recitind ziarul d-tale, am dat peste o mulţime de numere ale căror coloane şi pagini întregi sunt albe, minunile cenzurei din acei timpi fericiţi de *ordine*, de *dreptate* şi de *legalitate*, cenzură care spoea cu bidineaua sa petele guvernului *patriotic şi părintesc!!!*

---

[75] *Ibidem*... nr. 32, marţi, 17/29 mart. 1859, p. 124.
[76] *Ibidem*, p. 126-127.
[77] *Ibidem*... nr. 37, marţi, 28 mart./ 9 apr. 1859, p. 145.
[78] *Ibidem*... nr. 38, marţi, 31 mart. /12 apr. 1859, p. 151.
[79] *Ibidem*... nr. 40, joi, 12/24 apr. 1859, p. 126.
[80] *Ibidem*... nr. 32, 17/29 mart. 1859, p. 126.

Astăzi când cenzura a răposat, dimpreună cu Regulamentul Dezorganic, nu s-ar putea oare umple acele locuri albe, măcar cele mai importante?... În nr. 28/1857, se publicau informaţii despre descoperirea unei bande de hoţi, care acţionau „pe picior mare". Azi , când putem vorbi ţi scrie mai liber, publicul, cu drept cuvânt... are drept a şti ce rezultat a avut cercetarea acelor hoţi"[81].

La 4/16 aprilie 1859, „Românul" publică următoarea telegramă, trimisă de către Ştefan Golescu:

„Paris, 2/14 aprilie 1 oră 25 minute după amiază
Ministrul Afacerilor Streine la Bucureşti.

A doua conferinţă a fost ieri. Îndoita alegere a prinţului Cuza, recunoscută curat şi simplu de către cinci puteri"[82].

Într-un Supliment din aprilie, Matei Millo răspunde lui Prijbeanu, printre altele: „nu numai că ţi-ai garantat garanţia, aruncând orice pagube pe spatele mele, dar terminându-te să nu vă rămâi dator cu o sumă simţitoare, la finalul Antreprizei, te inaugurezi păstrându-ţi dreptul de a-ţi retrage garanţia chiar în cursul sezoanelor.

Ai refuzat de a-mi avansa din acei faimoşi 5000 de galbeni, chiar o mică sumă de 30, ce am avut obrăznicia a vă cere la o necesitate teatrală ce-am avut.... Pentru ce, dar ai dat garanţia?..:... Vrei să te crează oamenii că eşti unul din acei patrioţi pentru care sacrificiurile pentru patrie nu vă costă nimic.... să te proclami de pe înaltul soclului cu 5000 de galbeni, pe care -i suni tare, fără a-l deschide, că patronezi Teatrul Român, că susţii o instituţie naţională, populară.... Ce păcat că, fără nici un ban şi cu munca altuia, pe conta lui, treceai la posteritate de un salvator al artei naţionale, de un Medicis al României, dacă pana perfidă a vreunui fanariot, desigur, căci ei jură pe patria română mai mult decât noi de când Stambulul nu-i mai susţine, nu te-ar fi împins să iscăleşti injurii nedemne, când un român vorbeşte cu alt român, pentru o chestie română"[83]. Replica lui Prijbeanu este publicată, peste două zile, tot într-un Supliment, în care-i reaminteşte că, în urmă cu un an, a fost reclamat la Poliţie de 37 de creditori, unii din Iaşi şi Galaţi[84].

Tot în aprilie, se publică decizia de revenire a lui Ghiţă Enescu în postul de „prezident al Municipalităţii oraşului Piteşti, de unde avusese onoarea de a fi depărtat de guvernul Căimăcămiei vremelnice"[85].

Într-o scrisoare către ziarul „Românul", C. D. Aricescu laudă pe capii regeneraţiunii române pentru meritele lor în timpul Revoluţiei de la 1848 şi al exilului, când şi-au sacrificat averile, familiile şi unii chiar viaţa, luminând Europa asupra „situaţiei noastre politice, asupra ordinei şi drepturilor noastre şi asupra serviciilor ce românii au adus civilizaţiei şi Europei în seculii de glorie şi de independenţă naţională; ei au avut curajul a demasca protectoratul amăgitor şi a arăta Europei oficiale şi democratice toată goliciunea colosului cu capul de aramă şi cu picioarele de lut".

---

81 *Ibidem*... nr. 38, 31 mart. / 12 apr. 1859, p. 151.
82 *Ibidem*... nr. 41, 4/16 apr. 1859, p. 157.
83 *Supliment al ziarului Românul*, marţi, 7/19 apr. 1859, p. 1.
84 *Ibidem*, joi, 9/21 apr. 1859, p. 1.
85 „*Românul*", an III, nr. 45, joi, 16/28 apr. 1859, p. 175.

Introducerea aceasta este făcută pentru a demonstra că doar ei, care cunosc „păsurile şi trebuinţele românilor", „unind la capacitatea, moralitatea, energia, curajul şi încrederea publicului, au şi dorinţa şi ştiinţa şi putinţa a îndrepta relele trecutului şi a da României o impulsiune şi o direcţiune, care să o conducă la neatârnare, la glorie, la fericire.... Ei au dat necurmate şi invederate probe de un patriotism înfocat şi luminat, de o nobilă neinteresare, de o perfectă neatârnare, de o complectă abnegare, de un profund devotament către patrie şi către principiul de Unire, încarnat în alesul a cinci milioane de români.... Numai cu asemenea bărbaţi, alesul românilor de la 24 Ianuarie îşi poate împlini, cu seriozitate, misiunea sa de regenerare a României şi a-şi ajunge pe deplin naţionalul său scop de a ridica patria sa la treapta de neatârnare, de glorie şi fericire la care o ridicaseră Ştefan şi Mihai, ale căror coroane ilustre şi glorioase s-au întrunit, azi, asupra capului lui Alexandru Ioan I"[86].

Conservatorilor, oamenilor trecutului, le acordă puţină importanţă, dar nu uită să-i atace: „Oamenii trecutului sunt condamnaţi.... de faptele lor, a aplica, azi, ei Convenţia este a o paraliza, a compromite cauza sacră, a desconsidera guvernul de la 24 Ianuarie în ochii Naţiei ţi ai Europei.

Vii cu vii, morţii cu morţii"[87].

La **Piteşti**, D. Antonescu s-a ocupat de strângerea de fonduri pentru ridicarea unui monument închinat lui St. Marc Girardin şi tuturor străinilor, „cari au apărat cauza noastră". El şi Teodor Brătianu au oferit câte 31 de lei şi 20 de parale[88].

La sfârşitul lunii aprilie, C. D. Aricescu arată că Adunarea Ad. Hoc a României a stabilit la propunerea lui Ion Brătianu, să se tipărească lucrările acestei Adunări, cu care au fost însărcinaţi: Ioan Brezeanu, Ivaşcu şi Aricescu, care s-au achitat de sarcină până la şedinţa nr. XI, după care Caimacamul Alexandru Ghica a sistat finanţarea. Având în vedere că trei din actualii miniştrii: C. Creţulescu, Ioan Cantacuzino şi Gr. Filipescu au fost membrii ai Adunării Ad-Hoc, propune să se continue tipărirea: Au, dar, întreită datorie, ca deputaţi, ca miniştrii şi ca români a susţine măcar dumnealor propunerea de a se libera un fond din Casa Centrală, fie chiar cu împrumutare, pentru terminarea tipăririi"[89].

Cetăţenii din Curtea de Argeş şi un anonim au donat 124 de lei pentru medalia sau monumentul închinat străinilor filoromâni[90].

C. D. Aricescu protestează împotriva unui decret domnesc, care lăuda moralitatea secretarilor districtelor: Vâlcea, Romanaţi, Gorj şi Muşcel, arătând că secretarul de Muşcel, Grigore Racoviceanu a făcut diverse afaceri oneroase, cerând destituirea lui[91]. În articolul: **Situaţiunea**, Ion C. Brătianu face un apel la colegii de Cameră să se unească şi să înceapă opera legislativă necesară regenerării patriei:

„Din ziua deschiderii Camerei, se văzu că ea se compune mai mult de luptători decât de legislatori; şi fu împărţită îndată în două tabere, care deşi în număr foarte inegal, însă nimeni nu putu tăgădui puterea minorităţii, putere ce se trăgea din tăria convingerilor sale şi din credinţa ce avea că naţia este cu dânsa. Lupta fu crâncenă şi numai

86 *Ibidem*... nr. 50, 28 apr. / 10mai 1859, p. 195.
87 *Ibidem*.
88 *Ibidem*, p. 196.
89 *Ibidem*... nr. 51, joi, 30 apr. /12 mai 1859, p. 199.
90 *Ibidem*... nr. 52, sâmbătă 2/14 mai 1859, p. 209.
91 *Ibidem*... nr. 53, marţi, 5/17 mai 1859, p. 210-211.

intervenţia Dumnezeului României, care aruncă numele domnului Moldovei între dânşii, cruţă românilor calamităţi ale cărora consecinţe nimeni nu le putea prevedea. Alexandru Ioan I, ridicându-se pe tronul României, ne trase din marginea prăpăstiei şi trebuie să devină pentru noi toţi simbolul Unirii, nu numai al Principatelor, ci şi a oamenilor.... acum, când stindardul României fâlfâie de patru luni în mâinile lui Alexandru Ioan I şi l-au salutat cu amor şi entuziasm toţi românii şi Europa liberală întreagă l-au recunoscut..... acum, că avem o patrie liberă.... simpatiile noastre pentru cutare sau cutare trebuie să dispară.....acum că am avut vreme să ne convingem că actul de la 24 Genarie este irevocabil, că este tare ca destinul şi nu se poate desfiinţa decât cu sfăşierea patriei, noi, toţi deputaţii de orice partid.... să uităm în ce tabără am combătut ca partizani şi să nu ne aducem aminte decât de misia ce ne mai rămâne, misia sublimă, misie de legiuitori care, de vom împlini-o cu conştiinţă, vom merita, încă, de patrie"[92].

În acel moment, fiindcă era în curs un război european, Brătianu era contra unui prinţ străin, cum fluturau unii conservatori această propunere, şi o argumenta, în felul următor:

„Când ceream, la Divanul Ad-Hoc, un prinţ strein, nu era pomeneală de rezbel şi speram c-o să avem timp d-al familiariza niţel cu ţara şi d-a o organiza, până la izbucnirea unui rezbel.... Dar cine vă poate crede, domnilor, că voiţi înarmarea ţării, ţăria şi mărirea ei? N-aţi declarat-o de o mie de ori că n-o doriţi, că nu o voiţi sau cum ziceţi dumneavoastră că nu credeţi că se poate?... nu mai răspândiţi neîncrederea şi discreditul asupra ordinului politic....cereţi şi ajutaţi la aplicarea **Convenţiei**; cereţi şi ajutaţi la înarmarea ţării, ocoliţi tronul lui Alexandru Ioan I, nu ca să-l săpaţi, ci ca să-l sprijiniţi; nu ca să-l amăgiţi, ci ca să-l luminaţi; nu ca să faceţi dintrânsul instrumentul unei clase pentru apăsarea celorlalte clase, ci să-i daţi inimă, curagiu de iar lipsi, ca să devină eroul, mântuitorul poporului român. Aceasta este calea şi singura cale ce poate conduce Naţia Română la unitatea ei şi a-i da rangul ce i se cuvine, ce-i este destinat în societatea europeană şi, d-astă dată, prin singurul nostru merit.... intraţi pe drumul drept.... că în curând veţi rămânea pustii în somptuasele voastre palaturi.... căci societatea română este astăzi do-potrivă setoasă de **naţionalitate, de libertate, de dreptate şi de stabilitate**"[93].

Piteştenii, prin D. Apostolescu, au mai strâns alţi 282 de lei, adunând un total de 8692 de lei şi 12 parale, pentru monumentul ce urma să se ridice prietenilor străini ai României[94].

La 23 mai / 4 iunie, C. D. Aricescu, în articolul: **Starea de faţă**, polemizând cu ziarul „Dâmboviţa", susţine că, în perioada unui guvern constituţional nu sunt permise abuzurile din vremea despotismului, când domina „arbitrariul şi zapciul". „Dumneata ştii din sperienţă că legile cele bune degenerează în mâini viţioase.... Oare regulamentul, afară de chestiile de principiu, nu era o şartă liberală? Ce-l făcu atât de odios românilor? Cei însărcinaţi cu aplicarea lui. Oare pravila lui Caragea, afară de articolii viţioşi şi barbari, nu este o legiuire bună, aplicată de bărbaţi competenţi şi probi?.... d-nii miniştri ar fi mai dispuşi să suprime libertatea presei, ca să scape de un control just şi sever.... Dar nu se gândesc oare că toate libertăţile asigurate de

---

[92] *Ibidem*... nr. 57, joi, 14 /26 mai 1859, p. 226.
[93] *Ibidem*... nr. 58, sâmbătă 16/28 mai 1859, p. 230.
[94] *Ibidem*, p. 231.

Convenţie.... sunt zero fără libertatea presei? Căci ea e singura garanţie valabilă sine qva non a tuturor celorlalte libertăţi.

Opiniunea publică este **tribunalul suprem** la care apelează azi toţi şi înşişi d nii miniştrii, când au vre-o prigonire cu vre-un publicist sau cu vre-un cetăţean...."[95] După această pledoarie pentru libertatea presei, Aricescu recomandă guvernului:

„Grăbească-se ministerul a da satisfacere plângerilor drepte şi legale, prin acte de justiţie, primind consiliul cel logic şi naţional ori de unde ar veni, privegheze cu nedormire asupra esactei executări a legilor, aplicate de bărbaţi competenţi şi probi şi cunoscuţi ca astfel după faptele şi trecutul lor şi pedepsească, cu toată severitatea legilor, pe cei ce se abat din datoriile lor ca focsioneri şi cetăţeni, răsplătind totodată meritul şi probitatea în persoana celor buni şi fie sigur ministerul atunci de simpatiile noastre şi de concursul celor oneşti"[96].

I. Dimitrescu, administratorul districtului Argeş, la 9 mai 1859, din dispoziţia guvernului, informează pe subadministratorii din subordine şi pe poliţaiul oraşului Piteşti „de profesia mea de credinţă şi sentimentele ce hrănesc şi simt: Ca român, a lupta pentru ameliorarea şi prosperitatea României.... Iar ca administrator, mă voi sili a corespunde la încrederea guvernului şi la dorinţa generală a publicului, voi privi pe toţi do-potrivă în faţa legilor, voi face a se respecta drepturile fiecăruia în districtul ce mi s-a încredinţat. Voi fi neamic neîmpăcat al despotismului, al arbitrariului, al abuzului şi al tot viţiului; voi veghea ca toţi funcţionarii Administraţiei să-şi îndeplinească cu moralitate şi activitate datoriile lor.... În ceea ce priveşte lucrările urgente pentru noua organizare.... voi fi cel mai energic şi cel mai călduros esecutor....

În sfârşit, prin concursul şi sprijinul funcţionarilor publici ş-al cetăţenilor patrioţi şi luminaţi ai acestui district **Argeş**, *a cărora bună reputaţie este atât de mult recunoscută de toată ţara şi în străinătate*, voi contribui a să propăşi în toată populaţia acestui district *amorul patriei şi simţul naţional* ca, astfel, fiecare, cu puterile sale morale şi materiale, să sprijine, alături cu alesul domnitor al Principatelor Unite, Alexandru Ioan I, drepturile noastre de naţionalitate şi de autonomie, de independenţă şi de libertate"[97].

Ion C. Brătianu, în articolul: **Împrumutarea**, arată că, în luna martie, la cererea guvernului, minoritatea a votat cu entuziasm împrumutul de opt milioane, crezând că va fi folosit pentru înarmarea ţării. Guvernul s-a dovedit a fi efemer, iar noii miniştri „au dat foarte puţin pentru înarmare, mai puţin ca lucrătorii francezi de la 1848, care-au dat tot câştigul lor pe 15 zile de lucru"[98]. În continuare, Brătianu declară: „boierii de glorioasă memorie, turcii, muscalii, austriecii, toţi ne-au cerut bani.... şi nimic nu s-a glorificat pentru aceasta, ca să fac fapte mari. Împrumutarea nu putea, dar deveni o faptă mare decât dacă ne dovedeaţi că d-nii miniştrii sunt de talie a face cu acele opt milioane fapte mari.... d-am fi siguri că glasul ei este al miniştrilor, am lua libertatea...... a le zice: adăugaţi oştirea cu una a treia? **Nu**. Adusărăţi puşcile pentru care se luaseră dispoziţii încă din februarie şi martie? **Nu**. Turnata-ţi tunurile pentru care se şi găsiră mijloace? **Nu**. Luata-ţi măsuri a organiza atelieruri pentru alegerea

[95] *Ibidem*... nr. 61, sâmbătă 23/4 iunie 1859, p. 242-243.
[96] *Ibidem*, p. 243.
[97] *Ibidem*, p. 247.
[98] *Ibidem*... nr. 63, joi, 28 mai / 9 iunie 1859, p. 249.

armelor, pentru facerea lor, chiar şi pentru confecţionarea muniţiilor?.... Nu. Şi să nu răspundeţi că n-aţi avut bani....

Cine a auzit pe vre-o cocoană mare, pe vre-un boier mare că nu i-a primit pensia de câte o mie de galbeni pe an? Ce serviciu public a stat din lipsa banilor, ca să putem crede că Vistieria ţării este zleită? Unde sunt banii monastirilor închinate şi neînchinate?....Unde sunt milioanele mănăstirilor brâncoveneşti? Sfântul mitropolit, sfinţii episcopi redus-au cheltuielile, ce sunt de sute de mii pe an, ca să putem crede că, casele publice sânt într-adevăr grele?

Dumneavoastră , d-lor miniştri, fosta-ţi vreodată siliţi d-a aştepta retribuţia ce vi se cuvine ca ministru, câte cinci-şase luni, câte un an, cum s-a întâmplat în alte state în timpi de crize, cum se întâmplă foarte adesea în Turcia, chiar pentru soldaţii de rând? Sânt, dar, bani pentru luxul cocoanelor? Sânt bani pentru plăcerile boierilor? Sânt bani pentru milosteniile prea sfinţilor? Sânt bani pentru zidiri somptuase? Sânt bani ca să se plătească datoriile turcilor, muscalilor, austriecilor? Sânt bani pentru ca să se risipească cu sutele de mii în pogoane? Sânt milioane, în sfârşit, ca să trimitem în milă călugărilor greci? Şi nu sânt bani pentru a arma ţara, pentru a-i asigura stabilitatea, independenţa, onoarea?

Cum, domnilor miniştri, aţi crezut că naţia română, care a putut plăti sute de milioane ca să hrănească pe streini, apăsătorii săi, şi s-alimenteze luxul celora ce o dezonorau, n-o să fie în stare să plătească, cu inima voioasă, arma ce va asigura existenţa sa naţională? Nu, d-lor, n-aţi crezut-o, demnitatea mea de român se revoltă şi protestez din toată energia sufletului meu contra credinţei dumneavoastră "[99].

În articolul: **Chestia monastirilor închinate**, C. D. Aricescu dă dreptate lui C. A. Rosetti, care a îndreptat eroarea ministrului Cultelor, „care a susţinut că mănăstirile închinate sunt nişte „aşezăminte cu totul independente de guvern". Corespondentul din Câmpulung arată că: „Programul de la 1848 voi să garanteze acest drept uzurpat, proprietatea, rămâind în proprietatea adevăratului poseseor, care este Statul.

Ţara, prin guvernul său, va plăti tributul de eleimosină la Sfintele Locuri, fără a se lipsi indigenii de dreptul lor legitim...

Aşa dar... ţara, prin reprezentanţii săi, are dreptul a dezlega această chestiune... dacă suntem autonomi... nimeni nu se poate amesteca în drepturile noastre, ca stat suveran şi autonom"[100]

Într-un alt articol - **Doi zapcii şi un ispravnic sub regimul constituţional**, C. D. Aricescu arată că Mihai Apostolescu, cel ce, în anul 1855, a spoliat 85000 de lei din Plasa Teleorman, judeţul cu acelaşi nume, acum, face acelaşi lucru, în satul Poiana din Muşcel. Administratorul Giani Plopeanu, dat de trei ori în judecată pentru furturi şi jafuri, e administrator în Plasa Câlmăţui - Teleorman, fiind ocrotit de către administratorul judeţului, maiorul Ion Greceanu. D. C. Băbeanu, arendaşul moşiei Vârtoapele de Sus - Teleorman, împilează pe săteni. Autorul articolului cere Ministerului de Interne să se ia măsuri împotriva autorilor acestor abuzuri[101]

În articolul - **Apel la consciinţa naţională**, Ion C. Brătianu începe prin a arăta cauza entuziasmului de la 24 Ianuarie: „naţia română era dominată la 24 Genarie... d-o

---

[99] *Ibidem*... nr. 64, sâmbătă, 30 mai / 11 iunie 1859, p. 353-254.
[100] *Ibidem*... nr. 63.... p. 251.
[101] *Ibidem*... nr. 65, marţi, 2/14 iunie 1859, p. 258.

idee mare: emanciparea şi regenerarea sa naţională... entuziasmul fu în culmea sa în minutul când, cu singura sa suflare, învinse acel trecut ce o ameninţa acum [şi] în viitor şi putu pe aripile patriotismului său, ridica pe tronul României pe acela ce voi ea, pe acele care-l crezu demn d-a prezida la reconstituirea libertăţilor politice şi naţionale.

Conştiinţa, dar, a naţionalităţii şi a demnităţii sale, instinctul de conservare şi de libertate deteră poporului român puterea şi energia d-a lupta şi triumfa; triumful îi dete entuziasmul, întra-te cuvunte, cauza entuziasmului de la 24 Genarie era chiar virtuţile poporului"[102]. În continuare, face un istoric al luptelor strămoşilor, începând cu secolul al XIV-lea, mulţumind înaintaşilor:

„Binecuvântată fie-vă cenuşa, eroici străbuni ai noştri, cari prin virtuţile voastre, prin sacrificiu sângelui vostru, aţi putut ridica gloria patriei atât de sus, încât seculii n-au putut-o întuneca şi astăzi răsfrângându-să asupra noastră, ne arată înaintea Europei ca demni de solicitudinea ei"[103].

După ce face comentarii asupra capitulaţiilor şi asupra încălcării lor de către Turcia şi Rusia, se întreabă ce ne mai trebuie pentru a intra în compania popoarelor libere şi răspunde: „Să intrăm prin propriile noastre opinteli, prin stăruinţa noastră, prin aplicarea noastră de tot minutul la interesele patriei, în sfârşit, prin sudoarea frunţilor noastre în posesia virtuţilor din timpii eroici ai lui Mircea, Vlazii, Ştefan, Mihai şi Buzeşti.

La lucru, dar, fraţilor, şi Dumnezeul României va sufla necurmat asupra noastră entuziasmul şi curajul, ce unii, în slăbiciunea lor, au bănuit că sar fi stins în inimile noastre, după 24 Genarie"[104].

În articolul - Ministrul constituţional, C. D. Aricescu face o critică asupra ministrului de interne care n-a ţinut seama de rapoartele repetate ale administratorului de Argeş, Teodor Brătianu, privind înlocuirea unor subadministratori şi a poliţaiului din Piteşti, G. Petrescu, cu D. Buzoianu. După ce a respins de două ori numirea lui Petrescu, iar ministru de interne la reintegrat în funcţie, Teodor Brătianu îşi dă demisia[105].

Ziarul „Românul", în perioada august 1857 - iunie 1859, scoate în evidenţă rolul argeşenilor şi muşcelenilor în conducerea luptei pentru Unirea Principatelor şi mai ales a fraţilor Goleşti, a fraţilor Brătianu şi a fraţilor Creţuleşti. În acelaşi timp, este evidenţiată şi lupta cetăţenilor din Piteşti şi Câmpulung. Dintre piteşteni, s-au remarcat: protopopul Nicolae Constantinescu, Alecu Petrescu, Drăghici Budişteanu, Eftimie Nicolau şi Dumitru Antonescu. Câmpulungenii s-au reliefat, în masă, la primirea cavalerului sard Benzi.

Prin funcţiile şi activitatea lor, ei au jucat un rol predominant în Adunarea Ad-Hoc, remarcându-se: Nicolae şi Ştefan Golescu, Ion şi Dumitru Brătianu, Al. G. Golescu, Scarlat Turnavitu.

În primul guvern al Ţării Româneşti, Nicolae Golescu a ocupat Departamentul Treburilor din Lăuntru, iar Dumitru Brătianu Externele. Ca membru al delegaţiei muntene ce prezentase lui Cuza actul alegerii sale, Ştefan Golescu arată buna primire

---

102 *Ibidem*... nr. 66, joi, 4/16 iunie 1859, p. 262.
103 *Ibidem*.
104 *Ibidem*... nr. 67, sâmbătă, 6 / 18 iunie 1859, p. 265.
105 *Ibidem*... nr. 68, marţi, 9/29 iunie 1857, p. 270.

pe care le-o făcuseră moldovenii, solicitând fratelui său, Nicolae, să procedeze şi ei la fel cu deputaţii moldoveni ce veneau să-şi felicite fraţii munteni, pentru alegerea făcută.

Nicolae Golescu a pregătit o foarte bună primire lui Cuza, căruia i-a cerut, între altele, o patrie liberă şi independentă. Într-un apel către administratorii de judeţe, le-a poruncit să trateze pe toţi cetăţenii ca egali în faţa legilor, să ia măsuri de corectitudine şi de încetarea abuzurilor.

Ion C. Brătianu şi C. D. Aricescu s-au distins prin numeroase studii şi articole publicate, prin care-şi expuneau concepţiile progresiste, credinţele politice, în care insistau asupra necesităţii respectării libertăţii presei, a încetării abuzurilor şi a unui lucru serios pentru a se da ţării reformele ce trebuiau să consolideze Unirea şi să întărească armata.

Şefii partidei naţionale din Argeş şi Muşcel, în toată această epocă, au fost fervenţi susţinători ai tronului lui Alexandru Ioan Cuza.

POLITICAL ACTIVITY OF ARGEŞ AND MUSCEL CITIZENS REFLECTED IN THE PAGES OF „ROMÂNUL" JOURNAL BETWEEN AUGUST 1857 - JUNE 1859

Abstract

The author shows the importance of the Argeş and Muscel citizens in leading of struggle for Principalities Unity and special the role of the Brothers: Golescu, Brătianu and Creţulescu. From the Piteşti citizens have been remarked, at city stage: the priest Nicolae Constantinescu, Alecu Petrescu, Drăghici Budişteanu Eftimie Nicolau and Dumitru Antonescu. Throught them functions and activity: Nicolae and Ştefan Golescu, Ion and Dumitru Brătianu, Al. G. Golescu have been play a dominant role in the „Ad-hoc meeting". Nicolae Golescu and Dimitrie Brătianu have been ministers of Internal and of Foreign Affairs in the first government appointed by Al. I. Cuza in Wallachia, Nicolae Golescu organized for he a marvelous receive. Ion C. Brătianu and C. D. Aricescu have been distingue through their various papers and contributions published in „Românul" journal.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

UN MANUSCRIS INEDIT CUPRINZÂND O DESCRIERE AMPLĂ A ORAȘULUI PITEȘTI DIN 1860

CONSTANTIN ȘERBAN

În urmă cu mai bine de 12 ani, la 12 06 1988, am primit o scrisoare de la dl prof. Paul I. Dicu împreună cu un volum cuprinzând *Istoria Municipiului Pitești*, apărut, în acea vreme, în Editura Academiei Române, elaborat de acesta, împreună cu încă alți doi profesori piteșteni, Petre Popa și Silvestru Voinescu, cu prilejul întâmpinării sărbătoririi împlinirii a șase secole de la prima atestare documentară a acestei așezări urbane[1]. Citind și conspectând cu plăcere această monografie, n-am rezistat tentației de a face o recenzie pe care am publicat-o relativ curând după aceia în cunoscutul periodic de specialitate *Revista de Istorie* a Institutului de istorie N. Iorga. Cum era și firesc în această recenzie am apreciat în mod elogios, contribuția autorilor la îmbogățirea istoriografiei românești cu o astfel de realizare, printre altele subliniind faptul că lucrarea lor putea fi un exemplu „de modul cum trebuie alcătuită în viitor monografia oricărei localități din țara noastră, care poseda un bogat trecut istoric"[2]. Dar tot în această recenzie, mi-am permis să adaug și unele completări de natură documentară cu privire la originea numelui orașului în sensul că numele orașului provine de la faptul că, „cei care veneau dinspre vest, constatau că acesta era ascuns, *pitit* după niște dealuri, „idee existentă și într-un manuscris inedit din 1860". Foarte curând după publicarea recenziei la 16 mai 1989, dl. prof. Paul I Dicu mi-a adresat o nouă scrisoare[3], în care, printre altele, se arăta mult interesat de acest material documentar semnalat și-mi solicita sursa în scopul publicării celei de a doua ediții a acestei monografii. Drept urmare, mi-am făcut timp în lunile ce au urmat și am copiat atunci integral textul acestui document aflat în fondurile Bibliotecii Academiei Române, urmând ca, ulterior, să-l expediez la Pitești, cu prima ocazie. Dar în iarna anului 1989, au intervenit evenimentele epocale din decembrie care au pus capăt regimului totalitar comunist, înlocuindu-l pe acesta cu un regim democratic de tip vest-european, aflat în prezent în plină desfășurare. De asemenea, imediat după 1990 oferindu-mi-se un post didactic la Universitatea „Ștefan cel Mare" din Suceava, în mod obiectiv, am întrerupt temporar legăturile cu colegii și prietenii din Pitești, până în urmă cu doi ani, 1998, când le-am reluat, participând din nou la sesiunile științifice ale Muzeului Județean Argeș. Recent la Câmpulung Argeș, colegul și prietenul meu dl.

---

[1] Paul C. Dicu către Constantin Șerban, *Corespondența. Arhiva personală*, 29 iunie 1988, Pitești.
[2] Vezi „Revista de istorie", nr. 1/1989, p. 97-100.
[3] Paul C. Dicu către Constantin Șerban, *Corespondența. Arhiva personală*, 16 mai 1989, Pitești.

Vasile Novac mi-a făcut o nouă invitaţie de a participa la actuala sesiune de comunicări ştiinţifice anuale ce se ţine în aceste zile aici la Piteşti. Astfel a redevenit actuală posibilitatea de a face cunoscut public, într-un cadru ştiinţific organizat, conţinutul acestui document foarte valoros, după părerea noastră, pentru toţi cei care sunt interesaţi de trecutul oraşului Piteşti.

Despre ce document este vorba, ce cuprinde acesta, ce valoare ştiinţifică are şi cine este autorul lui, sunt câteva întrebări la care voi răspunde, cu deosebită plăcere. Manuscrisul la care ne referim se află în fondurile documentare ale Bibliotecii Academiei Române din 27 februarie 1896, provenind din arhiva Ministerului Domeniilor, Direcţia Statisticii Generale. El se afla inclus într-un miscelaneu, în folie, redactat cu scriere chirilică şi latină de diferite mâini, şi cuprinde mai multe date statistice şi economice alături de încă alte 12 piese similare referindu-se la „districtele Romanaţi, Ialomiţa, Vlaşca, Râmnicul Sărat, Muscel şi Plasa Olt din districtul Argeş"[4]. Acest miscelaneu a fost, de altfel, semnalat specialiştilor, prima dată, în 1931 de Ion Bianu filolog, prof. univ. academician şi G. Nicolăiasa, bibliograf într-un catalog al manuscriselor româneşti aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române[5].

Manuscrisul privind oraşul Piteşti în 1860 este redactat cu scriere latină pe hârtie albastru deschis, şi cuprinde bogate ştiri de natură istorică, economică, administrativă, religioasă, sanitară folclorică şi etnografică. Cele mai vechi ştiri cu caracter istoric, sunt din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, despre care se scrie că acesta venea, toamna, la viile sale din dealul Piteştilor, apoi din epoca regimului fanariot când după părerea autorului, oraşul Piteşti a devenit capitală de district. În ceea ce priveşte anul 1821 se arată în manuscris, că Tudor Vladimirescu a fost adus de la Goleşti la Piteşti şi încarcerat în casele lui Pavel Rătescu şi ulterior a fost transportat la Târgovişte unde a fost asasinat. Cât priveşte implicarea piteştenilor în revoluţia din 1848, se arată că mulţi dintre localnici au fost arestaţi în acea vreme şi închişi la mănăstirea Văcăreşti de lângă Bucureşti. În fine că piteştenii au înaintat , în 1858 un protest puterilor europene, care semnaseră tratatul de la Paris din 1856, după încheierea Războiului Crimeei în care condamnau atitudinea „locotenentului princiar" de fapt Căimăcămiei celor trei instaurată la conducerea Ţării Româneşti după Căimăcămia lui Alexandru C. Ghica[6].

În continuare, se face apoi, o descriere amplă a mediului natural din vecinătatea Piteştilor în acea vreme, prezentându-se frumoasele livezi cu fâneţe, păşunile naturale, locurile cultivate cu plante leguminoase, casele oraşului unele răsfirate altele grupate la marginea oborului săptămânal. Se aminteşte, apoi, strada Pescarilor (nume luat de la magaziile cu peşte) care ajungea la capul Târgului, dar care avea un traseu mult ocolit, fapt care aducea multe daune marii majorităţi a localnicilor. În schimb, această situaţie aducea mari beneficii negustorilor posesori de prăvălii de-a lungul acestei străzi. Pentru a îndrepta lucrurile locuitorii au adresat o cerere lui Ion Livaditu, inginerul ocolului de a deschide şi alte străzi de-a lungul străzii Pescarilor,

[4] Biblioteca Academiei Române, Secţia manuscrise, ms. 922.
[5] Ion Bianu, G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriselor româneşti. Biblioteca Academiei Române*, vol. III, nr. 726-1061, Craiova, 1931, p. 129-130. Biblioteca Academiei Române, Secţia manuscrise, ms. 922, f. 77 r.
[6] *Ibidem*, f. 77 v.

dar domnitorul Barbu Știrbei a respins cererea lor pentru a proteja interesele unor pături avute din oraș.

Apoi, cu multe amănunte este prezentată partea de vest a orașului aflată pe o suită de dealuri, așezate în terase, unde se aflau atunci cimitirele catolic și protestant. Cu acest prilej autorul explică etimologia numelui orașului Pitești, care ar proveni din termenul pitit, ascuns, cum apărea acesta tuturor acelora care veneau în oraș dinspre vest[7]. De asemenea, se motiva faptul de ce orașul s-a întins mai mult către nord decât spre vest; spre nord se aflau izvoare cu apă bună de băut, în schimb terenul de la sud și vest era lipsit de izvoare de apă. De altfel, autorul descrierii arată că această zonă defavorizată în apă potabilă era formată dintr-un teren nesănătos plin de băltoace cu apă verde răspânditoare de miasme, și care nu seacă nici în luna lui cuptor. În privința apei potabile, în acea vreme, la Pitești, aceasta se obținea de la cele trei fântâni aflate pe platoul de vest și din râul Argeș. Oricum despre apa ce s-ar putea procura din puțuri, se știe -se afirma în această descriere- că în general, puțurile din Pitești dau apa sălcie[8].

O altă problemă dezbătută de autorul descrierii se referă la embaticari și embaticuri. După părerea acestuia, taxa embaticurilor era atunci prea mare pentru localnici. Se dau apoi, unele date statistice; de ex. se arată că, în 1860, erau la Pitești 1239 de case[9], dintre care 12 biserici, între care una armeană și o sinagogă. Acestora li se adăuga și schitul Beștelei, în acea vreme închis de călugărul grec care-l administra și cheltuia veniturile acestuia nedând socoteală nimănui, nici chiar autorităților orașului.

Interesante sunt apoi, datele de natură demografică. Pe lângă localnici, în marea lor majoritate români, în oraș, se aflau și mulți străini precum: bulgari, sârbi, germani, unguri, armeni, israeliți, și țigani[10]. Aspectul fizic al românilor este , astfel, prezentat „sunt de talie medie, mai toți au ochii căprui sau negri, corpul, trăsăturile feței bine proporționate, sunt bruneți;" cât privește pe sârbi și bulgari aceștia aveau ochii albaștri, și părul galben, fața blondă. În privința ocupațiilor afirma că toți se ocupă cu specula de moșii luate în arendă, cu vie; dau bani cu dobândă, vând produse coloniale. Alții erau meseriași, (dulgheri, zidari, abagii, boiangii, cojocari, fântânari, tăbăcari), în schimb , germanii erau: (tâmplari, croitori bărbătești, cizmari comercianți se băuturi, lumânărari, săpunari și ceasornicari orologieri). Despre unguri, se spune că se ocupau cu meseria de fierari, dogari și funieri, israeliții se ocupau cu speculații de mică anvergură, cumpărau ouă de găină, piei de iepure; unii făceau și arendășie, alții erau chiar croitori de dame și de cavaleri, vindeau veșminte de gata, unii erau tinichigii, sticlari pietrari de construcții, samsari și colportori (negustori ambulanți). Despre armeni se prezintă fizicul lor și anume erau bruneți, cu nasul mare, și vorbeau în casă turcește. Aceștia aveau fete și neveste frumoase iar ca profesie erau tutungii, cafegii, și lipscani (vindeau marfa adusă de la Lipsca). Cât privește pe țigani, aceștia erau servitori, lăutari fierari-potcovari și dulgheri. Despre români, datele sunt mult mai

---

[7] *Ibidem*, f. 78 r.

[8] *Ibidem*, f. 79. Probabil 6195 locuitori. În 1832 orașul avea 773 case 853 familii și o populație de 3914 din care 2102 bărbați vezi DACI Vornicia din Lăuntru 2885 (2146) 1831 f. 101, în 1843 au fost consemnate la Pitești 800 familii vezi Biblioteca Academiei Române ms. 2709 f. 35. în 1860 după statistica oficială au fost înregistrate la Pitești 1889 clădiri din care 1212 private și 27 publice și 7229 locuitori, vezi, „Analele statistice și economice" 1860 f. 99, 123.

[9] Biblioteca Academiei Române, Secția manuscrise, ms. 922, f. 79 v.

[10] *Ibidem*, f. 80.

ample, în sensul că se arată, mai întâi meseriile lor şi anume: băcani, cârciumari, pescari, măcelari, rachieri, cherestegii, arendaşi, negustori de vite, şi de producte, tâmplari dulgheri, cămătari, dogari, fierari, armurieri, lăcătuşi, argintari, sticlari, pictori de icoane, şi de biserici, tabaci, cizmari, cojocari curelari, croitori, şepcari, legători de cărţi, lumânărari, brutari, simigii, morari, bărbieri, zidari, cărămidari[11].

Despre alimentaţia piteştenilor, se arată că în general, aceştia se hrăneau cu carne şi pâine, tăiau boi şi vaci, afară de vite mărunte şi păsări, dar clasa săracă se hrănea cu mămăligă, lapte, legume. Pentru gospodăriile lor piteştenii cumpărau vaci de la păstorii, care vara, îşi păşteau vacile pe platourile aflate în proprietatea municipalităţii.

Tot atât de interesante sunt şi ştirile despre condiţia juridică a femeii la piteşteni. Astfel la români, unguri, germani, israeliţi şi ţigani femeia era considerată în menaj ca o amică, ca o egală a bărbatului[12]; în schimb, la bulgari, sârbi, albanezi, armeni, femeia era considerată mai puţin decât o companie a bărbatului: ca urmare a faptului că bărbaţii din această categorie se prevalau de prerogativele pe care le aveau semenii lor din părţile Orientului.

În privinţa piteştenilor mai avuţi se arată că aceştia îşi petreceau timpul în cafenea, în carnaval, la balurile mascate şi prin case când la unii când la alţii, iar meseriaşii îşi petreceau vremea liberă prin cafenele, prin cârciumi, ca şi salahorii şi servitorii.

Autorul acestei descrieri mai face comentarii asupra unor trăsături specifice românilor piteşteni din acea vreme, în sensul că acestora le plăcea „serviabilitatea practicată de sârbi, bulgari şi albanezi". Ce pierdem -spuneau aceştia- de a coconi pe unul şi pe altul; românilor plăcându-le tămâia, (adică tămâierea, adică linguşirea), ne dau ce cerem pe dată ce-i linguşim"[13]. Tot aşa, se mai spune, în afaceri era obiceiul de a curteni pe dregători pentru a se obţine de la aceştia tot ce voiau. De aceia în timpul alegerilor, aceşti linguşitori îşi dădeau votul lor aceluia pe care-l voia prefectul districtului.

În privinţa datinilor proprii ale piteştenilor, se afirmă că la sărbătorile Paştilor, era obiceiul ca locuitorii să se legene în dulapuri, iar la sărbătorile Rusaliilor, să admire pe ţiganii cu pinteni la opinci sub numele de căluşari care dansau pe uliţe, interpretând jocurile romanilor din antichitate, ilustrând răpirea sabinelor.

În expunerea sa, autorul acestei desorieri, se referă şi la cultivatorii de pământ, la piteştenii care trăiau în cele trei cătune din preajma oraşului. Deşi aceştia obţineau produse destinate prin excelenţă pentru consum în gospodărie, ei se mai ocupau şi cu cărăuşia de nisip, cărămidă, lemn de construcţii şi de foc. În privinţa şeptelului de care dispuneau piteştenii în acea vreme, acesta se compunea din boii brutarilor, ceva mai bine hrăniţi, şi îngrijiţi, din boi mici şi slabi ca şi vacile ce le sacrificau pentru mâncare. În fine din bivoliţe, al căror lapte era de preferat în locul celui de vacă, pentru că nu avea substanţă caşinoasă; oile şi caprele se aflau în număr mic la cultivatori. O notă aparte o constituie ştirea despre cabaline. Astfel, caii de ţară erau folosiţi la transporturi, dar şi la călărie. În privinţa transportului piteştenii mai avuţi aveau caleşti

[11] *Ibidem*, f. 80 v.
[12] *Ibidem*.
[13] *Ibidem*, f. 81.

şi droşci la care înhămau cai aduşi din Transilvania cum, şi pe acei născuţi în ţară şi îngrijiţi la herghelia lui Teodor Brătianu din satul Tigveni, plasa Topologului, cunoscut crescător de cai de călărie, vânduţi adesea cu 400 de ducaţi perechea,[14] o sumă destul de mare în acea vreme.

În descriere, sunt ştiri şi asupra modului cum se îmbrăcau piteştenii atunci. Aceştia erau toţi „investiţi" europeneşte, afirmă autorul şi rar se mai vedea câte o giubea prin oraş. Până şi cultivatorii căutau să-i imite pe cei avuţi purtând îmbrăcăminte împestriţată (adică şi după moda veche şi cea nouă europeană).

Din această descriere, nu lipsesc nici amănuntele relativ la grădinile din gospodăriile piteştenilor, care în afară de pomi roditori şi flori mai erau pline de legume de tot felul sau „zarzavaturi" după numele lor turcesc (zarzavat = verdeaţă), cultivate pentru consumul propriu. În schimb, culturile în mare al acestor legume se făceau de către bulgari şi sârbi la marginea oraşului. Atingând această problemă a culturilor de legume, autorul descrierii, face propunerea ca pe viitor, să se creeze la Piteşti, şi o pepinieră dar de duzi, pentru crearea unor ţesături din mătase naturală. De asemenea, tot el propune şi înfiinţarea unei case de cruţare (maison epargue) în sensul de casă de economii, unde, spune el „prisosul câştigului, oricât de mic ar fi, ar putea fi pus la păstrare. În continuare, autorul mai propune şi unele măsuri de sistematizare edilitară, de ex. deschiderea unei noi străzi de la Capul podului peste Argeş care să se îndrepte spre nord către centrul oraşului, cel mai mare dintre proprietarii de terenuri din zonă, Dem Drăgănescu punând la dispoziţia municipalităţii acest teren, pe care să se creeze şi o grădină publică[15]. Tot în cadrul unor înnoiri în viaţa oraşului autorul descrierii mai propune şi ameliorarea căilor de comunicaţie ale acestuia folosindu-se de poziţia centrală pe care o ocupa în nivelul judeţului şi al Munteniei aşezat la întâlnirea dintre zona montană şi cea de câmpie, de unde se făcea legătura cu alte centre urbane precum Târgovişte, Câmpulung, Râmnicul Vâlcii, chiar cu Bucureştii şi schelele Dunării, „acest şir de drumuri ce se reunesc la Piteşti, servesc a importa tot ce este lipsă, nu numai oraşului dar şi locurilor învecinate", afirma acesta. Dar nu numai atât. El insistă şi asupra modernizării acestor drumuri deoarece „proasta stare a drumurilor este o piedică mare la dezvoltarea comerciului"[16]. În acelaşi scop el mai susţinea şi efectuarea unor lucrări de canalizare pentru a face ca râul Argeş să devină navigabil[17]. Tot în scopul prosperităţii economice a oraşului se mai propunea şi valorificarea bogăţiilor naturale din zona urbană şi extraurbană, referindu-se mai întâi, la un zăcământ de mercur despre care se ştia de existenţa lui încă din 1828, când, o parte din el, a fost descoperit şi exploatat pe timpul ocupaţiei ruseşti, apoi despre cărbunii de pământ, care s-ar fi aflat într-un mal al platoului dinspre vest[18]. „Mi-a lipsit timpul şi mijloacele spre mă convinge" afirmă autorul în legătură cu aceste probleme. În încheiere, autorul afirmă că „monumente vechi în Piteşti nu se află" ceea ce înseamnă că această afirmaţie a făcut-o de asemenea din lipsă de timp pentru a se informa în mod temeinic. Altfel ar fi menţionat cele câteva zeci de monumente de cult de rit ortodox vechi încă

[14] *Ibidem*, f. 81 v.
[15] *Ibidem*, f. 82 r.
[16] *Ibidem*.
[17] *Ibidem*, f. 82 v.
[18] *Ibidem*. vezi şi I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Ţării Româneşti 1800-1850*, vol. I., Bucureşti, 1958, p. 415.

din secolul al XVI-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea, apoi numeroasele cruci de piatră din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, apoi clădirile unor instituţii civile precum spitalul de adulţi, şcoala cea veche din prima jumătate a secolului al XIX-lea[19]

Autorul acestei valoroase informări privind oraşul Piteşti în 1860, aparţine unui economist şi jurist de excepţie Ion C. Lerescu în acea vreme raportor de judeţ la Argeş, numit în 1859, printr-un decret la propunerea lui N. V. Creţulescu, ministrul de interne al Ţării Româneşti, de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza[20]. Alegerea sa n a fost întâmplătoare. Născut în 1830, acesta a dobândit studii superioare în tinereţe la Universitatea din Liege, unde a obţinut titlul de doctor în ştiinţe politice şi administrative; o vreme a funcţionat ca profesor de drept comercial şi administrativ la Şcoala de Comerţ din Bucureşti apoi a ocupat funcţii înalte în aparatul ca director de prefectură la Serviciul Statistic al Ţării Româneşti, creat de cunoscutul economist Dionisie Pop Martian (1829-1869), cel care a pus şi bazele a două periodice de specialitate „Analele economice" (1860-1864) şi „Analele statistice"[21] (1860-1869), dar Ion C. Lerescu a fost şi un publicist care a tratat în lucrările sale nu numai probleme economice şi juridice dar şi istorice, tehnice şi chiar literare, publicând în 1855, lucrarea despre „Telegraful Electric" şi Opere Teatrale, în 1861, Elemente de Drept Comercial în 1874, un Codice Penal Român, în 1877, un compendiu de Istorie Universală, Istoria Antică, în 1875, Historia Casei de Austria.

De aceia, această bogată activitate publicistică, pregătirea sa profesională de excepţie, ne îndreptăţeşte să afirmăm că descrierea oraşului Piteşti din 1860 este un material documentar de mare importanţă pentru cunoaşterea trecutului oraşului, la mijlocului secolului al XIX-lea, şi de care trebuia să ţină seama oricine cercetează istoria Piteştilor.

ANEXĂ

1861 ORAŞUL PITEŞTI DESCRIERE DE I. C. LERESCU
(Biblioteca Academiei Române, ms. 922 ff. 77-82 v.)

Până la evenimentele domnilor fanarioţi PITEŞTI era recunoscut sub numele de *satu*. Istoria Principatului nu vorbeşte nimic de dânşii, fără numai în zilele lui Constantin Brâncoveanu, ce avu un fine aşa de tragic, arată că acest domn veni să petreacă toamna la via din dealul Piteştilor şi în Eteria de la 1821, sbirii lui Ipsilanti aduseră pe Teodor Vladimirescu de la Goleşti aici, de unde apoi îl duseră la Târgovişte, unde-l şi asasinară, casele ce au servit de carcere eroului român sunt în fiinţă actuală sunt a lui D. Pavel Rătescu.

În istoria contemporană PITEŞTI se distinse prin marele număr de prizonieri de dăte închisoarei de la Văcăreşti (1848-1849) şi prin protestul dat către puterile

[19] N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România I Ţara Românească*, vol I, Bucureşti, 1970, p. 486-790.
[20] DACI Direcţia generală de statistică, 9/1959, f. 132
[21] Vezi I. D. Lerescu, *Argeş - Curtea de Argeş*, în „Analele economice şi statistice", 1860, p. 122-127, amintită în ms. 922, f. 81 v.

semnatarie tractatului de Paris în contra Locotenentei princiare ce veni după încetarea funcţiunilor lui A. Ghica.

Venind despre Bucureşti, călătorul trebuie să treacă mai întâi pe poduri râurile Doamnei şi Argeşului, care de aici la o distanţă de 50 stânjeni îşi unesc apele. Pe malul drept al Argeşului se întinde o câmpie pe care, luând drept linia de demarcaţiune podurile de care vorbii se află la dreapta câteva livezi de fâneţe, păşuni naturale, şi locuri vage din cari mică parte cultivate de bulgari şi de sârbi cu plante leguminoase, pentru consumare piteştenilor; iar la stânga, se află clădite case, unile răsfirate şi altele grupate şi la extremitate oborul de săptămână.

La unul din grupele de case, conduce un petic de şosea pavată, ce începe de la capul podului şi care dă în strada Pescarilor, aşa numită de la magazinele de peşte sărat, cari se află reunite aici. Această stradă conduce în capul Târgului. Dar pentru că cea mai mare parte a caselor ce compun PITEŞTI sunt situate spre miazănoapte de punctul în care stă strada Pescarilor, şi cetăţenii sunt nevoiţi a face un ocol mare spre a ajunge la casele lor, după ce trec podurile ar fi fost mult mai raţional ca de la capul podului să se fi croit o stradă ţinând puţin spre nord, lucrare la care localitatea nu se opunea, căci după cum am zis tărâmul aici nu este ocupat de nici o construcţiune, şi prin urmare cu primirea proprietarilor sar fi putut da stradei orice direcţiune. Se putea face aceasta şi totdeodată să existe şi comunicaţiunea prin strada Pescarilor, cari ar fi fost injust să sufere locuitorii ce au casele situate spre miazăzi de punctul unde se află strada Pescarilor, precum suferă actual, de mare ocol ce sunt nevoiţi a face proprietarii caselor situate spre miazănoapte de punctul de care este vorba. Ştiu chiar că Dl. Ion Livaditu, inginerul ocolului a făcut şi a susţinut o asemenea propunere, dar Principele Ştirbei respinse cererea cetăţenilor, aprobând dorinţa unei minorităţi neânsemnate compusă de indivizi ce crezui că de se va deschide cealaltă cale, casele lor pierd mult din valoarea lor, magazinele ce au, nefiind vizitate de toţi trecătorii care cu voie fără voie sunt datori să treacă pe la uşa lor, şi cari nu voiau să ţină în seamă că încât un oraş posedă mai multa artere, cu atâta este mai bine, sub toate raporturile.

D'asupra acestei câmpii se desfăşoară un platou ce merge înălţându-se pe nesimţite spre vest. Pe acest platou sunt situate principalele edificie ale oraşului printre cari sunt trei strade mari ce plecau paralel despre sud spre nord, din care cea din mijloc este mai lungă. Mai sunt câteva alte strade ce taie în unghiuri drepte sau ascuţite pe cele de sus. Platoul pe care este sâmburele oraşului este întrecut de altul, tot despre partea despre vest, pe carii se afla *casele după deal* şi unde se termină razia oraşului. Mai vine un al treilea *platou* pe care se află cimitirele catolicilor şi protestanţilor, apoi trei dealuri ce se înalţă gradată: muchia celui din urmă însemnând pe malul drept valea Argeşului.

Mulţi cred că oraşului i s-a dat numirea ce poartă pentru că călătorii venind despre vest, nu văd oraşul, fără numai când *descind* în stradele lui. Oraşul le este ascuns, pititu. Atât câmpia ce se întinde de la râpa Argeşului cât şi *platourile suprapuse*, late despre nord, se îngustează până ce se pierd spre sud, lângă oborul de săptămână unde prin o cotitură, bat apele reunite ale râului Doamnei şi Argeşului formând o singură muchie ce, precât de înaintează spre sud, merge descrescând şi tinde a se confunda cu înălţimea câmpiilor din mediul ţării. Astfel fiind poziţiunea tărâmului pe care este aşezat PITEŞTI este lesne de înţeles că oraşul nu se poate desfăşura decât numai spre nord unde localitatea este şeasă scursă, dotată cu sorginte de apă bună de

băut, în scurt reuneşte toate calităţile ce ar pretinde persoana cea exigentă spre a-şi aşeza locuinţa. Părţile despre sud, est şi vest sunt foarte departe de a reuni aceste îndemânări.

Spre sud şi spre vest tărâmul precum am zis, merge tot înălţându-se este lipsit de sorginte şi prea depărtat de râu, care ar putea suplini lipsa sorgintelor. Pentru unul lor locuitorii au puţuri a căror apă este fadă, sălcie. Spre est este câmpia după râpa dreaptă a Argeşului al cărui tărâm este mult mai jos decât acela ce-l circumvecină, prin urmare câmpia este paludoasă. Pe dânsul se scurg toate apele platourilor, toate necurăţeniile oraşului. De aceea tărâmul este nesănătos, lăculeţele de apă verzi răspândesc miasme. Aceste lăculeţe nici în căldurile lunei lui cuptor nu se usucă cu desăvârşire. Pe lângă nesalubritate se adaugă că fluviul atacă şi surpă continuu malul care este lipsit de cea mai mică operaţiune făcută cu scop de apărare. Pe tot anul Argeşul rupe codri mari din câmpie. Acest plan (platou) deşi basă, nu posedă nici un sorgint: are trei fântâni cu apă dulce. Aceia cari au casele pe dânsul sunt nevoiţi a lua apa de la aceste fântâni sau din Argeş căci naturalmente nu vin în aceiaşi depărtare de toate casele ce aci sunt risipite cât despre apa ce ei şi-ar putea procura din puţuri se ştie că în genere puţurile din PITEŞTI dau apa sălcie.

Aceia din locuitori cari fac case spre sud sau spre vest, sunt nevoiţi prin mari cheltuieli a face despliniri spre a nivela puţin curţile. Aceia ce construiesc pe câmpia despre est fac din contră reâmpliniri, pentru că pavimentul stradelor, mult mai înalt decât curţile caselor fac ca acestea să semene a băltoace. Spre nord acolo unde tărâmul am văzut că reuneşte toate condiţiunile ce persoana cea mai exigentă ar putea pretinde spre a-şi aşeza locuinţa nimeni nu clădeşte. Acest tărâm aparţine schitului Cotmeana, metocul mănăstirii Cozia.

Se ştie că după legile în vigoare, mănăstirile nu mai pot embatica din tărâmul lor. Puţine persoane înainte de 1836 au putut deveni embaticari. Şi chiar acestea se feresc a face construcţiuni cugetând la nestabilitatea fortunelor ce viitorul, din cauza prefecerilor, poartă în sânul său; ei se tem ca copii sau nepoţii lor din vre-o adversitate ce le poate adeveni nu vor putea să răspundă preţul embaticului, Legea declară că dacă un embaticar nu va plăti trei ani preţul embaticului proprietarul tărâmului expropiază pe a lui bastimentelor. PITEŞTII au 1239 case, dintre care 12 biserici, din care una armenească şi o sinagogă. Şi care din cele 10 biserici ale ritului drept credincios este prea puţin spaţioasă în comparaţiune cu populaţiunea. Toate bisericile sunt în partea dinspre sud a oraşului, astfel că multe case vin prea depărtate de dânsele. Pe lângă acestea una dintrânsele numită *schitul Beştelei* este închisă. Egumenul grec de care depinde şade la Bucureşti, cheltuieşte veniturile cu care fondatorii au dotat acest schit cu toate că un nepot al acestora a protestat în contra acestei nedemne conduite a unui religios.

PITEŞTI se zice, a devenit capitala districtului Argeş, sub domnia fanarioţilor. După strămutarea reşedinţei domnilor din Curtea de Argeş la Târgovişte, cel dintâi oraş fu reşedinţa căpitanului districtului. Populaţiunea acestui oraş este amestecată, sunt mulţi Bulgari şi Sârbi apoi vin Germani şi Unguri, Ţigani, Israeliţi şi Armeni. Românii sunt de o talie de medie, mai toţi au ochii căprui sau negrii, corpul, trăsurile figurei bine proporţionate. ei sunt bruneţi. Sârbii şi Bulgarii sunt în genere cu ochii albaştri cu părul galben, cu faţa blondă. Ici şi acolo se întâmplă câte unul să fie brun. Toţi au mare predispoziţiune a se îngrăşa prea mult ceea ce le diformă corpul. Toţi aceştia se speculă

cu moşii în arendă, cu vite, dau bani cu dobândă, vând produse coloniale. Alţii sunt meseriaşi, dulgheri zidari, abagii, boiangii, cojocari, fântânari, tăbăcari. Germanii sunt tâmplari, croitori bărbăteşti, cismari, comercianţi de băuturi, lumânărari, săpunari şi orologeri. Ungurii sunt modisti, ferari, dogari, funieri. Cei mai mulţi Germani sunt catolici, iar Ungurii calvini şi luterani. Israeliţii se aruncă în speculaţiunile cele mici, cumpără ouă de găină, piei de iepure, etc. şi din ei sunt vreo doi arendaşi. Alţii sunt croitori, de dame şi de cavaleri, vând veşminte gata, sunt tinichigii, sticlari, pietrari de bastimente, colportori şi samsari.

Armenii în casele lor vorbesc turceşte. Ei sunt bruneţi şi mai toţi au nasul mare. Soţiile şi fetele lor sunt frumoase. Ei sunt tutungii, cafegii, vând obiecte cumpărate de la bâlciurile din Lipsca. Mai înainte ei se cununau, îşi botezau copii şi se înmormântau la bisericile noastre. dar pentru că murind unul din ei, actualul cap al eparhiei Argeşului prea scrupulos, voi să pedepsească pe preoţii români cari urmând datina, l-au înmormântat oficiind ca la moartea celor drepţi credincioşi; Armenii deşi în număr mic fundază biserica pe care o întreţin cu mari cheltuieli deşi cei mai mulţi sunt săraci.

Ţiganii sunt servitori, lăutari, fierari, potcovari şi salaori. Unii dintre cei emancipaţi mai în urmă negustoresc cu deamănuntul.

Aş crede, aş păcătui de na-ş arăta că cei mai mulţi sunt într-o stare mai deplorabilă de cât când se aflau sub dependenţa economică în care se află încă clăcaşi. Aceasta provine de acolo că la emanciparea lor, guvernul n-a luat nici o măsură pentru asigurarea stării lor.

Cea mai mare parte n-au ştiut a profita de bunurile libertăţii ci s-au lăsat şi în urmă tot în nepăsul în care vieţuiau pe când proprietarul lor îngrija de toate trebuinţele lor. Iată încă o probă că reformele ce nu pătrund adânc în moravurile unei naţiuni, reformele pentru care naţiunea din lipsă de educaţiune, nu este încă aptă de nu cad de sinele, aduce cel puţin o vieţuire moleşită şi nepăsătoare.

Românii din PITEŞTI nu mai arăt respingere spre a se da la comerciu şi la meserii. Dintre dânşii găsim: băcani braşoveni, cârciumari, pescari, măcelari, rachieri, cherestegii, arendaşi, negustori de vite şi de producte. Asemenea sunt tâmplari, dulgheri, căruţaşi, dogari, fierari, armurieri, lăcătuşi, argintari, sticlari, pictori de imagine şi de biserici, tabaci, cismari, cojocari, curelari, croitori, şepcari legători de cărţi, lumânărari, brutari, simigii, morari, bărbieri, zidari şi cărămidari. În genere Piteştenii se nutresc cu carne şi cu pâine. Pe toată ziua se scoate cantitatea trebuincioasă de pâine şi se taie boi sau vaci, afară de vitele mărunte şi de păsări. În nutrimentul claselor sărace intră în grad mare mămăliga, laptele şi legumele. Dacă ei n-au vaci cumpără de la păstori ce în toţi anii vin deşi păşunează oile pe platourile ce se destind deasupra PITEŞTILOR şi care sunt proprietatea Casei municipalităţii.

La Români, la Unguri, la Germani, la Israeliţi şi Ţigani femeia e considerată în menaj ca o amică, ca o egală a bărbatului. În alte părţi am arătat ocupaţiile membrilor de familie la Bulgari, Sârbi, Albanezi şi Armeni femeia e considerată mai puţin decât o companie a bărbatului, cu toate că vieţuiesc de atâţia ani în mijlocul Românilor. Aceşti străini par a mai pune preţ pe prerogativele bărbaţilor din părţile Orientului. Pentru aceia femeile se prefac, sunt ipocrite. În absenţa soţilor lor ce mai ordinar sunt ocupaţi pe la bodega şi pe afară ele se desdăunează cu prisos de impusa constrângere. Vara şi iarna cei avuţi petrec la cafenea, în carnaval, la balurile mascate şi prin case când unii

când alţii. Dar vara mai toţi îşi găsesc ocupaţiuni pe afară. Unii din meseriaşi petrec prin cafenele, alţii prin cârciumi precum salaorii şi servitorii. M-a frapat servilitatea Sârbilor, Bulgarilor şi Albanezilor. Asupra acestui defect al caracterului lor discutând cu unii din cei mai avuţi dintrânşii.

-Ce pierdem - unii zise - de a coconi pe unul şi pe altul? Românilor plăcându le tămâie, ne dă ce cerem pe dată, că-i linguşim.

Totdeauna în afaceri ei sunt nevoiţi a curteni pe dregători. Aceştia obţin de la dânşii orice, temându-se să nu le facă vre-un rău. Prin lunga petrecere între Români, unii au stări colosale: sunt alegători, ordinar ei dau votul lor aceluia pe care-l voieşte prefectul.

Datine proprii nu au cetăţenii PITEŞTENI. Numai în sărbătorile Paştilor, ei se duc de se leagănă în *dulapuri*. În sărbătorile Rusaliilor vin Ţiganii, dănţuiesc în strade, având pinteni la opinci, ei se numesc *căluşari* şi iau plată pentru danţul lor. Aceştia, se zice, urmează jocurile romanilor comemorând răpirea sanbinelor.

Cultivatorii de pământ sunt puţini. Cei mai mulţi şăd afară din oraş în vreo două trei cătune. Mai toţi lucrând pe proprietăţile altora în virtutea contracturilor ce încheie cu proprietarii. Nu se disting prin niscareva procedări extraordinare în cultură. Cultivă numai spre a obţine productele neapărat necesare subsistenţei familiilor lor.

De cu primăvara până în toamnă ei cară nisipuri, cărămidă, piatră pentru construcţiuni cum şi pentru pavagiu. Duc pe negustori la bâlciurile cele mai apropiate, lemnele de foc sunt cărate în mare parte tot de ei. Despre vitele cornute nu am ce alta nota fără numai că afară de boii brutarilor cari sunt ceva mai bine nutriţi şi îngrijiţi ceilalţi sunt slabi, rău nutriţi şi mai rău îngrijiţi. Ei sunt mici, vacile sunt asemenea slabe.

Câţiva proprietari au, pentru uzul lor, bivoliţe al căror lapte-l preferă celui de vacă, care este fără substanţa casioasă. Oi şi capre se află în mic număr la cultivatorii după margini. Caii din ţară servesc la transporturi şi la călărie. Pentru acest us, acei cari umblă în buiestru sunt preţioşi că nu zdruncină.

Cei avuţi au caleşti, drosci, la cari înhamă cai aduşi din Transilvania, cum şi născuţi în ţară în îngrijita herghelie a D. Teodor Brătianu de la satul Tigveni, plasa Topologului, ocolu al acestui judeţ. Fiind ofiţeri vechi în cavaleria Principatului, D. Teodor Brătianu este foarte bun cunoscător la cai. Domnia lui a vândut o pereche de cai din herghelia sa până la preţ de 400 de ducaţi, cu toate că se plânge totdeauna la toţi că pierde cu educaţiunea acestor animale.

În PITEŞTI prea puţini cetăţeni au păsări domestice şi râmători. Nimeni nu se ocupa încă cu educaţiunea albinelor, nici cu a viermilor de mătase. Pentru costum rar se vede în PITEŞTI câte o giubea, fiind toţi investiţi europeneşte. Cultivatorii au veşmintele împestriţate ţinând a imita pe cei avuţi.

Despre femeile celor avuţi cele ce am arătat pentru Curtea de Argeş se aplică şi aici încă cu prisos.

Mai toate casele au câte o grădiniţă în care sunt flori şi de este spaciul, puţină ceapă, usturoi, pătrunjel, ţelină, mărar, sparanghel, conopidă. Prin grădinile lor unii din proprietari au şi arbori fructiferi. Cultura (în mare) a plantelor leguminoase se face pe marginea oraşului de către Bulgari, care vin primăvara şi pleacă la apropierea iernii înapoi, sau de cultivatorii români aşezaţi în jurul oraşului. Dar Bulgarii prin minuţioasele lor îngrijiri, întrec cu mult pe Români.

Relativ la ameliorarea stării ţăranilor ar fi de dorit să se înfiinţeze în marginea PITEŞTILOR o pepinieră de duzi. Să se înfiinţeze case de crutare (maison d'epargne), unde prisosul câştigului oricât de mic ar fi s-ar putea pune în păstrare.

Iar relativ la înfrumuseţarea oraşului ar fi lipsa de a se deschide o stradă începând de la capul podului de peste Argeş şi tăind spre nord. Am înţeles că Dl. Dem. Drăgoescu, cel mai mare proprietar al tărâmurilor de acolo a oferit tărâmul trebuincios cerând voia de la D. Ministru de Interne.

A se preface o grădină publică, PITEŞTII neposedând nici una.

A se ameliora căile de comunicaţiune, făcându-se aceasta PITEŞTII ar lua o mare dezvoltare, căci nu trebuie să uităm că sunt situaţii pe linia ce desparte partea muntoasă a României de cea câmpeană. Despre munte , trec printr'ânşii drumurile poştale ce vin de la schela Câineni prin Curtea de Argeş, de la schela Giuvala prin Câmpulung şi de la Râmnicul Vâlcii, drumuri cantonale: cel după valea Topologului, cel după valea Argeşului, a Vâlsanului, acela al valei Râului Târgului şi al valei Râului Doamnei, acela al Argeşului, al Bratiei, şi al Dâmboviţei; iar despre câmpie, dau în PITEŞTI drumul poştal de la Bucureşti, Târgovişte şi celelalte capitale de districte până la Focşani. O mulţime de drumuri cantonale şi vicinale pe care cine va putea veni de la schelele Danubiului şi dintre care acela ce apucă spre Slatina are parte din el lucrat într-un mod sistematic. Acest şir de drumuri ce se reunesc la PITEŞTI servesc a importa tot ce este lipsă nu numai oraşului dar şi locurilor învecinate. El este unul din cele mai principale puncte de defacere a productelor muntelui şi câmpiei României. Proasta stare a drumurilor este o piedică mare la dezvoltarea comerciului, mai în curs de şase luni el devenind impracticabil, necesită cheltuieli mari exorbitante, cari absorb beneficiile ce ar fi în drept comercianţii a aştepta şi cari scumpesc unele obiecte şi le pun astfel de a nu putea fi cumpărate de mulţi. În iarna anului 1859 pentru transportul unei greutăţi de 100 oca de la Bucureşti s-a plătit 10 sfanţi.

Ce n-ar deveni acest oraş când drumurile s-ar ameliora, când Argeşul s-ar face canalizându-se, navigabil. La inconvenientul proastei stări a drumurilor de se va adăuga interesul capitalului ce este exorbitant vedem cele două plage ce rod comerciul. Alte metale în sânul pământului pe aici nu se aude a fi numai mercuriu. Sunt câteva case subt care, după cum spun bătrânii, se află acest metal în cătăţime mare, s-a descoperit şi exploatat de ruşi la 1828, care în urmă însemnând locurile, au astupat săpăturile ce făcuseră.

Apele după cum am arătat conţin în disoluţiune săruri. Din acestea smalţul dinţilor este atacat, dar piteşteanul se întâmplă a avea dinţi frumoşi de la etatea de 30 de ani. Într-un mal ce formează baza platourilor despre vest, se zice că ar fi cărbune de pământ. Mi-a lipsit şi timpul şi mijloacele spre a mă convinge.

Monumente vechi în PITEŞTI nu se află.

1860 iulie

I. C. Lerescu

Rezoluţia din 12/5 1869 : la dosar ar.

Documentul provine din arhiva Ministerului de Domenii, Direcţia statistici generale, transferat la Biblioteca Academiei Române la 27 februarie 1869 ms. 922.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ȘCOLILE DIN SATELE PISCANI ȘI NEGRENI, JUDEȚUL ARGEȘ, ÎNTRE ANII 1838 - 1864

TEODOR DINA

Din documentele referitoare la satele Piscani, Negreni și Dârmănești, județul Argeș, păstrate în arhive și biblioteci, în colecții speciale, se constată că încă din prima jumătatea secolului al XVI-lea existau aici știutori de carte, în afară de preoții și diaconii celor trei biserici.

Cei mai mulți dintre ei, de bună seamă boieri și fii de boieri, luau parte ca martori sau ca hotarnici la „alegeri" de moșii, calitate în care știința de carte era absolut necesară, căci la stabilirea hotarelor, pe lângă faptul că trebuiau să posede noțiuni de aritmetică și geometrie, trebuiau să citească și zapisele prezentate de părți.

Unii dintre acești știutori de carte vor ajunge logofeți de cancelarie pe lângă anumite instituții, unele chiar la nivel central, cum a fost cazul lui Vâlcu din Dârmănești și Dumitru logofăt din Piscani[1], alții cum a fost Vlaicu logofăt din Piscani și fratele său Mihnea pârcălab, vor urca una câte una treptele ierarhiei dregătorești în cadrul aparatului de Stat feudal, primul îndeplinind inițial atribuții de clucer[2] mai apoi mare logofăt, șeful cancelariei domnești, în timpul domniilor lui Vlad Vintilă (1532-1535) și Radu Paisie (1535-1545), iar secundul fiind stolnic și mai târziu pârcălab[3].

Mihnea pârcălab din Piscani, deși ocupa o dregătorie mai modestă decât fratele său Vlaicu mare logofăt, are un rol important în sânul clasei din care făcea parte, fiind trimis, de pildă, de către domnitorul Pătrașcu cel Bun (1554-1557) în calitate de „credincios boier" să cerceteze hotarele unei moșii ce fusese „cotropită" de către moșnenii din satul Aref, județul Argeș, pentru ca moșia în cauză să fie întărită de domnitor boierului Radu Furcă din Golești, sprijinitor al domniei[4].

Fiii lui Mihnea pârcălab din Piscani, Vlaicu (cel mic) și Mihnea, vor ajunge, asemenea, dregători domnești, primul logofăt al doilea, iar secundul, postelnic, vătaf și armaș[5].

---

[1] *Documente privind istoria României, B*, (în continuare *DIR B.*) *Țara Românească*, secolul al XVI-lea, vol. III p. 13.
[2] Boier în ale cărui atribuții intra aprovizionarea Curții Domnești cu cele necesare, în special produse agro-alimentare.
[3] *DIR B.*, sec. XVI., vol. II., p. 115-118.
[4] *DIR B.*, sec. XVI, vol. III, p. 43. Radu Ștefan Vergatti, *Boierii argeșeni și Cetatea Poienari între mijlocul secolului al XV-lea și primele decenii ale secolului al XVI-lea*, în „Argessis. Studii și Comunicări",Muzeul Județean Argeș, IX, 2000, p. 157
[5] Boier de rang inferior în ale cărui atribuții intra paza închisorilor domnești.

De asemenea, Necula logofăt din Dârmăneşti este frecvent menţionat în documentele emise de cancelaria lui Matei Basarab (1632-1654) ca scriitor şi martor la hotărnicirea unor moşii[6].

Fără îndoială, că în afara celor menţionaţi vor mai fi fost şi alţi ştiutori de carte, cu sau fără atribuţii în aparatul de stat, de pildă, Arsenie slugerul din Piscani, menţionat în documentul din 3 aprilie 1638, sau Matei logofătul Piscanul şi fii săi, Radu căpitanul şi Ion (Ioanichie) ajuns stareţ al mănăstirii Câmpulung[7].

Începând cu secolul al XVIII-lea, ştiutorii de carte se înmulţesc în Piscani şi Negreni, mulţi chiar din rândul moşnenilor, figura cea mai reprezentativă fiind Pană Piscanul, exponentul lor în judecăţi pentru „alegerea" hotarelor moşiei.

Un rol important au, spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, fraţii Ciupăgeşti din Negreni (Bănică, Scarlat, Dumitrache, Matei şi Ioniţă) doi dintre ei cu atribuţii de căpitani, care timp de peste două decenii se judecă până la Înaltul Divan pentru integritatea moşiei de la Tămăşeşti, cui Anghel Polcovnicul „Negreanul"[8].

Alţi şi alţi ştiutori de carte apar în satele noastre pe măsură ce înaintăm în timp. Aceşti modeşti scriitori de zapise, viitori logofeţi, îşi dobândeau învăţătura scrisului şi cititului mai întâi în familie sau de la preoţii şi dascălii bisericilor, iar mai târziu, când promovau în funcţii, şi-o completau pe lângă diferite instituţii, prin lungi „ani de ucenicie".

Cum în fiecare oraş reşedinţă de judeţ exista deja câte o şcoală publică pentru copii doritori de învăţătură, fie din oraş, fie din satele limitrofe[9], afluenţa acestora din urmă se face tot mai simţită, mai ales în Muscel unde funcţionau şcoli (cu mult înainte de deschiderea lor din iniţiativa statului, în 1838) la Miceşti, Bălileşti, Rucăr, Nămăieşti, Schitul Mărculeşti etc. preoţii, dascălii şi grămăticii care învăţau pe copii, fără plată, fiind scutiţi de unele obligaţii către stat[10].

Este probabil ca unii dintre fiii de ţărani din Piscani şi Negreni să fi urmat, înainte de organizarea învăţământului la sate, în 1838, la şcolile din aceste sate, sau la şcoala Domnescă din Câmpulung.

La 14 ianuarie 1838 Vornicia din Lăuntru a Ţării Româneşti a transmis către toate ocârmuirile judeţelor porunca de a se organiza şcoli la sate, conform art. 8 din Regulamentul Organic[11].

Şcolile săteşti urmau a funcţiona de la 1 ianuarie până la 31 martie, iar învăţătorii se recrutau din rândul preoţilor sau cântăreţilor bisericeşti.

Şcolile din satele Piscani, Negreni şi Dârmăneşti judeţul Argeş, au fost înfiinţate la începutul anului 1839. Din lista cu şcolile deschise în judeţul Muscel, la 2

---

[6] *Catalogul documentelor Ţării Româneşti din Arhivele Statului*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1981, vol. IV. doc. 219, 366, 861, 886.

[7] Ştefan Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boiereşti*, Bucureşti, 1913, vol. I. p. 34.

[8] Arhivele Naţionale Centrale (în continuare A. N. C.) manuscrisul nr. 683: Condica de moşii a vistierului Ştefan Belu, 1817.

[9] Şcoala Domnească din Câmpulung a fost înfiinţată prin hrisovul dat de domnitorul Antonie vodă din Popeşti la 10 mai 1669.

[10] Ion Sucu, Ion N. Popescu şi Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Editura Literară, Bucureşti, 1976, p. 165.

[11] Nicolae P. Leonăchescu, *Contribuţii la istoria şcolii din satul Stroeşti - Argeş*, în „Argessis, Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, IX, 2000, p. 574.

aprilie 1839 se constată că şcoala din Piscani era deja funcţională, având la învăţătură 16 şcolari[12].

Asemenea, erau deschise şcolile din satele Negreni, cu 8 şcolari, cea din Tămăşeşti (Dârmăneşti) cu 25 de şcolari şi cea din Valea Nandri cu 23 de şcolari[13].

Primii învăţători ai şcolilor din satele Piscani şi Negreni au fost dascălii bisericilor: „Ion sin Nicolae, 38 ani, român, dascăl" la cea din satul Piscani, şi „Dinu popii Gherasim, 50 ani, cântăreţ", la cea din satul Negreni[14].

Dascălii erau plătiţi de părinţii copiilor, primind „osebit de cele două kile de tincate (porumb din magazia de rezervă a satului, n. ns.) şi câte doi lei de la fiecare enoriaş sătean, plătindu-i-se unul la Sf. Gheorghe, iar celălalt la Sf. Dumitru"[15].

Programul de învăţământ în şcolile săteşti era următorul:

Clasa I-a: „silabisirea şi citirea după table lancasteriene, rugăciunile ce se cuprind în 16 table, scrierea şi însemnarea numerelor aritmetice.

Clasa a II-a: citire pe extras din sf. scriptură, în 22 de table, pe prescurtate de pe Vechiul şi Noul Testament, scriere după model şi după „spunere" (dictare, n. ns.) din aritmetică adunarea şi scăderea numerelor, cuprinse între 14 table.

Clasa a III-a: citire cu înţelegere pe Noul Testament şi alte cărţi religioase şi morale, scrierea după model şi după supunere, din aritmetică cele patru lucrări simple, oarecare cunoştinţe uzuale aplicate la plugărie"[16].

Examenele de sfârşit de an şcolar aveau loc în luna aprilie, în faţa autorităţilor săteşti, a preoţilor şi a sătenilor. Cu acest prilej se evidenţiau şcolarii silitori şi se împărţeau premii atât şcolarilor silitori cât şi învăţătorilor[17].

Deşi pregătirea candidaţilor de învăţători, de către Şcoala Normală din Câmpulung, a început încă din toamna anului 1838, satele Piscani şi Negreni au trimis candidaţii abia la începutul lunii mai 1842.

Alegerea candidaţilor s-a făcut cu multă dificultate deoarece, „mulţi ţârcovnici au refuzat a fi candidaţi", sătenii găsind alţi tineri dornici de învăţătură, dar aceştia erau clăcaşi pe moşii boiereşti având obligaţii faţă de stăpânii de moşii.

Din satul Piscani a fost ales candidat de învăţător Ştefan Piscăneanu, fiu de cântăreţ bisericesc, în vârstă de 18 ani. El era se pare, fiul dascălului Nică, primul învăţător al şcolii la deschiderea ei în 1839, şi a fost înscris la Şcoala Normală din Câmpulung, la 6 mai 1842.

Candidatul ales de locuitorii satului Negreni, Vasile Constantin, (Din popa Vasile) era fiul preotului Vasile Negreanu, în vârstă de numai 16 ani, înscris la Şcoala Normală la 7 mai 1842[18].

Iniţial şcolile deschise în satele Piscani şi Negreni au funcţionat în casele dascălilor, sau în Casele de Sfat (primării).

---

[12] A. n. C. Vornicia din Lăuntru, dos. 5390 I B/ 1838, fila 170-173.
[13] Spiridon Cristocea, *Contribuţii la cunoaşterea învăţământului public sătesc în judeţul Muscel, între anii 1838 şi 1848*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti", V, 1980, p. 276-302.
[14] A. N. C. Catagrafii, Muscel, nr. 55, fila 117-119.
[15] Idem, Vornicia.... dos. 5390 I A / 1838, fila 2.
[16] Idem, Ministerul Instrucţiunii Publice, dos. 1478/1848, fila 8.
[17] Ion Şucu şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 172.
[18] A. N. C. Ministerul Cultelor şi Învăţământului Public, dos. 3392/1840, fila 197.

Localul şcolii din Piscani era „săvârşit" în anul 1841, din gard de nuiele lipite cu pământ, având dimensiunile: 5,1 stânjeni lungime şi 3,2 stânjeni lăţime. Avea două camere şi învăţătorul locuia departe de şcoală[19].

Şcoala din satul Negreni încă nu era „săvârşită" în anul 1841, „din pricină că n-au avut meşteri fierari pentru lucrul semicercurilor". Localul era construit tot din gard de nuiele lipite cu pământ, era încăpător, şi avea dimensiunile: 5,2 stânjeni lungime şi 3,7 stânjeni lăţime. Avea două camere şi învăţătorul locuia departe de şcoală[20].

Mobilierul şcolii din Piscani era format din 2 bănci, 5 semicercuri, o tablă, 3 scaune şi o masă care ţinea loc de catedră.

Şcoala de la Negreni avea 3 bănci, 6 semicercuri, 1 scaun şi o masă. Erau deteriorate 5 bănci şi 4 semicercuri[21].

În ce priveşte frecvenţa şcolarilor, din documente rezultă că chiar de la deschiderea ei şcoala din Piscani avea înscrişi 16 copii.

Şcoala din Negreni avea înscrişi 8 copii, evident ai unor părinţi cu posibilităţi materiale şi cu dorinţa de a-şi da copii la învăţătură[22].

La 9 mai 1842 şcoala din Piscani era frecventată de 16 şcolari, iar cea din Negreni de 13 şcolari. Ambele şcoli, ca dealtfel, toate şcolile de pe Valea Râului Doamnei, erau sub controlul revizorului şcolar Domnescu Nicolae din Domneşti[23].

La 16 februarie 1844 în satul Piscani erau 50 de familii cu copii înscrişi la şcoală, iar în satul Negreni 67 de familii[24].

Peste doi ani, 1846, numărul familiilor cu copii la şcoală era în Negreni aproape identic, în satul Piscani fiind doar 48 de familii.

Învăţământul în satele Piscani şi Negreni ca în alte zone rurale ale Ţării, a trecut şi el prin „chinurile facerii", cel puţin în prima perioadă a dezvoltării sale, ca şi mai târziu, dealtfel, urmând aceeaşi „Via Dolorosa" ca orice obiectiv nou în viaţa socială a obştei.

Învăţătorul având de luptat nu numai cu arendaşii abuzivi ai celor trei moşii de pe raza localităţii, ci şi cu mentalitatea unor părinţi care nu voiau să-şi trimită copii la şcoală folosindu-i la treburile lor gospodăreşti[25].

Semnificativ este în acest sens raportul cârmuirii de Muscel către Departamentul Treburilor din Lăuntru, din 14 martie 1847, din care reţinem:

---

[19] Localul şcolii din Piscani era vis-a-vis de casa Nicolescu , unde este acum casa şi gospodăria familiei Teodora şi Gh. Strâmbu.
[20] A. N. C. Vornicia..... dos. 1778/1844,fila 5-12.
[21] Spiridon Cristocea, *loc. cit.*, p. 280-282.
[22] *Ibidem*, p. 279.
[23] *Ibidem*, p. 283.
[24] A. N. C. Vornicia ..... dos. 1178/1844, fila 4-5.
Notă: În semicercuri intra monitorul (şcolarul şef !) cu elevii care repetau ce le spunea el în timpul orei, cf. Nicolae P. Leonăchescu, *op. cit.* p. 575.
[25] Cultura prin ştiinţa de carte la Piscani a avut de-a lungul timpului o slabă aderenţă în rândul celor mai mulţi locuitori, fie ei moşneni sau clăcaşi. Până prin anii '50 ai secolului abia trecut, mai erau părinţi care obiectau cu înseninare: „ce-i trebuie băiatului carte, ce se face popă!" Autorul acestui modest articol a fost şi el o victimă a unor astfel de mentalităţi retrograde, trebuind să-şi completeze cu greu „cultura" abia la maturitate. Şi dacă acest lucru se întâmpla în plin secolul XX , nu ne mai mirăm de mentalitatea unora dintre piscăneni acum 160 de ani !

„Se alătură pe lângă aceasta, în copie, raportul profesorului Şcolii Normale din Câmpulung, cu nr, 92, făcându-se cunoscut şi din partea Cârmuirii că arătarea profesorului este adevărată, căci după toate mijloacele şi silinţele ce s-au întrebuinţat, nu s-a putut cu nici un chip să se dumirească lăcuitorii cu desăvârşire a-şi lăsa copii la învăţătură, ce dintr-un sat unde se află 30 de copii buni de învăţătură, de-abia merg câte cinci-şase la şcoală de bunăvoinţă ce au părinţii lor (.....) întrebuinţându-i la casnicile lor trebuinţe"[26].

În primăvara anului 1847 (înainte de 27 mai) şcoala din satul Negreni a fost închisă prin abandonarea ei de către candidatul Vasile Constantin (Din Popa) care, împreună cu candidatul şcolii din Dârmăneşti, Nicolae Vasile „s-au făcut nevăzuţi atât de la Şcoala Normală, cât şi din satele lor" (.....) lepădându-se de însărcinarea de învăţători, pentru a intra pe la proprietari şi arendaşi ca epistazi".

Cele 20 de parale de fiecare familie cu copii la şcoală au fost plătite de către sătenii din Negreni, până la închiderea şcolilor, în octombrie 1848, în speranţa că Eforia Şcolilor Naţionale va da statului un alt învăţător[27].

Şcoala din Piscani a avut înscrişi în anul 1848 un număr de 50 de copii, dar frecvenţa a fost sigur destul de mică, cum rezultă din rapoartele revizorului Nicolae Domnescu şi a profesorului Ion Brezoianu directorul Şcolii Normale din Câmpulung.

În timpul revoluţiei de la 1848, şcoala a avut un rol deosebit căci în cadrul ei s-a format generaţia de luptători devotaţi, ea sădindu-le în inimi ideea luptei de eliberare socială şi naţională.

În fostul judeţ Muscel, popularizarea ideilor noii Constituţii era concentrată în sfera de activitate a lui Ion Brezoianu, profesorul Şcolii Normale din Câmpulung.

Lui i se adresează Ministerul Instrucţiunii din Guvernul Provizoriu prin circulara nr. 2395/1848, spre a aduna întâi pe toţi candidaţii de învăţători în vederea organizării şcolilor de la sate „după dorinţa naţiei" deoarece „instrucţia publică este una dintre cele mai serioase ocupaţii ale noului guvern"[28].

Circulara reflectă grija guvernului revoluţionar de a continua lupta pentru apărarea libertăţilor câştigate, de a feri poporul de „demagogi şi tulburători".

Ea reflectă în acelaşi timp, încrederea pe care guvernul o punea în aceste împrejurări în oamenii şcolii.

Din rapoartele învăţătorilor şi profesorilor, unii cu misiuni de prefecţi şi comisari de propagandă, cunoaştem activitatea plină de dăruire pe care aceştia o desfăşurau pentru propagarea ideilor înnoitoare ale revoluţiei, greutăţile întâmpinate în zonele în care reacţiunea era puternică.

În raportul său, prof. Radu Burdeanu comisar de propagandă în Plasa Râurile-Muscel, menţionează că în misiunea ce i s-a încredinţat lucrează „cu inimă de român şi conştiinţă curată, povăţuind pe fiecare şi inspirând amorul către patrie". Menţionează asemenea, că în satele în care a „operat" mulţi ţărani nu au primit încă jurământul (pe Constituţie), că sunt mulţi reacţionari şi că nu se poate conta nici pe preoţi, nici pe

[26] A. N. C. Vornicia ..... dosar nr. 797/1847, I. A. fila 85.
[27] Spiridon Cristocea, *loc cit.*, p. 280-282.
[28] Pârnuţă Gheorghe şi colab., *op. cit.*, p. 242.

logofeţii satelor, pentru că de multe ori în loc de ajutor din partea lor, are de întâmpinat piedici serioase[29].

O situaţie deosebită au prezentat satele Piscani şi Negreni, în primele zile ale lunii iulie 1848, când preoţii Vasile Negreanu şi fiul său Gheorghe Vasilescu-Negreanu au refuzat să oficieze Te-Deum-ul pentru victoria revoluţiei.

Asemenea, poate tot la îndemnul lor, sătenii au refuzat (în frunte cu autorităţile) să primească armele şi să primească jurământul[30].

Nici învăţătorii celor două sate, Ştefan Piscăneanu şi Constantin Vasilescu (Din Popa) nu au sprijinit pe comisarul de propagandă în nobila sa misiune.

Cel de la şcoala din Negreni era chiar fiul permanentă. Vasile Negreanu (cel care refuzase să oficieze slujba sacră pentru izbânda revoluţiei), epistat la moşia boierului Alexandru Belu, încă din 1847, când abandonase şcoala, iar cel de la Piscani, „fiu de cântăreţ" influenţat de reacţiune (sau din alte motive) a refuzat să se implice. Dealtfel, după evenimentele ulterioare anului 1848, el nu mai apare în documente.

După înăbuşirea revoluţiei, şcolile au fost închise: mai întâi cele Normale din oraşele reşedinţă de judeţ, apoi cele de la sate, dându-se instrucţiuni ca cei 2 lei plătiţi de fiecare sătean pe an, să nu mai fie daţi învăţătorilor, ci să intre în Cutia Satului respectiv[31].

Localurile de şcoli cu tot mobilierul trebuiau să fie sigilate cu pecetea satului pentru a se păstra până la o nouă organizare a învăţământului.

Şcolile orăşeneşti s-au redeschis chiar din 1851, dar preocupări pentru redeschiderea şcolilor săteşti nu întâlnim decât în anul 1855. La raportul Eforiei Şcoalelor nr. 1409/13.12.1854, cu privire la reînfiinţarea şcolilor la sate domnitorul Barbu Ştirbei a pus următoarea rezoluţie: „Se vor deschide şcoli săteşti centrale în fiecare judeţ unde dorinţa se va arăta şi trebuinţa va dovedii"[32].

S-a hotărât cu acest prilej a se înfiinţa şcoli în satele mari care aveau peste 100 de familii.

În anul 1857 se aprobă redeschiderea şcolilor săteşti.

Prin Decretul nr. 12/11.01.1857 s-a hotărât redeschiderea unui număr la 2000 de şcoli comunale în Ţara Românească, fixându-se şi salariul învăţătorilor săteşti la 300 lei pe an. Fiind o sumă prea mică, în urma publicaţiilor făcute de către Eforie, nu s-au găsit doritori pentru ocuparea posturilor de învăţători şi atunci Eforia a decis să se înfiinţeze iniţial numai 1000 de şcoli, putând astfel să ofere învăţătorilor săteni câte 600 de lei anual[33].

La 23 martie 1857 au fost deja numiţi la şcolile din Muscel 39 de candidaţi de învăţători. Peste două luni numărul lor ajunsese la 46, iar în octombrie, acelaşi an, erau 61 de candidaţi.

---

29 Pârnuţă Gheorghe, *Învăţători şi profesori în Revoluţia de la 1848*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976, p. 127.

30 *Anul 1848 în principatele Române*, vol. II, p. 397.

Notă: În anul 1848 în satul Piscani erau patru moşii: a mânăstirii Valea, a lui Alexandru Belu, a vistierului Mihai Popescu şi cea a Saftei Piscanca, reminiscenţă a moşnenilor.

31 Ion Şucu, *op. cit.*, p. 172.

32 Pârnuţă Gheorghe şi colab., *op. cit.*, p. 181.

33 Constantin I. Dumitrescu, *Învăţământul sătesc în judeţul Argeş (1848 - 1864)*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti", V, 1980, p. 303 - 310.

Examenul aspiranţilor la titlu de învăţător a fost susţinut de către candidaţii musceleni la 30 mai 1857. Fiecare candidat trebuia să urmeze la Şcoala Normală cel puţin 3 ani, „de la 1 aprilie până la 1 octombrie, iar de la 1 octombrie până la 1 aprilie candidatul va da lecţii (la şcoala) din satul său".

Pentru a da candidaţilor de învăţători o orientare în organizarea învăţământului sătesc, Procopie Constantinescu directorul Şcolii Normale din Câmpulung a alcătuit o programă pentru şcolile săteşti, „până ce Eforia va hotărî învăţăturile ce trebuie să se predea în şcoli" având următorul conţinut:

Clasa I-a.

1. Silabisirea şi citirea,
2. Scrierea după model,
3. Învăţătura rugăciunilor,
4. Principiuri de numeraţie şi calcul în gând.

Clasa a II-a.

1. Citirea liberă pe diferite cărţi,
2. Scrierea după model şi dictare,
3. Catehismul religiei creştine,
4. Cele patru lucrări simple ale aritmeticii.

Se stabilise ca logofătul satului sau epistatul (primarul, notarul) nu aveau voie să fie învăţători.

Dacă localul de şcoală nu era bun, până la repararea lui sau până la construirea altuia, şcoala se deschidea în Casa Sfatului (primărie) sau la candidat acasă, dacă avea condiţii.

Redeschiderea şcolilor săteşti în anul 1857 a influenţat pozitiv şi satele Piscani şi Negreni. Având învăţător, şcoala din satul Negreni a fost redeschisă în toamna anului 1857, pentru şcolarii din ambele sate.

Învăţătorul Constantin Vasilescu (Din Popa) fiind menţionat în cea de a doua serie de candidaţi examinaţi de către comisia formată din Procopie Constantinescu, profesorul Şcolii Normale, Mihai Rucăreanu, preşedintele comitetului de inspecţie şi Mihai Florentie, revizor[34], din 15 iuilie 1857[35].

El mai funcţionase ca dascăl la şcoala din Negreni, între anii 1842-1847, şi se bucura de oarecare prestigiu, fiind fiu şi frate de preot, deşi nu obţinuse titlul de învăţător, fiind un caracter slab.

Încă din primul an după redeschiderea şcolii erau înscrişi un număr de 30 de elevi (toţi băieţi), dar frecventau numai 16[36].

La inspecţia făcută de Mihai Florentie, revizor şcolar, în februarie 1860, Constantin Vasilescu a obţinut calificativul „binişor", iar în ceea ce priveşte progresul elevilor la învăţătură, calificativul obţinut a fost „slab".

Dându-şi seama că nu va putea face faţă cu succes nobilei sarcini ce şi-o asumase, ne-având decât două clase urmate la Şcoala Normală între anii 1842-1844

---

[34] Pămuţă Gheorghe şi colab., *op. cit.*, p. 1831.

[35] Spiridon Cristocea şi Ştefan Trâmbaciu, *Aspecte ale învăţământului sătesc în judeţul Muscel, 1857 - 1864*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Câmpulung", I, 1981, p. 101-103.

[36] A. N. C. Ministerul Învăţământului Public, dos. 305/1860, fila 3-5.

(fiind împovărat şi de o familie numeroasă), învăţătorul Constantin Vasilescu îşi încetează activitatea la 1 octombrie 1861.

Pentru destituirea lui din învăţământ şi înlocuirea cu altul pledează şi raportul prof. P. Constantinescu, directorul Şcolii Normale din Câmpulung, adresat la începutul lunii noiembrie 1861 Eforiei, în care îl numeşte pe Constantin Vasilescu (Din Popa) „incapabil şi tâmp" cerând înlocuirea lui cu stroeşteanul (devenit muscelean) Vasile Retevoiescu[37].

Învăţătorul Vasile Retevoescu a fost înscris la Şcoala Normală din Câmpulung în vara anului 1861, cum rezultă din jurnalul acestei prestigioase instituţii de învăţământ pe acest an, şi a susţinut examenul de numire la 5 noiembrie (1861) obţinând următoarele rezultate: citire nota 1, caligrafie-dictare nota 2, catehism-aritmetică nota 2. În urma acestui examen şi a notelor obţinute, se pare, suficient pentru obţinerea postului de învăţător la şcoala Negreni, unde locul era vacant, totuşi Eforia, la raportul directorului Şcolii Normale, răspunde că „ Încă nu se poate numi fiind lipsă de fonduri".

Nu cunoaştem dacă a funcţionat benevol în toamna şi iarna anului 1861, ca învăţător la şcoala Negreni (cea de la Piscani a fost redeschisă în toamna anului 1860) deşi înclinăm să credem că da, fiind interesat ca Eforia, la cererea sătenilor, să nu numească alt candidat.

Vara anului 1862 o petrece tot la Şcoala Normală din Câmpulung, ca elev în clasa a II-a. La 20 octombrie 1862, în urma examenului de an şcolar se constată că „din numărul de 63 de învăţători în activitate, 40 sunt care merită a li se da numirea definitivă", printre cei 23 care „nu merită" numărându-se şi Vasile Retevoescu, ne-având urmate decât două clase[38].

A funcţionat cu rezultate mediocre la şcoala din Negreni până la data de 22 februarie 1865, când şi-a cerut transferul la şcoala din satul Miceşti, unde s-a şi căsătorit, postul său devenind vacant ca urmare a Legii de organizare a comunelor urbane şi rurale, din 1864, când prin unirea satelor Piscani şi Negreni a rămas o singură şcoală comunală la Piscani[39].

Odată cu transferarea la Miceşti a învăţătorului Vasile Retevoescu şcoala din satul Negreni îşi încetează activitatea aproape 70 de ani.

Redeschiderea şcolii din Piscani s-a făcut oficial în toamna anului 1860. În acest scop, încă din primăvara acestui an, fruntaşii satului au desemnat ca viitor candidat la postul de învăţător pe tânărul George Toroncea în vârstă de 22 de ani.

Viitorul dascăl al şcolii din Piscani, fiu al satului, era născut în anul 1838 (mai 19) din părinţii: „Niţă Budişteanu şi Tiţa sin Anghel" clăcaşi pe moşia vistierului Mihai Popescu. Primele slove ale scrisului şi cititului le va fi învăţat George Toroncea de la tatăl său, care era cârciumar (ştiutor de carte, deci) urmând, se pare şi câteva clase la şcoala satului între anii 1845-1848.

---

[37] *Ibidem*, fila 242.
Notă: Vasile Retevoescu, originar din Stroeşti-Argeş, era fiul preotului Nicolae Retevoescu „ăl bătrân" şi al preotesei Constantina, socrii preotului Gheorghe Vasilescu-Negreanu. Era frate cu preoteasa Rafira, cumnat deci cu pr. Ghiţă Negreanu, care îl va fi înscris la Şcoala Normală din Câmpulung şi îl va fi susţinut pentru obţinerea postului de învăţător la şcoala din Negreni.
[38] Idem, dos. 429/1862, fila 27-29.
[39] Idem, dos. 285/1865, fila 85.

La 22 septembrie 1860, după primul an de învăţământ la Şcoala Normală din Câmpulung, la examenul pentru numirea în învăţământ, George Toroncea a obţinut următoarele calificative: „lectură binişor, catehism prea bine, scriere bine, aritmetică binişor“[40].

În urma acestui examen, Eforia cu nr. 3405/20.11.1860, aprobă numirea candidatului George Toroncea ca învăţător la şcoala Piscani[41].

Intrat în învăţământ noul dascăl al şcolii din Piscani face progrese simţitoare de la început, obţinând rezultate notabile atât în pregătirea sa la Şcoala Normală (unde urmează alternativ cursurile de vară în anii 1860-1862) cât şi în pregătirea elevilor săi.

La examenul de absolvire a Şcolii Normale, George Toroncea a obţinut calificativul „bine“ fiind notat în tabloul general cu menţiunea: „merită a i se da numirea definitivă“.

În anul şcolar 1861/1862, cel mai rodnic din activitatea sa de învăţător, au fost înscrişi la şcoala Piscani un număr de 57 de copii de ambele sexe, frecventând cursurile de toamnă/iarnă numai 30, respectiv 24 de băieţi şi 6 fete[42].

Era o cifră record, în comparaţie cu şcolile din satele vecine, având în vedere că învăţământul era încă facultativ. În tabloul general, cu rezultatul „reviziei făcute şcolilor comunale“ pe anul 1861/1862 George Toroncea este notat: „bine îndeplineşte serviciul, bine face prepararea elevilor“[43].

Tot ca urmare a acestei aprecieri, la 22 februarie 1865, Ministerul Instrucţiunii Publice, la propunerea Revizorului Şcolar al judeţului Muscel, aprobă ca învăţătorul George Toroncea să rămână titular la şcoala unită Piscani-Negreni, contracandidatul său Vasile Retevoescu fiind transferat la şcoala satului Miceşti.

Pentru buna funcţionare a procesului de învăţământ, având în vedere că în fostul local de şcoală, construit în anul 1840 din gard de nuiele cu pământ, fusese introdusă cancelaria comunei, respectiv primăria locală Consiliul comunal Piscani cu sprijinul locuitorilor a construit un nou local în vara anului 1860, din „paiantă“ cu următoarele dimensiuni: 7 m. lungime, 4 m. lăţime şi 2 m. înălţime[44].

Iniţial localul construit în anul 1860 avea doar două încăperi: o sală de clasă şi o cancelarie, la care s-a mai adăugat o cameră după 1865, pentru elevi din satul Negreni.

În anul 1885 era compus din trei încăperi: două săli de clasă şi o cancelarie, „era acoperit cu şiţă, pereţii fiind din paiantă îngrădită cu gard“[45].

---

40 Idem, dos. 305/1860, fila 63.

Notă: Un fost elev al şcolii din Piscani, Manole I. Popa din satul Negreni (n. 1885 - 1965) îşi amintea prin 1955 de şcoala de la „Cazarmă“ pe care a frecventat-o timp de patru ani (1892-1896) deşi distanţa de la domiciliu său până la şcoală era de circa 4 km. Informaţie de la Nenea Manole Popa, luată prin 1955, când lucram benevol la repararea podului de lemn de la „Ardei“, bătrânul fiind dulgher.

41 Idem, dos. 305/1860, fila 283.

42 Idem, dos. 429/1862, fila 27-29.

43 Idem, dos. 305/1860, fila 236.

44 Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dos. 27/1895, fila 166.

45 Idem, dos. 13/1903, fila 22.

Notă: Acest al doilea local de şcoală (din cele cinci localuri permanentă care le-a folosit şcoala Piscani de la înfiinţare până în prezent) era cam pe locul unde este acum Casa lui Victor Moldoveanu - Fuloiu. Puţin mai spre sud, la circa 150 m. era Piscul de la care provine numele satului Piscani.

Alegerea terenului unde a fost construit localul de şcoală în anul 1860, a fost făcut de primăria locală, fiind preferat (idee total ne-inspirată) „locul pustiu" din partea de S/V a satului Piscani, o parte din terenul de instrucţie al dorobanţilor Companiei a VII-a Râurile, unde mai târziu (1905), după demolarea localului şcolii, se va construi Infirmeria Cercului Teritorial Purcăreni[46].

Aşezat departe de centrul satului, după 1865 şi mai departe de centrul comunei Piscani -Negreni, localul şcolii din Piscani a constituit de la început un impediment în ceea ce priveşte frecvenţa elevilor, mai ales pentru cei din satul Negreni, aceştia, din cauza distanţei prea mari, ne-putând frecventa în mod regulat cursurile.

Construit din material necorespunzător, aşezat, dealtfel, într-o zonă aproape nelocuită, la capătul satului, unde putea fi uşor degradat prin deteriorarea împrejmuirii, localul şcolii a fost reparat de mai multe ori pentru a putea fi funcţionabil timp de 37 de ani, până la construirea, în anul 1897, a unui alt local[47].

În anul 1885 i se face o renovare mai serioasă (poate ultima) cum rezultă din raportul subprefectului Alecu Micescu către prefectura Muscel, şi din devizul de reparaţii întocmit în acest scop:

Detalii:

15000 buc. şiţă de Câmpulung....................................75 lei,
15 kg. Cuie de sârmă..9 lei,
200 ocale de var..10 lei,
Construitul a trei bănci, din nou...............................4,5 lei,
Două lacăte şi două verigi...2,4 lei,
Bătutul şiţei alte reparaţii..15 lei,
Construirea unei sobe cu material nou.....................6,60 lei,
Total ..../.122,50 lei.

În anul 1893 localul şcolii era aproape ruinat.

„Şcoala, cu întreţinerea căreia statul cheltuieşte anual 1080 lei, este frecventată de 32 de elevi şi 2 eleve. Localul estre impropriu şi urmează a se construi altul mai în centrul comunei[48]".

De pe „coasta Piscului" privirea î-ţi este atrasă în mod plăcut de luncile celor două râuri (Râul Târgului şi Râul Doamnei) care încadrează satul în partea sa sudică.

[46] Infirmeria din Piscani a fost în fiinţă până prin anii '20 ai secolului trecut. Era dotată cu tot necesarul şi avea 12 paturi. A avut doi infirmieri: Constantin Zamfira şi Ion Vintilescu, şi o moaşă comunală, Paraschiva Ciobănescu din Negreni. (Teodor Dina - Piscani - Negreni vechi sate argeşene de pe Valea Râului Doamnei, Piteşti, 1998, pag 82.)

[47] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dos. 19/1887, fila 420.

[48] Constantin Alessandrescu, *Dicţionar geografic al judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893, p. 48.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

ÎNVĂŢĂMÂNTUL ÎN ARGEŞ ŞI MUSCEL ÎNTRE ANII 1864 – 1892

SEVASTIAN TUDOR

Ca spirit şi ca formă, sistemul de educaţie din ţările române la începutul epocii moderne era departe de a fi cu adevărat modern, şi de a răspunde nevoilor dezvoltării culturale. Odraslele boiereşti puteau învăţa cu dascăli străini sau în şcolile particulare, iar şcolile publice nu aveau în anul 1834 decât 725 de elevi, în ambele Principate. În anul 1850, numărul lor a crescut la circa 10.000 de elevi.

În Argeş şi Muscel funcţionau şcoli în care erau pregătiţi dieci încă din secolul al XVI–lea, la Câmpulung şi Curtea de Argeş, iar în secolul al XVII–lea este atestată documentar prima şcoală la Câmpulung, la 10 mai 1669. Tot în acest secol erau înregistraţi la Rucăr nu mai puţin decât 37 de scriitori de acte în limba română.

În secolul al XVIII-lea apar şcolile din Piteşti pe lângă Biserica Domnească Sf. Gheorghe şi de pe lângă schitul Buliga, în anul 1751. În anul 1780 se înregistrează o şcoală la Curtea de Argeş. La sate erau şcoli pe lângă mănăstiri, biserici şi moşii la : Nămăieşti, Aninoasa, Bălileşti, Rucăr, Robaia, Miceşti, etc.

Un rol important l-a avut şcoala din Goleşti înfiinţată de banul Radu Golescu în 1815, pe moşia sa şi redeschisă la 1826 sub numele de Şcoala Slobodă Obştească. A fost redeschisă de Dinicu Golescu, şcoală mixtă, în limba română, şcoală la care au predat printre alţii Aaron Florian şi Ion Heliade Rădulescu[1].

Apoi vor apare şcolile naţionale la Câmpulung în anul 1832 şi Piteşti în anul 1833 devenite din anul 1838, şcoli normale care pregăteau candidaţi de învăţători pentru şcolile săteşti înfiinţate în 1832.

În anul 1839, în judeţele Argeş şi Muscel erau 119 şi respectiv 77 şcoli la sate[2].

La 5 februarie 1833 s-a deschis la Piteşti, după îndelungi eforturi, şcoala naţională, cursurile începând la 6 februarie, sub conducerea lui N. Simonide, cu un număr de 50 de elevi[3].

Spre deosebire de alte judeţe, unde tinerii refuzau să devină candidaţi de învăţători, în Argeş ei veneau câte doi-trei din unele sate[4].

---

[1] *Argeş, monografie*, Editura Sport Turism, Bucureşti, 1980, p. 127.
[2] *Ibidem*, p. 128.
[3] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dosar 4138/1833, fila 25.
[4] Dumitrescu C., *Învăţământul în judeţul Argeş (1838 – 1848)*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, III, 1978, p. 325.

La 5 noiembrie 1845, în județul Argeș, la școlile sătești, funcționau 179 învățători, și candidați de învățători[5]. După originea socială, ei proveneau din: birnici 131, preoți -47, diaconi -7, mazili -2, boier de neam -1, sudit -1[6].

În anul 1848, școlile sătești din Argeș, erau în număr de 185, având 4834 de elevi[7]. Cele mai vechi școli sătești din județul Argeș, înființate în secolul al XIX-lea sunt următoarele: Urși, Cuca, Săpunari, Uda de Sus, Blidari, Tigveni, Dedulești, Corbi, Corbeni, Cicănești, Brătieni, Galeșul, Șuici, Aref, Vâlcele, Mînicești, Bascov, Vâlsănești, Valea Mărului, Richițele, Mozăceni, Crucișoara, Șerbăneștii, Bârlogu, Teiu, Găvana, Rucăr, Dragoslavele, Cotenești, Cetățeni, Mălureni, Mioarele, Stolnici, Cochinești, Cicești, Broșteni, Telești, Pădureț, Costești, Mârghia, Ungheni, Slătioarele, Albota, Moșoaia, toate din anii 1802-1834[8].

Din secolul al XVIII-lea ființează școli la Bălilești. Majoritatea localurilor erau din nuiele (95%) și bârne (4%), doar trei fiind din cărămidă (Valea Danului, Bascov, și Broșteni).

În anul 1848 școlile se vor închide datorită evenimentelor revoluționare. Ele se vor redeschide începând din anul 1851.

Printre fruntașii revoluționari argeșeni s-au numărat și profesorii Școlii Naționale din Pitești, Nicolae Simonide și Andrei Pretorian. Primul a fost numit la 14 iunie 1848 administrator al județului Argeș, iar al doilea a fost comisar de propagandă al revoluției. Un rol important în organizarea și dezvoltarea școlilor naționale de la orașe și sate, l-a avut în prima jumătate a secolului al XIX-lea Regulamentul Școlilor alcătuit în 1832 după Regulamentul Organic. Importanța acestui regulament constă în faptul că se sublinia ca învățătura să se facă în limba română.

Paralel cu școlile de stat, au existat și în Argeș și Muscel, școli particulare Astfel, în 1840 erau la Pitești : o școală elinească cu 21 elevi, o școală grecească cu 37 elevi și o școală românească cu 25 elevi[9]. La Câmpulung funcționau până la 1848 o școală grecească, o școală franceză și o școală germană[10].

După înăbușirea revoluției de la 1848, școlile s-au redeschis în toamna anului 1851, după numeroase jalbe adresate de locuitorii argeșeni.

Școala publică din Pitești, s-a redeschis la 1 noiembrie 1851, cu 108 elevi, iar școala publică din Câmpulung la 8 noiembrie 1851, cu 46 de elevi. La Curtea de Argeș funcționa o școală cu trei clase sub conducerea transilvăneanului Samuil Ostășescu.

În cele trei orașe erau și școli particulare: pension de băieți Carol Bucholtzer, pension condus de Andrei Ipolit Rovada, școala lui Vasile Urzescu, a lui Teodor Popescu, Dumitru Rumânișteanu, o școală pentru învățătura fetelor condusă de Apostol Pelinescu, școala particulară Mavrodolul cu 50 elevi, toate la Pitești, școala lui Karol Kap, școala lui Barbu Marinescu, școala de fete, condusă de preotul N. Diaconescu, cu 16 fete, pensionul Mariței Cătănescu cu 8 fete, la Câmpulung, școala particulară condusă de institutorul Anton Oncescu la Curtea de Argeș.

---

[5] Arhivele Statului București, fond MCIP, dosar 6069/1845.
[6] Dumitrescu C. *op. cit*, p. 326.
[7] *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, I, București, 1962.
[8] Pârnuță Gh., Baboi Violeta, *Învățământul și cultura în județele istorice Argeș și Muscel (sec. XIII - 1864)*, Editura Hardiscum, Pitești, 1996.
[9] *Ibidem*, p. 145.
[10] *Ibidem*, p. 147.

Școlile sătești s-au redeschis abia în anul 1857. La 15 decembrie în Argeș erau 142 învățători, redeschizându-se 132 de școli în satele argeșene, până la sfârșitul anului ajungându-se la 142 de școli în mediul rural.

În Muscel, în octombrie 1857, funcționau 61 de învățători. Școlile sătești erau frecventate de un număr însemnat de elevi.

După Unirea Principatelor Române a crescut interesul pentru învățătura de carte. Alsexandru Ioan Cuza a încercat să pună în aplicare aspirațiile revoluționarilor de la 1848, privind școala.

La Pitești își desfășoară în continuare activitatea Școala Publică de băieți și Școala de fete, începând cu 1860; la Câmpulung și Școala publică de băieți și fete (după 1860), la Curtea de Argeș, Școala de băieți, începând din 1860, prin hotărârea Adunării Legislative[11] și Școala de fete, (din 1860). Seminarul din Curtea de Argeș își continuă activitatea (era înființat în 1836).

La Pitești mai funcționau: o școală de limba germană, condusă de Peter Jekel, școala de la Mavrodolu, Institutul de fete condus de Louise Meunier, cu trei clase, școala pentru băieți deschisă de preotul Teodor Popescu și școala maghiară condusă de Imre Mico[12]. La Câmpulung mai funcționau școala de fete, condusă de M. Călinescu și școala de muzică bisericească a lui Gh. Căciulă.

După 1859 crește numărul de școli și de elevi la sate, punându-se accent pe pregătirea cadrelor necesare învățământului sătesc, potrivit proiectului de lege al ministrului A. G. Golescu, din martie 1860[13].

Rapoartele subinspectorilor și al inspectorului de județ menționează progresul realizat în școli. Ei subliniau existența unor învățături pregătiți, conștienți de misiunea lor și de lupta pentru luminarea țăranului.

Dacă în anul 1859 erau în Argeș 120 de școli cu 3656 elevi, adică cca. 30 de elevi de fiecare școală, în ianuarie 1863,[14] numărul școlilor a crescut la 179. În Muscel erau doar 56 de școli în 1859, iar în anul 1862, 72 de școli cu 2626 de elevi[15].

Lipsa de localuri corespunzătoare a constituit o piedică în dezvoltarea învățământului. În rapoartele alcătuite se arată starea proastă a localurilor școlare, construite din material șubred, în special nuiele. Școlile nu erau încălzite, lefurile nu erau plătite la timp, fluctuația cadrelor fiind foarte mare. Mulți copii, după ce învățau o clasă sau două, părăseau școala și ajungeau argați sau ucenici[16].

Școlile înființate în această perioadă au jucat un rol important în creșterea numărului știitorilor de carte, mai ales cele organizate în limba română. Ele au suplinit în parte neputința școlilor publice din Argeș și Muscel de a cuprinde pe toți copiii doritori de a învăța carte.

Din punct de vedere statistic, în anul școlar 1863/1864, circa 30 de elevi reveneau la o școală și un elev la 4,5 familii, față de 30 de elevi în anul școlar 1858/1859 și un elev la 6,5 familii[17].

---

[11] *Ibidem*, p. 147.
[12] *Ibidem*, p. 147.
[13] *Ibidem*, p. 148.
[14] Arhivele Statului București, fond M.C.I.P., dosar 391/1863.
[15] Idem, dosar 1028/1862.
[16] Idem, dosar 2260/1956, p. 121.
[17] Idem, dosar 280/1864.

APLICAREA LEGII INSTRUCŢIUNII PUBLICE DIN 1864 ÎN ANII 1864-1878

O lege nouă era cerută de multă vreme. Ea a fost îndelung pregătită, dezbătută, şi, cu o oarecare întârziere şi piedici, promulgată la 25 noiembrie 1864.

Nicolae Iorga punea reforma şcolară realizată, precum şi proiectele ulterioare ce s-au făcut pentru modificarea ei, sub semnul electismului (dar, în sens pozitiv), care a dominat, după cum a apreciat el, perioada 1864-1890. Proiectul de lege a fost întocmit de către o comisie formată din August Treboniu Laurian, Aaron Florian, Mihail Kogălniceanu, Petre Poenaru, Vasile Boerescu, Dr. Carol Davila şi Ioan Zalomit şi depus Adunării Naţionale de către ministrul Dimitrie Bolintineanu[18].

Legea stabileşte în principal următoarele principii: caracterul unitar al legii, legiferarea într-un singur corp a învăţământului public şi privat şi a tuturor ramurilor instrucţiei (primară, secundară şi superioară, atât pentru băieţi cât şi pentru fete), profilul şcolilor aparţinând celor trei ramuri ale instrucţiei, obligativitatea şi gratuitatea învăţământului, gradele corpului didactic (învăţători, institutori şi profesori) şi administraţia centrală a instituţiei.

Şcoala creată de această lege este o şcoală cu tendinţe laice, deservită de învăţători laici, având o programă cu foarte puţine cunoştinţe religioase. Totodată, gratuitatea este un element pozitiv al legii, decurgând din obligaţia pe care şi-au asumat-o statul şi comunele de a asigura plata salariilor învăţătorilor precum şi baza materială a şcolii primare (art. 42) a învăţământului secundar şi superior.

Instrucţiunea publică se împărţea în: primară, secundară şi superioară (art. 2), cuprinzând şcolile rurale şi urbane în instrucţiunea primară (art. 3) iar în cea secundară licee, gimnazii, seminarii, şcoli reale (şcolile profesionale), şcoli de belle-arte pentru băieţi şi şcoli secundare pentru fete. Instrucţiunea superioară cuprindea facultăţile de litere, de ştiinţe matematice, de drept, de medicină (art. 5).

Corpul didactic era împărţit în patru grade: învăţători (învăţătoare) pentru şcolile primare rurale, institutori (institutoare) pentru şcolile primare urbane, profesori de şcoli secundare şi profesori de facultăţi (art. 7).

Legea instrucţiunii publice, despre care Titu Maiorescu spunea că „aici este fundamentul instrucţiei publice în stat şi îndeosebi într-un stat care trebuie să înainteze cu paşi aşa de repezi în cultură" s-a aplicat începând cu anul şcolar 1865/1866. Deja în luna iulie 1865 ea a suferit unele modificări privind vacanţele şcolare şi unele drepturi ale institutorilor, profesorilor secundari şi universitari[19].

La 1 septembrie 1865, Ministerul Instrucţiei Publice a lansat o proclamaţie către săteni îndemnându-i să-şi trimită copii între 8 şi 12 ani la şcoală[20]. „La şcoală dar, toţi copiii, băieţi şi fete , că aşa zice legea şi numai de la şcoală e mântuirea", încheia ministrul această proclamaţie[21].

[18] Popescu, Ilie, Teiuşan, *Contribuţii la studiul legislaţiei şcolare româneşti. Legea instrucţiei publice din 1864*, Bucureşti, 1963.

[19] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dosar 538 / 1864, f. 128, 152.

[20] Bibiri, I., Lascăr, C., *Colecţiunea legilor, regulamentelor, programelor şi diferitelor deciziuni şi dispoziţiuni generale al MCIP de la 1864-1901*, Imprimeria Statului, Bucureşti, 1901, p. 1368.

[21] *Ibidem*, p. 1368.

La 31 decembrie 1865, Ministerul Instrucţiunii Publice a adresat o circulară primarilor din comunelor rurale prin care aceştia erau invitaţi să se constituie în comitete de inspecţie şcolară, şi să ia măsuri pentru ca „să nu rămână nici o comună fără de şcoală şi nici un băietan sau copilă fără de ştiinţă de sfânta carte[22]".

Baza materială a învăţământului primar a fost precară şi datorită faptului că totul era lăsat pe seama comunelor. Localurile şcolilor rurale erau într-o stare gravă, după cum reiese şi din tabelul următor[23]:

Plasa sau Plaiul	Număr şcoli în funcţiune	Starea materială a şcolilor					
		Bună		De reparat		A se clădi din nou	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Olt	23	8	34,78	11	43,83	4	17,39
Topolog	16	3	18,75	6	37,50	7	43,75
Loviştea	18	6	33,33	5	27,77	7	38,80
Argeş	15	2	13,33	5	33,33	8	53,34
Piteşti	29	13	44,32	9	31,03	7	24,15
Gălăşeşti	22	2	9,09	8	36,36	12	54,55
Cotmeana	20	2	10,00	9	45,00	9	45,00
Total judeţ	143	36	25,17	53	37,07	54	37,76

După cum se vede, starea localurilor era destul de precară, situaţia fiind mult mai gravă în realitate , deoarece nu întotdeauna numărul localurilor de reparat era şi cel real.

Pentru a suplini neputinţa autorităţilor locale, ministrul C. A. Rosetti s-a adresat proprietarilor şi arendaşilor de moşii, pentru a contribui la clădirea şcolilor. Dar chemarea sa nu a avut efectul scontat, foarte puţini proprietari sprijinind construcţia de şcoli.[24]

Situaţia şcolilor era foarte grea şi în Argeş aşa cum informa şeful instrucţiunii publice în iulie 1867. Multe localuri locale se aflau în stare de degradarea. Astfel, în 1871, şcoala din Căpăţâneni se afla într-o casă particulară cu două camere unde se aflau doar trei bănci, iar în loc de geam era hârtie [25]. Şcoala din Valea Iaşului „semăna mai mult cu o coşară", se spunea în raportul din 14 februarie 1874 de către revizorul Al. Teodosiade[26].

Procesul de învăţământ a suferit şi din cauza lipsei de mobilier. Astfel, în anul şcolar 1877/ 1878, 97 şcoli primare rurale funcţionau în 101 săli de clasă şi avea ca mobilier: 430 bănci, 90 catedre şi mese, 111 scaune, 109 table, 42 orologii[27]. Deci, fiecărei săli de clasă îi reveneau în medie 4,25 bănci, 0,89 catedre, 1,09 scaune şi 1,07 table, după 13 ani de la aplicarea Legii instrucţiunii publice din 1864.

[22] *Ibidem*, p. 1368.
[23] Arhivele Statului Bucureşti, fond M.I., Divizia comunală, dos. 10/1885, f. 10.
[24] Idem, fond MCIP, dos. 724/1871, f. 97.
[25] Idem, fond Şcoala primară Căpăţâneni, pachet 1, dos. 19/1874.
[26] Idem, fond MCIP, dos. 2482/1874, f. 15.
[27] Idem, dos. 3434/1877, f. 24.

Aprovizionarea școlilor cu lemne de foc era altă problemă deosebit de grea pentru școlile rurale , dar și urbane.

În anul școlar 1864/1865, în școlile primare din Argeș, funcționau 165 învățători și 10 institutori, iar în anul următor, 109 învățători și 12 institutori[28].

Legea din 1864 a prevăzut o nouă numire a învățătorilor deoarece cei mai mulți dintre ai nu avea pregătirea cerută - cursurile complete ale școlii primare. Dintre cei 165 de învățători existenți în anul școlar 1864/1865, 50 avea numai trei clase primare, 7 aveau 7 clase primare, trei absolviseră cursul primar, iar pentru restul nu se cunosc date certe[29].

Pentru ocuparea catedrelor vacante de institutori, concursurile aveau loc la București și mai rar la Pitești și Câmpulung[30]. De multe ori însă, învățătorul era la cheremul autorităților locale. Pedagogul A. Lupu-Antonescu remarca faptul că, până spre sfârșitul sec. al XIX-lea, învățătorul era „un slujbaș pribeag, rău văzut de toată albăstrimea administrativă a comunei"[31]. La fel remarca și C. Dobrescu Argeș, care spunea că învățătorul este considerat ca un subaltern al primarului și în multe cazuri dacă nu-i convenea acestuia îl destituia. În sprijinul acestei idei, notăm situația din comuna Uda de Sus, când în decembrie 1871, învățătorul a fost destituit pentru a fi numit un favorit al prefectului, care nu avea decât două clase primare[32].

O altă problemă gravă era aceea a salariilor, de multe ori de mizerie, neonorarea lor la timp și umilirea învățătorilor; la primirea salariilor primarii trebuiau să-și pună viza că aceștia și-au îndeplinit serviciul[33]. „De la început salariile noastre ne răspund foarte neregulat. Astfel, pe trimestrul din aprilie anul trecut, abia acum, de curând s-a primit mandat, iar pe trimestrele din iulie și octombrie, acel an, nicicum nu-i speranță. În această suferință nu sunt numai eu, ci toți învățătorii din această plasă și din tot districtul. Ce speranțe pot naște astfel de situații? Fără sprijin și fără protecție, ce suntem, noi? Nimic, decât niște indivizi muritori de foame, lăsați în voia întâmplării", scria la 20 februarie 1866 C. Bunescu din comuna Alimănești într-un memoriu adresat ministrului[34].

De cele mai multe ori, învățătorii, desconsiderați de unele autorități locale, de proprietari, remunerați cu un salariu de mizerie, pe care nici nu-l primeau la timp renunțau la această funcție[35]. Din această cauză, din cei 92 de învățători numiți, în urma concursului din octombrie 1865, mai rămăseseră la catedră în octombrie 1872 numai 22, adică cca. 24%[36].

La deschiderea anului școlar 1865/1866 erau în Argeș 160 de școli primare, rurale, după cum urmează[37]:

---

[28] Idem, dos. 516/1865, f. 153.

[29] *Anuarul general al instrucțiunii publice*, 1864/1868, p. 120-125.

[30] Arhivele statului București, fond MCIP, dos. 3101/1970, f. 15,16.

[31] Antonescu, Lupu, A., *Chestiuni de învățământ (Simple note)*, București, 1896, p. 26.

[32] Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 724/1871, f. 272.

[33] Idem, dos. 3840/1870, f. 1.

[34] Idem, dos. 320/1866, f. 32.

[35] *Ibidem*, f. 61 și urm.

[36] Idem, dos. 516 / 1865, f. 174.

[37] Idem, dos. 322/1867, f. 350.

Plasa sau Plaiul	Nr. comunelor	Nr. satelor mai mari	Nr. familiilor	Nr. copiilor de vârstă școlară	Nr. școli înființate	Nr. școli ce urmează a fi înființate	Nr. satelor alipite
Argeș	14	29	3144	786	28	22	7
Cotmeana	20	27	3782	844	23	22	5
Galeșești	22	23	4724	866	22	22	1
Loviștea	17	31	4020	908	23	20	9
Olt	23	30	4189	1150	27	24	6
Pitești	29	41	5581	1302	34	31	10
Topolog	16	35	4753	932	24	19	16
Total	141	216	30193	6788	184	160	54

Numărul școlilor primare rurale a fost mic și a oscilat de la an la an, datorită bugetului mic, dar și a neputinței comunelor de a înființa școli, de a le întreține și de a pune la dispoziție localuri adecvate.

Au fost și cazuri când unele sate au deschis școli pe seama lor, cum a fost cazul satului Gura Bascovului, țăranii dorind să aibă școli unde fiii lor să învețe carte.

În anul școlar 1867 / 1868 s-au înființat 11 școli model în comunele: Mușătești, Hârsești, Slobizia, Mozăceni, Berevoiști, Șuici, Uda de Sus, Stoiceni, Moșoaia, Alimăneștii de Sus și Fedeleșoiu[38], luându-și măsuri pentru pregătirea localurilor. Totuși, rețeaua școlilor model a fost instabilă: se înființa o școală model într-o comună, se desființa în altă parte datorită condițiilor materiale dar și intervențiilor unor persoane.[39] În județul Argeș, numărul lor a fost mic: 5 în 1868, 6 în 1869/1870, 7 în 1871/1872 și 12 în 1873/1874[40].

De multe ori sătenii au cerut înființarea acestor școli model pe cheltuiala lor.

În anul 1877 a avut loc reorganizarea școlilor primare rurale, urmărindu-se ridicarea procesului de învățământ pe o treaptă superioară. Prin această măsură, s-au restrâns școlile, locuitorii din comuna Richițelele de Sus arătând că s-a făcut „o mare nedreptate" că li s-a desființat școala, deși au local corespunzător, ea deservind copii din 7 cătune ale comunei care „nu se vor mai putea bucura de luminile învățământului".[41]

După această reorganizare, au funcționat în Argeș, în anul școlar 1877/1878 110 școli întreținute de stat și 15 de comune, rămânând fără școli 26 de comune, numeroase sate și cătune[42].

După 1878, baza materială a învățământului a cunoscut un progres lent. S-au construit mai multe localuri de școli, dar insuficiente totuși pentru dezvoltarea unui învățământ modern. Revizorul I.S. Teodorescu aprecia în 1891 că școlile „lasă mult de dorit", că multe localuri erau „vechi, ruinate, mici, neîncăpătoare, întunecoase, igrasioase"[43].

În puține cazuri, marii proprietari au dat o mână de ajutor la construirea

---

[38] Idem, dos. 322/1867, f. 350.
[39] Idem, dos. 18/1870, f. 48.
[40] Idem, dos. 2201/1873, f. 21.
[41] Idem, dos, 3515/ 1877, f. 339.
[42] Idem, dos. 3516/1877, f. 372 -385.
[43] *Monitorul județului Argeș*, V, 215/10 februarie 1891, p. 2.

localurilor. Astfel, Toader Brătianu a dat un ajutor substanţial comunei Tigveni concretizat într-un local şcolar modern, cu două săli de clasă o sală pentru cancelarie şi două camere pentru diriginte, construit în anul 1879[44].

Un alt local de şcoală modern s-a construit în comuna Vâlsăneşti de către Societatea industrială „Curtea de Argeş"[45]. Alteori s-au construit localuri de şcoli pe baza unor liste de subscripţii, cu ajutorul administraţiilor locale şi centrale cum au fost în comunele Cacaleţi - Zărneşti. Slătioarele, Oarja şi Ţiţeşti[46].

Prefectul recunoştea în anul 1887, că din cauza situaţilor financiare precare, comunele „nu pot să facă cheltuieli nici pentru repararea localurilor şcolare existente nicicum a construi altele din nou"[47]. De aceea, el a făcut apel la „sentimentele unor proprietari şi arendaşi", pentru ajutorarea comunelor „dar totul a fost în zadar"[48].

Dintr-o situaţie statistică din 1890 rezultă că, pentru construirea tuturor şcolilor necesare aplicării principiului obligativităţii era nevoie de o suprafaţă şcolară de 20.166 mp, în afară de cea existentă[49]. Pentru aceasta, prefectul a solicitat un împrumut de 1.500.000 lei.

Spiru Haret, secretar general al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, a elaborat în anul 1886, trei proiecte de lege acare să înlesnească acordarea de împrumuturi comunelor şi autoriza Ministerul Domeniilor să dea gratuit lemne din pădurile statului pentru construirea de şcoli[50].

Nici mobilierul nu era satisfăcător, astfel, la 13 ianuarie 1887, revizorul Al Venescu în raportul către ministru arăta că a vizitat 65 de şcoli primare rurale şi a găsit multe cu o singură bancă, în clasă fiind 30 de elevi iar drept tablă se folosea uşa clasei, multe şcoli aveau pământ pe jos, erau fără geamuri la ferestre, vântul, ploaia şi zăpada intrau pe oriunde în aceste coşare, numite şcoli[51].

Multe şcoli rurale nu aveau material didactic corespunzător sau deloc. De altfel prefectul recunoştea că la şcolile primare rurale „materialul didactic lipseşte aproape cu desăvârşire"[52]. Iată şi câteva exemple, pentru a ne face o imagine de ansamblu: şcoala Băiculeşti avea în 1879: 2 bănci, 1 catedră, 1 scaun, o tablă; şcoala Ţuţuleşti în 1885 / 1886 avea: 4 bănci, o catedră, 1 scaun, o tablă; şcoala Humele avea 4 bănci, 1 tablă, 1 scaun, iar şcolile din Mârghia, Aref, nu aveau material didactic[53].

După 1877, drepturile cadrelor didactice au fost respectate mai mult ca înainte, abuzurile în numiri, transferări, destituiri au fost mai puţine, creându-se o mai mare stabilitate a cadrelor în învăţământ.

Numărul şcolilor a început să crească la sate începând cu anul 1884/1885. Astfel, de la 112 şcoli primare rurale s-a ajuns la 134 în anul 1889/1900, Argeşul ocupând un loc fruntaş din punct de vedere al numărului de şcoli.

---

[44] Arhivele Statului Bucureşti, fond M.I., Divizia administrativă, dos. 480/1890 f. 3.
[45] Idem, dos. 4383/1888, f. 124.
[46] *„Ţăranul"*, II, 27/17 aprilie 1883, p. 3.
[47] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş pe 1887*, Piteşti 1887, p. 12.
[48] *Ibidem.*
[49] Slavici, I. *Şcolile noastre săteşti*, Tipografia Curţii Regale, Bucureşti, 1890, p. 52-53.
[50] *Operele lui Spiru Haret*, II, p. 210-229.
[51] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 4008/1887, f. 70.
[52] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş pe anul 1891*, Piteşti, 1891.
[53] Arhivele Statului Argeş, fond Şcoala primară Mârghia dos. 6/894, Humele 1/1892, Ţuţuleşti 4/1889.

În anul 1887, se vor înființa școli în Dobrogostea și Cremenari, apoi și în celelalte comune care nu aveau. Sătenii au înființat 15 școli în anul 1877/1878, 11 în anul 1885/1886 și 3 în 1892/1893 (Mănicești-Băiculești, Podul Broșteni și Giurgiuveni)[54].

Totuși, din documentele studiate reiese că în anul școlar 1891/1892, numai a cincea parte din copiii de vârstă școlară din comunele rurale (34,47% băieți și 10,96 % fete) frecventau școlile. Față de anul 1866/1867 rezultă un minus de 6,54%, deci un regres.

Școlile din mediul urban

După 1864, rețeaua școlară din mediul urban a cunoscut în schimb o continuă dezvoltare.

Școala de băieți din Pitești, înființată în anul 1833, care va deveni Școala Nr. 1, s-a dezvoltat continuu. Ca urmare a înmulțirii numărului **elevilor s-a pus problema organizării unei a doua școli**[55].

Școala primară de băieți nr.1 era singura care avea local propriu, dar în decursul timpului și a lipsei de întreținere curentă, a devenit necorespunzător.

Clasa I sucursală, viitoarea **școală de băieți nr.2** s-a înființat în toamna anului 1866 și a funcționat până în anul 1873, în chiliile bisericii Mavrodolu, având ca institutor în primul an (1866/1867), pe Barbu Cristoescu, plătit de oraș iar în anii următori pe N. Urzică (1867-1871)[56]. Clasa a IV-a de la Școala nr. 2 de băieți se va crea cu institutor plătit de stat în toamna anului 1878.

Școala primară de băieți nr. 2 a funcționat în case cu chirie, improprii până în anul 1884. În octombrie 1884 s-a mutat în alt local, dat atunci în folosință, pe strada Egalității.

Școala primară de băieți nr. 3 înființată în toamna anului 1882, a funcționat până în anul 1884, în casele lui Iancu Minovici[57]. Localul avea 11 camere și a costat 138.945, 52 lei, fiind cea mai modernă clădire din orașul Pitești. Școala a funcționat aici până în anul 1892, când s-a mutat pe strada Craiovei, în casele Teodorei Hacula[58].

Școala de fete din Pitești, înființată în anul 1860, a funcționat cu trei clase și trei institutoare. Din anul școlar 1869/1870, numărul cadrelor didactice s-a redus la 2, unindu-se clasa I cu clasa a II-a.

În mai 1867, s-a cerut înființarea clasei I sucursală, deoarece numărul elevilor înscriși în clasa I era de 140, iar unele cereri au fost respinse[59]. Prin ordinul 10926/17 octombrie 1867, ministrul a aprobat clasa I sucursală, viitoarea Școală de fete nr. 2, cu o institutoare, Maria Urzescu.[60]

În anul 1868 s-a înființat clasa a III-a , având-o pe aceeași institutoare, iar în anul 1872, clasa a II-a, creându-se a doua catedră. În anul 1877 s-au acordat 40 de noi posturi la școlile primare urbane de fete și astfel s-au numit două noi cadre didactice la

---

54 *Almanahul (Calendar) școlii și bisericii pe anul 1892/1893.*
55 Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 1532/1872, f. 1 și 15.
56 Arhivele Statului Argeș, fond Primăria Pitești, dos. 15/1866 și 2/1872.
57 Idem, dos. 75/1883.
58 Idem, dos. 38/1889 și 25/1892.
59 Arhivele Statului București, Fond MCIP, dos. 1331/1867 f. 16.
60 *Ibidem*, f. 17.

cele două posturi create.[61]

Şcoala de fete nr. 1 a funcţionat până în octombrie 1884, în diferite case cu chirie, necorespunzătoare, aşa cum recunoştea şi prefectul judeţului.[62] Între anii 1884-1892 a funcţionat în casele lui I. Teodoru, pe Bulevardul Elisabeta, plătindu-se o chirie de 1.400 lei anual. În anul 1892, inspectorul general al învăţământului arăta că localul era „cu desăvârşire impropriu din orice punct de vedere"[63].

Încă din anul 1881, s-a cumpărat un teren pentru construirea unei clădiri pentru această şcoală, dar, după multe tergiversări şi parlamentări, nu s-a căzut de acord asupra locului unde să fie amplasată. De abia în anul 1893 s-a încheiat contractul cu Al. Lapiere, care se angaja să construiască şcoala cu 4 săli de clasă şi o casă pentru director, la suma de 30.857 lei[64].

Şcoala de fete nr.2 a funcţionat între anii 1879 – 1882 în casele lui Petre Nănescu din strada Şcoalelor[65]. În anul 1882 s-au cumpărat casele lui Florea Tomescu din „partea de deal" a oraşului pe strada Brătianu nr. 74. Totuşi, aşa cum recunoaşte şi prefectul în anul 1891, localul Şcolii de fete nr.2 era „o curată nenorocire pentru eleve şi profesori"[66].

Şcoala de fete nr. 3 înfiinţată în anul 1891, a avut probleme cu localul.

Şcoala primară de băieţi din Curtea de Argeş s-a organizat în anul 1861 cu clasele I şi a II-a, dar cu un singur cadru didactic. În septembrie 1863 s-a înfiinţat clasa a III-a şi a doua catedră, iar în septembrie 1864 a treia catedră, fiecare institutoare având câte o clasă. Clasa a IV-a s-a creat abia în septembrie 1872, după multe intervenţii[67].

Şcoala de băieţi din Curtea de Argeş a funcţionat de la început în clădirea construită de către Vilara, în curtea bisericii, un local din cărămidă, acoperit cu şiţă. La început, localul era destinat spitalului, însă primăria i-a schimbat destinaţia.

Şcoala primară de fete din Curtea de Argeş, înfiinţată în anul 1861, cu două clase şi două catedre. În anul 1870 s-au unit clase I-a cu a II-a într-o singură catedră, funcţionând aşa până în anul şcolar 1891/1892[68].

Şcoala de fete din Curtea de Argeş a funcţionat în clasele cumpărate de la A. Petrescu. În anul 1882, localul a fost dărâmat, fiind în stare foarte proastă şi s-a dispus construirea unuia nou. În timpul construcţiei, timp de doi ani, şcoala a funcţionat în case închiriate[69].

Şcoala primară Nr. 1 din Câmpulung Muscel rămâne principala instituţie de învăţământ din oraşul muscelean şi după 1864. A funcţionat în continuare în vechiul local construit în anul 1836. În anul 1871 i s-a mai adăugat o sală de clasă şi o cameră pentru cancelarie. Şcoala a fost încadrată cu institutori de valoare, dintre care amintim

---

[61] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 3492/1877, f. 126.
[62] Arhivele Statului Argeş, fond Primăria Pitesti, dos. 75/1883.
[63] Idem, dos. 8/1892.
[64] Arhivele Statului Argeş, fond Primăria Piteşti, dos. 8/1892.
[65] Idem, dos. 47/1882.
[66] Idem, dos. 8/1891.
[67] Udresu, D, *Contribuţii la istoricul şcoalelor din Curtea de Argeş*, Institutul de arte grafice „Narvan", Bucureşti, 1938.
[68] *Ibidem.*
[69] *Ibidem.*

în 1868 pe: Filaret Ionescu, Simion Negoescu, Ioan D. Petrescu, Sevastian Hernea, C.M. Barcan, Dimitrie Scurei, I. Parhon, etc[70].

Şcoala primară nr. 2 din Câmpulung Muscel a luat fiinţă în anul 1869 cu un singur institutor, care a funcţionat şi în anii 1870-1874, adică cu Iosif D. Popescu, originar din judeţul Sibiu. Din anul 1874, la şcoală este încadrat Dimitrie Scurei, absolvent a şapte clase gimnaziale din Cernăuţi. Aici au mai predat: Alexandru Dumitrescu, Gh. Bădescu, Emilian Procopie, Constantinescu, N. Roşcanu, I. N. Ionescu, Gh. Şoiculescu[71]. Şcoala avea local propriu, corespunzător.

Şcoala de fete nr.1 din Câmpulung Muscel este menţionată din anul 1861, când funcţiona în casele Elenei Cernovodeanu-Argheleanu, directoarea ei. Mai înainte funcţionase ca externat de fete şi avusese ca directoare pe Felicia Cernovodeanu şi Elena Orghidau, iar ca institutor pe D. Piso (Pisone).

Şcoala de fete nr.2 din Câmpulung Muscel a luat fiinţă în anul 1869 şi a funcţionat în casele lui Dionisie Aninoşanu, egumenul Mănăstirii Aninoasa.

Şcoala normală din Câmpulung Muscel a avut o istorie aparte. Ea a luat fiinţă la 22 noiembrie 1867 la Bucureşti sub denumirea de „Şcoala preparandală din Bucureşti"[72], devenită din 1869 „Şcoala normală din Bucureşti" sau „Şcoala normală pedagogică", iar din 1873 „Şcoala normală Carol I" (Virtus romano rediviva).

La 15 mai 1889, Constantin Boerescu, ministrul Instrucţiunii supune spre aprobare, Senatului României, proiectul de lege privind construirea Şcolii normale la Câmpulung Muscel. Acest proiect de lege s-a votat de Senat în şedinţa din 20 decembrie 1889[73].

La Câmpulung s-au luat măsurile corespunzătoare pentru construirea localului Şcolii normale, încă din anul 1887. S-a ales şi s-a cumpărat terenul, s-a alcătuit planul clădirii şi a început achiziţionarea de materiale. Însuşi ministrul instrucţiei publice Dimitrie Sturdza a ales terenul pentru şcoală, însoţit de Spiru Haret, pe atunci secretarul general al Ministerului.

La 1 iunie 1887, ministrul Instrucţiei Publice anunţă prin adresa nr. 6536 Primăria oraşului Câmpulung despre hotărârea luată privind mutarea Şcolii normale de la Bucureşti. Locuitorii oraşului Câmpulung Muscel şi ai judeţului Muscel s-au bucurat pentru această mutare. Piatra fundamentală a clădirii s-a pus la 27 octombrie 1892[74]. „Cetăţenii câmpulungeni şi întregul judeţ Muscel adânc recunoscători şi sunt mişcaţi de binevoitoarea atenţie şi stăruinţă ce aţi depus pentru votarea legii transferării Şcolii normale la Câmpulung, vă roagă să fiţi interpretul sentimentelor noastre de gratitudine către maturul corp şi întregul guvern," se spunea în telegrama adresată preşedintelui Senatului Nicolae Kreţulescu şi care era semnată de preşedintele Comitetului general Scarlat Angheleanu[75].

Gimnaziul „Dinicu Golescu" din Câmpulung Muscel este una dintre cele mai importante şcoli muscelene. La 7 octombrie 1891, Primăria oraşului Câmpulung

[70] *Câmpulung Muscel, ieri şi azi*, Câmpulung 1974, p. 153.

[71] *Ibidem*, p. 154.

[72] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 374/1867.

[73] Idem, fond Senat, dos. 3533/1888-1889, f. 2.

[74] Nicolaescu, M., Bunescu, Al., Pârnuţă, Gh., *Monografia Liceului Pedagogic Câmpulung Muscel 1864-1967*, Bucureşti, 1967, p. 35.

[75] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 5198/1890, f. 3

cerea aprobarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice pentru a funcţiona un gimnaziu într-o clădire care se construise pentru a adăposti Şcoala primară pentru băieţi nr.2. Cursurile acestei şcoli se vor deschide însă de abia în anul 1894.

În mediul urban, în anii 1865/1866 la un institutor reveneau 700 de locuitori, iar în 1875/1876, 764 de locuitori. În privinţa elevilor, erau 47,6 elevi la un institutor în 1865 şi 52,7 elevi în 1875. Probleme au fost în privinţa învăţământului, a calităţii acestuia şi la oraşe. Astfel, la şcolile de fete , pregătirea elevelor lăsa de dorit în unele privinţe. În anul 1868 (decembrie), multe eleve de la şcoala din Piteşti aveau „mari lipsuri la aritmetică", ca urmare a slabei pregătiri a institutoarei[76].

După anul 1870, se observă o mai bună pregătire a elevilor la şcolile din oraş. Astfel, la examenul din 1872 se menţiona în raportul comisiei de examen că progresul este „eminent" la toate materiile, un număr însemnat de elevi au fost promovaţi „adeseori şi peste două părţi din trei al numărului total dintr-o clasă"[77].

Deşi, Titu Maiorescu recunoştea în anul 1873 că „instrucţiunea este mai puţin răspândită în sate decât era mai înainte", în oraşe însă, instrucţia primară a cunoscut o dezvoltare continuă, cantitativ şi calitativ. Şcolile urbane au contribuit la creşterea gradului de cultură în comunele rurale prin şcolarizarea unui număr mare de copii din satele Argeşului şi Muscelului şi prin ajutorul dat la pregătirea şi perfecţionarea profesională şi pedagogică a învăţătorilor.

[76] Idem, dos. 67/1869, f. 3, 4
[77] Idem, fond Primăria Piteşti, dos. 2/1872

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

DATE INEDITE DESPRE CONSTRUCŢIA REŞEDINŢEI FAMILIEI BRĂTIANU DE LA FLORICA

REMUS PETRE CÎRSTEA

Reşedinţa şi gospodăria familiei Brătianu, zidite în localitatea care este cunoscută de istorici sub numele de Florica sunt monumente istorice puţin cunoscute ale culturii şi civilizaţiei româneşti. În lista de propuneri referitoare la obiective cu caracter de patrimoniu cultural naţional din judeţul Argeş se menţionează, cităm: „Conacul Brătianu, Ansamblul Conacului Brătianu (...)", aflat în proprietatea „stat/ICHV", cod de referinţă „03 B 0414". Codul de referinţă „03 B 0416" corespunde vilei „Florica"[1].

Oricât de importante a fost deciziile luate de locatarii cunoscuţi, proprietari ori oaspeţi doriţi sau nedoriţi, nu se ştie mai nimic despre şantierul acestei case. Pe vremuri, arhiva casei de la Florica a fost bogată şi inginereşte aranjată în podul casei, către răsărit. Tot dinspre răsărit au venit vremuri în care totuşi s-a găsit cineva care să nu arunce sau să nu ardă un plic simplu, alb, format A 4 pe care se scrie: „Casa de la Florica". În acest plic se află schiţe ale lambrisajului din casă, montat la parter, planuri de situaţie pentru parterul şi etajul clădirii fermei şi două pagini în care este descrisă situaţie lucrărilor de construcţie a casei de la Florica în anul 1902. Informaţiile inedite conţinute în cele două documentele prezintă singurele date despre calendarul şi cheltuielile, comanditarii, lucrătorii şi materialele construcţiei reşedinţă, ridicată la poalele dealului Florica pe panta care coboară lin care dealul Lescioare[2]. Acum se poate spune că vila „Florica" a fost începută în luna iulie a anului 1902.

Anul viitor această construcţie va împlini un secol. Urmările ultimilor cincizeci de ani de părăginire cu ştiinţă şi cu neştiinţă a acestei reşedinţe legate de neamul românesc pot umbri, dar nu pot distruge amprenta pe care această construcţie o lasă în viaţa politică, socială şi economică românească.

Aduc rândurile viitoare în sprijinul tuturor celor care vor dori să cinstească pragul de la Florica cu cercetări care să releve importanţa acestei piese materiale din procesul dezvoltării societăţii româneşti contemporane.

În ziua de 8 decembrie a anului 1902, arhitectul Eugene Duperreux, în documentul olograf intitulat „Situaţiunea Clădirii de la Florica la 8/22 Decembrie 1902", considera că trebuiau să se mai execute şi să se achite, „până la complecta

---

[1] Inspectoratul de Cultură al judeţului Argeş, *Monumente Istorice din judeţul Argeş, Destin şi Viitor*, Piteşti, 2000, p. 70.

[2] Centrul de Cultură „Brătianu", Biblioteca, nr. inv. 4.110 şi 4.111.

terminare a construcţiunii" următoarele lucrări: vopsitul şi cernitul pardoselilor, zugrăvitul pereţilor şi plafoanelor, instalaţiunea de apă şi sobăria. În ziua de 8 decembrie arhitectul Duperreux estima că valoarea totală a construcţiei vilei Florica este de 21.078,25 lei.

Având în vedere faptul că documentul redactat şi semnat de arhitectul Duperreux prezintă situaţii asupra sumelor primite de la comanditari, asupra sumelor cheltuite, asupra costurilor cu manopera şi asupra costurilor şi chiar a volumelor de materiale de construcţii folosite în perioada cuprinsă între 11 iulie şi 30 noiembrie a anului 1902, îmi permit să lansez ipoteza că acest arhitect era dirigintele de şantier al casei de la Florica. Se ştie că arhitectul care a proiectat vila Florica a fost renumitul arhitect Petre Antonescu, că stilul casei şi al ansamblului este stilul neoromânesc. Vila „Florica", miezul acestei rezervaţii unice de arhitectură modernă românească a costat până la 8 decembrie 1902 suma de 16.467 lei. Din această sumă, 16.017 lei au fost plătiţi de Vintilă Brătianu şi 450 de lei de către Ionel I.C. Brătianu. Materialele au costat 4.905,95 lei, iar transportul şi manopera au atins o sumă aproape dublă, 10.895,55 lei. Reşedinţa familiei Brătianu de la Florica înseamnă şi 17.800 de cărămizi, peste opt tone de var şi aproape 46 m^3. de lemnărie de brad şi de stejar. În documentele păstrat în biblioteca Centrului de Cultură „Brătianu" se pot afla şi numele unor meşteri care au lucrat la Florica: tâmplarul Johann Bernard, dulgherii Pisto şi Jigo şi meşterii Teisid şi Leopolder şi cărăuşul Ghionea. Ca să vedeţi odiseea acestei faimoase construcţii, cât timp a fost cunoscută contemporanilor, vom începe de abia de acum cu aceste petece de hârtie scrise în casa cea nouă de la Florica în urmă cu un secol. Pentru perioada în care identitatea ei a fost martelată din memoria colectivă, ar urma, cronologic, din câte ştiu eu, doar un document emis de Comisiunea pentru definitivarea Reformei agrare în judeţul Muscel în care se consemnează, în ziua de 24 martie, citām „În ultimul timp în judeţul nostru au mai fost expropriate proprietăţile următoare // 1).Brătianu -Comuna Florica.// clădire care numără 106 încăperi ca: camere, antree, bucătării, /beciuri, magazii etc. -în care se afla mobila şi care un exemplar /vi-l trimit ulterior"[3].

Din punct de vedere social şi economic, în plan local, clădirile ridicate de către familia Brătianu reprezintă chiar actul de naştere a localităţii Ştefăneştii-Noi, fostă Florica. Despre rezonanţa acestei clădiri în plan naţional cred că trebuie să se scrie o carte. Chiar dacă o asemenea concentrare de clădiri de stil neoromânesc este unică, atât prin număr, cât şi prin funcţiunile îndeplinite, nici măcar valoarea subiectivă, aceea de document al istoriei moderne a civilizaţiei româneşti, nu a impus tuturor instituţiilor care le administrează să menţioneze oficial calitatea spaţiilor în care îşi continuă activităţile specifice momentului în care sunt organizate şi să le folosească cum se cuvine.

[3] Arhivele Naţionale ale României, Direcţia judeţeană Argeş, , Fond M.A.D. (Ministerul Agriculturii şi Domeniilor n.n.) Dosar nr. 19/ 1949, fila 33.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CONCEPȚIA LUI ION C. BRĂTIANU PRIVIND POLITICA ȘI STATUTUL INTERNAȚIONAL AL ROMÂNIEI ÎN TIMPUL GUVERNĂRII CONSERVATOARE (1871-1876)

DRAGOȘ CHISTOL

Problemele de politică externă ale statului român au constituit obiectul discuțiilor teoretice și al acțiunilor practice inițiate de guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu, imediat după instalarea sa la putere, la 11 martie 1871. Noua conducere încerca să demonstreze interesul României de a avea o proprie politică externă, diferită de cea a puterii suzerane. Proiectele și inițiativele conservatorilor au fost, de multe ori, ținta atacurilor atât ale adversarilor politici din opoziție, cât și ale diplomației europene, dar în cele din urmă, au reprezentat un cert succes al politicii externe românești și un beneficiu pentru statul român.

Direcțiile de politică externă promovate de guvernul Lascăr Catargiu au continuat linia guvernelor precedente, acțiunile fiind chiar mai îndrăznețe și totodată mai realiste, dar toate acestea au fost puternic atacate de adversarii politici, mai ales de liberalii radicali.

Demersurile conservatorilor au vizat dreptul României de a avea reprezentante diplomatice în străinătate, de a încheia tratate și convenții comerciale cu alte state, de a desființa jurisdicția consulară, de a conferi decorații naționale, de a bate monedă, de a consacra pe plan internațional numele de România,[1] fixarea graniței româno-otomane pe talvegul Dunării, neamestecul nici unei puteri în afacerile interne ale statului român,[2] toate acestea făcute cu scopul declarat de a dobândi deplina independență statală .

În Europa, raportul de forțe între marile puteri evoluase evident în favoarea Germaniei, Rusiei și Austro-Ungariei. Prusia, după toate războaiele purtate împotriva Danemarcei (1864), Austriei (1866) și Franței (1870-1871), își desăvârșește unitatea statală și se proclamă imperiu, devenind principalul actor militar și politic continental. Rusia, după 1856, se află în postura unei puteri de mâna a doua, dar, profitând de conjunctura favorabilă creată de războiul franco-prusac, anulează clauzele coercitive

---

[1] Nicolae Corivan , *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1984, p. 279; Apostol Stan , *Independența statală în gândirea și practica politică a anilor 1859-1877*, în „Revista de Istorie", tom XXVIII, 1975, nr. 10 p. 1509.

[2] Raoul V. Bossy, *Politica externă a României între anii 1873-1880 privită de la agenția diplomatică din Roma*, București, Editura Cultura Națională, 1928, p. 10-11 .

ale tratatului de la Paris, în urma conferinţei de la Londra din martie 1871. Lovind Imperiul Otoman prin incitarea mişcărilor naţionale din Balcani, se dovedea a fi un factor extern favorizant politicii guvernului conservator, dar, în acelaşi timp, era privită cu suspiciune. Austria, după înfrângerea de la Sadova (1866), era silită să renunţe la rolul ei de putere germană, dar se impune din nou după 1867, când se încheie pactul dualist austro-ungar.

Încă din februarie 1867, cercurile conservatoare din anturajul lui Carol considerau că, în vederea consolidării existenţei statale, România trebuie să se sprijine pe Austro-Ungaria[3]. Analizându-se situaţia ţării din perspectiva mişcărilor naţionale din Balcani şi a unei iminente dezintegrări a Imperiului Otoman, se întrevedea apariţia unor state sud-slave care transformau Balcanii într-o zonă de interese ruseşti. Considerând Rusia un vecin periculos, conservatorii gândeau necesară şi salvatoare orientarea României spre Austro-Ungaria, cu atât mai mult cu cât monarhia habsburgică părea destinată să devină, în opinia conservatorilor, centrul şi punctul de sprijin al populaţiilor creştine aflate în componenţa Imperiului Otoman.

O primă tendinţă a conservatorilor de cucerire a independenţei naţionale se afirmă în viaţa publică românească în timpul războiului franco-prusac.
Vasile Boerescu şi Dimitrie Ghica, prin intermediul publicaţiei „Pressa", încep o campanie de orientare a opiniei publice româneşti spre o luptă diplomatică al cărei ţel final era cucerirea deplinei independenţe. Intuind viitorul rol al Germaniei şi Austro-Ungariei pe continent, Boerescu încerca să convingă naţiunea că, bazându-se pe aceste două puteri, România poate deveni un regat independent şi neutru sub dinastia lui Carol de Hohenzollern, cu un statut internaţional asemănător Belgiei sau Elveţiei[4].

Ideea a devenit obiectivul major al politicii externe româneşti imediat după instalarea guvernului conservator prezidat de Lascăr Catargiu. Pentru a se concretiza, această politică avea nevoie de sprijin extern, drept pentru care conservatorii se orientează către Germania şi Austro-Ungaria. Planul acţiunii de proclamare a independenţei prevedea demersuri diplomatice pe lângă cele două puteri, concomitent cu purtarea unor negocieri cu Imperiul Otoman în vederea consacrării României ca stat suveran prin capitalizarea tributului, soluţie considerată viabilă în condiţiile crizei financiare prin care treceau turcii[5].

Demersurile diplomatice au început chiar în anul 1871, când agentul diplomatic de la Viena, Petre P. Carp, declara unui membru al guvernului austriac că „ar fi interesul Austriei de a considera România ca o ţară cu totul distinctă de Turcia în tot ce ţine de interesele materiale şi de a se înţelege ca urmare direct cu noi"[6].

Pentru succesul negocierilor diplomatice, în 1873, printr-o lege specială, ministrul afacerilor străine al guvernului român era investit cu exercitarea controlului deplin asupra relaţiilor internaţionale ale statului, atribuţiile ministrului român fiind

---

[3] Apostol Stan, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859-1877)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979, p. 377-378.
[4] Idem, *O acţiune politică pentru cucerirea independenţei naţionale în timpul războiului franco-prusian (1870-1871)*, în „Studii. Revistă de Istorie", tom XXVI, 1873, nr. 4 p. 749-765.
[5] Idem, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859-1877)*, p. 385; Iosif Adam, *Premisele economice ale cuceririi independenţei de stat a României*, în Muzeul Naţional, IV, 1978, p. 153.
[6] Cf. Iosif Adam, *op. cit.*, p. 154.

similare cu cele ale miniştrilor afacerilor externe din statele independente[7]. Paralel, guvernul român deschidea noi agenţii diplomatice în capitalele marilor puteri: Berlin (1872), Roma (1873) şi Petersburg (1874),[8] pentru a obţine acordul acestora de a nu se împotrivi la acţiunile diplomatice desfăşurate de România pentru obţinerea independenţei[9].

Dar diplomaţia românească, insuficient de convingătoare pentru curţile de la Berlin, Viena, Petersburg şi Constantinopol, nu a putut obţine independenţa. Fără a abandona scopul urmărit, noul ministru de externe al României, numit la 1873, Vasile Boerescu, constata că se impune o schimbare de tactică. Considera că ţara trebuie angajată în negocieri economice cu marile puteri în vederea realizării unor acorduri care să facă din România un partener cu drepturi egale.

În vara anului 1873, cu prilejul vizitelor pe care le-au întreprins la Viena, atât V. Boerescu cât şi principele Carol au afirmat dreptul României de a angaja negocieri cu caracter economic, de a încheia convenţii comerciale deoarece interesele economice ale României nu puteau fi reglementate decât de guvernul de la Bucureşti[10].

Mergând pe această linie în 1874 România adoptă un tarif vamal propriu[11] menit să favorizeze negocierile în curs asupra tratatelor de comerţ a căror realizare o urmărea.

Acţiunea s-a dovedit a fi realistă şi s-a încheiat prin rezultate concrete ce au permis manifestarea ţării în relaţiile externe încă înainte de proclamarea independenţei de stat. Astfel, la 9 octombrie 1874, Germania, Austro-Ungaria şi Rusia recunoşteau României dreptul de a încheia nemijlocit convenţii comerciale cu alte state,[12] dreptul acesta concretizîndu-se prin încheierea unei convenţii comerciale cu Austro-Ungaria în iunie 1875 şi o altă convenţie comercială şi de navigaţie cu Rusia în 1876, amândouă bazate pe principiul acordării clauzei naţiunii celei mai favorizate şi al egalităţii de tratament între cele două părţi[13].

Neadmiţând amestecul în afacerile interne ale României,[14] guvernul conservator va lua măsuri energice de organizare şi dotare a armatei române cu armament modern, recurgând la instruirea acesteia cu ofiţeri prusaci, la importul de armament uşor şi greu din S.U.A, Anglia, Germania şi Franţa,[15] în scopul apărării eficiente a teritoriului

---

[7] Dan Berindei, *Diplomaţia românească modernă de la începuturi la proclamarea independenţei de stat (1821-1877)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995, p. 168-169.

[8] Elena Pălăceanu, *Acţiuni ale statului român pentru obţinerea independenţei (1866-1876)*, în „Muzeul Naţional" IV, 1878, p. 165 .

[9] Raoul Bossy, *op. cit.*, p. 31 .

[10] Iosif Adam, *op. cit.*, p. 154 .

[11] Elena Pălăceanu, *op. cit.*, p. 163 .

[12] Gheorghe Platon, *Afirmarea suveranităţii României în prejma războiului din 1877-1878. Mărturii din arhivele Belgiei*, în „Studii şi materiale de istorie modernă", vol. V, 1975, p. 153-154 .

[13] Iosif Adam, *op. cit.* p. 156.

[14] Referindu-se la chestiunea evreiască, ministrul român de externe, V. Boerescu, declară că „nu recunoaştem nici o putere, nici un drept particular de amestec în afacerile noastre interne. Problema evreiască nu poate fi rezolvată decât în ţară şi de către ţară. Toate intervenţiile externe, toate amestecurile străine, nu fac decât să agite spiritele, să trezească pasiuni, să revolte amorul propriu naţional, într-un cuvânt să complice încă situaţia şi să facă şi mai greu de găsit soluţia unei probleme şi aşa dificilă prin ea însăşi". cf. Raoul V.Bossy, *op. cit.*, p. 15

[15] Radu Vasile, *Întărirea capacităţii de apărare a ţării în anii 1866-1877 în vederea cuceririi independenţei*, în „Revista de Istorie", tom XXX , 1977 nr. 2, p. 273-275.

național, dar și în eventualitatea folosirii lui împotriva Imperiului Otoman pentru a obține prin forță independența națională[16].

Toată această politică a guvernului conservator după cum declara diplomatul belgian acreditat la București J. Jooris, „de încălcare a așa numitelor drepturi ale Porții, va ajunge la faptul împlinit al independenței depline", deoarece politica statului român era „îndreptată exclusiv spre desprinderea completă și definitivă din legăturile de vasalitate față de Poartă"[17].

În ceea ce îl privește pe Ion C. Brătianu, acesta se pronunță pentru menținerea actualului statut internațional al României. El crede cu convingere în garanțiile de securitate pe care românii le obținuseră în urma Congresului de pace de la Paris (1856) și de aceea recomandă ca în continuare statul român să beneficieze de acest statut și să nu încerce să-l modifice.

Criticând intențiile guvernului conservator care dorea să încheie o convenție comercială cu Austro-Ungaria[18] și să obțină independența țării pe cale diplomatică[19] sau militară,[20] Ion C. Brătianu declară că este interesul nostru să se respecte textul tratatului de la Paris, deoarece acesta „oferă beneficiul unei garanții colective a puterilor europene, punând astfel la adăpost existența României de orice tentativă din afară"[21].

Brătianu identifică două direcții principale de politică externă pe care guvernul conservator le urmează pentru a câștiga în cele din urmă independența țării: încheierea unor convenții comerciale cu marile puteri și demersurile diplomatice pe lângă acestea.

Prima direcție i se pare nefirească și periculoasă[22], deoarece a încheia o convenție comercială cu o mare putere precum Austro-Ungaria înseamnă, pe de o parte, încălcarea tratatului de pace de la Paris, ceea ce ar atrage după sine provocarea marilor puteri și punerea la îndoială de către acestea a voinței românilor de a respecta tratatele internaționale; consecința ar fi că România poate pierde actualul statut favorabil dezvoltării sale interne; iar pe de alta, susține Brătianu interesele politice economice și financiare ale Austro-Ungariei nu sunt nicidecum identice cu ale noastre, ceea ce ar însemna că de fapt noi încercăm prin această convenție să dobândim un atribut al suveranității și independenței cu prețul industriei, agriculturii și comerțului românesc. Demonstrând consecințele nefaste pentru economia românească,[23] Brătianu afirmă că România ar fi legată de interesele politice și militare ale Austro-Ungariei în zona Balcanilor și ar fi privită ca un teritoriu de tranzit și ca o bază de operațiuni pe care curtea da la Viena le-ar întreprinde împotriva Imperiului Otoman[24]. Mai mult, România este văzută ca o posibilă și râvnită pradă a Austro-Ungariei „spre care se tinde de multă vreme"[25].Cunoscând dificultățile interne cu care se confruntă Imperiul

[16] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.
[17] cf. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 151.
[18] „Monitorul Oficial", nr. 154 din 16/28 iulie 1875, p. 3493.
[19] „Românul", XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355 .
[20] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1 .
[21] „Românul", XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355 .
[22] *Ibidem.*
[23] Vezi, pe larg „Monitorul Oficial", nr. 155 din 17/29 iulie 1875, p . 3507-3511.
[24] „Românul", XVII, 1873, nr. 103 din 10 mai, p. 412.
[25] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

Otoman, Austro-Ungaria va atrage la început România tratând-o ca pe un partener şi aliat egal, pe care mai apoi o va transforma în propria-i feudă. Rezultatul „politicii de regat şi independenţă" promovată de conservatori, prin încheierea acestei convenţii comerciale, este considerată de Brătianu ca fiind „o înlocuire a dependenţei nominale către Turcia prin dependenţa reală către Austro-Ungaria"[26] Această politică „imprudentă şi aventuroasă" reprezintă o violare a tratatului de la Paris care ne pune sub garanţia colectivă a marilor puteri şi care nu dă dreptul nici uneia din ele să intervină în România decât cu acordul colectiv al celor şapte[27].

În ceea ce priveşte a doua direcţie a politicii externe, Brătianu nu este de acord cu acţiunile conservatorilor care consideră că întorcând spatele puterii suzerane şi semnând convenţii comerciale cu Austro-Ungaria putem câştiga bunăvoinţa şi sprijinul acesteia în demersurile diplomatice care vizează obţinerea independenţei României. Acest demers poate fi periculos pentru ţară deoarece s-ar putea solda cu o intervenţie din partea turcilor[28]. Potrivit organului oficial al Partidului Naţional Liberal, „Alegătorul liber", în noiembrie 1875[29], ministrul de război, Ioan Em. Florescu, emite un ordin către comandanţii batalioanelor de dorobanţi prin care le cere ca până la 1 ianuarie 1876 să ofere informaţii despre numărul locuitorilor din fiecare comună, despre numărul caselor din fiecare cătun, despre numărul grajdurilor si coşarelor pentru adăpostul vitelor, cât şi despre numărul cailor ce s-ar putea adăposti în fiecare sat. Se mai cerea a fi notate şi casele cele mai mari şi bisericile de zid, indicându-se şi numărul paturilor ce ar încăpea aici. De asemenea, un corp de armată română a fost concentrat pe Dunăre, la sugestia Austro-Ungariei, pentru a încuraja o răscoală în Bulgaria împotriva Imperiului Otoman. Totodată armata urmează să se înzestreze în viitorul foarte apropiat cu tunuri şi puşti Chassepots. Acţiunea militară a fost însoţită de cea a principelui care a încredinţat posturile de prefecţi ai districtelor vecine cu Rusia şi Turcia unor militari de grad superior[30]. La acestea se adaugă mobilizarea armată pe care Austro-Ungaria o adresează soldaţilor săi, inclusiv celor din Transilvania şi Banat[31]. Pentru Ion C. Brătianu este evident faptul că România se îndreaptă către un conflict deschis cu Imperiul Otoman, în urma căruia, cu ajutorul Austro-Ungariei, şi-ar dobândi independenţa şi s-ar proclama regat. Calculând riscurile şi rezultatele acţiunii întreprinse de guvernul român, rezultă că România ar trebui să păstreze o poziţie de strictă neutralitate, mai ales că nu este capabilă din punct de vedere militar şi financiar să susţină un război. Mai mult, ţara poate suferi mutilări teritoriale[32] şi ar putea pierde actualul statut internaţional care de peste două decenii au asigurat pace şi prosperitate poporului român.

---

26 *Ibidem.*
27 „Românul", XVII, 1873, nr. 103 din 10 mai, p. 412.
28 „Alegătorul liber", I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.
29 *Ibidem.*
30 „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.
31 „Alegătorul liber", I, 1876 , nr. 138 din 9 ianuarie, p. 1.
32 În noiembrie 1875, într-un număr al ziarului „Românul", erau publicate următoarele: „În Europa nu mai este un secret pentru nimeni că principele Carol are veleităţi de glorie militară, de mărire politică şi în aceste veleităţi Basarabia ar fi sacrificată în schimbul altor preţioase avantaje. Se înţelege ce sorginte de reardicare ni s-a redat prin Basarabia, ce bine imens este pentru noi această Basarabie. Basarabia este cheia propăşirii şi puterii României. Ce este aspiraţia de a ne emancipa de darul anual ce facem Turciei, ce sunt vanitoasele preocupări ca şeful statului român să se intituleze prin imitaţie străină Majestatea Sa Regele în loc de a-l

Un conflict cu Poarta Otomană implică mari riscuri pentru statul român indiferent de rezultat: presupunând că armatele române vor fi victorioase şi astfel România se va proclama independentă, în momentul imediat următor ea ar fi incapabilă să facă faţă unei intervenţii colective venită din partea marilor puteri. Diplomaţia românească va fi insuficientă şi ineficientă pentru a putea susţine în faţa puterilor europene suveranitatea României, cu atât mai mult cu cât Austro-Ungaria şi Rusia condiţionează recunoaşterea independenţei de cedările teritoriale pe care statul român este forţat să le facă în favoarea Rusiei: cele trei judeţe din sudul Basarabiei în schimbul Dobrogei, considerată de Brătianu ca inacceptabilă[33].

În eventualitatea unui eşec militar, armata română n-ar putea să mai apere teritoriul ţării în faţa unor agresiuni venite din partea vecinilor săi: Rusia, Austro-Ungaria sau Imperiul Otoman. De asemenea cheltuielile financiare reclamate de un conflict purtat împotriva Turciei va împovăra şi mai mult deficitul bugetar al statului. Guvernanţilor le va fi imposibil să găsească creditori externi dispuşi să ofere bani pentru întreţinerea unui război din al cărui rezultat nu vor obţine nici un profit[34].

Din punct de vedere politic, susţine Brătianu, statutul internaţional al României va suferi modificări nu în interesul statului român, ci în interesul marilor puteri şi mai ales al Turciei dornică după război să pedepsească un vasal infidel. Rezultatul negativ pentru România: „pierderea noastră, ruina ţării şi nimicirea naţionalităţii române"[35]. Este deci în interesul nostru să nu ne angajăm faţă de nici o mare putere împotriva alteia, cu atât mai mult să nu devenim pionul politicii agresive a Austro-Ungariei în Balcani împotriva Imperiului Otoman. De aceea, „singura mântuitoare pentru prezent şi singura asigurătoare pentru viitor, ca o condiţie de siguranţă ba chiar şi de existenţă pentru România, este politica de strictă neutralitate"[36]. Brătianu afirmă că dacă România doreşte cu adevărat independenţa naţională, pentru realizarea ei trebuie să existe o dublă voinţă[37]: în primul rând, voinţa marilor puteri de a modifica tratatele internaţionale privitoare la România şi asigurarea unui statut asemănător Belgiei sau Elveţiei, state independente şi neutre; iar în al doilea rând, trebuie să existe o voinţă naţională. Guvernanţii sunt datori să prezinte naţiunii riscurile şi consecinţele ,pozitive şi negative, pe care le presupune o astfel de acţiune. Elita politică românească nu trebuie să decidă fără acordul naţiunii, deoarece pusă în faţa unui fapt împlinit, care nu oferă cel puţin avantajele situaţiei anterioare, naţiunea s-ar putea dovedi incapabilă şi fără voinţă de a susţine noua stare de lucruri. Ea trebuie informată asupra demersurilor iniţiate în politica externă, pentru a putea respinge sau susţine, voluntar şi conştient, acţiunile guvernanţilor săi.

Odată îndeplinite aceste două condiţii, Brătianu numeşte calea ideală pentru obţinerea independenţei naţionale: răscumpărarea tributului[38]. România poate profita de faptul că Imperiul Otoman se află într-o gravă criză financiară şi ca atare i-ar putea

numi pe româneşte Măria Sa Vodă; ce sunt acestea? Deşertăciune pe lângă măreaţa aspiraţie de a păstra Basarabia!".

[33] „Alegătorul liber", I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

[34] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

[35] *Ibidem*.

[36] „Alegătorul liber", I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

[37] „Românul", XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355 .

[38] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie p. 1.

oferi acestuia întregul capital al cărui dobândă echivalează cu milionul pe care anual îl plătește statul român drept tribut. Pentru a întreprinde acest demers, România trebuie să facă apel nu la Austro-Ungaria, Rusia sau Germania, așa cum dorește guvernul conservator, ci la celelalte mari puteri: Anglia, Franța și Italia, care au oferit la 1856 un statut benefic românilor[39].

În ceea ce privește politica din Balcani[40],deși nu promovează nepăsarea și indiferența față de evenimentele din sudul Dunării, deși societatea românească se simte solidară cu popoarele și comunitățile creștine din Imperiul Otoman, totuși România trebuie să respecte principiul său de politică externă: strictă neutralitate. Problemele cu care se confruntă comunitățile creștine de pe cuprinsul Imperiului Otoman reprezintă strict chestiuni de afaceri interne ale acestuia, iar rezolvarea lor aparține numai marilor puteri și mai ales Porții.

Aceeași politică de legalitate, tact și prudență trebuie manifestată și în relațiile noastre cu Austro-Ungaria, fără să ne amestecăm în afacerile și problemele interne ale acestei puteri, chiar dacă pe cuprinsul său locuiesc două milioane de români[41]. Deși Brătianu se declară solidar cu lupta de emancipare națională a românilor din Transilvania, afirmă că România nu își poate permite și nu trebuie să intervină oficial în favoarea acestora: „noi avem încă mult de făcut pentru dezvoltarea și consolidarea noastră ca națiune, ca stat, ca societate și nu ne aparține deloc nouă de a ieși din modestul nostru rol de țară mică spre a alerga în ajutorul altora"[42].

Mai târziu, în postura de prim-ministru, în condițiile războiului ruso-turc de la 1877-1878, Ion C. Brătianu a uitat de toate acestea, ba, dimpotrivă, a folosit argumentele conservatorilor pentru a-și justifica acțiunile îndreptate împotriva Imperiului Otoman. Astfel, la 30 aprilie 1877, el declara în Parlament că „România nu poate să trăiască în trențele tratatului de la Paris"[43]; „garanția viitoarei noastre existențe naționale trebuie să o căutăm în noi înșine"[44], „în bărbăția noastră și nu în tratatul de la Paris care ne-a garantat independența și neutralitatea într-un mod foarte puțin definit"[45].

În aceste condiții, nu putem să nu remarcăm faptul că, în ciuda criticilor aduse conservatorilor, politica acestora s-a dovedit a fi realistă, pe când Ion C. Brătianu păstra încă , în preajma anului 1877, mentalități din tinerețe, caracteristice revoluției de la 1848. Abia când s-a aflat în fruntea guvernului și-a dezvoltat calitățile unui om de stat, „părăsind frazele și apucăturile revoluționare", după cum foarte bine remarca Titu Maiorescu[46].

---

39 „Monitorul Oficial", nr. 144 din 4/16 iulie 1875, p. 3256 .
40 „Alegătorul liber", I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1 .
41 „Românul", XVI, 1872, nr. 170 din 13 august, p. 677-678.
42 „Alergătorul liber", I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.
43 *Ion C. Brătianu . Discursuri , scrieri, acte și documente*, vol. II 2, București , Imprimeriile Independența, 1912, p. 654.
44 *Ibidem*, p. 655.
45 *Ibidem*, p. 650.
46 Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I* București, Editura Humanitas, 1994, p 74 .

ION C. BRĂTIANU'S CONCEPTIONS AND IDEAS ABOUT ROMANIAN FOREIGN POLICYAND INTERNATIONAL STATUTE IN 1871-1876

Abstract

The author presents Ion C. Brătianu's conceptions and ideas about Romanian foreign policy in the seventies of the 19-century, before the Russian-Turkish war (1877-1878) who became for Romanians the Independence War.

The article has two parts: in the first part the author presents the foreign policy of the Conservative Government and than, in the second part, Ion C. Brătianu's ideas

His attitude concerning the Romanians' foreign policy is reduced like that Romania must take no sides and maintains the international statute specified in the Paris Treaty of Peace (1856).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ELENA PERTICARI DAVILA - DIN VIAŢA SUVERANILOR LA MĂNĂSTIREA SINAIA ÎN 1882

DAN PINTILIE

În anul 1932, Elena Perticari Davila îşi scrie o parte din memoriile sale, în care va povesti întâmplări din viaţa suveranilor la care a participat în mod direct, datorită familiei sale şi a poziţiei pe care aceasta o ocupa la curte.

<<...„În acel an, locuiam încă pe înălţimile Cotrocenilor, în orfelinatul Azilului „Elena Doamna", unde îmi făcusem primele studii şi unde eram acum pedagogă. Acel institut pe atunci unic în felul său, era vizitat de MM. LL. Regele şi Regina care veneau, urmaţi de întreaga societate, să asiste la serbările de fine de an şi să asculte corurile reunite ale Ateneului Elisabeta, recitările şi reprezentaţiile teatrale ale elevelor acestui aşezământ de educaţie şi de cultură.

În vara aceea, M. S. Regina îmi făcu cinstea să mă invite la Sinaia, printre domnişoarele de onoare ce o însoţeau. Castelul Peleş era în construcţie, Foişorul prea mic şi neîncăpător, aşa că MM. LL. se mulţumiră cu chiliile de la Mănăstire amenajate cât se putea mai bine, pentru vremelnicii oaspeţi, în odăile Stareţului, care se mută la mănăstirea de peste drum.

Odăiţele ocupate de Suveranii noştri se înşirau una după alta, la stânga bisericii şi se ajungea la ele printr-o galerie deschisă pe care dădea şi odaia credinciosului Zelos, Kammerdienecerul Regelui şi a primei cameriste a Reginei. Cabinetul de lucru al Regelui se afla la extremitatea acestor încăperi şi comunica direct cu salonul şi sufrageria, construite în acest scop în dosul altarului, dărâmate mai târziu spre a fi înlocuite cu marea terasă deschisă, care există şi azi, având vedere pe Cumpăt.

Încăperile din aripa dreaptă erau destinate domnişoarelor de onoare, modificate de atunci, ele conţin azi muzeul Mănăstirii, interesant din toate privinţele, dar mai ales prin portretele pe care Regina le-a desenat pe peretele văruit, portretele acelora ce au avut cinstea să vie la Mănăstire pe vremea când Suveranii făcuseră din acest sfânt lăcaş palatul Lor Domnesc. Printre aceste portrete, găsim atâtea personalităţi diferite, încât e o adevărată pagină de monografie istorică: iată d-na Zoe Bengescu, Doamnă de onoare, cât a trăit, providenţa săracilor, d-rele Elena Catargiu, Maria Romalo, Eufrosina Băicoianu; printre domni: Alexandru Lahovary, Beldiman, Theodor Rosetti, Theodor Văcărescu, Maiorescu, generalii Florescu şi Davila, doctorii Theodory şi Sache Ştefănescu, aghiotanţii Greceanu, Skeletti, Filitti şi mulţi alţii.

În extremitatea odăilor din dreapta, erau câteva încăperi mai spaţioase, cu un cerdac având vedere pe valea Prahovei şi pe oraşelul Sinaia care nu avea pe vremea aceea, multe case mari. Una din cele mai frumoase era a inginerului francez Guilloux,

constructorul liniei ferate Bucureşti-Predeal, zidită acolo unde este astăzi hotelul Băilor, apoi casa Principelui Dumitru Ghica, efor al Spitalelor, în mijlocul unui parc, pe locul unde e astăzi Cazinoul; pe coastă, sub Mănăstire, casa lui Grigore Cantacuzino de-asemenea efor, apoi mai sus, pe dreapta, cu cea mai frumoasă vedere pe vale şi pe Munţii Bucegi, modesta casă a lui Davila, alături de şcoala primară ce se afla lângă actuala casă a lui Take Ionescu.

Odăile de la Mănăstire de care pomeneam mai sus, au fost ocupate succesiv de membrii familiei, ce veneau să vadă pe Suveranii noştri: A. S. Regală Principesa Josefina de Hohenzollern, mama mult iubită a Regelui, Ducele Adolf de Nassau unchiul Reginei şi fiul său Principele Wilhelm, apoi Principele de Wied, fratele Reginei.

Domnişoarele de onoare erau, în acea vară: Lucia Ghica, moldoveancă de neam mărunţică, delicată, palidă, cu păr negru şi ochi mari albaştri, de o graţie aristocratică desăvârşită. Vorbea niţel peltic, atât cât trebuie spre a-i da un farmec mai mult. Deşteaptă şi cultivată, era foarte apreciată de Regină; apoi Eufrosina Grădişteanu, dintr-una din cele mai vechi familii boereşti din Muntenia, foarte frumoasă şi impunătoare, cu un minunat păr lung şi blond. S-a căsătorit mai târziu cu Baronul Guillaume, ministrul Belgiei la Bucureşti.

Dintre domnişoarele invitate în acel an erau: Maria Assan, al cărei glas frumos şi cultivat era apreciat de Suverani şi de oaspeţii lor, Titina Theodory, fiica medicului Curţii, bună pianistă ca şi tatăl ei, şi eu.

Generalul Vlădescu era şeful Casei Militare; coloneii Vlădoianu - ginerele lui Beizadea Mitică-Greceanu, Filitti, făceau serviciul de aghiotanţi şi completau mica familie a Curţii.

Viaţa la Mănăstire era simplă şi patriarhală. Dimineaţa, Regina, după ce lua ceaiul împreună cu Regele, pleca sprintenă la plimbare, cu un mare „Alpenstook" în mână, însoţită de unele dintre noi sau de toate laolaltă. Din pricina potecilor împleticite şi pietroase ale pădurilor de pe munţi, prin care era nevoită să-şi croiască drumul, Regina adoptase un costum de munte, care se compunea dintr-o tunică lungă şi largă formând fustă, scurtă până la genunchi, pe care o ridica într-o parte, trecând tivul de jos prin centura ce o încingea. Sub această fustă avea pantaloni din acelaşi material ca rochia, care se continuau în jambiere ce se închideau cu nasturi aparenţi, pe partea exterioară, de la genunchi până la glezne.

Ce inovaţie! Ce scandal! Ce clevetiri! Ce fustă scurtă? Culoţi! Jambiere! Regina noastră să născocească astfel de vestminte! Cine ar fi crezut vreodată? Dar revoluţia era desăvârşită. Noi purtam acelaşi costum şi ne prindea bine.

Pantofi cu talpa groasă completau costumul de munte şi permiteau Reginei să treacă din piatră în piatră prin şuvoaie şi râuleţe, ca şi pe punţile primitive, zvârlite peste Peleş, a păşi peste trunchiurile ce-i stau în cale, urcând spre Sf. Ana, Stâna sau Vârful cu Dor, de unde se înapoia vioaie şi sprintenă prin cascadele Peleşului. Toate aveam costum de munte, mai pe talie, mai largi, după tânăra noastră cochetărie, dar nici una din noi nu-l purta mai cu eleganţă ca Suverana noastră, al cărei umblet înaripat, suplu armonios şi sigur, era de neîntrecut.

Era o minune s-o vezi urcând şi coborând, păşind peste un trunchi şi, cum ne minunam, Regina ne spuse că mama Ei, Principesa de Wied, spre a-i da un umblet

elegant, o silea când era copilă, să se încalțe în fiecare dimineață cu pantofi cu talpă de plumb, cu care trebuia să se plimbe, să sară, să facă gimnastică.

„Când mă descălțam, ne spunea Regina, eram obosită, dar mă simțeam ușoară ca fulgul".

Acest lucru ni-l spune și marele scriitor francez, Montaigne: tatăl său îl silea să facă ore întregi exerciții cu cizme prevăzute cu tălpi de plumb.

Regina, rămânând foarte feminină în costumul de munte; toate gesturile ei erau simple și nestudiate. Era înaltă, cu o talie foarte frumoasă și bine proporționată, cu picioare mici și încheieturi delicate. Artistă, admira plantele ce creșteau în trunchiurile doborâte ale brazilor și fagilor uriași, care striveau sub povara lor puiandrii ieșiți din propria lor sământă, dar care, pe partea superioară a trunchiului putrezit, dădeau naștere la o sumedenie de flori mărunte: mușchi, ierburi diferite, ferigi plăpânde și chiar limba vecinului.

Privindu-le, Regina se avânta în nenumărate teorii filosofice, zicând că urăște putregaiul și nu se poate opri să-l strivească cu piciorul, să-l doboare cu „Alpenstockul", să-l nimicească chiar, ori de unde s-ar ivi.

Dar vremea trecea, trebuia să ne înapoiem în grabă, nu puteam întârzia pentru dejun. Regele era de o mare exactitudine, și de multe ori îl auzisem întrebând pe Zelos:„wie spät?" (ce oră?) -„unu fără cinci". Căci minutele însemnau ceva pentru Rege și le mai putea folosi.

Pentru noi, era o adevărată strădanie, un record să ajungem la vreme, să ne îmbrăcăm în portul românesc de rigoare la dejunurile de la Mănăstire și să fim în salon înainte de sosirea Suveranilor și a invitaților lor.

Sufrageria era ornată cu plante verzi, crăci de brad și acei scaeți albi-argintii, ca mari crizanteme stelate, cu miros plăcut și dulceag, care cresc pe poienile Vârfului cu Dor.

Salonul era mobilat foarte simplu, cu gravuri vechi, câteva tablouri, mese mari cu albume de fotografii cărți rare și un pian. Toate doamnele și multe doamne din Corpul Diplomatic, spre a aduce un omagiu Reginei Elisabeta, veneau îmbrăcate în port național, care se adapta mai bine, zicea Regina, cu simplitatea cadrului Mănăstirii și a vieții familiale ce duceam. Ne întreceam, care mai de care, să avem ii mai frumoase și porturi variate din toate ținuturile țării.

Pe când Regina își făcea plimbarea zilnică, Regele pleca și El, cu bastonul în mână, urmat sau precedat de câinele său Muck, mergând să controleze lucrările ce se făcuseră dintr-o zi într-alta, la castelul ce se clădea, și pe care ar fi vrut să-l vadă înălțat de-odată, atât era de nerăbdător, de ahtiat să-și vadă planurile înfăptuite. Apoi se înapoia să lucreze cu miniștri, pe care-i reținea la dejun.

Într-o zi Domnișoara Hitrovo, fiica ministrului Rusiei, trecea pe drumul de sub castel; Regele era pe deal când, deodată, dulăul său, zărind cățelușul D-șoarei Hitrovo, se repezi în salturi nebune și lătrând, se aruncă asupra micei lighioane, o luă în labe, o rostogoli ca pe o minge, fără gând rău, dar tot lătrând din răsputeri. Domnișoara Hitrovo înspăimântată, țipa ca din gura șarpelui, chemând în ajutor, căutând să-și apere odorul cu o mică umbreluță. Dar dulăul nu vrea să știe decât de joacă. Regele, de sus îl chema, îl fluiera, îl amenința cu bastonul, dar Muck petrecea grozav și nu vroia să asculte de glasul stăpânului. În sfârșit, niște trecători îi despărțiră. Muck se înapoie mândru, triumfător, fără să bănuiască tragedia situației: câinele Regelui României

năpustindu-se pe cățelușul D-șoarei Hitrovo! La dejun, nu se vorbi decât de acest incident. Regele, atent și delicat, trimise chiar în acea zi pe aghiotantul Său, să ofere Domnișoarei Hitrovo o zgardă pentru cățelușul său. Zgarda era un frumos lanț din zale de aur, pe care tânăra fată îl putea purta ca brățară.

Seara după masă, toți cei de față se adunau în salon, în jurul Suveranilor. Se făcea muzică; Marie Assan cânta, apoi făceam șarade, jocuri de societate, ghicitori, câteodată ne costumam. Atunci ducele de Nassau se așeza la pian și ne cânta aceeași polcă, skottisch sau vals vienez din tinerețe, după care noi dansam, ceea ce amuza mult pe Rege. Într-o seară, Regina fiind suferindă, Regele ne spuse că în dimineața următoare să fim gata la 10, spre a merge la distribuția premiilor de la școală.

A doua zi, Regele trecând pe dinaintea odăii mele, mă văzu rezemată pe fereastra deschisă și-mi zise: „Nu ești gata?" „Ba da, Sire, dar aș prefera, cu voia Maiestății Tale, să nu merg la școală, am asistat la atâtea distribuții de premii încât nu mă mai interesează".

De-odată urechile Regelui se roșiră, așa cum se întâmpla de câte ori se mânia.

„Cum poți vorbi astfel, D-ta, fata tatei și a mamei? Haide repede, vino!" Coborâi în grabă treptele și ajunsei în fața Suveranului, foarte intimidată și mâhnită de ceea ce spusesem.

Regele mă dojeni ca un adevărat părinte și adăugă serios: „Viața nu e făcută numai ca să-ți alegi distracțiile, vezi, de câte ori sunt nevoit să asist la tot felul de ceremonii, dar nimeni nu poate bănui că nu sunt mulțumit, sau că mă plictisesc". Apoi, văzându-mă cu lacrimile în ochi, îmi întinse mâna pe care i-o sărutai... Parcă-l văd, cu mondirul impecabil, cu chipiul de pânză albă în cap și cu bastonul în mână.

Mitropolitul Calinic lăsase moștenire Regelui un papagal verde, isteț și limbut, care nu se oprea de a striga, cu un glas gutural foarte tare și deslușit: „Karl! Karl! Hurra!" acest papagal exasperase într-atâta pe Rege, încât devenise o adevărată obsesie. Nu mai putea să se concentreze, nu mai putea lucra, auzind mereu: „Karl! Karl! Hurra!" Dăduse ordine categorice lui Zelos să îndepărteze lighioana, să nu o mai audă, dar să îngrijească bine de ea să nu îi lipsească nimic.

Într-o dimineață, Regele lucra cu miniștrii, când de-odată aude: „Karl! Karl! Hurra!" sare în sus, iese pe prispă, cheamă pe Zelos și-l dojenește aspru de neglijența sa. „Nein Najestät, nu Maiestate, zise bietul zelos papagalul e departe, trebuie să fie o glumă a tinerei Davila care vrea să-mi joace un renghi. „Și într-adevăr, eu eram. Mă pitulasem sub ferestrele Regelui, știind cât de bine imit papagalul, și cu glas tare strigai: „Karl! Karl! Hurra!"

Regele m-a certat părintește, nu fără a râde când mă puse să imit lighioana ce-l plictisea și mă-ntreb azi cum m-am întrebat și atunci cum de mi-am putut permite să lipsesc astfel de respect Regelui, atât de indulgent pentru noi.

În toate zilele, pe la ora 4, Regina se ducea la Foișor, clădit în stil de șalet elvețian, așezat mai sus de castel și în apropiere de râulețul Peleș. Se retrăgea acolo, ca să scrie sau să picteze, neîntreruptă de nimeni și ne-auzind decât murmurul Peleșului, pe care l-a cântat în atâtea povești și versuri. De multe ori, mergea la Foișor în trăsură deschisă, înhămată cu cei doi ponei norvegieni, de culoare șargă (isabelle), dăruiți de Regina Suediei, mătușa Sa.

Regina primise în dar un mic urs negru, cu o pată albă pe grumaz. El devenise tovarășul meu de joc. Cum mă vedea de departe, se dădea jos din bradul în care se

suise, căci îi aduceam o farfurie mare de zmeură. Şedea jos şi cu lăbuţele lui mânca, legănându-se încetişor şi mormăind de plăcere. De pe terasa Foişorului, unde Regele şi Regina luau de multe ori masa când nu aveau invitaţi la dejun, toţi se uitau la urs şi Regele surâdea, fumându-şi ţigara.

În amintirea acestui mic urs, atât de drag Reginei, i s-a pus efigia în bronz la fântâna ce curge, şoptitoare şi limpede la scara de intrare a Foişorului şi la fântâna din dosul Corpului de Gardă, unde există şi astăzi. Regina se îngrijea mult de soarta ursuleţului său; să-i dea drumul în pădure? Ar deveni prada altor animale sălbatice, mai puternice ca el; să-l ţie legat? până când? Dar ce i se părea mai groaznic, era să şi-l închipuiască sfârşindu-şi zilele cu un belciug în bot, flămând şi nemâncat, legat cu un lanţ, în mâinile unui ţigan care l-ar fi silit să joace. Într-o primăvară, ursul, atât de sociabil şi blând, manifestă dorinţa de libertate, agresiv şi ameninţător. Îi dădură drumul; ce s-o fi făcut? Nu s-a mai auzit vorbindu-se de el niciodată.

Într-o excursie, aveam cu noi un ţăran, bătrân acum anume Moise, cu care făcusem multe ascensiuni în alţi ani. Noi mergeam mai repede, suind dealul, dar văzând pe Moise rămas în urmă - îl întrebai „ce, Moise, eşti obosit?" - „Nici cum, răspunse el, dar vezi D-ta, cresc munţii cu anii". Această imagine e atât de frumoasă, încât nu m-am putut împiedica de a v-o spune.

De hramul Sf. Marii, erau slujbe mari în amândouă bisericile şi în paraclisul de la Mănăstire. Lume multă venea din depărtare, călugării mişunau, cu Fratele Ilie în cap. Pretutindeni, unde era loc, se întindeau mese mari pentru pomana, făcută de Eforia Spitalelor, cu daruri, străchini, linguri, căni cu vin şi lumânări. Regele şi Regina se plimbau printre mese, stând de vorbă cu ţăranii; apoi cei ospătaţi plecau şi tineretul întindea o horă mare ce ţinea până în amurg.

Adeseori, Regele şi Regina cu toţi invitaţii mergeau pe jos prin pădure şi ajungeau la Stâna unde luau masa pe iarbă. Nu exista acolo, pe atunci, decât staulul vitelor şi căsuţa văcarului. Într-o zi, îmi amintesc bine, era 1 Iunie, plecarăm cu toţii spre Stână. Era o zi minunată, cerul albastru şi soarele arzător. Trecând prin pădure, adunasem fragi şi flori. Ajunşi aproape de stână, se dezlănţui pe neaşteptate o furtună îngrozitoare cu fulgere şi tunete, de răzbubuiau munţii şi văzduhul, ploaia şi piatra atât de multă încât nu se mai vedea pământul şi înaintam pe potecă pe un strat gros de grindină, ca iarna prin zăpadă. Totuşi Suveranii îşi urmară drumul şi toată lumea se adăposti în staulul vacilor până ce trecu furtuna şi soarele, arătându-se, schimbă priveliştea, încălzindu-ne cu razele sale. Primbându-ne, descoperirăm între două stânci, pe un strat de zăpadă, ghiocei înfloriţi, din care adunarăm pentru Regină un mănunchi de flori albe, ca neaua din care le culesesem.

Când Principesa de Hohenzollern veni, Suveranii merseră la Predeal ca s-o primească. Nu se poate descrie expresiunea radioasă a Regelui când dădu ochi cu maică-sa. După ce îi sărută mâna şi o îmbrăţişă, Regele îşi trecu braţul mamei iubite, pe care-l strânse de El. Avea mai mult înfăţişarea unui îndrăgostit decât a unui fiu. Apoi prezentă pe toţi cei de faţă. Ajuns la mine zise: „E fetiţa Davila pe care ai cunoscut-o la Sigmaringen; vezi ce mare s-a făcut?" „Şi ce frumoasă", adăogă Principesa cu un zâmbet efectuos. Mama Regelui era încă adorabilă;
atât de delicată, mărunţică, cu ochi blânzi, drăgăstoşi, cu un zâmbet de mândrie cei lumina obrazul când se uita la fiul său.

Într-o zi, la masă, vorbind de Rege pe când era copil, zise amenințându-l cu degetul: „Când era copil, era un mic ştrengar, şi iată acum un mare Rege", Regele se roşi, intimidat că i se spune dinaintea lumii, că El fusese vreodată un mic ştrengar"...>>.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

UN DOCUMENT INEDIT: „MEMORIU ASUPRA RECUNOAȘTERII ȘOSELEI CE LEAGĂ CURTEA DE ARGEȘIU CU CÂMPU LUNG" (MAI 1884)

IONEL BURLACU
CORNEL ȚUCĂ

Anul 1877 a consemnat proclamarea independenței României. Participarea armatei române la luptele, din 1877 și 1878, din Bulgaria a însemnat cucerirea acestei independențe pe câmpul de luptă, prin jertfa fiilor celor ce doreau a trăi în libertate.

Diplomației europene i-a rămas doar sarcina recunoașterii internaționale a acestei stări de fapt.

Luptele nici nu încetaseră bine și conducerea militară română a trecut la o analiză complexă a participării armatei noastre la campanie. Analiză menită a depista, cu întâietate, lipsurile și greșelile. Apoi, pe baza învățămintelor rezultate, să se treacă la elaborarea unui plan amplu de măsuri de remediere a acestora.

Scopul vizat era unul singur: crearea unei armate moderne, mobile și a unei infrastructuri adecvate. Unul din neajunsurile constatate la mobilizarea din 1877 a fost starea proastă a căilor de comunicații și constituirea acestora într-o rețea neadecvată. De aceea, conducerea militară română a trecut la conceperea teoretică și, apoi, executarea practică a unei rețele de comunicații terestre menite a răspunde nevoilor mobilizării armatei în diferite ipoteze de acțiune. Se preconiza construirea unor căi de comunicații terestre, paralele, în lungul Carpaților. Acestea, adevărate centuri, fiind unite între ele cu o altă rețea transversală, dispusă în lungul principalelor cursuri de ape.

Realizarea practică a acestei concepții asigura mobilizarea imediată a unităților militare și dislocarea lor rapidă în sectoarele operative sensibile.

Executarea practică a început chiar din vara anului 1878. Printre sectoarele de drum începute a fi construite a fost și cel ce urmărea unirea văii Ialomiței cu cele ale Dâmboviței și Argeșului „pe sub poalele munților". După un început în forță, cu trecerea timpului, lucrările au stagnat. Reluarea acestora a fost preconizată de Marele Stat Major român pentru vara anului 1884. Această reluare nu se putea efectua fără o recunoaștere prealabilă a ceea ce se realizase sau nu anterior. De aceea, în acest scop, s-a ordonat șefilor de stat major al diviziilor să execute personal aceste recunoașteri. Ordinul indica clar: „în recunoașterea ce va face va arăta în detaliu starea, notând părțile de terasament ce sunt executate, acelea ce sunt împietruite, precum și părțile unde nu sunt făcute nici lucrările de terasament. Pe lângă recunoaștere va alătura și un

crochiu[1]. Un asemenea ordin a primit și șeful „Serviciului Statului Major" al „Diviziei a 2-a Infanterie (Pitești)", maiorul Christodorescu, la începutul lunii mai 188[illegible]. Prin urmare, a trecut la executarea recunoașterii stării drumului Curtea de Argeș – Domnești – Câmpulung Muscel, început de armată în cursul verii anului 1878. În continuare, vom reda „memoriul"[2] înaintat de către maiorul Christodorescu la încheierea recunoașterii efectuate de el șoselei amintite. Pentru ușurarea parcurgerii acestuia, am actualizat textul conform normelor ortografice actuale, prescurtările au fost întregite tacit, iar pasajele nerelevante sau care repetau o anumită informație au fost eliminate.

Divizia a 2-a Infanterie (Pitești)
Serviciul Statului Major

Memoriu
asupra recunoașterii șoselei ce leagă
Curtea de Argeșiu cu Câmpu Lung

Această cale de comunicație destinată - din punct de vedere militar - a lega pe sub poalele munților Curtea de Argeșiu cu Câmpu Lung a fost executată, ca terasament numai, în vara anului 1878 de către trupele noastre concentrate, care se întorceau din campanie.

Din dreptul Mănăstirii Argeșiu, șoseaua, întorcându-se spre vest, trece peste apa numită Valea Iașului pe un pod de lemn îndreptându-se la nord până în dreptul Flămânzeștilor, sat situat aproape de Mănăstire, de unde, apoi, se detașează apucând pe malul drept al văii Iașului; de la detașare numai că la 400 m este împietruită, restul până la satul Valea Iașului, distanță de 7 km. (a se vedea schița), este numai terasament brațurile însă fiind făcute până chiar în marginea ei,
s-au astupat pe alocuri șanțurile. Peste această șosea, de unde se detașează și în direcție pe malul apei, până în satul Valea Iașului, trebuie șase podețe la diferite scursori și un pod mai mare peste Valea Iașului, la intrarea în sat.

Pietriș trebuie a se pune pe toată întinderea ei, chiar și pe distanța de 400 m deja împietruită, care nu are decât un strat foarte ușor.

În satul Valea Iașului șoseaua e presărată cu pietriș, însă, din cauza circulației mari și neîntreținerii, necesită așternerea din nou.

Lărgimea în tot parcursul satului, a cărui rază este destul de întinsă, e numai de 6 metri, necesitând asemenea, până la ieșirea din sat, 5 mici podețe și unul mai mare la extremitatea satului ca și la intrare în sat, peste valea a 2-a a Iașului.

Aici este de notat că piatră se găsește în apropiere. Ulița satului prin care trece șoseaua ar mai trebui lărgită, fiind insuficientă lărgimea actuală: două trăsuri militare nu ar putea avea loc.

De ambele laturi ale șoselei, de unde pornește, detașându-se din șoseaua națională (din comuna Flămânzești și până intră în satul Valea Iașului) și pe dreapta și pe stânga, teren plan nu este decât până la distanța de 50-80 metri și aceasta numai pe alocuri, deoarece poalele muscelelor se limitează în șosea. În stânga și imediat ce

[1] Arhivele Militare Române, fond Marele Stat Major, Secția a 3-a, dosar nr. 30, f. 234.
[2] *Ibidem*, f. 236-242.

șoseaua se detașează și apucă pe dealul văii Iașului, terenul este deschis cam până la 2 km în lungime. Acest teren este actualmente arat chiar până în marginea șoselei; în dreapta șoselei însă, urmând în direcția ei paralel cu cursul, terenul este foarte îngust până în apă, dincolo de apă sunt dealurile în pante tare înclinate și acoperite cu păduri.

Din satul Valea Iașului șoseaua urcă muscelul în zig-zag, fiind numai proiectată, a crescut pe dânsa iarbă, că abia se mai cunoaște direcția traseului. Necesită și aici, adică de la ieșirea din sat și până în vârful muscelului (pe o distanță de 2 km și 400 m) 4 mici podețe peste diferitele scursuri ce o traversează.

Aproape de vârful muscelului, actualmente nu se mai cunoaște nici traseul pe o lungime de 800 m, în unele părți a fost arat, în vârf numai se distinge puțin. Drumul carelor, cel vechi (care se notează și în plan) ține tot dreapta șoselei până în vârf și, apoi, se lasă înspre stânga. Șoseaua proiectată, trecând în dreapta drumului, începe iarăși prin a coborî în proiecția cunoscută, trece peste vechiul drum la Fântâna de lângă Ulmi, zisă a lui Manole, coboară în zig-zag, traversează din nou drumul și, de la o podișcă nouă, începe a fi împietruită, însă foarte subțire, cam 500 m până în vale; de unde, pentru a se putea uni cu șoseaua care duce la Mușetești (a se vedea planul), mai lipsește aproape 300 m, fiind numai proiectată cu țăruși.

De la unirea proiecției, care trece pe lângă o Cruce de lemn (vădită în plan), drumul urmează pe malul drept al văii Vîlsanului pe șosea (despre care am vorbit că duce la Mușetești), împietruită, care traversează un Cătun, care e situat pe malul drept al apei (Vîlsan). Șosea, care încetează la ieșirea din Cătun și, aici, se trece prin vad apa Vîlsanului, lângă o moară situată pe malul stâng și unde necesită construirea unui pod în lungime de 150 m. Piatră pentru șosea se găsește în cantitate suficientă în valea Vîlsanului.

În tot parcursul, de la ieșirea din satul Valea Iașului și până la unirea cu șoseaua ce duce la satul Mușetești, terenul, pe dreapta și stânga proiecțiunii șoselei, este accidentat, poalele muscelelor limitând șoseaua, terenul însă este arat de ambele părți până la distanța de 50 m, de aici, mai în tot parcursul, e semănat cu pădure și crâng.

Trecându-se apa prin vadul de la moara descrisă, drumul traversează prin satul Mușetești, având împietruită strada până la casa zisă a lui Dobrescu, directorul școlii comunale, de unde, apoi, calea începe a fi cu totul grea, astfel că, la ieșirea din sat, pentru a putea face comunicația posibilă și lesnicioasă, pe timp de iarnă mai cu seamă, necesită neapărat un pod înalt peste valea Mușeteștilor și între 40 și 50 m lungime. De aici, de la ieșirea din sat, proiecția șoselei, deși va fi fost făcută la 1878, însă astăzi nu se mai cunoaște, deoarece fiind pe o pantă foarte abruptă s-a stricat de ploi . Această parte (în lungime de 1800 m) este cea mai grea în tot drumul până la Domnești, limita între Districtul Argeșiu și Pitești*. Terenul e slab, panta repede și variată până la o Cruce de piatră (văzută pe plan), situată în dreapta drumului, în vârful dealului.

De la această Cruce, proiecția șoselei începe iarăși a se cunoaște, ea coboară într-o coadă de vale, ținând direcția vechiului drum până la scursura acelei văi, peste care este un mic pod de lemn, construit în mod cu totul primitiv și provizoriu. Aici este și limita între județele Argeșiu și Muscel, numită Vale Cărbunelui. De la această limită, șoseaua, după ce parcurge Dealul Cărbunelui într-o pantă repede, se prezintă sub o

* Eroare de redactare a autorului. În realitate este vorba despre Districtul Muscel.

formă mai pronunţată, traseul se cunoaşte bine şi, pe alocuri, se vede şi piatră, dar, pentru că nu s-a întreţinut, sunt mâncături de ploi care necesită lucrări.

Distanţa de la Crucea de piatră, de unde am zis că începe iarăşi proiecţia şoselei, şi până la podul peste Valea Cărbunelui (limita între ambele districte) este de 1600-1700 m. Terenul, de ambele laturi ale şoselei, este foarte îngust, din cauza muscelelor care se mărginesc chiar în şosea, şi presărat cu crânguri şi păduri; pe alocuri există şi părţi cultivate de teren, însă foarte puţin.

Din Dealul Cărbunelui, proiecţia şoselei ia direcţia spre satul Domneşti, situat la depărtare de 2000 m, aproape, şi pe malul drept al Râului Doamnei. Coboară dealul şi, la o distanţă de aproape 150 m de sat, din cauza configuraţiei terenului şi cultivării încetează terasamentul cu desăvârşire. Drumul se îngustează cu totul şi o ramură din Râul Doamnei îl traversează chiar la intrarea în sat.

În tot acest parcurs şi până la intrarea în sat trebuie 4 mici podeţe, peste diferitele scursori.

De la intrarea în satul Domneşti, drumul urmează uliţa principală a satului /.../ până în dreptul bisericii celei noi, unde trece râul Doamnei pe un pod construit nou, având /.../ ambele capete şi a cărui lungime de 78 m, iar lăţimea de patru metri. Podul este construit de consiliile judeţene Muscel şi Argeşiu. Comunicaţia între ambele districte, pe aici, făcându-se pe dânsul.

Valea Râului Doamnei are pietriş îndeajuns pentru a se putea pune pe această lucrare, asupra căreia ar urma, chiar în ceea ce priveşte terasamentul, a se aşterne aproape pe întreaga lucrare (în ceea ce priveşte partea ce ţine de Districtul Argeşiu).

De la capul podului, proiecţia şoselei încetează cu desăvârşire pe o distanţă de 2800 m până în Dealul Domneştilor şi, comunicaţia, din Domneşti la Slănic se face pe vechiul drum al carelor, care porneşte de la ieşirea din sat, urmând direcţia spre nord-vest, urcă Dealul Domneştilor şi, la distanţa de 2800 m de la capul podului, proiecţia şoselei iarăşi se vede destul de pronunţată şi continuă a coborî în valea Slănicului, prin satul cu acelaşi nume şi peste a cărui apă nu se află pod. Lungimea şoselei (terasamentul) din Dealul Domneştilor, de unde începe terasamentul, şi până în satul Slănic este de 1350 m şi este aşternută cu pietriş chiar în vara acestui an de Consiliul Judeţului Muscel. /.../

În tot parcursul de la Domneşti la Slănic urmează a se face cinci mici podeţe pe diferitele scursori şi un pod mare în lungime de 120 m peste apa Slănicului.

Pe dreapta şi pe stânga proiecţiei, terenul pe alocurea este cultivat, pantele muscelelor însă se limitează aproape în şanţurile şoselei pe mai tot parcursul, aşa că teren deschis de ambele părţi este foarte puţin.

Din Valea Slănicului, proiecţia şoselei urmează direcţia trasată pe plan, urcând dealul spre est până la distanţa de 1500-1600m. Toată această parte, de la ieşirea din sat şi până aici în vârful muscelului, este împietruită, însă mai are nevoie de piatră, fiind prea subţire aşternută. Podeţele ce necesită până la acest punct vor fi executate chiar în vara aceasta, după informaţiile ce am cules.

Din vârful muscelului, şoseaua, făcută numai de terasament până în satul Berevoieşti, parcurgând astfel o distanţă de 1400-1500 m, ţine direcţia arătată pe plan, coborând în valea Râului Bratia, care traversează satul Berevoieşti.

Partea aceasta de şosea, în anul acesta rămâne fără împietruire (cât traversează satul e împietruită). În tot parcursul ei, din vârful muscelului până la sat, trebuie cinci podeţe la diferitele scursori şi un pod în lungime de 120-140 m peste apa Bratia.

Din valea Bratiei, şoseaua urcă în Dealul Godenilor, apoi coboară şi traversează, pe la sud de satul Godeni, apa Bughea peste care, nefiind pod, urmând a se construi pe o lungime de cel puţin 40 m. Partea şoselei de la ieşirea din satul Berevoieşti şi până aproape în Dealul Godenilor, este împietruită (în lungime de 1200-1300 m), iar de la acest punct şi până ce proiecţia dă în apa Bughea, pe o lungime de 1800-1900 m, şoseaua este terminată de terasament şi împietruită. Consiliul Judeţean Muscel se ocupă ca anul acesta, pe cât ar fi posibil, să o împietruiască pe toată întinderea şi până la unirea ei cu şoseaua naţională.

Din valea Bughei, şoseaua începe a urca dealul dintre această vale şi valea Râului Târgului, apoi coboară spre est . Se uneşte, lângă un puţ, cu şoseaua naţională dintre Piteşti şi Câmpu Lung, la 7 km depărtare de acest din urmă oraş.

Toată această parte de şosea, al cărui traseu se lucrează chiar acum, va fi terminată definitiv până în toamna anului acesta, după încredinţarea ce am luat-o de la chiar inginerul judeţului, pe care l-am găsit în localitate.

Întinderea ei, din Valea Bughei şi după ce traversează apa şi până la întâlnirea cu şoseaua naţională, este de 2900-3000 m.

Pe dreapta şi pe stânga, terenul este întrerupt de obstacole: văi, pante, scursori, crâng, păduri. Poalele muscelelor vin până aproape de şanţurile ei, aşa încât, nici până la distanţa de 200 m, nu am putut descrie şi arăta detaliile ce se văd, pe dreapta şi pe stânga, deoarece le ascunde muntele.

Această cale de comunicaţie, actualmente, după cât am putut a observa prin mine însumi, mai cu seamă partea ce aparţine Districtului Argeşiu, este în mare parte părăsită şi puţinele lucrări de împietruire şi chiar terasamentul, ce s-a putut face, se deteriorează din zi în zi, nefiind şi neputând fi dată circulaţiei. Ca una ce nefiind total terminată, nu poate nici a fi întreţinută.

Se mai adaugă la aceasta şi lipsa de poduri peste văile apelor principale şi a podeţelor necesare la diferitele puncte, care toate, fac ca această cale de comunicaţie să fie şi mai grea şi mai cu deosebire pe timpurile ploioase, când, din cauza repeziciunii cu care se scurg văile, distrug şi deteriorează şoseaua. Aceasta însă, în ceea ce priveşte partea aflată în raza Districtului Argeşiu /…/

Schiţa de plan, precum şi memoriul de faţă exprimă generalmente starea acestei şosele executată din vedere, conform ordinului 5758.

Pentru a fi şi mai mult în spiritul citatului ordin, recapitulez, aici, părţile de terasament ce
sunt executate, acelea ce sunt împietruite, precum şi părţile acelea unde nu sunt făcute nici lucrările de terasament /…/

Şeful de Stat Major

Maior Christodorescu
s.s. /indescifrabil/

Anexă:

Tablou
recapitulativ al părţilor şoselei împietruite

Pe tot parcursul, începând de la Curtea de Argeşiu până la Domneşti (limita Districtului Argeşiu), nu sunt decât 400 m de şosea împietruită şi anume: de la detaşarea ei din şoseaua generală, din satul Flămânzeşti, pe o lungime de 400 m spre satul Valea Iaşului; la intrarea în satul Muşeteşti, asemenea, mai este o mică parte, cam de 500 m, care e împietruită. Pe toată întinderea, până în Muşeteşti, afară de aceste două mici părţi împietruite, şoseaua este executată numai ca terasament; afară de 800 m în vârful Muscelului, de unde coboară spre Muşeteşti, unde nu sunt făcute nici lucrările terasamentului (aici se întrerupe proiecţiunea) şi alţi 300 m, la intrarea în Muşeteşti unde nu se văd decât nişte ţăruşi. Din Muşeteşti până la Domneşti, părţile şoselei sunt executate numai ca terasament, neavând nici cea mai mică parte împietruită. Lipseşte însă şi terasamentul pe o întindere de 1800 m, de la ieşirea din satul Muşeteşi până la Crucea din deal. /.../

Partea descrisă până aici aparţine Districtului Argeşiu.

Din satul Domneşti şi până la punctul de joncţiune cu şoseaua naţională ce merge la Câmpu Lung sunt următoarele părţi din şosea împietruite şi anume:

- Din Dealul Domneştilor şi până în satul Slănic, pe o distanţă de 1350 m;
- De la ieşirea din satul Slănic spre Berevoieşti, 1500-1600 m;
- Din vârful Dealului Godenilor şi până în apa Bughea, 1800-1900 m.

Toată cealaltă parte, până dă în şoseaua naţională, este executată de terasament, afară numai pe o întindere de 2800 m pe care nu sunt executate nici lucrările de terasament şi care leagă Domneşti cu Câmpu Lung, pe această cale.

Singură această bucată, care lipseşte ca /drum/ de comunicaţie între Domneşti şi Câmpu Lung, \urmează\ să fie pe deplin legată prin şosea în anul acesta.

Lungimea părţilor şoselei executate ca terasament numai, se poate cunoaşte deducând părţile împietruite, ale căror dimensiuni sunt date aici.

Maior Christodorescu
s.s. /indescifrabil/

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ASPECTE PRIVIND SITUAȚIA EDILITARĂ DIN PITEȘTI ÎN PREAJMA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

GHEORGHE ȘOVAR

În ajunul primului război mondial, Piteștiul se întindea pe o suprafață de aproximativ 5 km^2 cuprinsă între râurile Argeș și Doamnei la est, dealurile cimitirului și comuna Smeura la vest, Găvana la nord și Prundu la sud și era străbătut de o rețea stradală de circa 33 km lungime. Din aceste străzi, 30 km erau prevăzuți cu conducte publice de apă iar 12 km aveau canale de scurgere.

Străzile erau pavate cu bolovani de râu și cu pietriș, iar câteva erau asfaltate, cum ar fi: str. Șerban-Vodă, bd. Elisabeta și parțial, str. Teiuleanu. Cam 3/5 din întreaga rețea stradală era acoperită cu pavaj, iar restul avea aspectul unor drumuri de țară, unde noroiul se usca doar vara, pe timp de secetă.

În decursul timpului și chiar și în primii ani ai secolului al XX-lea orașul Pitești se dezvoltase din punct de vedere edilitar și urbanistic mai mult la întâmplare. Începând cu anul 1908, Primăria Pitești a impus măsura ca orice construcție publică sau privată de locuințe și edificii și chiar de reparații sau de extinderi, să se facă numai în urma obținerii unor autorizații de la Serviciul Tehnic din cadrul său.

În anul 1912, Primăria Pitești avea un excedent bugetar de 87214 lei[1], sumă nu mică, de altfel, dar insuficientă pentru marile lucrări edilitare care urmau a fi executate în Pitești.

Printr-o hotărâre a Consiliului Orășenesc din 28 ian. 1912, s-a aprobat începerea următoarelor lucrări edilitare și a sumelor necesare:

1. Iluminatul public al orașului, evaluat la 550000 lei;
2. Construcția unui abator modern - 80000 lei;
3. Construirea Teatrului și a Băilor comunale - deviz comun, suma necesară era de 270000 lei. De notat că, la acea dată, exista în Pitești o singură baie particulară, insuficientă pentru nevoile orașului;
4. Canalizarea orașului și despăgubirea proprietarilor care urmau a fi expropriați - 150000 lei;
5. Pavoazarea străzilor orașului - 500000 lei.

Pentru executarea acestor lucrări, Consiliul Orășenesc a hotărât să se facă un împrumut de 2200000 lei pe timp de 40 de ani, cu o dobândă de 4-5 % și o anuitate de 110000 lei. Împrumutul a fost contractat la Casa de Credit Județean și Comunal.

[1] Arhivele Naționale Pitești, fond Primăria Pitești, dos. 22/1912.

Tot în anul 1912, Consiliul Orăşenesc şi primarul au aprobat un proiect al inginerului H. W. Schmidt, la 22 februarie, prin care Grădina Publică a fost tăiată în două pentru ca bulevardul central al oraşului, care venea de la gară, să nu mai facă un ocol în centru, ci să meargă în linie dreaptă spre Găvana. Grădina Publică a fost tăiată în două, cu partea mai mare spre Prefectură şi cu partea mai mică spre str. Domniţa Bălaşa[2]. Această lucrare a dus la fluidizarea circulaţiei în centru şi a creat mai multe căi de acces spre Grădina Publică.

În afară de Grădina Publică, un alt spaţiu destinat agrementului piteştenilor era Parcul Trivale. Acesta fusese construit după un proiect al lui Mihail Manolescu, fost prefect de Argeş, autor şi al altor lucrări edilitare în Piteşti. În martie 1914, M. Manolescu s-a stins din viaţă iar primăria, la sugestia prefecturii, a aprobat cu unanimitatea consilierilor săi ca lui Mihail Manolescu, creatorul parcului Trivale, să i fie ridicat un monument chiar în parc, alocând pentru aceasta, în bugetul pe 1914-1915, suma de 1000 lei[3].

Tot în parcul Trivale, Primăria amenajase un lac pe care, ulterior, l-a arendat prin licitaţie, cu scopul de a se amenaja pe timp de iarnă un patinoar, iar vara pentru plimbări cu barca. Licitaţia a fost câştigată de I. G. Buţănescu, comerciant din Piteşti, care a oferit o chirie de 250 lei anual pe timp de 5 ani.

În 1914 Buţănescu a comandat mai multe bărcuţe la şantierele de la Severin. Prin contract, chiriaşul nu avea voie să execute nici un fel de lucrări sau modificări asupra lacului însă datorită aluviunilor, acesta se colmata rapid, iar primăria nu destinase bani pentru întreţinerea lacului. Ca urmare, patinoarul şi lacul din parcul Trivale au putut fi folosite pentru agrementul piteştenilor doar în anul 1914, contractul fiind reziliat, pe cale amiabilă, în 1915[4].

O altă problemă aflată în atenţia edililor a fost alimentarea cu apă potabilă a oraşului. Piteştiul avea o staţie de pompare le Gropeni, instalaţia fiind compusă din două motoare Diesel de 50 c. p. fiecare şi un alt motor mai mic, de 5 c.p. pentru iluminat şi pentru acţionarea unui strung folosit de mecanic pentru mici reparaţii. Apa era captată din izvoare şi refulată în oraş, în rezervorul din Dealul Cimitirului. Rezervorul avea un debit de 3600 mc pe zi. Din 1910, an de an, orele de pompare s-au tot înmulţit, în raport cu cerinţele crescânde ale populaţiei, deoarece numărul celor care solicitau racordarea la reţea creştea permanent iar risipa de apă era considerată drept „colosală" de către gospodarii urbei. Dacă în 1910, se pompa apă doar 12 ore pe zi, în 1916, se pompa timp de 24 ore pe zi. Din statistici se constată că în anul 1915, s-au pompat peste 1300000 mc apă, din care peste 300000 mc adică un sfert din total era consumată de regimentele din oraş. Populaţia îşi completa necesarul de apă şi din numeroasele fântâni publice cum erau cele din străzile Banul Mărăcine, Primăverii, Cazărmilor, Calomfirescu, Bd. Kogălniceanu, din Târgul de Cereale, din coasta cimitirului ca şi din alte fântâni particulare[5].

Băile comunale, ca şi Teatrul, au început a fi construite în anul 1912 şi au fost date în folosinţă în 1914. Superficialitatea tradiţională a funcţionarilor autohtoni făcea

[2] *Ibidem*, dos. 8/1912, f. 13.
[3] *Ibidem*, dos. 18/1914-1915, f. 24.
[4] *Ibidem*, dos. 45/1913-1915, f. 7.
[5] *Ibidem*, dos. 22/1916.

ca primul mecanic să-şi delege sarcinile fochistului care, la rândul său, îşi cam neglija propriile sarcini, ceea ce a făcut ca, încă din primul an de funcţionare a băilor, să se producă un incendiu din cauza coşului băilor care era nemăturat.

Abatorul comunal fusese şi el construit în anul 1912, după toate cerinţele igienei publice şi tehnice şi funcţiona pe bază de regulament propriu, aprobat printr-un Înalt Decret Regal, în feb. 1914. Dar, şi aici, introducerea noului a stârnit o vie rezistenţă din partea măcelarilor conservatori care nu erau obişnuiţi să li se impună măsuri de igienă şi de ordine. Mai întâi, au declarat grevă dar, neavând succes, au furat pârghia cântarului. Cu greu, s-au supus controlului serviciului de specialitate din primărie, dar au rămas refractari în privinţa modului de întreţinere şi întrebuinţare a instalaţiilor.

O altă categorie de lucrări, impusă de iminenţa primului război mondial, a fost aceea de adaptare şi transformare a localurilor de şcoli în spitale militare, şcolile vizate fiind nr. 2 şi nr. 3 de băieţi, Institutul Urlăţeanu şi şcoala de la Camera de Comerţ.

În anul 1916, Primăria Piteşti a primit de la Direcţiunea Administraţiei Judeţene şi Comunale din M.I. un credit de 74000 lei, rambursabil în 40 de ani, pentru construirea unei hale de alimente în Piteşti, dar începutul războiului şi regimul de ocupaţie militară au perturbat derularea împrumutului şi construirea halei. Tot pentru anul 1916, propunerile de lucrări edilitare vizau nivelarea cartierului Ştubeu, construirea de şosele, regularizarea cursurilor pâraielor care traversau Piteştii şi alte lucrări, multe dintre acestea urmând să fie executate prin darea lor în antrepriză. Din nefericire, multe dintre aceste lucrări au fost stopate, altele nici nu au mai început, ele fiind alte jertfe, pe lângă cele umane, aduse de români pe altarul Războiului Întregirii.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

REGIMENTUL 44 ARGEȘ ÎN LUPTELE DIN ȚARA LOVIȘTEI. 1915-1916

CHIRA JURCA

Cea mai însemnată parte din informațiile din această comunicare sunt preluate dintr-o lucrare cu caracter memorialistic[1] care aparține lui Alexandru Pelimon[2].

Vestea că Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, apărută în ziare și apoi bombardarea Belgradului de către artileria austro-ungară a venit ca un trăsnet. Nimeni nu bănuia atunci că evenimentul de la Sarajevo va fi scânteia care va aprinde lumea. Acum însă și la Pitești teama a devenit atotstăpânitoare. Dar și speranța că visul de veacuri al românilor va găsi în sfârșit, împlinirea.

Au început concentrările care, deocamdată, erau preventive și aveau ca scop completarea efectivelor sub arme pentru a evita surprinderea. Rezerviștii erau oameni maturi, între 30-40 de ani, familiști, luați de acasă în toiul muncilor agricole, adică atunci când lucrul la câmp este de cea mai mare însemnătate pentru că era vremea să strângă hrana lor și furajele animalelor pentru iarnă. Oameni cumsecade, cu experiență de viață dar și militară. Dimineața făceau instrucție la câmp iar după amiezile erau pentru cunoașterea armamentului, educație ostășească și patriotică, activități care se desfășurau la umbra unei margini de păduri.

Un spațiu important din lucrare este rezervat de autor oamenilor aflați în subordinea sa la compania de mitraliere. „Rezerviștii erau porecliți tătuci nu numai că nu se supărau, dar se complăceau cu această poreclă". Cu toate acestea „aveau simțul datoriei intrat în sânge. Erau buni executanți, rezistenți și disciplinați. Toți erau de prin satele din Argeș, astfel că pentru o duminică acasă plecau sâmbătă seara pe jos și făceau 20-30 de km. pe nerăsuflate, iar luni dimineața în loc de programul obișnuit trebuia să se facă cu ei ședințe de teorie pe moțăite căci toți erau frânți de oboseală. În

---

[1] Lucrarea redactată de generalul Al. Pelimon se găsește în fondurile documentare ale MNIR la nr. inv. 235699.

[2] S-a născut în orașul Pucioasa jud. Dâmbovița la data de 12 decembrie 1895, fiind fiul lui Romulus Pelimon și al Agripinei, fiica profesorului și compozitorului B. Anastasescu. Tatăl său a fost ofițer și a participat la războiul pentru independența noastră națională, fiind căpitan în rezervă iar mama s-a pregătit pentru o carieră artistică. A urmat cursurile Conservatorului din Iași și a absolvit clasa de pian sub îndrumarea profesorului și muzicologului Gavriil Muzicescu. A urmat școala primară la Târgoviște și Galați între anii 1902-1906. După care a frecventat școala fiilor de militari de la Craiova în perioada 1906-1910 și apoi între 1910-1913 Liceul militar din Iași. În această calitate a luat parte la campania din Bulgaria după care a urmat școala militară de ofițeri de infanterie pe care a absolvit-o în 1915. Tot în acel an a fost înaintat locotenent în Reg. 44 Infanterie de la Pitești.

schimb, în timpul săptămânii erau „lei" de rezervă[3]". Regimentul 44, sub comanda colonelului Lişcu Toma prin octombrie, a primit ordin să se deplaseze de urgenţă în Munţii Argeşului, în zona Boişoara - Titeşti - Perişani. La circa 15 km S.E. de Câineni. Ajuns în zonă, Regimentul a fost împărţit pe batalioane în cele trei sate iar mitralierele au fost afectate batalionului din Boişoara[4].

Au început lucrările la şanţuri de apărare care aveau menirea d ea bara şoseaua Curtea de Argeş-Câineni dar şi înălţimile din zonă care erau Mormântul, Zănoaga şi Călugărul, lucrări orientate spre nord, adică spre acea direcţie din care, în mod firesc, urma să vină inamicul. Acest gen de lucrări au fost executate în acea perioadă pe frontiera care ne separa de Austro-Ungaria, „demonstrând" astfel intenţia noastră de a păstra neutralitatea.

În iunie 1916 lucrările de fortificaţii încredinţate companiei de mitraliere conduse de sublocotenentul Pelimon, s-au desfăşurat, la început pe muntele Mormântul şi mai apoi pe Călugărul. Distanţa era mare şi nu se puteau reîntoarce seara în sat. De aceea, şi-au instalat acolo un bivuac. Au găsit câteva acoperişuri cu şindrilă, rămase de la stânele care îşi făcuseră mai demult acolo sălaş provizoriu, pe care le-au amenajat cu corturi mari, la marginea unei păduri de brad. Priveliştea era deosebită. „Un decor splendid de brazi şi de verdeaţă, cu vederi largi până departe spre Negoiu şi Scara Uitasem acolo de orice alte dorinţi"[5].

Lucrările se făceau în apropiere de creastă şi erau orientate spre frontieră. Eforturile erau mult mai mici şi ca atare, oamenii mult mai bine dispuşi. Seara se făceau focuri mari în jurul cărora oamenii stăteau ca la şezătoare, distrându-se cu programe improvizate.

Aprovizionarea cu alimente se făcea de la o stână care se afla în apropiere, cu lapte şi brânză proaspete. „Viaţa aceea de bivuac, în plină natură, izolaţi de lume şi cu atâta voie bună, ne apropiase foarte mult între noi ceea ce nea folosit în zilele rele ce au urmat[6].

Într-una din zilele lunii iulie, un curier a adus ordinul Regimentului prin care se comunica ca două treimi din ofiţeri să facă o recunoaştere pe frontieră cu scopul de a identifica potecile de acces spre crestele munţilor Făgăraş. Recunoaşterea, care a durat două zile şi la care a participat şi sublocotenentul Pelimon, s-a făcut în sectorul Suru-Negoiu, pe itinerarul Faţa Sf. Ilie, Mâzgavu, Suru-Scara, şi retur. Distanţa era de circa 35 km. Era clar pentru cei care alcătuiau micul detaşament că din moment ce s-a recurs la această măsură „sunt semne că ne apropiem de zile mari".

-Plecarea s-a făcut din muntele Călugărul, situat la altitudinea de 1467 m. De aici, pornind pe o potecă care duce spre Faţa Sf. Ilie cu altitudinea de 2021 m. şi Mâzgavu cu 2146 m. potecă care traversează râul Boia Mare se urcă spre Ciortea aflat la 2426 m. altitudine. „După o oră şi ceva de mers ne găseam pe platoul larg, Faţa Sf. Ilie pe care, spuneau ţăranii, se ţineau pe vremuri târguri, ca pe muntele Găina din Apuseni. Probabil, că pe vremea aceea ţinutul Făgăraşului aparţinând de Ţara

[3] *Loc cit.* p. 6

[4] La p. 11 a lucrării este o schiţă care redă amplasamentul în zonă al celor trei batalioane care compuneau Regimentul. Dealtfel întreaga lucrare, dactilografiată, este însoţită de schiţe care-l ajută pe cititor să plaseze în spaţiu evenimentele.

[5] *Loc cit.* p. 20

[6] *Ibidem.*

Românească, se adunau oameni de sărbătoarea Sf. Ilie poporani de acolo şi din Argeş pentru schimb de mărfuri şi chiar de fete. Muntele are o spinare lată şi pare că este o masă uriaşă unde puteau să se întâlnească pentru târg, oameni de pe ambele povârnişuri ale muntelui. De pe marginea platoului se vede, spre apus, valea adâncă a Boii Mari iar spre răsărit, valea Topologului, ambele foarte prăpăstioase. Spre nord vedeau un parapet uriaş, creasta golaşă între Suru şi Negoiu, al cărui vârf, cu petece de zăpadă, era ca un turn de observaţie al întregului ţinut. Odată ajunşi la Mâzgavu, au urmat poteca prin căldarea de la izvoarele Boii Mari care a fost odată un lăcaş de gheţar"[7].

Redăm încă un fragment din descrierea zonei făcută de Pelimon pentru că o considerăm o veritabilă pagină literară; talentul său ne aminteşte că bunicul, Al. Pelimon, este unul dintre întemeietorii romanului românesc iar tatăl Romulus Pelimon, a demonstrat real talent de povestitor în amintirile sale din războiul de independenţă la care a participat. Iată cum descrie priveliştea spre Ţara Ardealului. „Ajunşi sus de tot, în faţa noastră s-a deschis cea mai frumoasă panoramă pe care o văzusem până atunci: Ţara Oltului din Transilvania! Palpitam nu numai de frumuseţea peisajului dar mai ales pentru că era Transilvania pe care o purtam în fundul sufletelor noastre Aproape de noi, sub creastă, de partea cealaltă, era un lac mărişor, de culoare vie, verde-albastră. Era Iezerul Avrigului"[8].

Pe 14 august 1916 când a început războiul, compania de mitraliori se întorseseră de mult de pe muntele Călugărul în Boişoara intrând în ritmul vieţii de cantonament de mai înainte. În acea zi Regimentul a primit ordin ca până seara să fie gata de marş. Târziu, a sosit şi ordinul de marş care indica Cornetul pe Olt ca primă destinaţie. Era clar. Începea războiul.

Este interesantă atmosfera descrisă de autor care arată starea de spirit a soldaţilor. „Nu-mi pare rău, domnule sublocotenent, căci trebuia să se facă odată. Dar, n-am fost pe acasă de două luni şi mâine intrăm poate în foc! Cine ştie dacă nu-mi rămân oasele pe undeva şi astfel ai mei m-au pierdut fără urmă. O despărţire cu rămas bun şi cu urări de sănătate de la nevastă şi copii î-ţi împacă sufletul! Ştiu de tine şi fiecare rămâne cu speranţa că oricât de greu ar fi războiul o să se întoarcă acasă"[9]. Sunt gândurile pe care i le spunea din mers sergentul rezervist din Bradu, Radu Gheorghe.

Generalul Pelimon redă atmosfera care domnea în acele zile printre militari. „Toţi se închinau! Dar nu cu sentimentul fricii, ci cu acela de „Doamne ajută" ca atunci când omul pleacă la drum şi încă la un drum atât de lung cum este acel al războiului. „Doamne ajută" pentru el şi pentru izbânda luptelor în care va intra"[10].

Ajunşi la Cornet, compania de mitraliere a primit ordin să continue marşul şi în zori să fie la Lunci, dincolo de Câineni. Acolo va primi noi ordine. Conform noii misiuni, compania a ocupat înălţimea deasupra şoselei, având în faţă Valea Oltului, gara Lunci şi puţin mai departe, tunelul de cale ferată. Misiunea lor, să facă siguranţă operaţiunilor ce se desfăşurau de către trupele noastre de-a lungul defileului. Toată ziua aceea de Sfânta Maria au stat în aşteptare. abia după amiază primele „purcele" de la artileria inamică au sosit în zonă şi astfel, Regimentul a intrat în ambianţa războiului.

---

[7] *Loc cit.* p. 22-23.
[8] *Loc cit.* p. 24.
[9] *Loc cit. p.* 29
[10] *Ibidem.*

După lăsarea întunericului, compania a primit ordin să înainteze peste frontiera în defileul Oltului. Ajunşi în zonă au ocupat o poziţie în linia I pe o creastă situată la vest de Boiţa, în nişte râpe adânci, adevărate tranşee naturale, orientate cu faţa către nord. Primul lucru pe care l-a făcut tânărul sublocotenent Pelimon a fost să realizeze orientarea în ansamblul operaţiunilor care se desfăşurau în zona Oltului. „La centru, în defileu , lupta „Grupul Olt"; de pe munţii Făgăraşului, de la „Coţi, cobora Reg. I Grăniceri, care cădea prin surprindere la Porceşti. Au făcut prizonieri un tren blindat la stânga, un grup mai tare, de manevră, trecea frontiera pe la Voineasa şi întorcea apărarea inamicului pe la Sadu şi apoi la Cisnădie". Era grupul Lotru. Cei aflaţi la Boiţa, inclusiv compania de mitraliere, erau în aşteptare, căci inamicul, ameninţat pe flancuri se va retrage fără lupte o zonă destul de adâncă, până la Veştem.

Întregul dispozitiv de luptă românesc, format din Reg. 44 I, Reg. 42 I şi Grupul Lotru s-a strâns ca un arc pe o linie de luptă situată la nord de Veştem. Înainte de a se lua o hotărâre privind direcţia principală de atac, mitralierele au fost oprite în rezerva Regimentului, fiind pregătite pentru orice intervenţie.

Inamicul se sprijinea pe înălţimile Cibinului, pe pădurea Moichner şi Cisnădie. Singura direcţie de atac era de-a lungul şoselei spre Sibiu. Ori, acest lucru nu se putea face fără o prealabilă pregătire de artilerie. Abia spre seara zilei de 17 august, s-au auzit trageri de artilerie şi împuşcături dese de infanterie spre stânga. Era semn că Grupul Lotru şi-a făcut la timp apariţia. Direcţia lui de atac era spre Cisnădie, pe la vest de pădurea Moichner, ameninţând cu învăluirea dispozitivului inamic ce se afla în faţa Reg. 44 I. Din această cauză inamicul a rupt lupta odată cu lăsarea serii.

Deşi inamicul s-a retras, el n-a fost urmărit de trupele române care s-au oprit la Veştem pentru o săptămână, cu intenţia de a da timp Diviziei 13 să se concentreze în ţară şi să vină pe câmpul de luptă de la Sibiu. Cu alte cuvinte, pentru că s-a lucrat cu timiditate, s-a pierdut timp şi nu s-a profitat de situaţia avantajoasă pentru trupele noastre.

Deplasările făcute în zonă de sublocotenentul Pelimon în fruntea companiei sale îi dau prilejul unei remorcări istorice. Acelaşi traseu, de la Tălmaci la Veştem şi mai apoi la Şelimbăr l-a urmat şi Mihai Viteazul.

Intrarea în Şelimbăr s-a făcut noaptea, sub focuri trase din turla bisericii şi din diferite case. De aceea, pătrunderea în localitate a fost o veritabilă acţiune de cercetare făcută din casă în casă pentru anihilarea inamicului. Liniştea s-a restabilit după câteva ore, câţiva soldaţi inamici au fost prinşi în timp ce încercau să fugă din localitate.

Ca şi la Veştem, la Şelimbăr înaintarea a fost din nou oprită, cauza acesteia fiind impusă de evenimentele militare petrecute în Dobrogea unde inamicul a ocupat Turtucaia, fapt care periclita însăşi siguranţa frontului nostru din Transilvania.

Cu cât trecea mai mult timp, cu atât se strângea mai multă armată inamică la Sibiu, în special forţe germane care la momentul potrivit lor vor trece la contraofensivă.

Timp de două săptămâni trupele noastre au stat între Şelimbăr şi Sibiu. Vedeau turla bisericii evanghelice şi, uneori auzeau şi bătăile orologiului de acolo. Este interesantă atitudinea militarilor din compania de mitraliere pe care ne-o redă autorul „Toţi mă întrebau de ce ne-am oprit! Când mai ajungem la Alba Iulia, domnule sublocotenent? Întrebă într-o zi serg. Popescu, un băiat minunat şi plin de inimă". Explicaţiile pe care i le-a dat cum că trebuie să ţinem seamă de ceea ce se întâmplă în

Dobrogea cu trupele noastre, nu l-au mulţumit şi reacţia lui a fost „Unde suntem noi şi unde-i Dobrogea"[11]. Era felul lui de a se revolta pentru că cineva îi stăvilea avântul.

Au existat şi altfel de reacţii. De exemplu, fruntaşul Mihai, din Poiana Lacului, întrebă:

- Ce naţie de oameni sunt saşii ăştia, d-le sublocotenent?
- Ce să fie? Nemţi.
- Păi am văzut eu că au altă biserică şi au altă vorbă!
- Şi ei sunt creştini, catolici.
- Halal de ei! Ce vite frumoase, ce grajduri, ce şure, nu ca la noi"[12].

În după amiaza zilei de 12 septembrie inamicul a dezlănţuit un puternic atac de artilerie pe dealul Grigore care era ocupat de un batalion din Reg. 44 I. Din Şelimbăr, cu un binoclu, se putea vedea tot ceea ce se petrecea acolo. Obuzele şi şrapnelele cădeau cu mare precizie, chiar pe linia de tranşee a ostaşilor noştri. Seara a urmat atacul inamic. Îi vedeam pe ai noştri obligaţi să se retragă vreo două sute de metri. O făceau pe grupe, în ordine, dar cu preţul unor mari pierderi. Bateria de obuziere românească care se găsea în spatele Şelimbărului a deschis foc din flanc asupra inamicului care ataca dealul Grigore, permiţând infanteriştilor să contraatace cu succes şi să reocupe vârful dealului pe care-l părăsiseră puţin mai înainte.

Concomitent, la stânga sectorului, la Poplaca şi Orlat, se petrecea o altă dramă. Exploziile au durat ore întregi pe înălţimile ocupate de trupele noastre, iar fumul în acea zi însorită şi fără vânt, plutea ca un nor de ceaţă acoperind întreaga regiune. Din cele ce vedeau şi trăiau, ca şi din informaţiile obţinute de la prizonierii luaţi la Orlat şi pe dealul Grigore, sa desprins o concluzie: sosiseră germanii!

Un subofiţer care a sosit de la Tălmaci aducând muniţii, ne-a adus şi vestea rea că la Câineni şi în defileul Oltului se dau lupte mari. Aşadar, trupele inamice au ajuns în defileul Oltului încercând să taie singura cale de legătură cu ţara a trupelor noastre care se găseau în faţa Sibiului. Aici Al. Pelimon face o remarcă demnă de a fi reţinută: „Siguranţa flancurilor era de resortul comandamentului, care din lipsă de prevedere, a expus un întreg corp de armată la o înfrângere, într-un tempo care ar fi putut să fie evitat dacă se lupta numai pe front, chiar cu forţele puternice ale inamicului. Dacă s-ar fi câştigat două - trei zile în rezistenţa de la Sibiu, situaţia s-ar fi schimbat în avantajul nostru"[13].

La Şelimbăr presiunea în faţa trupelor noastre întârzia să se producă pentru că germanii jucau o altă carte, cea a închiderii defileului în spatele lor. Abia în dimineaţa zilei de 14 septembrie, satul a fost trezit cu o ploaie de obuze de toate calibrele. După vreo oră de bombardament, asupra avanposturilor noastre au început să tragă mitralierele. Lanţuri de trăgători inamici au început, prin salturi, să se apropie de noi în fugă. Când se aflau la o distanţă de circa 500 de metri s-au pornit şi mitralierele noastre care s-au reglat repede chiar pe liniile inamice. În avanposturi sosi ordinul de retragere pe linia Mohu - Veştem întârziind prin luptă înaintarea inamicului.

---

[11] *Loc cit.* p. 39-40.
[12] *Loc cit.* p. 40-41.
[13] *Loc cit.* p. 49. Aceiaşi idee este susţinută de cea mai mare parte a istoriografiei relative la primul război mondial. Vezi Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului. 1916-1919*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 264-265.

Situaţia trupelor noastre din zonă este bine redată de dialogul lui Pelimon cu căpitanul Ionescu, comandantul unei companii aflată şi ea în avanposturi:

-Ai auzit? Întrebă căpitanul. Defileul Oltului blocat, drumul spre Făgăraş închis şi noi aici, în cazanul Satanei, fără nici o scăpare.

- De unde ştii că situaţia e atât de gravă? Cum mon cher? De două zile bat tunurile spre Câineni şi spre Făgăraş, nu mai vine nimeni din ţară şi tot nu e gravă situaţia?

- Şi cei de făcut?

- Pentru noi nu sânt decât două soluţii: Ori sfârşim prin a muri vitejeşte, ori ne încolonăm pentru lagărele de prizonieri din Germania.

- Nu-mi place nici una, nici alta.

- Fireşte! Spuse căpitanul în timp ce-l trăgea pe sublocotenent după o poartă mare căci se auzea un proiectil care a venit şi s-a spart în apropiere de locul unde au stat mai înainte.

- Şi atunci?

- Nu ştii vorba ăluia? Când ostaşul e înconjurat din toate părţile, nu-i rămâne altceva de făcut decât „spre rugăciune descoperiţi". Afirmaţia o făcuse mai în glumă mai cu necaz.

Acestea sunt împrejurările în care Pelimon află de la un camarad că inamicul are în dotare mitraliere pe care le poartă după gât şi pe care le pot folosi şi din mişcare. Nu se mai luptau cu greutatea pieselor şi nu pierd timp până le pun în bătaie. Mai târziu s-au capturat de la inamic asemenea puşti mitraliere.

Pentru a sprijini retragerea companiei de puşcaşi, mitraliorii au ocupat o poziţie de tragere pe podeţul de cale ferată, unde piesele erau gata de tragere, cu scuturile fixate, dar, din păcate se prezentau ca ţinte destul de mari, ca tunurile de munte. Secţia a doua, condusă de serg. Gămaş, a fost trimisă pe liziera de nord a satului Veştem, pentru a constitui acolo un alt eşalon de luptă în retragere.

Retragerea se făcea prin lanurile de porumb care foia de soldaţi în retragere. Inamicul şi-a făcut apariţia pe la ora 10. Primul care i-a văzut şi i-a atras atenţia comandantului lor a fost Mitru. Au apărut ca la manevre, venind dinspre platoul din stânga al Şelimbărului, în lanţuri de trăgători, înaintând paralel cu şoseaua. Nu se auzeau focuri ceea ce înseamnă că trupele noastre au reuşit să rupă contactul cu inamicul. Când inamicul a ajuns la circa 600 de metri, ambele mitraliere au deschis focul şi mişcarea s-a oprit. Dar foarte curând mitralierele au fost descoperite şi spre ele se îndrepta un foc tot mai puternic şi mai precis. Unele gloanţe au lovit tăblia de fier a podeţului, altele chiar scuturile mitralierelor. Două gloanţe au lovit scutul mitralierei lui Mitru făcând doar umflături dar ne-reuşind să-l perforeze.

După o oră înaintarea inamicului a fost oprită, ceea ce l-a făcut pe Mitru să spună fericit; „I-am topit". Şi ceea ce era foarte important, în toată după amiaza acelei zile nu s-au mai auzit focuri de armă, semn că trupele noastre au reuşit să treacă. Probabil, şi inamicul juca cartea pe flancuri iar centrul avea misiunea numai de a menţine un strâns contact cu trupele noastre.

Ordinele care ajungeau acolo cereau imperativ: „Ţineţi oamenii în mână!" Atunci, comandanţii de acolo, interpretau aceasta ca ceva inerent unei situaţii de retragere. Mai târziu au aflat că aceasta era absolut necesar pentru salvarea atâtor unităţi, coloane cu material şi subzistenţă care se găseau la nord de munţi şi a căror

evacuare urma să se hotărască curând. Se făceau mari eforturi pentru degajarea defileului Oltului pe unde se asigura întreaga capacitate de luptă a Corpului Olt.

Pe 15 septembrie, după o zi întreagă de lupte în retragere, către seară compania noastră de mitraliere a ajuns la Tălmaci, adică la circa cinci km de trecătoarea Turnul Roşu. Situaţia devenise destul de gravă.

Când au ajuns la gara Tălmaci, au observat că artileria noastră trăgea de zor spre vest, probabil din acea direcţie venea cea mai mare primejdie. Din fericire, soldaţii, care n-au înţeles cauza schimbării frontului, şi-au păstrat calmul şi s-a putut jongla prin manevre pe direcţiile unde inamicul presa mai ameninţător. Ordinul general transmis verbal a fost: „Contraatac". Un batalion din rezerva Regimentului şi câteva companii recuperate prin retragerea de la Veştem au fost amplasate pe marginea de nord a Tălmaciului, ca bază de contraatac. Operaţiunea era foarte grea pentru că presupunea manevre complicate, companiile erau răspândite pe un front foarte larg. Unele dintre subunităţi trebuiau să rămână în contact cu inamicul spre nord, iar grosul lor trebuia să se adune şi să se reconstituie şi să fie puse pe baze de plecare ca apoi să ia parte la contraatac spre vest.

Totuşi misiunea s-a înfăptuit. După o oră, totul era gata. Artileria a început tragerea cu toate bateriile pe platoul de la Reduta, iar mitralierele au prins a trage şi ele în sprijinul celor două batalioane pornite la atac împotriva inamicului care înainta spre Sadu pentru a tăia retragerea trupelor noastre spre defileu. Rezultatul a fost deosebit, soldându-se cu capturări de prizonieri şi materiale iar axul defileului a rămas mai departe în mâna noastră. Tot atunci, un batalion de grăniceri a contraatacat pe munţii de la vest de Boiţa, degajând cu totul intrarea în defileu.

Pe la miezul nopţii, batalionul a primit ordin de retragere la Boiţa. Ajunşi acolo, au tras pe o stradă laterală şi au pus toţi capul pe raniţe.

La scurtă vreme, comandantul batalionului, maiorul Ghermănescu, a convocat ofiţerii şi i-a pus la curent cu situaţia care a fost calificată „deosebit de dramatică". Forţele germane au învăluit şesul Sibiului pe la Răşinari, Cisnădie, Sadu şi cu Cavaleria, a tăiat comunicaţia spre Făgăraş. Printr-o întoarcere mai largă, cu un corp alpin, urmând coama munţilor Cibin, au ajuns în defileu până la Câineni. De două zile se duc lupte grele pentru liberarea defileului. Grănicerii au respins inamicul care ocupa partea de nord a defileului. Cavaleria inamică care trecuse la sud de Olt, a fost respinsă spre nord, dincolo de Olt.

Batalionul nostru, întărit cu mitraliere, are misiunea să facă ariergarda Corpului Olt pe poziţia de la Boiţa, în faţa defileului".

Aşadar, situaţia era foarte gravă. Oamenii se întrebau ce se întâmplase cu atâta artilerie, cu coloana de ambulanţe? Au trecut prin defileu? Pentru cine făceau ei ariergarda, un singur batalion, rămas izolat în Transilvania, la nord de munţi? Cât timp dura această misiune? Răspuns la aceste întrebări n-au putut afla. În zorii zilei au ieşit din sat şi au ocupat poziţii de apărare, având conştiinţa că pe bravura lor se câştigă ore întregi pentru scurgerea coloanelor spre Câineni. „Aveam un sentiment al misiunii de onoare ce ni s-a încredinţat, spune Pelimon în memoriile sale, şi găseam astfel un resort pentru a ne dubla puterile fizice şi morale, în vederea unei rezistenţe hotărâte pe poziţia de la Boiţa"[14].

---

14 *Loc cit.* p. 57.

Până la ora 9 a fost liniştea aceea suspectă. Apoi a urmat inevitabilul. Primele obuze au început să cadă asupra satului. Apoi, inamicul şi-a făcut apariţia pe creastă. Când s-au apropiat destul de mult, sublocotenentul a făcut semn celor de la mitraliere să execute un foc de secerare. Loviturile care cădeau în plin l-a obligat pe inamic să se oprească, rândurile lor prăbuşindu-se asemenea valurilor care se sparg de mal. Distanţa era mică şi puteau fi auzite vaietele celor seceraţi şi comenzi disperate. Situaţia atacatorilor era cât se poate de grea pentru că se aflau într-un sector descoperit, bine bătut de mitralierele apărătorilor noştri. Dacă ar fi încercat o retragere, inamicul era obligat s-o facă pe o pantă uşoară dar deschisă, bine văzută de mitraliorii români. S-au pornit şi puşcaşii într-o răpăială cumplită. Nu aveau artilerie în sprijin. Numai infanteria, cu propriile ei puteri, a reuşit să oprească pătrunderea inamicului în defileu.

Opriţi în înaintarea lor frontală, de-a lungul şoselei, germanii au început atacurile pe flancuri, mai puternic spre vestul frontului ţinut de români, cu intenţia de a cădea în spatele apărătorilor tăindu-le retragerea. Dar au fost contraatacaţi de rezerva batalionului care a reuşit să-i fixeze pe dealul Cărbunari. În schimb, artileria lor a continuat să tragă asupra Boiţei reuşind să oprească trecerea prin defileu.

Pe la amiază, comandantul batalionului, maiorul Ghermănescu a transmis în scris un ordin scurt de retragere spre sat. Retragerea s-a executat în mod ordonat succesiv, aşa cum era precizat în cele câteva rânduri ale ordinului. În sat însă s-a produs o învălmăşeală pricinuită şi de numărul mare de căruţe ale sătenilor care intenţionau să se retragă şi ei de teama represaliilor germanilor, pentru simplu fapt că sunt români. Printre exploziile care făceau un zgomot infernal, s-a auzit ordinul maiorului Ghermănescu. „La Olt! Treceţi dincolo!“[15] Ordinul acesta de retragere suna ca un ordin de salvare. Faţă de strânsoarea în care se aflau la Boiţa, nu mai era altă soluţie. Pentru mitraliori misiunea era dificilă chiar dacă, din prudenţă, în timpul nopţii caii cu samare şi chesoane au fost trimişi prin defileu, pe poziţie rămânând doar piesele şi cu muniţia aferentă şi în cantităţi îndestulătoare. Chiar şi aşa, toate acestea, repartizate pe oameni, erau grele, situaţia mitraliorilor nu se putea compara cu a celorlalţi care nu aveau decât arma, raniţa şi ceva muniţii.

În acel loc nu era vad de trecere iar Oltul, lat de circa 50 de m. curgea foarte repede şi cu valuri. Dar nici timp nu mai era: ori treceau, ori deveneau prizonieri. Ordinul, rostit cu voce tare: „Ţineţi-vă unul de altul, nu daţi drumul la material şi cu Dumnezeu înainte“. Au intrat în apă, îmbrăcaţi cum erau. Întâi până la genunchi, apoi până la centură, şi apoi, în mijlocul curentului, până la umerii celor înalţi. Acolo, din cauza nisipului-mişcător de pe fund, nu se mai puteau ţine drept. Şi atunci a început nenorocirea. Unii abia mai puteau striga. Se răsturnau pe spate şi se afundau cu material cu tot în apă. Unii din ei ieşeau mai la vale cu figuri crispate, cu puteri sleite, abia mai putând răsufla, dar numai cu mâinile goale căci aruncase totul ca să scape. Cei răsturnaţi, care n-au lăsat materialele din mâini, hotărâţi sa-l treacă dincolo, s-au înecat din cauza greutăţii care îi trăgea la fund. Vedeam figuri desperate ale celor mai mici de statură, agăţându-se de cei mai înalţi şi ale celor mai slabi, ţinându-se de cei mai voinici. Unii se desprindeau se scufundau şi iar apăreau, cu ochii roşii, speriaţi, scuipând apa pe care o înghiţiseră. Erau oameni care se zbăteau între viaţă şi moarte...

[15] *Loc cit.* p. 60.

Atunci am văzut ce înseamnă sentimentul de camaraderie ridicat la cel mai înalt grad. Omul î-şi riscă viaţa sa pentru a o salva pe a tovarăşului său de arme“[16].

Pe lângă primejdia de a se îneca a apărut şi aceea de a fi împuşcaţi în apă. Pe deasupra au început să şuiere gloanţele. De aceea, graba de a traversa era acum mult mărită. Totuşi marea majoritate a scăpat şi, ajutaţi de faptul că pe celălalt mal era calea ferată, ridicată în rambleu, care oferea un bun adăpost împotriva gloanţelor inamice.

Adăpostişi de rambleu, speriaţi, se uitau unii la alţii, căutându-se şi făcând numărătoarea oamenilor şi a materialelor. Încet, încet şi-au revenit în fire şi au luat drumul spre creasta munţilor Făgăraş, adică spre locul de unde au început războiul.

Amintirile îl copleşesc din nou pe autor care notează: „Aveam un sentiment de strângere de inimă pentru un ideal ratat atât de repede, pentru pierderile în oameni şi materiale suferite la trecerea Oltului. Tătucii mei s-au arătat mai tari şi de data aceasta. Deşi pierdusem patru oameni, trei mitraliere, scuturi şi cutii cu muniţii, ei considerau că am scăpat ieftin din capcana de la Boiţa, unde se putea să pierim cu toţii. Ei aveau o intuiţie mai clară asupra războiului şi-i tot trăgeau mereu cu „urma alege“. Asta înseamnă că ei nu pierdeau nici curajul nici încrederea în sfârşitul războiului. Erau expuşi la atât de grele şi cu toate acestea *erau de fier* din toate punctele de vedere - fizic şi moral“.

Făcând bilanţul, batalionul de ariergardă a rezistat o jumătate de zi la Boiţa. A provocat pierderi inamicului întârziindu-i înaintarea şi s-a salvat punând Oltul drept obstacol în faţa inamicului surprins de dispariţia trupelor noastre ca prin farmec.

Au luat drumul urcuşului, spre frontieră. Abia spre seară au ajuns pe creastă, unde grănicerii s-au oprit din propria lor iniţiativă. O păziseră atâţia ani. Cei care au venit mai târziu cum este cazul şi batalionului care formase ariergarda la Boiţa le-au întărit rândurile. În ziua următoare plutonierul companiei de mitraliere, Lungu, a urcat cu toţi caii de samare şi cu toată rezerva de cutii de muniţie. Chesoanele au rămas la Titeşti.

Bucuros de reîntâlnire şi parcă stimulat de aprecierile comandantului său plutonierul relatează prin ce a trecut. „Ce-am păţit, d-le sublocotenent! O să povestesc şi morţilor! Am intrat pe întuneric în defileu, ţinându-mă cu oamenii şi caii după artilerie. Şoseaua îngustă, era plină de căruţe, unele încolonate, altele rămase fără cai. Nemţii trăgeau cu mitralierele din diferite colţuri de stânci, deasupra şoselei. Dl. General Popovici, comandantul corpului Olt, aduna căruţaşi şi oameni care îi găsea pe şosea, constituia mici unităţi din ei, punea câte un tun să tragă şi pe căruţaşi să atace, căţărându-se pe stânci după nemţi. Aşa, din loc în loc, a desfăcut drumul făcând şi prizonieri pe cei care rămăseseră în viaţă. O noapte întreagă am făcut cei zece km de defileu, liberându-se şoseaua cu tunul şi cu baioneta. Toată artileria, coloanele, ambulanţele cu răniţi au ajuns cu bine la Câineni. Au rămas doar căruţele care au avut caii omorâţi sau căzuţi în Olt. Pentru a desface drumul căruţele au fost răsturnate într-o parte iar caii morţi aruncaţi în prăpastia Oltului. Luptele în defileu, noaptea parcă era un iad. Eu m-am strecurat, cal cu cal, prin spatele căruţelor ca să ne ferim de împuşcături şi încet, încet am ajuns cu toţii la Câineni, de unde am fost îndrumaţi fiecare la unitatea sa. Am adus şi o mitralieră“[17].

---

[16] *Loc cit.* p. 61-62.
[17] *Loc cit.* p. 66.

Autorul însemnărilor, devenit mai târziu general în rezervă, se alătură acelei păreri că „Eroismul unităţilor Corpului Olt a compensat lipsa de prevedere a Comandamentului care a lăsat marea unitate să fie încercuită şi expusă la dezastru prin blocarea Defileului de către Corpul Alpin german“[18].

La 17 septembrie batalionul condus de căpitanul Florea Niculescu, întărit cu mitraliere a înlocuit grănicerii de la Coţi şi de la gropile Turcilor. În acele zone s-au dat lupte de apărare grele, acolo fiind sistemul de apărare pe creasta de frontieră. În gropile Turcilor au fost amplasate mitralierele sublocotenentului Pelimon iar pe înălţimi cele dintr-un regiment de Călăraşi, date ca întărire.

Zece zile s-au scurs fără evenimente deosebite. Şi-au făcut lăcaşuri de tragere scobind cu târnăcoapele printre stânci iar pentru a se adăposti se băgau pe sub lespezi de piatră. Muntele era dezolant, fără vegetaţie, fără unghiuri moarte şi plin de piatră. Te cuprindea dezolarea căci numai norocul te putea salva să nu fi lovit în caz de bombardament de artilerie.

La 27 septembrie un asemenea atac a început. Bombardamentul, deşi violent nu constituia cea mai mare primejdie; aceasta venea din faptul că pietrele dislocate de obuze erau aruncate peste tot la mare distanţă. Puteai fi lovit sau chiar îngropat de ele. Un asemenea lucru sa întâmplat lui Gheorghe, un subaltern al sublocotenentului Pelimon. Acesta venise de curând de la Piteşti, oraşul său, de unde a adus schimburi de rufe şi câţiva biscuiţi. Stăteau amândoi într-o gaură, sub o lespede de piatră şi, din când în când mai rodeau câte un biscuit din traista lui Gheorghe. Deodată s-a auzit strigătul agentului de legătură: „Domnul sublocotenent de la mitraliere să poftească la domnul locotenent Predescu“. Când a plecat sublocotenentul a încercat să-l tragă şi pe Gheorghe după el, dar acesta a refuzat“* zicând că n-o să-l nimerească tocmai pe el obuzele“. Dar n-a fost aşa. O lespede mare lovită de un obuz s-a prăvălit peste el, strivindu-l.

Pe 30 septembrie, un proiectil german de mare calibru urca încet, parcă cu mare greutate, pe traiectorie. A trecut pe deasupra liniilor de la Coţi şi de la gropile Turcilor. Cei care îl urmăreau cu privirea îşi închipuiau că se va duce undeva pe pustiu. Dar n-a fost aşa. A nimerit în mijlocul unei unităţi aflată în rezervă şi a făcut un adevărat prăpăd. Tocmai atunci unitatea era inspectată de generalul David Praporgescu, noul comandant al Corpului de Armată care s-a numărat printre victimele din acea zi. Moartea nu alege. Generali şi soldaţi au căzut sub loviturile inamicului.

În munţi venise iarna. Ostaşii stăteau în adăposturile lor individuale, cu zăpada care-i acoperea, cu hainele ude şi îngheţate. În noaptea de 8/9 octombrie, datorită situaţiei generale pe frontul Corpului de Olt, frontul a fost rupt la Colţi şi subunitatea s-a oprit pe aliniamentul munţilor Călugărul - Mormântul - Cărbunaru, adică regiunea în care au venit acum un an. Toată luna octombrie s-au purtat lupte pentru a opri cât mai mult posibil înaintarea inamicului spre Curtea de Argeş şi Piteşti. Dar măcinaţi de atâta artilerie, atât ei cât şi Regimentul 2 Vâlcea care luptau într-un sector alăturat, au fost

---

[18] *Loc cit* p. 66-67 şi Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, p. 265 arată că a fost instalată de către Comandamentul Armatei I o companie pe vârful Dobrunului cu scopul de a supraveghea văile Sadului şi Lotrului. Din ordinul generalului Popovici această companie a fost reintegrată unităţii sale cu scopul de a-i întări capacitatea de luptă. Dacă această companie ar fi rămas pe loc, deplasarea Corpului Alpin de la Jina până în valea Oltului unde a creat mari dificultăţi armatei române, n-ar fi rămas neobservată. Înştiinţat din timp, Comandamentul Grupului Olt ar fi putut lua din timp măsurile care se impuneau.

obligaţi să se retragă pe noi aliniamente de apărare. Timp de trei săptămâni au purtat lupte pe poziţii succesive la Perişani, Clocotici, Teancurile şi pe Topolog până la Ceparii Pământeni, în apropiere de Curtea de Argeş. Aici, în noaptea de 7/8 noiembrie au fost înlocuişi de o nouă divizie.

Timp de două luni au fost în permanent contact cu inamicul. Noaptea tremurau de frig în gropile de trăgători şi tot acolo, când se putea, aţipeau din când în când. Hrana o primeau numai noaptea când amuţeau tunurile şi consta din pâine şi carne friptă. O singură masă care trebuia să ajungă până în noaptea următoare. Ploua sau ningea peste ei, îmbrăcămintea le îngheţa pe trupuri, culegeau reumatism şi făceau păduchi. Când puteau face foc fără ca inamicul să-i vadă aţipeau pe lângă el; de aceea, mai toţi aveau mantalele arse pe la poale fie de flăcări fie de jeratic. Aşa au ajuns cei din regimentul 44 I. Argeş, după aproape trei luni de lupte grele, la Ceparii Pământeni. Bărboşi, cu noroiul gropilor de tragere pe ei, mergeau zgribuliţi de frigul şi umezeala lui noiembrie. Mulţi îi aşteptau zile la rând pe şoseaua ce duce de la Curtea de Argeş spre Piteşti, prin Merişani şi Bascov. „Al meu, unde este?“ Întreba câte o femeie de pe marginea drumului sau „Unde este tata“ voia să ştie câte un copil. Aceiaşi atmosferă de jale şi îngrijorare a continuat şi la Moşoaia unde s-a adunat întreaga Divizie timp de două, trei zile. La 15 noiembrie Regimentul era la Ploieşti. Aici, o parte din ei au intrat în structura Reg. 72. Noi lupte în zonă, la Lucianca lângă Titu, la Tâncăbeşti, Fulga şi Costeştii de Buzău. Şi drumul a continuat spre Moldova.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

HIDROAVIAȚIA ROMÂNĂ ÎN CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL. CAMPANIA DIN EST (PARTEA I)

NICOLAE PETRESCU

Studiul rolului hidroaviației în război, ținând seama de un viitor front maritim și fluvial a stat în preocupările specialiștilor de marină, comandanți și statmajoriști încă cu mult timp înaintea conflictului cu Uniunea Sovietică. Statul Major al Diviziei de Mare, în subordinea căreia se afla Flotila de Hidroaviație a elaborat instrucțiuni speciale pentru hidroaviație funcție de situația politico-militară a momentului, misiunile Diviziei de Mare, concepția operațiunilor, dispozitivul forțelor marinei militare etc.

Într-un document din decembrie 1940 s-au stabilit ca misiuni Flotilei de Hidroaviație: să acționeze în recunoașteri sau explorări în bazinul vest de linia Sevastopol-Bosfor, să execute supravegherea coastei și căutarea de submarine în ordinea urgenței: zona Constanței, Gurile Dunării, zona Tuzla-Mangalia. S-a prevăzut ca hidroaviația să lucreze în legătură directă cu Comandamentul Forțelor Navale Maritime și să intervină, la Ordinul Diviziei de Mare, prin bombardamente și foc de mitraliere cu toate mijloacele în zonele unde inamicul a debarcat, să transporte echipaje de pușcași și mitraliori în punctele de pe Litoral sau Deltă la ordinele eșaloanelor superioare. Se avea în vedere că apărarea Dobrogei, conform Directivelor Marelui Stat Major, urma să se realizeze prin cooperarea Diviziei de Mare cu Corpul II armată, forțelor maritime și Flotilei de Hidroaviație revenindu-le misiunea să intervină cu toate mijloacele pentru a împiedica apropierea și debarcarea inamicului pe Litoral.

În documentele operative ale Diviziei de Mare se stabileau direcțiile din care puteau veni atacurile și responsabilitatea hidroaviației. Astfel în cazul în care inamicul ar ataca litoralul maritim la sud de Sf. Gheorghe hidroaviația urma să concure la informarea Diviziei de Mare și să participe, cu mijloacele sale specifice, la atacarea trupelor străine în curs de debarcare. Dacă atacul se producea contra Deltei dinspre mare Flotila hidroaviației avea ca misiune să concure la lovirea navelor inamice în zona Deltei, dacă atacul venea dinspre nord, în această situație, escadrila KANT din compunerea Flotilei de hidroaviație, subordonată operativ Diviziei de Mare, urma să satisfacă și nevoile operative ale Corpului II Armată înspre mare[1].

Au fost stabilite următoarele limite ale spațiului aerian în care să acționeze hidroaviația: a) pe litoralul maritim, apele teritoriale ale statului român (3 mile marine), b) pe frontiera fluvială firul apei.

[1] Arhivele Militare Naționale, Flotila Hidro, dos. 103, p. 11-16.

Probleme deosebite a ridicat stabilirea limitei apelor teritoriale și a spațiului aerian național în baia nord Sulina. Datorită pretențiilor sovietice, ridicate în Comisia Mixtă pentru delimitarea frontierelor, unele inacceptabile pentru România, nu a existat o convenție definitivă între cele două state în această privință.

Pentru a se evita apariția unor incidente Statul Major al Marinei a stabilit ca linia de demarcație a apelor teritoriale să înceapă de la bifurcația Musurei, frontiera trecând pe talvegul brațului Musura, apoi să continue pe o linie care să unească respectiv punctele:

$\Phi = 45^0\ 14'\ 18''$
$\Lambda = 29^0\ 40'\ 06''$ cu
$\Phi = 45^0\ 13'\ 07''$
$\Lambda = 29^0\ 40'\ 10''$ prelungindu-se până la punctul
$\Phi = 45^0\ 12'\ 10''$
$\Lambda = 29^0\ 42'\ 40''$ și apoi pe paralelul
$45^0\ 12'\ 10''$.[2]

În luna ianuarie 1941 Divizia de Mare stabilește prin ordin scris, Escadrilelor Hidro 101,102 și 103 următoarea Misiune Informativă: „să determine tipul și caracteristicile navelor sovietice, bulgare, turcești precum și activitatea acestora în legătură cu litoralul nostru, să urmărească mișcarea forțelor fluviale sovietice în special măsurile pregătitoare în vederea unor eventuale treceri sau agresiuni". Se cerea o deosebită atenție la mare, asupra activității sovietice în legătură cu Gurile Dunării și în zona Midia - Constanța - Tuzla și la Dunăre în zonele Isaccea - Mănăstirea Teraponte, Ismail - Pardina; Chilia Nouă, Vâlkovo - Musura.

Zona informativă, cuprindea în lărgimea la Dunăre, porțiunea între Isaccea Pătlăgeanca - Ismail - Vâlkovo - Musura și Litoralul Mării Negre și în adâncime malul basarabean până la limita vederii și pe un arc până la limita razei de acțiune a aviației.

Fișa de informații necesare a fi culese cuprindea caracteristicile navelor militare sovietice, dislocarea și activitatea acestora în Marea Neagră și pe brațul Chilia până la Isaccea, deplasări în regiunile: Gurile Dunării, Constanța, Mangalia, organizarea malului basarabean din punct de vedere al observării pazei; dispozitivul de ocupare cu trupe a acestuia (infanterie, baterii de artilerie, tancuri, amfibii, portițe, lotci, mijloace specializate de trecere a fluviilor, aerodroame); ocuparea ostroavelor Salangic, Dalere, Musura; lucrări de organizare a terenului în imediata vecinătate a litoralului basarabean; activitatea pe apă și în aer a forțelor sovietice (recunoașteri de dispozitive, aglomerări de trupe sau mijloace de trecere, unde - când - cum? - incursiuni, minări, dragaje); unități de artilerie și amplasamentul acestora în zonele Reni, între milele 70-71 și pe platoul Giurgiulești, Cartal, Mila 53, Satul Nou, Ismail, Matroscaia, Necrasovca, (Baranovsca), Chilia Nouă (port și zona km 40-44) kilometrii 35,36,40, Vâlkovo..

În Ordinul Diviziei de Mare erau stabilite și modalitățile prin care se puteau culege informațiile: observare, contactul personal în misiune cu marinarii civili și dezertorii, accidente, eșuări, amerizări forțate.. În cazul operațiunilor militare informațiile puteau fi receptate prin luptă, de la soldații luați prizonieri, prin documente și exploatarea materialului părăsit de inamic, refugiați civili, aeronautică etc.

[2] *Ibidem*, p. 18.

Se atrăgea atenţia asupra importanţei deosebite ce o prezenta descoperirea codurilor cifrate, indicativelor, legăturile şi puterea staţiilor de radio sovietice. Exista obligaţia de se raporta imediat: deplasările de nave inamice în legătură cu litoralul românesc, măsurile pregătitoare pentru trecerea fluviului Dunărea de către forţe inamice, incidentele de frontieră, zboruri de avioane străine, operaţiuni de minare, recunoaşterile de ofensive etc[3].

Pentru antrenamentul personalului din Escadrile de luptă s-au organizat până la începerea acţiunilor militare, activităţi de pregătire specifice: probe de bombardament real asupra unor ţinte terestre cu bombe în greutate de 50 kg lansate de la o altitudine de 2000 metri, aruncări şi culegeri de mesaje lestate. Piloţii executau zboruri fără vizibilitate în linie dreaptă şi viraje, misiuni de recunoaştere noaptea şi exerciţii foto cu aparatura specială de la bordul hidroavioanelor.

Interesante au fost pentru personalul hidroaviaţiei constatările făcute prin studierea unui hidroavion sovietic care a amerizat forţat, la 16 septembrie 1940, pe lacul Siutghiol. Hidroavionul purta iniţialele H. M. B. R_2 Nr. 4 şi era de construcţie sovietică. Din analiza efectuată de specialiştii Flotei de hidroaviaţie au rezultat cel puţin trei elemente foarte importante. În primul rând complexitatea deosebită a echipamentului de la bord, (dotarea personalului navigant cu paraşute, aparate pentru inhalat oxigen, aparatură modernă de navigaţie, casetă alimentară pentru fiecare membru din echipaj, hărţi marine şi rutiere ale Dunării, pistoale pentru semnalizare, bombe fumigene etc.) În al doilea rând sistemul deosebit de practic pentru decolare şi amerizare, de scoatere la mal sau pe plaje. În al treilea rând foarte buna pregătire de specialitate şi de antrenament a echipajului.

Hidroavionul era dotat cu un motor tip A. M. 34 cu compresor, elice metalică cu două pale şi pas variabil în zbor care putea dezvolta o forţa de 790 CP., ce asigura o viteză maximă de 235 km pe oră şi o distanţă de croazieră de 190 km. şi cu câte o turelă în prova şi în pupa. S-a apreciat construcţia puţin rezistentă a cocii hidroavionului, slaba cultură generală şi lipsa de maniere a personalului, de la ofiţer, la gradele inferioare. Nu s-a găsit armament la bord în afară de cel individual cu care s-a opostat la apropierea de hidroavion a aviatorilor români. Se presupune că acesta a fost aruncat în apă.

Cu o jumătate de an înainte de începerea acţiunilor militare, Escadrilele Savoia 62 bis şi Savoia 55 au fost pregătite pentru a fi în măsură să se disperseze imediat pe hidroscala de lucru de la lacul Babadag şi s-au stabilit măsuri ca materialul volant disponibil (două hidroavioane KANT, trei hidroavioane Savoia 55 şi şase hidroavioane Savoia 62 bis) să fie pregătit pentru a putea fi utilizat un minim de timp. Se introduce o permanenţă în poziţia de alarmare pentru misiuni de informare, formată dintr-un echipaj al unui hidroavion Savoia 62 bis.

Ţinându-se seama de mediul cu totul specific în care urmau să acţioneze hidroavioanele - câmpul maritim şi maritim-fluvial, s-a luat în calcul necesitatea pregătirii şi prezenţei unui personal specializat pentru mijloacele de transport pe apă, întreţinerea cocilor, ambarcaţiunilor din dotare şi a instalaţiilor de hidroscală.

S-a avut în considerare experienţa anterioară care a demonstrat că cele mai bune rezultate au fost date de către observatorii proveniţi din marină. Aceştia având o

---

[3] *Ibidem*, p. 25-26

frumoasă experienţă în pregătirea marinărească fiind în măsură să furnizeze informaţii precise cu privire la: caracteristicile navelor inamice, tipul şi dotarea tehnicii şi forţa lor de luptă, drumurile de navigaţie, starea mării, organizarea de navigaţie a Dunării şi a Litoralului Mării Negre, câmpurile de mine, sistemule de organizare a apărării de litoral la inamic etc. Din aceste considerente ofiţeri excelenţi de marină au fost introduşi în statele de organizare ale Flotilei de Hidroaviaţie, fiind scoşi din compunerea marinei şi pregătiţi teoretic şi practic în cunoaşterea perfectă a hidroavioanelor, a aparatelor şi instalaţiilor de bord ale acestora, participând efectiv la antrenamentele de zbor. În timpul războiului mulţi ofiţeri proveniţi din marină şi încadraţi la hidroaviaţie s-au dovedit excelenţi observatori aducând imense servicii organizării şi desfăşurării operaţiunilor de război pe Dunăre şi la mare. Unii dintre aceştia au fost distinşi cu înalte decoraţii militare. Alţii au devenit chiar piloţi temerari.

La începutul anului 1941 în cele trei escadrile hidro (101 Savoia 62, 102 KANT şi 103 Savoia 55) se aflau 9 ofiţeri de marină pe funcţii de observatori aero.

La sfârşitul celei de a doua decadă a lunii aprilie 1940 sosesc din Italia 2 hidroavioane KANT Z 501. Aceste aparate, prin caracteristicile lor, erau destinate pentru misiunile de recunoaştere îndepărtată în câmpul tactic. Hidroavionul KANT Z 501 era dotat cu un motor „Isoltta Fraschini Asso X1 RC. de 833 CP. Această putere îi asigura o viteză maximă orizontală de 275 km la oră. Plafonul de zbor atingea 5500 de metri. Avea o greutate gol de 3850 kg. Sarcina utilă normală 2100 kg. În total noul hidroavion cântărea 5950 kg. Asigura o autonomie de 2200 km cu sarcina normală la o înălţime de 2000 m. Dispunea ca armament de 3 mitraliere în turela Breda cu instalaţie hidraulică. Putea lua la bord 10 bombe (4 a 50 kg, 4 a 100 kg, şi 2 a 225 kg fiecare). De remarcat dotarea cu aparate de fotografiat vertical şi oblic, marca „Nistri“ automat „F“ = 30 cm cu film ordinar „F“ 30 cm cu plăci. Se sconta ca în luna iunie 1940 să sosească în ţară şi celelalte hidroavioane comandate în Italia.

Din informaţiile culese de serviciile speciale ale Marelui Stat Major Român a rezultat că Flota Sovietică din Marea Neagră dispunea de un mare număr de hidroavioane. Avea în compunere hidroavioane Severski, producţie sovietică după licenţă S.U.A. amfibil de vânătoare 2 PA, monoplan de vânătoare XB PA 2, hidroavioane de bombardament XBTB 12, de bombardament şi recunoaştere depărtată CSD 3, construit la Leningrad. Viteza acestora cuprindea o gamă între 411-518 km /oră. Mai existau şi hidroavioane mai vechi Savoia 55 şi 62 bis - Dornier şi Wahl de vânătoare, recunoaştere, bombardament - torpilare, explorare, cu misiuni de recunoaşteri depărtate, bombardament, conlucrare cu artileria antiaeriană şi de luptă aeriană (eventual). Se dispunea de hidroscale principale la Nicolaev, pe lacul Sasic şi pe Limanul Nistrului la Eupatoria, Sevastopol, Berdiansk, Tamanskar, Kandantip şi de hidroscale auxiliare la Odessa, Rostov, Tuapse, Soci, Batumi şi Suhumi[4].

Prin Ordinul 3653 din 8 august 1941 al Marelui Cartier General (Eşalonul 1) Comandamentul Aero Dobrogea care dispunea de Flotila Hidro, este pus sub ordinele Diviziei de Mare. Flotila de Hidroaviaţie dispunea de următoarele mijloace:

- Escadrila 101 Hidropatrulare cu 6 hidroavioane Savoia 62 şi 65;
- Două escadrile Hidro-Informaţii KANT cu 10 aparate;

[4] Arhivele Militare Naţionale, Divizia de Mare, dos. 171, p. 59.

- Escadrila 16 Observaţie cu 8 aparate IAR 39 (retrasă din luptă după eliberarea Basarabiei);

- Escadrila 53 Vânătoare cu 8 aparate Hurricane (în timpul operaţiunilor a fost periodic deplasată în alte zone);

- Batalionul 1 Aerostaţie cu 4 companii;

- Detaşamentul Geniu Aeronautic;

- Baza Flotilei de Hidroavioane.

Flotila de Hidroaviaţie română a colaborat cu unităţi de aviaţie, hidroaviaţie, artilerie antiaeriană germane şi româneşti lucrând în folosul Corpului 2 Armată, Diviziei de Mare, Formaţiunii de pontoane germane (Siebel), Diviziei de Dunăre şi Flotilei de Dunăre germane. Din ordin rezulta că Flotila de hidroavioane subordonată Diviziei de Mare, va da la cerere Diviziei de Dunăre, zilnic trei misiuni de hidroaviaţie pentru asigurarea îndeplinirii misiunilor încredinţate în Delta Dunării.

Pentru escortarea de către F. N. M. româneşti a convoaielor în profitul Misiunii Navale Germane, Comandamentul Marinei Militare punea la dispoziţia marinei germane Flotila de Hidroaviaţie pentru recunoaşteri şi observare[5].

Misiunile primite de Flotila de Hidroaviaţie:

- informare şi conlucrare în cadrul operaţiunilor C. 2 A pe frontul Reni -Gurile Dunării având linia de fund rocada Belgrad - Cetatea Albă;

- informare-conlucrare şi luptă în cadrul Diviziei de Mare şi Diviziei de Dunăre în larg până la coastele Crimeei;

- acoperirea aeriană a zonei Constanţa - Feteşti şi a frontului Dunării.

Cât timp s-au desfăşurat operaţiunile militare pe frontul fluvial Hidroaviaţia a avut ca misiune şi cercetarea Gurilor Dunării.

Conducând atât aviaţia de observaţie ce acţiona pe Dunăre şi la nord, cât şi hidroaviaţia ce acţiona în larg s-a putut urmări permanent toate mişcările transporturilor ce intrau şi ieşeau din Dunăre şi intrau în mare.

Hidroaviaţia a avut ca misiune principală şi explorarea în larg spre a descoperi mişcările navelor inamice precum şi escortarea apropiată şi îndepărtată a navelor proprii.

S-au cercetat permanent regiunile Constanţa, Odessa, Sevastopol, hidroavioanele scăpând de sub efectul acţiunilor de vânătoare inamice în apropierea coastei. S-a asigurat siguranţa litoralului şi a flotei şi s-au furnizat date importante, precise, folosite de către aviaţia germană care a scufundat mai multe nave inamice.

Cu hidroavioanele Savoia s-au executat explorări apropiate până la 50 km în larg, cercetându-se marea, zonele minate, canalele de acces, care puteau fi blocate de inamic cu mine şi unde submarinele sovietice puteau aştepta şi torpila navele româneşti şi germane. Graţie acestor misiuni submarinele inamice au evitat sistematic regiunea indicată, preferând să supravegheze în special apele bulgare unde deseori au fost semnalate.

Hidroaviaţia română a asigurat misiuni de escortă antisubmarină a navelor proprii şi germane, rezultatele obţinute fiind foarte bune. De exemplu: nici o navă nu a fost atacată atunci când escorta s-a realizat şi cu hidroavioanele româneşti deşi au fost întâlnite submarine sovietice în cursul derulării acestor misiuni. Cu bombele de care

[5]Arhivele Militare Naţionale, Divizia de Dunăre, dos. 1033, p. 45.

dispuneau hidroavioanele, lansate asupra submarinelor sovietice se obținea împiedicarea acestora de a-și îndeplini misiunile primite. Distrugerea lor ar fi fost posibilă numai prin folosirea grenadelor antisubmarine.

Hidroavioanele au executat bombardamente în Deltă, verificări de informații relative la scufundarea de nave inamice, descoperirea zonelor minate de inamic, a minelor smulse din barajele proprii, transport de alimente pentru garnizoanele izolate (Insula Șerpilor), salvarea din mare a unor piloți ale căror avioane și hidroavioane au fost doborâte.

La aceste misiuni se adaugă în primele 6 luni de război și alte activități importante ale Flotilei Hidroaviației: conlucrarea cu artileria antiaeriană română și germană, observații asupra tirului de artilerie, ținte pentru artileria antiaeriană, lansarea de perdele de fum în folosul vedetelor torpiloare, lansarea de porumbei cu diferite mesaje, căutarea și depanarea unor hidroavioane amerizate forțat și accidentate, lansarea de parașute cu diferite materiale în locuri greu accesibile, aruncarea de manifeste în Delta Dunării, executarea unor deplasări pe rutele Constanța - Sulina - Constanța, Constanța - Brăila și retur, Budachi, Constanța - București - Tecuci - Dârmănești - Constanța, Constanța - Babadag pentru transportul unor comandanți superiori din cadrul aviației și marinei și a unor documente secrete cu privire la derularea operațiunilor militare.

De o deosebită importanță pentru desfășurarea acțiunilor de război au fost aerofotografiile realizate de către hidroavioane. Cu aparatura de specialitate de la bord s-au fotografiat regiunile Sulina, Sfântu Gheorghe, Odessa, cu hidroscala de aici, Ismail, Cap Midia, Insula Șerpilor și Insula Chituc, Portul Constanța, barajele de mine din apele portului sovietic Odessa, rezultatele bombardamentelor aviației române și germane în acest port, pozițiile navelor românești, germane și sovietice în mare, farurile din Marea Neagră dispuse în zona de competență a hidroaviației etc.

În perioada 22 iunie 1941 - 31 decembrie 1941 hidroaviația a executat: 1969 ore de zbor, 366 de explorări fluviale și maritime, 64 supravegheri, 8 recunoașteri, 22 misiuni de escortare îndepărtată a navelor, 54 de misiuni de escortă antisubmarină, 8 patrulări, 16 căutări de submarine, 5 bombardamente, 2 misiuni foto speciale, 112 misiuni diverse (transporturi, identificări obiective de interes militar etc.).

Printre rezultatele cele mai remarcabile s-au înscris: descoperirea a 18 crucișătoare, 97 distrugătoare, 108 torpiloare, 7 submarine, 59 vedete și șalupe, 15 monitoare, 9 canoniere, 61 vase ușoare, 44 nave de comerț, un puitor de mine și un doc plutitor inamic; descoperirea barajului de mine din fața Odessei; bombardarea și avarierea a 2 canoniere, a unui submarin și a unei vedete, precum și scufundarea unei nave transportoare de 12000 de tone; distrugerea unei baterii de artilerie cu un punct de comandă și depozit de muniții; mitralierea unui submarin și a mai multor șalupe de supraveghere și barcaze[6].

În totalitatea lor misiunile îndepărtate au fost întâmpinate cu foc de către inamic. Din cauza avariilor sau a loviturilor inamice, piloții au fost obligați să amerizeze forțat de 11 ori: un singur aparat a fost pierdut în larg în primele 6 luni de război.

[6] Arhivele Militare Naționale, Fond C.M.M., dos. 1458, p. 45-50.

De remarcat devotamentul echipajelor pentru remedierea stricăciunilor produse şi asigurarea înapoierii la hidrobază a hidroavioanelor avariate. Se consemnează în documentele de arhivă cazul în care un hidroavion rămas în pană, la cca 60 mile marine nord-est Constanţa, a fost adus până la intrarea în port, făcându-se navigaţie o noapte întreagă cu vele improvizate din huse. În acest fel, datorită abnegaţiei locotenentului aviator Chiriţă Dumitru, comandantul hidroavionului a fost salvat materialul cât şi întregul echipaj.

Baza Hidro a satisfăcut în totalitate cerinţele unităţilor de aviaţie mai ales când acestea au rămas izolate în urma bombardării podului de la Cernavodă. Asistenţa tehnică a hidroavioanelor s-a făcut numai cu mijloace proprii, depanându-se şi schimbându-se motoarele hidroavioanelor cu excepţia motoarelor KANT din cauza lipsei pieselor de schimb.

În luna noiembrie 1941 hidroscala de la Palazu Mare a fost bombardată de aviaţia sovietică care a lansat 4 bombe explozive la marginea lacului (3 au căzut pe uscat şi una în apă), 2 bombe în apropierea fostei hidroscale şi un coş Molotov (200 de bombe de 1,4 kg fiecare) la 30 metri de liziera Flotilei. Nu au fost produse pagube importante, a fost distrusă numai reţeaua electrică şi telefonică pe o distanţă de 200 de metri.

De la 15 octombrie 1941, hidroavioanele destinate explorării îndepărtate nu au mai putut fi utilizate deoarece se epuizase complet orele de zbor.

La sfârşitul celei de a doua decadă a lunii decembrie 1941 Hidroaviaţia Diviziei de Mare primeşte, printr-un Ordin de Operaţii al Comandamentului Aero-Dobrogea, noi misiuni de luptă dintre cele mai principale fiind:

a) explorarea aeriană a Mării Negre până la Sevastopol şi Eupatoria pentru descoperirea transporturilor inamice spre litoralul dobrogean şi avertizarea din timp asupra debarcării inamice în special în zona Cap Midia-Tuzla;

b) căutarea terenurilor, hidroscalelor şi aşezarea artileriei antiaeriene sovietice din Basarabia de sud, Odessa şi Sevastopol pentru determinarea naturii şi valorii lor.

c) conlucrarea cu forţele navale maritime româneşti şi aliate;

d) fotografierea terenurilor şi hidroscalelor descoperite;

e) să fie în măsură să intervină cu bombe şi mitralierele de la bord pentru distrugerea trupelor inamice în curs de debarcare sau debarcate pe litoral;

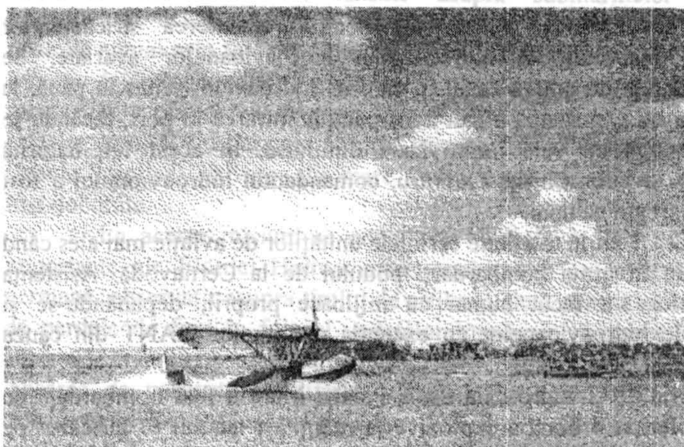
f) să acţioneze în profitul frontului de nord Dobrogea sau în profitul litoralului.

Escadrilele 101 Hidro-Informaţie Savoia cu 7 aparate şi 103 bombardament Savoia tot cu 7 aparate au fost puse la dispoziţia Corpului 2 Armată. Diviziei de Mare i s-a repartizat Escadrila 102 Hidro - Informaţii KANT formată din 10 hidroavioane.

Cele trei Escadrile aveau la dispoziţie hidroscalele de bază şi de lucru de la Siutghiol, Piua Pietrii, Babadag, lacul Călăraşi. Pentru hidroavioanele KANT a fost stabilit ca loc de refugiu lacul Snagov.

Hidroavioanele detaşate operativ Corpului 2 Armată aveau ca zonă aeriană în responsabilitate litoralul maritim şi 10 Mm în largul mării, între Odessa şi Mangalia. Zona aeriană stabilită pentru Divizia de Mare cuprindea litoralul maritim românesc şi largul Mării Negre până la meridianul portului sovietic Sevastopol şi paralela Mangaliei[7].

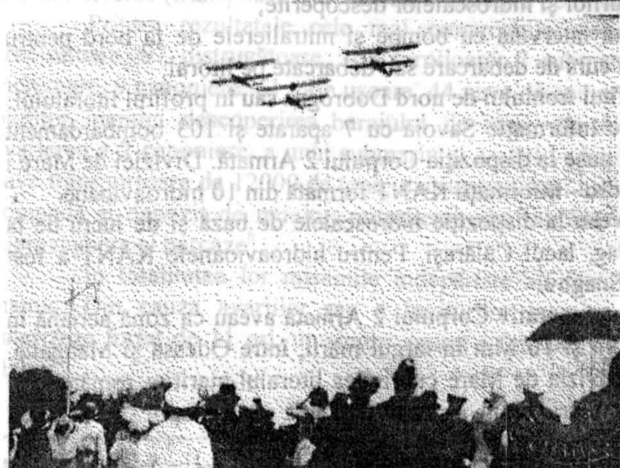
[7] Arhivele Militare Naţionale, Fond Hidroaviaţia, dos. 117, p. 17-21.

Hidroavion K.A.N.1
decolând

Hidro avion
„Savoia Marchetti 55"
- La apă -

Formație de hidroavioane
„Savoia Marchetti 56"

Hidroavion K.A.N.T.

Punct de zbor pe hidroscală

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

UN DOCUMENT INEDIT DESPRE GREVA DE LA DEPOUL C.F.R. PITEŞTI DIN 1920

IULIAN BOŢOGHINĂ

În cele de mai jos dorim să prezentăm un document pe care îl considerăm inedit, relativ la o acţiune de protest, spontană, a muncitorilor ceferişti de la Depoul din Piteşti. Publicarea documentelor referitoare la mişcarea muncitorească, şi nu numai, considerăm că este mai mult decât necesară deoarece, după cum bine ştim cu toţi, atât înainte de 1945, dar mai ales după, politicul şi ideologicul au marcat istoriografia.

Documentul este un raport din septembrie 1920 al generalului Teodorescu, delegatul Ministerului de Război, care, împreună cu directorul Serviciului Transport din Direcţia Generală C.F.R., inginerul Zahariade Alexandru şi inspectorul de la Ministerul Muncii, Alexandru Demetrescu, prin care sunt prezentate concluziile relativ la reclamaţia primită de la Ministerul Comunicaţiilor cu privire la arestarea lucrătorilor de la atelierele C.F.R. din Piteşti[1].

Înainte de lecturarea textului încercăm să facem o rapidă prezentare a contextului social-politic al momentului, toamna anului 1920.

După primul război mondial, după cum bine se ştie, mişcarea muncitorească din Europa a adoptat diverse forme de manifestare. Dintre acestea, o amploare deosebită a luat extremismul stânga, şi când spun asta ne referim la bolşevism, care cucerea tot mai mulţi adepţi. Câteva capitale europene Berlin, Viena, şi nu numai, cunoscuseră deja anarhia bolşevică. Mai mult decât atât, în ţări ca Ungaria şi Rusia, revoluţiile comuniste erau în plină desfăşurare.

Cât priveşte influenţa anarhismului bolşevic din cele două state arătate mai sus asupra mişcării muncitoreşti din România, era mai mult decât păgubitoare pentru tânărul stat România Mare, care la mai puţin de doi nai de la desăvârşirea unităţii naţionale, era ţinta iredentismului maghiar şi rusesc, manifestat sub forma internaţionalismului muncitoresc.

Indiscutabil, războiul marcase în mod fundamental mentalităţile. Atât ţăranul român, cât şi muncitorul realizaseră la Mărăşeşti, Mărăşti, Oituz capacitatea forţei lor, astfel că după conflictul mondial, reconsiderarea poziţiei lor în societate era mai mult decât necesară. Însă pentru tânărul Stat România Mare, anarhia şi conflictul social erau inamici la fel de periculoşi ca şi iredentismul extern. Trecând cu bine peste 1918, statul român a trebuit să facă faţă mişcărilor muncitoreşti şi în 1919 şi 1920. Într-o ţară răvăşită de război, în care prioritară era consolidarea unităţii statale, reformele sociale

[1] Arhivele Militare Române, fond M.R. Cabinetul Ministrului, dosar 412, f. 747–750.

s-au lăsat aşteptate.

În anul 1920, partidele muncitoreşti şi sindicatele au considerat că activismul politic este mai benefic decât pasivismul. Acest fapt s-a concretizat prin implicarea în campania electorală pentru obţinerea a cât mai multor locuri în Parlament[2]. Însă nu numai tribuna parlamentară a fost aleasă ca mijloc de luptă pentru accelerarea reformelor sociale ci şi mişcările greviste, care, după cum bine se ştie, induc instabilitate şi nesiguranţă în societate. Din acest punct de vedere, anul 1920 a fost anul grevei generale, care a cuprins şi oraşul Piteşti[3].

În acest context se înscrie documentul pe care îl dorim să-l prezentăm.

Premergător grevei generale, lipsurile materiale, şi numai, au determinat diverse acţiuni spontane, care până una alta sunt oglinda tensiunilor acumulate în societatea românească[4].

Tot o acţiune spontană a fost şi mişcarea de protest a muncitorilor de la Depoul C.F.R. Piteşti, din 4 septembrie 1920. Ziarul "Socialismul" nr. 205 din 15 septembrie 1920, scriind despre această acţiune a muncitorilor, scotea în evidenţă modul brutal în care au intervenit forţele de ordine,[5] fapt ce a constituit unul din motivele pentru care generalul Teodorescu a fost delegat de către Ministerul de Război pentru a verifica cele publicate.

Înainte de a prezenta raportul anchetei, amintim că pe numele liderilor ceferişti de la Depou, pe 10 septembrie 1920, au fost emise mandate de arestare[6]. Pe de altă parte, o grevă de mai mare amploare a izbucnit câteva zile mai târziu, pe 18 septembrie 1920[7].

Dar iată raportul comisiei de anchetă.

Nr. 317 din 18 septembrie 1920

Generalul Teodorescu Alexandru
către
MINISTERUL DE RĂZBOI
Serviciul Personalului

La ordinul Nr. 22293:

Am onoarea a înainta rezultatul anchetei făcută la Atelierul (depoul) Căilor Ferate din Piteşti, împreună cu domnul inginer inspector-general Zahariade de la Ministerul Comunicaţiilor şi domnul A. Demetrescu, inspector la Ministerul Muncii.

Toate actele pe care se bazează alăturatul proces-verbal s-au înaintat de către domnul delegat al Ministerului Comunicaţiilor acelui minister.

DELEGATUL MINISTERULUI DE RĂZBOI,
General Al. TEODORESCU

---

[2] *** *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1988, p. 229–230.
[3] *Ibidem*, p. 230–231.
[4] *** *Piteşti, mărturii documentare (1388–1944)*, vol. I, Bucureşti, 1988, p. 324–326.
[5] *Istoria...*, p. 231.
[6] *** *Piteşti, mărturii...*, p. 327.
[7] *Ibidem*, p. 329 – 330.

REFERAT

În urma delegaţiunei ce fiecare din noi am primit de la departamentul respectiv, pentru a cerceta şi referi asupra reclamaţiunei primită de la Ministerul Comunicaţiilor cu privire la arestarea lucrătorilor de la atelierele C.F.R. din Piteşti, transportându-ne în ziua de 11 septembrie a.c., în această localitate, am constatat următoarele:

În ziua de 4 septembrie a.c. pe la ora 8,30 dimineaţa pe când domnul inspector Ovidiu Chiriac, însoţit de domnul Nicolae Mişa, şeful Depoului Piteşti făcea inspecţie prin acel depou, le-a ieşit înainte cazangiul Cornea Ion şi lăcătuşul Minculescu Nicolae, cerând satisfacerea de urgenţă a mai multor cereri anterioare de ale lucrătorilor şi anume: lemne, bocanci, haine şi nişte resturi de bani ce aveau de primit.

Domnul inspector Chiriac le-a răspuns că pentru toate acestea a intervenit la Direcţiune şi să aibă răbdare până la sosirea răspunsului Direcţiunei.

Aceşti doi delegaţi au plecat în atelier de au comunicat rezultatul lăcătuşului Niculescu Cristea, şeful socialist al meseriaşilor din depoul Piteşti. Imediat după aceasta s-a auzit semnalele de adunare prin lovituri de ciocane. Pe când domnul Chiriac cu domnul Mişa erau în faţa remizei la placa de întors locomotive, a venit la dânşii fierarul Turcin Gheorghe spunându-le să aştepte, că mulţimea vine să le vorbească. Sosind lucrătorii, domnul Chiriac i-a rugat să facă linişte şi să vorbească câte unul pe rând. Atunci fierarul Turcin Gheorghe a repetat cererile lucrătorilor, la care domnul inspector Chiriac le-a răspuns din nou, ca să aibă răbdare, că răspunsul Direcţiunei trebuie să sosească imediat, deoarece Domnia sa a raportat din timp Direcţiunei doleanţele lor.

Atunci lucrătorii au început să strige cât îi lua gura.

Domnul Chiriac le-a făcut observaţii ca să înceteze strigătele şi voind să îndepărteze lucrătorii l-au înconjurat din nou şi au început să-l huiduiască.

A doua zi la 5 septembrie domnul inspector Chiriac a supus cazul Direcţiunei C.F.R., cerând suspendarea din serviciul a capilor principali şi anume: Minculescu Nicolae, Niculescu Cristache, Rădulescu Constantin, Cornea C. Ioan, Blaj Constantin şi Turcin Gheorghe, suspendare, care a fost aprobată în ziua de 6 septembrie cu telegrama nr. 787 a Direcţiunei C.F.R.

În ziua de 7 septembrie a.c. la orele 9 dimineaţa aducându-se de către şeful depoului la cunoştinţa lucrătorilor hotărârea Direcţiunei, ei au fost invitaţi să părăsească depoul, însă nu numai că aceştia n-au executat ordinul dat, dar au intrat cu forţa în ateliere şi au îndemnat şi pe ceilalţi lucrători să lase lucrul, pentru a ţine consfătuiri cu dânşii. În urma discursurilor înflăcărate ce li s-au ţinut, lucrătorii au părăsit lucrul în semn de protestare, continuând totuşi să rămână în ateliere. Fiind avizat de către domnul inspector Chiriac şi domnul maior Micodoiu de cele petrecute la depou, la orele 14 a sosit domnul colonel Niţescu, comandantul garnizoanei, împreună cu domnul maior Micodoiu. Totodată a sosit şi un pluton de 30 de oameni, comandat de un ofiţer.

Domnul colonel Niţescu după ce a aşezat trupa la intrarea depoului, a chemat la domnia sa pe şefii depoului şi şefii atelierelor, cărora le-a dat ordin ca toţi lucrătorii să iasă în curte să se aşeze pe două rânduri în linişte. Domnul colonel Niţescu le-a spus

atunci lucrătorilor că cei suspendați, nu mai au nevoie să intre în ateliere până la judecarea definitivă a cauzei lor; ceilalți însă sunt invitați să reia lucrul imediat. Lucrătorii au răspuns că ei nu reiau lucrul decât împreună cu cei suspendați, care să rămână pe loc până la judecarea lor.

Li s-a răspuns că aceasta nu se poate și lucrătorii în urmă apelului nominal făcut și declarațiunei dată că nu mai lucrează, au intrat în atelier pentru a preda uneltele în urma ordinului domnului colonel.

În timpul acesta o parte din lucrători au venit a spune că ei vor să lucreze, dar că sunt terorizați și amenințați cu bătaia de ceilalți. Domnul colonel Nițescu a procedat atunci la ridicarea lucrătorilor: Minculescu Nicolae, Niculescu Cristache, Cornen Ioan, Blaj Constantin și Turcin Gheorghe și la conducerea lor la comenduire, de unde imediat după luarea declarațiunilor, au fost predați parchetului local, care fusese deja sesizat de domnul inspector Chiriac și maior Micodoiu delegatul Marelui Stat Major. Îndată după ridicarea capilor instigatori, restul lucrătorilor au reluat lucrul la ora 15.

După informațiunile luate de noi printre lucrători și din declarațiunile ce se găsesc la dosar, reiese că trupa n-a fost întrebuințată deloc. Nimeni n-a făcut nici o bruscare sau violență și nu s-a adresat lucrătorilor nici un cuvânt insultător. S-a oprit la depou numai o gardă de 12 oameni, un ofițer, un sergent și un caporal pentru paza depoului.

Menționăm că domnul inginer Chiriac de la data incidentului cu lucrătorii din ziua de 4 septembrie 1920 și până în ziua anchetei ordonată de Direcția Generală C.F.R. la 10 septembrie 1920, nu a mai călcat în depozit.

Din cercetările făcute de noi la fața locului, din declarațiile lucrătorilor, din raportul 5161 al șefului Depoului Pitești din 8 septembrie 1920 și din declarația anexată la dosar fila 5 din 2 septembrie precum și din informațiile date de Parchet, rezultă că în ziua de 7 septembrie 1920, din cauza încetării lucrului în depou, întregul serviciu de mișcare al trenurilor a suferit simțitor provocând întârzierea unor trenuri de persoane și anularea altor trenuri de marfă. Astfel:

a) trenul de lucru nu a putut pleca în acea zi;
b) trenul simplon a suferit întârziere nereparându-i-se mașina destinată, din care cauză a trebuit să i se dea mașina care trebuia să plece cu trenul 125 aflată și acea în reparație.

De altfel această stare de lucruri la Depoul Pitești, durează de mai multă vreme și se datorește rezistenței pasive a lucrătorilor după cum se vede din registrul de prezență al atelierului și din rapoartele șefilor respectivi (căci se găsesc alăturate la dosar). Din această cauză randamentul acestui atelier este extrem de redus.

Această rezistență a degenerat în ziua de 7 septembrie în grevă și aceasta din cauza suspendării de către Direcțiunea C.F.R. a celor 6 lucrători care erau indicați de șefii respectivi ca instigatori ai mișcării.

Cu ocazia anchetei noastre am luat declarații de la toți acei care au avut ceva de spus și în mai multe rânduri am întrebat dacă cineva care mai are ceva de adăugat, la care mulțimea lucrătorilor a răspuns că nu cere decât liberarea celor 5 arestați; iar în momentul plecării noastre după ce le-am recomandat ca să-și vadă de lucru, instrucția celor arestați nefiind terminată la parchet, ei ne-au însoțit de strigăte "La pușcărie cu el", la adresa domnului inginer Chiriac.

1) Din cele arătate mai sus, din declaraţiile luate lucrătorilor precum şi din ancheta făcută anterior de domnul inginer-şef Cantuniari, reiese foarte clar că lucrătorii s-au făcut vinovaţi de delictul de ultraj adus domnului inspector Ovidiu Chiriac.

De asemenea din constatările noastre se vede că în ziua de 7, lucrătorii au declarat rezistenţă pasivă socotită ca delict de sabotaj conform art. 33 din legea conflictelor de muncă, fapt pentru care a fost sesizat Parchetul Argeş, unde instrucţia se găseşte în curs, iar cei 5 lucrători agitatori depuşi cu mandatul confirmat de Tribunal.

2) Cât priveşte atitudinea domnului inginer inspector Chiriac, atât înainte de incident cât şi cu ocazia intervenţiei armatei – la care nici n-a luat parte – am constatat că a fost cât se poate de corectă faţă de lucrători, aşa încât nu i se poate imputa nimic. Toată această mişcare fiind pusă la cale cu premeditare la clubul socialist din localitate, lucrul care se poate vedea şi din notele brigadei de siguranţă.

3) Asupra reclamaţiunei lucrătorilor relativ la purtarea armatei cu ocazia intervenţiei ei în ziua de 7 din toate cercetările noastre rezultă că a fost perfect corectă. Domnul colonel Niţescu comandantul garnizoanei, n-a făcut altceva decât ordine şi aceasta fără bruscare, violenţă, sau vreo insultă adusă lucrătorilor.

4) Un fapt foarte regretabil constatat de noi este că la această mişcare a lucrătorilor au fost târâţi şi ucenicii, făcându-se astfel o tristă şcoală viitoarei generaţii de lucrători, atunci când statul face sacrificii mari pentru educarea lor profesională şi cetăţenească. Ar fi de dorit ca îndrumarea lor să se facă pe căi bune şi cinstite, ferindu-i cât mai mult de contactul elementelor rele.

Având în vedere cele expuse mai sus, suntem de părere că este în interesul C.F.R. şi al statului, ca cei 6 lucrători suspendaţi, să nu mai fie reprimiţi în nici unul din atelierele statului, ei fiind nişte elemente rele, care prin influenţa lor nu pot aduce decât prejudicii instituţiunei C.F.R.

În ceea ce priveşte acuzaţia adusă domnului inginer Chiriac, că iar fi provocat la ultragiu prin pretinsa insultă că Domnia sa i-ar fi făcut măgari, convingerea noastră este, bazându-ne pe cele constatate, că aceasta n-a avut loc deoarece este inadmisibil că faţă de atitudinea ameninţătoare a 200 lucrători ce-l înconjurase îndeaproape, domnul Chiriac să fi avut imprudenţa de a-i insulta, mai ales că mai mulţi lucrători au declarat că nu au auzit această insultă, iar declaraţiile altora diferă asupra cuvântului de insultă ce l-ar fi adresat.

Acestea fiind cele constatate de noi se alătură odată cu reclamaţia lucrătorilor adresată domnului prim-ministru, raportul domnului inginer-şef Cantuniari cu trei anexe precum şi un dosar conţinând 17 file cu declaraţiile luate de noi la faţa locului.

Delegatul Ministerului de Război
General Al. TEODORESCU

Directorul Serviciului I din Direcţia Generală C.F.R.
Inginer inspector-general ZAHARIADE

Inspector Centrul Ministerului Muncii,
Alex. DEMETRESCU

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ULTIMA ÎNTÂLNIRE A LUI ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD CU ION I.C. BRĂTIANU

ADINA GERMAN
IOAN GERMAN

Brătianu şi Vaida sunt doi oameni care şi- au adus contribuţia la Marea Unire şi la dezvoltarea statului modern - România.

S-au cunoscut şi au colaborat încă din primii ani ai secolului trecut: Vaida a făcut numeroase vizite la Bucureşti în perioada 1905-1914 întâlnindu-se cu cei mai marcanţi conducători politici ai ţării, între aceştia au fost regele Carol I şi Ionel I. C. Brătianu. Şi în timpul primei mari conflagraţii mondiale, la înmormântarea regelui Carol I, Vaida s-a întâlnit cu Brătianu, omul politic din Vechiul Regat pe care poate l-a apreciat cel mai mult. După intrarea României în război, contactul între ei s-a menţinut prin intermediari.

La Conferinţa de pace de la Paris (1919-1920), primul ministru al României, Brătianu, a fost şeful delegaţiei româneşti, iar Vaida-Voevod, ministru fără portofoliu din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, era membru al delegaţiei. În aceste condiţii colaborarea lor a fost bună, deşi destul de dificilă. Colaborarea a continuat şi după demisia lui Brătianu în septembrie 1919 şi mai apoi după numirea lui Vaida-Voevod ca prim ministru şi şef al delegaţiei României la Conferinţă.

În intervalul 1920-1927 Partidul Naţional Liberal condus de Brătianu a deţinut puterea în cea mai mare parte a timpului. Partidul Naţional din Ardeal, mai apoi devenit Partidul Naţional Ţărănesc, fiind în ascensiune a început lupta politică pentru putere, între aceste două mari partide româneşti interbelice.

Astfel Brătianu şi Vaida-Voevod cu toată deosebita stimă care şi-o purtau reciproc, găsindu-se în tabere opuse, au devenit adversari politici. Subsemnatul am moştenit de la mama mea Ileana German, fiică a lui Alexandru Vaida-Voevod, numeroase scrieri disparate, caiete de memorii, documente, acte şi fotografii, obiecte personale, etc.., pe care i le lăsase tatăl ei, lucruri de care a avut mare grijă şi pe care le-a păstrat cu pietate.

După moartea mamei, împreună cu soţia mea Adina German, am parcurs tot materialul rămas de la bunicul meu, l-am ordonat şi ulterior, o parte am dat-o Muzeului de Istorie din Sibiu şi cea mai mare parte Muzeului de Istorie din Cluj.

Între scrierile bunicului meu am găsit şi nişte însemnări făcute de el pe nişte hârtiuţe, poate scrise în fugă - să zicem, într-o călătorie cu trenul de la Bucureşti la Cluj, legate de ultima sa întâlnire cu Ion I. C. Brătianu. Aceste foiţe se găsesc astăzi la Muzeul din Cluj.

În continuare redăm textual însemnările făcute de Alexandru Vaida-Voevod despre ultima sa întâlnire cu Brătianu. Ne-am permis doar ca în acest text să adăugăm pentru o înţelegere mai uşoară a conversaţiei redate, literele „I“ pentru Inculeţ şi „V V“ pentru Vaida-Voevod, precum şi la sfârşit câteva sumare note explicative.

La numai câteva zile după această întâlnire a celor doi oameni politici, în 24 noiembrie 1927, Ion I. C. Brătianu moare în urma unei laringite infecţioase.

* *
*

În 2 octombrie m-am întâlnit cu generalul Radu Rosetti în strada Lascăr Catargiu am discutat, plimbându-ne cam o oră.

Dânsul era foarte îngrijorat, pentru Alba-Iulia: zvonuri de proclamarea autonomiei, chestia ... Carol, tineret care discută atentate[1]...

I-am arătat: am mai ţinut în 1920 Congres şi adunare poporală la Alba-Iulia. Chestia autonomiei administrative provinciale, nu noi, ci ţăranii o discută[2]. Atentate? Ţăranii vorbesc de „revoluţie“, intelectualii: că la toate e de vină Brătianu. Zvonul pornit din Cluj... Absurd că chemariştii[3] ar voi atentate. Adevărat că clocoteşte o revoltă în mulţime, ca niciodată de când îmi aduc aminte. Carlismul se lăţeşte.

Dânsul stăruia că ar trebui să recunoaştem şi noi ca stare *de drept - nu numai de fapt*, Regenţa, actul de la 4 ianuarie 1926[4] etc., etc. Datorie patriotică, spre a linişti spiritele, în rest: două partide sunt de lipsă, nu se poate nici fuziune, nici colaborare între noi şi liberali. Trebuie însă colaborare ca opoziţie, iar ei să ne recunoască de al II lea partid de guvernământ. Aceasta nu se poate fără a recunoaşte noi, mai întâi, starea constituţională ca definitivă.

* *
*

La banchetul „Universului“ Inculeţ mi-a spus că vrea să mă consulte într-o chestie nepolitică şi m-a invitat să-i văd copiii. De la Athené Palace Hotel doamna Inculeţ cu cei doi drăgălaşi băieţi a plecat într-o maşină la şosea, iar Inculeţ cu mine într-alta. Chestia nepolitică a fost, precum am presimţit, un moft şi pretext, spre a servi de trecere la chestia politică.

I - Ţara e în situaţie grea, chestiile externe, minoratul regelui etc..., iar P. N. Ţ., în loc să fie la înălţimea datoriei sale, pregăteşte Alba-Iulia, nu recunoaşte de drept Regenţa, nu se declară în chestia Carol, etc...

I-am răspuns: Dacă guvernul, stăpânind din 1914, cu mici intermitenţe, nu e la înălţimea datoriei, vina e a Partidului Liberal care el a încurcat relaţiile externe. Pentru Alba-Iulia să ne sărute mâna, căci greutăţile le avem noi creând această supapă

---

[1] Mulţi transilvăneni se simţeau frustraţi, atât politic cât şi economic, nemulţumirea îndreptându-se împotriva guvernărilor liberale. În popor se vorbea de o nouă adunare populară la Alba-Iulia la care să se proclame o autonomie locală şi să se repună în drepturile regale prinţul Carol.

[2] Conducătorii P. N. Ţ.

[3] Cei care voiau rechemarea prinţului Carol.

[4] În 4 ianuarie Parlamentul dezbate problema renunţării prinţului Carol la prerogativele regale şi recunoaşterea prinţului Mihai ca moştenitor al tronului. Parlamentarii Partidului Naţional şi Partidului Ţărănesc s-au abţinut de la vot. Regenţa numită pentru perioada de minorat a prinţului Mihai era constituită din: principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea şi C. Buzdugan, preşedintele Curţii de Casaţie, ultimii doi fiind filobrătieni.

nemulțumirilor, iar Partidul Liberal are beneficiul. Nu noi am vrut Alba-Iulia, ci masele o pretind. Fuzionați chiar cu liberalii nu s-ar ajunge nimic decât că un Niță Strâmbu din Ciunturug, proclamând Carlismul, ar răsturna șandramaua constituțională. Prestigiul Regenței sunt trei globurele de camfor[5]. Domnul Brătianu cu metodele sale contribuie ca să se volatilizeze mai repede. În același timp aceste metode sunt răspânditoarele Carlismului.

Știa și admitea și el că poporul e în mare fierbere, că misterul Albei-Iulii a cuprins satele, răspândindu-se din Ardeal și Banat peste întreaga țară. De asemenea, Carlismul. Vina, însă, afirma, este a P. N. Ț. pentru că nu se declară.

I - Declarați-vă pentru, ori contra lui Carol, pentru, ori contra recunoașterii de drept a Regenței. E nedemn de un partid de guvernământ să susțină un echivoc. Frate Alexandre, trebuie să ne înțelegem, sunteți și voi patrioți și noi, interesul țării trebuie să ne conducă etc... etc...

V. V. - Bine, frate Ioane. Să ne înțelegem. Dumneata ești Brătianu, eu sunt Maniu. Ce ne dați dacă recunoaștem actul de la 4 ianuarie ca definitiv?

I - Vă dăm puterea.

V. V. - Când?

I - Numaidecât.

V. V. - Ce garanții oferi că nu ne trageți pe sfoară pentru a șasea oară?

I. - Noi suntem plictisiți de putere și vrem să asigurăm liniștea țării. Aducem jertfa să ne retragem îndată ce o să faceți declarația.

V. V. - Frate Ioane, prea ești nevinovat și patriot. Nu putem da din mână sabia lui Damocles, singura armă de care mai aveți teamă, căci de altcum nu v-ar păsa să duceți la revoluție și dezastru țara. Dacă îți ofer eu garanții reale că facem declarația în chestia constituțională, recunoaștem ca definitivă abdicarea lui Carol și ca legală Regența, - când ne cedați guvernul?

I. - Momentan.

V. V. - Stai frate Ioane, nu fi așa impulsiv. Eu îți ofer și mai mult. Nu vom fi un guvern al răzbunării. Vă lăsăm în pace Banca Națională, Banca Românească și toate cointeresările, Petroșenii, Reșița, rămână Știrbei președinte, ba îi mai dăm din greu comenzi. Voi să încetați a ne acuza în mod perfid că vrem să vă distrugem organizația financiară. Numai proștii vă cred, căci cum am putea să o distrugem fără a comite sinucidere. Dar și voi trebuie să ne cruțați de atacuri dacă vom încerca să ne închegăm o organizație economică. Ei - plecați, ne dați puterea?

I. - Numaidecât, dar faceți mai întâi declarația.

V. V. - După ce vom fi la guvern.

I. - Cum ne garantezi că nu ne trageți pe sfoară?

V. V. - Simplu de tot și sigur. Noi doi, Brătianu și Maniu, cădem de acord asupra textului declarației. Voi vă retrageți și Maniu face declarația, textual, conform angajamentului luat, în discursul program. Garanția?, Regența?. Prin faptul că Maniu primește puterea de la Regență a recunoscut-o ca instituție de drept, căci de altcum însuși guvernul lui nu ar avea existență legală.

I. - Dar Carol?

---

[5] Tratament medical al secolului 19 cu efecte iluzorii.

V. V. - După ce acordul Brătianu - Maniu ne-a adus la putere şi brava Regenţă ne face cu putinţă să guvernăm alternând, şi noi avem tot interesul să o susţinem, din cel mai elementar simţ de egoism. Ori crezi că am putea fi aşa de nebuni, ca să ne facem bucluc aducându-ne pe cap un stăpân despre a cărui fire ştim pozitiv că şi pe Brătianu şi pe noi ne-ar înlătura fără şovăire. Carlism? Da, în cazul că Brătianu nu vrea să se înţeleagă. Dar dacă ne-am înţeles odată - ? Se pot da garanţii mai reale decât acestea, întemeiate pe interesul real colectiv şi individual şi pe instinctul de conservare a celor ce iau angajamentul? Nici nu mai vreau să accentuez că Maniu e om de cuvânt încât ar preferi să se retragă din politică decât să nu-şi ţină cuvântul dat într-o chestie atât de capitală pentru Ţară şi P. N. Ţ.

I. - Recunosc că e un argument puternic şi o garanţie reală.

V. V. - Plecaţi?

I. - Am să vorbesc cu Brătianu. Sunt convins că pe baza aceasta ne vom putea înţelege.

V. V. - Când plecaţi?

I. - Să vedem, să chibzuim cum aranjăm.

V. V. - Ei nu, mai mult de trei luni nici poliţele nu primesc scadenţă; ziceai că plecaţi momentan; acum începi să te târguieşti Ioane?

I. - Sunt convins că pe baza aceasta Brătianu va găsi baza înţelegerii, mai mult nu pot spune. Eu primesc.

* * *

Coltor a sosit miercuri 5 octombrie de la Florica[6]. Joi, 6 octombrie m-a vizitat la 9 a.m. şi mi-a expus următoarele: N. Săveanu l-a invitat să facă o vizită la Florica. Miercuri i-a comunicat că Brătianu îl aşteaptă. I-a oferit automobilul prezidenţial şi l-a dus în 2 1/2 ore la Florica. Pe la 11 au sosit. (Urmează descrierea amănunţită a casei, echivalentă cu un palat, holului, covoare, tablouri, odaie, toată în stil românesc, biblioteca, masa, gospodăria, Tant'Elise, impresii varii, observări numeroase de o naivitate surprinzătoare, considerând că povestitorul a studiat la Roma, a văzut lume, călătorind, şi a avut contact suficient cu „Domni").

A discutat „pe baza memoriului lui Dan". Brătianu i-a spus că nu poate face colaborare cedând patru portofolii; de altcum nu iar mai rămânea pentru partizani. Nu poate demite deputaţi, căci şi-ar nemulţumi şi dezorganiza partidul. Liste comune - la timpul său, rămânând dânsul cu o majoritate, care să-l asigure contra oricărei surprize. Da, va fi bine, - situaţia în Transilvania, ardelenilor, în fostul Regat, liberalilor, iar apoi cât cedăm noi în Ardeal, atâta el dincolo de Carpaţi. Da - revizuirea legii reformei administrative, - la timpul său. Şi eventualitatea modificării legii electorale, - se poate discuta. Pacea confesională?. Da, e cea mai sinceră dorinţă şi a Domnului Brătianu. În administraţie, justiţie etc. considerare deosebită elementelor ardelene. Credite, în limita posibilului, băncilor ardelene.

Astfel Brătianu a primit ca bază propoziţiile din memoriul lui Dan. Analizând eu conţinutul rezultatului „pertractării" am reuşit, fără nici o greutate, să-l conving pe Coltor că acel rezultat este egal cu zero. Succesul acesta neaşteptat al meu, fiind în

[6] Florica era moşia şi conacul familiei Brătianu din apropierea Piteştiului.

chestie, nu dialectic pasionat ca Coltor, care totdeauna mai are un argument de rezervă, se datoreşte duori împrejurări. I-am expus soluţia discutată cu Inculeţ - fără a-l numi însă pe acesta - subliniind situaţia slabă externă şi internă a liberalilor, şi prosecundo, Coltor atât a dorit: să treacă, pentru orice eventualitate, - de prevăzut - ca „gutgesinnt"[7] în ochii lui Brătianu. Pe viitor va fi cel mai categoric susţinător a tacticei: al II-lea partid de guvernământ şi - asigurarea succesiunii.

Ceea ce mi-a creat o situaţie deosebit de penibilă, a fost ştirea transmisă de Coltor, că Brătianu şi-ar fi exprimat dorinţa să mă vadă. Întrucât a fost spontană, întrucât provocată de Coltor şi Săveanu această dorinţă, nu pot şti. I-am răspuns lui că m-a adus în cel mai mare impas. În situaţia dată nu pot să merg la Brătianu şi să-l rog să dreagă ceea ce a încurcat, punând la cale amânarea întâlnirii. El m-a asigurat că e cu desăvârşire nevinovat, că Brătianu, dânsul, vrea să vină la mine. Ergo, ce putea Coltor să facă? Şi ce-mi rămâne mie - decât să-l primesc. Zadarnic am stăruit, zadarnic i-am arătat situaţia ce mi-a creat-o - sub secretul spovedaniei - Coltor a rămas pe lângă susţinerea imposibilităţii de a mai putea înrâuri asupra hotărârii lui Brătianu.

* *
*

Joi la amiază m-a căutat Săveanu. Nu eram acasă. Vineri a venit să-mi comunice, că domnul Brătianu mă aşteaptă, mânezi[8], sâmbătă, la 10 a. m.

Maniu, mi-a dat absolutoriu[9], declarând că nu se poate ca un fost prezident de consiliu să refuze a se întâlni cu primul ministru în funcţie. A admis şi punctul meu de vedere, că se cuvine, fiind eu mai tânăr şi fost sub şefia lui Brătianu, să refuz; că dânsul să vină la mine, ci să merg eu la el.

* *
*

Rezumatul conversaţiei cu Brătianu:

Tonul - amabilitate familiară.

A vorbit dânsul cam 20 minute, făcând eu numai observări scurte.

- Situaţia pentru Ţară e grea. A dorit să vorbească cu mine spre a-mi expune punctul său de vedere. Ar trebui să fim cu toţii înţeleşi. O colaborare pentru vreo două sesiuni ar fi după credinţa lui, în interesul consolidării Ţării. S-a convins însă că nu e cu putinţă. Cu P. N. Ţ. s-ar fi putut, dar, pe când faţă de noi, ardelenii, are sentimentul de încredere - deosebiri de program nu există - nu poate avea încredere faţă de regăţeni, foşti ţărănişti. (I-am replicat, că aceştia au fost fixaţi de Maniu pe acelaşi numitor conservativ burghez ca şi Ardelenii. Mai departe nu se poate pretinde să mergem, considerând că şi dânsul constată că deosebiri programatice nu există).

Mi-a replicat că nici nu sa gândit la diferiţii membrii fruntaşi ai acestei aripi, ci la Mihalache. Am subliniat că Mihalache e un om nu numai de înalt simţ şi intelect, ci şi un caracter ferm, care dacă a primit programul şi tactica pe care o susţinem, a primit-o din convingere şi o urmează cu cea mai mare lealitate.

[7] Gutgesimnt (l. germană) = bine intenţionat.

[8] Mânezi (ardelenism) = mâine, ziua următoare.

[9] Absolutoriu (arhaism) folosit în sens de puteri depline.

- Va fi, cred aşa, însă în sufletul său nu se poate emancipa de sentimentele de clasă, se simte ţăranul obligat să combată pe boieri.

- Nu, Mihalache, după înfăptuirea reformei agrare susţine identitatea intereselor ţărănimii cu ale proprietarilor expropriaţi.

Oricum ar fi, dar dânsul, Brătianu, simte că nici Mihalache nu ar putea colabora din tot sufletul cu Brătianu precum nici Brătianu cu Mihalache.

Al doilea obstacol - care exclude o înţelegere pentru colaborare e aversiunea lui Maniu în contra însăşi ideii de colaborare la guvern cu Partidul Liberal. Maniu preferă să stea în opoziţie....

- Eu: Nu, însă depinde de condiţiile între cari ar putea primi puterea. Opoziţia de dragul opoziţiei, nici lui Maniu, nici altuia nu-i place, căci - „ghecât beteag şi sărac mai bine găzdac şi sănătos" a zis armeanul din Bârgău.

El: „Maniu e un om foarte cult, de un intelect superior, fire distinsă, noi doi nu ne putem însă înţelege. Cu dumneata, cu toate că eşti combativ, „tauromahy" (a zis greşit, „tauromahy" în loc de „tauromahos"[10]), mă înţeleg mai uşor. - Astfel nu rămâne decât o a treia posibilitate de înţelegere, pe baza recunoaşterii Dumneavoastră ca al doilea partid de guvernământ şi a succesiunei. Se înţelege că dacă începeţi campania de răsturnare, eu trebuie să mă apăr şi astfel nu putem ajunge la o situaţie liniştită. Contra lui Averescu nu aş fi dat lupta de răsturnare şi ar fi şi astăzi la guvern, dacă nu ar fi complicat el situaţia în momentul când moartea regelui era iminentă.

Observând eu că acum din nou li se fac avansuri averescanilor, considerând alegerile parţiale ultime, dânsul:

- Nu lui Averescu, ci dumneavoastră v-am făcut avansuri, la Craiova şi Făgăraş, am ordonat neamestecul, nu am candidat, regret că nu aţi ales la Făgăraş un ardelean ci pe un regăţean.

V. V. - Noi îl apreciem foarte mult pe Mironescu.

B. - Şi eu îl apreciez, însă aş fi preferat să alegeţi un ardelean.

Am mai accentuat că şi la Craiova şi la Făgăraş dispunem de organizaţii cari ne asigurau reuşita, dacă nu se comit abuzuri, iar dânsul a opus, că la Făgăraş au ales Consiliile Comunale etc... Cu privire la averescani am mai spus: „aţi făcut ca ovreul din anecdotă, alegându-i pe Papacostea şi pe Niţă. Ovreul a luat de nevastă o creştină şi la întrebarea prietenilor, că de ce nu şi-a ales dintre numeroasele ovreice, a răspuns: am voit să nu fac de batjocură familia".

Conversaţia a lunecat apoi asupra chestiei şcolare. Susţinea dispoziţiile lui Anghelescu; m-am convins că judeca cu totul fals situaţia instrucţiei publice minoritare, necunoscând decât superficial stările. (De exemplu la liceul săsesc din Bistriţa nu se poate admite să se înscrie nesaşi, căci ovreii l-ar copleşi, iar interesul de stat cere ca ovreii să fie „emancipaţi" de cultura germană. Eu ştiu că în 50 de ani nu au absolvit 10 evrei la Bistriţa. Dar Românii? Eu am studiat la Bistriţa şi în Viena, şi totuşi prefer lectura franceză. etc. etc..)

Dânsul nu a pomenit alba-Iulia, nici chestia constituţională. Eu m-am ferit să le amintesc, făcând diversiuni, până ce uitându-mă la ceasornic îi adusei aminte că mai

[10] Tauromahos (l. greacă) în original scris cu litere greceşti = toreador.

...6 minute până la 11, când, mi-a spus că trebuie să meargă la Consiliul de miniştri. Ne-am sculat amândoi.

- Astăzi am dorit numai să-mi cunoaşteţi părerile, va trebui să ne mai vedem, ...să reluăm discuţia.

La întrebarea mea, că cine îi sunt oamenii de încredere, după ce, când unul ...altul dintre miniştri şi foşti miniştri, discută cu câte unul dintre noi, accentuând ... că nu are „autorizare“, că vrea numai să-şi dezvolte ideea lui „personală“, domnul Brătianu mi-a răspuns:

- Dacă dânsul cunoaşte mai bine părerile mele, şi Vintilă, în fine şi ceilalţi, e ... că îşi fac rezervele. Căci toţi ar dori înţelegerea, fiind ea în interesul ţării, dar ... disciplinaţi ştiu că eu am să hotărăsc.

Eu: Desigur, tot aşa ca şi noi când discutăm cu ai dumneavoastră, ne facem aceleaşi rezerve, căci Maniu are să decidă.

Dânsul: Aşa e în orice partid disciplinat.

Eu: Dar Inculeţ şi Săveanu?

El: Da şi ei,....

Eu: Comunicăm ori nu că ne-am întâlnit? Nu cred că e bine să se divulge, căci demoralizează, oamenii cred, cine ştie ce s-a discutat....

El: Nici eu nu vreau să se divulge, nu-mi place să se zică iarăşi că pertractăm. Eu o să le spun lui Vintilă, Duca, Săveanu, Tătărescu, în fine miniştrilor. Ei sunt discreţi. Apropos. Domnul Lupu era aici şi a aflat că vii Dumneata, când te-a anunţat servitorul. Dar, o să tacă.

Eu: Puteam fi liniştiţi dacă ştie domnul Dr. Lupu. Dânsul e omul cel mai discret, numai cât nici două ceasuri nu ştie să ţină în guşă un secret.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

SPITALUL MILITAR PITEŞTI – ACTIVITATE ŞI ORGANIZARE ÎNTRE ANII 1926–1938

VICTOR RĂZVAN MARTIN

Instituţie de prestigiu a judeţului, Spitalul Militar Piteşti trece printr-o perioadă de transformare şi restructurare, determinată de reforma din sistemul medical. Scopul acestui articol este de a prezenta imagini dintr-o perioadă similară: 1926–1938. Constituirea Caselor de Asigurări de sănătate, autofinanţarea instituţiilor medicale au produs teamă la început. Goana după fonduri extrabugetare a demonstrat că un conducător de spital trebuie să fie nu numai un doctor bun ci şi un manager bun.

Studiul documentelor păstrate în Arhivele Militare Piteşti mi-a permis să analizez anumite aspecte din viaţa spitalului interbelic.

Înfiinţat ca spital al Diviziei a 3-a, Spitalul nu a avut un sediu propriu migrând în diverse spaţii. Aflat la jumătatea distanţei dintre Bucureşti şi Craiova, Spitalul Diviziei a 3-a nu s-a dezvoltat ca un adevărat spital. Situaţia provizorie şi fluctuaţia în atribuţii, când infirmerie de garnizoană, când spital militar a fost cauzată atât de dezinteresul Ministerului, de slaba preocupare a factorilor locali, cât şi de apropierea faţă de cele două mari oraşe, Craiova şi Bucureşti, oraşe cu tradiţie în medicina militară.

Se considera nefondată ideea unui spital militar în Piteşti, Ministerul considerând acest lucru doar o risipă de bani.

Fără un local propriu şi adecvat funcţionării, acest spital nu a reprezentat un punct de atracţie pentru medicii ofiţeri. Acest lucru s-a repercutat în instabilitatea existentă la conducerea spitalului. Şefii acceptau sacrificiul de a sta în localitate un an sau mai mulţi ani, timp în care îşi pregăteau un post într-un spital adevărat.

Cronologia comandanţilor în perioada 1905–1922 spitalul demonstrează această instabilitate:

- Medic lt. col. dr. Catapol 1905–1906.
- Medic lt. col. dr. Călinescu 1906–1909.
- Medic lt. col. dr. Mihalcea 1909–1913.
- Medic lt. col. dr. Ioan Ionescu 1913–1916.
- Medic lt. col. dr. M. Ionescu 1916–1918.
- Medic col. (rez.) Dr. Piscu Alex 1918–1919.
- Medic col. (rez.) Dr. Dristărescu Gh. 1919–1922.[1]

[1] Arhivele Militare Române, fond Spitalul Militar Piteşti, dosar 115, an 1935, f. 787.

În 1922 spitalul va fi desfiinţat. În perioada antebelică, spitalul a deservit garnizoana Piteşti (3 Regimente şi serviciile) precum şi unităţile din garnizoanele Curtea de Argeş, Câmpulung, Turnu Măgurele şi Alexandria. Activitatea intensă desfăşurată mai ales în perioada de după primul război, media numărului de spitalizaţi pe aceşti ani fiind de 650 bolnavi[2], a dus la reînfiinţarea spitalului.

Prin ordinul Diviziei a 3-a din 26 februarie 1926 a fost reînfiinţat spitalul pentru garnizoanele din judeţele Argeş şi Muscel, precum şi pentru garnizoana Găeşti[3].

Conducerea spitalului a fost încredinţată col. dr. Negoescu Virgiliu. Acesta trebuia să organizeze anexa Regimentului 4 Dorobanţi în aşa fel încât spitalul să fie cât mai funcţionabil. Au fost amenajate 2 saloane cu un număr total de 40 paturi. Deoarece inaugurarea a coincis cu încorporarea contingentului 1926, au mai fost amenajate 25 paturi, toate paturile fiind repede ocupate[4].

Paturile au fost repede ocupate de tinerii recruţi ce sufereau de afecţiuni contagioase mai vechi.

Spitalul a fost organizat pe două secţii, medicală şi dermato-venerice , iar din 1 iulie s-a inaugurat secţia chirurgicală[5]. Până la sfârşitul anului au fost operaţi la Piteşti în cadrul spitalului, 29 bolnavi.

În acest prim an de existenţă ca spital autonom au fost internaţi 666 bolnavi[6].

În continuare, spitalul a suferit de lipsă de continuitate în conducere, în 6 ani schimbându-se 5 şefi:

- Medic col. dr. Negoescu Virgiliu 1926–1927.
- Medic lt. col. dr. Becescu Nicolae 1927–1928.
- Medic mr. dr. Demond Sigmund 1928–1929.
- Medic mr. dr. Zamfir Dumitru 1929–1930.
- Medic cpt. Bobocescu Gheorghe 1930–1932[7].

Perioada se caracterizează pe plan organizatoric de încercări timide de reparare a clădirii spitalului şi dotarea cu material.

Rezultatele nu au întârziat să apară. În darea de seamă pe anul 1930 se remarcă dezvoltarea serviciului chirurgical, acesta desfăşurându-şi activitatea în două saloane cu un total de 36 paturi, o sală de operaţii şi o sală de pansamente[8]. Totodată a crescut şi numărul de intervenţii executate în cadrul serviciului din 192 bolnavi internaţi, 70 fiind operaţi[9].

Serviciul medical şi-a extins suprafaţa luând fiinţă un salon de izolare (contagioşi) de 6 paturi[10]. Numărul celor internaţi la acest serviciu a fost de 367 bolnavi, afecţiunile predominante ale celor internaţi fiind cele pulmonare.[11]

Am remarcat o implicare activă a medicilor militari din acest spital, organizând şi ţinând prelegeri despre combaterea maladiilor contagioase. În rândul

---

[2] *Ibidem.*
[3] Idem, dosar 5, an 1926, f. 521.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*
[7] Idem, dosar 115, an 1935, f. 787.
[8] Idem, dosar 30, an 1931, f. 88.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem*, f. 85.
[11] *Ibidem.*

comitetelor de acţiune" împotriva tuberculozei, a bolilor venerice au intrat şi membrii ai Spitalului Militar Piteşti.

În 1932 la comanda spitalului este numit lt. col. dr. Stănescu Mihail. Descrierea pe care acesta o face spitalului este convingătoare asupra lipsurilor în care se desfăşura activitatea: „lipsit de lumină, lipsit de apă, care se căra cu hârdăul din oraş, cu acoperişul spart, prin care ploaia şiroia pe pereţi făcând să cadă tavanele peste bolnavi ... spitalul era foarte departe de a-şi merita numele"[12]. Spitalul îşi trăia ultimele zile de agonie fiind propus, pentru a doua oară, să fie desfiinţat.

Situaţia grea a spitalului este încă o dată penalizată de o inspecţie a Direcţiei Sanitare a Armatei când personalul spitalului „a fost felicitat pentru mizeria din clădire"[13].

În 1934, profitând de divergenţele dintre Ministerul Sănătăţii şi Prefectura Argeş, spitalul solicită şi primeşte spaţiul de pe şoseaua Piteşti – Curtea de Argeş „... cu prea bine voitorul concurs al domnului prefect Ioan Ghinescu". „Pe baza unei simple adrese a prefecturii am ocupat localul... pentru a putea pune pe competitori (jandarmeria, direcţia sănătăţii publice) în faţa unui fapt împlinit"[14]. Ulterior, Prefectura a închiriat spaţiul, pe durata a 15 ani, fără plată, spitalului.

Zeiţa Fortuna a continuat să împlinească truda personalului. La scurt timp, ministrul Apărării Naţionale, general de divizie Nicolae Uică vizitează spitalul şi oferă un sprijin de 200.000 lei pentru restaurare şi renovare[15].

Este momentul când spitalul începe să se transforme într-un lăcaş medical cunoscut. Spitalul va trece în subordinea Corpului I Armată.

La 15 aprilie 1934 lucrările de renovare fiind terminate, spitalul a fost inaugurat[16].

Organizarea era următoarea:

Serviciul medical era amplasat în aripa dreaptă, la fel ca serviciul veneric şi dispunea de un salon, 3 rezerve, cu un total de 45 paturi.

Serviciului chirurgical i s-a pus la dispoziţie aripa stângă, având capacitate totală de 45 paturi. În cadrul serviciului s-au separat bolnavii septici, aseptici şi accidentaţii.

În centrul spitalului au fost amenajate farmacia şi cancelariile.

Într-un pavilion separat a fost amenajat serviciul contagioşi ce dispunea de un salon cu 16 paturi şi laborator de bacteriologie[17].

Pentru combaterea bolilor contagioase a fost amenajată în cadrul spitalului o baie de garnizoană, cu capacitate de 80 persoane/oră şi s-a creat o echipă mobilă de dezinfecţie şi deparazitare ce dispunea de un cuptor de deparazitare.

Conducerea spitalului a solicitat unităţilor din garnizoană ca măcar odată pe săptămână soldaţii garnizoanei să vină să facă o baie la spital. Solicitarea nu a întâmpinat nici o obiecţie.

---

[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem.*
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem*, f. 782.
[17] *Ibidem.*

În spatele spitalului a fost amenajată o grădină de zarzavat iar pădurea din apropiere a fost transformată în parc[18].

Cele patru secţii ale spitalului beneficiau de saloane şi personal propriu.

Performanţele medicale şi numărul bolnavilor trataţi au crescut în următorii ani.

Serviciul chirurgical a realizat 96 operaţii în 1934 şi 92 în 1935, iar serviciul medical a internat şi tratat în perioada 1932–1936 2559 bolnavi cu diverse afecţiuni[19]. Mortalitatea din cadrul spitalului s-a cifrat în acest interval la valoarea de 0,63% (16 morţi), cifră situată la jumătatea procentului faţă de media pe ţară[20].

Serviciul contagioşi s-a confruntat cu epidemii de oreion şi gripă numărul celor internaţi fiind de 108 bolnavi.[21]

O activitate vastă a desfăşurat şi farmacia eliberând în această perioadă 24 010 reţete.

Ofiţerii spitalului s-au implicat în viaţa culturală şi civică a Piteştiului organizând dezbateri în sala bibliotecii spitalului şi realizând studii de specialitate.

Dintre lucrări amintim:

- „Tratamente reumatice" – lt. col. dr. Stănescu M.
- „Monografia sanitară a judeţului Argeş" şi
- „Tulburările glandei tiroide în judeţul Argeş" de cpt. Jianu Ion.

Schimbările produse în Spitalul Militar Piteşti au atras atenţia forurilor conducătoare. Într-o adresă a Şefului Serviciului Medical al Corpului I Armată, general I. Constantinescu, datată 3 decembrie 1935 se aduc mulţumiri personalului pentru activitatea desfăşurată şi se recomandă autorităţilor superioare să ofere Spitalului tot sprijinul[22].

O problemă spinoasă a spitalului în perioada analizată a fost lipsa personalului medical de specialitate. Medicii ofiţeri erau insuficienţi şi periodic erau detaşaţi la unităţile din garnizoanele apropiate.

În notă nr. 4017 din 26 februarie 1936 adresată Inspectoratului Sanitar al Armatei, conducerea spitalului prezenta situaţia medicilor din spital „din 6 ofiţeri medici (...) 4 sunt neutilizabili", lt. col. dr. Stănescu precizând că „la chirurgie (...) sunt silit să lucrez cu plutonierul"[23], se solicita ca lt. dr. Păunescu Anghel, numit de Inspectoratul Sanitar, medic secretar al judeţului Teleorman, să fie înlocuit din funcţie deoarece spitalul nu se poate lipsi de el[24]. Acest tânăr doctor avea meritul de a fi organizat un cabinet dentar în spital, pe care l-a dotat cu instrumentar propriu.

În notă amintită, lt. col. dr. Stănescu recomandă Inspectorului Sanitar al Armatei o mai mare atenţie la selectarea medicilor recrutatori. Deoarece mulţi medici de unitate nu au îndeplinit niciodată această funcţie.

În cursul anului 1936 spitalul a început demersurile necesare achiziţionării unei instalaţii de radiologie. Ca răspuns la nota nr. 4146 din 26 februarie 1936, Divizia

[18] *Ibidem*.
[19] *Ibidem*.
[20] *Ibidem*.
[21] *Ibidem*, f. 783.
[22] *Ibidem*, f. 784.
[23] *Ibidem*, f. 731.
[24] *Ibidem*.

nu aprobă fondurile necesare achiziţionării instalaţiei, doar suma de 50.000 lei fiind suportată de bugetul spitalului[25].

Schimbând aspectul spitalului medicii au fost solicitaţi tot mai mult de civilii din oraş. Numărul în creştere al celor consultaţi a permis crearea unui fond de gospodărire al spitalului. Acesta era alimentat în afară de consultaţii de bani obţinuţi din analize, medicamente, vizite, internări şi tratamente. Valoarea acestui fond a fost de 182.535 lei în anul 1936 şi 146.352 lei în 1937. Aceste fonduri au permis continuarea reparaţiilor şi dotărilor cu instrumentar[26].

În 1937 numărul pacienţilor civili din spital a ajuns la 25%, din 890 internaţi, 158 erau civili. Numărul operaţiilor a crescut la 237.

Serviciul de radiologie înfiinţat anterior a contribuit în mod substanţial la fondul de autogospodărire. În 1937 s-au executat 1.125 radioscopii, 242 dintre ele fiind folosite pentru uzul spitalului.

Plecarea dr. Stănescu de la conducerea spitalului, la începutul anului 1938, nu a fost identificată ca o abandonare a problemelor. Noul, şi în acelaşi timp vechiul şef, mr. dr. Bobocescu Gheorghe, fiind familiarizat cu activităţile din spital.

În „Darea de seamă pe anul 1938" această activitatea pe care a desfăşurat-o activitatea ce continua munca predecesorului său; astfel au fost reparate uşile şi ferestrele „...s-a vopsit acoperişul spitalului şi al tuturor anexelor, s-a reparat conducta de apă"[27].

Spitalul ţi-a mărit capacitatea cu încă 8 paturi, achiziţionându-se şi „o trăsură pentru aducerea pâinii de la manutanţă".

Numărul bolnavilor internaţi în 1938 s-a cifrat la 1.137, dintre aceştia 209 fiind civili[28].

În cadrul serviciului de chirurgie au fost executată 282 operaţii „abordându-se toate regiunile şi toate organel[29].

Serviciul de radiologie a lucrat atât pentru interesul spitalului, efectuându-se 1.280 radioscopii, onorându-se totodată cele 137 solicitări civile contra cost.

Veniturile spitalului au fost complectate şi de cele 8 analize de făină pentru manutanţa centrală efectuate de laboratorul de chimie. În condiţiile în care Direcţia Sanitară a alocat acestui sector pe anul 1938 un buget de 2.000 lei în urma acestor iniţiative s-a obţinut suma de 6.000 lei[30].

Reforma sistemului medical, autofinanţarea instituţiilor, apariţia caselor de asigurări de sănătate reprezentau probleme de fond pentru medicina românească.

De la tavanele umede ce pândeau să cadă peste bolnavi la spitalul modern din timpurile noastre fuiorul istoriei a depănat multe poveşti. A trecut un război, cataclismele naturale nu au ocolit spitalul, dar acest lăcaş medical născut din durere şi pentru durere, s-a dezvoltat şi s-a implementat în mintea argeşenilor ca un loc unic.

---

[25] *Ibidem*, f. 742.
[26] Idem, dosar 138, an 1936, f. 645.
[27] Idem, dosar 164, an 1938, f. 644.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*.

MILITARY HOSPITAL PITEŞTI-ACTIVITY AND ORGANIZATION BETWEEN 1926–1938

Abstract

Situated on the way that connects Piteşti to Curtea de Arges, Military Hospital Piteşti had a dramatic activity.

As it had been founded as 3-rd Division's hospital, it had never had an own headquarters. For that reason, it migrated from one military and civil establishment to other.

The provisional situation was caused by the carelessness of the Ministry and of local factors, by the short distance from Craiova and Bucharest (centers that had a tradition in military medicine).

The hospital had not been a „high spot" for officers who practiced medicine. The leadership of the hospital was changed very frequent in the period before war occurred.

The leadership of the hospital between 1900–1922 was:

- colonel lieutenant dr. Catapol 1905–1906.
- colonel lieutenant dr.Călinescu 1906–1909.
- colonel lieutenant dr. Mihalcea 1909–1913.
- colonel lieutenant dr. Ioan Ionescu 1913–1916.
- colonel lieutenant dr. M. Ionescu 1916–1918.
- colonel spare dr. A. Piscu 1918–1919.
- colonel spare dr. Gh. Dristărescu 1919–1922.

In 1922, the hospital was abolished. On February 26 1926, by the order of 1-st Divisions, the hospital was reactivated as a hospital for the garrison from Argeş country, Muscel and Găeşti.

The leadership of the hospital between 1926–1938 was:

- colonel dr. Negoescu Vasile 1926–1937.
- colonel lieutenant dr. Becescu Nicolae 1927–1928.
- major dr. Demond Sigmund 1928–1929.
- major dr. Zamfir Dumitru 1929–1930.
- captain dr. Bobocescu Gh. 1930–1932.
- colonel lieutenant dr. Stănescu Mihai 1932–1937.

In 1932, at the leadership of the hospital was appointed colonel lieutenant Stănescu Mihai, who obtained in 1934 an irrevocable headquarters for the hospital with the support of the prefect Ioan Ghinescu.

After the visit of Defense Minister, Division general Nicolae Uică the hospital received a financial support of 200.000 lei for renovation.

The new hospital had two sections: a medical one and a dermatological one with a total of 90 beds.

From the 1-st of July 1934 it was founded the surgical service. During the same year, it was organized an infection ward. The hospital had its own chemist's and its own bath for the soldiers in the garrison.

The officers-doctors involved in town's life. Captain Jianu Ion wrote works about the diseases in the country.

The civilians requested the hospital's services, too, and that situation allowed the existence of an auto-finance fund. The sums in that fund were at about 160,000 lei, annually.

The hospital acquired a modern radiological installation.

The reform of the medical system represented an important problem for the hospital's personnel. Due to their professional training and to the support of local civilian and military authorities, the hospital became a strong and respectable institution.

Nowadays, the Military Hospital represents an active presence in our country's life.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

RAPORTURILE LUI GHEORGHE TĂTĂRESCU CU NICOLAE TITULESCU, ÎN PROBLEMA ÎNCHEIERII UNUI PACT DE ASISTENŢĂ MUTUALĂ CU UNIUNEA SOVIETICĂ

TEODOR CIOFLAN

După stabilirea relaţiilor diplomatice normale între cele două state (România şi U.R.S.S., iunie 1934), concomitent cu stabilirea relaţiilor diplomatice între ele, s-au depus stăruitoare eforturi pentru realizarea unui pact de asistenţă mutuală, pact ce trebuia de fapt să consacre într-o formă juridică adecvată, toate acele principii cuprinse în tratatele generale şi în cadrul cărora evoluau de mulţi ani, deşi neoficializate, relaţiile între guvernele de la Bucureşti şi Moscova.

Relaţiile guvernului român condus de Gheorghe Tătărescu cu Uniunea Sovietică erau relaţii între un guvern al unei ţări capitaliste şi un guvern al unei ţări socialiste. În întreaga perioadă interbelică, guvernele româneşti care s-au perindat la conducere, indiferent de partidul politic au reprezentat, au promovat aceeaşi politică internă anticomunistă, din care nu lipsesc, într-o formă sau alta, propaganda de denigrare a regimului sovietic[1].

Politicienii cu vederi lucide însă, de felul lui Nicolae Titulescu, care a dominat cu personalitatea lui un deceniu şi jumătate de politică externă românească, plecând de la considerentele date de imperativul consolidării statului unitar naţional român, au văzut în mod realist necesitatea existenţei unor raporturi normale de bună vecinătate cu statul vecin. Această poziţie lucidă, dar care nu comportă nici un fel de simpatie pentru ideologia comunistă sau regimul sovietic, era exprimată astfel de însuşi Titulescu: „politica noastră faţă de U.R.S.S. derivă din necesitatea de a trăi în bună armonie cu un vecin de 170.000.000 de oameni. Nu sunt comunist, n-am împărtăşit niciodată această doctrină. Consider însă că o apropiere pe tărâmul politicii externe cu U.R.S.S., care, ca aliat al aliaţilor noştri Franţa, Cehoslovacia şi Turcia este cel mai bun mijloc de a permite tratatelor noastre existente de alianţă să-şi dea plina lor eficacitate"[2].

În cadrul complicaţiilor e o tot mai vizibilă tensiune între statele revizioniste şi antirevizioniste, apropierea de U.R.S.S. a Franţei şi Cehoslovaciei a fost un imbold în plus pentru România de a-şi urma aliaţii.

Pentru a înfăptui un tratat politic cu Uniunea Sovietică Nicolae Titulescu a cerut mai întâi regelui Carol al II-lea şi guvernului condus de Gheorghe Tătărescu să-i acorde împuternicirea necesară pentru a începe negocierile acestui pact. Teama că o

[1] Ion M. Oprea, *Titulescu şi strategia sa*, Editura Junimea, Iaşi, 1982, p. 256.
[2] Interviu acordat de N. Titulescu ziarului „Universul" în numărul din 18 iulie 1936.

alianță cu U.R.S.S. ar facilita influența ideilor comuniste asupra opiniei publice românești ca și îngrijorarea că o asemenea alianță ar spori ostilitatea Germaniei hitleriste și ar putea să afecteze relațiile României cu Polonia au determinat pe Carol al II-lea să manifeste la început o atitudine refractară față de cererea lui Titulescu și chiar să se opună cu înverșunare inițiativei ministrului său de externe[3].

În consecință el a refuzat să dea curs propunerii lui Titulescu și în același timp a interzis ministrului de externe român de a merge la Moscova împreună cu Herriot, Eden și Laval, chiar cu simpla condiție de a nu discuta nimic despre pactul de asistență mutuală.

Perseverența și puterea de convingere a lui Titulescu, dar mai ales teama de a nu expune monarhia unei primejdii, l-au determinat pe rege să vadă că o alianță cu U.R.S.S. corespundea într-adevăr intereselor vitale ale României și că era necesar să abandoneze punctul său de vedere inițial. Principiul politicii externe românești, propriu chiar și celor mai lucizi promotori ai săi, a figurat ca atare și în actul de împuternicire dat lui N. Titulescu de regele Carol al II-lea și de guvernul român, în frunte cu G. Tătărescu, la 14 iulie 1935, pentru negocierea unui pact de asistență mutuală româno-sovietic[4].

În minuta încheiată la 14 iulie 1936 între Gheorghe Tătărescu, Ion Inculeț, Victor Antonescu și Nicolae Titulescu în legătură cu unele direcții și aspecte ale politicii interne și externe, la punctele 3 și 4 se referea la semnarea Pactului de asistență mutuală cu U.R.S.S., pentru care guvernul a dat autorizarea lui încă din iulie trecut și pe care azi Sovietele refuză să-l încheie pe baza următoarelor principii:

a) Încetarea atacurilor în presă asupra U.R.S.S. și combaterea numai a comunismului intern, al cărui partizan nici unul din membrii guvernului nu sunt;

b) Articolele de presă favorabile apropierii cu U.R.S.S., din punct de vedere extern, învederând că noi nu putem păstra alianțele noastre existente cu Franța, Cehoslovacia și Turcia dacă nu cădem la o înțelegere, ba chiar devenim inamicii lui U.R.S.S., aliatul aliaților noștri;

c) Suntem inamicii comunismului intern și hotărâți să ne conducem destinele țării după directive proprii românești, dar pe tărâmul politicii externe suntem pentru o înțelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri, Franța, Cehoslovacia și Turcia, înțelegere care singură poate da acestor alianțe valoare afectivă, noi neputând fi în același timp și aliatul Franței și inamicul Rusiei, aliata ei.

Deplinele puteri pentru încheierea unui Pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. au fost date deja domnului Titulescu, demult[5].

După aproape două luni de zile de la primirea mandatului, Titulescu a întâlnit pe Litvinov la Geneva și, fără a pretinde să înceapă negocierile propriu-zise, a deschis discuția asupra eventualei încheieri a unui pact de asistență mutuală între România și U.R.S.S. Acest pact era conceput de către ministrul afacerilor externe al României ca un corolar al pactului de asistență franco-sovietic, pe care se baza în esență, dar că nu era identic. Titulescu vroia ca în cadrul ajutorului reciproc pe care părțile semnatare

[3] Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 258.
[4] Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, București, Editura Politică 1980, p. 122.
[5] Sanda Tătărescu - Negropontes, *Mărturii despre istorie. Gheorghe Tătărescu*, Editura Enciclopedică, București, 1966, p. 27.

urmau să-l acorde atunci când una din ele ar deveni victimă agresiunii; Uniunea Sovietică să garanteze independenţa naţională şi integritatea teritorială a României şi aliaţilor săi. În acelaşi timp considera că pactul româno-sovietic nu trebuia să vizeze agresiunea unei ţări anumite, aşa cum de pildă pactul franco-sovietic viza agresiunea germană, cu alte cuvinte el să nu fie „îndreptat împotriva nimănui, ci împotriva agresorului oricare ar fi el".

Potrivit declaraţiilor lui Titulescu, aceste propuneri n-au fost acceptate iniţial de Litvinov. Punctul de vedere al ministrului de externe sovietic se baza pe invocarea lipsei de reciprocitate reală, determinată nu numai de aportul relativ neînsemnat pe care România l-ar fi adus în ipoteza că Uniunea Sovietică ar fi devenit victima agresiunii, dar şi de situaţia geografică în virtutea căreia România era expusă întotdeauna cea dintâi atacului german, şi în consecinţă obligaţia de a acorda asistenţă revenea înainte de toate Uniunii Sovietice. Timp îndelungat Litvinov n-a părăsit această poziţie bazată pe raţionamente, de către Titulescu, după cum arată el însuşi, nu s-a lăsat niciodată convins[6].

Cu toate că discuţia angajată în septembrie 1935 la Geneva între Titulescu şi Litvinov n-a avut un caracter oficial şi nici n-a constituit o negociere propriu-zisă a pactului de asistenţă mutuală româno-sovietic, ea n-a putut să fie totuşi ferită de ochii publicităţii.

Diplomaţia statelor fasciste, naziste şi a acelora care gravitau spre ele nu priveau cu ochi buni încheierea acestui pact. Cercurile diplomatice horthyste susţineau că ideile lui Titulescu sunt obsedant îndreptate spre îmbunătăţirea relaţiilor cu Uniunea Sovietică şi răspândeau zvonuri a căror falsitate era evidentă pentru toată lumea, că România trebuie considerată „ca agent al Rusiei sovietice în Europa"[7].

Prin diferite organe de presă cercurile hitleriste au semnalat de la începutul anului 1935 apropierea româno-sovietică, exprimându-şi şi îngrijorarea faţă de ceea ce numeau ele „influenţa pe care Rusia sovietică o câştigă zilnic asupra politicii interne şi externe a României".

După discuţia lui Titulescu şi Litvinov din septembrie 1935, guvernul german s-a informat prin ambasadele Italiei şi Ungariei în România, prin ataşaţii săi militari şi de presă ca şi prin vărul regelui Carol al II-lea, prinţul Friederich Viktor von Hohenzollern, despre stadiul negocierilor alianţei româno-sovietice. Aderenţa României la acest sistem de asistenţă mutuală era considerată la Berlin ca un act de ostilitate, deoarece diplomaţia hitleristă vedea în frontul comun alcătuit de U.R.S.S., Franţa, Cehoslovacia şi România, o forţă creată în scopul de a încercui Germania şi de a-i pune existenţa în joc[8].

Declaraţia rostită în Parlament la 14 decembrie 1935 intitulată „Doi ani de la guvernare", Gheorghe Tătărescu afirma despre politica externă că este o operă de consolidare şi că ea a urmărit şi urmăreşte două ţeluri: asigurarea păcii şi menţinerea graniţelor actuale ale ţării. „Prin Convenţiunile de la Londra încheiate cu U.R.S.S., vecinii ei şi statele Micii Înţelegeri, s-a dat nu numai pentru prima dată cu preciziune

[6] N. Titulescu, *Politica externă a României*, Editura George Potra, C.I. Turcu şi I.M. Oprea, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 124.
[7] Valeriu F. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947)*, Editura Viitorul Românesc, 1996, p. 114.
[8] Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 261.

definiţia agresorului, dar s-a pus în acelaşi timp şi pentru totdeauna întreg teritoriul aflat azi sub stăpânire românească la adăpost de orice război sau act de violenţă".

„Datorită acestor convenţiuni, s-au putut relua anul trecut relaţiunile normale cu U.R.S.S. pe baza garanţiei mutuale a plinului şi întregului respect al suveranităţii celor două state şi s-au putut crea condiţiunile unei prietenii cu marea noastră vecină de la Răsărit, necesară atât securităţii statului nostru, cât şi colaborării rodnice pentru organizarea păcii în întreaga Europă - operă căreia România i-a închinat şi înţelege să-i închine toate sforţările ei"[9].

În atmosfera de crescândă tensiune războinică a avut loc la Belgrad (noiembrie 1935) şi apoi la Bucureşti (iunie 1936). Conferinţa şefilor de state majore ai Micii Înţelegeri. Din analiza evenimentelor politice şi militare din Europa cei trei şefi de state majore au apreciat că într-o situaţie foarte grea se găsea Cehoslovacia. Proiectele de operaţiuni elaborate de cele două conferinţe situau România în afara pericolului unei agresiuni imediate. După Conferinţa de la Bucureşti, şeful Marelui Stat Major român afirma că: „se poate conta pe atitudinea binevoitoare a Uniunii Sovietice ca aliată a Franţei, Cehoslovaciei şi Turciei, toate trei aliate ale României". În schimb - arăta el - „pericolul grav rezultă pentru Cehoslovacia. Îngrijorat de soarta aliatului său, acelaşi organ militar aprecia că în cazul unui conflict, dacă Rusia rămâne aliată cu Franţa şi înţelege a ajuta Cehoslovacia, noi trebuie să permitem forţelor ruse să treacă prin România pentru a ajuta armata cehă"[10].

În actul de împuternicire dat lui Nicolae Titulescu de guvernul român, în frunte cu Gheorghe Tătărescu, la 14 iulie 1936, pentru semnarea pactului de asistenţă mutuală cu U.R.S.S. se arăta: „Suntem inamicii comunismului intern şi hotărâţi să ne conducem destinele ţării după directivele proprii româneşti, dar pe tărâmul politicii externe suntem pentru o înţelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaţilor noştri, Franţa, Cehoslovacia şi Turcia, înţelegere care singură poate da acestor alianţe valoarea lor efectivă, noi neputând fi în acelaşi timp şi aliatul Franţei şi inamicul Rusiei, aliata ei". Regele Carol al II-lea însuşi, multă vreme fiind împotriva unui pact de asistenţă mutuală cu U.R.S.S., îi spunea lui Titulescu în 1936: „Ceea ce face forţa argumentului dumitale este că a mai bine să-i avem pe ruşi prieteni decât inamici"[11].

La 21 iulie 1936, textul pactului de asistenţă mutuală româno-sovietic stabilit de comun acord cu N. Titulescu şi Maxim Litvinov, a fost parafat de ei articol. Odată semnat şi ratificat, acest tratat ar fi finalizat într-un mod fericit şi reciproc avantajos, suită de negocieri de-a lungul a 16 ani. Această finalizare nu s-a produs.

Având sprijinul masiv al majorităţii forţelor politice din ţară, Titulescu a rămas neclintit în convingerile sale privind necesitatea încheierii pactului româno-sovietic.

După discuţia pe care a avut-o cu Litvinov în septembrie 1935 la Geneva, el n-a putut să reia problema pactului decât în vara anului următor: „Cum nu-mi plăcea - scria Titulescu regelui - să tratez această chestiune cu Ostrovski (ambasadorul U.R.S.S. în România) ci numai cu Litvinov n-am avut prilejul de a o face decât mult mai

[9] Sanda Tătărescu - Negropontes, *op. cit.*, p. 261.

[10] Arhivele Marelui Stat Major, Arhiva Conferinţei Micii Înţelegeri, Belgrad, 1936, dosar nr. 30, în Alexandru Osca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, Convenţii militare şi protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Piteşti, 1994, p. 23.

[11] Ioan Talpeş, *Diplomaţie şi apărare 1933-1939*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 87.

târziu...". Întâlnirea dintre Titulescu şi Litvinov în ianuarie 1936 la Londra cu prilejul funeraliilor regelui George al V-lea ca şi întrevederea lor fugară din luna martie a aceluiaşi an la Geneva nu au fost momente propice care să îngăduie repunerea în discuţie a pactului de asistenţă. Un asemenea moment l-a prilejuit Conferinţa de la Montreaux care şi-a desfăşurat lucrările în lunile iunie-iulie 1936 şi care a dezbătut problema revizuirii convenţiei privind regimul marilor strâmtori[12].

Bucureşti, 9 mai 1935. Joseph Paul-Boncour, împreună cu Gheorghe Tătărescu, Nicolae Titulescu, N.N. Săveanu, preşedintele Camerei Deputaţilor, Savel Rădulescu, Eugen Titeanu, după primirea înaltului oaspete francez la Camera Deputaţilor.

În politica internă a României se constată o rapidă ascensiune a forţelor de extremă dreapta în frunte cu Garda de Fier care devenea un adevărat pericol pentru democraţia parlamentară şi chiar pentru independenţa României.

Discuţia dintre cei doi diplomaţi a avut loc într-o perioadă când situaţia internaţională devenea din ce în ce mai încordată, ca urmare a repetatelor acte agresive săvârşite de statele fasciste. În politica internă a României de asemenea se constată o rapidă ascensiune a forţelor de extremă dreapta în frunte cu Garda de Fier care, finanţată de Germania hitleristă şi de vârfurile cele mai reacţionare româneşti, devenea un adevărat pericol pentru dezvoltarea mişcării muncitoreşti pentru democraţia parlamentară burgheză şi chiar pentru independenţa naţională a României. Faptul că ascensiunea fascismului se producea cu îngăduinţa guvernului Tătărescu şi a regelui, care deşi nu tolerau excesele organizaţiilor fasciste, le acordau totuşi în anumite

[12] Viorica Moisuc, *Acte fundamentale ale statutului politico-juridic al României în perioada 1918-1940*, în: *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, 1977, p. 66.

momente ajutor urmărind să le țină astfel în subordine și să le folosească drept forță de șoc pentru propriile lor scopuri politice, a avut un ecou nefavorabil în cercurile politice internaționale.

România continua să rămână adeptul ferm al orientării sale tradiționale spre politica franceză și a declarat totodată lui Litvinov că menținerea relațiilor prietenești cu U.R.S.S. constituia un adevărat comandament al politicii externe românești, constatând că unele acțiuni ale guvernului săvârșite pe planul politicii interne, contracarau politica externă, Titulescu a hotărât să demisioneze. În acest scop el s-a reîntors în țară la începutul lunii iulie 1936 și a înaintat președintelui Consiliului de Miniștri Gheorghe Tătărescu actul demisiei[13].

Împrejurările interne și externe au determinat guvernul Tătărescu și pe rege să respingă demisia lui Titulescu și să-l mențină în fruntea Ministerului Afacerilor Externe. Titulescu a pus drept condiție pentru rămânerea sa, înscrierea într-un document a liniilor generale privind politica externă pe care România va trebui să o urmeze în viitor.

Pentru elaborarea acestui document s-au întrunit în ziua de 14 iulie 1936 președintele Consiliului de Miniștri Gh. Tătărescu, ministrul de interne Inculeț, ministrul de finanțe V. Antonescu și N. Titulescu. Într-unul din obiectivele principale ale politicii externe a României se prevedea necesitatea continuării eforturilor pentru încheierea unui pact de alianță între Franța și Mica Înțelegere împotriva oricărui agresor.

În ceea ce privește politica externă a României față de U.R.S.S. actul sublinia hotărârea guvernului român de a menține depline puteri acordate lui Titulescu încă din luna iulie 1935, pentru încheierea unui pact de asistență mutuală.

În scopul împlinirii acestei misiuni Titulescu a întâlnit pe Litvinov la Montreaux unde încă mai continua Conferința strâmtorilor. În contextul internațional al celor „douăzeci de ani de tensiuni diplomatice" nota Turciei din 11 aprilie 1936, adresată statelor participante la Conferința de la Lausanne și secretariatului general al Ligii Națiunilor invocând necesitatea întăririi securității țării prin înlocuirea convenției de la Lausanne cu o nouă convenție a strâmtorilor apare, ca un gest care contrapune unor acțiuni unilaterale de revizuire prin forță a tratatelor existente pe calea tratativelor în vederea securității și păcii. Nicolae Titulescu, exprimându-și nemulțumirea față de acest procedeu, în telegrama adresată lui Gh. Tătărescu din 15 aprilie 1936, arată că în asemenea condiții, consideră inoportună participarea României la Conferința de la Belgrad a Înțelegerii Balcanice, fixată pe 4 mai[14].

În jurul clauzelor viitorului pact la rugămintea lui Litvinov au fost redactate de către Titulescu, între reprezentații guvernelor sovietic și român s-a purtat o îndelungată și fructuoasă discuție. Primul punct al protocolului, prevedea că statele contractante își vor acorda ajutor reciproc în cadrul Societății Națiunilor, după exemplul pe care îl ofereau tratatele de asistență sovieto-francez și sovieto-cehoslovac. Pactul româno-sovietic era îndreptat împotriva oricărui agresor european, fiind astfel un tratat de asistență generală. O asemenea clauză prin conținutul și scopul ei prezintă o deosebită

---

[13] *Ibidem.*

[14] Robert Deutsch, *Poziția României la Montreaux - 1936*, în *Studii privind politica externă a României (1919-1939)*, Editura Militară București, 1966, p. 166.

importanţă, deoarece în virtutea ei Uniunea Sovietică urma să completeze sprijinul pe care România l-ar fi primit la nevoie din partea ţărilor semnatare al pactelor Micii Înţelegeri şi Înţelegerii Balcanice, sau mai mult, ea urma să suplinească acest sprijin în ipoteza că cele două pacte, din cauza unor deficienţe, nu ar fi putut să funcţioneze[15].

În ceea ce priveşte intrarea în funcţiune a pactului româno-sovietic, protocolul întocmit la Montreaux menţiona la punctul doi că fiecare din părţile contractante urmau să îşi exercite obligaţiile de asistenţă numai când Franţa va intra în acţiune.

Împotriva acestui punct din acord, de altfel singurul asupra căruia părerea celor doi miniştri de externe n-a coincis, Litvinov a ridicat o serie de obiecţii. El invoca lipsa unei alianţe între Franţa şi România, neîncrederea în posibilitatea încheierii acestei alianţe, precum şi consecinţele nefavorabile care rezultau din această situaţie pentru România[16].

A treia clauză a acordului stipula că trupele fiecăruia dintre statele semnatare nu puteau trece graniţa pentru a-şi îndeplini obligaţiile de asistenţă decât la cererea formală a părţii contractante care a devenit victima agresiunii. Şi în sfârşit, potrivit punctului ultim al acordului, trupele care au acordat asistenţa, trebuiau ca la cererea formală a statului contractant, care a primit ajutor, să se retragă imediat pe teritoriul pe care s-a aflat înainte de a acorda asistenţă, respectiv la est sau vest de graniţa care despărţea cele două state[17].

Definitivarea şi semnarea pactului de asistenţă nu s-au realizat însă în momentul când cei doi miniştri au căzut de acord asupra principalelor clauze. La 29 august 1936, Titulescu a fost înlăturat din guvern pe când încă se afla în străinătate. El a condamnat aspru pe cei care l-au înlăturat fără a se îngriji de soarta mandatului pe care i-l dăduseră de a încheia pactul româno-sovietic.

Urmarea a fost pierderea valabilităţii acestui act de importanţă capitală pentru România, la cererea expresă adresată de Litvinov ca un act echivalent cu o schimbare a politicii externe româneşti. Pornind de la acest considerent, el a comunicat lui Titulescu, în septembrie 1936 că textul acordului încheiat la Montreaux în ziua de 21 iulie 1936 nu mai este valabil. Pe Titulescu eşuarea încheierii tratatului l-a afectat foarte mult, încât mai târziu mărturisea regelui „Când privesc primele puteri date mie la 14 iulie 1936 şi tratatul semnat de Litvinov şi de mine la 21 iulie 1936 cu anexa lor: telegrama de concediere ce mi-a adresat-o domnul Gh. Tătărescu la 29 august 1936 nu pot să-mi stăpânesc lacrimile durerii pentru că istoria se face la momente oportune şi e greu de presupus că ele se succed“[18].

Declanşată în seara de 28 august 1936, criza de guvern de la Bucureşti nu părea să ofere la început nimic senzaţional. Iată însă că, în locul unei crize „de serviciu“, apare o lovitură de teatru. Incredibilă în primul moment, vestea înlăturării lui Titulescu din funcţia de ministru de externe al României a uluit. La 29 august 1936, Gh. Tătărescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, prezenta lui Carol al II-lea demisia guvernului, de altfel imediat. Formarea noului Cabinet s-a realizat ad-hoc, singurul abandonat fiind titularul Externelor, N. Titulescu. În seara aceleiaşi zile, o telegramă

[15] Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 272.
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem*, p. 273.
[18] *Ibidem*, p. 274.

expediată la Cap Martin anunța post-factum lui Titulescu că fusese înlăturat. „Față de marile dificultăți ce aveam de învins și la cererea colaboratorilor mei – scria el Tătărescu – mă văd silit să formez un guvern numai în cadrul partidului ce reprezint (liberal), asigurându-i astfel unitatea și omogenitate“[19].

„Argumentul“ unității și omogenității invocat pentru a explica înlăturarea lui Titulescu, avea un caracter formal. Realitatea era cu totul alta. Cauzele demiterii lui Titulescu – punct final al unei îndelungate campanii de intrigi și manevre desfășurate de cercuri interne și externe – rezidă, în esență, în ostilitatea înverșunată a acestor cercuri față de principiile politicii externe promovate cu luciditate, realism și consecvență de ilustrul diplomat și înflăcăratul patriot care a fost Nicolae Titulescu, politica care l-a plasat într-o opoziție ireductibilă față de curentele fasciste și extremiștii de dreapta din țară și din afara ei.

Investigând cu vehemență împotriva politicii și persoanei ministrului de externe român, Garda de Fier, îl declarase pe Titulescu unul din principalii ei adversari, încă de la sfârșitul anului 1933, când legionarii fuseseră puși în afara legii de către I. G. Duca (Titulescu se asociase adaptării acestei hotărâri). Acțiunile pe care Titulescu le-a dezvoltat consecvent în scopul asigurării păcii și independenței țării au întețit atacurile Gărzii de Fier[20].

Datele „cazului“ de la 29 august 1936 arată că la înlăturarea lui Titulescu au concurat din plin, în primul rând manevrele – conjugate sau separate – ale fascismului italian și al regimului hitlerist din Germania, cărora li s-au adăugat acțiunile diplomatice ale cercurilor reacționare din Polonia și Ungaria, adversare neînduplecate ale principiilor de politică externă profesate de ministrul de externe român.

În vara anului 1936, folosind pretextul oferit de cunoscuta atitudine adoptată de Titulescu la Liga Națiunilor în apărarea independenței Etiopiei, aparatul fascist al lui Mussolini, a declanșat o nouă campanie violentă împotriva lui Titulescu.

Începând cu anul 1935 regimul hitlerist va întreprinde presiuni directe pentru înlăturarea lui Titulescu. Un rol special în această acțiune l-a avut Oficiul de politică externă condus de Rosenberg.

Stabilirea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S., la 9 iunie 1934 acțiune în care Titulescu a avut o contribuție importantă – a fost primită defavorabil de hitleriști ca și perspectiva încheierii unui pact de asistență mutuală româno-sovietic. Îngrijorat de posibilitatea încheierii pactului româno-sovietic, Görring continua încă să se intereseze prin Gh. Brătianu, în noiembrie 1936, dacă eventualitatea unui asemenea act este cu totul înlăturată[21].

Pe plan intern intrigile fruntașilor reacțiuni împotriva lui Titulescu s-au brodat pe fondul unei vechi antipatii pe care Carol al II-lea față de ministrul de externe român. Un rol important l-au avut și membrii camarilei regale care, din adversități personale foloseau orice prilej pentru a-l prezenta pe Titulescu drept dușman înveterat al lui Carol al II-lea. Semnificativă pentru acest fel de intrigi este scrisoarea adresată regelui, la 2 decembrie 1934, de către Dinu Cesianu, ministrul României la Paris, prieten intim al lui Carol al II-lea: „Atitudinea pe care sub forme diverse el o ia (Titulescu) când direct,

---

[19] George G. Potra, *În culisele „cazului“ Titulescu*, în „Magazin Istoric“, III, 1969, 9 (30), p. 50.
[20] *Ibidem*, p. 52.
[21] *Ibidem*, p. 54.

când indirect față de mine – scria Cesianu –, în fond [...] nu e decât lupta dusă de el, de ani și neîncetat, contra maiestății tale pe care nu o iubește [...]"[22].

Astfel că îndepărtarea neașteptată a lui Nicolae Titulescu din guvern a permis Uniunii Sovietice să declare prin Maxim Litvinov, nulitatea acordului de la Montreaux, aceasta însemnând o schimbare de orientare în politica externă a României în sensul apropierii de Germania.

Contestată din primul moment de guvernul Gh. Tătărescu această legendă, întreținută tenace de N. Titulescu însuși speculată de opoziție și acreditată o vreme de istoriografie, persistă și astăzi în conștiința multora. În realitate, plecarea lui N. Titulescu din guvernul Gh. Tătărescu și a regelui Carol al II-lea de a încheia cu Uniunea Sovietică un tratat de asistență în termeni pe care patriotismul incontestabil al lui N. Titulescu i-ar fi găsit cumva acceptabili, nici voința lor de a reorienta politica externă a țării spre Germania căreia Nicolae Titulescu însuși îi propusese, la 27 iulie 1935, un tratat de asistență mutuală similar celui în curs de negociere cu Uniunea Sovietică. Pricina reală a îndepărtării lui Nicolae Titulescu era grava deteriorare a raporturilor de colaborare dintre el, ca ministru al Afacerilor Străine, Gh. Tătărescu, ca președinte al Consiliului de Miniștri și Carol al II-lea, ca șef al statului și care îl determinase, ca de atâtea ori în trecut, să-și prezinte, la 11 iulie 1936, demisia, din motive de prestigiu personal[23].

Motivele politice ale deteriorării acestor raporturi nu lipseau. Era vorba pe de o parte, de angajarea indirectă a lui N. Titulescu în prevestiri referitoare la iminenta schimbare a guvernului național-liberal, din care făcea parte, cu unul național-țărănist și de contactele sale apropiate cu presa franceză de stânga, defavorabilă regelui Carol al II-lea. Era vorba, pe de altă parte, de modul mai mult subiectiv în care el înțelegea să conducă, din străinătate, unde practic rezidă de multă vreme, activitatea diplomației românești, considerată un domeniu autonom de acțiune rezervată, de animozitățile pe care le stârnise în raporturile cu opinia publică și oficialitățile din țări ca Italia, Polonia și chiar Franța, de comportarea vexată față de oficialitățile bulgare, pe care guvernul român încerca să le apropie, de legăturile mult prea strânse cu republicanii și comuniștii spanioli, către care, se pare, deturnase, pe propria răspundere utilaj militar comandat de România și în sfârșit, de angajamentul său perceput ca excesiv de opinia publică românească, în favoarea sovieticilor[24].

O bună parte din clasa noastră politică, de altfel, de părere că N. Titulescu se angajase prea mult, pe cont propriu într-o politică la scară mondială care depășea nevoile și capacitatea reală de acțiune ale României, de el reprezentată.

În referatul înaintat de Gheorghe Tătărescu lui Carol al II-lea, privind demisia lui N. Titulescu, ministrul Afacerilor Străine, cuprindea următoarele observații: „Cauza eu o văd aiurea".

Eu o văd în situația greu de suportat, pe care și-a creat-o dincolo de hotare domnul Titulescu personal, prin acte, atitudini și exagerări a căror răspundere nu o poate împărți cu nimeni: conflicte cu oficialitatea și opinia publică italiană, conflicte cu oficialitatea și opinia publică poloneză, conflicte cu o parte din opinia publică franceză,

---

22 *Ibidem*.
23 Sanda Tătărescu, *op. cit.*, p. 162.
24 *Ibidem*, p. 164.

înăsprire de raporturi chiar cu unii din conducătorii politici ai ţărilor aliate şi prietene toate aceste acte au creat domnului Titulescu o atmosferă de împotrivire, în care acţiunea domniei sale nu se mai poate desfăşura în voie şi care îi oferă uneori momente foarte penibile.

La această cauză de ordin extern, se adaugă o alta de ordin intern. Domnul Titulescu trebuie să fie conştient că unele exagerări ale domniei sale – în vorbă şi în atitudine – în chestiunea raporturilor cu U.R.S.S., i-au alienat o bună parte din simpatiile opiniei publice româneşti, refractarea unei politici care ar depăşi cadrul unor raporturi numai externe cu vecina noastră de la Răsărit. Acestea sunt cauzele esenţiale

Consecinţe:

Oricât m-ar afecta separaţiunea de un om, dotat cu atâtea însuşiri de elită, eu o iau în considerare această demisie fără îngrijorare.

Desigur pentru dezbaterile publice internaţionale, pentru soluţionarea problemelor generale europene şi mondiale, absenţa domnului Titulescu va fi un gol greu de împlinit. Pentru interesele româneşti, însă, retragerea domniei sale, fără a atrage nici o periclitate, va fi dimpotrivă un prilej de destindere necesară în raporturile cu unele din statele aliate sau prietene, faţă de care incidentele provocate, voit sau nevoit, de domnia sa ne-au creat situaţii de încordare.

Interpretarea ce se va da, poate, de o presă rău voitoare şi de o opinie publică lipsită de informaţii şi potrivit căreia plecarea domnului Titulescu înseamnă o nouă orientare în politica externă a ţării, va fi repede infirmată de actele şi atitudinile viitoare ale guvernului, care vor dovedi că nimic nu se va schimba în această politică[25].

Oricum ar fi stat lucrurile, este cert că politica externă a guvernului Gheorghe Tătărescu nu a fost modificată, în ceea ce avea esenţial şi permanent, ca urmare a despărţirii de N. Titulescu. Mărturii în sprijinul acestei afirmaţii oferă nu numai textele antologate ei întreaga acţiune a diplomaţiei româneşti, sub conducerea noului ministru al afacerilor străine Victor Antonescu, exponent mai puţin strălucit, dar la fel de statornic al direcţiei ilustrate de N. Titulescu. Sunt de amintit, ca fapte istorice doveditoare: încheierea convenţiilor militare dintre ţările Înţelegerii balcanice la Bucureşti, la 10 noiembrie 1936, întrunirea, la Sinaia la 28-29 noiembrie 1937, a Consiliului Permanent al Micii Înţelegeri, pentru examinarea posibilităţii încheierii unui pact unic de asistenţă mutuală între aceasta şi Franţa, adeziunea României, la 2[illegible] octombrie 1937, la Pactul de la Nyon, din 14 septembrie 1937, privind măsurile colective de luptă împotriva acţiunilor submarine din Mediterană ale armatelor italiene şi germane, sprijinitoare ale franchiştilor[26].

Deşi politica externă a României nu s-a schimbat după august 1936, maniera de a proceda a guvernului Tătărescu într-o chestiune atât de importantă ca aceea care i se încredinţase lui Titulescu printr-un act special a dovedit după părerea unor istorici „o mare miopie politică".

„Cei care mi-au dat mandatul de a semna acest act – spunea Titulescu în scrisoarea adresată lui Carol al II-lea – nu au ei o răspundere mult mai mare decât a mea demiţându-mă din funcţiile mele fără a-mi pune întrebarea: Ce aţi făcut cu U.R.S.S.?, căci eu eram mandatar şi ei erau mandanţii mei, şi dacă voiau ca mandatul

---

[25] *Ibidem*, p. 165.

[26] *Ibidem*, p. 166.

lui să-şi producă deplinul efect, ei trebuiau înainte de încetarea acestuia, să-mi pună întrebarea pe care am menţionat-o[27].

După 1936, degradarea treptată a tuturor actelor internaţionale care reglementau, pe baza Pactului Societăţii Naţiunilor şi a principiilor fundamentale ale dreptului internaţional, relaţiile între naţiuni, a afectat direct şi în măsură crescândă şi caracterul relaţiilor dintre guvernele româneşti şi cel al Uniunii Sovietice.

Un fenomen caracteristic perioadei din ajunul instaurării dictaturii regale îl constituie faptul că mare majoritate a grupărilor, fracţiunilor şi partidelor politice interne aveau interese comune care le legau de Franţa şi Marea Britanie pe plan economic şi politic. Evenimentele s-au succedat rapid, impuse tocmai de necesitatea de a nu da posibilitatea adversarilor să-şi organizeze rezistenţa.

Primind din partea regelui asigurarea că „rămâne o speranţă pentru zilele grele ce vor veni pentru ţară şi că în curând va fi chemat ca prim sfetnic"[28]; Gheorghe Tătărescu îşi prezintă la 28 decembrie 1937 demisia cabinetului său. În aceeaşi zi depune jurământul guvernul prezidat de Octavian Goga, preşedintele Partidului Naţional Creştin - organizaţie politică de tip fascist, cu o orientare naţionalist-monarhică.

De amintit faptul că până la demisia cabinetului Tătărescu, a avut loc la 3-4 noiembrie 1937, la Ankara, Conferinţa şefilor de state majore din România, Turcia, Iugoslavia, unde s-au discutat:

a) înţelesul noţiunii de forţe maxim disponibile;

b) planurile de operaţii: zone de concentrare a forţelor aliate; desfăşurarea şi durata concentrării; direcţiile de atac şi direcţiile principale de interzis;

c) probleme de aprovizionare cu armament, muniţie, subrezistenţe[29].

Este semnificativ că în scurt după constituirea guvernului, Carol al II-lea a organizat în cabinetul său o întâlnire între Victor Antonescu, Octavian Goga ş noul ministru de externe Istrate Micescu. Exprimându-şi încrederea în orientarea politică pe care o promovase ca ministru de externe în cabinetul Tătărescu, regele l-a rugat pe Victor Antonescu să-l consilieze pe succesorul său asupra situaţiei politice.

---

[27] Scrisoare adresată de N. Titulescu lui Carol al II-lea în Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 275.

[28] Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, Bucureşti, Editura Politică 1980, p. 128.

[29] Alexandru Osca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, Convenţii militare şi protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Piteşti 1994, p. 76.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

DIN ACTIVITATEA POLITICĂ A PROF. UNIV. GHEORGHE BRĂTIANU LA PITEŞTI (1930-1938)*

PAUL I. DICU

Criza dinastică din anii 1925-1930 şi moartea neaşteptată, la 24 noiembrie 1927, a marelui om politic Ionel I.C. Brătianu au determinat intensificarea divergenţelor din interiorul unor partide politice, inclusiv din P.N.L.

Prof. Gh. I. Brătianu[1] a fost de acord cu revenirea prinţului Carol în ţară şi cu proclamarea lui ca rege al României. În consecinţă, la 9 iunie 1930, conducerea Partidului Naţional Liberal l-a exclus din rândurile membrilor săi. În replică, prof. Gh. Brătianu, susţinut public de Carol al II-lea, la 15 iunie 1930, a înfiinţat o formaţiune politică disidentă a partidului liberal: „P.N.L.-Gh. Brătianu"[2].

---

* Paul I. Dicu, *Din activitatea politică a lui Gh. I. Brătianu la Piteşti*, comunicare prezentată în sesiunea anuală a Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, 13 noiembrie 1992. Autorul comunicării şi al articolului a fost student al prof. G. Brătianu în anii 1945-1947.

[1] *Enciclopedia Istoriografiei Româneşti (EIR)*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 72-73; *Bibliografia istorică a României, VII*, Editura Academiei Române, 1990, p. 24-25, nr. 320-360: Gh. Brătianu, născut 28 ianuarie 1898, Ruginoasa, jud. Iaşi, fiul lui Ionel I. C. Brătianu (1864-1927), decedat 27 aprilie 1953, în închisoarea din Sighetul Marmaţiei, deţinut politic (ziua naşterii, 28 ianuarie, şi ziua decesului, 27 aprilie sunt trecute în actul de deces nr. 131/20 iulie 1957, din registrul de stare civilă de la Primăria oraşului Sighet, jud. Maramureş - Extras de deces nr. 33517, întocmit la 22.09.1999 şi expediat la Primăria din Piteşti, la solicitarea noastră; în alte lucrări sunt notate datele 30 ianuarie 1898, respectiv, 24 aprilie 1957. Ziua exactă a decesului este greu de stabilit (v. Mircea T. Georgescu, *Era 23 aprilie 1953...*, în „Magazin Istoric" nr. 8, august 1990, p. 16; Maria Gh. Brătianu, *Enigma morţii sale*, în „Magazin Istoric", nr. 3, martie 1991, p. 33-36; idem, nr. 4, aprilie 1991, p. 16-18). Liceul şi Facultatea de Drept Iaşi (1919), Facultatea de Litere Paris (1921), doctor în filozofie Cernăuţi (1923), doctor în litere (de stat) Paris (1929); profesor de istorie la Universitatea din Iaşi (din 1924) şi Bucureşti(1940-1947), membru corespondent (1928) şi titular (1942) al Academiei Române; membru al PNL, lider al grupării liberale disidente (1930-1938), deputat înainte şi după 1930. În volumul intitulat *Istoria României. Enciclopedie*, Edit. Nemira, Bucureşti, 1987, p. 397, autorul Costin Scorpan a menţionat mai multe personalităţi care au fost ucise în închisori după 1947. Atragem atenţia că prof. univ. Ion Petrovici (1882-1972), Simion Mehedinţi (1869-1962), Dimitrie Gusti (1880-1955) ş.a., au murit după eliberarea din închisori. (v. I Mamina şi I. Scurtu, *Guverne şi guvernanţi (1916-1938)*, Edit. SILEX, Bucureşti, 1996, p. 180-181; 206; 222-223.

[2] Ioan Scurtu, *Partidele politice din România (1918-1938)*, în „Studii şi Articole de Istorie" (SAI), XXXIII - XXXIV, Bucureşti, 1976, p. 220-221 (v. şi bibliografia de la p. 218). Unii cercetători au afirmat că producerea disidenţei liberale a fost influenţată şi de neînţelegerile dintre Ionel I.C. Brătianu şi fiul său prof. Gh. Brătianu. La 2 iulie 1931, într-o şedinţă a Camerei Deputaţilor, Ion Gh. Duca, preşedintele P.N.L., a „dat în vileag părerea rea ce o avea Ionel Brătianu despre fiul său...", adică a dezvăluit public conţinutul conflictelor dintre tată şi fiu. Această intervenţie a fost dezaprobată de către mulţi deputaţi (Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*- 1931, în „Magazin Istoric", XXI, nr. 2, (239), Bucureşti, februarie 1987, p. 37.

De la început, Gh. Brătianu a ţinut să precizeze că formaţiunea sa nu este o grupare disidentă a P.N.L., ci un partid politic independent, cu statut propriu şi cu program distinct. Numeroase personalităţi s-au înscris în noul partid[3]. În scurt timp au fost înfiinţate organizaţii judeţene, orăşeneşti şi comunale. La Piteşti, reşedinţa judeţului Argeş, şi-a desfăşurat activitatea o puternică organizaţie georgistă, cu un club corespunzător, bine condus[4]. Se ştie că în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea după Bucureşti, reşedinţa argeşeană era considerată al doilea centru politic al României. La Piteşti confruntările dintre liberali, conservatori, ţărănişti ş.a. erau permanente, uneori violente. Aici se aflau Brătienii şi Goleştii, Armand Călinescu şi Ion Mihalache. Din aceste considerente prof. Gh. Brătianu, preşedintele partidului la nivel naţional, a ţinut să fie şi preşedinte al organizaţiei judeţene argeşene pe întreaga durată a formaţiunii sale (1930-1938). În mod similar a procedat Armand Călinescu, membru în conducerea centrală a P.N.Ţ. şi preşedinte al organizaţiei argeşene între anii 1926-1938.

La Piteşti au avut loc numeroase întruniri, consfătuiri, conferinţe, şedinţe ale conducerii centrale (delegaţiei permanente) a P.N.L.-georgist, la care a participat cu regularitate prof. Gh. Brătianu. Pentru întărirea legăturii organizaţiei judeţene din Argeş cu centrala bucureşteană, la 15 noiembrie 1932, delegaţia permanentă în şedinţa de la Piteşti a aprobat prin vot propunerea prof. Gh. Brătianu referitoare la alegerea conf. univ. Mihail A. Antonescu în funcţia de vicepreşedinte, rămânând în continuare preşedinte al organizaţiei „Tineretul liberal" pe întreaga ţară[5]. Până la data respectivă, misiunea de vicepreşedinte a fost exercitată de avocatul Valeriu Arsenescu, doctor în ştiinţe juridice, care a solicitat înlocuirea sa, deoarece avea multiple sarcini pe linie profesională (ceruse retragerea din conducere înainte de 1 sept. 1932[6].

Mihail Antonescu, conf. univ. la Facultatea de Drept şi la Academia Comercială din Bucureşti, a mulţumit delegaţiei permanente pentru încrederea acordată şi a făcut apel la toate forţele din Argeş ale partidului să aplice programele aprobate la nivel central şi judeţean. Apoi a prezentat o amplă dare de seamă asupra situaţiei interne şi externe. Ioan Niţulescu, doctorand în ştiinţe juridico-economice, a subliniat calităţile noului vicepreşedinte: „om cu înalte însuşiri morale", „un distins fiu al

[3] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol II, partea a II-a, Editura Şt. Enc., Bucureşti, 1988, p. 158 -161, 698; Paul .Dicu, *Din biografiile prof. univ. Emanoil N. Antonescu, Eftimie N. Antonescu, Mihail A. Antonescu şi Istrate N. Micescu*, în „Argessis. Studii şi Comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Seria istorie, VIII, 1999, p. 343 -344, 346 - 348, 355 - 361, 367 - 370, 373 - 375, 377: profesorii universitari Simion Mehedinţi (membru al Acad. Române), Istrate Micescu, C. C. Giurescu, Mihail A. Antonescu, Radu Vulpe, Al. Procopovici (membru corespondent al Academiei Române); juriştii dr. N. Zigre, I. Zadig, Al Serghiescu; arh. Matei G. Cantacuzino; generalii Arthur Văitoianu, Emil Castano ş.a. Pentru biografiile personalităţilor menţionate, v. Ion Mamina şi Ioan Scurtu, *Guverne şi guvernanţi (1916-1938)*, Edit. Silex, Bucureşti, 1996.

[4] Informaţii de la prof. C. Albu (1883-1970), membru al partidului georgist, din conducerea organizaţiei oraşului Piteşti.

[5] Ziarul „Presa", IV, nr. 88, Piteşti, 16 noiembrie 1932, p. 2.

[6] *Ibidem*, nr. 84, 1 septembrie 1932, p. 1.

Argeşului"[7]. De cele mai multe ori, după încheierea reuniunilor, prof. Gh. Brătianu se retrăgea la moşia sa din Răteşti-Argeş[8].

Cu prilejul întrunirilor organizate în perioadele dintre alegeri şi în timpul campaniilor electorale, prof. Gh. Brătianu explica punctele de vedere ale partidului său referitoare la problemele politice, economice, culturale etc. La întrunirea din 20 iunie 1932, programată la clubul liberal-georgist din Piteşti, prof. Gh. Brătianu a declarat că nu este de acord cu apelul mareşalului Averescu „de a nu participa la alegeri sau de a realiza un front comun". Partidul pe care-l conduce va acţiona singur deoarece „părăsirea luptei ar însemna o dezertare şi ar da loc la ivirea unor curente periculoase ce s-ar substitui partidelor de ordine". Referindu-se la frontul comun al opoziţiei, liderul georgist „a socotit că, dimpotrivă, se impune ca partidul să lupte singur; unul din scopurile sale este de a înfăţişa ideea liberală înnoită şi înălţată, sensul luptei apropiate trebuie să fie triumful acestei idei"[9].

Pe plan extern P.N.L. - georgist s-a pronunţat în anii 1930-1938 pentru apărarea păcii, respectarea tratatelor internaţionale, apărarea independenţei şi suveranităţii statului român, împotriva revizionismului. În Piteşti s-au desfăşurat mari manifestaţii antirevizioniste organizate de Liga antirevizionistă din România, secţiunea Argeş, şi de alte societăţi şi organizaţii, la care s-au alăturat şi organizaţiile politice orăşeneşti şi judeţene, inclusiv organizaţia georgistă. Evidenţiem amplele demonstraţii de la 28 mai 1933 şi 1 decembrie 1936. Dintre vorbitori s-au remarcat: conf. univ. Mihail A. Antonescu, juristul Stelian Popescu, preşedintele L.A.R. (pe ţară), fost ministru, directorul ziarului „Universul" ş.a.[10]. De asemenea, Mihail A. Antonescu a conferenţiat la Piteşti în noiembrie 1932, în sala bibliotecii Liceului „I.C. Brătianu", liceu în care a fost elev, despre „Revizuirea tratatelor"[11]. De reţinut că prof. Gheorghe Brătianu a fost primul om politic, şef de partid din România care a avut o întrevedere cu Adolf Hitler (1889-1945; numele la naştere Adolf Schicklgruber) în Germania, înainte de 1938[12]. La înapoierea în ţară a informat pe membrii conducerii organizaţiei

---

[7] Supra, nota nr. 5.

[8] Moşia de la Răteşti, alcătuită din trei trupuri, a fost cumpărată de fraţii Ionel I.C. Brătianu, Constantin (Dinu) I.C. Brătianu şi Vintilă I.C. Brătianu de la moştenitorii Pantazi Rătescu (Arh. St. Piteşti, fd. Tribunalul jud. Argeş, d. 28/1908. De multe ori prof. Gh. Brătianu venea la Piteşti cu soţia sa Elena (n. Sturdza).

[9] Ziarul „Presa", IV, nr. 80, Piteşti, 30 iunie 1932, p. 2.

[10] Paul I. Dicu, în *Contribuţii la Monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat" din Piteşti*, Partea a II-a, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, p. 88-89, nota 134.

[11] Idem, *Din biografiile prof. univ....*, în „Argessis. Studii şi Comunicări",Muzeul Judeţean Argeş, VIII, 1999, p. 356: Mihail A. Antonescu (5 noiembrie 1904, satul Cazaci, com. Cazaci, azi com. Nucet, jud. Dâmboviţa - 1 iunie 1946, Jilava) fiu al silvicultorului Aurelian N. Antonescu (n. Piteşti, 1862), fratele prof. univ. Emanoil şi Eftimie N. Antonescu. Mama lui Aurelian, Zoe, născută pitar Istrate Micescu, era sora prof. de liceu Nicolae Is. Micescu (1845-1925), primul prof. şi dir. al gimnaziului din Piteşti (1866), tatăl renumitului prof. univ. şi avocat Istrate N. Micescu, (1881-1951, în închisoarea de la Aiud). Astfel, Mihail N. Antonescu era nepot de văr primar al prof. univ. Istrate N. Micescu, ambii fiind profesori la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti, împreună cu unchiul lor prof. univ. Emanoil N. Antonescu (1870-1949).

[12] Unii oameni politici şi istorici au considerat că vizita în Germania a prof. Gh. Brătianu a marcat începutul orientării partidului georgist spre extrema dreaptă, orientare care s-ar confirma prin încheierea „pactului de neagresiune electorală" din 25 noiembrie 1937, iar în anii următori prin voluntariatul său pe frontul de est (iunie - octombrie 1941) şi prin decorarea prof. cu ordinele germane „Crucea de Fier", cl. a III-a şi cl. a II-a (v. ziarul „Curentul", din 28 octombrie 1941, p. 1; prof. Gh. Brătianu avea gradul de cpt. rez. art.). De remarcat că prof. Gh. Brătianu a participat ca voluntar şi în primul război mondial. În anii 1940-1941 a fost urmărit de către poliţia legionară, mai ales după evenimentele din ianuarie 1941.

argeşene despre principalele probleme discutate şi a comunicat impresiile din timpul vizitei.

În cadrul clubului piteştean Gh. Brătianu, preşedintele partidului şi al organizaţiei judeţene argeşene, împreună cu vicepreşedintele şi ceilalţi membri din conducere, discutau şi stabileau candidaturile pentru alegerile locale şi parlamentare. De exemplu, pentru alegerile din 1931 au fost trecuţi pe lista candidaţilor la Camera Deputaţilor: Valeriu Arsenescu, dr. în drept, av. (Piteşti); Dinu Hodoroagă, mare proprietar (Deduleşti); Gh. Stănescu, înv. (Răteşti); ing. Mişu Baltă, mare proprietar (Piteşti); preot Chiril Drăgoi (Vâlsăneşti); Nicu Băbeanu, mare proprietar (Perişani). La Senat: Mişu Lehrer, proprietar (Piteşti)[13]. Pe lista alegerilor pentru Camera Deputaţilor din 17 iulie 1932, au fost nominalizaţi următorii candidaţi: av. dr. Valeriu Arsenescu (Piteşti); prof. univ. Valeriu Bulgaru, din partea conducerii centrale; av. C-tin (Tică) C. Popescu (Piteşti); proprietarul Nicu Băbeanu, cpt. de rez. (Perişani-Argeş); preot V. Frujină; Şerban Mateescu. Pentru Senat: înv. Gh. Stănescu (Răteşti)[14]. În localităţile din nord-vestul judeţului Argeş (în limitele interbelice), P.N.L. - georgist avea un număr însemnat de membri, de simpatizanţi şi de alţi susţinători neutri, de la care a obţinut multe voturi.

Prof. Mihail A. Antonescu în calitate de membru în conducerea centrală a partidului, de preşedinte al organizaţiei de tineret pe ţară şi de vicepreşedinte al organizaţiei judeţene Argeş, a efectuat vizite în diferite localităţi în care a asistat la întruniri, şedinţe etc. În ziua de 26 septembrie 1933, la întrunirea de la Piteşti au fost convocaţi şefii de sectoare şi de organizaţii. Au participat numeroşi cetăţeni din oraş şi din localităţile apropiate. După încheierea programului, organizaţia judeţeană a sărbătorit pe vicepreşedintele Mihail A. Antonescu. La banchetul pregătit de restaurantul din Parcul Trivale, oferit „în onoarea D-nei şi D-lui Mihail Antonescu", în răspunsul la toasturile unor participanţi, vicepreşedintele s-a obligat „să dea Curţii de Argeş strălucirea care i se cuvine, iar din Piteşti să facă un Blaj al Vechiului Regat, întronând în Argeş o gospodărire cinstită şi înţeleaptă"[15]. A redat, parţial, cuvintele rostite de Ionel I.C. Brătianu, ministrul Lucrărilor Publice, la inaugurarea liniei ferate Piteşti-Curtea de Argeş (26 nov. 1897). Dintre membrii argeşeni ai partidului georgist, aflaţi la conducerile organizaţiilor, s-au remarcat: avocaţii dr. Valeriu Arsenescu, C. (Tică) Popescu, secretar al org. judeţene, Niculescu, Nelu Stoenescu, Mărgineanu, Belea, C. Mănescu, Ioan Niţulescu, doctorand în ştiinţe juridice; profesorii de la Liceul „I.C. Brătianu", N. Brânzeu (fost prefect), D.I. Ghimpa (fost director), V. Constantinescu, C. Albu; institutorul Gh. Nuţu (Piteşti), învăţătorii Gh. Stănescu (Răteşti) şi Marinescu; preoţii Chiril Drăgoi (Vâlsăneşti), V. Frujină, Sorescu, farmacistul P. Stavăr; inginerul Mişu Baltă (Piteşti); proprietarii Nicu Băbeanu (Perişani), M. Lehrer (Piteşti), T. Diaconescu, fost senator (Piteşti), Dinu Hodoroagă (Deduleşti), Şerban Mateescu (Piteşti); studentul P.V. Stănescu ş.a.[16].

[13] Ziarul „Presa", III, nr. 62, Piteşti, 17 mai 1931, p. 3.

[14] *Ibidem*, IV, nr. 81, 10 iulie 1932, p. 3.

[15] *Ibidem*, V, nr. 105, 30 septembrie 1933, p. 2.

[16] Informaţii obţinute de la C. Albu, prof. la Liceul „I.C. Brătianu" din Piteşti, membru al P.N.L. - Gh. Brătianu.

Prof. Mihail A. Antonescu, bineînţeles, cu asentimentul şi la solicitarea prof. Gh. Brătianu, a mijlocit întâlniri şi convorbiri între unii şefi de partide politice. Pe baza înţelegerilor stabilite înainte de alegerile parlamentare din decembrie 1937, s-a semnat „pactul de neagresiune electorală“ (25 noiembrie 1937), între P.N.Ţ., Garda de Fier şi P.N.L. - georgist. Pactul a fost aspru criticat de către organizaţiile democratice şi de majoritatea cetăţenilor din întreaga ţară.

Pentru a contracara acţiunile regelui Carol al II-lea, care urmărea instaurarea unui regim de dictatură personală, la 10 ianuarie 1938 grupările liberale s-au unit sub conducerea lui Dinu I.C. Brătianu şi prof. Gheorghe I.I.C. Brătianu. În vederea alegerilor parlamentare fixate în luna martie 1938, pe lista de candidaţi ai P.N.L. (unificat), la 31 ianuarie 1938, pentru judeţul Argeş au fost înscrişi prof. Gh. Brătianu şi prof. Mihail A. Antonescu[17]. Se ştie că alegerile nu au mai avut loc din cauza evenimentelor petrecute în februarie 1938: înlăturarea guvernului Octavian Goga - A.C. Cuza (10 februarie 1938), decretarea noii Constituţii (20 februarie 1938)şi promulgarea ei (27 februarie 1938), prin care s-a legiferat restaurarea dictaturii regale şi încetarea regimului parlamentar democratic. La 30 martie 1938 partidele politice au fost dizolvate[18].

[17] „Magazin istoric“ nr. 4/1991, p. 30.

[18] Bibliografia istorică a României (BIR), v. lucrările incluse în vol. I, III-IX, capitolele referitoare la perioada anilor 1930-1938.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

UN LĂCAȘ DE CULT DIN BUCUREȘTI, CTITORIA MAREȘALULUI ION ANTONESCU

FLORIAN TUCĂ

În special în ultimii zece ani, despre mareșalul Ion Antonescu, strălucit fiu al Argeșului și al întregii României, s-a scris și s-a vorbit mult, dar nu pe deplin îndestulător, zicem noi, față de ceea ce a făcut el pentru poporul său și pentru Țara sa. S-au evocat, în scris sau prin viu grai, multiple aspecte legate de înalta sa personalitate ca militar de profesie, ca diplomat ca șef de stat și ca om de omenie. Dar despre o latură foarte importantă a concepțiilor și activității sale, în care s-a afirmat pe un plan larg, nu s-a vorbit și nu s-a scris până acum decât foarte puțin. Avem în vedere viziunea, concepțiile și faptele generalului și apoi ale mareșalului Ion Antonescu în domeniul creștinismului, atitudinea sa față de credința întru Cel de Sus și față de Biserica strămoșească.

Născut în orașul Pitești, într-o reputată familie de militari, cu sinceră și curată credință în Dumnezeu, copilul Ion Antonescu a fost crescut, încă din primii ani de viață, în respectul nețărmurit față de credința ortodoxă, față de Biserica neamului. A fost botezat la Biserica „Sfântul Ion" din urbea natală iar de la slujbele de sfintele sărbători creștine era nelipsit, alături de părinții și bunicii săi. Educat încă de mic în cultul față de credință, Ion Antonescu a fost atât în anii deplinei maturități, cât și în înaltele și onorabilele funcții și demnități pe care le-a deținut, un slujitor sincer și cinstit al Sfintelor Altare. Pentru cetățeanul, oșteanul ți omul de stat Ion Antonescu, Biserica neamului, credința în Domnul nostru Iisus Hristos, a însemnat Țara, iar Țara a însemnat credința în Dumnezeu și în biserică. În acest sens, el se va exprima clar și răspicat, în nenumărate rânduri, în aprecieri pline de conținut, de sens și de culoare, care și-ar putea găsi locul și astăzi, ca un fel de moto-uri, pe orice carte cu conținut religios. Iată câteva astfel de aprecieri:

„*Un neam trăiește și se înalță prin fapte de credință și luptă, prin muncă și zbuciumul fiecăruia dintre fii săi*"; „*Pe plan social, la temelia statului așez familia. Pe plan spiritual, așez credința*"; „*Biserica lui Hristos nu înseamnă numai ziduri, icoane, coruri, lumânări, clopote slujbe. Ea este dragoste, jertfă, milostenie, trudă, curățenie sufletească*". În anul 1942, în timp ce se afla pe frontul de Est, într-un Apel prin care mareșalul Ion Antonescu se adresa slujitorilor Altarelor, adică preoților civili și militari, el le cerea sincer și deschis acestora: „*Politica să o goniți din jurul Altarelor, așa cum a gonit Mântuitorul pe mânuitorii de bani. Să o goniți și pentru voi, și pentru drept-credincioșii voștri. Ea a adus multă nenorocire în această Țară. Ea v-a învrăjbit pe toți, fiindcă - la noi - politica înseamnă o pândă. Să pândești un om ca să-l dai la o*

parte! Un loc, ca să-l ocupi fără merit; un lucru, ca să-l însuşeşti cu orice preţ şi prin orice mijloc; o situaţie, ca să ajungi cât mai repede ca să te îmbogăţeşti peste noapte. Cât de reale, cât de adevărate sunt, din păcate, şi zilele noastre, spusele mareşalului în legătură cu politica şi cu unii politicieni! În partea de încheiere a Apelului, Ion Antonescu spunea slujitorilor altarelor: „Singura politică pe care trebuie să o faceţi este aceea a iubirii de Neam şi a apărării drepturilor lui sfinte prin muncă, prin cinste, prin blândeţe, prin conştiinţă şi mai ales, prin exemplul vostru în toate şi faţă de toţi. Am pornit de la icoane şi de la Altare.... Să ne întoarcem la ele!"

Adânca şi neclintita credinţă întru Cel de Sus şi în Biserica Neamului de care era pătruns până în ultimele fibre, oşteanul şi omul de stat Ion Antonescu nu s-au afirmat doar în formulări savante şi în îndemnuri scrise sau vorbite, ci s-au materializat şi prin fapte demne de numele unui mare şi bun român. Din acest punct de vedere, puţini cititori ştim, de exemplu, că cetăţeanul şi omul ce a deţinut înalte funcţii în statul român este, împreună cu frumoasa şi distinsa sa soţie, Maria Antonescu, ctitorul unui reprezentativ lăcaş de cult în oraşul Bucureşti. Este vorba de Biserica ce poartă hramul „Sfinţilor Constantin şi Elena", care se află în cartierul „Bariera Vergului", mai exact spus, pe bulevardul ce poartă un nume cu o înaltă rezonanţă istorică, anume B-dul Basarabiei. Se impune să fie reţinută această denumire. Pentru că biserica ce a fost înălţată în acea zonă de către mareşal şi soţia sa a reprezentat, de fapt, o ofrandă, o caldă mulţumire adresată de ctitor Celui de Sus pentru că îl inspirase, îl călăuzise şi îl ajutase pe bunul creştin Ion Antonescu să înfăptuiască o faptă înaltă şi nemuritoare, în numele credinţei şi a ţării, şi anume, să-i elibereze pe fraţii săi basarabeni şi bucovineni de sub jugul asupririi bolşevice. În această privinţă, făcând un salt peste veacuri, considerăm util să consemnăm aici că la vremea sa, după bătăile de la Lipnic şi Războieni, ilustrul său înaintaş, Ştefan cel Mare, ctitorise mănăstirea Putna şi Biserica de la Războieni. Revenind însă la ctitoria din Bucureşti a lui Ion Antonescu, ridicată întru slava Celui de Sus, care îl ajutase şi-i călăuzise paşii în lupta dreaptă şi sfântă pentru reîntregirea hotarelor patriei, aceasta s-a zidit într-o perioadă destul de lungă de timp. Piatra de temelie a bisericii a fost pusă în ziua de 28 iulie 1943. În hrisovul ce avea să fie îngropat la temelia sfântului locaş de cult se consemnează, printre altele: *„Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Duhului Sfânt, în timpul domniei M. S. Regele Mihai I, conducător al statului fiind domnul Ion Antonescu, mareşal al României; Patriarh I.P.S.S.D.D. Nicodim Munteanu; vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, dl. Prof. Mihai Antonescu; Ministrul Culturii Naţionale şi al Culturii, dl. Prof. Ion Popovici; Secretar General al Departamentului Culturii şi Artelor, dl. Prof. Aurel Pop; Primar general al capitalei, dl. General Ion Răceanu, pusu-sa piatra de temelie a Bisericii cu hramul „Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena", parcul Călăraşilor, Bariera Vergului, Bucureşti.*

Acest sfânt locaş, început în aceste vremuri de grea cumpănă pentru întreaga lume, dar şi de mare mândrie naţională pentru ţara noastră, se zideşte ca mărturie nepieritoare a legământului sfânt pe care biserica noastră l-a avut din totdeauna cu neamul şi cu ţara noastră. Îndemnul pentru început şi întregul ajutor material a fost dat de bine-credinciosul şi viteazul întregitor de ţară, domnul mareşal Ion Antonescu, conducătorul statului, împreună cu prea-credincioasa întru domnul a soţiei Maria, pe terenul donat acestei sfinte biserici de Primăria Municipiului Bucureşti. Ostenitor cu zidirea acestei sfinte biserici este, împreună cu Consiliul Parohial, preotul paroh

Constantin Sârbu. Dumnezeul strămoşilor noştri să ocrotească Ţara aceasta şi pe toţi cei ce se ostenesc pentru podoaba Casei sale!"

Din pisania ce se află aşezată la intrarea în biserică, aflăm o informaţie deosebit de preţioasă în legătură cu istoricul lăcaşului de cult, şi anume că el „*a fost zidit din temelii, la roşu, între anii 1943-1945*", terminându-se la 17 aprilie 1949. din spusele actualului părinte al ctitoriei lui Ion Antonescu şi a soţiei sale, preotul Dumitru Radu, rezultă că lucrările s-au executat adesea cu porţile închise, după arestarea şi apoi după judecare şi condamnarea la moarte a mareşalului. Prin ce greutăţi de ordin material şi prin ce presiuni de ordin moral vor fi trecut cei ce s-au ocupat de încheierea construcţiei, este greu de exprimat. Dar, ca printr-o adevărată minune Dumnezeiască, treaba începută în vara anului 1943, s-a finalizat cu bine, pentru că aşa cum se exprima părintele Radu într-una din convorbirile pe care le-am avut în legătură cu istoricul bisericii, „*aici era vorba de o lucrare în slujba credinţei, de construirea unei Case a Domnului nostru Iisus Hristos. Iar tot ceea ce se realizează întru slava şi întru numele lui Dumnezeu, nimeni şi nimic nu le poate împiedica să fie duse, până la urmă, la bun sfârşit. Aşa s-au întâmplat lucrurile şi cu ctitoria din Bucureşti a mareşalului Ion Antonescu*". Se spunea ceva mai înainte că biserica de la Bariera Vergului sau de pe b-dul. Basarabiei a fost hironosită la data de 17 aprilie 1949. În perioada care a urmat, până în anul 1976, vreme în care biserica strămoşească intrase într-un adânc con de umbră, ca să nu ne exprimăm mai dur, la biserica bucureşteană ctitorită de soţii Antonescu s-a lucrat în continuare, adesea pe timp de noapte, adică pe ascuns, pentru finalizarea lucrărilor interioare şi exterioare. Pictura interioară a fost executată de către pictorul Eremia Probete, prin grija şi îndrumarea permanentă a Preafericitului părinte Patriarh Justinian. În privinţa scenelor picturale, pe lângă cele specifice oricărui locaş de cult, s-a apelat şi la o tradiţie veche şi străveche. Astfel, în pronaos se află pictat un tablou color în care sunt redaţi cei doi ctitori, Ion şi Maria Antonescu. Mareşalul este înfăţişat în ţinută militară, cu capul descoperit, ţinând în mâna dreaptă cascheta şi bastonul de mareşal, iar în cealaltă mână, ridicată până aproape de piept, ţine macheta bisericii. La rândul ei marea Doamnă, Maria este înfăţişată în tablou, îmbrăcată în straie ţărăneşti, cu fotă, iie şi brâu frumos brodate în culori vii, pe cap purtând o maramă de borangic. Personajul feminin ţine în mâna dreaptă, ridicată până în dreptul inimii, o sfântă cruce. Văzând şi admirând acest tablou pictural, minunat realizat, gândurile ne duc, fără să vrem, la tabloul votiv de la mănăstirea din Curtea de Argeş, în care sunt înfăţişaţi voievodul Neagoe Basarab şi minunata sa Doamnă, împreună cu ceilalţi membri ai familiei. Iată o legătură firească, peste veacuri, între doi mari ctitori argeşeni de lăcaşuri de cult.

Biserica cu hramul „Sfinţii Constantin şi Elena" din Bariera Vergului a capitalei României a fost sfinţită, în înfăţişarea în care se află astăzi, în ziua de 3 octombrie 1976, deci acum 25 de ani. Ceremonialul s-a oficiat de către un sobor de preoţi, în fruntea cărora s-a aflat P.S. Episcop Roman Ialomiţeanu. De atunci încoace, glasul clopotelor cheamă la slujbe pe enoriaşi. Toaca şi sunetele de bronz reprezintă nu doar o chemare la rugăciune a locuitorilor din zonă, ci şi un fel de imn de mulţumire adresat ctitorului sfântului lăcaş de cult, celui care în Apelul pe care îl adresa în anul 1942 slujitorilor Altarelor rostea următorul şi zguduitorul adevăr care în zilele noastre pare parcă mai actual decât atunci când a fost rostit, adică acum aproape 60 de ani: „Dacă gândul nostru nu este dăruit Creatorului, dacă inima noastră nu se frământă cu

adevărat pentru păcatele oamenilor, atunci și zidurile bisericilor sunt reci și chipurile sfinților de pe icoane sunt crunte și clopotele sună spart și lumânările sunt stinse"

Pentru ca sfânta ctitorie a mareșalului Ion Antonescu din capitala României să rămână consemnată și într-un autentic document în metal, în urmă cu doi ani, din inițiativa Asociației „Mareșal Ion Antonescu", cu sediul în București, s-a bătut o frumoasă medalie. Piesa are pe avers, în plan central, chipul ctitorului sfântului lăcaș de cult, reprezentat în uniformă militară, cu capul descoperit, iar circular, legenda: „Ion Antonescu, mareșal al României. 1882-1946". Pe reversul medaliei, în plan central, este înfățișată Sfânta Biserică, iar circular, se află gravată următoarea inscripție „Biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena, București, Ctitori: Ion și Maria Antonescu - 1943".

A CHURCH FROM BUCHAREST BUILT BY MARSHAL ION ANTONESCU

Abstract

In this comment it is related thoroughly the historian of the settlement in Bucharest, the capital of Romania of the church „Saint Emperors Constantine and Elena" by Marshall Ion Antonescu and his wife Maria.

It is noted, among others, that the settlement of the church was made on July 28th 1943, during the WWII, and on the document which is buried at the foundation of the church it is mentioned: „This holy place begun in these harsh times for the whole world, but also of national pride for our country, it is built as un imperishable testimony of the holy vow that our church has always made with our people and our country.

The urge for the starting and the material help had been given by the devoted believer and the brave country unifier, the marshal Ion Antonescu, the country leader together with is pious wife, on the land donated by the town hall of the city of Bucharest.

The blessing of the church (also shown in the comment), has been made in Three stages: first time on April 17 th 1949, second time in the look as is today, and the third time on October 3 rd 1976. In the closure of the comment it is noted that in 1999, on the occasion of fulfillment of half of the third blessing of the church, a medal was made. The piece has on the oversee the portrait of the marshal Ion Antonescu and on the reverse the holy church with the following engraving „Bucharest, the Church of the holy emperors Constantin and Elena. Founders Ion and Maria Antonescu - 1943".

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

RAPORTURILE ARMATEI ROMÂNE CU POPULAŢIA CIVILĂ DIN BASARABIA ŞI NORDUL BUCOVINEI; ASPECTE ALE STĂRII DE SPIRIT. 22 IUNIE -26 IULIE 1941

CONSTANTIN URLUIANU

Războiul României pe Frontul de Răsărit şi, cu deosebire, participarea armatei sale la eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, a constituit, până nu demult, un subiect mai puţin prezent în lucrările de specialitate din ţară. Iar atunci când s-a scris, participarea armatei române la eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei era etichetată, mai ales în anii '50, de istoriografia internă, drept imperialistă. Problema constituia un subiect „tabu"' şi era scrisă după „concluzii" prestabilite, potrivit cărora România ar fi ocupat teritorii străine.

Abordări ale problemei au fost însă prezente şi în lucrări apărute în vestul Europei şi în Statele Unite ale Americii[1].

Completând şi îmbunătăţind anumite culegeri de documente apărute anterior[2], anii '90 au cunoscut contribuţii însemnate prin editarea şi reeditarea unor documente[3], şi memorii[4], care măresc substanţial orizontul cunoaşterii şi permit o reliefare mai clară

[1] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Le IIIe- homme de l'Axe, I*, Paris, 1950; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu.Relaţiile germano-române. 1938-1944*, traducere după ediţiile germane (Wiesbaden, 1954 şi 1965), Bucureşti, 1994; Maxime Mourin, *La drame des états de l'Axe, de 1939 a 1945*, Paris, 1957; Hermann Weber, *Die Bukowina im Zweiten Weltkrieg*, Hamburg, 1972; Thomas S. Blaton, *Ce ştia preşedintele Truman despre România: Un raport al serviciilor secrete americane (1949)*, în româneşte de Ioana Ieronim ş.a., Bucureşti, 1997; Grigore Gafencu ş.a., *La Roumanie devant la Conférence de la Paix*, I II, Paris, 1946.

[2] Constantin Buşe s.a., *Relaţii internaţionale în acte şi documente. 1939-1945*, vol. II, Bucureşti, 1976; *Actul de la 23 August 1944 în context internaţional : Studii şi documente*, coordonator: Gheorghe Buzatu, Bucureşti, 1984; *23 August 1944. Documente (1939-1944)*, vol. I, II, coordonatori : Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat, Bucureşti, 1984 ; Ioan Scurtu, *Culegere de documente şi materiale privind istoria României (1940-1944)*, Bucureşti, 1978; *Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire. Mărturii şi documente*, vol. I-IV, coordonate şi îngrijite de Iosif Constntin Drăgan, Veneţia, 1986-1990.

[3] Antonescu-Hitler, *Corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944)*, vol I-II, Bucureşti, 1991; Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu. Documente, studii, relatări şi comentarii*, Iaşi, 1991; Marcel-Dumitru Ciucă, *Procesul mareşalului Ion Antonescu. Documente* vol. 1,2, Bucureşti, 1996; I. Scurtu ş.a., *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Bucureşti, 1995.

[4] Mihai I al României, *Cuvinte către Români. Proclamaţii, interviuri, declaraţii*, Iaşi, 1992; *Veteranii pe drumul onoarei şi jertfei* (1941-1945). *Spre cetăţile de pe Nistru (Mărturii, episoade, documente privind acţiunile armatei române în campania de eliberare a Basarabiei, nordului Bucovinei şi ţinutului Herţa)* 22 iunie - 26 iulie 1941, coordonatori: Vasile Bărboi, Gheorghe Ioniţă, Alexandru Duţu, Bucureşti, 1996, (se va cita Veteranii...); Mareşalul Ion Antonescu , *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, Bucureşti, 1993; Gheorghe

a conținutului și a nuanțelor subiectului aflat în dezbatere. Dintre acestea am citat doar câteva, urmând ca, pe parcursul materialului, să amintim și altele, deja publicate.

De asemenea, cititorul are la dispoziție astăzi lucrări care stăruie, cu competență, asupra contextului intern și internațional, în cadrul căruia s-au desfășurat acțiunile armate în nordul Bucovinei și în Basarabia. Amintim aici numai câteva[5], lista putând fi oricând completată.

În continuarea celor scrise până acum, subliniem, că demersul nostru are ca scop, depistarea și valorificarea unui important material documentar, în special din Arhivele Militare Române de la Pitești, cu privire la o serie de aspecte mai puțin tratate sau chiar neglijate în literatura de specialitate. În acest sens, vom aborda raporturile dintre armată și populația locală, reliefând, cu prioritate, aspecte semnificative ale stării de spirit a populației civile în condițiile războiului de eliberare a Basarabiei și a nordului Bucovinei.

Studiul documentelor de arhivă, pe această problematică, relevă câteva aspecte interesante referitoare la grija pe care statul român o manifesta față de populația civilă, privitoare la protejarea acesteia față de inamic sau față de unele acte de indisciplină, provocate de unele formațiuni militare sau militari izolați din rândul trupelor aliate, la starea de spirit a populației din Basarabia și nordul Bucovinei, la raporturile acesteia cu armata, în funcție și de propaganda desfășurată de inamic pe front, la comportamentul civililor față de armată, față de bunurile rămase de la inamic și, evident, la măsurile luate de conducerea statului și a armatei în fiecare situație în parte.

Preocupată de protecția populației civile împotriva atacurilor inamice, conducerea statului, prin înaltele comandamente ale armatei, a ordonat comandanților de garnizoană ca, împreună cu comandanții militari ai gărilor locale, să facă suficiente șanțuri contra bombardamentelor aeriene pentru toți pasagerii aflați acolo pe timpul atacurilor de noapte.

Fără a se opri aici, ordinul continuă, cerând a se urmări cu perseverență realizarea unui camuflaj perfect în toate orașele, deoarece și acestea sunt predispuse unor asemenea atacuri. Importanța aplicării camuflajului a fost demonstrată. Într-un document despre Capitală se consemnează că în noaptea de 26/27 iunie 1941, când aviația sovietică a vrut să o bombardeze, bombele au ajuns într-un sat din Vlașca[6].

Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Iași, 1992; Gr. Gafencu, *Jurnal. Iunie 1940 – iulie 1942*, București, 1994; Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei și Basarabiei*, București, 1942.

[5] Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, 1995; *Armata română în al doilea război mondial. Romanian Army in World War II*, coordonatori: Jipa Rotaru, Carol König, Alesandru Duțu, București, 1995; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, București, 1999; Platon Chirnoagă, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice, 22 iunie 1941 – 23 august 1944*, Iași, 1998; Ion Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, București, 1995; Florin Constantiniu, ș.a., *România în război, 1941-1945*, București, 1995; I. Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, 1994; Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1945*, Iași, 1995; Al. Duțu, M. Retegan, *România în război. 1421 zile încleștate. Eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord (22 iunie - 26 iulie 1941)*, București, 1993; Ion Gherman, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și ținutului Herța*, București, 1996; Anatol Petrencu, *Basarabia în al doilea război mondial*, Chișinău, 1997.

[6] Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 25 (Ordinul nr. 401 / A, din 28 iunie 1941, semnat de Comandantul Armatei a 3-a, General C. A., Petre Dumitrescu).

Făcând zilnice inspecţii pe front, generalul Antonescu este direct interesat şi de starea de organizare şi de disciplină în spatele frontului, dând, zilnic, instrucţiuni, în funcţie de situaţie. Prezent, în ziua de 6 iulie 1941, în zona „Flamura", generalul a constatat din nou că tot spatele frontului era într-o dezordine de neînchipuit şi anume: „Toate trenurile regimentare şi formaţiunile de servicii erau împrăştiate într-o zonă de cultură, cu caii lăsaţi liberi să pască şi să distrugă ogoarele ţăranilor, muncite cu atâta trudă, pe o întindere de câteva sute de hectare, aşa cum pe vremuri făceau hoardele sălbatice". Şi aceasta din cauza indolenţei şi nepăsării „celor mari şi mici care priveau spectacolul fără a lua nici-o măsură"[7].

Pentru situaţiile în care s-ar fi putut recurge la motivul lipsei de furaje, documentul cuprinde şi soluţia: „Acolo unde furajele nu sosiseră, trebuia să se cosească o porţiune de teren care să fie plătită proprietarului, iar nu să se devasteze zone întregi"[8].

Generalul Antonescu nu se opreşte însă la constatări, din contră dă soluţii, pe care orice comandant de bună credinţă le-ar fi putut presupune şi ordonă ca armatele să ia măsuri pentru a se institui îndată o comisie care să evalueze pagubele şi să achite, în contul celor vinovaţi, stricăciunile, iar comandanţilor de coloane şi formaţiuni de servicii vinovaţi, precum şi comandantului batalionului de pionieri care a intrat în panică, să li se aplice art. 58.

Printre cei găsiţi vinovaţi de devastarea culturilor au fost şi oameni din coloanele de transport muniţii ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri şi din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum.

Pentru toate neregulile, pagubele şi lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justiţiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofiţerilor vinovaţi să li se aplice acelaşi art. 58.

Printre cei găsiţi vinovaţi de devastarea culturilor au fost şi oameni din coloanele de transport muniţii ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri şi din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum. Pentru toate neregulile, pagubele şi lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justiţiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofiţerilor vinovaţi să li se aplice acelaşi art. 58. În consecinţă pentru toate neregulile găsite în spatele comandamentului „Flamura" „s-a ridicat comanda comandantului acestei mari unităţi şi s-a scos din funcţie şeful de stat major"[9].

S-au constatat şi cazuri când unii soldaţi au împuşcat civili, pentru agresiuni inexistente, ceea ce a determinat conducerea armatei să atragă din nou atenţia şi să precizeze, că măsurile contra agresorilor vor fi luate doar de autorităţi şi de comandanţii unităţilor, numai în caz de vădită agresiune şi sabotaj. Dacă aceste ordine nu vor fi respectate, „soldaţii care vor fi prinşi că execută singuri, fără să fie atacaţi, deci în legitimă apărare, vor fi sancţionaţi pe loc, fără cruţare"[10]. La rândul său, Comandamentul militar al municipiului Iaşi a constatat, că unii ofiţeri au rechiziţionat

[7] Idem., fond 3831, dosar 3799, f. 18-21.
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*, f. 34.

pe teritoriul respectiv clădiri şi alte materiale, producând încurcături în relaţiile de serviciu cu trupele germane, fapt pentru care se cere ofiţerilor trimişi de Marile Unităţi să se prezinte mai întâi la Comandamentul militar al municipiului Iaşi[11].

Diferende mult mai serioase în relaţiile cu trupele germane s-au ivit din cauza comportamentului acestora din urmă. De exemplu, după eliberarea oraşului Cernăuţi, trupe sau diferite formaţiuni germane s-au aflat sau erau venite în special în zonă pentru a organiza capturi. Documentul relevă o adevărată „concurenţă", din moment ce „formaţiunile germane au venit însoţite de camioane şi au ridicat totul imediat, deşi oraşul Cernăuţi, oraş românesc, a fost eliberat de trupele române"[12]

Printre adversari, documentele îi citează pe ucraineni, polonezi, şi ruşi pe care statul sovietic i-a adus, mai ales din regiunea Lemberg-Rawa-Ruska, populaţie caracterizată ca fiind „murdară şi lipsită de orice sentiment românesc" Această populaţie fusese adusă în Basarabia în locul germanilor „retraşi anul trecut" (1940), precum şi în locul românilor basarabeni pe care ruşii i-au ridicat şi deportat sau executat. La aceştia „trebuie adăugaţi şi ruşii, ucrainenii şi evreii care existau în Basarabia încă dinainte de 1940, cu defectele binecunoscute"[13]. De asemenea, se semnalează că populaţia din Basarabia nu era în întregime sigură, deoarece inamicul în retragere a lăsat aici elemente comunizate care să lucreze contra armatei şi să producă tulburări şi acte de sabotaj. În consecinţă, trebuia ca unităţile militare să fie deosebit de atente atât în trecere, cât şi în staţionare în diferite localităţi, luând toate măsurile de siguranţă. Acolo unde situaţia părea a fi mai periculoasă armata urma să ia ostateci[14]. La prima vedere, nesiguranţa provocată de o parte a populaţiei băştinaşe a Basarabiei, ar putea părea cel puţin surprinzătoare. Realitatea poate confirma cele constatate deoarece, printre altele: „Mulţi preoţi şi învăţători s-au refugiat, au fost executaţi sau au fost deportaţi; alţii s-au bolşevizat şi au plecat în Rusia odată cu armata inamică. Unele biserici şi şcoli au fost incendiate sau pângărite de bolşevici"[15]. Ca urmare, s-a propus din partea conducerii armatei, să se numească, de urgenţă, personalul necesar care să vină, după instalarea jandarmeriei, pentru educarea poporului, în timp ce unităţile militare au organizat deja slujbe religioase[16].

Interesantă ni se pare evoluţia exprimării atitudinii ucrainenilor faţă de români. În timp ce un grup de 182 ucraineni din judeţul Storojineţ au cerut autorizaţii de a părăsi ţara pentru a merge pe teritoriul fostei Polonii, unde, spuneau ei, se forma o armată ucraineană care să lupte contra bolşevismului[17], în rândurile ucrainenilor din Cernăuţi se vădea, deşi în mod rezervat, o atitudine antiromânească. Această atitudine a evoluat către ideea organizării unui plebiscit. În acest scop conducătorii ucraineni, prin agenţii lor, pregăteau populaţia de la sate, făcând propagandă de la unul la altul[18].

---

[11] Idem., fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 131.
[12] Idem., fond 3831, dosar nr. 3799, f. 28-29.
[13] *Ibidem.*, dosar nr. 3768, f. 1.
[14] *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 16.
[15] *Ibidem.*, dosar nr. 3768, f. 1.
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 153.
[18] *Ibidem.*, f. 198.

În acelaşi timp, armata română se confrunta cu atacuri din partea inamicului şi a unei părţi din rândul populaţiei civile asupra depozitelor de alimente şi de materiale de război, părăsite de inamicul în retragere, atacuri asupra populaţiei civile, a soldaţilor români şi germani, acţiuni de sabotaj sau spionaj, fapte de care regimul şi propaganda sovietică nu erau străine. De exemplu un bogat material de propagandă comunistă, lăsat de trupele sovietice a fost găsit în pădurea Rădeni, judeţul Bălţi.

Faţă de asemenea situaţii, conducerea armatei române procedează gradual, de la critici formulate la adresa secţiilor de propagandă de la Marele Cartier General până la lansarea de manifeste pe Frontul de Răsărit şi, în final, la anunţarea pedepselor ce vor fi aplicate celor vinovaţi.

Astfel, din Telegrama „Patriei" către „Ialomiţa" din data de 2 iulie 1941, străbate sentimentul de nemulţumire faţă de secţiile de propagandă de la Marele Cartier General şi armate a căror acţiune nu era remarcată deloc[19]. Erau vizate, în special, echipele cinematografice care nu au fost văzute nicăieri şi care, cu ironie presupunea „Patria", probabil că luau scene în birourile „Ialomiţei". Drept urmare, ele trebuiau împinse în prima linie, acolo unde se desfăşurau acţiunile principale care meritau să fie reproduse[20].

Pe lângă relevarea faptelor de arme, propagandei îi revenea şi misiunea de a mobiliza sentimentul românesc al populaţiei din Basarabia, prin lansare de manifeste. Apelându-se la sentimentul de fraternitate românească, se sublinia că ruşii văzându-se peste tot bătuţi şi în disperare „vă înarmează ca să luptaţi contra fraţilor voştri care au venit să vă elibereze". În replică, se făcea îndemnul: „Nu trageţi în armata română ci îndreptaţi armele contra sovietelor şi evreilor care v-au înarmat. Demascaţi pe toţi cei care rămân în spatele frontului pentru a trage pe furiş în armata română sau a produce acte de sabotaj"[21]. Arătând, potrivit realităţii, că armata rusă este, în cea mai mare parte, distrusă pe întregul front de la Marea Baltică până la Marea Neagră, comunicatul cerea ca manifestele lansate în zona încă neocupată a Basarabiei să sublinieze că armata rusă „a pierdut până acum 400 000 de prizonieri, iar materialul capturat sau distrus se ridică la 7615 care blindate şi tancuri, 4423 tunuri, 6233 avioane". Aceste date trebuia să servească drept suport convingerii că „Basarabia va fi în curând în întregime recucerită" şi că „ruşii nu au nici cea mai mică şansă de a putea rezista mult timp". De aceea, populaţia trebuia să ştie că acela care a fraternizat şi a servit interesele armatei sovietice va suferi consecinţele faptelor sale[22].

Erau sancţionaţi şi cei care aveau cunoştinţă de asemenea agresiuni sau acte de sabotaj ori spionaj şi nu le-au denunţat imediat autorităţilor militare şi civile.

Toate aceste măsuri constituiau răspunsuri la acţiunile de jefuire a depozitelor de alimente şi de materiale de război lăsate de inamic în retragere şi care, în concepţia autorităţilor româneşti, urmau să devină proprietatea statului şi să fie folosite pentru nevoile generale de aprovizionare, stabilite de autorităţile administrative şi militare. În

[19] *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 9.

[20] *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 198.

[21] *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 23. (Comunicatul „Patriei" către „Ialomiţa", înregistrat la M. C. G., Secţia Servicii, Eşalonul I, cu nr. 1333, din 6 iulie, 1941).

[22] *Ibidem.*, f. 42 (Comunicatul „Patriei" către „Ialomiţa", Secţia Operaţilor, înregistrat de aceasta cu nr. 1909 / 11 iulie 1941, şi transmis mai departe Secţiilor 1, 2, 3, 4, Propagandă sub semnătura Şefului M. C. G., General C. A., Alexandru Ioaniţoiu).

acest context, populației civile îi revenea datoria nu numai de a preda imediat materialele pe care și le-ar fi însușit ci și de a indica autorităților locul unde acestea se găseau depozitate sau ascunse. Altfel, cine contravenea dispozițiilor respective urma a fi imediat judecat și sancționat[23].

Prezența „agresivă" a termenilor de „judecare", „sancționare", sau „condamnare" își găsea sorgintea în ceea ce se petrecea pe front și în spatele acestuia, și anume distrugeri, jefuiri, sabotaje sau acte de spionaj.

Un exemplu este orașul Cernăuți (unde rușii lăsaseră 20 de vagoane cu carne conservată) care avea un aspect sinistru. Unele clădiri din centrul orașului au fost incendiate sau distruse, calea ferată demontată din loc în loc, legăturile telefonice și centrala telefonică au fost distruse[24] de asemenea, iar depozitele și magazinele au fost în cea mai mare parte, jefuite de soldații sovietici și de o parte a populației.

O sugestivă apreciere asupra acestei stări de lucruri aparține lui C. Kirițescu „Toate clădirile principale, în frunte cu Palatul Metropolitan, sunt intacte, acesta fiind numai devastat, profanat și jefuit de odoarele scumpe ale capelei sale; de asemenea au fost jefuite toate prăvăliile din centrul comercial. A fost dinamitată centrala ce furniza curent electric tramvaielor, orașului și câteva mori... Repeziciunea acțiunii armatei române n-a dat armatelor sovietice și bandelor de distrugători organizate, răgazul de a aplica frumosului oraș soarta tragică ce a distrus peste câtva timp orașele basarabene"[25] Prin urmare, doar intervenția armatei a reușit să oprească jaful și să asigure ordinea[26].

Iată ce consemnează, în continuare, în acest sens, Raportul Informativ al Marelui Stat Major, Secția a III-a, din 9 iulie 1941:

„După ocuparea orașului Herța s-au găsit 4 vagoane făină, pe care le-a luat armata; în comuna Săliștea, județul Hotin, s-a găsit un mare depozit cuprinzând: 5 vagoane ouă, 2000 păsări, 100 vagoane fân presat, 10 vagoane conserve de ouă în frigider special, 1 vagon cu conserve de păsări, 45 porci vii, 1 presă cu motor; trupele depășind aceasta zonă populația s-a dedat la jaf"[27].

O informație cu conținut similar aparține delegatului de la Iași pentru Chișinău care raporta, că și pe axa Fălești-Bălți, se găseau depozite rămase de la ruși pe care populația începuse să le jefuiască[28].

Aceeași constatare și în cazul unor avioane, căzute pe teritoriul nostru, care, au fost descompletate de piese utile, motoare, aparate de zbor etc... De aceea, s-a cerut Subsecretariatului Aerului să intervină urgent și să trimită peste tot delegați pentru a pune în siguranță tot materialul care mai putea fi utilizat[29].

Departe de a fi rigidă, conducerea statului român asigura că, în teritoriile eliberate vor fi desființate colhozurile și se va institui din nou libertatea culturii

---

[23] *Ibidem.*, f. 33 (Comunicatul „Patriei" transmis de General C. A., Alexandru Ioanițiu, după Telegrama nr 337 din 8 iulie 1941).

[24] Idem., fond 5417, dosar nr. 994, f. 34-35 (Nota Informativă din 7 iulie 1941, de la M. C. G., Secția a 2 – a, Biroul 1).

[25] Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 243.

[26] A.M.R., fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 28, (Raportul „Flamura" către „Patria" și „Ialomița" înregistrat la M. C. G. Secția 4 Servicii, Eșalonul 1, cu nr. 1494 din 8 iulie 1941).

[27] Idem., fond. 5418, dosar nr. 1910, f. 8.

[28] *Ibidem.*

[29] Idem., fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 37 (Comunicatul nr. 357 din 9 iulie 1941, transmis de „Patria" către „Ialomița").

pământurilor şi a circulaţiei banilor, situaţie în care, „statul îşi va rezerva numai controlul producţiei şi al preţurilor"[30]. Este, credem noi, evidentă intenţia de desfiinţare a sistemului economic centralizat în favoarea unei economii de producţie şi desfacere liberă, dar nu anarhică.

Faptul că numai o mică parte a populaţiei civile de pe Frontul de Răsărit avea o atitudine antiromânească este demonstrat şi de insistenţa cu care s-a intervenit pe lângă generalul Antonescu, ca Divizia a 7-a să fie lăsată mai departe ca trupă operativă spre est şi să nu fie imobilizată pentru o misiune secundară, într-un teritoriu locuit în marea lui majoritate de populaţie românească, Bucovina. Era vorba de intenţia Armatei a 11-a germană de a lăsa în Bucovina, ca trupă de ocupaţie, Divizia a 7-a, intenţie cu care subşeful „Ialomiţei", generalul Nicolae Tătăranu, nu era de acord, în temeiul celor mai sus menţionate[31].

Declanşarea celui de-al doilea război mondial şi cu deosebire participarea armatei române pe Frontul de Răsărit a determinat, în rândul românilor, complexe stări de spirit, stări ce ţineau de factorii obiectivi şi subiectivi, antrenaţi în evenimente şi, în consecinţă, tot atâtea forme de manifestare.

Trebuie subliniat, totuşi, din capul locului, că opinia publică românească era, în covârşitoarea ei majoritate, pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. Agresiunea sovietică din iunie 1940 şi brutalitatea ei nu fuseseră de fel uitate. Aceeaşi opinie publică ştia că presiunile militare şi politice ale sovietelor împiedicaseră, în august 1940, apărarea frontierei de vest, faţă de revendicările teritoriale ale Budapestei. E drept că presiunile Berlinului fuseseră atunci şi mai directe şi impuseseră „arbitrajul", de fapt dictatul, de la Viena (30 august 1940).

Acum conjunctura se inversa. Cancelarul Reich-ului hotărâse atacul împotriva Uniunii Sovietice. Dată fiind şi forţa Wehrmacht-ului, opinia publică gândea, că printr-o campanie rapidă, ameninţarea de la Răsărit va putea fi în sfârşit înlăturată[32]. Convins de o asemenea perspectivă era şi generalul Ion Antonescu, care, la 12 iunie 1941 afirma, că forţa de rezistenţă a armatei roşii nu trebuia apreciată prea mult deoarece populaţia din U.R.S.S. „îşi doreşte eliberarea" iar „spaţiul ca aliat al Rusiei este eliminat acum de către motorul din aer şi de pe pământ" al armatei germane[33]. Liderii opoziţiei împărtăşeau sentimente amestecate. Dorinţa şi vrerea de a elibera Basarabia şi nordul Bucovinei de o parte. Incertitudine şi îngrijorare de altă parte. Aceste stări proveneau din faptul că România era angrenată acum într-un conflict continental, deşi obiectivul ei era cu totul limitat şi anume refacerea hotarului de răsărit pe Nistru[34]. Documentele de arhivă dezvăluie sentimente de aprobare şi de susţinere ca şi sentimente de nesiguranţă şi de îngrijorare şi în rândul populaţiei civile.

Sprijinul moral şi material din partea populaţiei civile demonstrat de documente se exprimă sub diverse forme care, în esenţă, exprimă starea de spirit a acelui timp: „Starea de spirit a populaţiei se menţine bună", stare de spirit pe care, la

---

[30] *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 200 (Buletinul de Informaţii din 23 iulie 1941, Serviciul de Informaţii de la Preşedinţia Consiliului de Miniştrii).

[31] Idem., fond M. St. M., dosar nr. 2069, f. 54 (Adresa nr. 1620 din 8 iulie 1941, ce cuprinde Raportul „Ialomiţei" către „Patria", semnat de subşeful „Ialomiţei", generalul Nicolae Tătăranu).

[32] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 94-95.

[33] Antonescu-Hitler, *Corespondenţă*..., I, p. 104

[34] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 95.

momentul respectiv, Ministerul Finanțelor o particulariza subliniind, că „funcționarii săi au găsit imboldul patriot ca să-și dubleze efortul pentru a suplini lipsa celor plecați pe front". În acest sens „majoritatea, cu mult entuziasm și din proprie inițiativă, a subscris pentru întreținerea familiilor ostașilor". Exemplificând, Ministerul Finanțelor menționează funcționarii de la Oficiul central de licitații „care au cerut să li se rețină, lunar, salariul pe o zi pentru fondul de ajutor al răniților și al familiilor ostașilor căzuți la datorie pentru întregirea țării". Merită a fi subliniată constatarea de ansamblu, pe care o face Ministerul de Finanțe, privind poziția contribuabililor față de război care „își îndeplinesc îndatoririle către fisc fără rezerve și din tot sufletul"[35]. Informații similare sunt transmise Președinției Consiliului de Miniștri în data de 23 iulie 1941, prin care se înștiințează că: „Populația românească primește în liniște veștile de pe front și manifestă multă atențiune față de răniții sosiți în interior". Mai mult decât grăitor este conținutul unei scrisori, trimisă pe front, din care străbate îndemnul și încrederea în justețea faptelor: „Cu sfânta cruce în gând, cu atotputernicul Dumnezeu în inimă, cu credința că veți zdrobi balaurul roșu, cu urechea la comandă și cu ochii la inamic, veți păși victorioși cu credința în Christos și biserica lui"[36]. Pe fondul aceleiași stări de spirit se înscriu și cereri de încorporare voluntară. Ele sunt și mai sugestive cu cât aparțin chiar celor două generații: generația primului război mondial și, apoi, a celui de-al doilea război mondial. Astfel, Marele Cartier General înregistrează, pe Ordinul de zi nr. 11 din 15 iulie 1941, cererea sergentului Olteanu Petre, contingentul 1925, din Regimentul 5 Dorobanți, de a fi concentrat și trimis pe front, precum și cererea caporalului Stoica Badea, contingentul 1912, din același regiment, care a cerut să fie mobilizat si repartizat la unitatea operativă. Caporalul Stoica Badea precizează, fapt demn de subliniat, că mai are doi fii mobilizați, în același regiment, ambii la partea operativă. Cererile au fost aprobate, iar ei încadrați, primul la Compania a 12-a, iar cel de-al doilea la Compania a 2-a, lângă unul din fiii săi.

Sensibil și atent la asemenea fapte, „Ministrul Apărării Naționale, General de Corp de Armată, adjutant I. Iacobici ordonă citarea, prin Ordin de zi pe armată, a sergentului T. R. Olteanu Petre și a caporalului Stoica Badea".

Există însă documente (Buletinul de Informații de la Marele Cartier General, din 21 iulie 1941, orele 20^{00})[37] care, pe lângă sprijinul populației și împlinirea datoriilor, consemnează și greutăți: inflația, lipsa alimentelor de primă necesitate, salarii mici, scăderea puterii de cumpărare, precum și greutăți în aprovizionare. Astfel, funcționarii așteptau cu nerăbdare emiterea unei declarații din partea guvernului, cu privire la stabilizarea prețurilor la articolele de primă necesitate și mărirea salariilor iar pentru lucrătorii fabricilor din Moldova, care întâmpinau greutăți, Inspectoratul Industrial Iași propunea ca aprovizionarea cu alimente a acestor lucrători să fie sprijinită de stat și să se facă prin oficiile județene de aprovizionare[38].

Pe lângă astfel de greutăți, provocate de războiul în plină desfășurare, sunt și altele, provocate de o campanie defetistă ce se duce în spatele frontului, cu sau fără

---

[35] A.M.R., fond. M. C. G., dosar nr. 3823, f. 75 („Buletinul de Informații" de la M. C. G., din data de 21 iulie 1941, orele 20:00).

[36] *Ibidem*, f. 196. („Buletinul de Informații" de la M. C. G., din data de 23 iulie 1941, înaintat Președinției Consiliului de Miniștrii).

[37] Idem., fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 75.

[38] *Ibidem*.

mentli. Ca răspuns, Comunicatul dat de Marele Cartier General, la 9 iulie 1941, cerea, din ordinul generalului Ion Antonescu, să se facă un control sever al spatelui frontului deoarece „oamenii fără ocupaţii bine precizate, la sosirea răniţilor în gări, îi plâng în loc să îi încurajeze, imaginează dureri şi lipsuri inexistente“[39].

Pe aceeaşi coordonată se situează şi următoarea informaţie: În judeţul Făgăraş, circula zvonul, care neliniştea populaţia, că recolta nouă de grâu va fi blocată de către un delegat al armatei române şi de unul al armatei germane, „lăsând proprietarilor strictul necesar pentru hrană şi sământă, şi că toate vitele vor fi ridicate, cu excepţia celor necesare”[40] efectuării lucrărilor agricole.

Războiul purtat de România pe Frontul de Răsărit reliefează însă şi profunde stări de spirit de încredere şi, totodată, de solidaritate.

Un asemenea exemplu îl oferă tinerii români din comunele maièriste şi Cărtelecul Şimleului, judeţul Sălaj, care au refuzat să se prezinte la unităţile militare maghiare, la care au fost chemaţi, cerând să fie trecuţi în România, ca să lupte în armata română deoarece ei nu ştiu limba maghiară[41]. Necunoaşterea limbii maghiare era, credem noi, un pretext. Adevăratul motiv consta în dorinţa de a participa la război alături de fraţii lor.

Solidaritatea naţională era accentuată şi de dorinţa românilor din Banatul iugoslav de a lupta voluntar pe frontul basarabean. În acest sens „Marele Cartier General, Eşalonul 2, a primit de la Corpul 6 Armată, la 17 iulie 1941, tabelele nominale de voluntari români din Banatul iugoslav, care doresc sa lupte pe frontul basarabean. S-au înscris în total 512 voluntari dintre care, reducând pe cei în vârstă de peste 40 de ani şi cei care nu au făcut serviciul militar, rămân înscrişi 282 voluntari dintre care: 4 ofiţeri, 7 subofiţeri şi 271 trupă. Marele Cartier General a intervenit la Misiunea Militară Germană din România pentru a uşura trecerea acestor voluntari din Banatul Iugoslav în România“[42].

Pe o poziţie favorabilă lui Antonescu şi României se situau şi intelectualii minoritari germani din Timişoara care apreciau, că „numirea Domnului General Ion Antonescu la Comanda forţelor germano-române este fără precedent în armata germană şi arată că românii au câştigat nu numai încrederea dar şi iubirea Cancelarului Hitler“ (Notă informativă de la M.C.G. din 10 iulie 1941)[43]. Acest fapt îi determina să afirme, cu toată convingerea, că România urma să fie refăcută în condiţii mult superioare celor din prezent, spre deosebire de Ungaria care era grav compromisă faţă de Germania. Intelectualii minoritari germani din Timişoara gândeau, credem noi, asemenea lui Antonescu, la refacerea României şi în consecinţă la anularea Dictatelor din 26-28 iunie şi 30 august 1940.

La rândul lor „saşii din Bistriţa sunt din ce în ce mai nemulţumiţi de purtarea autorităţilor maghiare şi cer să fie repatriaţi în România sau Germania”[44]. Consemnând „purtarea autorităţilor maghiare“ documentul surprinde preferinţa saşilor din Bistriţa de a fi repatriaţi în România, Germania ocupând locul al doilea ca opţiune. Primatul

---

[39] Idem, fond M.C.G. dosar nr. 3799, f. 36.
[40] *Ibidem*, dosar nr. 3823, f. 24. („Buletinul de Informaţii“ de la M.C.G., din 16-17 iulie 1941).
[41] *Ibidem*, f. 76-79 („Buletinul de Informaţii“ de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20[00]).
[42] *Ibidem*., f. 198.
[43] *Ibidem*., f. 79.
[44] *Ibidem*., f. 76 („Buletinul de Informaţii” de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20[00]).

României în acest raport poate demonstra, credem noi, sentimentul saşilor de apartenenţă la acest spaţiu şi credinţa că statul român le poate oferi suficientă protecţie în condiţiile în care sunt convinşi de obţinerea victoriei armatelor germane si române pe Frontul de Răsărit.

În concluzie, urmărind evoluţia evenimentelor şi a stărilor de spirit pe Frontul de Răsărit, în prima fază a războiului, structura demersului s-a conturat pe parcursul cercetării, ţinând seama de raportul dintre mersul faptelor şi valoarea materialului oferit de lucrările de specialitate şi îndeosebi de documentele de arhivă militară.

Printre altele, cercetarea ne-a atras atenţia asupra atitudinii principiale a generalului Ion Antonescu privind starea disciplinară, ordinea de pe front şi din spatele acestuia. Respectarea disciplinei, fără a face deosebiri, era pentru Conducătorul statului român, lipsită de subiectivism şi echivoc.

Bazat pe cercetarea de arhivă, materialul a dorit, de asemenea, să surprindă mentalităţile, stările de spirit şi atitudinile exprimate în rândurile opiniei publice româneşti de dincolo şi de dincoace de Prut, cât şi cele găsite la nivelul locuitorilor de cetăţenie ucraineană, rusă, germană etc. Cercetarea confirmă, cel puţin până în acest moment, pe lângă anumite atitudini antiromâneşti, un plenar sentiment de solidaritate naţională exprimat şi de românii de pe teritoriul iugoslav şi, cu deosebire, de cetăţenii de etnie germană din diferite zone ale spaţiului românesc.

Materialul de faţă şi intenţiile de viitor vor să întregească tabloul informaţiilor, despre participarea armatei române pe Frontul de Răsărit, cu noutăţi referitoare la raporturile dintre armată şi populaţia civilă, dintre armata română şi armatele aliate, precum şi cu documentări, care conţin expresii şi atitudini ale stării de spirit din spaţiul şi perioada tratată în contextul evenimentelor respective.

Conştienţi că cele relatate nu sunt definitive, că ele pot fi şi trebuie îmbunătăţite, că în lămurirea unor chestiuni, discuţia nu se consideră încheiată, socotim binevenite orice sugestii şi informaţii menite a înlătura eventualele semne de întrebare sau ambiguităţi.

LES RAPPORTS DE L' ARMÉE ROUMAINE AVEC LA POPULATION CIVILE DE BESSARABIE ET DU NORD DE LA BOUKOVINE; DES ASPECTS DE L' ÉTAT D' ESPRIT. 22 JUIN - 26 JUILLET 1941

Résumé

Pendant les années de la deuxième guerre mondiale, la question de la Bessarabie et du nord de la Boukovine était au centre des préoccupations du monde diplomatique et, pendant la première période (22 juin-26 juillet 1941) au centre des actions militaires. Cette question a constitué le pilier central du désir et de l'espoir de libération, non seulement de l'administration de l'Etat, mais aussi de l'opinion publique, dans ça majorité dominante. La guerre de la Roumanie sur le front de l'est et surtout la participation de son armée à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a constitué pendant quelques décénnies un sujet moins présent dans la littérature de spécialité de notre pays. Mais, lorsqu'on a abordé cette question, la participations de l'armée roumaine à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a été traitée, surtout pendant les années '50, pour impérialiste. Mais on peut retrouver pourtant cette question dans les ouvrages aparus dans l'Europe occidentale et dans les Etats-Unis.

Ensuite, on précise que notre recheche se propose de découvrir et de valorifier un matériel documentaire important, provenant surtout des Archives Militaires Roumaines de Pitești, concernant plusieurs aspects moins abordés et même négligés dans la littérature de spécialité.

On a eu en vue spécialement l'évolution de l'état d'esprit sur le Front de l'Est.

Entre autres, l'investigation nous a attiré l'attention à quelques aspects intéeressants de cette problématique. On a remarqué, par exemple, l'attitude principiale du général Ion Antonescu quant à l'état disciplinaire et à l'ordre sur le front et derrière le front.Le respect de la discipline,sans faire des différences, était pour I. Antonescu et son armée, dipourvu de subjectivisme et d'équivoque.

Notre dimarche décenniesa essayé aussi de surprendre les mentalités, les états d'esprit et les attitudes exprimés par l'opinion publique roumaine de tous les deux côtés de Prut, et aussi ceux qu'on pouvait retrouver au niveau des habitants de nationalité ucrainienne, russe, allemande etc. L'investigation confirme,au mains jusq'à ce moment, à côté des sentiments anti-roumains, un sentiment évident de solidarité nationale exprimé par les Roumains du territoire yougoslave et surtout par les citoyens de nationalité allemande du territorie roumain tout entier.

On sait bien que tout ce qu'on a y présenté n'est pas définitif, qu'on peut et ondoit l'amender encore, que la discution ne peut pas être considérée comme achevée, on compterait sur toute sorte de suggestion et information vouées à écarter les ambiguités.

6 MAI 1944 ÎN ISTORIA ARGEȘULUI

NARCIS GHERGHINA

Dacă motivele pentru care România a fost timp de cinci luni de zile ținta principală a aviației Aliate sunt foarte bine cunoscute, nu același lucru se poate spune despre atacurile aeriene asupra județului Argeș și mai cu seamă a aceluia din 6 mai 1944.

Sumarul atac din 5 mai 1944 nu avea să fie, din păcate pentru noi, decât *preludiul* marelui raid din 6 mai 1944. Cvadrimotoarele americane decolate de la bazele lor din sudul Italiei, de la Brindisi – Foggia, aveau ca țintă prioritară pentru această zi orașele Câmpina, Turnu Severin, Brașov, Craiova și... Pitești.

La Câmpina au fost numărate 30 de avioane care au atacat orașul. La ora 11^{30} Brașovul a fost atacat de 3 valuri de Liberatoare și Fortărețe Zburătoare venind dinspre Câmpulung și de alte 6 valuri venind dinspre Făgăraș. Au fost bombardate triajul C.F.R., distribuția de petrol, uzinele I.A.R., Flotila 1 de Bombardament, ș.a.. În jurul orei 11^{12}, 24 de avioane Moschito zburând la altitudinea de 6.500-7.000 m au executat o recunoaștere la Reșița pentru ca apoi să ia spre însoțire formațiunile de bombardiere care se întorceau la bazele din Italia[1].

Pe plan local, înainte de a da curs desfășurării acestui bombardament, cel mai sângeros din istoria celui de-al doilea război mondial pentru orașul Pitești prin numărul mare al victimelor făcute, consider necesar a zugrăvii o imagine a orașului așa cum arăta el în timpul războiului. Mai întâi trebuie spus că actualele cartiere Trivale, Prundu și Găvana erau pe atunci simple comune limitrofe Piteștiului și că orașul propriu-zis se întindea de la Spitalul I.C. Brătianu, din dreptul actualei străzi Maternității, și până la depoul C.F.R..

Principala stradă a orașului se numea Brătianu, numită pe vremuri *Ulița Boierească* și care alături de strada Șerban Vodă, fuseseră cele dintâi drumuri croite în Pitești. În capătul acestei străzi se afla spitalul Brătianu construit pe terenul donat de Tudorache Brătianu, fiul lui Dincă Brătianu și frate cu Ion Brătianu. În mijlocul curții se afla casa lui Tudorache Brătianu care mai exista în mijlocul construcțiilor spitalului și care fusese renovată. În curtea vastă din fața casei, Tudorache Brătianu care fusese și prefect de Argeș, fiind pasionat de cai, făcuse manej pentru cai.

În casele pe atunci proprietate a avocatului Ioan Naumescu, locuise familia Costică și Savastița Vărzaru. În această casă fusese găzduit regele Carol I la venirea sa în România în anul 1866, care după încoronarea din 1881 vizitase iar Piteștiul.

[1] Arhivele Militare Române, Fond 5476, dosar 860, f. 103.

Fotache Tomescu construise o impunătoare case boierească unde ulterior fusese instalată şcoala primară numărul 2 de fete. La data construirii, era considerată a fi una dintre cele mai frumoase case boiereşti, dar în anii războiului aceasta ajunsese o clădire insalubră şi improprie pentru o şcoală.

Pe locul unde fusese construit liceul industrial, fusese odinioară proprietatea familiei Maria şi Andrei Borsănescu. Casa aflată în mijlocul unei curţi vaste a fost donată împreună cu terenul aferent Primăriei oraşului Piteşti, în scopul de a se clădi un spital de copii, aceasta mai ales datorită faptului că familia posesoare nu a avut parte de copii. În această clădire funcţionase primul pension de fete, condus de un francez şi apoi de Josephina Ott. Primăria schimbase însă dorinţa donatorilor şi a dăruit terenul pentru liceul industrial de fete.

La rândul său, parcul din Trivale fusese construit de Mihail Manolescu, mulţi ani prefect al judeţului Argeş, care fusese fascinat de frumuseţea pădurii. Pentru a amintii urmaşilor de trecerea acestuia prin aceste locuri, Elisa Chiriţescu (fostă institutoare în Bucureşti şi la data aceea pensionară în oraşul Piteşti) după o muncă colosală, a realizat cu contribuţia cetăţenilor oraşului, o statuie a lui Manolescu pe care a amplasat-o în parcul Trivale în anul 1933. Statuia în bronz, opera sculptorului Onofrei, costase la vremea aceea 181.000 lei[2].

Dintre clădirile existente atunci mai fiinţează şi astăzi Primăria (actuala Galerie de Artă), Liceul I.C. Brătianu, Şcoala Normală de Învăţătoare (actuala Universitate din Piteşti), Prefectura (actualul Muzeu Judeţean), Liceul de Fete (actualul liceu Zinca Golescu), Tribunalul (actuala Bibliotecă Judeţeană), Spitalul Brătianu, ş.a.

În oraş, alarma a fost dată la ora 10^{45}. Era zi de sâmbătă şi de târg totodată. Târgul se ţinea în zona numită Zăvoi, actualmente ştrandul oraşului, şi acolo aveau să fie numărate cele mai multe victime. Bombardamentul propriu-zis s-a desfăşurat în intervalul orar 11^{45}-12^{00} de circa 80 de avioane cvadrimotoare, timp suficient pentru a da naştere celei mai mari drame a acestui oraş din istoria sa. Aşa cum avea să se constate ulterior, americanii nu au avut un obiectiv foarte bine stabilit, aşa că vor bombarda mai toate clădirile înalte din oraş, indiferent de instituţia pe care o găzduia - unitate militară, instituţie civilă ori spital.

Pentru americani, atacarea Piteştiului a avut un preţ extrem de mic – două avioane doborâte: două la Suslăneşti – Muscel şi unul la Topoloveni – Muscel , fiind capturaţi 12 membrii din personalul de bord al avioanelor[3].

De cealaltă parte, preţul a fost enorm pentru o comunitate urbană aşa de mică cum era Piteştiul. În oraş au căzut circa 280 de bombe, „Valul nimicitor" *mergând* de la liceul Brătianu şi până la depoul C.F.R. A fost lovită cu precădere partea centrală şi partea dinspre râul Argeş a oraşului – locul numit Zăvoi. Străzile cel mai greu lovite au fost Tudor Vladimirescu, cu toate perpendicularele, Sf. Vineri, Regina Maria şi Piaţa Episcopiei[4].

Clasificând distrugerile clădirilor în funcţie de autoritatea de care era patronată se ajunge la rezultatul: *unităţi militare afectate*: Divizia a III-a Infanterie (avariată), Regimentul 1 Vânători (avariat), Legiunea de jandarmi (localul în parte avariat),

---

[2] „Argeşul", Anul III, Nr.118, p. 2.
[3] A.M.R. Fond 2265, dosar 2283, f. 302.
[4] *Ibidem*, f. 316.

Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 (distrus), Cercul Militar (avariat); *autorităţi civile*: liniile gării Piteşti (distruse), localul gării, depoul de locomotive C.F.R. (pe liniile de cale ferată au căzut 18 bombe ele fiind întrerupte de la Uzina Electrică a oraşului şi până dincolo de depoul de locomotive. A fost lovit şi podul peste râul Argeş din satul Bănănăi ce făcea legătura dintre Piteşti şi Goleşti, circulaţia restabilindu-se însă în 48 de ore), biserica Sf. Nicolae (distrusă în parte), şcoala primară C.F.R.(distrusă), dispensarul C.F.R. (distrus), cazarma gardienilor publici (avariată), abatorul comunal (distrus); *Instalaţiile oraşului*: conducta de apă spartă în foarte multe locuri (nefuncţională), lumina electrică (nefuncţională), telefoanele în oraş (nefuncţionale), cele interurbane reparate numai parţial. *Clădiri şi întreprinderi particulare*: fabrica *Ţesătoria Română* (parţial distrusă), atelierele *Nicht* (distruse), atelierele *Schweitzer* (distruse)[5], case particulare complet distruse 156, case parţial distruse 163, case avariate 250, case arse 5, case nelocuibile din cauza avariilor uşoare 256[6].

Două instituţii ale oraşului merită câteva menţiuni, iar primul care o merită cu prisosinţă este Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 din incinta liceului I.C. Brătianu. Acesta fusese înfiinţat în data de 31 iulie 1941 conform Ordinului Marelui Cartier General, Eşalonul II, Secţia I cu nr. 105413/1941 şi funcţiona în două imobile: şcoala normală de fete (actuala Universitate) şi în internatul liceului Brătianu[7]. În urma avizului primit din partea primarului Ion Steriopol (fost director la liceul I.C. Brătianu, profesor de limba şi literatura franceză) din 3 mai 1944, Societatea Naţională de Cruce Roşie se muta în internatul liceului Brătianu lăsând loc liber desfăşurării activităţii didactice în localul Şcoli Normale de fete[8].Aici a fost surprins de atacul barbar al americanilor, care sfidând orice moralitate au bombardat un local al Crucii Roşii. Asupra stării deplorabile în care se găsea spitalul imediat după bombardament, relevantă este constatarea Lt. rez. Vasile Gheorghe, şeful administrativ al Spitalului de Zonă Interioară nr. 116 din 7 mai 1944: *„În ziua de 6 mai 1944, între orele* 11^{30}*-*12^{00} *s-a desfăşurat un bombardament de aviaţie inamică asupra oraşului Piteşti, cu care ocazie s-a distrus partea dinspre vest a localului Liceului I.C. Brătianu din Str. Regina Maria, în care era instalat Spitalul Z.I. 116 din cauza unor bombe care au căzut din plin. Întreaga aripă a clădirii a fost dărmată până la temelie, unde au fost prinse marea majoritate a materialelor cu care Spitalul era înzestrat. De asemenea s-au distrus şi deteriorat din cauza suflului sau a cărămizilor aruncate de suflu.*

Dintre dărâmături s-au putut salva o parte din materiale, rămânând complet distruse şi lipsă materialele ce urmează a se stabili după ce vor fi înlăturate complet dărâmăturile[9]".

Ulterior, spitalul va fi mutat din Piteşti în comuna Vâlcele. Aripa liceului I.C. Brătianu care a fost distrusă la acest bombardament, va fi reconstruită în anul 1951 dar după un alt plan. Anul reconstrucţiei încă se mai poate vede şi astăzi, în locul în care

[5] *Ibidem*, f. 309.
[6] Arhivele Statului Argeş, Fond 2, dosar 15/1944, f. 90.
[7] A.M.R. Fond Spitalul Z.I. nr. 116,inventar, f. 1.
[8] Arhivele Statului Argeş, Idem, f. 25.
[9] A.M.R., Fond Spitalul Z.I. nr. 116, dosar 49, f. 37.

altădată era intrarea în acea aripă, având la exterior o scară aidoma celor trei existente în prezent în curtea interioară a liceului.

Tot în incinta acestui liceu, cu ocazia refugiului, Inspectoratul Şcolar al Regiunii Iaşi depozitase întreaga sa arhivă. Datorită bombardamentului din aceeaşi dată, arhiva a fost în pericol de a fi distrusă în totalitate, dar numai datorită dârzeniei şi spiritului de sacrificiu, pompierii piteşteni au reuşit să o salveze. Pentru acest lucru directorul Inspectoratului Iaşi, P. Todicescu, prin adresa nr. 10863/15 mai către Grupul I pompieri Piteşti scria următoarele despre această secţie aflată sub comanda Lt. Agemolu Gabriel: „*Avem onoarea a vă aduce prin prezenta, mulţumirile şi recunoştinţa acestui Inspectorat evacuat la Piteşti, pentru munca, abnegaţia şi spiritul de sacrificiu depusă de unitatea de pompieri Piteşti de sub comanda Dvs. Cu ocazia bombardamentului din ziua de 6 mai crt. din cauza bombelor aruncate asupra liceului I.C. Brătianu, toată arhiva şi averea inspectoratului şcolar Iaşi depozitate în acel imobil au fost salvate de la o distrugere sigură prin incendiere, datorită intervenţiei prompte şi energice a secţiei de pompieri Piteşti, care prin spiritul de jertfă al oamenilor a lucrat la stingerea incendiului şi în timpul alarmelor ulterioare, făcându-şi datoria de ostaşi ai sacrificiului. Primiţi D-le Comandant, mulţumirile şi recunoştinţa noastră, cu rugămintea ca cele de mai sus să fie aduse la cunoştinţa comandanţilor şi trupei de pompieri*"[10].

Dar istoria zilei de 6 mai pentru liceul I.C. Brătianu nu se încheie aici. Conform mărturiei D-lui Prof. Acad. Gabriel Ştrempel – director al Bibliotecii Academiei Române, în ziua de 5 mai 1944 refugiaţii transilvăneni, din care făcea parte şi D-sa, aflaţi în incinta liceului Brătianu, au primit ordin să părăsească oraşul Piteşti şi să se întoarcă la Sibiu. Respectând întocmai ordinul primit, refugiaţii au părăsit Piteştiul, dar pe drum, mai exact în gara de la Piatra Olt, valuri de avioane inamice s-au repezit în picaj asupra trenului. Dacă asupra trenului nu a fost tras nici măcar un singur glonţ, aceleaşi valuri de avioane aveau să facă ravagii la Piteşti. Concluzia acestui fapt este că dacă aceşti refugiaţi mai întârziau măcar o singură zi, nici unul nu ar mai fi fost în viaţă la sfârşitul zilei de 6 mai.

Cea de-a doua menţiune se referă la Reg. 1 Vânători unde au fost complet distruse sala de mese, bucătăria de vară şi grajdul de vite. Totodată au fost grav avariate pavilionul trupei (litera C), baraca demontabilă nr. 1, grajdul de cai, spălătoria trupei, remizele de trăsuri şi barăcile fixe. Geamurile au fost sparte , ferestrele distruse, zidurile crăpate la pavilionul mare cu etaj, poligonul de zid pentru tragere redusă şi pavilionul litera I[11].

Valoarea tuturor pagubelor ce nu formau obiective militare cauzate de aviaţia anglo – americană în ziua de 6 mai se ridica la 1.975.000.000 lei pagube imobiliare, 55.000.000 lei pagube mobiliare şi 65.000.000 lei pagube în mărfuri. Totalul pagubelor se ridica la 2.095.000.000 lei[12]

Astfel, în urma bombardamentului asupra oraşului Piteşti au fost distruse total, parţial, avariate şi devenite nelocuibile din cauza avariilor uşoare 830 de clădiri, adică 18% dintr-un total de 4500 de clădiri particulare şi de stat. Procentajul bombelor căzute

---

[10] „Argeşul", Anul III, Nr.125, p. 5.
[11] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 309.
[12] *Ibidem*, f. 91.

pe obiectivele nemilitare, faţă de obiectivele militare dintr-un total de 280 de bombe aruncate asupra oraşului era de 2,8% căzute pe obiectivele militare şi de 97,2% căzute pe obiective nemilitare (case de locuit). Populaţia devenită sinistrată în urma acestui eveniment număra 4.150 oameni, adică 14% dintr-un total de 30.000 de locuitori. Concluzia desprinsă de autorităţi a fost aceea că bombardamentul nu a fost executat din punct de vedere militar, ci din punct de vedere al terorizării populaţiei[13].

După 15 minute de bombardament, Piteştiul îşi număra victimele. Au fost înregistraţi 191 de morţi, dintre care 94 bărbaţi, 68 femei şi 29 copii. Din cei 94 bărbaţi ucişi 13 erau militari – un ofiţer, 2 subofiţeri şi 10 grade inferioare; au fost rănite 119 persoane, dintre care 40 bărbaţi, 60 femei şi 19 copii. Au fost pansate şi lăsate la domiciliu 453 de persoane[14]. Acum se înţelege de ce colegii bombardierilor americani, vânătorii, le spuneau acestora „*baby killer*[15]" – ucigaşii de copii.

Despre acest atac inuman al aviaţiei americane avea să se scrie multe zile şi în presa locală. Ilustrativ în acest fel este articolul apărut în ziarul *Argeşul* din 21 mai 1944 intitulat „*Ne-au bombardat...*": „*Cetăţenii mai credeau în miracolul umanităţii şi se bazau pe recunoştinţa noastră faţă de puterile apusene: „**n-au ce bombarda la Piteşti**"* (s.n.). *Şi în adevăr nu aveau ce. Dar cavalerii civilizaţiei de peste ocean din această epocă de trist cataclism social au găsit obiective şi la Piteşti. Mercenarii aerului trebuiau să-şi adauge la opera lor de distrugere şi câteva ţeste sfărmate de-ale copilaşilor, femeilor şi bătrânilor, şi s-au năpustit „**cu vitejie**"* (s.n.) *asupra unei populaţii paşnice ai căror fii luptă în Răsărit pentru apărarea civilizaţiei, a drepturilor la viaţă, pentru biserică, pentru existenţă, pentru un scop pe care poate mâine îl vor proslăvii şi yankeii. Printre cele câteva sute de victime ale atacului terorist se numără şi câteva personalităţi locale: au luat calea veşniciei eminentul prof. Neculai Pariza, fost director al liceului Brătianu – macedonean de origine cu un trecut de luptă printre cele mai frumoase pe tărâmul românismului; profesoara Sevasta Stavrache, directoarea Şcolii normale de fete, dr. I. Moldovanu şi ziaristul Georgică P. Martinescu (în vârstă de 33 de ani director proprietar al ziarului „Presa" din Piteşti înfiinţat în anul 1929).*

Dar celelalte victime? Câte dureri, câte visuri distruse, câţi copilaşi nevinovaţi aruncaţi în ghearele morţii? Câţi copii rămaşi să-şi croiască drum în viaţă fără puterea ocrotitoare a tatălui şi fără pieptul de mamă? Câte bunuri distruse, rezultatul unor îndelungate chiverniseli, cu roboteală şi trudă din generaţie în generaţie?

Doliul abătut asupra oraşului Piteşti este doliul întregului popor românesc pentru că aici şi aiurea – nefiind nici un obiectiv militar, acest oraş a fost ales ca o reprezentanţă a cuminţeniei româneşti, ca un centru care în trecut şi în prezent a dat Patriei elite la răscruce de istorie românească"[16].

Alarma în oraşul Piteşti a încetat la ora 14^{30}.

Însă aceasta era situaţia doar pentru oraşul Piteşti. În comuna Găvana au căzut 102 bombe, dintre care câteva în sat. Au fost distruse 8 case şi s-au înregistrat 3 morţi

---

[13] *Ibidem*, f. 88.
[14] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 301.
[15] Cornel Marandiuc, *Inimi cât să cuprindă tot cerul patriei*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985. p. 62.
[16] „Argeşul", Anul III, Nr.123, p. 1.

şi 10 răniţi. În comuna Prundu au căzut 15 bombe, distrugând o casă, avariind alte făcând un mort şi 3 răniţi. În comuna Valea Ursului, satul Glâmboc, au căzut bombe omorând doi copii şi rănind pe un altul, distrugând complet două case şi avariind alte 5. În comuna Drăganu au fost aruncate 7 bombe, dintre care două nu vor exploda, omorând două oi şi un porc[17].

Alarma în oraşul Câmpulung Muscel s-a dat la ora 10[50]. De la ora 11[47]-12 circa 350 de avioane au zburat pe deasupra oraşului din direcţia V către N-E (Braşov). Începând cu ora 12[15] avioanele inamice au început să se înapoieze pe acelaşi traseu.

În urma luptelor aeriene au fost doborâte două avioane americane, unul în apropiere de comuna Suslăneşti şi unul în comuna Topoloveni. Amândouă au fost *opera* slt. Constantin Baltă din cadrul Şcolii de Vânătoare pe avioane de război de la Braşov. Născut la 6 august 1920 în comuna Bivol din judeţul Dorohoi, în scurta activitate de război, acest tânăr aviator făcuse dovada în nenumărate rânduri a deosebitei sale priceperi şi a spiritului său de sacrificiu, motiv pentru care poseda decoraţia *„Crucea de Fier"* clasa a II-a şi fusese propus pentru decorarea cu Ordinul *„Virtutea Aeronautică"* cu spade clasa Crucea de Aur[18].

Datorită acestor două victorii, au fost prinşi 12 aviatori americani : 6 în comuna Budişteni, 2 în comuna Läicăi şi 4 în comuna Jugur. Ca materiale lansate au fost găsite 23 de rezervoare de benzină goale[19].

Situaţia se va menţine tensionată şi în zilele următoare, dar până la sfârşitul lunii mai locuitorii Piteştiului nu vor mai simţii teama bombelor lansate. Întreaga suflare a oraşului a *„pus umărul la treabă"* pentru a da o mână de ajutor celor afectaţi. Cele dintâi îngrijiri răniţilor au fost date de echipele de A.P. de sub conducerea şefului acestei secţii – Florin Bâlea – care având concursul populaţiei, a premilitarilor şi a Garnizoanei locale a reuşit să scoată morţii de sub dărâmături, celor complet săraci Primăria dăruindu-le sicrie în mod gratuit[20].

Reg. 1 Vânători a pus la dispoziţia Primăriei o echipă compusă din 70 de soldaţi cu care a fost dislocată Str. Fraţii Goleşti. În acelaşi fel Garnizoana oraşului a pus la dispoziţia edililor oraşului o echipă compusă din 28 de oameni. Aceştia au ajutat la săparea a 7 gropi pentru soldaţii decedaţi din cadrul Diviziei în cimitirul local şi a unei gropi comune pentru alţi 12 morţi[21].

În intervalul 6-12 mai au lucrat pentru degajări 300 de soldaţi de la corpurile de trupă din Garnizoana Piteşti. De la 6 mai au lucrat câte 300 de oameni, cu echipe de schimb de la Batalionul 17 Vânători de munte. Această situaţie se va menţine până în 25 mai când unităţile din Garnizoană au primit recruţi care trebuiau instruiţi[22].

Circulaţia vehiculelor şi a pietonilor a fost întreruptă pentru un timp din cauza dărâmăturilor şi a apei ce a inundat străzile. Conductele de apă fiind sparte în mai multe locuri, ele nu au putut fi folosite pentru alimentarea oraşului cu apă, populaţia fiind nevoită să folosească fântânile naturale. Nici lumina electrică şi nici telefoanele nu funcţionau din cauza distrugerii reţelelor în mai multe puncte. Sirenele erau totuşi

---

[17] Arhivele Statului Argeş, Fond 2, dosar 20/1944, f. 276.
[18] A.M.R., Fond 5476, dosar 1054, f. 77.
[19] Idem, Fond 2265, dosar 2283, f. 239.
[20] „Argeşul", Anul III, Nr.124, p. 7.
[21] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 202.
[22] Arhivele Statului Argeş, Fond 18, vol. 4, dosar 15/1944, f. 371.

în stare de funcţionare. Deşi populaţia n-ar mai fi vrut să le audă niciodată, importanţa lor era covârşitoare şi deci acceptate ca fiind un rău necesar. Activitatea oraşului a fost grav perturbată de aceste atacuri, alarmele deprimând populaţia, întrerupând des producţia în oraş şi făcând pe mulţi funcţionari să părăsească localitatea.

O caracterizare obiectivă a stării de spirit a populaţiei o face şeful poliţiei oraşul Piteşti în ziua de 8 mai 1944:

„Starea de spirit a populaţiei este foarte îngrijorătoare. Deprimaţi de situaţia în care se găsesc de a fi supuşi celor mai nemiloase terori din partea inamicilor noştri din Apus, parte din cetăţenii Oraşului se plâng unii altora de neputinţa în care ne găsim de a nu opune acestor inamici nici un fel de contramăsură şi opinează în acelaşi timp pentru suportarea oricăror sacrificii, numai să se găsească o soluţie pentru a scăpa de această teroare aeriană"[23].

Într-o *„Situaţie"* a Primăriei Piteşti se arată că majoritatea populaţiei oraşului s-a dispersat în comunele vecine, din această cauză încasările reducându-se simţitor. Tot datorită bombardamentelor, târgurile săptămânale se închideau la ora 10, sătenii nemaivenind la târg pentru tranzacţiile de vite[24].

Datorită acestui nefericit eveniment, populaţia Piteştiului, ca de altfel şi cea din celelalte oraşe ale ţării, avea să petreacă, ziua naţională din data de 10 mai (ziua declarării independenţei statale în 1877) în doliu.

---

[23] *Ibidem*, f. 316.
[24] *Ibidem*, f. 225.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

MONOGRAFIILE SĂTEȘTI ARGEȘENE ÎN MANUSCRIS DIN DECENIILE 4 ȘI 5 ALE SECOLULUI AL XX-LEA - VALOROASE SURSE DE DOCUMENTARE PENTRU ISTORICI ȘI ETNOLOGI

MIHAIL M. ROBEA

O importantă și o bogată sursă de documentare pentru istorici și etnologi, încă ignorată, o constituie *monografiile sătești* din deceniile 4 și 5 ale secolului al XX-lea.

Aceste monografii aparțin învățătorilor din perioada respectivă și ele au fost prilejuite de prezentarea lor la examenul de gradul I didactic. Legea privind organizarea învățământului din 1934 prevedea, printre altele, pentru obținerea gradului I didactic, întocmirea unei monografii sătești și școlare sau a unei lucrări pedagogice de către candidați. Cum majoritatea învățătorilor proveneau din lumea satului, o cunoșteau temeinic și erau interesați s-o facă cunoscută, ei și-au ales ca lucrare pentru grad monografia satului sau pe a aceluia în care își desfășurau activitatea. Împrejurarea, fericită pentru cultură, a antrenat în munca științifică sute de învățători și a generat tot atâtea monografii sătești. În județul Argeș, numărul lucrărilor respective se ridică la peste 80 de titluri.

Alcătuite și îndosariate cu actele profesionale ale candidaților, monografiile au urmat o cale ierarhică la depunerea lor la inspectoratul școlar județean și apoi la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor. La minister au fost depozitate în arhivă. Într-un timp, *Arhivele Naționale - București* au preluat între timp o mare parte din ele (anii 1940-1947), incluzându-le în Fondul Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor.

Monografiile acestea ale satelor argeșene sunt lucrări dactilografiate și scrise de mână, pe coli mari de hârtie sau pe foi de caiet, pe una sau pe ambele fețe. În deplină concordanță cu orizontul cultural al autorilor și cu pasiunea lor pentru cercetarea științifică, întinderea monografiilor variază de la 6 pagini (Moșoaia) la 116 pagini (Zigoneni). Monografiile mai ample sunt întocmite cu o atenție sporită și suscită cel mai înalt interes științific. Prezența monografiilor mai restrânse se explică, parțial, prin lipsa de timp a învățătorilor mobilizați.

La acumularea datelor și redactarea monografiilor lor, autorii s-au condus după două planuri de monografii sătești, populare în epocă; unul elaborat de Vasile Lascăr, ministru de interne, în 1903 și altul conceput de Școala sociologică condusă de Dimitrie Gusti în perioada interbelică. Primul plan, adoptat de jumătate dintre autori, cuprinde în mod obișnuit următoarele capitole: I. Istoricul comunei, II. Descrierea

fizică, III. Întinderea teritorială, IV. Populaţiunea, V. Mişcarea populaţiunii, VI Situaţia economică, VII. Administraţia şi justiţia, VIII. Starea morală culturală şi socială. Al doilea plan, acceptat de cealaltă jumătate a autorilor, posedă, în sumarul monografiilor argeşene, următoarele mari capitole: I. Cadrul cosmologic, II. Cadrul biologic, III. Cadrul istoric, IV. Cadrul psihologic, V. Manifestările spirituăle, VI Manifestările economice, VII. Manifestările juridice şi administrative. Mulţi învăţători au adoptat ultimul plan în lucrările lor, întrucât, derivând şi dezvoltând pe primul în contextul interbelic, era superior celuilalt plan şi mişcarea monografiilor sociologice devenise foarte populară în rândul învăţătorilor, care nu de puţine ori îl evocă pe D. Gusti şi pe colaboratorii săi apropiaţi.

Majoritatea covârşitoare a autorilor monografiilor s-au documentat din surse restrânse, dar vii-informatori, autorităţi locale şi, sporadic, din arhive. Cu puţine excepţii (Humele, Brătieni, Zigoneni etc.), numele informatorilor, deseori descoperiţi cu concursul elevilor, au fost deliberat omise. Monografiile dobândesc, în perspectiva vremii, valenţe notabile tocmai prin prospeţimea şi autenticitatea materialului din teren

În monografiile lor, învăţătorii, urmând unul din planurile menţionate, au ordonat şi expus judicios datele acumulate. Însă cei care au optat pentru planul şcolii sociologice au fost obligaţi de structura lui să culeagă un material mai variat şi mai viu şi să-l ordoneze mai ştiinţific, ceea ce le sporeşte valoarea lucrărilor, dar neavând pregătirea ştiinţifică necesară, autorii monografiilor respective, mai ales că utilizau metoda descriptivă - rareori se arăta şi cauzalitatea fenomenelor - nu le-au putut apropia, cu întregul lor perimetru, de cele elaborate de şcoala sociologică. Şi atunci lucrările polarizează interesul prin bogăţia şi diversitatea materialului etnografic şi folcloric reţinut.

Analiza structurii monografiilor, pe capitole, dintr-un plan sau altul, cel mai adecvat fiind planul şcolii sociologice, mai amplu şi mai detaliat, pune în lumină, fie şi într-un spaţiu restrâns, valenţele lor etnografice şi folclorice.

Mulţi învăţători îşi deschid monografiile cu o notă explicativă („Cuvânt înainte", „Introducere" etc.) în care îşi motivează abordarea temei: dragostea faţă de satul natal, dorinţa imperioasă de cunoaştere a vieţii unei localităţi, întocmirea unei monografii intermediare pentru realizarea uneia mai ample privind o aşezare.

Însă aproape toate monografiile debutează cu capitolul *Cadrul cosmologic*. Capitolul, uneori destul de întins, destinat „descrierii fizice" a aşezărilor, prezintă cu detalii ştiinţifice coordonatele geografice, formele de relief, structura de relief, structura geologică, clima, reţeaua hidrografică, flora, fauna şi rezervele subsolului satelor. Evidenţiind deseori geometria aşezărilor şi poziţia geografică a gospodăriilor, transpune nu de puţine ori pe planuri şi hărţi, autorii ignoră indicarea tipologiei satelor.

Capitolul următor îl constituie *Cadrul biologic*, dezvoltat şi documentat cu atenţie de majoritatea învăţătorilor. Capitolul suscită un interes superior pentru etnografie. Autorii încearcă, aici, să definească psihologia argeşenilor, să releve dinamica demografică, însoţită uneori de arborele genealogic al unor neamuri, şi să dezvăluie structura socială a populaţiei. În continuare, se descriu locuinţele, se relevă alimentaţia şi se menţionează epidemiile curente din localităţile rurale. O atenţie specială se acordă descrierii locuinţelor şi gospodăriilor ţărăneşti, cu componentele şi funcţiile lor. Prezentarea gospodăriilor din Bradu de Sus, sat aşezat lângă Piteşti, este elocventă. Mai întâi locuinţele - cu structura construcţiei: „Au case care cam 80% cu

trei camere şi 20% cu două camere. Cele mai multe sunt învelite cu tablă de fier şi parte cu şiţă, au pivniţe (beciuri), unde sătenii îşi depozitează proviziile pentru iarnă. Casele sunt lucrate din lemn şi cărămidă, cu odăi spaţioase şi fereşti în proporţie cu lumina trebuitoare pentru viaţa lor. Cele mai multe au pardoseala de scândură şi restul din pământ bătut şi lipit"[1]; cu structura interiorului: „În case au sobe de cărămidă şi fier, iar în camera bună de primit musafirii au sobe oarbe şi se încălzesc de la sobe din camera de locuit. Sunt neigienice aceste sobe, căci atunci când încălzesc în casă iese un miros de funingine neputându-se face primenirea aerului. Totuşi se mai găsesc case care au coşuri (hornuri), vatra jos, unde se face focul şi gospodinele gătesc mâncare pentru familia întreagă. Intrând într-o casă din Bradu de Sus la cel mai puţin bogat, vei vedea două paturi de scândură, cu saltelele de paie, pe deasupra lor fiind pături din lâna oilor ori plocade cumpărate de la Câmpulung. Masa rotundă cu scăunele mici pe care mănâncă membrii familiei, pe pereţii casei, prosoape curate frumos ce împodobesc interiorul oamenilor. În odaia gătită, un pat acoperit cu o scoarţă de lână, la căpătâiul căruia se găseşte deasupra lada care păstrează hainele de sărbătoare. Un cuier în care îşi expun iile şi cămăşile naţionale împodobite cu râuri frumoase. Casele se spoiesc cu var alb curat peste tot la sărbătorile mari"[2]. Şi apoi anexele din gospodărie: „În jurul caselor, fiecare sătean are un grajd de vite făcut din bârne ori cărămidă ca adăpost al vitelor, jos, şi deasupra pentru păstratul fânului, lucernei, ovăzului. Pentru păsări, prea puţini au coteţe de scânduri, nuiele; cele mai multe păsări dorm sub cerul liber prin pomi şi sub acoperişul acareturilor"[3]. Alimentaţia era simplă, tradiţională, insuficient de pregătită, ca de exemplu, în Humele: „Alimentaţia locuitorilor din comună, ca şi cea din întreaga regiune, este, în general slabă. Ea constă mai ales din: mămăligă, fasole, varză acră ori fiartă, poşircă, ceapă, carne de păsări, de porc, de oaie, lapte, brânză etc. ... În general, iarna sătenii mănâncă mai mult carne de porc, varză acrită, brânză; primăvara, verdeţuri: urzici, ceapă etc. fiind şi postul Paştelor; vara: brânză, lapte, carne de păsări, verdeţuri; iar toamna: zarzavaturi şi fructe"[4].

Cadrul istoric formează, cu puţine excepţii, capitolul cel mai restrâns şi cel mai fragil, întrucât tratarea lui nu se bazează pe investigaţii arheologice şi arhivistice, ci îndeosebi pe legende şi tradiţii locale. Pe baza lor, constituirea multor sate se stabileşte în mod eronat pe la începutul secolului al XVIII-lea. Întemeierea aşezărilor se datoreşte unui „erou eponim"- în nord (Albeşti, Mălureni, Muşeteşti etc.) unui demnitar domnesc viteaz; iar în sudul Argeşului (Humele, Rociu Şerbăneşti etc.), unui cioban înstărit şi transhumant. Legenda despre întemeierea satului Albeşti - Argeş e edificatoare: „Legenda populară, care se mai întrezăreşte abia, spune că acest sat a luat fiinţă pe la anul 1601, când un căpitan al lui Mihai Viteazul, anume Albu, trecând munţii, după omorârea mişelească a viteazului voievod, s-a aşezat prin aceste locuri. El fiind primul proprietar al moşiei din acest ţinut.... Căpitanul Albu, de la care şi-a luat numele comuna Albeşti, fiind primul proprietar al satului Pământeni, locuitorii au devenit între timp clăcaşii boierului Albu, împreună cu locuitorii satului Ungureni"[5]. Un număr

---

[1] Arhivele Naţionale - Bucureşti, fond Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor, Dos. 161/1940, f. 45.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, f. 46.
[4] Idem, Dos. 469/1942, f. 101.
[5] Idem, *Dos. 470/1942*, f. 147.

restrâns de învăţători folosesc documentele locale (Izvorul de Sus, Martologi Ciofrângeni, Ungureni). În schimb capitolul transmite multe date contemporane despre fenomenele sociale.

În succesiunea secvenţelor din plan, urmează *Cadrul psihologic*. Cum n-aveau aici multe informaţii de expus, învăţătorii unificau capitolul respectiv cu cel al *Manifestărilor spirituale*. În noua structură, capitolul absoarbe nenumărate date despre spiritualitatea sătească şi se extinde, devenind deopotrivă de interesant pentru etnografie şi folcloristică.

Sporadic şi succint, se încearcă aici, mai întâi, definirea tipului psihologic al argeşenilor din perioada interbelică. Încercarea de definire se produce însă în termeni generali. Ea reuşeşte mai bine în secvenţele de indicare a unei trăsături, de pildă hărnicia ţăranilor din Albota la câmp: „În comună se munceşte foarte mult. Din zori de zi şi până noaptea târziu, locuitorii satului stau cu braţele încordate pe uneltele agricole spre a pune capăt nevoilor zilei. În timpul verii, repaosul îl au doar duminica. În timpul săptămânii, muncesc cu toţii la câmp. Mâncarea este pregătită de seara pentru a doua zi, când şi femeia trebuie să iasă la muncă, alături de ceilalţi membrii ai familiei. Nu rămân acasă decât copii până la 6 ani şi bătrânii neputincioşi"[6].

Arta populară, evocată în perimetrul capitolului, e reprezentată prin *portul popular*. Învăţătorii descriu detaliat portul popular argeşean, piesă cu piesă, la femei şi la bărbaţi, din prezent şi trecut, uneori mergându-se până în mijlocul secolului trecut, în anotimpurile reci şi călduroase. În numeroase monografii (Albeşti, Brădet, Hârseşti, Humele, Martologi, Mălureni, Muşeteşti, Rociu, Şerbăneşti, Uda etc.), prezentarea portului ocupă pagini întinse şi compacte. Cel mai mult se insistă asupra materialelor şi tehnicilor de confecţionare a pieselor. Pătrunderea portului orăşenesc („nemţesc") în sate îi îngrijorează pe învăţători şi reacţionează deseori prin note critice.

Folclorului i se acordă un spaţiu destul de întins în monografiile argeşene relevate, de la obiceiuri până la strigături. Majoritatea autorilor se opresc însă numai asupra categorii folclorice esenţiale, ca: obiceiurile calendaristice şi familiale, descântece, proverbe şi ghicitori, balade, cântece şi strigături. În cadrul obiceiurilor calendaristice cele mai numeroase, sunt manifestările clasice, deseori cu modalitatea practicării şi cu repertoriul lor: colindul de Moş-ajun, steaua, irozii, pluguşorul, sorcova, capra, iordănitul, strigarea pe roată la lăsatul secului de Paşti, curăţirea curţilor şi grădinilor (de Mucenici), paparuda, jocul căluşarilor (la Rusalii), focul lui Sumendru etc. La unele obiceiuri, îndeosebi la cele din ciclul sărbătorilor de iarnă, se dau detalii privind formarea manifestărilor, numărul participanţilor şi succesiunea secvenţelor practicii lor. Din zeci de monografii nu lipseşte nici repertoriul muzical poetic al multor obiceiuri care, în pofida unor deosebiri infime, se configurează într-o structură unitară. Interesant e că pentru prima dată în culegerile argeşene apare notat obiceiul strigarea peste sat. Obiceiul, practicat aproape pe întregul cuprins al Argeşului, deţine trei tipuri de poetice de strigări, spre deosebire de alte zone folcloristice în care circulă numai unul singur. Un tip interesant se află în Humele, cu satirizarea fetei nemăritate din cauza aşteptării băiatului cu carte: „Măi Mitică, măi! / - Ce e, mă? / -Măi, fata lui cutare, / Aşteptând băiat cu carte, / I-a chelit capu p-o parte! / Ha-ha-ha!"[7].

---

[6] Idem, Dos. 471/1942, f. 137

[7] Idem, Dos. 470/1942, f. 112.

O importanţă tot atât de majoră i se acordă ciclului de *obiceiuri familiale* (naştere, nuntă şi înmormântare). Pe spaţii largi, uneori de 12-13 pagini, se înfăţişează riturile obiceiurilor şi se reproduc texte din repertoriul lor, care, fundamental, prezintă caracteristici unitare şi generale. În cadrul naşterii sunt reproduse credinţe şi practici ancestrale încă conservate, legate de momentele postnatale şi natale, cumetrie şi tăierea moţului din anumite aşezări (Brătieni, Costeşti, Flămânzeşti, Humele, Pământeni-Albeşti, Sălătruc), în schimb din repertoriul obiceiului lipsesc cântecele de leagăn. Nunta apare aproape în toate lucrările învăţătorilor argeşeni, cu toată succesiunea secvenţelor, de joi dimineaţa până luni seara. În majoritatea secvenţelor se transcriu cântecele ceremoniale („Cântecul ginerelui", „Cântecul miresei", „Nuneasca", „Cântecul zorilor") şi oraţiile („Oraţia de nuntă", şi „Iertăciunea"). La ceremonialul înmormântării se inserează vechi practici şi credinţe şi se menţionează obiceiul bocitului. Dintre obiceiurile raportate la muncile anului, se menţionează pretutindeni *iezătoarea*. Nu este omis nici *descântatul*, a cărui practică e însoţită deseori de descântec. Din Albeşti, Buneşti, Flămânzeşti, Humele, Zigoneni ş. a., se reproduc texte poetice valoroase de descântece. Din expunerea obiceiurilor de către învăţători se observă restructurarea lor, datorită schimbărilor din mentalitatea colectivităţilor sociale.

Celelalte genuri folclorice sunt reprezentate prin aproape toate speciile lor, dar inegal. *Creaţia aforistică şi enigmatică* apare culeasă prin zeci de piese din câteva sate. O importanţă scăzută i se acordă, din cauza dificultăţilor la culegere şi a spaţiului ei mai întins, prozei populare. Dintre speciile ei, numai *legendele toponimice* şi *tradiţiile* se bucură de atenţia constantă a învăţătorilor, care le introduc integral sau rezumativ la „Istoricul aşezărilor". Celelalte specii (*basmul şi snoava*) apar sporadic în cuprinsul monografiilor.

Poezia populară, reţinută prin balade, cântece şi strigături, ocupă, deşi diferenţiat, un spaţiu întins în economia monografiilor.

Baladele, de obicei cu structură haiducească, apar aici mai sporadic. Însă *doinele şi cântecele* se întâlnesc în toate monografiile mai întinse ale învăţătorilor. Aceasta întrucât erau nelipsite din existenţa argeşenilor, „Cântecul - se subliniază în monografia despre Galeş - îl însoţeşte în tot locul: pe brazda plugului, în urma carului care scârţâie sub povara lemnului, menit să aducă folos săteanului"[8]. Autorii monografiilor le menţionează frecvent titlurile şi le transcriu integral textele semnificative (Brătieni, Flămânzeşti, Sălătruc, Humele, etc.). repertoriul de doine şi de cântece din Galeş[9] , de pildă, era compus în special din piese ca: „În poiana Vadului"; „Du-mă Doamne, du-mă iar"; „Frunză verde iarbă deasă"; „Rotunjico la obraz"; „Foaie verde lămâiţă, ieşi mândro, la portiţă"; „Tudoriţo nene"; „Am un foc la inimioară, Leano"; „Unge Leano, uşa bine" ş. a. În repertoriile satelor din nordul Argeşului domina - fapt firesc - cântecele de ciobănie. Strigătura, de atâtea ori prelungită de anumite jocuri şi de hori, este introdusă parţial în monografiile satelor Albeşti de Argeş, Martologi, Pământeni - Albeşti, Sălătrucu, Stroeşti.

Ocupaţiile argeşenilor se relevă în capitolul *Manifestări economice*. În lucrările lor, învăţătorii enumără şi uneori, descriu amplu ocupaţiile principale ale sătenilor, atât de variate: agricultura, pomicultura, viticultura, grădinăritul şi păstoritul, precum şi

---

[8] Idem, Dos. 350/1944, f. 83.

[9] *Ibidem*, f. 72.

meşteşugurile practice (tâmplăria, rotăria, dogăria, fierăria, cojocăria, etc.). Nu se neglijează, de asemenea, nici evidenţierea instalaţiilor tehnice (mori, joagăre, pive, dârste, darace, poverne) ridicate mai ales, în satele din nordul zonei (Brătieni, Galeş, Muşeteşti, Flămânzeşti, Corbeni, Oeşti, Albeşti).

În fine, ultimul capitol din monografie, bazat pe surse contemporane, îl constituie *Manifestările juridice şi administrative* capitolul căruia i se acordă o semnificaţie secundară, menţionează tipul de organizare administrativă a aşezărilor şi enumără principalele neînţelegeri dintre săteni.

Numeroşi învăţători şi-au ilustrat monografiile cu materiale iconografice fotografii, planuri şi hărţi ale satelor. Au fost ilustrate cu fotografii aşezări precum Curtea de Argeş cu 40 foto, Flămânzeşti - 27 foto, Costeşti - 23 foto, Uda de Jos - 14 foto, Zigodeni - 12 foto etc. aceasta împreună cu planurile şi hărţile, au devenit acum documente etnografice şi folclorice palpitante, ceea ce le-au ridicat substanţial valoarea.

În concluzie, monografiile satelor argeşene din deceniile 4 şi 5 ale secolului nostru, întocmite de învăţătorii lor, prezintă prin bogăţia şi diversitatea infinită a informaţiilor directe, vii, din teren o importantă sursă de documentare, pe plan local şi naţional, pentru istorie, etnografi şi folclorişti.

INDICE CU MONOGRAFIILE AŞEZĂRILOR ARGEŞENE DIN ARHIVELE STATULUI BUCUREŞTI ŞI ALE MINISTERUL EDUCAŢIEI ŞI ÎNVĂŢĂMÂNTULUI

Nr. crt.	Monografia localităţii	Autorul	Nr. dosarului
1	Bradul de Sus	M. Dumitrescu	161/1940, f. 41-63
2	Vulpeşti	I. C. Popescu	161/1940, f. 185-195
3	Ion Gh. Duca	Gh. N. Popescu	161/1940, f. 289-312
4	Lunca Corbului	Gh. Pătroiu	287/1941, f. 247-318
5	Bumeşti	N. I. Iancu	287/1941, f. 267-316
6	Gliganu de Jos	Th. Anghel	468/1942, f. 51-63
7	Valea Babei	Mucenic Gh. Arsenescu	468/1942, f. 104-131
8	Şerbăneşti	I. Bălteanu	468/1942, f. 292-305
9	Prundu	N. Bărlogeanu	468/1942, f. 396-414
10	Martalogi	Chiriţă Bărbulescu	468/1942, f. 452-487
11	Hârseşti	Domnica Capanu	469/1942, f. 26-48
12	Stroeşti	C. Ciolcă	469/1942, f. 163-183
13	Rociu	C. Comănescu	469/1942, f. 217-244
14	Bălceşti	Ion C. Comănescu	469/1942, f. 306-327
15	Bălceşti	Al. Comănescu	469/1942, f. 407-412
16	Humele	Al. Constantinescu	470/1942, f. 59-120
17	Pământeni - Albeşti	Alexandra Constantinescu	470/1942, f. 147-173
18	Poenari	Alexandrina şi N. M. Costea	470/1942, f. 268-287
19	Runcu	Barbu C. Cuprianu	470/1942, f. 382-398
20	Muşăteşti	Lucreţia Cuprian	470/1942, f. 455-475
21	Dăeşti	Ecat. Pr. Druţu	471/1942, f. 26-48
22	Albota	D. Epure	471/1942, f. 128-154
23	Izvorul de Sus	Gh. Gh. Găină	471/1942, f. 182-203
24	Recea	Marin Gheorghe	471/1942, f. 214-253
25	Uda de Jos	Zinca Georgescu	471/1942, f. 398-419
26	Buneşti	M. I. Iancu	472/1942, f. 24-74

Nr crt	Monografia localităţii	Autorul	Nr. dosarului
27	Ciupa	Cezarina Pr. Ionescu	472/1942, f. 157-163
28	Şerboeni	D. Marinescu	473/1942, f. 25-30
29	Uda de Sus	N. Marinescu	473/1942, f. 108-113
30	Broşteni	Gh. I. Matei	473/1942, f. 209-222
31	Sălătrucu	Gh. I. Mihalache	473/1942, f. 244-276
32	Corbeni	Al. Nicuţ	473/1942, f. 407-421
33	Goranu	Al. Popescu	474/1942, f. 161-221
34	Ciofrângeni - Ungureni	Gheorghe Gh. Pătraşcu	474/1942, f. 265-280
35	Cremenari	N. C. Popescu	474/1942, f. 514-522
36	Cepari	N. Popescu	474/1942, f. 563-598
37	Zigoeni	Alexandrina I. Popescu	475/1942, f. 47-104
38	Muşăteşti	Aurel N. Popescu	475/1942, f. 128-154
39	Brătieni - Obştea	Ion I. Popescu	475/1942, f. 163-233
40	Brătieni	Maria N. Popescu	475/1942, f. 256-279
41	Jiblea	Sabina Pr. Gh. O. Popescu	475/1942, f. 563-572
42	Cremenari	N. Gh. Popescu şi D. Gh. Tomulescu	475/1942, F. 725-757
43	Negraşi	I. I. Radu	476/1942, f. 99-109
44	Suseni - Cerşani	Ion I. Radu	476/1942, f. 111-120
45	Cepari	I. C. Rizea	476/1942, f. 210-233
46	Ungheni	Gh. Roceanu	476/1942, f. 330-390
47	Flămânzeşti	Elena Schuller	476/1942, f. 467-546
48	Geamăna	Gh. R. Şerbu	477/1942, f. 99-119
49	Ciobani	Iordache M. Stan	477/1942, f. 213-249
50	Cireşu	N. I. Stanciu	477/1942, f. 275-333
51	Prundu	Florica Stănculescu	477/1942, f. 421-478
52	Cremenari	D. Gh. Tomulescu şi N. Gh. Popescu	478/1942, f. 152-184
53	Costeşti	Mina Ţelescu	478/1942, f. 209-216
54	Oeşti	N. Gh. Teodorescu	478/1942, f. 275-303
55	Trepteni	Toma Vasiloiu	478/1942, f. 400-409
56	Catane	I. A. Zamfirescu	478/1942, f. 489-501
57	Izvorul de Sus	C. Gh. Zinca	478/1942, f. 544-589
58	Izvorul de Sus	Maria Tarabega	633/1943, f. 45-63
59	Gliganul de Sus	C. Amzărescu	342/1944, f. 65-92
60	Şerbăneşti	Gh. Angelescu	343/1944, f. 27-41
61	Cocu	V. Coculescu	344/1944, f. 52-95
62	Oarja	Stan Dumitraşcu	346/1944, f. 38-85
63	Mălureni	P. Erfulescu	348/1944, f. 62-87
64	Galeş	I. Iancu	350/1944, f. 39-81
65	Ţuţuleşti	Florian Popescu	353/1944, f. 28-52
66	Găujani	Petică Anastasia	354/1944, f. 18-23
67	Popeşti	I. Rădulescu	355/1944, f. 31-67
68	Oarja	V. M. Ilinca	357/1944, f. 29-77
69	Jiblea	C. C. Cuprian	1154/1945, f. 41-49
70	Buta - Bârlogu	I. Dumitrescu	1160/1945, f. 41-77
71	Uda	N. Ghiţescu	1161/1945, 46 p.
72	Drăganu	Stana N. Iliescu	1162/1945, f. 8-15
73	Curtea de Argeş	Marin Marinescu	1166/1945, f. 35-79
74	Iuvorul de Jos	I. Oarnă	1171/1945, f. 31-41
75	Deduleşti	D. D. Popescu	1174/1945, f. 28-48
76	Ciomăgeşti	Constanţa G. Popescu	1175/1945, 152 p.
77	Galeşu	Ileana F. State	1178/1945, 40 p.
78	Bârlogu	Ştefan D. Ene	1180/1945, 13 p.
79	Corbeni	Teodora Ştefănescu	1181/1945, 17 p.
80	Deagurile	Vlaicu R. Marin	1181/1945, 30 p.
81	Budeşti	Victor Diculescu	415/1946, f. 1-12

Nr. crt.	Monografia localității	Autorul	Nr. dosarului
82	Jiblea	Maria Cuprian	415/1946, f. 13-20
83	Mozăceni	Nesemnată	415/1946, f. 21-33
84	Rociu	Ștefania C. Comănescu	415/1946, f. 34-61
85	Bârlogu	Marin D. Coman	415/1946, f. 62-82
86	Budești	Ioan Ciugescu	415/1946, f. 83-91
87	Stoilești	Indescifrabil	415/1946, f. 92-100
88	Șerbănești	Victoria I Băleanu	415/1946, f. 101-111
89	Poenari	Gh. N. Boncea	415/1946, f. 112-114
90	Stoicani	Gh. I Badea	415/1946, f. 131-139
91	Cepari	Cornelia C. Arsenescu	415/1946, f. 139-152
92	Șerbănești	Aurelia Angelescu	415/1946, f. 153-160
93	Bârsești	Nesemnată	415/1946, f. 161-172
94	Dedulești	Al. S. Vasile	415/1946, f. 176-211
95	Geamăna	Maria Gh. Șerban	415/1946, f. 218-235
96	Mozăceni	I. S. Șerbănescu	415/1946, f. 233-239
97	Curtea de Argeș	Dumitra Gh. Stamate	415/1946, f. 237-254
98	Flămânzești	Elisabeta Lazanu	416/1946, f. 1-53
99	Gliganul de Sus	Nesemnată	416/1946, f. 54-73
100	Gliganul de Jos	Nesemnată	416/1946, f. 74-83
101	Popești	Gh. Zamfirescu	416/1946, f. 84-99
102	Cireșu	Nesemnată	416/1946, f. 100-108
103	Negrași	Nesemnată	416/1946, f. 109-112
104	Tomșanca	Teodor Constantin	416/1946, f. 113-125
105	Brătieni	Florea I. State	416/1946, f. 126-144
106	Dealul Bradului	Gh. Stănescu	416/1946, f. 145-150
107	Vlădești - Bădislava	Elisabeta și Dumitru C. Sandu	416/1946, f. 160-169
108	Brădet	Olimpia Nouraș	416/1946, f. 180-184
109	Rătești	Iosif și Elisabeta I Popescu	416/1946, f. 185-216
110	Cârcești	Heroiu Nestor	416/1946, f. 249-268
111	Berislăvești	Maria F. Oncete	417/1946, f. 1-5
112	Județul Argeș (în general)	Vasile M. Neofit	417/1946, f. 6-9
113	Mozăceni	Ștefan Ghelmeci	417/1946, f. 170-182
114	Vătășești - Giurgiureni	D. Georgescu	417/1946, f. 183-201
115	Recea	Mihai C. Voicu	417/1946, f. 202-206
116	Mozăceni	Ioana M. Marinescu	417/1946, f. 207-210
117	Slobozia - Dușca	I. Mândruță	417/1946, f. 211-219
118	Slobozia	Nesemnată	417/1946, f. 220-222
119	Uda de Jos	Anghel Manolache	417/1946, f. 223-229
120	Curtea de Argeș	Ștefan Florescu	417/1946, f. 230-269
121	Lăunele de Sus	Gh. Dumitrescu	417/1946, f. 270-287
122	Broșteni	Constantin I. Dragomirescu	417/1946, f. 288-298
123	Țuțulești	Florea I. Drăghici	417/1946, f. 299-310
124	Rătești	Stan A. Nițu	418/1946, f. 1-14
125	Dedulești	I. Răvescu	418/1946, f. 15-52
126	Mozăceni	Radu Șt. Nicolae	418/1946, f. 53-56
127	Suseni	C. Radu	418/1946, f. 57-66
128	Măcăi	Gh. I. Rachieru	418/1946, f. 67-97
129	Slobozia	Petre Gh. Popescu	418/1946, f. 98-103
130	Mușătești	Petre Gh. Popescu	418/1946, f. 105-116
131	Berciciu	Ion I. Popescu	418/1946, f. 117-124
132	Gruiu	Nesemnată	418/1946, f. 125-127
133	Mozăceni	Ghrghina Șt. Sorescu	418/1946, f. 128-143
134	Teiu Vale	Gh. Ionescu	418/1946, f. 144-152
135	Cuca	Titu Georgescu	418/1946, f. 153-203
136	Popești	Badea Sandu	418/1946, f. 204-213

Nr crt	Monografia localităţii	Autorul	Nr. dosarului
137	Cieşti	Gh. Angelescu	418/1943, f. 214-220
138	Moşoaia[10]	D. Dumitrescu	1946, 6 p.
139	Mozăceni	Neidentificat	1946, 15 p.
140	Ţuţuleşti	Pană Maciu	1946, 30 p.
141	Stroeşti	Ioana Băcioiu	1946, 25 p.

[10] Ultima serie de monografii, fără număr, am descoperit-o în arhiva Ministerul Educaţiei şi Naţionale, în anul 1980.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X, 2001**

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA „ÎMPRUMUTUL REFACERII NAȚIONALE" ŞI EMISIUNEA MEDALIEI COMEMORATIVE DE AUR DIN 1945 „ ARDEALUL NOSTRU"

AURICĂ SMARANDA

Pe fondul situației economice naționale din țara noastră de după 23 august 1944, şi având în vedere obligațiile asumate de România prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, guvernul de atunci, în baza legii nr. 655 din 22 decembrie 1944, a autorizat Ministerul Finanțelor să contracteze prin subscripție publică benevolă un împrumut intern denumit „Împrumutul Refacerii Naționale", cu emitere de titluri la purtător, amortizabil în 6 ani. Titlurile aveau valori minimale de 5000 lei, 10000 lei, 20000 lei, 50000 lei, 100000 lei şi 500000 lei. Se acorda o dobândă de 5% pe an începând cu 1 august 1945, până la amortizarea lor[1].

În aceeaşi zi, a apărut legea nr. 656 prin care acelaşi Minister al Finanțelor era autorizat „a bate, prin Monetăria Națională şi a pune în vânzare medalii comemorative din aur, până la maximum un milion de exemplare"[2].

În legătură cu emisiunea medaliei de aur 1945, se impun unele precizări şi observații necesare stabilirii rolului ce l-a avut medalia în discuție.

Motivul principal al acestei emisiuni de aur a fost de ordin economic, prevăzut la art. 3 din decizia Ministerului Finanțelor nr. 407518/11 ianuarie 1945, care spune: „Pentru a putea beneficia de posibilitatea achiziționării de medalii, cumpărătorul va trebui să subscrie titluri ale Împrumutului Refacerii Naționale 5% din 1945, emise în condițiile legii nr. 655/944, pentru suma de 50000 lei de fiecare medalie". Iar la art. 2 din aceeaşi decizie, se stabileşte „prețul medaliilor la 15000 lei /bucată"[3].

Pentru ca, totuşi, medalia să capete o conotație de document, s-a propus un motiv istoric, pe care raportul nr. 41334/1944 întocmit de ministrul finanțelor, Mihai Romniceanu şi adresat Majestății Sale Regele Mihai I, îl descrie astfel: „Pentru a încrusta în aur evocator, ziua dezrobirii Ardealului de Nord şi pentru a transmite şi a se moşteni din generație în generație amintirea concretă a acelei pagini de istorie deschisă de Rege şi scrisă de Armata Sa în unire cu marii noştri aliați, socotim că răspundem sentimentelor de adâncă recunoştință şi admirație ale națiunii, propunând Majestății Voastre baterea unei medalii comemorative din aur". Iată cele două motive care

[1] Legea nr. 655/22 XII 1944 publicată în M. Of. 298/23 XII 1944 .
[2] Legea nr. 656/22 XII 1944.
[3] Decizia Min. Fin. 407518/11 I 1945.

combinate au făcut să se bată medalia respectivă, sperându-se ca succesul „Împrumutului Refacerii Naționale“ să fie asigurat[4].

Medalia are pe avers, busturile în profil spre stânga ale celor trei unificatori de țară: domnitorul Mihai Viteazul, regele Ferdinand I, regele Mihai I. Legenda, cu textul ARDEALUL NOSTRU 1601-1918-1944. Pe revers în centru, capul acvilei din stema țării cruciată și încoronată. Sub acvilă, semicircular, ROMÂNIA. În jur, stemele celor unsprezece județe dezrobite. Aur 90%, 6,55 g., 21 mm. Pe muchie, deviza: NIHIL SINE DEO. Artiști modelatori, Haralambie Ionescu (avers), Ioana Bassarab Starostescu și Ștefan Iordan (revers). Monetăria Statului. Tiraj un milion bucăți.

În legătură cu emisiunea medaliei de aur 1945, partea a doua a raportului ministrului Romniceanu, spune: „Pentru a se da acestei medalii o valoare internațională, conținutul în aur, dimensiunea și greutatea ei au fost stabilite, astfel încât să fie identice cu ale monedei franceze de aur de 20 franci, denumită napoleon. Deși caracteristicile tehnice au fost identice cu napoleonul, totuși la greutate, medalia a depășit în plus cu 0,10 g./ buc. față de moneda franceză, fapt ce a creat dureri de cap celor de la B.N.R., până ce aceștia au descoperit de unde provine diferența totală în plus de 90 kg. Aur fin (napoleonul 6,45 g., medalia 6,55 g.) Prin decizia Ministerului Finanțelor, nr. 13553 din 5 ianuarie 1945, din cele 1000000 buc., s-a repartizat în județele țării și în București, un număr de 600000 buc. într-o primă tranșe. Astfel județul Argeș a primit inițial 3500 buc., iar județul Muscel 2000 buc. Ulterior Ministerul Finanțelor, la cererea unor județe, prin decizia 18489 din 19 februarie 1945, numărul medaliilor s-a modificat, astfel că județul Muscel a primit 5000 buc., iar județul Argeș 6000 buc. medalii. Medalia de aur, 1945, a fost și o garanție bancară, oferită de Stat -în calitate de debitor -celor ce subscriau la „Împrumutul Refacerii Naționale“ -în calitate de creditori - pentru sumele în lei subscrise într-o perioadă în care valoarea leului era în scădere rapidă, sau altfel spus, deprecierea leului național era în vădită creștere, care ducea ineluctabil la pierderi pentru proprietarii de titluri ale Împrumutului. Fără o garanție palpabilă, înscrierea benevolă la Împrumut n-ar fi avut sorți de izbândă. Această „garanție“ s-a dovedit reală, întrucât la începutul anului 1945, medaliile se cumpărau cu 15000 lei/buc., iar la negociere pe piață, la sfârșitul anului, 1945, prețul era de 35000 lei/buc., pentru ca în preajma stabilizării monetare din 1947, să atingă suma de 35000000 lei. Deși fiind medalie și nu monedă, neavând înscrisă pe avers și nici pe revers o valoare nominală (de altfel în lege era denumită medalie), a devenit totuși un mijloc de tezaurizare și chiar un mijloc de schimb (de plată de cumpărare/vânzare) în sistemul financiar-bancar și la Bursă. La aceasta a contribuit și asemănarea ei cu napoleonul de 20 franci (de aur), așa cum am arătat mai sus, că prevedea legea. Cea mai curentă formă de utilizare a medaliilor cumpărate de diverși subscriitori la Împrumut, a fost operațiunea de „lombard“ - lombardare -adică de depunere a lor, ca gaj la Casele de Credit (bănci) pentru avansuri în numerar în lei sau alte credite. Deci medalia a fost în ultimă instanță o formă monetară care a circulat pe piața românească. Informația ce circulă și acum printre unii oameni, necunoscători, că emisiunea medaliei de aur 1945 ar fi avut ca scop vânzarea aurului din tezaurul B.N.R., pentru a nu încăpea pe mâna invaziei Armatei Roșii, a fostei U.R.S.S., nu este reală pe motiv că pentru un milion de medalii au fost utilizate numai 5895 kg de aur din rezerva

[4] Raportul ministrului finanțelor Mihai Romniceanu.

totală a B.N.R. care la 1 ianuarie 1945 era de 235000 kg aur, ceea ce reprezintă circa [illegible]% din total[5]. Că s-au găsit numele celor ce au cumpărat medalii de aur şi au fost urmăriţi până la crimă de organele de represiune comuniste, din ţară, aceasta a fost o operaţie simplă, prin cercetarea fişelor deţinătorilor de titluri la „Împrumutul Refacerii Naţionale“ cunoscându-se că aceştia pentru a putea cumpăra medalii de aur trebuia să cumpere titluri în valoare de cel puţin 50000 lei/buc. medalie. Statul ţinea evidenţa acestora pentru că în calitate de debitor avea obligaţia achitării periodice a anuităţilor pe timp de 6 ani cât dura amortizarea împrumutului.

Statul nu era interesat de cine cumpăra medalii, ci de cine şi câte titluri de împrumut a cumpărat, pentru a urmări plata periodică a cupoanelor.

[5] Costin Kiriţescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, III, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1971, p. 66.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

LAGĂRUL DE PRIZONIERI NR. 10 DE LA CORBENI

PAUL DIDIȚĂ
VIOREL DRUGĂ

Ideea esențială până la cel de-al doilea război mondial a fost aceea că prizonieratul nu înseamnă o măsură represivă, ci una de precauție luată față de un adversar dezarmat, căruia trebuia să i se asigure o viață ferită de primejdii și un tratament uman. Aceste lucruri au fost reglementate prin Declarația de la Bruxelles din 1874 articolele 23 și 24, apoi prin Convențiile de la Haga din 1899 și 1907. condiția juridică a prizonierilor de război a fost apoi reglementată prin Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929.

Campania din Est în cel de-al doilea război mondial s-a desfășurat în absența garanțiilor umanitare din partea principalelor beligeranți, U. R. S. S. și Germania.

Cu excepția României și Finlandei, statele participante pe frontul de răsărit, nu au fost determinate să respecte dispozițiile referitoare la prizonieri, prevăzute în convențiile internaționale, cu toate eforturile depuse de unele organizații internaționale. România era semnatară a convenției de la Geneva.

Campania din Est, din cel de-al doilea război mondial, dusă de armata română a avut drept rezultat eliberarea teritoriilor românești de sub ocupație sovietică, dar și capturări de prizonieri. În acțiunea de capturare a prizonierilor sovietici, s-a avut în vedere neutralizarea forței combative a adversarului, nu măsuri represive.

Pe tot parcursul purtării războiului, Comandamentul român a luat măsuri pentru a convinge adversarii că armata română respectă legile internaționale ale războiului, respectă drepturile conferite de uniforma militară celor deveniți prizonieri sau răniților.

De la 22 iunie 1941 și până în luna august 1944, trupele române, în urma luptelor purtate în Bucovina, Basarabia, Transnistria, Nipru, Kerci, Don, Caucaz și stepa Kalmucă, au capturat un număr de 91060 prizonieri sovietici[1]. Dintre aceștia, la 23 august 1944, 59856 prizonieri se aflau în lagărele din România[2], restul fiind internați în Germania[3].

La începutul războiului, organizarea și coordonarea lagărelor de prizonieri, conform ordinului 10000 din 20 iunie 1941 al Marelui Cartier General a revenit

[1] Arhivele M. Ap. N., fond 5435, dosar nr. 719, f. 6.
[2] *Ibidem* f. 52.
[3] *Ibidem* f. 6.

Comandamentului Forțelor de Apărare Interioară comandat de generalul [illegible] Dragomirescu.

Încă de la început s-a cerut factorilor de răspundere să ia toate măsurile [illegible] ceea ce privește lagărele, să fie respectate toate prevederile Convenției de la Geneva [illegible] privire la tratamentul prizonierilor de război.

Începând cu luna noiembrie a anului 1941, a luat ființă Comandamentul Lagărelor de Prizonieri, care depindea direct de M. St. M. Prin acest lucru, organizarea lagărelor s-a îmbunătățit în mod considerabil. Potrivit noii organizări, fiecare lagăr era considerat corp de trupă. Sediul comandamentului era în București, pe strada Victoriei la nr. 61-63, în localul Societății „Mica"[4]. Colonelul Ion Stănculescu a fost numit Comandantul lagărelor de prizonieri.

Prin Ordinul de zi 868 din 27 martie 1942 al Marelui Stat Major, cu începere de la 1 aprilie 1942 Comandantul Lagărelor de Prizonieri purta denumirea de Secția Prizonierilor de Război[5].

Prizonierii sovietici au fost grupați în lagăre pe secții și grupe. Un lagăr avea mai multe secții iar o secție mai multe grupe. Prizonierii erau grupați, în cadrul aceleiași secții, pe naționalități, origine etnică, religioasă[6].

Lagărele erau conduse de comandanții de lagăre. Aceștia erau împuterniciți cu atributul de „comandant" și erau răspunzători de buna administrare a lagărelor.

La 24 iulie 1941, situația cu lagărele și localitățile unde acestea funcționau era următoarea: Lagărul nr. 1 Ofițeri, în localitatea Fierbinți; la Vaslui funcționau două lagăre și anume Lagărul nr. 2 și Lagărul nr. 4; la Galați funcționa Lagărul nr. 3, la Iași era instalat Lagărul nr. 5; iar Lagărul nr. 6 funcționa la Domești[7].

Începând cu luna noiembrie 1941, Marele Stat Major a aprobat ca lagărul de la Alexandria să fie mutat cu întreaga comandă în localitatea Corbeni din județul Argeș. Acest lagăr purta denumirea de Lagărul 10 Corbeni[8].

Lagărul de la Corbeni era la dispoziția Președintelui Consiliului de Miniștri[9] și numai acesta era în drept să încheie contracte de muncă cu alte instituții[10].

Cazarea prizonierilor în lagăr era în barăci de lemn cu paturi comune, iar așternuturile erau din paie și rogojini. Datorită inundațiilor, cu care s-a confruntat regiunea în urma ploilor căzute, condițiile de cazare de la Corbeni au fost precare[11].

Lagărul dispunea de bucătărie, spălătorie, sală de mese, infirmerie. Cantitatea de lemne era de 18 kg pe zi pentru fiecare sobă[12]. Alocația de hrană pentru prizonierii care stăteau în lagăr și nu erau repartizați la diverse lucrări era de 22 lei de om pe zi plus 1,80 lei pentru întreținere. Pentru ofițeri se aloca suma de 35 lei pentru hrană, 3 lei pentru tutun și 2 lei pentru întreținere, zilnic la fiecare ofițer.

[4] Idem, dosar nr. 349, f. 424.
[5] Idem, dosar nr. 185, f. 18.
[6] Idem, dosar nr. 425, f. 47.
[7] Idem, dosar nr. 171, f. 275 și 291.
[8] Idem, dosar nr. 172, f. 173-175.
[9] *Ibidem*, f. 168.
[10] *Ibidem*, f. 1847.
[11] Idem, dosar nr. 199, f. 125.
[12] Idem, dosar nr. 172, f. 251-253.

Începând cu 1 martie 1943, prin Decizia nr. 4377 din 20 februarie 1943, a Ministerului Apărării, s-au mărit alocaţiile de hrană[13], meniul prizonierilor sovietici fiind acelaşi ca şi al trupei de pază.

În conformitate cu articolul 27 al convenţiei de la Geneva din 1929, Marele Stat Major a luat hotărârea ca prizonierii sovietici să fie utilizaţi la muncă cu excepţia ofiţerilor.

În funcţie de cerinţe prizonierii sovietici din Lagărul nr. 10 Corbeni au participat la muncile agricole, exploatări forestiere, lucrări edilitare, sau la diverşi particulari. De asemenea au contribuit la construcţia de locuinţe distruse de inundaţiile din acea zonă.

Activităţile cultural-artistice organizate în lagărul de la Corbeni au fost nesemnificative[14].

Efectivele de prizonieri sovietici din Lagărul nr. 10 de la Corbeni au fost următoarele: la data de 20 decembrie 1941 - erau internaţi 1935 prizonieri[15], în anul 1942 luna martie, 2058 prizonieri[16], în data de 1 ianuarie 1943 lagărul avea internaţi 1788 de prizonieri[17], iar la 23 august 1944 în Lagărul 10 Corbeni erau 2441 prizonieri[18].

Numărul prizonierilor evadaţi din lagăr a fost: în anul 1942 au evadat 4 prizonieri, în anul 1944 au evadat 11 prizonieri[19].

Prizonierii decedaţi de la înfiinţarea lagărului şi până la 23 august 1944 au fost în număr de 257[20]. Prizonierii au fost înmormântaţi în cimitire cu ritual religios. S-a alocat pentru fiecare suma de 1000 lei pentru înmormântare, la fel ca şi pentru ostaşii români[21]. Au fost întocmite schiţe cu locurile unde au fost înhumaţi pentru ca mormintele lor să poată fi găsite.

În urma evenimentelor da la 23 august 1944 prizonierii din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost eliberaţi, iar pentru munca depusă, un procent de 8% din plăţile pentru ceea ce au lucrat trebuia repartizat lor.

Prizonierii sovietici din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost singurii care au primit această sumă care se ridica la valoarea 7.177.350 lei distribuiţi direct pe tabel nominal[22]. Celelalte drepturi băneşti care se cuveneau celorlalţi prizonieri din alte lagăre din România au fost ridicate de către Comisia Aliată de Control (sovietică[23]), deşi aceşti bani trebuia să ajungă direct la cei care au muncit.

În perioada 1941-1944 din Lagărul nr. 10 au fost eliberaţi din motive de boală, infirmitate, origine etnică 94 de prizonieri. După 23 august 1944, în Lagărul nr. 10

---

[13] Idem, dosar nr. 196, f. 344 şi 395.
[14] Idem, dosar nr. 603, f. 15.
[15] Idem, dosar nr. 172, f. 206.
[16] Idem, dosar nr. 196, f. 263.
[17] Idem, dosar nr. 342, f. 1.
[18] Idem, dosar nr. 196, f. 263.
[19] Idem, dosar nr. 719, f. 56.
[20] *Ibidem*, f. 54.
[21] Idem, dosar nr. 434, f. 130.
[22] Idem, dosar nr. 1092, f. 42.
[23] *Ibidem*, f. 23.

Corbeni au fost internaţi prizonieri germani şi unguri. Numărul total al acestora la sfârşitul anului 1944 era de 968[24].

Conform ordinelor, la data de 10 aprilie 1945, toţi prizonierii din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost repartizaţi fie la alte lagăre, fie Comandantului Sovietic de la Focşani[25].

Pe lângă unele aspecte negative, de altfel inerente în acea situaţie, prizonierii din România s-au bucurat de un tratament bun, acest lucru fiind reliefat şi cu prilejul diferitelor vizite ale unor reprezentanţi ai organismelor internaţionale.

[24] Idem, dosar nr. 719, f. 54.

[25] Idem, dosar nr. 718, f. 32.

ELEMENTE ALE DESFĂŞURĂRII CAMPANIEI ELECTORALE ÎN ARMATĂ ÎN 1946

AURELIAN CHISTOL

După impunerea de către sovietici a guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, situaţia politică din România a devenit extrem de complexă, întrucât noul guvern era total nereprezentativ şi acţiona pentru distrugerea oricăror forme de democraţie în România.

Atitudinea guvernului român l-a îngrijorat în mod deosebit pe regele Mihai, care încurajat de Iuliu Maniu, de Dinu Brătianu şi, mai ales de faptul că, administraţia americană refuza să recunoască acest cabinet, a hotărât să-l convoace pe 19 august 1945 la Palatul Regal pe Groza, pentru a-i cere să poarte negocieri cu liderii celorlalte partide, în vederea constituirii unui guvern de uniune naţională[1].

Din cauza refuzului premierului de a demisiona, regele a declanşat „greva regală" şi a decis să nu participe la manifestaţia de la 23 august[2]. Refuzul său de a participa la sărbătorirea acestei zile a fost interpretat ca o ofensă adusă sovieticilor, iar relaţiile româno-sovietice vor deveni foarte tensionate.

Pentru ieşirea din criză, va fi convocată între 16 – 26 decembrie 1945, la Moscova, Conferinţa Miniştrilor Afacerilor Externe ai U.R.S.S., SUA şi Marea Britanie. Cu acest prilej, Andrei Vâşinski (URSS), Averell Harrison (SUA) şi Sir Archibald Clark Kerr (Marea Britanie) au fost împuterniciţi, să se deplaseze la Bucureşti sub formă de comisie pentru a se consulta cu regele Mihai şi cu membrii guvernului pentru a rezolva problema reprezentativităţii guvernului[3]. „Comisia" va sosi la Bucureşti pe 31 decembrie 1945 şi în urma discuţiilor purtate cu factorii de decizie de la Bucureşti, se va ajunge la un compromis ce consta în cooperarea în guvern, ca miniştri fără portofoliu, a dr. Emil Haţieganu (PNŢ) şi a lui Mihail Romniceanu (PNL)[4].

Guvernul se va reuni în noua componenţă, pe 8 ianuarie 1946, într-o şedinţă extraordinară, prilej cu care a luat 3 decizii importante: 1. Efectuarea alegerilor generale legislative în cel mai scurt timp posibil. 2. Asigurarea libertăţii acestor alegeri, care vor fi făcute pe baza sufragiului universal şi secret, cu participarea tuturor

[1] Dinu C. Giurescu, *Imposibila incercare*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1999, p. 16.
[2] *Ibidem*, p. 19.
[3] *Ibidem*, p. 81.
[4] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor in secolul XX*, Bucureşti, Ed. Paideia 1999, p. 513.

partidelor democratice şi antifasciste, care vor avea dreptul să-şi prezinte candidaţii. Asigurarea libertăţii presei, a cuvântului, a religiei şi a dreptului la asociere[5].

Zece zile mai târziu, ministrul justiţiei Lucreţiu Pătrăşcanu, a declarat că a pregătit două proiecte de lege, unul pentru organizarea Reprezentanţei Naţionale şi altul pentru legea electorală, precizând că Reprezentanţa Naţională va fi Unicamerală (Adunarea Deputaţilor), în urma desfiinţării Senatului[6].

În momentul anunţului lui Pătrăşcanu, în România activau legal 23 de formaţiuni politice: 1)P.N.Ţ. - Maniu; 2)P.N.L. – Dinu Brătianu; 3)P.S.D. Independent – Titel Petrescu; 4)Partidul Ţărănesc Democrat – dr. N. Lupu; 5)Partidul Radical al Micii Burghezii; 6)Partidul Naţional Democrat; 7)Partidul Popular Românesc; 8)Partidul Socialist Român; 9)Partidul Renaşterii Române; 10)Partidul Unităţii Naţionale; 11)Partidul Frontului Muncii Raţionalizate; 12)Partidul Democrat Muncitoresc din România; 13)Partidul Frontul Generaţiei de Foc; 14)Organizaţia Frontului Apărătorilor Patriei; 15)Partidul Românesc al luptătorilor; 16)Partidul Socialist Democrat din România; 17)Partidul Frontului Creştin; 18)P.N.L. – Gh. Tătărescu; 19)P.N.Ţ. - Anton Alexandrescu; 20)Partidul Naţional Popular; 21)Frontul Plugarilor; 22)P.S.D. – Lothar Rădăceanu; 23)P.C.R[7].

Deşi nu fusese anunţată data alegerilor, putem vorbi despre începutul campaniei electorale încă din primăvară. Comuniştii decid să se alieze cu o serie de formaţiuni politice, pentru a câştiga mai uşor alegerile. De aceea, la 17 mai 1946, se va constitui Blocul Partidelor Democratice (P.C.R., Frontul Plugarilor, P.N.L. – Tătărescu, P.N.Ţ. - Anton Alexandrescu, Partidul Naţional Popular)[8].

Din cauza presiunilor făcute de ministrul justiţiei, regele Mihai va semna la 13 iulie 1946, Decretul nr. 2218 privind organizarea Reprezentanţei Naţionale , ce consfinţea desfiinţarea Senatului. În 15 iulie este adoptată şi legea nr. 560 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaţilor, contrasemnată numai de Pătrăşcanu. Prin această lege, primeau drept de vot femeile şi militarii[9].

După un amplu val de epurări politice, căruia i-au căzut victime mari personalităţi ale acestei ţări, la jumătatea lunii octombrie, guvernul va catadicsi să stabilească data desfăşurării alegerilor, pentru ziua de 19 noiembrie 1946[10].

Deoarece conform legii electorale militarii aveau drept de vot, armata română, o instituţie tradiţional – apolitică, va fi târâtă în desfăşurarea campaniei electorale.

Deşi data alegerilor a fost stabilită la jumătatea lunii octombrie, în acel moment, campania electorală era în plină desfăşurare. În mod oficial, reprezentanţii partidelor politice nu aveau acces în unităţile militare pentru a-şi face propagandă, singurii în măsură să facă educaţie politică trupei fiind ofiţerii. Cu toate acestea, pe 11 septembrie 1946, în prezenţa unor lideri politici ai României au fost convocaţi la Bucureşti comandanţii de Mari Unităţi şi şefi de Stat Major. La început a luat cuvântul Miron Constantinescu făcând o prezentare a platformei – program a B.P.D. şi

[5] Marin Nedelea, *Istoria României în date. 1940-1995*, Ed. Niculescu, 1997, p. 59.

[6] Eleodor Focşeneanu, *Istoria Constituţională a României 1859-1991*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1998, p. 97-98.

[7] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 67-68.

[8] *Ibidem*, p. 61.

[9] E. Focşeneanu, *op. cit.*, p. 99-100.

[10] xxx, *Istoria României*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1998, p. 476.

prezentând obiectivele urmărite: 1. Industrializarea ţării; 2. Mecanizarea agriculturii; 3. Reorganizarea vieţii financiare a ţării. În privinţa armatei, programul prevedea:

-reducerea în viitor a stagiului militar;
-înzestrarea sa cu material modern;
-întărirea disciplinei şi răspunderii;
-un ridicat standard de viaţă pentru ofiţeri şi subofiţeri.

După expunerea lui Miron Costantinescu a luat cuvântul dr. Petru Groza, care a evidenţiat caracterul anarhic al manifestărilor parlamentare din perioada interbelică, situaţie ce va trebui schimbată de noul parlament. La această şedinţă vor mai lua cuvântul ministrul de Război, gen. Mihail Lascăr şi colonelul Petrescu, apreciindu-se în concluzie că „trebuie să formăm un << tot >>, un singur vot fără excepţie, pentru a aproba platforma – program a B.P.D"[11].

Pentru ca Marele Stat – Major să cunoască situaţia din armată, şeful Secţiei a II-a, colonelul Bălţătescu se adresează printr-o telegramă la 14 septembrie Centrelor de Control Militar din ţară cerându-le: „Urmăriţi la unităţi şi stabilimente măsurile concrete luate în vederea alegerilor, starea de spirit a ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei, comunicaţi informaţiuni asupra modului cum este privită campania electorală în unităţi şi pe teritoriu. Rezultatul până la 20 septembrie"[12].

În România existau 8 Centre de Control – Militare după cum urmează: 1. Bucureşti; 2. Craiova; 3. Cluj; 4. Braşov; 5. Bacău; 6. Oradea; 7. Călăraşi; 8. Timişoara. În arhive s-au păstrat şi răspunsurile şefilor acestor centre (cu excepţia celui de la Craiova), la telegrama din 14 septembrie. Astfel, Centrul de Control Militar nr. 3. (Cluj), raportează la 19 septembrie, că referitor la desfăşurarea campaniei electorale în teritoriu, se poate observa faptul că cea mai intensă propagandă e desfăşurată de către Uniunea Patrioţilor Maghiari, în timp ce „activitatea partidelor din B.P.D. e multiplă şi se evidenţiază mai mult la oraşe, afişând lozinci democrate şi semnul electoral << Soarele >>", iar „partidele istorice se rezumă până în prezent doar la luarea contactului cu vechile cadre, în special la sate." În ceea ce priveşte organizarea alegerilor în unităţile aparţinând Centrului, aceasta este mulţumitoare[13].

În aceeaşi zi, Centrul de Control Militar (C.C.M.) nr. 5 Bacău, raporta printre altele: „Campania electorală este primită în unităţi bine, însă se observă la toţi o indiferenţă faţă de măsurile ce se iau, fapt justificat prin lipsa unei educaţii cetăţeneşti. Nu se agită nimeni, nu au păreri, tac, dându-ţi impresia că şi alegerile le consideră ca pe un fapt divers". În ceea ce priveşte situaţia din teritoriu se aprecia că „Unii cetăţeni privesc cu simpatie măsura luată ca şi armata să voteze: o parte însă, mai cred că în rândurile armatei sunt încă reacţionari care vor vota cu << istoricii >>. Partidele democrate din B.P.D., activează deschis, prin întruniri, reacţionarii fac propagandă ascunsă de la om la om"[14].

În ceea ce priveşte Centrul de Control Militar nr. 7 (Călăraşi), se face precizarea că şi aici a început campania electorală, dar în ceea ce-i priveşte pe ofiţeri şi subofiţeri se constată faptul că aceştia nu au o conştiinţă politică foarte dezvoltată, în

[11] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1637, filele 109-114.
[12] Idem, Dosar 1609, fila 263.
[13] Idem, Dosar 1637, filele 56-57.
[14] *Ibidem*, filele 58-59.

timp ce „ostaşii sunt cu adevărat pasivi", iar pe ansamblu „campania electorală în armată este privită cu oarecare nedumerire, întrucât este pentru prima dată când oştirea e pusă în faţa urnelor"[15].

Situaţia pare a fi mult mai bună la Centrul de Control Militar nr. 8 (Timişoara), unde campania electorală decurge normal, fără incidente, iar „starea de spirit e favorabilă"[16].

În acelaşi fel stau lucrurile şi la Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), motiv pentru care se raportează Marelui Stat Major cu mândrie că „În unităţi vederile ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei se conturează net pentru guvern"[17].

Pe 23 septembrie soseşte şi răspunsul Centrului de Control Militar nr. 4 (Braşov) în care se preciza printre altele că „ofiţerii, subofiţerii şi trupa au primit cu simpatie şi cu mult interes campania electorală din armată". Un motiv de îngrijorare era pentru şeful acestui Centru, locotenent – colonel Nicolescu Mircea, faptul că „ofiţerii şi subofiţerii trecuţi în Cadrul Disponibil, arată în general o mare rezervă şi chiar ostilitate acestei campanii electorale în armată şi că, în concluzie, aceştia vor vota contra Blocului Partidelor Democratice"[18].

Un răspuns mai amplu, este cel al Centrului de Control Militar nr. 1, datat 26 septembrie. Şi în acest centru s-a început campania electorală printr-o serie de cuvântări ce „au impresionat pe cei prezenţi", deşi se constată „ o răceală în rândul ofiţerilor din Cadrul Disponibil", în timp ce „subofiţerii şi trupa par să fie elemente mai sigur favorabile". În această notă, se mai apreciază faptul că, „deşi rezultatele sunt bune, încă se întâmpină greutăţi din partea unora care sunt partizani ai opoziţiei, cu procente mai mari pentru P.N.Ţ". O altă problemă cu care se confruntă Centrul, este aceea că „ostaşii ce vin de la vetre, vin îmbibaţi de doctrinele opoziţioniste, parte din ei refuzând încadrarea în Diviziile de voluntari << Tudor Vladimirescu >> şi << Horea, Cloşca şi Crişan >> sub justificarea că sunt divizii politice".

În acest Centru s-a realizat şi un prim pronostic în ceea ce priveşte rezultatele alegerilor, pentru fiecare categorie de militari. Astfel, se preconiza că 65 – 70% dintre ofiţerii activi vor opta pentru B.P.D., şi numai 20 – 25% dintre ofiţerii trecuţi în Cadrul Disponibil. În ceea ce-i priveşte pe subofiţerii activi, circa 70 – 80% vor vota B.P.D., şi 45 – 50% dintre subofiţerii din Cadrul Disponibil. Legat de trupa propriu-zisă, se miza pe 75 – 80% dintre voturile soldaţilor pentru B.P.D[19].

În urma primirii celor mai multe dintre răspunsurile Centrelor încă din data de 19 septembrie, colonelul Bălţătescu, va elabora o nouă notă în 21 septembrie adresată centrelor, prin care propune să fie delegaţi „ofiţeri de încredere şi cu o hotărâtă atitudine democratică din cadrul acestei secţii (a II-a Informaţii), care să se deplaseze pe teren, pentru a verifica şi a ne informa din timp asupra adevăratului aspect al campaniei electorale în armată, astfel:

1. În garnizoana Bucureşti:

Cu începere de la 23 septembrie, un număr de 4 ofiţeri trimişi pe rând la toate

[15] *Ibidem*, filele 61-64.
[16] *Ibidem*, fila 64.
[17] *Ibidem*, fila 66.
[18] *Ibidem*, fila 80.
[19] *Ibidem*, filele 93-98.

comandamentele, unităţile şi stabilimentele militare, raportând rezultatele până la 26 septembrie.

2. În restul ţării:

Cu începere de la 27 septembrie 1946, un număr de 10 ofiţeri, care să se deplaseze la toate Marile Unităţi şi Comandamente din ţară, spre a lua contact cu şefii birourilor 2, organele E.C.P. (Educaţie, Cultură şi Propagandă) şi Organele Marelui Stat Major de pe teritoriu"[20].

După data de 21 septembrie 1946, Centrele de Control Militare au continuat să raporteze periodic Marelui Stat Major, despre stadiul în care se găsea pregătirea alegerilor şi despre starea de spirit dominantă în armată.

Din această cauză, la 1 octombrie 1946, Centrul de Control Militar nr. 8 (Timişoara) a întocmit o dare de seamă asupra mersului campaniei electorale în unităţile şi stabilimentele militare, dar şi în teritoriul Centrului.

În ceea ce priveşte campania electorală în unităţi, se apreciază că aceasta este întârziată datorită faptului că nu s-au constituit peste tot comisii electorale. În legătură cu situaţia din teritoriu se cere în mod imperativ intensificarea propagandei B.P.D. mai ales în comunele cu numeroşi aderenţi ai opoziţiei[21].

Un raport contrainformativ este trimis la 9 octombrie şi de către Centrul de Control Militar nr. 1, conform căruia „ campania electorală în cadrul unităţilor se desfăşoară cu totul în mod defectuos", din cauza proastei organizări, iar pentru exemplificare au fost prezentate câteva astfel de acţiuni prost organizate, desfăşurate în cadrul garnizoanei Bucureşti[22].

Ca urmare a intensificării desfăşurării campaniei electorale în armată la începutul lunii octombrie, şi în urma rapoartelor primite de către Marele Stat Major de la toate Centrele de Control Militar la data de 14 octombrie, va fi elaborată o sinteză contrainformativă, în care se aprecia: „Campania electorală dusă în unităţi se desfăşoară cu toată vioiciunea şi perseverenţa", în timp ce „comentariile şi discuţiile în contradictoriu aproape au dispărut", iar „rezultatul campaniei electorale se întrevede a fi din cele mai bune"[23].

Parcă pentru a mai diminua din optimismul conducătorilor militari ai României, Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), trimite Marelui Stat Major în 21 octombrie o telegramă în care se preciza că în noaptea de 14/15 octombrie în garnizoana Satu-Mare s-au găsit două manifeste semnate de o organizaţie numită Tineretul Militar Naţional Ţărănesc, prin care se face apel la militari pentru a vota cu Maniu şi cu PNŢ-ul[24].

O manifestare asemănătoare are loc pe 15 octombrie la Turnu-Severin, unde un soldat aparţinând Comandamentului Forţelor Fluviale Tr-Severin a scris peste jurnalul de perete o poezioară antiguvernamentală: „Jos B.P.D-ul cu Scânteia / Care se va stinge / Sus PNŢ-ul cu Dreptatea / Care va învinge". În urma acestui act soldatul respectiv a fost reţinut pentru cercetări[25].

---

[20] *Ibidem*, fila 44.

[21] *Ibidem*, filele 140-144.

[22] *Ibidem*, fila 126.

[23] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, fila 105.

[24] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1609, filele 339-341.

[25] *Ibidem*, fila 343.

Printr-o notă contrainformativă din 18 octombrie, Centrul de Control Militar nr. 1 informează Marele Stat Major că anunţarea datei alegerilor este evenimentul cel mai comentat, şi că fixarea acestora „arată opiniei publice că guvernul contează pe reuşită şi stăpâneşte masa electoare"[26].

Cu ocazia împlinirii a doi ani de la eliberarea Transilvaniei de sub autoritatea politico-militară maghiaro-germană, pe 25 octombrie 1946, în Aula Şcolii Superioare de Război a fost convocată o adunare la care au luat parte, ministrul de Război, generalii subsecretari de stat ai Ministerului de Război, generali ai Marelui Stat Major, generali comandanţi de mari unităţi, şefi de stat major şi comandanţi de unităţi.

În deschiderea adunării gen. Vasiliu – Răşcanu a precizat că vor fi analizate 2 mari probleme: 1)Situaţia actuală şi expunerea unor probleme dezbătute la Conferinţa de la Paris; 2)Abordarea unor probleme în legătură cu: a)aparatul de Educaţie, Cultură şi Propagandă; b)instrucţia în armată; c)campania electorală; d)situaţia materială. Toate aceste expuneri au fost făcute de gen. Dămăceanu, Lascăr, Ionaşcu şi Pretorian.

În ceea ce priveşte expunerea privind campania electorală, aceasta este prezentată de generalul Lascăr. El apreciază că pregătirea pentru alegeri „se desfăşoară în condiţiunile cele mai bune şi cu rezultate din ce în ce mai bune. S-a constatat că s-a depus în acest scop mult interes şi elan. Nu se poate spune că nu sunt şi deficienţe. Sunt unii, şi aceştia sunt puţini, care păstrează o atitudine de pasivitate faţă de alegeri". De asemenea, vorbitorul face apel la comandanţi „să nu se facă exces de propagandă pentru a nu stingheri activitatea unităţilor", dar în acelaşi timp „recomandă tuturor, ca armata să fie un bloc în faţa alegerilor pentru izbânda noii concepţii democratice", pronosticând în rândurile armatei un număr de 98% din voturi pentru B.P.D.

În încheierea şedinţei, ministrul Vasiliu-Răşcanu a concluzionat printre altele, faptul că votul armatei trebuie să fie de 100% pentru B.P.D., deoarece această instituţie „trebuie să fie în unanimitate susţinătoarea noilor principii ale regimului actual"[27].

După 25 octombrie, Marele Stat Major a continuat să primească zilnic informări despre desfăşurarea campaniei electorale în armată. Una din informări datată 27 octombrie se referă şi la garnizoana Piteşti unde „campania electorală continuă cu asiduitate, punându-se accent pe necesitatea ca „armata să sprijine actualul guvern"[28].

Propaganda electorală nu a ocolit nici Marina Militară Română. Un raport contrainformativ din 31 octombrie, precizează că şi aici „campania electorală continuă în condiţii mulţumitoare, la toate unităţile Marinei prin conferinţele explicative organizate de Comisiile Electorale respective", dar în acelaşi timp se trage un semnal de alarmă în legătură cu faptul că „moralul personalului este într-o continuă şi vertiginoasă scădere, conducând înspre o totală prăbuşire a clasei militare"[29].

Tot pe 31 octombrie s-a desfăşurat la Marele Stat Major o şedinţă specială de propagandă electorală pentru subofiţerii din Marele Stat Major şi pentru soţiile lor cu tema: „Scopul Armatei în alegeri". Conferinţa a fost susţinută de col. Bălţătescu, care a prezentat cauzele ce au dus în România la schimbarea politică fundamentală de după 23 august. El identifică şi analizează, cauze de ordin militar, geografic, politic şi social.

[26] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1637, fila 181.
[27] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, filele 245-256.
[28] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1637, fila 149.
[29] Idem, Dosar 1609, fila 140.

economic, arătând printre altele că „statul sovietic este dator faţă de popoarele sale să le apere existenţa creându-şi relaţii paşnice cu toate popoarele limitrofe, în care intrăm şi noi românii". De aceea, el consideră că armata „are încredere numai în factorii democratici înregimentaţi în B.P.D., care sunt şi luptă pentru desăvârşirea unei trainice prietenii cu U.R.S.S.".

În finalul dării de seamă asupra acestei şedinţe se arată că „rezultatul a fost foarte bun şi lămuririle date sunt de mare folos pentru documentarea subofiţerilor înainte de alegeri. Această şedinţă este un bun exemplu pentru organizarea viitoare a şedinţelor de propagandă electorală"[30].

Acest mod de organizare al campaniei a produs dezolare printre adepţii opoziţiei, lucru semnalat cu satisfacţie printr-un raport contrainformativ al comandantului Pieţei Bucureşti din 1 noiembrie, în care se preciza că „în sânul partidelor istorice, zilnic se observă demisii din partid, din cauza programelor ce nu mai corespund actualei situaţii şi orientări a ţării, iar B.P.D. îşi continuă propaganda cu multă eficacitate în toate provinciile ţării"[31].

Pe 6 noiembrie, la Marele Stat Major s-a realizat o „centralizare" a informaţiilor privind desfăşurarea campaniei electorale, care „continuă în unităţi cu toată intensitatea. Acţiunea de lămurire tot mai crescândă a ostaşilor a început să dea roadele scontate. Se mai găsesc încă elemente trenarde, care mai caută să întârzie evoluţia ideilor democratice pe o linie pozitivă". În sinteză, este prezentată şi situaţia campaniei printre civili, unde „mai accentuat decât în armată, se găsesc anumiţi indivizi care dau naştere la conflicte pe temă politică cu urmări fatale: lovirea care cauzează moartea". Toate aceste nenorociri sunt rodul unor elemente răzleţe ce „caută să dea un aspect violent propagandei dusă la sate de membrii B.P.D"[32].

Un alt prilej de a organiza întruniri în armată este cel al aniversării pe 7 noiembrie a 29 de ani de la lovitura de stat bolşevică din Rusia, denumită însă „revoluţie socialistă". Cea mai mare amploare au avut-o serbările organizate în Capitală, după cum se arată într-un raport al Centrului de Control Militar nr. 1, din 8 noiembrie în care se spune că „în după-amiaza zilei de 7 noiembrie a avut loc în sălile Cercului Militar un festival artistic dat de către Comisia electorală a Ministerului de Război în cadrul campaniei electorale". La eveniment au luat cuvântul gen. Pretorian, gen Lascăr şi d-na gen. dr. Zamfir. Ei „au arătat însemnătatea dreptului de vot acordat militarilor şi femeilor, cât şi realizările făcute de către guvernul d-lui. Dr. Petru Groza." De aceea, „cu toţii au insistat asupra necesităţii de a susţine cu toată tăria actualul guvern în alegerile din 19 noiembrie". În ceea ce-l priveşte pe generalul Lascăr, a ţinut şi un discurs dedicat aniversării „revoluţiei" ruse din 1917[33].

Şi Comandamentul Trupelor de Grăniceri va informa pe 10 noiembrie Marele Stat Major despre situaţia din unităţile sale şi din teritoriile de graniţă ale României. Astfel, în raport se apreciază că „în rândurile ofiţerilor trecuţi în Cadrul Disponibil, se discută despre posibilitatea izbucnirii unei revoluţii în ţară, în cazul că B.P.D. va ieşi în alegeri. Mulţi dintre ei vor fi primii care se vor înrola în rândurile revoluţionarilor

---

[30] *Ibidem*, filele 158-159.
[31] *Ibidem*, fila 227.
[32] *Ibidem*, filele 161-162.
[33] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, filele 385-386.

având convingerea că, până în cele din urmă, tot anglo-americanii vor decide soarta României". Singurul lucru îmbucurător pentru autorii raportului este că „la Iași se semnalează continuu demisii ale membrilor P.N.Ț. din organizația locală"[34].

Deși zarurile erau deja aruncate în privința rezultatului alegerilor, pe 11 noiembrie s-au prezentat la șeful marelui Stat Major al Comandamentului Teritorial Brașov, liderii locali ai P.N.Ț. - Maniu, P.N.L. – Brătianu și P.S.D. – Titel Petrescu care au cerut să le fie permis accesul în cazarmă pentru a face campanie electorală, dar li s-a răspuns că „în cazarmă nu are acces nici un om politic pentru propagandă", iar educarea ostașilor pentru alegeri se face exclusiv de către ofițeri, în condițiile în care nici agenții B.P.D. nu au acces în unitățile militare. Singurele acțiuni de propagandă fiind ale Serviciului E.C.P. ce face parte din armată. Cu toate acestea cei 3 au lăsat o cerere, care va fi, bineînțeles, respinsă[35].

Patru zile mai târziu va fi respinsă și cererea lui Iuliu Maniu de a i se permite accesul la }coala Superioară de Război pentru a-și prezenta programul politic[36].

Cu o săptămână înainte de alegeri, col. Bălțătescu trimite Centrelor de Control Militar o telegramă cu următorul conținut: „Cu începere de la primirea prezentului ordin, raportați zilnic prin orice mijloace, radio, telegrafic, curier ocazional etc., toate chestiunile importante referitoare la modul cum decurg pregătirile pentru alegeri, atât în armată, cât și în teritoriu"[37]. Răspunsurile venite de la centre au fost centralizate la Marele Stat Major prilej cu care s-au tras următoarele concluzii:

1. La majoritatea unităților, campania electorală își atinge scopul de pregătire politică a ofițerilor, subofițerilor și trupei, procentul celor favorabili actualului regim depășind media de 80% și ajungând în unele unități chiar până la 100%.

2. Procentele cele mai mici sunt la unitățile și formațiunile de aeronautică, în special pentru ofițeri și subofițeri, aceste procente fiind pentru ofițeri de circa 50% și pentru subofițeri de sub 50%.

3. Între unitățile operative și cele teritoriale, acestea din urmă dau procente mai mici, în special la subofițeri și trupă.

4. Trupa are procentele cele mai mari, fiind urmată de ofițeri, subofițerii au procentele cele mai mici.

5. Unitățile și formațiunile teritoriale cu procentajele cele mai mici sunt în Transilvania"[38].

Pentru a nu avea „surprize" cu prilejul alegerilor, la Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), înainte cu câteva zile de alegeri în „unitățile și formațiunile din zonă s-au făcut cu ofițerii, subofițerii și trupa exerciții practice de votare întrebuințând întreg materialul necesar în acest scop"[39].

Deși se făceau ample pregătiri pentru ca armata să voteze în totalitate pentru B.P.D., situația reală în unități era foarte complicată, întrucât militarii români nu erau chiar atât de dornici să voteze B.P.D.-ul. Acest lucru ne este confirmat indirect, prin faptul că-n multe unități se fac „repetiții" în vederea alegerilor iar în 14 noiembrie

[34] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1609, fila 197.
[35] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a III-a Operații, Dosar 1736, fila 304.
[36] *Ibidem*, fila 305.
[37] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a II-a Informații, Dosar 1609, fila 235.
[38] *Ibidem*, fila 238.
[39] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secția a III-a Operații, Dosar 1736, fila 23.

Direcţiunea Poliţiei de Siguranţă adresându-se Marelui Stat Major preciza că „sunt informaţiuni că militarii activi din judeţul Braşov îşi exprimă dorinţa ca, secţiile de votare din cazărmi, să fie prezidate de magistraţi şi nu de ofiţeri E.C.P“[40].

Comandanţii armatei vor avea însă „grijă“, ca militarii să voteze „cum trebuie“ la 19 noiembrie 1946, iar cei ai Ministerului de Interne ca şi civilii să voteze „bine“ la alegeri.

Rezultatele alegerilor, evident trucate, au fost date publicităţii abia la 3 zile de la desfăşurarea alegerilor. Conform statisticilor oficiale, au votat 6.934.538 de alegători, iar 4.766.630 au votat B.P.D. şi doar 878.927 au preferat P.N.Ţ.-ul. Astfel, B.P.D. a obţinut 71,8% din voturi şi 348 de mandate, la care se vor adăuga cele 29 de mandate ale Uniunii Populare Maghiare. Opoziţia avea 32 de mandate prin P.N.Ţ., 3 prin PNL, 2 prin Partidul Ţărănesc Democrat (dr. N. Lupu), iar P.S.D. -Independent n-a intrat în Parlament[41].

În concluzie, putem afirma că după 23 august 1944 statutul armatei române se va modifica radical. Ea va deveni o instituţie politizată ce va contribui în mod direct la lichidarea democraţiei în România. Devenită un instrument al sovietizării şi comunizării României, armata va asista neputincioasă la prăbuşirea prestigiului său în ochii opiniei publice.

Anul 1946, ca şi întreaga perioadă 1944 - 1958, sunt cea mai neagră perioadă din istoria armatei române, devenită o susţinătoare a sovietizării României şi a dictaturii comuniste.

THE ELEMENTS OF ELECTORAL CAMPAIGN IN THE ARMY (1946)

Abstract

Doctor Petru Groza Government, imposed on 6th March 1945 by the Soviets, will from its very foundation for the destruction of the democracy and of Romanian traditional institutions.

King Michael, after the „royal strike“, will obtain only a false reshuffling of government, which obtains in January 1946 the recognition of the Anglo-Americans, on condition that they organized free elections as soon as possible.

Because of this, still from the beginning of the spring of the year 1946, the electoral campaign will be declared, which will be attended by 23 parties.

In May, the communists and their „road comrades“ (their allies) will make up the Democratic Parties Group.

In July, the minister of justice, Lucreţiu Pătrăşcanu, will impose the modification of the electoral law. According to the new law, the army, a traditionally

[40] *Ibidem*, fila 111.
[41] Gheorghe Onişoru, *Alianţe şi confruntări între partidele politice din România (1944 -1947)*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1996, p. 247.

apolitical institution, must to vote, although the representatives of the political parties didn't have access in the military units.

The Education and Culture Service and the Propaganda, created in 1945, after a Soviet model, had to take care of the political education of the army. This way, on 11th September the commanders of the big units are convened to a meeting Vasiliu Răşcanu (minister of War) and the general Lascăr (Head of the Big Major State) participated. On this occasion, the B.P.D. (D.P.G.) programme will be presented appealing to the present ones, to determin the army to vote the B.P.D. (D.P.G.).

Three days later, colonel Bălţătescu, the head of sends a telegram to the light centers of military control to report the measures that were taken with a view to the organising of the elections, to present the army's and the civil population's state of mind.

The Military Control centers will emphosize the efforts made for the elections, but also the dissatisfactions of the officers and of the subofficers written in the C.B. (Available Background). Many recruits also refuse the integration in the Divisions „Tudor Vladimirescu" and „Horea, Cloşca şi Crişan".

During the meeting on 25th October in the presence of the minister Vasiliu Răşcanu and that of the general Lascăr, the obtainance of all the votes for the communists and their allies was established for the army, as an objective in the elections. Despite all these things, anti-governmental manifestations continued to exist in the army, manifestations that warried the political authorities of Romania.

During all this time, the access of the leaders of the opposition in the military units was strictly forbidden.

„Repetitions for the elections" took place in many military units some days before the elections, lest there should be surprises. In the same time the Big Major State discovered a centralization of the informative notes came from the territory.

This way, the army was estimated to be favorable to the regime (system) in proportion of 80 – 100%, the situation being worse in aeronautics and in the units from Transylvania.

The communists and their comrades will organized the elections „ very well", so they obtained 71,8% of the votes.

The year 1946, as the whole period 1944 – 1958, represents the worst period of the history of the Romanian army, which became a supporter of the sovieticism of Romania and of the communist dictatorship.

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

ASPECTE ECOLOGICE ÎN TRADIŢIILE RELIGIOASE

CONSTANTIN BĂLĂCEANU-STOLNICI

Ecologia apare ca disciplină recent, în secolul al XX-lea, când problemele ocrotirii mediului devin o preocupare a societăţii civile, a clasei politice şi evident a unor specialişti în domeniu. Sensul termenului iniţiat de E. Haekel s-a lărgit mult şi sub presiunea în special a poluărilor caracteristice epocii noastre a devenit o temă generală de reflexie, dar şi un subiect de predilecţie al mediilor de informare.

Grija faţă de mediul ambiant nu este însă nouă şi ea apare încă de la zorile culturii, probabil la sfârşitul paleoliticului şi începutul neoliticului, când Homo sapiens a conştientizat *importanţa naturii* în mijlocul căreia îşi ducea existenţa, şi ale cărei aspecte benefice şi malefice l-au impresionat, ca şi caracterul misterios pentru el al obiectelor, fiinţelor şi forţelor care o compun.

Imaginea pe care omul preistoric şi apoi omul istoric şi-a construit-o despre Univers (despre Existent) era *dualistă, sacralizată*. El (Homo religiosus) a hierofanizat pământul şi natura şi l-ea inclus în sistemul metafizic al cosmologiei sale, în diferitele religii primordiale. Această reprezentare sacră a luminii a început încă din paleolitic, dar s-a desăvârşit în cursul marii revoluţii neolitice dintre anii 9000 şi 7000 î.H.

Omul preistoric a început prin a *hierofaniza pământul* în general în cadrul cuplului primordial Cer-Pîmânt care stă la baza miturilor cosmogonice ale popoarelor primitive, dar şi a marilor religii, ale antichităţii. În acest context s-a construit noţiunea de Zeiţa-Mamă (în general pământul, cu rari excepţii, este feminin), Gaia sau Ge cu puternice forţe magice telurice (chtonice) şi gestatorii (pentru pietre, minerale şi uneori fiinţe umane ca acei copii ai peşterilor din mitologiile germanice). Mitul lui Anteu nu face decât să confirme existenţa unor forţe magice izvorâte din pământ ca şi numeroase rituri şi obicee ale aşa zisului Homo humus (ca prima împerechere a mirilor pe pământ, naşterea pe pământ, frecarea noului născut cu pământ, culcarea lui în leagăne de piatră pe pământ, culcarea pe pământ a bolnavilor etc. etc.). Sacralizarea Terei a impus respectarea ei şi în unele cuturi (de vânători şi culagători) au fost formulate restricţii cu privire la maltratarea pământului (zgârierea, săparea etc.), restricţii care vor dispărea osdată cu apariţia agriculturii şi apoi a mineritului. Prima orientare ecologică nu a fost aşadar pragmatică ci religioasă.

Hierofanizarea Terei s-a extins la *vegetaţie*. Gaia este completă şi apoi înlocuită de Demeter. Grija faţă de vegetaţie a îmbrăcat două aspecte incomplet separate, cel sacru propriu-zis şi cel utilitar.

Aspectul sacru a generat o mitologie vegetală şi o serie de rituri ale căror urme se mai păstrează în folclor. Homo religiosus a construit un sistem complicat cu ierburi şi pomi sacri, cu păduri mirifice şi hierofanizări vegetale, în care Zeiţa-Mamă joacă şi ea un rol deosebit. În acest context evident că respectul faţă de lumea vegetală se impune însă pe o bază spirituală. Aspectul utilitar apare desigur în îndeletnicirile agricole, care însă sunt şi ele încadrate în ritualuri şi organizate în timp de ritmul sacru al sărbătorilor.

Aceeaşi mentalitate a extins supranaturalul la pietre şi minerale considerate în primul rând ca nişte produse vii înzestrate cu puteri speciale (kratofanii) gestate în pământ, de care trebuie să ai grijă. Şi în acest domeniu s-a constituit un sistem complicat de pietre şi minerale kierofanizate, de epifanii litice, dar şi de o formă de animism care a conferit mineritului şi metalurgiei caractere liturgice şi a stat la baza dezvoltării alchimiei.

În felul acesta omul preistoric şi cel al religiilor primordiale a dezvoltat un respect faţă de Tera, de lumea vegetală şi de cea animală, care în ansamblu defineşte o *ecologie sacră*. De altfel lucrul nu trebuie să ne mire căci şi morala a fost sacră până ce marea răsturnare secularizantă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea a înlocuit-o cu o morală bazată pe reflexie filosofică.

În ceea ce priveşte *religiile Cărţii* (iudaismul, creştinismul, islamul) bazate pe Revelaţia de pe muntele Sinai cuprindea dominant în Pentateuh (sau Torah) găsim recomandarea limpede a Creatorului Universului (Elohim) cu privire la necesitatea de a avea grijă de Cosmos (pământ, plante, vieţuitoare). În geneza (cap. I-IV) se regăsesc multe versete al căror sens ecologic este clar. Chiar versetul 17 din capitolul III în care se afirma: „... blestemat va fi pământul pentru tine..." nu este decât o figură retorică ce caută să creeze o motivaţie puternică lui Adam şi urmaşilor săi privind grija dificilă pe care trebuie să o aibă faţă de natură. Această obligaţie a omului de a se implica în viaţa pământului, plantelor şi animalelor (cărora ei le-a dat câte un nume) de a le preţui şi implicit de a le iubi drept cadrul şi condiţia existenţei sale defineşte ceea ce s-a numit un *cosmism pozitiv* şi originile sale sunt religioase.

Istoria spirituală a omenirii nu a cunoscut însă numai atitudini pozitive faţă de mediu, căci au fost religii sau sisteme filosofico-religioase care au promovat un *cosmism negativ* (de tip distructiv). În acest sens exemplele cele mai clare sunt unele religii (secte) gnostice ca sistemul lui Basilide sau cel al lui Valentin. Punctul de plecare a fost o afirmaţie a lui Marcion din Sinope, potrivit căreia Creatorul (Elohim) din Vechiul Testament nu este Dumnezeul cel adevărat ci doar un Demiurg neîndemânatic şi impostor care a construit un Univers de proastă calitate, ce trebuie dispreţuit şi eventual distrus. Ideea Demiurgului incapabil a făcut cariera.

Sistemele gnostice care s-au dezvoltat între secolul al II-lea î.H. şi secolul al II-lea d. H. în cadrul sincretismului filosofico-religios elenistic de la Alexandria au susţinut, printre altele modelul emanatist al Divinităţii, potrivit căreia Dumnezeul Absolut (definit apofatic) inaccesibil şi imposibil de cunoscut şi de înţeles emană o serie de prezenţe divine (Eoni, Sizigii, Sefirot) care populează Pleroma (Atsilut). Creţia Universului este - în unele sisteme gnostice - o fantezie a uneia din aceste ipostaze. Astfel în *sistemul lui Basilide*, Divinitatea emană trei entităţi divine numite Filiaţiuni, dina care a tria creează pe cei trei mari Arhonţi. Al doilea Arhonte este cel care creează Cosmosul şi corpurile umane. În *sistemul lui Valentin* teogonia emanaista este mult mai

complexă, căci Divinitatea Absolută (Propater) emană 28 de Eoni. Una din aceste emanaţii (Sofia de Sus) generează o entitate metafizică degradată (Sofia de Jos, Lasciva, Prunicus etc.) care creează haosul (precosmosul) din care va fi organizat Universul material şi corpurile umane.

Adepţii sistemelor gnostice consideră că sufletele umane de origine divină sunt prizonierele Lumii create de Demiurgul cel incapabil. În consecinţă militează pentru o atitudine negativă faţă de mediul ambiant (antiecologism) şi faţă de corpul uman care trebuie chinuit, supus la privaţiuni şi în nici un caz reprodus. Ecologismul negativ se dezvoltă în paralel cu atitudinile de flagelaţie şi chinuire a corpului uman, de asceză radicală, de encratism sau de deslănţuiri orgiastice care să epuizeze capacităţile procreatoare.

Din cele de mai sus rezultă clar implicaţiile religioase ale ecologiei.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ÎNGERII LUI DOBROMIR

VICTOR ANTIPA

Pretențiile de exhaustivitate sunt nocive. Ele induc o irealitate vicleană, căci, trăind sub presiunea limitei, vor ricoșa, mai devreme sau mai târziu, în stridente butaforii. De aceea, nu ne propunem a fi protagoniștii acestei ispite. Abordarea subiectelor aparținătoare artei sacre implică persuasiva prezență a acelui demon teoretic care descărnează ceea ce vrei să surprinzi în deplina sa vitalitate. Beneficiul tentativei de a-i rezista deține prestanța metanoiei. Dar, pe oricare detaliu ne-am fixa atenția, plurivocitatea semnificației returnează analizei experierea sentimentului identitar în miezul unui Unic integrator.

Acesta este cazul îngerilor lui Dobromir. Pisania lui Radu de la Afumați, din biserica actualei Episcopii a Argeșului și Muscelului, menționează că aceasta „s-a zugrăvit la anul 7035 (1526), septembrie, 10 zile, cu mâna lui Dobromir zugravul". Acest Dobromir ot Târgoviște conducea o echipă din care făceau parte, probabil, și Chirtop și Dumitru, cu care zugrăvise în 1519 Bistrița Craioveștilor. O primă aproximație poate asimila cele două panouri de frescă rămase după intervenția lui Lecomte du Nouy, manierelor de lucru sud-dunărene, fapt plauzibil, dacă avem în vedere ascendența sârbească a Despinei Milița. Încă din 1657, Paul de Alep remarca existența rigorilor de factură paleologă în fresca bisericii lui Neagoe Basarab, atunci când afirma că realizarea ei se datorează unor artiști cretani, fără a-i nominaliza însă. De asemenea, nu trebuie omisă refacerea parțială din 1761 a zugravilor Stan și Iacov, care explică revenirile „al secco" ce agrementează, oarecum ilicit, fresca.

Forând mai adânc în această contextualitate, descoperim paradigmele elenistice cărora întreaga pictură creștină le este îndatorată. Este o retorică a imagisticii în curs de spiritualizare marcată de reflexe apologetice incontestabile.

În asertivitatea teologică, îngerul este locuitorul Cerurilor. Condiția sa este imuabilitatea, virtutea sa definitorie fiind aceea de a transla între transcendență și ordinea fenomenală a lumii create. Față de om – ființă intermediară, locuitor degringolat al intervalului – starea angelică posedă doar o superioritate temporară. Pentru Plotin, pentru Filon din Alexandria, pentru Sf. Ciprian al Cartaginei, pentru Sf. Ioan Hrisostomul și pentru încă mulți alții encratismul, spre exemplu, reprezintă nu numai o formă de trăire la limită, ci și o modalitate de aderare la natura îngerească a umanității încă din faza existenței sale terestre. Monahismul creează genul aparte al „îngerilor în trup", ne învață Sfinții Părinți ai Pustiei. Novațian, în De bono pudicitiae 7,2, susține că „fecioria se face egală cu îngerii... ea chiar îi depășește, dat fiind că luptând în trup, ea învinge o natură pe care îngerii nu o cunosc". Transfigurarea, pe

care o propune această practică, disloca omenescul din coruptibilitate, reintegrându-l originarei proximităţi divine, raport la care îngerii nu au acces. Căci, omul poate ... lumină, spre exemplu, devine lumină precum Dumnezeu, pe când aceştia din urmă ... o reflectă, sunt o lumină secundară.

În acelaşi sens, teologul energiilor necreate, Sf. Grigorie Palama, postulează următoarele: „În fiinţa noastră după chip, omul este superior îngerilor, dar prin asemănare le este inferior, pentru că este nestatornic... după cădere, noi am lepădat asemănarea, dar n-am pierdut fiinţarea după chip".

De aceea, îngerii nu sunt reprezentaţi în interiorul mandorlelor de lumină, ci doar susţinându-le, vehiculându-le. De aceea, ei nu fac subiectul singular al imaginii sacre, decât în cazuri excepţionale (de exemplu icoana „Sfinţilor Voievozi") În economia iconică, îngerul are postura personajului secundar, însă indispensabil pentru o completă imagine a realităţii. El este un auxilium catalizant în receptarea exactă a densităţii lumilor superioare, a realităţilor necondiţionate.

Panourile de frescă, reprezentând, cei doi îngeri afrontaţi, ne permit să conjecturăm existenţa unei scene mai ample la care participă cu pertinenţa suprafirescului lor. Este vorba despre o variantă a schemei iconice a „Maicii Domnului Îndurătoarea (Eleusa)" şi anume „Surâzătoarea" (Stratsnaia), tip iconografic în care expresiei şi poziţiei Eleusei li se adaugă îngerii cu instrumentele patimilor, ce îi înlocuiesc pe arhanghelii obişnuiţi.

Compoziţia trebuie să fi fost situată în absida altarului, având în vedere programul iconografic specific epocii, precum şi hramul marial al bisericii.

Prezenţa instrumentelor patimilor nu mai este grevată de nimic ultragiant. Dimpotrivă, deţine un soi de sfinţenie contagioasă. Actul sacrificial al Mântuitorului, încărcat cu deplorabil, cu execrarea iremisibilă a unei contingenţe deviante, apare, în spaţiul imaculării, cu adevărata sa vehemenţă expiatoare. Iată de ce, ceea ce ni se prezintă într-un atare recurs la imagine ţine de supradurată, de acel timp eschatologic care ne validează pe toţi ca posibili acum, ca pertinenţi în fiinţă.

Pruncul Iisus, din braţele Maicii Sale, este contemporan cu Mântuitorul de pe cruce vestit, în această scenă, de către mesagerii celeşti, precum şi cu Mântuitorul intrat „in aeternum", cu Cel aflat la dreapta Tatălui, ori cu Cel aşezat pe tronul justiţiar al „Judecăţii de Apoi" sau al „Deisis"-ului. Deci, dincolo de tribulaţii, îngerii atenţionează asupra vicisitudinilor kenozei de la care se revendică creştinismul, punctându-le ca neeventuale, ca deja petrecute.

Unul, cel dinspre nord, duce lancea şi ramura de isop cu buretele, în vasul lui Iosif din Arimatea (Graalul). Acesta este instrumentarul torţionar al peripatetismului oricărui sortilegiu afectiv. Celălalt, cel dinspre sud, poartă cuiele şi crucea – elementele fixe care blochează într-o sedentarizare leneşă şi claustrant nomadismul etern, universala delocalizare a Acelui cu totul altfel decât idolii. Interesant este faptul că sunt reprezentate patru cuie, ceea ce dezvăluie afilierea zugravului la varianta Răstignirii în care toate membrele sunt ţintuite separat, schemă, prin excelenţă ortodoxă, colportoare a iradierilor capadociene.

Pentru ordinea în care omenescul colaborează cu divinul, subordonându-şi firesc cetele îngereşti, simptomatică este evlavia perfectă, respectul ireproşabil cu are cei doi îngeri manevrează instrumentele patimilor. Mâinile lor nu sunt impregnate cu

puritatea suficientă atingerii lor. Obiectualizarea semnificaţiilor le scapă. Stergarul care le înveleşte evidenţiază o modalitate dialogică a existenţei suprafireşti.

Aceasta intră într-o evanghelică coalescenţă cu lumea terestră. Altfel spus, avem de-a face cu o religiozitate relaţională, cu acea religiozitate etică pe care Sf. Apostol Pavel o opunea cu urgenţă celei extatice în care sacralitatea este vagă, difuză, indistinctă. În spaţiul propovăduit de Apostolul Pavel, alteritatea este nu doar posibilă, ci şi dezirabilă, ea revendicându-şi dreptul la prezenţă de la zarea morală pe care o deschide spre infinit conversaţia paradisiacă cu Dumnezeul colocvial al Noului Testament. Peremptoriul veterotestamentar fusese depăşit.

Pentru că este incoruptibil, îngerul nu se supune jurisdicţiei vizualului. Fabricarea idolilor sau a oricărui alt „chip cioplit" era interzisă de porunca a doua cuprinsă în legea generală a adevăratei cinstiri a lui Dumnezeu. Din generala interdicţie care apăsa asupra artei religioase s-a permis o singură excepţie: Însuşi Dumnezeu poruncise (Ieşirea 25, 18-22) să se facă din aur doi heruvimi cu aripile întinse deasupra capacului ce închidea chivotul mărturisirii.

Încă din secolul al VIII-lea, Sf. Ioan Damaschinul atrăgea atenţia asupra faptului că „forma şi substanţa acestora (a îngerilor n.n.) este cunoscută numai Creatorului". Totuşi, descrieri scripturare ale stirpei angelice există: cea din capitolul 10 al Cărţii lui Daniel („...un om îmbrăcat în haine de in... Trupul lui era ca o piatră de hrisolit, faţa îi strălucea ca fulgerul şi ochii îi erau nişte flăcări ca de foc...") binecunoscuta Cină de la Mamvri din Facerea 18-19, ori în Evanghelile lui Ioan 20, 12 („2 îngeri în veşminte albe..."), a lui Marcu 16,5 a lui Matei 28, 2-3 („...înfăţişarea lui era ca fulgerul şi îmbrăcămintea lui albă ca zăpada"). Zugravul îşi susţine justeţea reprezentării pe judecata conform căreia omul poseda virtutea iconică de a fi chip al Dumnezeirii în vremea anterioară neascultării adamice. Jertfa cristică îi oferă şansa restaurării şi a reactivării vocaţiei sale semnificante.

Soluţia, pusă în fapt de tradiţia iconografică ortodoxă, postulează traseele revelaţiei, postulează acea inovaţie neconvenţională prin care divinitatea se lasă preluată, posedată, cunoscută. Aceasta este piatra de hotar a culturii, iar discursul susţinut în termenii ei implică intertextualitatea ca obligaţie epistemică.

Astfel că îngerii, ca fapt cultural, dispun de formă, deşi sunt neformali, acceptă răspicarea, deşi aparţin naturilor nepredicabile. Pentru a depăşi fără traumatisme acest salt în paradox li se alocă aici, pe tărâmul reprezentării, o carură umană, chipul umanităţii de dinainte de cădere.

Pe această faţetă a antropologiei creştine, figura omenească are capacitatea semnului, performând posibilitatea sacră a eiconului. Fizionomiile angelice sunt identice: tineri, imberbi, buclaţi, blonzi, priviri extatice, carnaţie proaspătă, candidă, expurgată de orice opulenţă. Cel de-al VII-lea Sinod Ecumenic (787) care legiuia cinstirea icoanelor, stipula ca anghelofaniile să utilizeze de recuzita trupească a bărbatului tânăr reprezentările lor iconice. Acest modelaj aminteşte de convenţia efebului elenistic. Bentiţa care le încinge capul tot din conjunctura culturală amintită se reclamă, fiind, atunci, însemnul neânduielnicei prezenţe a nouminos-ului.

Îngerii nu păşesc, nu se aşează pe suportul deplorabil al pământului, nu sunt confruntaţi cu necesitatea de a-l atinge, de a se „întina" pentru performarea recuperării handicapului omenesc al distanţei, prin parcurgere. Ei levitează într-o imponderabilitate monodică. Şi totuşi, dispoziţia lor ubicuitară poate fi reperabilă în zborul, avântat, în

tunicile învolburate în care se lasă surprinși până la clișeu. Impetuozități ce nu fac decât să traducă instantaneul, sincronia tulburătoare a universaliilor. Mai târziu, dificultatea de a fi elocvenți pe o astfel de temă paradoxală, îi va determina pe zugravi să apeleze la un plus de eplicitare, folosind suporturi uranice – norii. De asemenea, aripile cu care sunt dotați îngerii au și ele rolul de a le sublinia proveniența cerească, apartenența la imaterial. Și ele reprezintă un accesoriu al prosopoforiei antice a divinului.

O ataraxie vertiginoasă, precum și incapacitatea concupiscenței îi delocalizează fără a-i abandona obnubilării. Sunt „patternul" personajului enigmatic al călătorului, al vizitatorului de dincolo de întâmplare.

Deși nu sunt înzestrați cu stare civilă, identitatea lor este fermă, eliberată de ostentație, însă, căci ei nu pot fi adjudecați de nici o glorie penibilă. Sunt deasupra conjuncturalului, deasupra istoriei pe care o girează sub transfigurarea de filigran a semnificărilor apodictice.

Imaginea pe care ne-o propune Dobromir nu este una care să predispună la reverii comode. Ea te extrage din fantasma locvace a cotidianului, îți indică drumul spre un liman salvator. Varianta iconică a acestuia depășește, cu radicală naturalețe, investițiile ficționale.

De fiecare dată când îi privim renunțând la ispita rostirii, ne întemeiem în etern, risipim recurențele thanatice, ne alimentăm cu certitudini nepervertibile. Adică perseverăm în penumbra apofazei. Căci, potrivit Eclesiastului (3, 7) „vreme este să taci și vreme este să grăiești".

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

SIMBOLISMUL NUMERELOR ÎN CIVILIZAŢIILE LUMII

FILOFTEIA PALLY

Vorbind despre simbol, R. de Becker îl asemuia cu un cristal care restituie altfel lumina, în funcţie de faţeta pe care se reflectă, el fiind o fiinţă vie, în continuă mişcare şi transformare[1]. Finalitatea simbolului o reprezintă conştientizarea fiinţei umane în toate dimensiunile timpului şi spaţiului, proiecţia incluzând tărâmul transcendenţei.

Între temele simbolice posibile, numerele au oferit o bază preferenţială elaborărilor, ele cuprinzând idei şi forţe care, în mentalitatea tradiţională, asigurau accesul la o reală înţelegere a fiinţelor şi a evenimentelor. Fiecare număr avându-şi propria personalitate, interpretarea lor este una dintre cele mai vechi ştiinţe simbolice. Pentru Platon, ele reprezintă cea mai înaltă treaptă a cunoaşterii şi esenţa armoniei cosmice şi interioare. Ele sunt învelişul vizibil al fiinţelor - ne spune Sfântul Martin - reglementând nu doar armonia fizică şi legile vitale, spaţiale şi temporale, dar şi reporturile cu Principiul. Într-un cuvânt, numerele sunt idei, calităţi principii eterne comune cu adevărul şi nu simple expresii aritmetice, geometria reflectând armonia formelor iar astronomia ritmurile universului.

Toate fiinţele sunt numere care provin din *Principiul-Unul* şi care se întorc la *Principiu* precum numerele la unitate.

Potrivit unor vechi tradiţii *peule*, numărul conţine o forţă neştiută, o amăgire a misterului , motiv pentru care nu sunt permise: dezvăluirea numărului copiilor pe care îi ai, al bolilor, al femeilor şi al anilor -rostirea acestora declanşând forţe care pun în mişcare un curent asemănător unui pârâu subteran, care te face vulnerabil.

Şi în gândirea aztecă este prezentă importanţa cosmică a numerelor, fiecare dintre ele raportându-se la un zeu, o culoare, un punct în spaţiu etc.

Întreaga gândire tradiţională se remarcă, de altfel, prin stabilirea de relaţii la tot ce există în univers, însăşi gândirea raţionalistă modernă folosind un aparat de demonstraţie diferit, neîndepărtându-se prea mult de concepţia relaţională a numărului cu toate elementele.

În Legenda Secolelor, Victor Hugo evidenţiază antropomorfismul simbolic al numărului în versul: „Omul, cifră aleasă, cap august al numărului".

Atribuind numerelor pulsaţiile făpturilor vii, anumite credinţe explică succesiunea acestora prin nevoia lor imanentă de a-şi depăşi limitele sau de a-şi crea un opus sau un partener.

---

[1]R. de Becker, *La machinations de la nuit*, Paris , 1985, p. 289.

Un loc aparte l-a reprezentat numărul sau proporţia de aur, care stabileşte un joc de relaţii, în care cea mai mică parte a unei linii este în acelaşi raport cu cea mai mare, precum există între cea mai mare parte şi întreg. Matematic, ideea se exprimă în ecuaţiile: a + b / a = a / b sau a/b= radical din 5+1/2 (din care rezultă că fi = 1,61803) ca valoare a numărului de aur, echivalentul aproximativ al acesteia fiind raportul de 3/5). Paul Valery îl identifică cu dinamismul echilibrat, care consacră la nemurire statică operele de artă plastică. Proporţia divină este măsura generalizată, echilibrul dintre a şti, a simţi şi a putea, simbolul prescurtat al formei vii, al pulsaţiei şi al creşterii[2].

Pe acest număr de aur se întemeiază o întreagă estetică nemuritoare, care se individualizează atât în făpturile naturale cât şi în operele care străbat timpurile: piramidele, Parthenon-ul etc..

O succintă prezentare a celor mai semnificative numere evidenţiază caracteristici cu profund conţinut filosofic, edificator pentru istoria culturii.

Principiu activ, creatorul *UNU* este locul simbolic al fiinţei, alfa şi omega, centru cosmic şi ontologic. El se identifică cu omul în picioare, verticalitatea fiind un semn distinctiv al omului, dar şi al revelaţiei prin cunoaştere.

În literatura şi folclorul Irakian, cifra unu îl reprezintă pe Dumnezeul unic, eroul legendelor cavalereşti condamnându-i pe creştini, evrei, zoroastrieni şi brahmani pentru încălcarea acestui principiu. Analizând simbolurile unificatoare, C. G. Jung le asociază cu concilierea contrariilor, exemplificând cu cuadratura cercului, mandalele, hexagramele, pecetea lui Solomon, roata, zodiacul. *Cifra DOI* se identifică cu echilibrul tuturor ambivalenţelor şi dedublărilor, cu principiul feminin, atribuit mamei în antichitate. Dualismul lui, aflat la baza oricărei dialectici, exprimă tendinţa de la latent la manifest, în care relaţia poate fi incompatibilă sau complementară şi fecundă.

În simbolistică, o imagine dublă: doi lei, doi vulturi etc. -măreşte valoarea imaginii sau dezvăluie diviziunile interne care o atenuează.

Tradiţiile africane se bazează pe un dualism fundamental, considerat ca lege cosmică prin excelenţă: în om există moartea şi viaţa, binele şi răul. Relaţia de opoziţie este subliniată între punctele cardinale, noapte şi zi, sus şi jos, între sexe, între inferior şi superior.

În lumea celtică, numeroase figuri mitice apar sub formă de perechi, grupând caractere opuse sau complementare. Druidul şi războinicul este cuplul consacrat în reprezentarea entităţii divine, reunind forţa cu înţelepciunea tradiţiei. Aceleaşi semnificaţii le regăsim în cultura persană, în care cifra doi multiplică puterea la infinit. Mesagerul cu doi cai reprezintă iuţeala fulgerului, un cort cu două încăperi rangul înalt al proprietarului etc..

Sintetizând tripla unitate a fiinţei vii *numărul TREI*, primul număr impar, aparţine cerului (doi fiind al pământului). Este fundamental în gândirea chineză, unde simbolizează perfecţiunea, totalitatea, desăvârşirea.

Pentru creştini, Sfânta Treime este simbolul unităţii dumnezeieşti. În budism, el este expresia desăvârşirii, Triplul Giuvaer sau Triratna, manifestarea divină cuprinzându-i pe Brahma, Vishnu şi Shiva .

---

[2] Matilda C. Ghika, *Le nombre d'or*, vol. II, p. 1,9,13, Paris, 1931.

În China se vorbeşte despre cei trei fraţi Hi şi trei fraţi HO; în mitologia greacă sunt menţionaţi, de asemenea trei fraţi zei ca stăpâni ai Universului: Zeus peste cer şi pământ, Poseidon peste ocean şi Hades peste Infern .

Simbolurile grafice ale ternarului se exprimă *prin trident, trinacria (un peşte cu trei trupuri şi un singur cap) sau triunghi.*

În tradiţiile Iraniene se vorbeşte de cele trei mântuiri (gând bun, vorbă bună, faptă bună) iar mazdeismul are la bază aceeaşi triadă morală .

Tragerea la sorţi prin aruncarea a trei beţişoare (sau săgeţi)este o străveche ceremonie magico-religioasă, întâlnită la numeroase popoare. Trei este şi numărul principiului masculin la triburile *de dogoni şi bambara,* spre deosebire de cifra patru, ca simbol al feminităţii şi al elementelor.

Simbolismul *numărului PATRU* este legat de cel al *CRUCII* şi al *PĂTRATULUI* .Există patru puncte cardinale, patru vânturi, patru stâlpi ai universului, patru faze ale lunii, patru anotimpuri, patru stări de spirit, patru litere în numele primului bărbat - Adam - patru braţe ale crucii, patru evanghelişti. Totalitate a creatului, cifra patru este, totodată, totalitatea celor trecătoare.

În gândirea indienilor din America de Nord, cifra patru este o forţă şi un principiu de organizare, spaţiul şi timpul fiind structurate în patru unităţi.

În tradiţiile indienilor mayaqiche sunt menţionate patru creaţii succesive, corespunzătoare celor patru sori şi celor patru vârste. Frobenius remarcă, printre trăsăturile caracteristice culturilor de pe coasta occidentală a Africii (în Senegal şi Congo), sexualizarea cu semn a numerelor trei şi patru, patru fiind în această zonă un simbol masculin iar trei un simbol feminin[3]. După tradiţiile sufiţilor şi ale vechilor congregaţii de dervişti turci, adeptul căii mistice trebuie să treacă de patru porţi asociate cu cele patru elemente într-o ordine strictă: aer, foc, apă, pământ. Cifra CINCI este definită, de pitagoricieni, număr nupţial semn al unirii, al centrului, al armoniei şi echilibrului. Arhitectura catedralelor gotice stă sub semnul armoniei pentagonale, „steaua cu cinci colţuri sau floarea cu cinci petale" fiind plasate, în simbolismul hermetic, în centrul crucii celor patru elemente: este vorba de chintesenţă sau eter, 5 faţă de 6 reprezintă raportul microcosmosului faţă de macrocosm, omul individual raportat la omul universal[4].

Numărul CINCI se identifică cu centrul şi în gândirea chineză veche, într-o fază ulterioară adăugându-se alte două trăsături paralele. Cerul şi Pământul, între care principiile *YINşi YANG* produc cei *cinci agenţi*: cinci culori, cinci gusturi, cinci metale, cinci viscere, cinci tonuri cinci planete cinci puncte cardinale, cinci regiuni ale spaţiului şi cinci simţuri. Reprezentând conjuncţia dintre principiile *yin şi yang*, între *TIAN şi DI*, cinci este numărul fundamental al societăţilor secrete, uniune simbolizată de cinci culori ale curcubeului.

În gândirea hindusă, cinci este principiul vital, numărului lui Shiva, care stăpân pe univers, conduce cele cinci regiuni şi este reprezentat cu cinci feţe.

Şi budismul japonez al sectei Shingon se raportează fundamental la numărul cinci: punctele cardinale plus centrul, culorile elementele (pământ, apă, foc, vânt, spaţiu), numărul identificându-se cu perfecţiunea integrată.

---

[3] Leo Frobenius, *Mithologie de l'Atlantide*, Paris, 1949.

[4] *** , *Dicţionar de simboluri*, vol. I, Bucureşti, 1994, p. 310.

Aceleaşi raporturi esenţiale cu numărul cinci le întâlnim la celţi, unde numărul corespunde totalităţii, obţinută prin integrarea cifrei patru cu centrul.

Remarcăm sacralitatea lui cinci şi în culturile central-americane, unde în perioada agrară, acesta era simbolul numeric al zeului porumbului, în manuscrisele şi în sculptura maya mâna deschisă cu cinci degete fiind un însemn frecvent.

Girard explică această relaţie prin procesul de germinare a porumbului, care răsare din pământ la cinci zile de la însămânţare. De asemenea, zeii Gemeni ai porumbului reînvie la cinci zile după moartea lor iniţiatică, mitul prezentându-i reînviaţi sub formă de peşti, într-o primă etapă, fapt ce a condus la o asociere valorică a peştelui cu numărul cinci, întâlnită şi astăzi la populaţiile *chroti*, descendente din *mayaşi*. Ca simbol al perfecţiunii, glifa solară este alcătuită din cinci cercuri, cea de-a cincia zi fiind dedicată zeilor tereştri, precum şi şarpelui aducător de ploaie.

În gândirea aztecă, patru sori succesivi împlinesc lumea încă manifestată, abia în al cincilea soare - însemn al erei noastre, echivalent al Centrului sau Mijlocului Crucii - fiind posibilă trezirea, timpul conştiinţei. Analizând semnificaţia numărului cinci la străvechii mexicani, J. Soustelle remarcă reprezentarea Luceafărului de dimineaţă ca un personaj pe al cărui chip sunt plasate cinci puncte mari, dispuse ca pe faţa unui zar, fapt pentru care el capătă semnificaţie ezoterică în cadrul simbolismului clasei sacerdotale şi războinice, fiind poarta de trecere de la o viaţă la alta, prin moarte, dar şi legătură între latura luminoasă şi cea întunecată a universului[5].

În Teogonia lui Hesiod (Paris, 1928) se afirma că pământul a fost locuit succesiv de către cinci generaţii: oameni de aur, cei de argint, cei de bronz şi semizeii - care au pierit în timpul războiului troian, înainte de apariţia oamenilor de fier, actuala populaţie a pământului.
Fiecare generaţie s-a metamorfozat după cum şi-a meritat relaţia cu divinitatea supremă.

Plutarh foloseşte numărul cinci pentru a desemna succesiunea speciilor, idee întâlnită şi în *Facerea* biblică, unde peştii şi zburătoarele au fost create în a cincia zi a *Genezei*. Dacă numărul par semnifică matricea, fiind prin excelenţă feminin, numărul impar este masculin iar asocierea acestora semnifică androginia.

Numărul ŞASE este sursa tuturor ambivalenţelor, perfecţiunea virtuală care poate eşua iar acest risc face din el numărul probei prin care se deosebeşte binele de rău.

În Apocalipsa, şase este numărul păcatului (cifra lui Nero, al şaselea împărat roman), iar prorocul mincinos îi sileşte pe toţi să poarte semnul fiarei -666- ca sumă a valorilor numerice atribuite unor litere.

Numărul şase se exprimă prin hexagon -steaua cu şase colţuri formată prin suprapunerea a două triunghiuri -cunoscută şi sub numele de Pecetea lui Solomon sau Scutul lui David, emblemă a statului Israel. Triungiul cu vârful în sus a fost interpretat ca exprimând natura dumnezeiască a lui Hristos, iar cel cu vârful în jos natura lui omenească, steaua fiind contopirea celor două naturi[6].

NUMĂRUL ŞAPTE reprezintă totalitatea universului în mişcare, indică sensul unei schimbări după încheierea unui ciclu, o permanentă înnoire pozitivă. El este

[5] J. Soustelle, *Observations* ..., Paris, 1947.
[6] ***, *Dicţionar de simboluri*, vol. III, p. 314.

caracteristic cultului lui Apollo, ceremoniile apollinice desfășurându-se în cea de-a șaptea zi a lunii. Și în China, aceeași zi era dedicată sărbătorilor populare iar în legendele grecești sunt numeroase tradițiile legate de cifra șapte: șapte hesperide, șapte porți ale Tebei, șapte corzi ale lirei, șapte sfere.

Hipocrate consideră că acest număr, prin virtuțile lui ascunse, rânduiește viața și mișcarea, făcând să dăinuie toate în ființă.

Cele șapte culori ale curcubeului și cele șapte note ale gamei diatonice transformă numărul într-un modulator al vibrațiilor pe care multe tradiții îl consideră însăși esența materiei.

În Geneză, Sabatul, cea de a șaptea zi, este încununarea creației, iar în Apocalipsa este însăși cheia (șapte biserici, șapte stele, șapte duhuri ale lui Dumnezeu, șapte peceți, șapte trâmbițe, șapte capete, șapte pedepse, șapte potire) . În tradiția hindusă, soarele are șapte raze; unele texte musulmane leagă cele șapte sensuri ezoterice ale Coranului de cei șapte centri subtili ai omului.

În Maroc, femeile sterpe își înfășoară cingătoarea de șapte ori în jurul trunchiului anumitor copaci, apoi o agață de una din cele șapte funii legate de aceștia.

În Siria, o fată care nu-și găsește pețitor exorcizează influențele nefaste, scăldându-se în mare și lăsând șapte valuri să o purifice.

Exemplele sunt extrem de numeroase. Cert este că numărul *ȘAPTE* este sacru, putând fi atât benefic, cât și malefic. O zicală spune că *șapte este număr greu* .

În schimb, pretutindeni *numărul OPT* este cifra echilibrului cosmic. O cifră sacră, întâlnită în vechi texte sfinte șintoiste, în care Japonia era denumită Marele Opt Insule cu sens de multiplu.

În iconografia și arhitectura hindusă, brațele lui Vishnu sunt în număr de OPT, corespunzând celor opt paznici ai spațiului.

În credințele africane, cifra opt apare la fel de totalizatoare: sunt numărați opt eroi creatori și opt familii umane, născute din opt strămoși primordiali.

Remarcăm, de asemenea, că, dacă cifra șapte apare, mai ales, în Vechiul Testament, opt corespunde Noului Testament ca simbol al Învierii, al transfigurării, al vestirii erei viitoare veșnice, cuprinzând nu doar învierea lui Hristos, ci și pe cea a omului.

Să încheiem amintind că semnul matematic al infinitului este un opt culcat.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

PENTRU UN CATALOG AL CĂRȚII ROMÂNEȘTI VECHI

MARGARETA TUDOR

Cultura, un domeniu important al civilizației noi, este un reper în istoria unui popor.

Sunt monumente care dăinuie de mii de ani, amintind de o civilizație tradițională. Unele au rămas, altele s-au pierdut odată cu trecerea timpului.

Și în spațiul Argeșului și Muscelului s-au păstrat dovezile trecutului, mărturie fiind durabilele construcții dăltuite în piatră, cărămidă și lemn. Cartea însă, conținând un întreg univers de idei și sentimente, ne sprijină în a studia și a trăi trecutul. Prin carte s-au pus bazele limbii literare, s-au fundamentat ideile privind originea și unitatea etnică a românilor, s-a ținut trează flacăra conștiinței naționale, s-a înlesnit integrarea culturii noastre în marile curente ale lumii. Unitatea spirituală a poporului român s-a păstrat datorită circulației neîntrerupte a cărții.

Din fericire, în Argeș s-au păstrat asemenea dovezi de cultură și civilizație. Ele trebuie însă aduse la lumină, făcându-le publice, pentru a putea fi cunoscute și a fi transmise generațiilor de azi și de mâine.

În acest sens, lansăm propunerea întocmirii și publicării unui catalog al cărții vechi care a apărut în provinciile românești și care a circulat în spațiul argeșean.

Județul Argeș, prin persoane fizice și juridice, deține un număr apreciabil de cărți care au calitatea de bun de patrimoniu cultural național, cele mai multe găsindu-se în depozitele centralizate de la Câmpulung - Muscel și Văleni, județul Argeș și care aparțin unităților de cult din întregul județ. Principalele elemente ale cărții au fost consemnate pe o fișă specială de evidență a bunurilor de patrimoniu cultural național de către cei care au lucrat în cadrul fostului Oficiu Județean Pentru Patrimoniu Cultural Național Argeș: Ion Stoicescu, Cornel Tucă, Grigore Constantinescu, Margareta Tudor.

Având în vedere că în județul Argeș n-au apărut cataloage ale cărții vechi existente în patrimoniul local (exceptând fondul de carte al Bibliotecii Județene), Grigore Constantinescu și Margareta Tudor, în cadrul Oficiului Județean pentru Patrimoniu Cultural Național Argeș, au început catalogarea cărților care ofereau cele mai interesante informații: Grigore Constantinescu - „Catalogul cărții românești vechi din patrimoniul unităților de cult muscelene" (1801-1830) și Margareta Tudor - „Cartea românească veche din prima jumătate a secolului al XVIII-lea în depozitul centralizat Văleni-Argeș".

Depozitul centralizat de la Văleni a concentrat cărțile din fondul vechi existent în parohiile protoieriilor: Pitești, Curtea de Argeș și Costești.

„Cartea românească veche din prima jumătate a secolului al XVIII-lea în depozitul centralizat Văleni - Argeş“ constituie o sursă utilă pentru cercetătorul local atât din punct de vedere istoric cât şi literar, acesta putând găsi, mai ales în însemnările consemnate, o serie de date interesante care cuprind concepţii şi preocupări ale oamenilor din secolele trecute. De asemenea, din catalog se poate vedea că nici cartea n-a fost supusă legilor autorităţilor timpului, ea circulând în voie între provinciile şi Ţările Româneşti.

Catalogul cuprinde un număr de 96 de cărţi bibliografiate. Dintre acestea, 48 de cărţi (8 titluri) sunt tipărite la Râmnic, în perioada 1731-1750, 41 de cărţi (7 titluri) sunt tipărite la Bucureşti, în perioada 1726-1750, 5 cărţi (2 titluri) sunt tipărite la Buzău, în perioada 1704-1743 şi 2 cărţi (1 titlu) sunt tipărite la Târgovişte, în anul 1712.

Toate aceste cărţi aparţin parohiilor din cele trei protoierii: 41 de cărţi din Protoieria Piteşti, 41 de cărţi din Protoieria Curtea de Argeş şi 14 cărţi din Protoieria Costeşti.

În ceea ce priveşte starea lor de conservare, doar 7 cărţi sunt într-o stare bună, restul de 89 de cărţi prezentând încuietori lipsă, rupte, pete de ceară, file îngălbenite, piele zdrenţuită sau roasă la colţuri, pete de umezeală, file desprinse, foi de titlu lipsă.

Starea mai proastă de conservare în care se găsesc se datorează şi faptului că, de aproximativ 200-250 de ani, ele au fost folosite în biserici, unde starea de umezeală a fost predominantă, aceste cărţi neputând fi conservate în mod corespunzător. În acelaşi timp, ele au circulat de la o parohie la alta în cadrul aceleiaşi protoierii, dar şi între parohiile altor protoierii sau chiar provincii.

Legăturile sunt de mai multe tipuri: cele mai multe (31) de 320 mm, de 310 mm (17), de 300 mm (7), restul fiind de 200 mm, 220 mm, 280 mm, 250 mm, 290 mm, 210 mm, 260 mm, 350 mm şi 370 mm. Legăturile sunt din piele neagră pe lemn (35), din piele maro pe lemn (28), din piele brună pe lemn (17), din piele neagră pe carton (1), din pânză roşie pe lemn (1), din hârtie roşie pe lemn (1), din catifea albastră pe carton (1), la restul de 12 cărţi neputând fi identificate legăturile.

Un accent deosebit s-a pus pe însemnările manuscrise, pentru a se putea da seama mai bine de circulaţia cărţii şi mai ales de datele conţinute de aceste însemnări, date care pot fi folosite în cercetarea istorică.

Pe cărţile cercetate şi incluse în catalog au fost găsite un număr de 30 de însemnări, cuprinse între anii 1741 - 1965, deci pe o perioadă de 224 de ani.

Aceste însemnări se referă, în mare măsură, la grija faţă de cărţile respective, preoţii atrăgând atenţia asupra importanţei acestora. Alte însemnări amintesc de cei care au contribuit la cumpărarea cărţilor, de preoţii şi cântăreţii parohiilor care foloseau aceste cărţi. O serie de însemnări ne prezintă încă date meteorologice foarte interesante şi importante. De pildă, dintr-o astfel de însemnare, aflăm că, la 27 mai 1776, a fost un potop care a necesitat ţinerea unei slujbe în biserică de către preotul paroh; la 23 mai 1887 a căzut o piatră mare „ca oul de găină“, iar la 25 decembrie 1938, a fost o „ploaie torenţială ca vara“.

Un loc important în cadrul însemnărilor îl prezintă şi numele celor care îngrijeau de cărţi, legătorii (amintiţi încă de la 1855). Mai sunt şi alte însemnări care privesc o serie de fapte de importanţă locală, plantări de brazi în curţile bisericilor, afurisenii pentru cei care nu vor avea grijă de cărţi etc.

În ceea ce priveşte descrierea cărţilor s-a procedat astfel: s-a trecut titlul complet al cărţii şi anul apariţiei sale; s-a continuat cu numărul filelor, dimensiunile cărţii în milimetrii şi eventualele lipsuri sau plusuri faţă de B.R.V. S-au menţionat toate ilustraţiile cuprinse în carte, însemnările manuscrise, legătura şi numărul de inventar, la sfârşit fiind amintite poziţia cărţii în B.R.V. (s-a trecut poziţia titlului, celelalte cărţi asemănătoare fiind trecute la aceeaşi poziţie). Nu s-a mai trecut provenienţa cărţii, deoarece aceste cărţi, deşi se află în depozitul de carte veche de la Curtea de Argeş, nu aparţin totuşi parohiilor de la care au fost ridicate şi care au fost menţionate mai sus. La sfârşitul catalogului au fost ataşate 15 ilustraţii pentru a da o imagine cât mai clară a cărţilor studiate şi o hartă a judeţului Argeş cu delimitarea protoieriilor existente în judeţ şi concentrarea cărţii vechi în cele două centre: Văleni şi Câmpulung - Muscel.

Considerăm acest catalog bibliografic ca o modestă contribuţie pentru o mai bună cunoaştere a fondului de carte românească veche a judeţului Argeş din prima jumătate a secolului al XVIII-lea şi un început în vederea alcătuirii unui catalog al cărţii vechi româneşti aflate în întregul judeţ

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ARDEALUL ÎN «MEMORIALUL DE CĂLĂTORIE» AL LUI DINICU GOLESCU

EUGENIA CONSTANTINESCU
GRIGORE CONSTANTINESCU

[illegible] ilustrului cărturar iluminist Dinicu Golescu întru eternitatea neamului pe [illegible] cu devoţiune, prin opera sa capitală, «Însemnare a călătoriii mele», [illegible] fără îndoială, pentru noi, o îndatorire de conştiinţă.

[illegible] subestima contribuţia întru relevarea, prin scris, a destinului unui popor [illegible] în cursul evoluţiei sale istorice, se cuvine să medităm intens la o [illegible] care esenţializează semnificaţia demersului său literar şi nu numai: [illegible] observa cu obiectivitate marele boier român – şi cel ce va aduce patriei un [illegible], şi cel ce va aduce numai cât un grăunţ de mei, tot trebuie să fie cinstiţi [illegible] cei ce în urmă vor scrie, ca nişte începători ai acestui sfânt lucru şi ca [illegible] la cei din urmă”.

Braşovul - reper de viaţă. Pe itinerariile memorialistului spre Occident, prin [illegible] Braşovul se înscrie ca un important reper existenţial.

[illegible] sa în oraşul ardelean este atestată încă de la începutul secolului al XIX-[illegible] Dinicu Golescu vizitase, în Avrig, celebra amenajare peisagistică a baronului [illegible]

Braşovul constituia, pentru cărturar, un loc sigur de refugiu, atunci când [illegible] politice din Ţara Românească impuneau o atare soluţie salvatoare. În [illegible] la luptă a Vladimirescului avu un puternic ecou în inima marelui boier [illegible] după ce va ieşi în întâmpinarea Domnului Tudor, ca delegat al boierilor, [illegible] bun venit şi poftindu-l să intre cât mai grabnic în Bucureşti, înaintea [illegible] lui Ipsilanti”, Dinicu Golescu, în loc să se îngrijească de ale sale, cum făcea [illegible] de frica zaverei, se îndreptă spre Braşov, pentru a aşeza „la adăpost” [illegible] răposatului domn Alexandru Şuţu.

[illegible] drumul de întoarcere, la Câmpina, marele logofăt fu silit de arnăuţii lui Duca – [illegible] luaseră „şi arme, şi haine, şi bani” – să aleagă între aderarea la Eterie [illegible] pământenilor” şi părăsirea pământului Valahiei. Dinicu Golescu alese cea [illegible], socotind-o mai dreaptă, şi se refugie peste munţi.

[illegible] prelungită la Braşov – motivată de teama zaverei ori de frica unei [illegible] otomane (el fiind socotit un rusofil convins !) a fost, totuşi, folosită pentru [illegible] viitoare a patriei, cărturarul valah punând, în anul 1822, bazele unei societăţi

secrete, împreună cu: N. Văcărescu, Gr. Băleanu, C. Câmpineanu, I. Câmpineanu, I Em. Florescu, R. Voiculescu şi episcopul Ilarion al Argeşului.

Societatea secretă cu caracter politic şi literar îşi propunea, printre altele, traducerea de cărţi din limba elenă şi alcătuirea unui dicţionar român.

Din Braşov, va călători spre Mantua şi, ulterior, spre Mehadia; pentru ca, în 1826, oraşul din Ţara Bârsei să constiuie punctul de plecare pe un itinerar european care va include: Austria, Italia imperială, Bavaria şi Elveţia.

Ţara Ardealului. Ţinutul românesc de dincolo de Carpaţi – despre care el însuşi preciza că îi „zice latineşte - Transilvania, şi româneşte – Ardeal" îi era familiar cărturarului din Prinţipatul Valahiii care, „în ultima sa călătorie din anul 1826, are ideea originală – după cum releva Pompiliu Eliade – de a lua note, mai întâi în greacă, apoi, în limba sa. La întoarcerea în ţară, s-a hotărât a redacta şi a tipări notele sale şi, astfel, a apărut la Buda, în 1826, la Imprimeria regală, cel dintâi jurnal de călătorie tipărit în limba română, «Însemnare a călătoriii mele Constandin Radovici din Goleşti, făcută în anul 1824, 1825, 1826».

Conceput în spiritul unei intense propagande naţionale, memorialul său reprezintă, în istoria culturii româneşti, „întâiul jurnal românesc legat de o călătorie de studii".

„De e slobod aceluia ce umblând prin casele altora să vază şi să gândească la a sa, slobod au fost şi mie, în toată călătoriia – se confesa ilustrul peregrin dominat de reale simţăminte patriotice – să gândesc nu la casa, ci la patria mea, la care cine nu gândeşte nu face pentru dânsa orice bine, poate n-are nici casă, şi de o are, o lasă...

Adunând binele – care din citiri de cărţi bune şi folositoare, care din călătorii, care din întâlniri şi adunări cu neamuri luminate, să-l împărtăşim compatrioţilor noştri, şi să-l sădim în pământul nostru, spre rodire înmulţită"...

Această confesiune de credinţă şi preocuparea pentru viitorul neamului său vor constitui resortul stimulativ al «Însemnărilor de călătorie».

Receptând, printr-un contact direct, fenomenele de civilizaţie, structura administrativă şi economică din ţinutul Ardealului, Dinicu Golescu le compară cu realităţile crunte din Valahia, considerându-se obligat să „însemne", pentru ca „publicarisind" cele văzute, să le „comunească", în pofida faptului că, astfel, lovea necruţător în propria clasă socială.

Itinerarul ardelean al memorialistului include: Braşovul, Făgăraşul, Avrigul, Sibiul, Sebeşul, Alba-Iulia, Turda, Clujul, Oradea Mare, Deva; Redna, Pauliş, Aradul; Făgetul, Caransebeşul, Mehadia, Timişoara.

Repere toponimice şi demografice. Toponimia ardelenească utilizată în «Însemnarea călătoriii mele» prezintă dublete sau triplete motivate etnic, toponime care ar putea constitui o sursă de inspiraţie pentru ferventii susţinători ai plăcuţelor indicatoare de localităţi atât de disputate politic...

Ţinutul românesc de dincolo de Carpaţi este numit de autor – Sibenbirghen, dar şi Transilvania („pe latineşte", precizează el), iar, „pe româneşte", Ardeal.

Dublete toponimice prezintă localităţile: „Cronştadt, ce-i zic româneşte Braşov"; Ermanştad – Sibiul; Milembah – Saş-Sebeş; Carlsburg – Beligrad (evident, Alba-Iulia !); Clauzenburg – Cluju (deci, nu Koloşvar !); Grosvardain – Oradia Mare.

Toponime unice se semnalează în cazul localităților ardelene: Făgăraş, Avrig, Turda, Deva, Dobra, Lugoş, Caransebeş, Făget, Recaş, Dobra, Slatina, Temeşvar. Dintre localitățile menționate exclusiv ca „poşte" pe parcurs: Vădeni, Şercaia (între Braşov şi Făgăraş); Uța, Ghirezan (între Făgăraş şi Sibiu); Săcele şi Raimarc (Miercurea Sibiului) – între Sibiu şi Sebeş; Teviuş, Natenet (Aiud), Felvint (Vințul de Sus), Banuabic (Banabic) – între Alba Iulia şi Cluj; Andraş-haza (Rădaia), Bogart (Băgara), Chişpetri (Petrindu), Nireş (Almaşu), Fechete-te (Fechetău), Barot (Borodul), Eleşti, Mezo-Telec (Tileagd), Balenți (Victoria Băi) – între Cluj şi Oradea Mare.

Mențiunile de ordin demografic sunt inserate în secvențele consacrate localităților ardelene vizitate.

Braşovul înregistra „peste doaăzeci de mii lăcuitori". „Îndestul lăcuit" – aprecia memorialistul – în vreme ce, la Sibiu, „lăcuitorii să urcă până la 16.000"; la Cluj, „norodul să urcă până la 14.000", iar, la Timişoara, până la 10.000; Turda, Sebeşul, Făgăraşul, Deva, Dobra se încadrau, după opinia sa, în categoria „oraşelor mici", în timp ce: Oradea Mare şi Aradul erau „oraşe măricele".

Arhitectura ținutului Ardeal. Sub raport arhitectural, localitățile ardelene proiectează pe retina peregrinului valah imagini inedite, relevând, în esență, „bunele rânduieli" ale civilizației: „În toate satele – observă Dinicu Golescu – casele sânt de zid cu câte trei şi patru odăi, geamuri pe la ferestre, jalogii văpsite".

Modul de amenajare a interioarelor generează aceeaşi proiecție tonică de confort inimaginabil în bordeiele mizere ale „birnicilor Țării Rumâneşti": „În case – continuă memorialistul – sunt paturi, lăviți, mese, lăzi, scaune, toate văpsite; oglinzi, chipuri, ceasornice, rânduri de aşternuturi destule, şi de masă cu prisos, şi oricâte vase spre gătirea bucatelor şi întrebuințarea mesii, toate le au de prisos pă cât socotesc că le-ar trebui tot anul".

Analistului fenomenului de civilizație rurală din Ardealul începutului de secol XIX nu putea să-i scape aspectul vestimentar al locuitorilor: „în veci îmbrăcați curat; iar sas cu picior gol, nu să va învrednici nimeni să vază..."

Motivația acestei stări economice prospere este redată cu extremă obiectivitate: „Judece fieşcine că un neam aşa iubitor de muncă, aşa bine crescut, bine învățat în datoriile sale, bine mânat pe calea fericirii, nu poate să nu ajungă la sfârşitul spre care tot omul priveşte".

Peisajul arhitectural urban îi determină reflecții diverse. Străzile Clujului îl încântă: „Ulițele sânt frumoase, căci sânt foarte late; o asemenea lățime într-alte oraşe n-am văzut, iar pardoseala tot cu pietre rătunde, ca în Sibii şi în Braşov".

Este impresionat de piața „foarte mare a Aradului şi de Temeşvar (Timişoara) - „oraş mic, în cetate, dar vrednic de descriere pentru frumusețea caselor, uliților şi a curățeniii. Căci toate casele sânt mai deopotrivă, iar nu pântre cele mari, mici de tot, care aduc urâciune la vedere; ulițele destul de late şi toate linie dreaptă şi încrucişate, unde ori la care încrucişare va şădea, omul vede isprăvitul uliții şi al liniii caselor, până în marginea oraşului".

Dintre destulele „zidiri spre căştigarea sănătății" de la Mehadia, remarcă „zidirea săvârşită în 1824, cu cheltuială împărătească, care are numai odăi peste una sută patruzeci".

Spiritul de discernământ în evaluarea sub raport estetic a arhitecturii orașelor este evident.

Vizitând Clujul, notează: „Într-acest oraș, sânt case frumoase și mari; dar printre acestea, sânt și proaste, cu un învăliș din vechime, foarte urât, având strașina scoasă afară din zidiri, peste doaăsprezece palme, care lucru foarte mult supără frumusețea orașului".

Elementele de interes „arhitectonicesc" de pe itinerarul său ardelean rețin atenția călătorului valah. Podul de peste apa Oltului din Făgăraș spre Mureș-Vașarhei este descris în detaliu; întrucât – precum consemnează - „un asemenea pod în toată stăpânirea austriecească nu am mai văzut; lungul poate fi ca de optzeci stânjeni, latul de trei, lucrat cu mare meșteșug, întemeiat numai la căpătâie și la mijloc într-o zidire țeapănă, iar celalant tot spânzurat cu mare meșteșug arhitectonicesc, închis în amândouă părțile și învălit".

Podul mișcător peste apa Oltului, înainte de Sibiu reprezintă, de asemenea, un element de real interes.

Dar pana acestui ilustru călător înzestrat cu un profund spirit iscoditor zugrăvește cu un autentic fior liric grădina baronului Bruckenthal de la Avrig, într-o limbă îmbogățită cu neologisme: „seturi", „șadrivan", „cataract", „alee" ș. a. - care îl determină să se explice, în subsolul paginii, pentru a putea fi înțeles de către „cetitori": „Grădina are seturi foarte frumoase, scări de piatră mari pe acele seturi, havuzuri cu șadrivanuri, apă curgătoare care curge prin multe locuri, din care fac și un frumos cataract lângă care este și o odăiță, pe dinafară căptușită cu coajă de copaci, asemenea și acoperită, iar înăuntru, frumos împodobită".

Amenajarea peisagistică de la Avrig se depreciase considerabil însă, comparativ cu aspectul ei „mai nainte cu doaozeci și patru ani, când întâiaș dată am văzut" constata Dinicu Golescu.

Agricultura Ardealului. Observator atent și avizat al realităților economice și sociale din Ardeal, scriitorul consemna cu o conștiinciozitate remarcabilă „orice obicei și faptă bună" sau „deosibit lucru", raportându-l, evident, la situația din Valahia.

Agricultura comportă o atenție specială, întrucât reprezintă domeniul în care marele proprietar de pământuri are suficiente elemente de comparație.

Astfel, în „județul Bârsii", relevă efortul continuu al țăranilor de a corecta slaba productivitate a solului, prin folosirea îngrășămintelor naturale: „Pământul acestui județ este cel mai mult cam pietros: de aceia, sânt siliți a-l îngrășa cu gunoi în toți anii și, în cele mai multe părți, a nu semăna locul de estim și la anul viitor. Dar această pagubă ce le aduce acest pământ o împlinesc cu vrednicia lor, fiindcă această nație săsească este foarte muncitoare, căci bez munca câmpului, care o fac la vreme și cu multă sârguință și bună chibzuire, câte lucruri sânt a le săvârși la curțile lor, cum: bătutul snopilor de grâu, orz, ovăz și alte asemenea lucruri, să scoală noaptea cu lumină de le săvârșesc".

Culturile agricole sunt înregistrate detaliat pentru a sublinia diversitatea, dar și pentru determinarea, în ordine, a ponderii lor în zonă: „Sămănăturile ale tot județului Bârsii este cel dintâi grâul, apoi porumbul, ovăzul, rișca, săcara, cartofii, orzul, mazărea, lintea, fasolea, meiul; iar bobul și dovlecii pentru vite. Poamele sunt: cireșele, vișinele, perile, merile, prunele, nucile".

În județul Făgăraș, constată, însă, diferențieri evidente: „Sămănăturile oareșce încep a să schimba, fiind porumbul cel mai mult, apoi grâul și celelante. Iarăși rișca și săcara să împuținează și, din poame, iarăși prunile să înmulțesc".

La Sibiu, referirea este succintă și concludentă: „Sămănăturile și poamele sânt asemenea".

Clujul oferă, în esență, un tablou agrar identic: „Sămănăturile cele mai multe sânt: grâul, porumbul, ovăzul; poamele sânt tot acelea", elementul particularizator constituindu-l faptul că „oareșce încep viile, pe unde sânt dealuri și pepenii negri".

În Banat, porumbul predomină, iar, dintre pometuri, „cele mai multe sânt prunele, întocmai ca și la noi". La Păuliș, consideră că merită consemnat că „aciia, să face vinul Ausbruh", cărturarul nefiind, probabil, prea străin de calitatea lui.

Creșterea animalelor oferă aspecte inedite memorialistului. La Cluj, „unul dintre veniturile cele bune este și vânzarea cailor; soiuri de cai foarte buni și frumoși" – observă peregrinul, consemnând, în continuare: „să vând acești cai spre întrebuițarea ostașilor din toată stăpânirea Austriii, în Valahia și în Moldavia și în alte locuri mai depărtate"...

Comerțul. A constituit, de asemenea, o altă sursă de „documentare".

„Negoțul într-acest oraș este mic – precizează autorul, în cursul relatării sale despre Cluj, motivând: „căci nu este schelă (piață de mărfuri), nici drum mare de trecerea negutătorilor, ci tot negoțul este pe seama trebuinții orășanilor" spre deosebire de Sibiu, oraș în care „negoțul să află în mare lucrare" sau de Brașov, unde „fiind cu apropiere de hotarele Prințipatului Valahiii și aciia, negoțul este mare".

Bogățiile subsolului. Sfera de investigații este extrem de laxă, referirile la ținutul Ardealului vizând chiar și bogățiile subsolului.

„În tot ținutul Sibenbirghen – constată Dinicu Golescu – sânt băi de aur, argint, aramă, ocne de sare, ape metalicești. Mehadia stăruie în memoria sa, prin „feliurimi de ape metalicești, cu deosebită fierbințeală, încât peste putință este omul de a-și ține trupul supt cursul apii, măcar până a număra cât de curând de la una pân' la cinci".

Aspecte sociale. Analiza situației sociale a locuitorilor, pregnantele diferențieri de avere sunt percepute în esența lor și consemnate cu obiectivitate.

În contrast cu „mulți domni unguri de neam mare, care au moșii prinprejurul Clujului, mesile lor fiind bogate și slobode" – aluzie la ospitalitatea acestora ! - „norodul unguresc – remarcă scriitorul – nu este fericit. Sânt îmbrăcați prost, au lăcuințe proaste și făr' de multă avere".

Organizarea militară și fiscală îi atrage, de asemenea, atenția. Fără să detalieze modul de organizare sub aspect militar a Ardealului, Dinicu Golescu este informat că, la Sibiu, „lăcuiește și comandiru ostășesc a căruia stăpânire să întinde peste tot Ardealu', cum și vistieriul iarăș a tot Ardealul".

Elementele de civilizație înregistrate sub sintagma „bunele rânduieli" vizează sistemul juridic, orașele vizitate „ocârmuindu-se cu deosebite pravile și obiceiuri, sub stăpânirea austriecească". Sistemul juridic era astfel organizat în Ardeal, încât „atunci când jăluitorii nu să odihnesc, după hotărârile maghistratului alcătuit din nația săsească,

pornesc jalbă la Sibii şi, de acolo, nemulţămindu-să, la Cluj, şi de acolo iarăşi, de nu să vor odihni, la Viena, de unde să dă cea de săvârşit hotărâre".

„Buna orânduială" în organizarea învăţământului presupunea, printre altele, „buna vieţuire şi învăţătura copiilor", aceştia fiind obligaţi, indiferent de starea lor socială, „să meargă la şcoală, încât să poată citi şi a scrie, şi cele trebuincioase trei socoteli adunarea, înmulţirea şi scăderea".

Cărturarul se comportă ca un atent investigator al sistemului de învăţământ din Ardeal, din care se va inspira în organizarea „Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti" deschise la 1 mai 1826.

Nu întâmplător, desigur, ca „şcolarh" al acesteia va fi adus învăţatul ardelean Aaron Florian.

Biserica ardeleană. Diversitatea registrului documentar abordat este surprinzătoare. Peregrinul nu omite să-şi informeze cititorii despre particularităţile vieţii ecleziastice din Ardeal: coexistenţa unor biserici de rituri diferite.

La Cluj, constată că „într-acest oraş, sânt şi trei biserici frumoase: una a papistaşilor (romano-catolică), alta a uniţilor (greco-catolică) şi a treia a neuniţilor (ortodoxă)".

Biserica mică din Rodna este – în opinia sa - „întocmai după făptura bisericii de la Roma".

Descriind „bunele orânduieli" ale oraşului Braşov, se referă, printre altele, la „preoţii bisericilor împodobiţi cu toate cele cuviincioase, care au datoria o dată pe săptămână, duminica, la doao ceasuri după prânz, să cuvinteze către toţi copiii ce sânt în vârstă de zece ani şi până să însoară, cum să-şi păzească datoriia către Dumnezeu, cum să să poarte către părinţii lor, către cei mai bătrâni şi către toţi sătenii şi la datoriile către stăpânire şi cum să cuvine să le fie petrecerea (viaţa) mai bună şi cinstită, şi, la vremea lucrului, de a fi foarte silitori, încât treaba de astăzi niciodată să n-o lase pentru mâine".

Evocări cu caracter istoric. Istoria acestui străvechi pământ românesc este evocată, passim, în memorialul de călătorie: „În câmpii acestui oraş Turda, sânt acele trei mari movili din vremile vechi făcute; acolo, s-au omorât preaslăvitul domn Mihai vodă Viteazul, în bătălia ce au avut cu Austria" – aluzie evidentă la uciderea mişelească a marelui voievod al Unirii ţărilor române de către ostaşii lui Basta la 9/19 august 1601.

Cetatea Beligradului – care este „deosebit de frumoasă şi vrednică de vedere" – a fost „prennoită din zilele lui Carol al VI-lea" – informaţie confirmată istoric, întrucât cetatea medievală a fost edificată între anii 1715-1738, pe ruinele vechiului castru roman.

Referindu-se la porţile de acces în Sibiu, Dinicu Golescu relatează că împăratul Iosif al II-lea a luat decizia ca „fofezile (canaturile) porţilor să să strice ca un lucru nefolositor", întrucât sistemul de fortificaţie al oraşului nu mai oferea suficientă siguranţă apărării oraşului.

Cultura Ardealului. Instruit în spiritul iluminismului, ca elev al Academiei greceşti din Bucureşti, Dinicu Golescu se dovedeşte extrem de receptiv în aprofundarea

fenomenului cultural, a modului de organizare a unor instituţii menite să contribuie la educaţia spirituală a populaţiei Ardealului.

Un edificator popas pe itinerariile civilizaţiei îl constituie de facto primul contact revelator cu o prestigioasă instituţie muzeală din Sibiu, considerată de către istoriografii muzeografiei naţionale „cel mai vechi muzeu de pe teritoriul ţării noastre”.

Organizat, în anul 1790, de către baronul Samuel Bruckenthal – guvernatorul Transilvaniei [1777-1787], muzeul care îi va eterniza numele, cuprindea o galerie de opere plastice aparţinând, mai ales, artiştilor flamanzi, olandezi, germani şi spanioli – dăruite acestuia de către împărăteasa Maria Tereza, al cărei consilier intim era.

Conceput în stilul baroc al secolului al XVIII-lea, muzeul cuprindea: un cabinet numismatic, un tezaur de argintărie, o bibliotecă, în care se păstrau manuscrise şi incunabule, o colecţie de mineralogie şi de ştiinţe naturale, precum şi una de arheologie şi istorie.

Aspectul eteroclit al colecţiei din castelul baronului Bruckenthal a fost perceput ca atare de către peregrinul „setos de cunoaştere”.

Vizitând Sibiul, Dinicu Golescu consemna în lexicul său extrem de sărac în definirea unor elemente de civilizaţie: „Şi aciia, are baronul Bruckenthal o mare casă, întru care are vivliotecă cu cărţi deosibite şi strânsoare de cadre vrednice de vedere şi multe lucruri vechi din vechime şi destule bucăţi de metaluri cu pământul lor nelucrat”.

Utilizarea unor construcţii perifrastice, precum: „strânsoare de cadre” pentru „pinacotecă”, „bucăţi de metaluri cu pământul lor nelucrat” în loc de „minereuri”, „lucruri din vechime” pentru „antichitate” relevă efortul de asimilare a unor termeni pentru care, în limba română, nu exista un echivalent lingvistic. „Vivliotecă” pentru „bibliotecă” reprezintă un model de adaptare a unor neologisme.

Descriind cetatea Carlsburg–Beligrad, cărturarul român – impresionat de ineditul peisajului, de statuile care surmontau poarta cetăţii, consideră că termenul utilizat „statuie” impunea, pentru a putea fi corect perceput de către cititori, o explicaţie, pe care o formulează în manieră proprie: „trup de om lucrat, sau de marmură, sau de aramă, sau de orce alt metal”. Pentru „arsenal”, recurge la aceeaşi modalitate de exprimare perifrastică: „strânsoare de arme”, iar, pentru „monetărie”, utilizează formula „fabrică unde se lucrează moneda”.

Cărturarul român este extrem de rezervat în formularea unor judecăţi de valoare în contextul perceperii patrimoniului artistic remarcabil din „strânsoarea de cadre” a baronului Bruckenthal. Nu consemnează nici titlurile, nici autorii unor opere celebre din colecţie. Consideră, doar, că aceste „cadre” sunt „vrednice de vedere”.

Aprecierea este reluată în aceeaşi formulare şi cu referire la statuile din Beligrad cu o adnotare complementară, pentru a sublinia, astfel, un plus de interes: „vrednice de vedere şi de însemnare”.

Evocând periplul său prin Ardeal, Dinicu Golescu reproiecta, în conştiinţe, ideea apartenenţei majorităţii locuitorilor din acest străvechi pământ strămoşesc la neamul românesc, căci – precum releva sintetic memorialistul - „lăcuitorii sânt neoşi români, făr' de nici o deosebire în vorbă şi în port” – constatare definitorie în sublinierea unităţii statale vremelnic înfăptuite, la începutul veacului al XVI-lea, de către legendarul voievod al tuturor românilor, Mihai Viteazul.

Rememorându-i opera, elogiem, astfel, contribuţia remarcabilă la propăşirea continuă a culturii naţionale a ilustrului cărturar Dinicu Golescu - pe care Pompiliu Eliade îl socotea „primul român modern”.

Bibliografie:

CONSTANTINESCU, Grigore, *Dinicu Golescu*, în vol. *Destine literare*, Piteşti 1999.

GOLESCU, Dinicu, *Insemnare a călătoriei mele*, Bucureşti, 1963.

IORDACHE, Anastasie, *Goleştii. Locul şi rolul lor în istoria României*, Bucureşti, 1979.

IORDACHE, Anastasie, *Pe urmele Goleştilor*, Bucureşti, 1975.

PIRU, Alexandru, *Literatura română premodernă*, Bucureşti, 1964.

POPP, Gheorghe, *Dinicu Golescu*, Bucureşti, 1968.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE IORGA LA CUNOAȘTEREA ISTORIEI ORAȘULUI CURTEA DE ARGEȘ

NICOLAE MOISESCU

În îndelungata sa activitate de istoric și om de știință, Nicolae Iorga a manifestat un interes deosebit cunoașterii istoriei orașului Curtea de Argeș, locul unde s-a ctitorit prima reședință de scaun a Țării Românești și s-a constituit prima dinastie a Basarabilor, „întemeietori de țară, dătători de legi și datini".

Prin cercetarea neîntreruptă a izvoarelor istorice, pe care ca nimeni altul până la el, a știut să le descopere din praful arhivelor întregii Europe, prin unitatea subiectelor tratate ca și prin explicarea legăturilor inseparabile ale acestui oraș cu cadrul larg al istoriei naționale și universale, Nicolae Iorga are meritul de a fi reconstituit istoria orașului Curtea de Argeș, locul și rolul pe care l-a avut în contextul dezvoltării orașelor medievale românești.

Adesea, poposind la Curtea de Argeș, pe care plin de iubire și devotament l-a străbătut de nenumărate ori, Nicolae Iorga, „reface călăuzit de amintirile eroice vremii a începuturilor politice românești, drumul pe care l-au făcut voievozii întemeietorii, acei care, de pe Poienari, unde era „Cetatea de Argeș" s-au coborât la Curtea de Argeș[1] și acolo se va face o Curte, Curtea de Argeș sau Curtea Argeșului, singurul loc din România care poartă acest nume arătând o reședință domnească"[2].

La Curtea de Argeș, arăta Nicolae Iorga se poate vedea și astăzi ceva din splendoarea Domniilor noastre de odinioară și în aceia că în mormintele de la Argeș, descoperite de Virgil Drăghiceanu s-au găsit nebănuite bogății de mărgăritare, de inele cu pietre scumpe, de paftale sculptate, care arată că era o strălucire regală încă din cele mai îndepărtate timpuri, când principatul muntean era redus la o mică bucată de munte cu teritoriul înconjurător"[3].

Dar voievodatul muntean era însă mult mai vechi și mult mai puternic, având Argeșul de capitală[4] și Domnii de la Argeș se înconjurau de toată bogăția și rafinamentul de costume și de podoabe ale prinților apuseni contemporani, purtau

---

[1] N. Iorga, *România cum era până la 1918*, Neamul Românesc din 16 martie 1940.
[2] Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 160.
[3] Idem, *Istoria Românilor prin călători*, vol. II, București, 1920, p. 8.
[4] Idem, *Introducere la studiul României și românilor, conferință ținută la „Școala Interaliată de Înalte Studii Sociale de la Paris"*, Ed. Beiuș, 1922, p. 32.

coroană, încălţăminte de purpură şi vulturul bizantin pe hainele lor, întru-cât erau recunoscuţi ca despoţi ce se înrudeau cu dinastia de la Constantinopol[5].

Şi toate acestea în veacul al XIV-lea, adică în prima epocă de organizare a statelor mari româneşti, mărturii care confirmă că şi la noi în evul mediu viaţa era la fel ca şi în celelalte ţări europene, că n-am trăit izolaţi, ci dimpotrivă instituţiile şi formele de organizare feudale apusene s-au introdus într-o anumită măsură şi în regiunile noastre.

Patru au fost aceşti constructori ai Ţării Româneşti -spune Nicolae Iorga Basarab I, care a ştiut să impună cu armele în mână respectul teritoriului său, care de atunci încă a prins muscelele de la răsărit şi a găsit drumul spre Dunăre, cu toate perspectivele ce mijeau mai departe; Nicolae Alexandrescu, care a dat formele vieţii bisericeşti şi culturale şi a făcut ca ţara să intre într-un complex de drept şi prin aceasta în conştiinţa politică a lumii; Vladislav I Vlaicu, căruia îi revine aşa de marele merit de a fi întins graniţele peste hotarele moşiei româneşti propriu-zise, luând pe cursul de sus al Oltului cealaltă margine a plaiurilor, pătrunzând astfel în acea lume ungurească pe care bunicul o împiedicase de a veni dincoace ca stăpână; Mircea cel Bătrân, cel care a intrat în legătură cu Moldova, creându-se astfel o singură linie politică pentru amândouă domniile, smulgându-i lui Sigismund de Luxembourg, respectul unei autonomii de care el n-a vrut să se îndepărteze vreodată[6].

Capitala Ţării Româneşti a rămas până la jumătatea veacului al XIV-lea tot la Argeş. Pustiirea de Domnii înşişi a reşedinţei lor în 1330 şi ideea mutării Domnilor la Câmpulug, din cauza acestor ruinări e cu totul riscantă[7]. Basarab a stăpânit-o aici, Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab s-a coborât mai departe la Câmpulung[8].

Sub Nicolae Alexandru, Domniile muntene începuseră a se alcătuii mai bine. Alexandru de la Argeş şi Câmpulung nu s-a lăsat mai prejos decât ruda sa care stăpânea la Târnovo. Ajungând să reprezinte un stat organizat, domnul muntean s-a gândit să-i dea şi o formă bisericească corespunzătoare[9]. Legăturile cu papalitatea ale lui Nicolae Alexandru clare la 1345, ar da o dată anterioară gândului lui Nicolae Alexandru sau Basarab de a da o biserică ortodoxiei lor[10], de aceea Nicolae Alexandru a ţinut să aibă neapărat un Mitropolit[11], „Un domn a toată Ţara Românească, unul căruia Bizanţul era dispus să-i acorde calitatea de despot, trebuia să aibă şi în domeniul religios ceva care să răspundă situaţiei sale“[12].

În felul acesta i s-a dat „domnului muntean după cererea lui repetată, ca şef al bisericii lui, un episcop de Vicina din Dobrogea, teritoriu ce se afla în puterea domnului Ţării Româneşti“[13].

„Înainte de a se aşeza Mitropolitul de Vicina la Argeş, Domnii întemeiaseră o bisericuţă pe care călătorul ar fi putut-o vedea sus la Sîn-Nicoară. Chiar faptul că i se

[5] *Ibidem*.

[6] Idem, *Istoria Românilor, Ctitorii*, Bucureşti, 1937.

[7] Idem, *O nouă carte despre Curtea de Argeş*, în „BCIM“, 1939, p. 141.

[8] Idem, *Istoria Românilor, Ctitorii*, Bucureşti 1937, p. 160.

[9] *Ibidem*, p. 73.

[10] Idem, *Istoria Bisericii Româneşti*, I, p. 31.

[11] Idem, *Istoria Românilor*, vol III, Ctitorii, Bucureşti, 1937, p. 80.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*, p. 80.

zice Sîn-Nicoară şi nu Sfântul Nicolae, arată timpul depărtat, patriarhal, pur românesc, neinfluenţat de resturi greceşti, ale întemeierii sale, căci îndată ce a venit influenţa greacă sfinţii şi-au pierdut numele vechi şi au căpătat altele noi"[14].

Caracterul arhitectonic al acestei zidiri „e uşor de deosebit, ea seamănă cu aşa-numitele biserici-castele din Ardeal, unde biserica are un caracter d fortăreaţă. Şi la Sîn-Nicoară, biserica e mică, iar turnul cu mult mai mare decât dânsa"[15]. Ideea unei biserici necropolă, emisă de arhitectul Nicolae Gabrielescu nu are mai multă verosimilitate, necropola era în Biserica Domnească[16].

Imediat ce a venit un mitropolit, cu totul altă ordine a trebuit să domnească şi în alcătuirea ierarhică a bisericii şi în forma arhitecturală a clădirilor. Atunci „s-a întemeiat Biserica domnească mai la vale, care nu reprezintă, desigur un complex de clădiri capabil de a fi apărat, ceea ce arată că Ţara Românească trecea de la faza primitivă şi intrase într-una relativ asigurată, care nu avea să se teamă de năvăliri[17]..... Biserica e construită în stil bizantin, după datina domnitoare în noile clădiri de la Salonic, fiind alcătuită din acel amestec de cărămidă ce încadrează bolovani prinşi în ciment, care se cheamă opus recticulatum"[18].

Această biserică domnească „are nava împărţită în trei secţiuni prin două rânduri de coloane; în exterior prezintă un simulacru de tribune; o cupolă rotundă se ridică deasupra ei. Ceea ce a făcut-o celebră, au fost frescele ascunse sub picturi mari moderne: sfinţii bizantini, cu inscripţiile greceşti de o parte, slave de altă parte, au o mărime care le deosebesc de cele ce împodobesc zidurile moscheii Kahrih / mănăstirea zis Choras / din Constantinopol[19].

Basarab nu a fost numai întemeietor, un ctitor de ţară şi un eliberator, ci însuşi ctitorul bisericii metropolitane de la Argeş[20].

Aici la Argeş, „în noua biserică peste cea veche s-au găsit la locul ctitorului rămăşiţele extraordinar de bine păstrate, într-un mormânt rămas neviolat, al unui ostaş de vârstă mijlocie, cu faţa mică, rotundă, frunte delicată, cu adânci orbite, purtând pe cap o diademă cu mici mărgăritare, întocmai ca cea a lui Vlad Ţepeş în portretul cunoscut şi poate să fi fost şi surgiucul de pene prins cu mărgăritare mari, iar pe trup un veşmânt de purpură cu crinii Angevinilor ţesuţi pe dânsul. În picioare încălţăminte pe care o bănuim de purpură roşie din care nu s-a păstrat nimic. Dar pe mănuşi aceeaşi podoabă de mărgăritare mărunte.

Mijlocul era prins de o încingătoare închisă cu o pafta mare de aur de forma unui castel medieval, flancat de două turnuri laterale octogonale. Lângă fiecare turn, în interior, se află un balcon deschis, în cel din dreapta stă un cavaler ce priveşte la o domniţă ce stă în balconul din stânga. La mijloc, în faţă, un alt balcon, acesta acoperit de o arcadă gotică, adăposteşte o lebădă cu cap de femeie. Dintre figurile acestea, cea mai curioasă şi mai puţin obişnuită este lebăda cu cap de femeie. Prof. Gheorghe Brătianu, care a studiat în amănunţime această problemă, a constatat că legenda

---

[14] Idem, *Istoria românilor prin călători*, vol, I, p. 34.
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem.*
[17] Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 182.
[18] *Ibidem.*
[19] Idem, *Introducere la studiul asupra României şi românilor*, Beiuş, 1922, p. 44-45.
[20] Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 182.

lebedei-femeie era foarte răspândită în Flandra şi Lorena şi de aici s-a răspândit în Germania de sud şi vest. Comparând această lucrare de artă cu cele din veacul al XIV lea, a crezut că poate să o atribuie unor meşteri saşi din Transilvania, cunoscuţi şi prin alte lucrări de artă executate în acest timp. Cum saşii erau în legături strânse comerciale cu cei din valea Rinului, au putut cunoaşte legenda lebedei-femeie şi să reproducă acest simbol pe paftaua voievodului. Rezultă, că încă de pe atunci, ei furnizau Domnilor şi boierilor noştri obiecte de artă, cum au făcut şi mai târziu"[21].

Dintre inelele găsite la Curtea de Argeş şi care se mai ţineau încă de degete, prezintă un interes deosebit cele cu inscripţii sau figuri în legătură cu vindecarea bolilor. Astfel un mare inel de aur are o piatră gravată antic, reprezentând pe Esculap şi Higeia, zeii tămăduitori de boli. Un alt inel are inscripţia latină: AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINUS TECUM (Te salut Mario, plină de har, Domnul cu tine). Un al treilea inel are o inscripţie germană: HOLTOGOTH, (Doamne ajută). În sfârşit al patrulea inel are iarăşi o inscripţie latină: + IESUS AUTEUM TRANSINES PER MEDIUM ILURUM IBAT, (Iar Iisus trecând prin mijlocul lor s-a dus")[22].

Dacă punem în legătură aceste inele cu zeii tămăduitori de boli şi cu inscripţiile mistice cu constatarea ce s-a făcut, că marea majoritate a mormintelor din necropola de al Argeş sânt ale unor oameni tineri care nu depăşeau de 40 de ani şi chiar copii, ne dăm şi mai bine seama că boala nemiloasă a secerat pe Radu şi familia sa din care cauză Domnii următori, Mircea cel Bătrân şi succesorii săi şi-au clădit în alte părţi lăcaşuri pentru odihna lor veşnică[23].

Am admis şi menţin - arăta N. Iorga - că deoarece un zgrafit pe peretele din stânga vorbeşte de moartea la Câmpulung a lui Basarab, trupul s-a adus aici in străvechea reşedinţă a domnilor. În Biserica domnească a Câmpulungului, locul ctitorului îl are domnitorul următor, Nicolae Alexandru-Vodă care zace sub o piatră contemporană, cum o dovedeşte inscripţia săpată în adânc, caracterul literelor şi stilul[24].

Piatra de mormânt de la Argeş cu un chip în relief care înfăţişează pe Domnul pletos cu căciulă având sus pe piept o împodobire care seamănă cu mesada de blană a lui Vlad Ţepeş în frumosul portret de la Ambros, ar fi atribuit tot lui Basarab, a cărei tunică de mătase roşie în care sunt ţesute flori de crin are acelaşi caracter[25]. Faptul că numele meşterului e săpat în adânc ca şi la lespedea funerară din Câmpulung a lui Nicolae Alexandru, ar fi o dovadă. Mai târziu, inscripţiile se ridicau mascat deasupra pietrei[26].

Aceasta era şi tradiţia pe care ne-a consemnat-o compilaţia de istorie munteană întrebuinţată de Şincai, vorbind în legătură cu presupusul Radu Negru de „statul de piatră", adică chipul care este în slona acelei biserici. Nu stau la îndoială astăzi să atribui acest preţios chip ctitorului Ţării Româneşti[27].

---

[21] Idem, *Introducere la Studiul asupra României şi românilor, Conferinţă ţinută la Şcoala Interaliată de Înalte Studii Sociale de la Paris*, Beiuş, 1922, p. 44-45; C. Moisil, *Monumente Medievale româneşti, Bijuteriile din necropola de la Curtea de Argeş*, în „BAN"; „Universul" din 28 ianuarie 1941.

[22] N. Iorga, *op. cit.*, p. 44.

[23] *Ibidem.*

[24] Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti 1937. p. 183.

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem.*

[27] *Ibidem.*

Dar dacă la Argeş e îngropat la locul ctitorului Basarab despre a cărui moarte se pomeneşte pe zgrafitul din stânga naosului, ceea ce înseamnă că biserica era terminată de roşu la sfârşitul acestei Domnii glorioase, atunci tot el trebuie să fie acel voievod, cu o înaltă coroană şi haină ca a împăraţilor - arhierei ai Bizanţului, care e înfăţişat în chipul fie oricât de refăcut într-o vreme foarte târzie, care se vede azi în dosul peretelui despărţitor dintre pronaos şi naos din Biserica domnească, aceasta cu atât mai mult, cu cât lângă dânsul e o Doamnă, al cărei înveliş de cap, ca un fel de căiţă căzând pe umeri, e cu totul neobişnuit, cum se poate constata comparându-l cu cele mai vechi portrete de Doamne ale Ţării Româneşti, al Mariei lui Mircea la Brădet şi al Cătălinei lui Radu cel Mare în Biserica Govora[28].

Tradiţia populară „a păstrat amintirea acestui mormânt şi a încercat legături genealogice în care se vede limpede că „Radu Negru" e de fapt „Negru Radu" Astfel, într-un document de la zidirea Bisericii lui Negru Vodă se arată că răposatul Nicolae Alexandru-Voievod, feciorul răposatului Basarab Voievod, nepotul Negrului Radului-Voievod, le sunt trupurile înmormântate la această sfântă mănăstire[29].

Tot de la Bătrânul Basarab „a cărui amintire a rămas astfel legată pentru ai săi, dar şi pentru Moldoveni şi Poloni, de ctitoria lui, trebuie să fie fireşte şi reşedinţa de bază lângă biserica pe care a înălţat-o. Clădirea din incintă cu două rânduri de grinzi peste o pivniţă, un beci boltit, înconjurată ţărăneşte cu o prispă, ea nu era lipsită de o împodobire, pe care scormonind ruinele, a găsit-o Virgil Drăghiceanu. Erau şi elemente de sculptură în jurul ferestrelor şi a uşii cu chenar gotic, ca şi frumosul vultur de sub cupolele bolţilor care se învederează a fi stema ţării şi mai ales aceea interesantă ceramică policromă, a cărei tradiţie se păstrează şi astăzi la meşterii olari din Curtea de odinioară a voievozilor"[30].

Călătorul „care, coborându-se de la Cetatea Poienarilor ar fi ajuns la Argeş, Curtea aceasta a Argeşului de multă vreme nu mai avusese nici un fel de însemnătate. Sân-Nicoară va fi început să cadă în ruină de pe vremea aceea, cât priveşte Biserica domnească, rar mai venea cineva la ceremoniile, altădată strălucitoare, ale bisericii ortodoxe[31]. De la un timp Argeşul acesta câştigă din nou în însemnătate şi Neagoe e acela care s-a hotărât să facă o biserică pe care să o opună celei de la Dealul, Mănăstirea din Argeş, cu tot luxul de care era capabilă, nu numai visteria ţării, dar şi doamna Miliţa[32]. Biserica de la Argeş are stranele rotunjite, turnuri grele, care dau totuşi o înfăţişare sprintenă, se ridică deasupra clădirii. Ornamentaţia este bogată, însă aşternută cu cel mai bun gust[33].

Faptul că Neagoe Basarab s-a decis să clădească o biserică la Curtea de Argeş într-un loc unde nu era nici măcar o episcopie înseamnă că el avea intenţia să locuiască aici, că interesele politice îl purtau spre aceste părţi.

Când s-a făcut reparaţia la Lecomte du Nouy, s-a scris şi o carte explicativă, care relevează elementele orientale şi armeneşti, dar în arta bizantină însăşi se observă de multă vreme elemente răsăritene şi pe de altă parte, Veneţia unde se strângea atâta

---

[28] *Ibidem*, p. 184.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*, p. 185.
[31] Idem, *Istoria Românilor prin călători*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981. p. 13.
[32] *Ibidem*.
[33] *Ibidem*.

viaţă din Orient în această vreme, era în stare să dea meşteri care aveau toată cunoştinţa artei orientale[34].

Însă „Mănăstirea Argeşului pe vremuri era împrejmuită cu chilii şi de jur împrejur se trăsese un zid mare aşa cum prezintă cele două stampe de la începutul veacului al XIX-lea. Este o plăcere să vezi tot ce se grămădeşte pitoresc în jurul bisericii şi numai în acest cadru se înfăţişează biserica aşa cum trebuie"[35].

Monumentul era alcătuit din toate aceste părţi. Restaurarea făcută, „lipsită azi de înconjurimea de ziduri şi de toate clădirile unde stăteau egumenii şi pe urmă episcopii de Argeş au scos-o din cadrul ei firesc şi nu mai are caracterul pe care ziditorul a voit să-l dea şi care rezultă, numai din zidul bisericii, ci nu din tot complexul de clădiri care formau fundaţia sfântă"[36].

Un întreg grup de balade româneşti, e legat de istoria - al cărui fond a fost găsit în Balcani, în legătură cu construcţia podului din Arta - acelei măreţe biserici de la Argeş, datorită lui Neagoe Basarab, la începutul veacului al XVI-lea. Soţia lui ţinea foarte mult la ctitoria aceasta, ea era din neamul Brancovicilor din Serbia şi atunci se înţelege tot aşa de bine originea cântecului, precum şi învierea legendei Balcanilor, care cere pentru orice clădire zidirea unui corp omenesc, al cărei suflet să dea trăinicie edificiului[37].

Grija deosebită pe care Nicolae Iorga a manifestat-o monumentelor istorice, ca mărturii grăitoare ale poporului nostru, a făcut ca în şedinţa din 3 noiembrie 1914, să fie primit ca membru al Comisiunii Monumentelor Istorice din România[38].

Această nouă funcţie a permis lui Nicolae Iorga să vină în contact direct cu monumentele istorice şi de artă din ţara noastră şi în întreaga sa activitate a susţinut şi sprijinit păstrarea şi conservarea acestor comori inestimabile.

Printre numeroasele călătorii efectuate în ţară, la loc de cinste s-a situat şi oraşul Curtea de Argeş, ale cărui monumente cercetate şi studiate de marele istoric, ca şi preţioasele însemnări făcute în urma vizitelor sunt bunuri câştigate pentru generaţia de azi şi de mâine.

În urma călătoriei efectuate la 17 iulie 1915[39], Nicolae Iorga ne lasă prima descriere a oraşului: „Spre Curtea de Argeş, drum prin aceleaşi ţinuturi de păduri bogate ca şi până acum, din care păduri răsar case şi turle. Calea ferată e cea mai vestită prin luxul ei, cu gări, cu locuinţe de vară din cărămidă roşie la suprafaţă şi turnuri măiestrit executate[40].

Târgul Curtea de Argeş - ceea ce înseamnă în limba de astăzi, reşedinţa domnească de la Argeş - e o adunătură sărăcăcioasă de case cu câte unul sau două rânduri, astfel destul de curate, şi de livezi pe care pe care o străbat străzi cu pietrele ieşind pretutindeni la iveală răzvrătite[41]... În stânga se vede pe o înălţime o biserică destul de mare, sprijinită în pârghii; ea poartă în limba poporului numele lui Negru

[34] *Ibidem*, p. 131.
[35] N. Iorga, *Ce este un monument istoric*, în „Anuarul CMI", 1934, p. 134.
[36] Idem, Istoria românilor prin călători, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981.
[37] Idem, *Poezia epică a românilor*, Ed. Cuget Clar, 1938, p. 556.
[38] „Anuarul CMI", 1914, p. 52.
[39] Barbu Teodorescu, *Nicolae Iorga*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 65.
[40] N. Iorga, *România cum era până la 1918*, Bucureşti, 1939, p. 129.
[41] *Ibidem*.

Vodă. E curioasă această răspândire, a povestirilor despre îndepărtatul întemeietor şi aici la Curtea de Argeş. Ea s-ar lămuri prin amestecul în graiul unor oameni ce nu par a-şi deschide gura tocmai bucuros, a numelui vreunui voievod „negru" din timpurile întunecoase cu acela care e vrednic de a se pomeni totdeauna în aceste părţi, ale binefăcătorului şi iubitorului de frumos Neagoe Basarab[42].

„Biserica bătrână ce se sprijină în cârjele reparaţiilor noastre, are o formă neobişnuită la noi, ea se desfăşoară în şiruri de bolovani încadraţi de cărămizi, linii de bazilică bizantină, redusă la proporţiile sărace ale începuturilor Domniei noaste. Nicolae Alexandru-Vodă a înălţat-o pe la 1350, pentru Mitropolitul nou ce-l adusese de la Măcin, pentru Ianchint Grecul. Meşterii de la Constantinopol au întins o zugrăveală în stil mare, cu puternice figuri izolate, vânjoase şi luptătoare. În cupola centrală ca şi în altar, şi astăzi în 1915, ele au ieşit la iveală prin osteneala inteligentă a pictorului Norocea, picturi ce au fost aşternute rând pe rând în cursul a peste 500 de ani[43].

Pe un stâlp din cele ce fixează trei împărţiri în lungul bisericii, ctitorul apare în armură de luptător, iar deasupra uşii el se vede îngenuncheat, oferind prinosul evlaviei sale. Mormintele noi din veacul al XIX-lea, s-au aşezat sfios în umbra umedă de la intrare[44].

Astăzi mulţumită arhitectului Grigore Cerchez, strălucita biserică e deplin salvată, spre admiraţia celor de acasă şi a străbunilor[45].

Pe o altă înălţime apare părăsit, dar trezitor de vechi amintiri, turnul de la Sân-Nicoară[46].

Continuând drumul „în zare se vede un acoperiş de se înconvoaie în arcade spre patru stâlpi albi, iar mai departe, în dreapta nişte turnuri ce par galbene şi nu se deosebesc prin nimic, arată a fi ale unei biserici destul de mari.

Dar iată că priveliştea se deschide. Trăsura se opreşte înaintea unei bariere de lemn alb. Mă cobor, înaintez puţin între înaltele dealuri acoperite cu păduri, printre care curge apa Argeşului şi văd Mănăstirea de la Argeş[47].

Rar am mai făcut o călătorie mai singuratică unde numai amintirile trec la adânci ceasuri de noapte în sunetul zidurilor şi singurul sunet care rupe tăcerea sacră e al arhaicelor chiote de bătălie ce se întorc din stânca în care s-a oprit acum o jumătate de mileniu"[48].

În acelaşi an 1915, în urma comunicării făcute Academiei Române de O. Tafrali, cu privire la inscripţia descoperită în Biserica domnească de la Curtea de Argeş, presupusă din anul 1262, Academia a însărcinat pe D. Onciu, I. Bogdan şi N. Iorga care s-au deplasat în ziua de 8 octombrie 1915 la Curtea de Argeş pentru a cerceta la faţa locului valabilitatea inscripţiei.

„Ca unul ce am făcut şi eu cercetări la faţa locului - arăta N. Iorga,- m-am convins că n-aveam de-a face cu o inscripţie din veacul al XIII-lea, se deosebeşte de celelalte inscripţii ce însoţesc vechile fresce. Pe când inscripţiile frescelor sunt cu litere

---

[42] *Ibidem*, p. 130.
[43] *Ibidem*, p. 131.
[44] *Ibidem*, p. 132.
[45] *Ibidem*.
[46] *Ibidem*.
[47] *Ibidem*, Bucureşti, 1939, p. 132.
[48] N. Iorga, *Pe drumul voievozilor*, Bucureşti, 1939, p. 136-137.

unciale foarte îngrijite, inscripţia în chestiune are o înfăţişare neîngrijită fiind scrisă repede, cu litere combinate şi nelămurite şi în nici un caz nu putem recunoaşte aici o dată"[49].

La 23 aprilie 1922, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu şi cu un grup de istorici străini vizitează oraşul Curtea de Argeş. Aici la Curtea domnească oaspeţii sunt informaţi de marele istoric despre comorile de artă ale acestui oraş. De pictura de la jumătatea veacului al XIV-lea a Bisericii domneşti ca şi de arhitectura împodobită cu sculpturi atât de înflorite şi delicate ale Bisericii episcopale ce au cunoscut în curs de mai multe veacuri influenţe de artă care s-ar putea uni şi cu vechile tradiţii cu totul particulare care s-au scos din ruinele palatului domnesc, precum şi curioasele vase cu trei figuri de păsări care se păstrează în muzeul şcolii ceramice din acest oraş şi până la lucrările, în care mai trăieşte ceva din datinile trecutului olarilor din oraş[50]. Vizitează apoi cartierul olarilor şi prezintă acest meşteşug străvechi locuitorilor argeşeni. După ce vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab se îndreaptă spre Biserica Valea Danului unde este întâmpinat de un numeros public. Aici admiră marea frumuseţe a tâmplei din lemn sculptat ce a aparţinut Mănăstirii Argeşului şi care a fost înlocuită cu una nouă din metal după gustul arhitectului Lecomte du Nouy[51].

Fiind în ziua Paştelui admiră hora din sat unde lăutarul Gheorghe Dinică cântă frumoase şi autentice arii populare.

Cunoscător al artei populare, N. Iorga admiră vechiul costum, pe care-l poartă şi astăzi preotesele din sat, care „cuprinde, în ce priveşte marama, elemente împrumutate de la costumele Doamnelor de odinioară, precum e aproape sigur că splendoarea fotelor, cusute cu fir de aur pe roşu ale acestei regiuni, nu este decât imitaţia, purtată din vreme în vreme, a veşmintelor împărăteşti pe care domnia începătoare a Ţării Româneşti l-ea împrumutat din Bizanţ şi din sucursalele lui slave din Balcani[52].

La numai după câteva zile după această vizită, între 5-10 mai 1922, N. Iorga este din nou oaspetele oraşului Curtea de Argeş ca participant la Congresul Ligii Culturale, prilejuită de comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab[53]. Lucrările s-au ţinut în casa lui Zamfir Goangă, devenită sală de întruniri şi la care pe lângă oficialităţile oraşului au participat şi numeroşi invitaţi din Bucureşti, printre care amintim: scriitorul N. Batzoria, generalii Al. Anastasiu şi Găvănescu, Georgeta Grigore Alexandrescu, Margareta Mocirniţa, C. Cihodariu şi alţii[54].

În cadrul lucrărilor Congresului Ligii Culturale, N. Iorga a ţinut conferinţa despre Zidirea Mănăstirii din Argeş[55].

În ziua de 6 mai, N. Iorga vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab şi scrie în cartea de aur a Mănăstirii: „În amintirea bunelor zile de prietenie în casa episcopului - Visarion al Argeşului - cu aceleaşi gânduri de întărire prin cultură şi înălţare, prin ideal

---

[49] D. Onciu, I. Bogdan, N. Iorga, *Raport înaintat Academiei Române cu privire la Biserica domnească de la Curtea de Argeş din 9 octombrie 1915*, în „BCMI", p. 141-143.

[50] N. Iorga, *Biserica Valea Danului*, în „BCMI", Bucureşti, 1923, p. 193.

[51] *Ibidem*

[52] *Ibidem*, p. 196.

[53] *Ibidem*.

[54] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, Bucureşti 1968, p. 279.

[55] Însemnări din *Cartea de Aur* a Mănăstirii din 6 mai 1922.

a poporului nostru iubit[56]. După încheierea lucrărilor, participanţilor li se oferă o excursie pe valea Argeşului cu vizitarea Cetăţii Poienari şi Cumpăna.

În toamna aceluiaşi an între 3-13 septembrie, N. Iorga organizează o excursie în mai multe oraşe din ţară printre care şi la Curtea de Argeş, împreună cu J. Bourcard şi familia Gentil[57].

Mereu preocupat de soarta monumentelor istorice din ţara noastră ca şi dragostea pentru a face cunoscut studenţilor săi comorile de artă păstrate de la înaintaşii noştri, N. Iorga organizează în ziua de 26 aprilie 1924 o excursie la Curtea de Argeş cu studenţii Şcolii Superioare de Război[58]. „Am făcut cu toată şcoala o călătorie ştiinţifică sub conducerea profesorului meu N. Iorga la Mânăstirea Curtea de Argeş - notează studentul Corneliu Carp - Acolo ne-a arătat mormintele desfăcute ale domnitorilor înhumaţi în biserica veche şi interesante obiecte de îmbrăcăminte şi podoabe arhaice găsite în ele. N-ea ţinut două lecţii, una despre biserica veche şi domnitorii din trecut şi alta despre catedrala nouă"[59].

În vara aceluiaşi an, între 20-23 august, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu vizitează Mănăstirea Cozia, Tutana şi Curtea de Argeş[60]. Cu această ocazie se interesează de stadiul lucrărilor la aceste monumente şi înaintează un raport Comisiunii Monumentelor Istorice prin care se insistă a se lua măsuri pentru terminarea lucrărilor. Se propune în acelaşi timp înlăturarea vechiului turn din zid de cărămidă al clopotniţei de la Curtea domnească, aşa cum mai înainte fuseseră înlăturate şi cele două turle de pe pronaosul Bisericii domneşti. În zilele de 23-24 iulie 1927 participă alături de alţi demnitari la înmormântarea regelui Ferdinand în Mănăstirea Argeşului[61].

Din însărcinarea Academiei Române, în zilele de 15-16 aprilie 1929, N. Iorga vizitează oraşul Curtea de Argeş însoţit de savanţi francezi, la care mai participă şi d-na Guillaume, Collas, ministrul Greciei, secretarii legaţilor cehă şi spaniolă şi Jindra Flajohansova[62]. Cu acest prilej, N. Iorga informează pe savanţii francezi despre valoarea bisericii din Argeş şi influenţa franceză la noi din veacul al XIV-lea.

În toamna anului 1934, în zilele de 22-25 septembrie, Academia Română numeşte pe savantul N. Iorga să însoţească un grup de bizantinologi la principalele monumente din ţară printre care şi la Curtea de Argeş. Sosiţi aici în ziua de 24 septembrie 1934, oaspeţii sunt întâmpinaţi de oficialităţile oraşului în frunte cu primarul Ştefănescu Goangă. Din delegaţie fac parte: S. Mecati- Roma, Guillaume de Jerphanion- Paris, Carlo Tagliavni- Roma, Mauboury- Constantinopol, J. Boşcovici- Belgrad, Lambikis- Atena, Hofwiler, Balaşcev, precum şi de personalităţi româneşti: Victor Brătulescu. M. Costăchescu, Liliana Iorga, Elena Brătulescu şi alţii[63].

---

[56] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 81; N. Iorga, *Zidirea Mănăstirii din Argeş*, un act pentru Congresul Ligii Culturale de la Curtea de Argeş / prima lucrare din dramaturgia lui N. Iorga scrisă în 1921.

[57] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 82.

[58] *Ibidem*, p. 87.

[59] *Amintiri despre Iorga*, Ed. Junimea, Iaşi, p. 39-42.

[60] Barbu Theodorescu, *op. cit.* p. 87.

[61] *Ibidem*, p. 95.

[62] *Ibidem*, p. 99.

[63] *Ibidem*, p. 110.

La 23 aprilie 1935, N. Iorga este din nou la Curtea de Argeş împreună cu Denison-Rose, cu ministrul Angliei şi al Elveţiei[64].

În perioada 13-22 aprilie 1936 la Bucureşti se desfăşoară lucrările Comitetului Internaţional al istoricilor. În cadrul programului s-a prevăzut în ziua de 21 aprilie o vizită la monumentele istorice din Curtea de Argeş condusă de N. Iorga la care participă şi delegaţii: M. Laskaris, O. Halecki, V. M. Amantos, H. Koht, Il. Dembinski, Temperley şi alţii[65].

Aceasta este ultima vizită, consemnată în documente, întreprinsă de N. Iorga la Curtea de Argeş, oraşul de care s-a simţit legat timp de peste două decenii şi ai cărui locuitori îi poartă o vie recunoştinţă pentru uriaşa contribuţie adusă la cunoaşterea istoriei sale, pentru grija ce a manifestat-o monumentelor de artă ca mărturii inegalabile ale unui trecut glorios.

„N. Iorga - arăta filosoful C. Rădulescu-Motru în cuvântul funebru - a întrupat puterea de muncă intelectuală a neamului nostru în gradul cel mai înalt. Nu l-a întrecut nimeni până astăzi. Râvna lui adâncă de a cunoaşte şi împărtăşi şi altora cunoştinţele sale l-a făcut cercetător în cele mai variate ramuri de cultură, creator în scris şi în cuvânt, de o fecunditate fără seamăn. În cuvântul lui se traduce pentru toată lumea isteţimea şi originalitatea geniului românesc. Figură ce se proiecta pe diferite planuri şi care, cu toate acestea, era de o unitate perfectă. O figură de legendă, încă din timpul vieţii, şi care va câştiga în grandoare cu cât timpul va trece[66].

[64] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 112.
[65] *Ibidem*, p. 114.
[66] Ibidem, p. 123 (Cuvânt funebru rostit de preşedintele Academiei Române, filosoful C. Rădulescu-Motru).

STROEȘTI - ARGEȘ, CINCI SECOLE DE EXISTENȚĂ DOCUMENTARĂ*

NICOLAE P. LEONĂCHESCU

1. **OBȘTE LIBERĂ.** Așezat pe mirifica vale a râului Vâlsan, în mijlocul părții locuibile și în ultimul defileu al său, cunoscutul sat argeșean se bucură de o istorie care-l individualizează în zonă.

In satul Stroești viața a pulsat din cele mai vechi timpuri. Dovezile vieții materiale au ieșit la iveală întâmplător din arhiva secretă a pământului fără ca, până acum, să se fi făcut cercetări arheologice speciale.

Într-o lucrare nepublicată[1] stroeșteanul Ion B. Ionescu semnalează pasiunea sa pentru istoria străveche a satului și rezultatele obținute. A colecționat tot ceea ce a găsit că ar putea ilustra această istorie și piesele au fost donate Liceului „Ion C. Brătianu" din Pitești, pe care l-a absolvit în anul 1924, precum și Școlii generale din Stroești.

Eșantioane de lemn pietrificat au fost găsite pe: Valea Vâlsanului, Valea Frumoasă și Valea lui Topor. O plantă pietrificată a fost adusă de la munte, în traistă, de către Gheorghe N. Pr. Tudor (Gheorghe Cocoșilă). Aceste probe confirmă existența vegetației în zona din neozoic-paleogen.

Oase pietrificate adunate din albia Vâlsanului și de pe dealurile din jurul satului atestă prezența în zonă a animalelor preistorice și a omului.

S-a găsit un șold de dinotherium, donat liceului din Pitești; un fragment de șold a fost găsit de Vasile Stoica Hristea.

De curând, o măsea de dinotherium s-a desprins din Râpa Bâții, dovadă că aici aveau loc vânătorile de altădată, și se află în muzeul sătesc.

Din perioada terțiară în apele Vâlsanului a supraviețuit un peștișor - aspretele, care s-a dovedit a fi unic în lume și, deci, o noutate științifică. Studentul Nicolae Stoica din Galeș, prietenul nostru din liceu, poreclit ulterior PEȘTIȘOR, l-a descoperit ca atare, l-a descris[2] semnalându-l lumii științifice și i-a dat un nume adecvat: *romanichthys valsanicola*, adică „pește românesc din râul Vâlsan".

---

* Lucrare prezentată în ziua de 30 iulie 2000, la sesiunea jubiliară a Societății Cultural Științifice « Stroești – Argeș », organizată cu prilejul a cinci secole de existență documentară.

[1] Ionescu B. Ion, *Considerații asupra trecutului îndepărtat al satului Stroești și al văii Vâlsanului*. Comunicare la a VI-a sesiune a Societății Cultural-Științifice „Stroești-Argeș", 30 iulie 1977.

[2] Nicolae Nândrașu, *Un student român intră în analele științei*, în „Amfion", 1, 1970, 4; „Contemporanul", 22 decembrie 1972, p. 2 și 26 ianuarie 1973, p. 2.

Tot ca o relicvă a preistoriei se înscrie şi LACUL CU OCHI din Stroeşti, lac de origine glaciară pe malul căruia cresc plante carnivore[3].

Pe lângă fosilele animaliere şi vegetale, s-au găsit dovezi ale prezenţei omului. Pădurarul Dumitru Ionescu a găsit în diverse puncte ale satului (Masa de Pământ) unelte de muncă, arme de apărare etc. şi anume: ciocan de piatră cioplită, un fragment dintr-un ciocan de piatră lustruită, bolas, fusaiole, armă de apărare gen box din piatră etc. Aceste piese au fost donate şcolii de către moştenitorii pădurarului, la solicitarea colonelului Ion B. Ionescu.

Mărturiile din perioada dacică sunt bogate. Profesorul Ion Nania a descoperit ceramică dacică la Valea Ciorii din Telman. Arheologul Eugen Comşa a fost uimit de aşezarea stranie a poienii numită OGREZELE.

La săparea temeliilor pentru Dispensarul uman s-au descoperit ziduri părăsite ale unor construcţii de altădată, urme necercetate arheologic până acum.

Poate cele mai puternice urme sunt terasele de locuire ale dacilor din Stroeşti - Argeş. In mijlocul pădurii sau la marginea ei, pe ambii versanţi ai Vâlsanului, sunt amenajate poieni stranii, adevărate platforme pentru amplasarea locuinţelor, identice cu cele de la Blidaru, Sarmizegetusa, Feţele Albe etc.

Aceste terase de locuire ale dacilor pot fi admirate şi astăzi: Ogrezele, Râpa Bâţii, Zafii, Catran, Pană, Mălăişte, Şoptana, Cerneţi, Poiana Galatii, Bucura de Sus, - de Mijloc, şi -de Jos, Părul Mătuşii, Moţia, Telman, Iepura de Sus, - de Mijloc, şi -de Jos etc.

Analiza geografică a zonei arată că aceste terase de locuire au fost amenajate de oamenii de demult şi funcţia lor a dăinuit până spre sfârşitul secolului al XIX-lea.

O serie de toponime şi hidronime atrag atenţia asupra vechimii zonei: Talaba, Tabăra Tătarilor, Bordeele Tătărăşti, Biserica Tătărască, Poiana Doamnei, Fântâna Doamnei, Fântâna Fendii, Bucura, Mândra, Vâlsan, Piscul Mătăharilor, Sub Mătăhari, Hogioaia, Hoaga Năndrăşoii etc.

Satul Stroeşti s-a constituit de timpuriu ca unul din centura de sate de apărare şi aprovizionare din jurul cetăţii de scaun de la Curtea de Argeş, cu care se învecinează la apus. Fiecare dintre aceste sate: Stroeşti, Costeşti, Vâlsăneşti, Muşăteşti, Flămânzeşti, Valea Iasului, Albeşti, Marina, Valea Danului, Noapteş, Tigveni etc. avea câte o funcţie precisă în raporturile lor cu domnitorul de la Curtea de Argeş, iar aceste funcţii se conservă şi astăzi.

Locuitorii din Stroeşti au fost chirigii şi lucrători la pădure; cei din Vâlsăneşti au fost zidari; Costişanii au fost crescători de vite; cei din Muşăteşti erau pomicultori; cei din Albeşti au fost oieri ca şi cei din Oeşti etc.

In plus, în aceste sate au fost instalate puncte de observare şi semnalizare a tuturor evenimentelor care ar fi pus în pericol prima capitală a Ţării Româneşti. În Stroeşti, aceste puncte de semnalizare au fost instalate la: Masa de Pământ, Piscul Dadelor, Telman, Dealul Grozii, Piscul Pietrişului. Adevărate relee de comunicare şi transmitere rapidă a informaţiilor, au funcţionat în centura de sate din jurul Curţii de Argeş, încadrate într-un sistem bine gândit de conducătorii timpului.

---

[3] Alexandru C. Beldie, *Rarităţi floristice în Argeş*, Comunicare la a 13-a sesiune a Societăţii Cultural-Ştiinţifice „Stroeşti-Argeş", 28 iulie 1984; „Argeş", 10, 1984, p. 14.

Satul Stroeşti a făcut parte din centura de securitate a oraşului Curtea de Argeş, dar a asigurat şi un anume flux de bunuri materiale spre acest oraş: lemne de foc şi de construcţie, alimente, vite, lactate, lână, ţuică etc. Acest hinterland agrar a fost absolut necesar organizării statale în jurul primei capitale de la Curtea de Argeş.

Numele satului STROEŞTI este foarte vechi; el provine de la moş de geneză, STROE, un cneaz al cărui gest de întemeiere a devenit nemuritor. Ion Nania apreciază că este un nume dacic, aşa cum este şi COSTEA (Costeşti), deoarece diftongul OE este foarte vechi în limbă (Noe, Zoe).

In orice caz, o dată cu apariţia curţii domneşti de la Curtea de Argeş, satul a fost delimitat şi i s-au precizat funcţiile în cadrul sistemului politico-statal şi economic.

Stroeştenii apar în istorie ca oameni liberi şi acest statut şi-l vor apăra cu străşnicie chiar dacă, în anumite perioade, forţe străine lor îi vor copleşi vremelnic.

2. **PRIMELE DOCUMENTE SCRISE.** La sfârşitul secolului al XV-lea, satul Stroeşti era o OBŞTE LIBERĂ. Satul exista cu mult înainte de 18 martie 1500, când existenţa lui se consemnează pentru prima dată într-un document care s-a păstrat.

La acea dată, Dragomir din Stroeşti -Argeş duce peşte la Sibiu: 7 poveri de crap şi 2 poveri de ştiucă. La intrarea în oraş, plăteşte taxa de intrare („bariera") numită atunci „vigesima", deoarece reprezenta 5% din valoarea mărfii sau a 20-a parte. Dragomir plăteşte 1 florin şi salariatul de la vamă îl trece în registru. Acest registru s-a păstrat.

Atunci, în anul 1500, oamenii din Stroeşti circulau pe arii mari: Dragomir mergea la Dunăre, cumpăra peşte pe care-l conserva şi apoi îl ducea la Sibiu, în Postul Paştilor! Era un om bine informat, bun organizator, curajos şi cu ştiinţă de carte spre a putea face faţă exigenţelor negoţului său. Stroeştenii intră în istoria scrisă cu un chirigiu, Dragomir, care face comerţ de tranzit[4].

La 27 ianuarie 1501, în condicile vigesimale ale Sibiului este înscris un al doilea stroeştean, Ratea, care a dus acolo peşte: 3,5 poveri de crap, o povară de ştiucă şi a plătit 52 dinari drept vigesimă[5].

In săptămâna 24-30 octombrie 1546, Radu din Stroeşti-Argeş se duce la Braşov cu un bou şi trei vaci spre a le vinde şi plăteşte vigesima de 17 aspri[6].

Într-o vreme când presiunea Imperiului Otoman asupra Ţării Româneşti era foarte puternică, trei stroeşteni: Dragomir, Ratea şi Radu fac comerţ cu produsele gospodăriilor lor, dar şi comerţ de tranzit. Deplasările lor la Dunăre şi la Sibiu ori Braşov aveau, în mod cert şi alte conotaţii, nu numai pur comerciale. Şi chiar dacă ar fi numai asta şi merită a le consemna contribuţia la construcţia pieţei interne şi la consolidarea legăturilor de neam.

3. **DEPOSEDAREA.** La 10 aprilie 1520, voievodul Neagoe Basarab întăreşte mai multe sate mânăstirii Bistriţa din judeţul Vâlcea. In acest document, satul Stroeşti nu figurează, dovadă că încă era o obşte de moşneni. Figurează însă altceva: „Şi încă a

[4] Nicolae Leonăchescu-Năndraşu, *Stroeşti-Argeş. Documente şi mărturii*. Vol. 2, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1981 (prescurtat SAD - 2), p. 16.
[5] Idem, p. 17.
[6] Idem, p. 20.

mai dăruit jupânița banului, jupânița Neagoslava, ațiganii anume: Corunga cu copiii lui și Goblița cu copiii lui", pomeniți ulterior în actele în care figurează și satul Stroești[7].

Regretatul Aurelian Sacerdoțeanu aprecia că Neagoslava, soția banului Barbu Craiovescu, a fost o frumoasă din Stroești, care a avut aici pământ de zestre și câteva sălașe de țigani[8].

La 22 mai <1523-1525>, voievodul Vladislav al III-lea scutește de dări satele mânăstirii Bistrița - Vâlcea, printre care și Stroeștii[9].

Nu știm anul exact: 1523, 1524 sau 1525 din care satul Stroești devine sat de danie al mânăstirii Bistrița. Cert este că stroeștenii au fost deposedați de pământ în mod abuziv de banul Barbu Craiovescu, rudă cu voievodul Neagoe Basarab.

Pământul de zestre din Stroești al Neagoslavei a fost punctul de plecare și „argumentul" actului privind deposedarea de pământ. Din acest moment a început bătălia stroeștenilor pentru recâștigarea dreptului de proprietate asupra moșiei lor.

O primă reacție de împotrivire față de deposedarea lor de drepturi datează din 20 mai 1526. Tăbăci cu ceata lui din Stroești s-au plâns domniei și, în urma procesului, voievodul Radu de la Afumați întărește jupâniței Neagoslava, a lui Barbu Craiovescu, stăpânirea asupra satului Stroești[10]. Stroeștenii au pierdut procesul, dar, spre a-i domoli, Neagoslava „a dăruit Stroeștii toți și trei sălașe de ațigani sfintei mânăstiri de la Bistrița, că să-i fie de cinste și de pomenire în veci. Însă cât va fi în viață mai sus-zisa jupaniță, singură să stăpânească satul și ațiganii mai sus-ziși, iar după moartea ei să fie sfintei mânăstiri de ocină și de ohabă ..."

De acum încolo, cotropirea este confirmată juridic, în aceiași termeni, de toți domnitori care au judecat pricina.

La 12 mai 1529, Moise voievod întărește mânăstirii Bistrița mai multe sate, printre care și Stroeștii, și le iartă „de toate slujbele și dajdiile câte se află în țara domniei mele"[11]. Aceeași atitudine are și voievodul Vlad Innecatul prin hrisovul din 23 iunie 1530[12]. Stroeștenii apelează din nou la judecata domnească, după ce dispar voievozii rudă cu familia Craioveștilor sau îndatorați acestora. Tăbăci și ceata lui din Stroești se judecă din nou, dar pierd procesul[13].

La 16 aprilie 1533, domnitorul Vlad Vintilă întărește jupâniței bănese stăpânirea asupra satului. Ea face donație către mânăstirea Bistrița satul Stroești și trei sălașe de ațigani anume: „Goglița cu copiii săi și Corunga cu copiii săi și Epure cu copiii săi și Danciul lui Corbiță cu copiii săi și Meța cu copiii săi și Iacov cu copiii săi și o țigancă, anume Dafina cu copiii săi". Condiția ca mânăstirea Bistrița să intre în proprietate după moartea Neagoslavei se menține.

La 16 aprilie 1533 sunt menționate hotarele moșiei Stroești cu toponimele aflate și astăzi în uz: „de la Piscul lui Vlad până la gâlma Mălinișului și până la Piscul

[7] Nicolae Leonăchescu-Nândrașu, *Stroești-Argeș. Documente și mărturii*. Vol. 1, Ed. Litera, București, 1971 (prescurtat SAD - 1), p. 22.

[8] Aurelian Sacerdoțeanu, *Toponimie și onomastică pe valea Vâlsanului, îndeosebi la Stroești-Argeș*. Comunicare la a 3-a sesiune a Societății Cultural-Științifice „Stroești-Argeș", 28 iulie 1974.

[9] SAD - 1, p. 23.

[10] Idem, p. 23 și 24.

[11] Idem, p. 24.

[12] Idem, p. 25.

[13] Idem, p. 25.

Şcheaului din sus şi de aici, drept la gura Cernețului şi de aici, pe vale, până la piscul lui Giurgiu şi de la piscul lui Giurgiu până la culme şi de aici, pe culme, până la obrăjia Boului şi de aici la piscul Gorunetului din sus şi de aici pe culme până la gâlma Păişului şi de aici, peste obârşia Călugărului şi de aici de asemeni până la obârşia lui Pătru şi de aici, tot pe culme până la stejar, la obârşie pe drumul Târgului şi de la stejar până la muchia Strâmbei şi până hotarul Costeştilor şi de aici, tot pe muchea Telmanii, pe râu în sus, până la valea Romanaţilor şi de aici până la piscul Căpreoarei".

Admirabilă descriere din care rezultă o realitate indubitabilă: mulţi vecini au încercat şi unii au reuşit să cotropească părţi din moşia Stroeşti. La 1533 exista „drumul Târgului" pe la Pietriş ca şi astăzi; existau muchia Telmanului şi obârşia văii Călugărului (cine o fi fost acesta?!) etc.

Regimul proprietăţii se schimbă în anul 1544, după moartea jupâniţei Neagoslava. Călugării de la Bistriţa, în frunte cu egumenul Onofrie, au vrut să ia moşia în stăpânire, dar au constatat că fusese ocupată de orăşenii din Curtea de Argeş. Aceştia au cerut dreptate la domnie dar au pierdut procesul.

La 7 iulie 1544, domnitorul Radu Paisie întăreşte satul Stroeşti mânăstirii Bistriţa, fiindcă „această mai sus-numită ocină ei au hotărnicit-o din zilele lui Mircea voievod cel Bătrân şi din zilele răposatului Basarab voievod"[14].

Precizarea că moşia Stroeşti a fost hotărnicită în timpul lui Mircea cel Bătrân arată vechimea satului ; „răposatul Basarab Voievod" este Neagoe Basarab.

Dania a fost confirmată la 1 iunie 1546 şi de voievodul Mircea Ciobanul[15] printr-un hrisov în care se spune: „a dăruit băneasa cea bătrână, la moartea ei , un sat care i-a fost de zestre, anume Stroeştii toţi... şi ... aţiganii anume Corunga cu copiii săi şi Gobliţa cu copiii săi".

Moşia Stroeşti a fost, deci, cotropită în anul <1523-1525> de banul Barbu Craiovescu şi din 1544, după moartea Neagoslavei, devine proprietate a mânăstirii Bistriţa din judeţul Vâlcea, ctitorie a Craioveştilor.

Aflat la mare distanţă de stăpânul său, satul Stroeşti a avut un statut agrar şi juridic aparte, care până în epoca modernă a conferit avantaje certe dar şi dezavantaje locuitorilor.

4. **COTROPIRI.** Proprietarii influenţi ai unor moşii vecine au încercat, şi uneori chiar au reuşit, să cotropească moşia Stroeşti.

Teodosie Rudeanu, logofătul lui Mihai Viteazul, a stăpânit satul Vâlsăneşti şi, prin abuz, a cotropit şi moşia Stroeşti. Se zice că Stroe Buzescu a avut, în Stroeşti, o bătălie cu tătarii - la Tabăra Tătarilor - pe care i-a învins şi i-a alungat din zonă. Ori, Stroe Buzescu era căsătorit cu Sima, sora lui Teodosie Rudeanu!

La 9 ianuarie 1626, domnitorul Alexandru Coconul a judecat pricina dintre egumenul Teofil al Bistriţei şi locuitorii din Vâlsăneşti conduşi de popa Micu pentru hotarul Stroeştilor. Domnitorul împuterniceşte călugării de la Bistriţa să restabilească hotarul „pentru că au fost împresurat Tudosie logofătul cu hotarul ocina mânăstirii, pre

---

[14] Idem, p. 26 şi 27.

[15] Idem, p. 28.

vreme când se-au fost vândut satul Vâlsăneşti lui Tudosie logofăt"[16]. Între timp, Teodosie Rudeanu decedase, iar lucrurile reveneau în raportul lor firesc.

Alexandru Coconul voievod revine la 1 aprilie 1626, şi porunceşte logofătului Oprea din Retevoeşti să meargă la faţa locului cu egumenul Teofil şi să puie „hotarul unde au fost de veac pre direptate"[17].

In 1641 se constată un nou act de cotropire. Vucina Sârbu, mare paharnic, cumpărase satul Vâlsăneşti şi i-a dat inima ghes să cotropească şi Stroeştii. Egumenul Vasilie de la Bistriţa l-a chemat pe Vucina la judecată domnească şi a câştigat procesul. La 12 iunie 1644, domnitorul Matei Basarab întăreşte stăpânirea Bistriţei asupra moşiei Stroeşti şi restabileşte hotarele pentru că a fost „bătrână şi dreaptă moşie" a jupâniţei Neagoslava.

In viitor, proprietarii moşiilor vecine nu vor mai încerca să cotropească tot satul, ci se vor rezuma la cotropiri de mai mică întindere pentru care au căpătat acceptul vinovat al administraţiilor locale.

5. SUB SPECTRUL BISTRIŢEI. 5.1. EMBATICARI. 5.1.1. Relaţii agrare.

Obligaţiile stroeştenilor faţă de noul lor stăpân, mănăstirea Bistriţa, sunt stipulate prin acte oficiale. La 10 ianuarie 1666, domnitorul Radu Leon porunceşte egumenului bistriţean Gherasim ca slujbaşii săi să-i oblige pe toţi oamenii de pe moşiile mânăstirii să plătească dijma : câte 3 bani de stupi, râmători şi oi. Din celelalte bucate să ia „darea precum iaste obiceiul moşiilor" [18].

Una zicea domnitorul şi egumenul, alta făceau stroeştenii, care, fiind la mare distanţă de mănăstire, aveau un statut de semiindependenţă pe care au reuşit să şi-l păstreze mult timp. Dintr-un document[19] din 4 iunie 1641 rezultă că stroeştenii au ajuns la o înţelegere cu călugării ca „să dea opt oca de ceară pă fiecare anu la sfânta mănăstire Bistriţa".

În timpul ocupaţiei austriece a Olteniei din perioada 1719-1739, relaţiile agrare sunt afectate. In 1739, venitul de pe moşia Stroeşti este zero. In anul următor, 1740, mănăstirea înregistrează un venit de 20 taleri, echivalentul unei clăi de fân[20] (In 1709, un cal se cumpăra cu şase taleri, un bou fiind de trei ori mai ieftin).

Egumenii mânăstirii Bistriţa încep să exercite presiuni asupra stroeştenilor spre a-şi plăti obligaţiile. Ilarion reclamă domnului că stroeştenii „nu vor să dea făr' decât zic că vor da pe an taleri 20, zicând că aşa au avut obicei"[21]. La aceasta, domnitorul Constantin Nicolae Mavrocordat porunceşte, la data de 19 martie 1741, să dea „dijma din toate după obicei".

La 8 mai 1743, Popa Ion din Stroeşti, Oancea pârcălabul, Soare, Mărin după vale, unchiaş Gheorghe, Oancea, Mihăilă, Ion Gaşpăr şi cu toţi sătenii dau un zapis la mâna egumenului Antonie prin care se obligă să plătească 100 zloţi pe an în contul

[16] Idem, p. 35.
[17] Idem, p. 36.
[18] Idem, p. 39.
[19] SAD - 2, p. 24.
[20] Idem, p. 31 şi 32.
[21] SAD - 1, p. 44.

tuturor obligaţiilor faţă de proprietar şi anume: dijma din bucate, una din zece; 12 zile pe an, clacă[22] etc.

Constantin Mavrocordat introduce[23] la 29 august 1744 şi monopolul alcoolului. Speriaţi, stroeştenii apelează la ajutorul orăşenilor din Argeş, care, la 28 ianuarie 1745, declară că moşia Stroeşti „o stăpânea moşteni săteni şi avea obicei cu legătură dă da pe an la mânăstirea Bistriţa ughi 12, adecă taleri 20"[24].

Dintr-o cercetare[25] făcută de: Constantin Brâncoveanu, Dumitrache Vlastos, Francisc Dadichis, V. Chipos şi Alexandru Duca, mari boieri, datată 12 februarie 1747, aflăm că pe vremea egumenului Ştefan, în jurul anului 1726, s-a convenit ca stroeştenii să dea 20 taleri (12 galbeni) pe an; din 1744, egumenul Antonie a ridicat preţul la 75 taleri pe an, dar sătenii refuză să plătească. Acest conflict durează, iar tergiversarea este una din tacticile stroeştenilor.

Voievodul Grigore Ghica porunceşte, la 23 decembrie 1748, ispravnicului de Argeş, să oblige locuitorii din Stroeşti la plata sumei de 60 taleri pe an convenită cu egumenul Antonie[26].

Relaţiile stroeştenilor cu egumenii de la Bistriţa sunt de acest tip: ei cer şi-şi reduc treptat, treptat, pretenţiile, iar stroeştenii amână plata şi promit că vor plăti, dar reclamă peste tot. Zapisul din 24 decembrie 1753 dat de stroeştenii: Oancea Ciolan, Ion Pârcălabul, Ghiorghie Ciovică, Radu, Soare din deal, Dragomir, Pătru lui Ciolan, Puiu şi Diaconu Tudor este deosebit de interesant[27].

Ei au convenit cu ispravnicul judeţului ca pentru 350 taleri, cu care este zălogită moşia Stroeşti la clucerul Mincu Bucşănescu, acesta să-şi ia venitul moşiei şi să aibă monopolul alcoolului. Stroeştenii însă n-au aprobat această acţiune: „Noi nu ne-am suferit cu toţi sătenii, ci i-am întors vinul dumnealui îndărăt şi i-am ucis slugile, că noi sîntem volnici să ţinem moşia".

Cu câtă mândrie şi putere îşi afirmă stroeştenii dreptul lor! Ei îşi propun ca în 15 zile să-i ducă egumenului banii. Conflictul dintre proprietar şi stroeşteni continuă.

La 12 februarie 1756, ispravnicii judeţului fac o nouă cercetare şi lucrurile se lămuresc: egumenul Antonie a luat „taleri 250 de la Mincu clucer Bucşănescu cu dobândă; au dat acea moşie zălog pentru dobânda banilor ca să ia venitul până-i va da banii. Şi în 2 ani şi-au luat clucer Mincul venitul după moşie; iar de la doi ani încoace nu l-au mai îngăduit sătenii să mai ia nimic şi l-au scos afară din moşie bătându-i şi oamenii"[28]. Ispravnicii îi obligă pe stroeşteni să plătească dobânda de 100 taleri.

Voievodul Scarlat Grigorie Ghica hotărăşte[29], la 10 mai 1761, ca stroeştenii să facă 12 zile pe an clacă sau să plătească un zlot anual. Dijma din semănături se lua „după obicei". Monopolul alcoolului se menţine în seama proprietarului. Pentru o capră se percep 2 parale/an; pentru matca de stupi, 3 bani; din zece peşti, unul sau din zece

[22] Idem, p. 46.
[23] Idem, p. 47.
[24] Idem, p. 47.
[25] Idem, p. 48.
[26] Idem, p. 48 şi 49.
[27] Idem, p. 52.
[28] Idem, p. 53.
[29] Idem, p. 54 şi 55.

bani, un ban „după obicei" etc. Aceste obligații sunt legiferate, la 2 februarie 1775, și de voievodul Alexandru Ipsilanti[30].

Relațiile agrare se înăspresc pe măsură ce productivitatea pământului crește și proprietarii pretind tot mai mult de la clăcașii aflați pe moșiile lor. În cazul stroeștenilor, proprietarul era departe și nu-și putea administra moșia așa cum ar fi dorit; de aceea accepta diverse înțelegeri cu localnicii.

5.1.2. Un moment istoric: 2 IULIE 1775. Damaschin, arhimandrit al Argeșului și Ștefan, egumenul Bistriței anunță, la 2 februarie 1775, pe domnitorul Alexandru Ipsilanti că au convenit să facă un schimb de moșii pentru care cereau[31] cartea domnească de rigoare. Mănăstirea Argeșului dădea moșia Suhașul din județul Vâlcea și primea în schimb moșia Stroești. Amândouă erau greu de administrat, fiind departe de proprietar.

Domnitorul aprobă schimbul și la 19 februarie 1775 semnează împuternicirea de rigoare. Cei doi prelați, Damaschin și Ștefan, împreună cu soborurile respective semnează, la 18 martie 1775, documentele de schimb[32]. Moșia Suhașul se afla lângă Ocnele Mari, vecină cu moșia Gura Suhașului a mânăstirii Bistrița; moșia Stroești se afla lângă Costești, moșia schitului Brădet și metoh al mânăstirii Argeșului. Acest schimb rezolva problemele delicate ale administrării moșiilor depărtate de cele două mânăstiri.

Arhimandritul Damaschin era o personalitate care știa să se impună și avea mijloacele necesare. Din istoria moșiei vecine Costești pe care o administra mânăstirea Argeșului, stroeștenii știau că noul proprietar nu le va aduce fericirea.

„Megiașii de la Stroești sud Argeș, împreună cu preoții" au făcut, la 30 martie 1775, o plângere[33] către domnitor din care aflăm cum s-au desfășurat evenimentele.

Damaschin și Ștefan s-au întâlnit la Stroești și au adus la cunoștința localnicilor schimbul de moșii convenit. Stroeștenii i-au cerut egumenului Ștefan să nu facă schimbul pentru că-i vor satisface pretențiile. Arhimandritul Damaschin „auzind aceste cuvinte ale noastre ne-au dat răspunsu că sfinția-sa au stăpânit Țara Românească, dar pă noi să nu ne stăpânească! și pă loc au sărit cu catanele sfinției sale și pă unii dintre noi, preoți osebit, că ne-au smuls păru din cap și bărbile. La urmă ne-au pus și la falangă zicându-ne „să fugiți din sat". Și noi, din multa bătaie, încă până a nu ne lăsa din falangă, i-am zis că vom fugi și așa ne-au lăsat din bătaie, osebit din cazna ce au pătimit ceilalți megiași de catanile sfinției sale, dintru a căruia pricină un om al nostru zace dă moarte".

Greu moment pentru sătenii din Stroești! Ei declară că au avut documente de danie la mână, dar „în anii trecuți de răzmeriță și dă robiciuni ni s-au răpus acel hrisov". Ei cer să le judece domnitorul pricina și să li se dea un act la mână.

Alexandru Ipsilanti oprește schimbul și-l cheamă pe egumenul Ștefan: „după Paște, să te scoli cu acel hrisov ca să vii la divan". Momentul era favorabil. Evenimentul avea loc după războiul ruso-turc (1768-1774). Sate întregi s-au depopulat,

---

[30] Idem, p. 57 și 58.
[31] Idem, p. 58.
[32] Idem, p. 59-61.
[33] Idem, p. 61-64.

iar Alexandru Ipsilanti trebuia să ia măsuri în sensul redresării economice a Ţării Româneşti. Sătenii din Stroeşti se retrăgeau, în vremuri grele, în pădurile ce înconjurau satul şi niciodată nu au „spart" satul.

Cartea de judecată, din 2 iulie 1775, dată de Alexandru Ioan Ipsilanti, conţine descrierea pe larg a conflictului, precum şi hotărârea domnitorului: anularea schimbului şi obligaţia ca stroeştenii să plătească 80 taleri pe an, urmând ca ei să stăpânească nestingheriţi moşia pe care stau.

Acesta este un moment istoric în viaţa satului Stroeşti. Cu acest act la mână, locuitorii s-au considerat stăpâni şi au acţionat ca atare. Hrisovul a fost întărit şi de Nicolae Petru Mavrogheni la 2 iunie 1786, iar ulterior şi de alţi domnitori.

5.1.3. Oameni liberi. De la 2 iulie 1775 stroeştenii acţionează în forţă. Se constituie în proprietar colectiv şi-şi creează acte de proprietate nominalizate pe capi de familie. Un act, din 1 februarie 1776, păstrat în familia Hogioiu şi salvat de preotul Ion Răuţescu, menţionează că „noi, sătenii, dănpreună cu preoţii dat-am credincios zapisul nostru la mâna lui Stan Hogea precum să să ştie că i-am vândut delniţa lui Dragotă Găinuşă, jumătate în taleri 1 pol., fiindcă Stan este moştean". Zapisul este semnat de: popa Ilie <Retevoescu>, Pătru pârcălabul, Tudor diaconul, Ioan Apostescu, Neacşu Apostescu, Neculae Gaşpăr şi „eu popa Niţu am vândut şi cu tot satul"[34].

Încep să-şi apere hotarul dinspre Costeşti pe care mănăstirea Argeşului îl încălcase. Pentru descoperirea adevăratului hotar de la Telman se dă carte de blestem[35], la 8 august 1778, de către mitropolitul Grigorie şi cei care jură sunt: popa Niţu, diaconul Niţu Galatioiu, Pătru Gaşpăr, Tudor Ciolan şi Marin fratele său, Ion Apostescu etc., bătrâni stroeşteni al căror cuvânt era lege.

Conflictul reizbucneşte la 10 iunie 1795 şi până la 14 februarie 1797 se judecă la diferite niveluri. Apărătorii satului în acest proces dificil au fost Hristea şi Ene Galatioiu; sub conducerea lor, stroeştenii au avut câştig de cauză[36].

Despre plata obligaţiilor către mănăstirea Bistriţa, stroeştenii de abia îşi mai aduc aminte. Din 1775 şi până în 1784 n-au plătit nimic. Venitul moşiei varia între 180 şi 250 taleri pe an şi provenea din: suhatul vitelor, claca, dijma din fân, bucate, livezi de pometuri şi ghindă[37].

De abia la 31 decembrie 1793 plătesc 100 taleri egumenului Nectarie[38]. Soare Ciolan şi Grigore Gaşpăr arătau[39], la 6 ianuarie 1794, „că de la o sumă de oameni săraci s-au împlinit tot venitu şi banii sînt popriţi de un preot popa Niţu cel bătrân şi de un Hristea Galatioiu şi de un Niţu Ciolan, însă la popa Niţu cel bătrân duhovnicu: taleri 100 şi la Hristea: taleri 80 şi la Niţu Ciolan: taleri 80".

Acumularea primitivă a capitalului era în plină desfăşurare şi producea mari diferenţieri sociale.

[34] Nicolae Leonăchescu - Nândraşu, *Stroeşti-Argeş. Documente şi mărturii*. Vol. 3, Casa de editură şi librărie „Nicolae Balcescu", Bucureşti, 2000 (prescurtat SAD - 3), p. 67 (pol = jumătate). În perioada 1775-1835 satul Stroeşti înfloreşte pe multiple planuri.
[35] SAD- 1, p. 65.
[36] Idem, p. 79-92.
[37] Idem, p. 66.
[38] Idem, p. 74.
[39] Idem, p. 75.

Un interesant conflict pe teme agrare se judecă în anul 1798. „Mareş birnicul ot satu Stroeşti" declară că „de trei ani încoace, împărţindu-se moşia Stroeşti, partea lui i s-au venit pe acolo pe la hotar şi de aceea au pus cârciumă"[40].

Mareş s-a socotit liber şi a pus „bordei cârciumă" la hotarul dinspre Costeşti al pământului său, ignorând dreptul de monopol al proprietarului. Cercetarea făcută la faţa locului este relatată într-un raport al episcopului Iosif al Argeşului din 30 septembrie 1798. Evident, domnitorul Constantin Gheorghe Hangerliu porunceşte să se ridice „acea cârciumă", iar ispravnicul acţionează spre a apăra interesele economice ale mânăstirii Argeşului care-şi pierduse clienţii săi din Costeşti [1].

Egumenii de la Bistriţa cer fără succes anularea hrisovului din 2 iulie 1775 şi repunerea mânăstirii în drepturi depline. La 8 iunie 1797 egumenul Costandie se plânge că „de câte ori am trimis omu mânăstirii ori să dea bani sau să facă moşia zălog, ei l-au izgonit zicând că vor da banii când vor vrea"[41]! Şi nu plătiseră de 22 ani!

Situaţia înfloritoare a satului este descrisă de egumenul Nectarie într-o plângere[42], din 3 mai 1794, adresată voievodului Alexandru Costantin Moruzi: „Fiindcă osebit de scuteala ce au de clacă, de dijma din bucate şi din fân, de otaşcina din vinuri, de otaşcina din rachiuri, ţin cârciume cu alişverişuri din vin, ţin mori îndestule, vite de strânsură pentru zahanale, osebit de vitele caselor lor. Ghinda din pădurile mânăstirii o au pentru hrana râmătorilor ce au de vânzare care când ar vinde-o mănăstirea s-ar folosi numai dintr-însa câte patru şi cinci sute de lei pe an. Cherestele de vânzare, osebi de lemne de foc nu numai a tăiat, ci şi altora streini le dă. Capre ţin la suhaturi şi cu tutunuri fac mult alişveriş".

Comentariile sunt de prisos. Statutul de oameni liberi aduce prosperitate şi progres. Să mai constatăm că la 1790 în harta[43] lui Specht se notează: „Pârâul Vâlsan are apă numai pe timp de ploaie".

5.1.4. Tezaur dacic. Obştea din Stroeşti a avut o mare stabilitate istorică şi şi-a putut conserva până astăzi moştenirea culturală. Toponimele şi hidronimele atestă această realitate: Talaba (tracic), Mălăişte (loc pentru cultura meiului), Bucura („loc frumos"- dacic), Mândra (izlaz), Telman (existent la 1533), Vâlsan (un peşte „vâlsan"; hidronim din perioada totemică, similar muntelui Zăganul) etc.

Cuvinte ca: arcarpaneu (vânător bătrân cu arcul, ramolit), năjbeală (zarva hăitaşilor la vânătoare) etc. sunt arhaisme identificate de Ion Nania [3].

Folclorul şi obiceiurile din calendarul cultic, calendarul babelor, poveştile şi legendele încă vii formează un fond etnofolcloric arhaic şi bogat, studiat cu competenţă de Mihail Robea. [4] - [9].

În Stroeşti s-au identificat creatori cu valenţe discursive unice în zonă: Alexandru Floca, Elisabeta Grad, verii Constantin şi Alexandru Uţa, Petre Leonăchescu, Toma Stan Udrea etc.

Ilustrativ, din punct de vere al tezaurului moştenit de la daci, este documentul din 12 iulie 1801 prin care Iosif, episcopul Argeşului, se plânge domnitorului că

---

[40] Idem, p. 94-96.
[41] Idem, p. 91.
[42] Idem, p. 78.
[43] SAD -3, p. 68.

stroeştenii nu ascultă de preoţi! Citâm parţial acest document pentru frumuseţea textului: „Cu smerită anafora înştiinţăm măriei-tale că locuitorii ot satul Stroeşti sud Argeş, pentru că s-a întâmplat câteva morţi de oameni într-această primăvară trecută, după cum şi la alte părţi s-a întâmplat şi planisiţi fiind că trupurile cele moarte pot a omorî oameni făcându-se (după cum zic ei) vârcolaci, au fost dezgropat două trupuri, la care au avut ei mai multă bănuială, unul de bărbat şi altul de femeie. Şi înştiinţându-mă eu pentru aceasta, am trimis de am cercetat că nu cumva să fi făcut ceva mai mult decât dezgroparea, adică să sfărâme trupurile acelor morţi şi ce urmare au făcut preoţii.

Şi am luat pliroforie că numai le-au dezgropat şi preoţii cetind molitve au turnat o sfeştanie preste dânsele şi le-au îngropat iarăşi.

Acum luai altă înştiinţare că fără ştirea preoţilor locuitorii acelui sat iarăşi au dezgropat un trup dintru acele doao, însă cel de femeie, la care a avut mai multă bănuială, şi sfărâmându-l bucăţi iarăşi l-au îngropat. Însă nu se odihnesc numai pe atât că împreleştiţi fiind de vrăşmaşul binelui neamului omenesc au hotărât ca iarăşi să scoaţă acel trup să-l arză în foc“[44].

Este, evident, o practică străveche care a supravieţuit în Stroeşti până în 1801! În fond, acesta era mecanismul de „tratare“ a unei epidemii, din cauza căreia mureau cei contaminaţi, în general rudele mortului. Oamenii dădeau vina pe vârcolaci! Îi identificau la dezgroparea mortului: dacă era întors cu faţa în jos (moarte aparentă), sau dacă nu putrezise, era un semnal că se transformase în vârcolac şi-şi „lua rudele“ cu el. „Eradicarea“ epidemiei se făcea prin „tratarea“ corespunzătoare a vârcolacului, pe etape, după cum spune hrisovul, şi prin verificarea evoluţiei sănătăţii celor vii din casa mortului.

Cultul morţilor, existent şi astăzi în Stroeşti, păstrează multe aspecte arhaice, magistral descrise de Ion Ghinoiu [10].

5.2. CLĂCAŞI 5.2.1. Regulamentul Organic şi catastrofa din 4 iunie 1835.

Imediat după intrarea în vigoare a Regulamentului Organic, egumenii de la Bistriţa au declanşat ofensiva de recuperare a dreptului deplin de proprietate asupra moşiei Stroeşti. Pricina a fost judecată la Judecătoria judeţului Argeş, la solicitarea egumenului Gavriil şi se termină la 5 martie 1832, păstrând învoiala avută prin actul din 2 iulie 1775. Judecătorii: Constantin Bucşănescu şi Constantin Brătianu sunt neputincioşi: „fiind hrisov domnesc, nu îndrăzneşte judecătoria a să întinde mai mult“[45]. Codin Neculau reclamă de mai multe ori la Subocârmuirea plăşii Argeş că stroeştenii taie lemne din pădure fără să aibe dreptul[46]. La reclamaţia sa din 1 noiembrie 1834, a şasea la număr, subocârmuitorul îl trimite la Nicolae Nândraşu şi la preoţii satului spre a-i da satisfacţie!

Presiunile asupra stroeştenilor cresc şi, prin urmare, la 3 mai 1835, ei se plâng la domnie că egumenul îi obligă, prin dorobanţi, ca să plătească „drepturile proprietăţii după Regulament“[47]. Ei cer să fie socotiţi embaticari, nu clăcaşi. Departamentul Treburilor din Lăuntru face cuvenita cercetare, iar la 4 iunie 1835 domnitorul

[44] SAD -1, p. 100 şi 101. Ediţia lui V.A. Urechia şi cele care au urmat (Vladimir Diculescu) sunt incomplete.
[45] SAD -1, p. 127.
[46] Idem, p. 143.
[47] Idem, p. 146-149.

Alexandru Dimitrie Ghica a constatat că învoiala pe care stroeştenii au avut-o cu mănăstirea Bistriţa „este împotriva Regulamentului Organic carele prin articolu 146 au desfiinţat toate asemenea obiceiuri şi aşăzământuri". El porunceşte „a să supune numiţii lăcuitori la răspunderea datoriilor proprietariceşti întocmai după legiuirile pomenitului Regulament, făr' de nici o osăbire, ca unii ce să află locuind pă proprietate străină".

Cumplită hotărâre! Din ziua de 4 iunie 1835, stroeştenii devin clăcaşi autentici pe pământurile lor! Mănăstirea Bistriţa a câştigat un proces istoric avându-l ca avocat pe Pascale Savopol pe care-l plătise cu 6.400 lei[48]. Stroeştenii nu aveau de unde să ştie că în joc au fost sume mari de bani! Alexandru Dimitrie Ghica a ştiut! De la 4 iunie 1835, stroeştenii se organizează pentru o rezistenţă tenace împotriva sistemului de spoliere introdus în sat de către arendaşii mânăstirii sub spectrul Regulamentului Organic, „codicele clăcii" cum bine i s-a spus.

Primul arendaş, Ioan Teodoru din Piteşti, a administrat Stroeştii prin ispravnicul Nicolae Nândraşu, în perioada 5 iunie 1835 - 23 aprilie 1836.

Cel de al doilea arendaş, Vasilache Biţa l-a angajat ca subarendaş pe Anghel Teodoru, iar acesta l-a trimis în Stroeşti pe Gheorghe Petrovici Sârbu, cel mai rapace arendaş pe care l-au avut stroeştenii. De la 23 aprilie 1836 şi până la 23 aprilie 1839, în Stroeşti au avut loc adevărate bătălii sociale împotriva aplicării prevederilor Regulamentului Organic.

Stroeştenii au încercat să eludeze aceste prevederi şi să ajungă la o înţelegere cu Gheorghe Petrovici Sârbu de tipul celei de dinainte. Timp de trei ani în sat a domnit revolta. La 14 ianuarie 1836 documentele spun că au „venit cu răpştire numiţii asupra cocoani . . . cum şi la dorobanţi au sărit cu mare zurba"[49].

În raportul[50] lui Costache Urlăţeanu către Ocârmuirea judeţului Argeş, înaintat la 22 februarie 1838 se spune că a trimis un dorobanţ în Stroeşti, dar unii din sat „ca nişte răi nărăviţi au sărit cu zurba asupră-i şi i-au hotărât să plece înapoi nevătămat că, la din împotrivă, îl vor omorî. Căci EI AU HOTĂRÂT CA DE ACUM ÎNAINTE SĂ ÎNCINGĂ SĂBIILE şi să nu mai îndrăznească dorobanţii a mai intra în satul lor, aţâţând şi norodu celălalt ca să apuce drumul răzvrătirii".

La 21 iunie 1835, vin la Stroeşti reprezentanţii administraţiei locale ca să aplice prevederile Regulamentului Organic, dar „pă cei mai de frunte locuitori care zic că au acele sădiri şi împrejmuiri făcute pă pomenita moşie i-am găsit pă toţi plecaţi la Bucureşti, aproape ca la 20, rămâind numai sărăcimea aici; şi şi aceşti rămaşi, povăţuiţi fiind dă aceia, au intrat toţi în pădure aşteptând venirea acelora de la Bucureşti"[51].

În perioada 1835-1838 şi chiar până în 1840 au trecut prin Stroeşti nenumăraţi reprezentanţi ai ordinii publice şi cinovici spre a lămuri încâlcitele relaţii sociale şi a le orienta în folosul celor bogaţi. Satul, însă, a evoluat rapid spre mentalul prerevoluţionar şi şi-a pus la punct strategia pentru o rezistenţă îndelungată. În final, arendaşul Gheorghe Petrovici Sârbu „supus prusienesc" a fost înlăturat din arendă cu pierderi foarte mari pe care le reclama şi la 8 iunie 1849.

---

[48] SAD -2, p. 127.
[49] Idem, p. 123.
[50] Idem, p. 131-132.
[51] Idem, p. 122.

El a constatat că locuitorii nu şi-au achitat obligaţiile către proprietar conform Regulamentului Organic „fiindcă nu era învăţaţi la clacă şi mai vârtos este şi un răzvrătitor între ei care totdeauna supără stăpânirea cu jălbi din partea a tot satului“[52].

Într-adevăr, militarul Constantin Giurca Veveriţaru a fost în fruntea acţiunilor protestatare. El a fost ajutat de Nicolae M. Năndraşu şi Ioniţă Galatioiu, boieri de neam, precum şi de alţi stroeşteni: Vasile Moldoveanu, Nicolae Căvescu, Din Trufăşilă, Gheorghe Gaşpăr, Nicolae Chioru etc. „însă adunaţi era satu jumătate“[53]. Solidaritatea stroeştenilor în momentele critice ale existenţei satului lor a fost o armă de temut folosită uneori dincolo de limitele unor legiuiri potrivnice.

Următorul arendaş[54] a fost Dincă Brătianu, care a administrat moşia prin Matei Cioranu în perioada 23 aprilie 1839 - 23 aprilie 1842. Stroeştenii l-au acceptat pentru că şi natura relaţiilor între ei s-a schimbat, iar arendaşul a acţionat concesiv, în folosul tuturor.

Următorii arendaşi fac parte din aceeaşi familie: Constantin G. Moraitul (23 aprilie 1842 - 23 aprilie 1852), fiul său, Vasile Constantin (23 aprilie 1852 - 23 aprilie 1863), nepotul Nicolae Vasilescu (23 aprilie 1868 - 23 aprilie 1888), care se considera, la 16 martie 1894, moştenitorul nelegitim al lui Vasile Constantinescu.

În perioada 23 aprilie 1863 - 23 aprilie 1868 arendaşul moşiei a fost Constantin Bogdan, care l-a delegat pe Nicolae Bogdan şi prin acţiunea lor nefastă a fost scoasă Şoptana de sub acţiunea Legii Rurale din 1864.

Din anul 1888 Statul arendează o serie de bunuri care-i mai rămăseseră în Stroeşti: acareturile conacului cu locul lor şi moara.

Sterie Gheorghiu plăteşte cu 700 lei/an arendarea acestor bunuri în perioada 6 mai 1888 - 22 aprilie 1894. Îi urmează George N. Vasilescu, în perioada 24 februarie 1894 - 1897, el fiind fiul lui Nicolae Vasilescu şi plăteşte arenda cu 125 lei/an.

Ultimii arendaşi sunt: Ion Petre Hogioiu (1897-1902) şi Constantin Costescu (1902-1917).

Între timp, însă, multe evenimente au avut loc în Stroeşti, care au făcut inutilă prezenţa arendaşilor în acest sat şi l-au scos de sub spectrul mânăstirii Bistriţa.

5.2.2. Împroprietărirea ţăranilor. La 17/29 decembrie 1863 s-a adoptat Legea secularizării averilor mănăstireşti, dată de la care pentru stroeşteni încetează statutul de clăcaşi ai mânăstirii Bistriţa-Vâlcea.

După opt luni, în ziua de 14/26 august 1864, Alexandru Ioan Cuza a promulgat LEGEA RURALĂ prin care au fost împroprietăriţi ţăranii. (Această lege a obligat corpul legislativ să adopte, la 15/27 septembrie 1864, şi Legea introducerii sistemului de măsuri şi greutăţi metrice.)

Legea Rurală se aplică la Stroeşti în perioada 1864-1865 oprindu-se o treime din moşie pentru Stat [14]. Acţiunea duşmănoasă a arendaşului Constantin Bogdan şi cupiditatea organelor din administraţia judeţului Argeş au făcut ca cele 123 familii din satul Stroeşti să nu beneficieze de „claca mare“, prin eliminarea terenurilor din Şoptana de sub acţiunea legii.

---

[52] SAD - 2, p. 166 şi 167.
[53] Idem, p. 132.
[54] SAD - 1, p. 240 şi 241.

O familie de fruntaşi cu patru boi, trebuia să primească 11 pogoane dar a primit 6 pogoane 10 prăjini şi 41 8/23 stânjeni pătraţi; un mijlocaş, cu doi boi, avea dreptul la 7 pogoane 19 prăjini dar a primit doar 4 pogoane 13 prăjini şi 32 38/69 stânjeni pătraţi. O familie de „codaşi", care avea numai „braţele", a primit 2 pogoane 17 prăjini şi 5 18/23 stânjeni pătraţi, în loc să fie împroprietărită cu 4 pogoane şi 15 prăjini! De aici sentimentul de frustrare al stroeştenilor şi hotărarea lor de a elimina definitiv din sat pe marele proprietar. Primarul satului a fost, la acea dată PETRI IOAN HOGIOIU, care fusese şi primul învăţător la şcoala din Stroeşti. Starea de revoltă a stroeştenilor a fost potenţată, în anii 1863 si 1864, de apariţia în sat a unei violente epidemii de febră tifoidă (lingoare) declanşată la 27 octombrie 1863. În perioada 1863-1865 au murit de această boală 28 stroeşteni din totalul de 55 decedaţi. Numai în 1864 au murit de febră tifoidă 17 stroeşteni. Dar, tot în perioada 1863-1865 se năşteau în Stroeşti 69 copii!

Case întregi au rămas fără urmaşi. De exemplu: la 18 martie 1864 a murit copilul Ioan al lui Ioniţă N. Nândraşu; în ziua de 26 martie 1864 a murit şi acesta. Nefericirea a făcut ca, la 27 aprilie 1867, ultimul său copil, Petre, să cadă din pridvor şi să plece pe drumul fără întoarcere!

După Războiul de Independenţă, în anii 1878-1880 au fost împroprietăriţi 15 ÎNSURĂŢEI şi şcoala cu 123 pogoane în ţarină şi în vatra satului, ceea ce reprezenta 43,19% din „treimea proprietăţii" prin Legea Rurală.

Iată, deci, că stroeştenii au fost clăcaşi efectiv doar trei decenii: 1835-1864.

6. ELIMINAREA MARELUI PROPRIETAR. Aşadar prin Legea Rurală stroeştenii aveau dreptul la 908 pogoane în ţarină şi 48954 stânjeni pătraţi în vatra satului. Dar administraţia le-a dat numai 559 pogoane şi 8 prăjini.

„Treimea proprietăţii", situată în lunca văii Vâlsanului, cel mai productiv teren, însuma 279 pogoane şi 16 prăjini. Şoptana a fost scoasă din circuitul agricol şi va rămâne un mare islaz de peste o sută de pogoane. De această soluţie se face vinovat arendaşul Costache Bogdan din Piteşti, tatăl cunoscutului Alexandru C. Bogdan-Piteşti. Imediat după împroprietărirea ţăranilor, stroeştenii acţionează în sensul desfiinţării „treimii proprietăţii" şi eliminării marelui proprietar din Stroeşti. Prin împroprietărirea însurăţeilor, a bisericii şi a şcolii, prin acte de vânzare–cumpărare, „eroziunea" treimii se accentuează [21].

Legea pentru vânzarea unor părţi din bunurile statului, din 8 aprilie 1881, deschidea calea către soluţia definitivă pentru stroeşteni. Din această perspectivă, la 16 ianuarie 1885, Secretarul general al Ministerului Agriculturii decide: „Se vor face lucrări pentru scoaterea în vânzare".

Inginerul hotarnic Spiridon Dumitrescu întocmeşte planul celor 171 ha 9366 m^2 împărţiţi în 34 de loturi, care se vând stroeştenilor. La 27 mai 1888, inginerul Spiridon Demetrescu (Dumitrescu) a încheiat procesul verbal de punere în posesie a celor 34 capi de lot care au cumpărat pământ din fosta „treime a proprietăţii", urmând să-l plătească în rate timp de 24 de ani. În anul 1912 stroeştenii au primit titlurile definitive de proprietate. Acest impresionant proces din perioada 1885–1888 are multe momente de referinţă şi tensiuni, care capătă dimensiunile revoltei [44], [45].

Răscoala locuitorilor din Stroeşti, semnalată la 23 aprilie 1888, marchează dispariţia marelui proprietar din sat.

Spiritul de dreptate al stroeştenilor nu a fost satisfăcut după ce marele proprietar, mânăstirea sau Statul, a dispărut din sat pentru că ratele pe care le plăteau aminteau mereu că au fost deposedaţi, prin abuz, de dreptul lor de proprietate.

Aşa că la 17 septembrie 1894, ei au dat în judecată Statul pe motiv că le-a luat moşia. Li s-a cerut să dovedească prin acte cele reclamate şi din acest motiv procesul s-a amânat de mai multe ori.

Constantin Georgescu şi Ion Toma Hogioiu fac această ultimă încercare , argumentând că „statul n-a putut dobândi până acum... proprietatea mai sus numitului imobil". Actele instrumentate la proces n-au fost doveditoare. De aceea la 9 noiembrie 1907 acţiunea este declarată perimată .

Experienţa căpătată de stroeşteni în lichidarea „treimii proprietăţii" a dat curaj multora. La 7 mai 1889 se unesc 79 de săteni din Stroeşti şi 41 din Mălureni şi încearcă să cumpere loturi de câte 5 ha, în Şoptana, acţiune fără ecou.

Cei din Costeşti încearcă şi ei : 82 de locuitori cer la 4 februarie 1895 să li se vândă pământ, dar n-au fost ajutaţi. Pământul din Costeşti a fost cumpărat de Niţă Folescu, un înaintaş al mareşalului Ion Antonescu. Tot stroeştenii îl vor elimina din Stroeşti pe Niţă Folescu. La 13 iulie 1912, Obştea „Izbânda ţăranilor", condusă de învăţătorul Nicolae C. Teodorescu – Nekera, a cumpărat moşia de la Niţă Folescu, împărţind-o în 35 de loturi.

In acest fel, pământul, împărţit în loturi mici, a devenit proprietatea stroeştenilor şi această nouă realitate a dus la impulsionarea vieţii oamenilor şi la dezvoltarea satului.

7. APARIŢIA INSTITUŢIILOR MODERNE 7.1. ŞCOALA

Pentru a face comerţ de tranzit la 1500 şi pentru a face faţă judecăţii cu proprietarii de pământ şi cu administraţia locală abuzivă, pentru a face petiţii şi a răspunde la scrisori, pentru a întocmi zapise şi jălbi, stroeştenii de frunte trebuiau să ştie să scrie şi să citească [24].

Doritorii învăţau să scrie şi să citească pe lângă biserică şi proveneau de regulă din familii de preoţi şi de diaconi.

Ilinca Nândrăşoaia (1782 – 12 octombrie 1872) ştia să scrie, la 14 ianuarie 1836, cu toate că era femeie, semn că preocuparea nu era exclusiv bărbătească.

La 26 aprilie 1838 ia fiinţă şcoala din Stroeşti. Primul învăţător al satului a fost Petre fiul lui Ioan Stan Hogioiu, un tânăr de douăzeci de ani. A fost plătit cu 2 lei/an de către fiecare familie.

A fost un învăţător „din cei mai buni în purtare şi datoriile ce le-au avut", până la 1 aprilie 1848. La această dată este numit învăţător tânărul Ioan , fiul preotului Ioan sin Gligore sin popa Niţu Ciolan, care a absolvit Seminarul din Curtea de Argeş.

El nu a apucat să-şi exercite meseria de învăţător, deoarece după înăbuşirea Revoluţiei de la 1848 şcolile au fost închise în toată perioada 1848-1858. Va fi numit preot, în august 1849, la Biserica „Sfinţii Îngeri" din Curtea de Argeş.

De la 1 ianuarie 1858, seminaristul Nicolae Retevoescu devine învăţătorul satului şi-şi exercită această funcţie până la 30 septembrie 1863 când îşi dă demisia spre a se hirotoni preot. În locul lui vine fratele său Ilie Retevoescu, de la 1 noiembrie 1863. În anul 1864 şcoala era urmată de 25 băieţi : 8 în clasa I, 16 în clasa a II-a şi unul în clasa a III-a.

În 1838 s-a construit localul propriu al şcolii după un proiect tip, local care s-a deteriorat după 1848. La reluarea activităţii şcolare au fost folosite camere din case particulare, ca cea a răposatului Nicolae Matei Năndraşu, sau a lui Ilie Retevoescu etc.

Pe vremea când era primar Constantin Georgescu, pentru şcoală s-a construit o cameră lângă primărie, la „Strajă". În anul 1893 se construieşte pentru şcoală , din donaţii, un local modern, cu 5 încăperi „cel mai frumos local de şcoală" [21].

Învăţătorii se înşiră , unul după altul, mai mult sau mai puţin performanţi Nicolae N. Stroian, Nicolae C. Teodorescu-Nekera[55], Constantin Costescu, Gheorghe T. Ionescu, Nicolae Cristescu, Elena Manolescu (măritată Dumitrescu). Învăţătorul Ilie N. Retevoescu moare de lingoare în ziua de 3 aprilie 1877, la numai 33 de ani. Îl urmează la catedră Nicolae Stroian, care, la 1 iulie 1892 îi cedează locul consăteanului său mai tânăr Nicolae C. Teodorescu-Nekera.

Acesta se căsătorise la 24 noiembrie 1890 cu Ecaterina D.Tutănescu, o tânără de 15 ani din Retevoeşti. Numirea lui Nicolae C. Teodorescu-Nekera la şcoala din Stroeşti a fost un act de importanţă istorică, deoarece acest învăţător va fi un reprezentant strălucit al şcolii şi un creator de destine. El a fost şi directorul şcolii până în 1923, când a ieşit la pensie.

7.2. BISERICA. Primul preot din istoria bisericii satului, „popa Vasilie din Stroeşti", este menţionat la 8 aprilie 1644, ca martor la o învoială între nişte fraţi[56].

În secolul al XVIII-lea biserica din Stroeşti se dezvoltă şi documentele consemnează acest lucru. Biserica veche din lemn a fost „făcută de un Gheorghie Ciovică"[57], semnalat pentru prima data în documentul[58] din 24 decembrie 1753. Ea era amplasată în spatele actualului Cămin Cultural, în partea sa dinspre sud.

Slujitorii bisericii stroeştene din secolul al XVIII – lea pe care-i cunoaştem, sunt : popa Ion (8 mai 1743); diaconul Tudor (24 decembrie 1753); popa Ilie şi diaconul Tudor (1 februarie 1776)[59]; popa Niţu şi diaconul Niţu Galatioiu (8 august 1778); diaconul Nicolae sin popa Ilie (10 mai 1785); popa Niţu duhovnicul şi popa Niţu Galatioiu (31 decembrie 1793); popa Niţu cel bătrân, duhovnicul, stabilit în final la Costeşti (8 ianuarie 1794; 10 iunie 1795); diaconul Pătru, tatăl şi diaconul Oancea, moşul preotului Niţu duhovnicul (23 noiembrie 1795); popa Niţu Galatioiu, popa Radu, Niţu diaconu, Gheorghe sin popa Niţu duhovnicul şi Hristea sin popa Ilie (Retevoescu) duhovnicul (2 februarie 1796) etc.

La 10 noiembrie 1823, popa Niţu duhovnicul (cel bătrân), era mort, iar fiul său Gheorghe declara că tatăl său a „fost cel mai întâi pricinuitor şi răspunzător împotriva mânăstirii" Bistriţa[60], acţiune soldată cu hrisovul din 2 iulie 1775.

Cartea bisericească a pătruns masiv în Stroeşti de abia în secolul al XVIII-lea. Stroeştenii şi-au dorit o biserică de zid şi în acest scop au fabricat cărămida încă din anii 1835-1836. Arendaşul Gheorghe Petrovici Sârbu a luat abuziv 35.000 cărămizi[61]

---

[55] SAD – 3, p. 736-744.
[56] Arhiva Naţională Centrală Bucureşti, Episcopia Argeş, VII/8.
[57] SAD – 1, p. 115.
[58] Idem, p. 52.
[59] SAD – 3, p. 67.
[60] SAD – 1, p. 120.

de la logofătul Ioniţă Galatioiu şi 25.000 cărămizi de la logofătul Nicolae Năndraşu şi le-a vândut locuitorilor din satul vecin Vâlsăneşti, unde s-a construit o nouă biserică. Până la urmă păgubaşii au fost despăgubiţi de către arendaş în 1839 cu 8 lei parale 26 pentru o mie de cărămizi, dar proiectul de a se construi o nouă biserică în Stroeşti a fost amânat cu o jumătate de secol.

În secolul al XIX-lea, slujitorii bisericii „Cuvioasa Paraschiva" din Stroeşti, au fost următorii: popa Marin Apostescu (1808; 1820; în 1824 avea 48 de ani); preotul Radu (1808); diaconul Pârvu (1808); diaconul Hristea sin Niţu Ciolan (avea 30 ani în 1824; hirotonit preot la 19 martie 1827; a murit la 8 iulie 1859); diaconul Tudor (Teodor) sin Nicolae (diaconit la 17 decembrie 1830 şi hirotonit preot la 17 decembrie 1848; a murit la 26 septembrie 1864); diaconul Sandu sin Ioan (Ivan) Gurilă (diaconit la 16 decembrie 1830); popa Nicolae sin preotul Ioan Ritivoi zis şi Retevoescu (1834); popa Neculae duhovnicul sin popa Marin Apostescu (în 1833 avea 50 ani; în 1838 era „fără slujbă"; a murit la 4 noiembrie 1848); preotul Nicolae sin popa Nicolae Retevoescu şi-a schimbat numele în STROIAN (născut în 1860; absolvent al Seminarului Argeş în 1879; preoţit la 1 mai 1893; duhovnic la 1897; moare la 27 decembrie 1922); popa Ioan sin Grigore sin popa Niţu Ciolan (hirotonit la 25 iulie 1822; avea 35 ani în 1824; moare la 23 iunie 1861); popa Niţu Galatioiu (28 iunie 1832); preotul Constantin T. Teodorescu (născut la 5 mai 1845; absolvent al Seminarului Argeş în 1866; preoţit în 1871; decedat la 27 martie 1896); preotul Gheorghe Hristea (născut în 1839; absolvent al Seminarului Argeş şi hirotonit în 1861; în 1888 se transfera la Mălureni , unde mai slujea în 1890); preotul Ioniţă Popescu (1860; moare în 1870); diaconul Nicolae sin popa Ioan (1860; septembrie 1865); paracliserul Ioan sin popa Tudor (9 ianuarie 1860)[62], etc.

Biserica din Stroeşti este dominată în secolul al XX-lea de figura excepţională a preotului Sandu N. Ioan (25 februarie 1900 – 4 octombrie 1981) hirotonit preot şi duhovnic la 19 mai 1923, cu sprijinul bucovineanului Gheorghe Şandru din Cernăuţi. A terminat Seminarul din Râmnicu Vâlcea în 1922 şi a ieşit la pensie la 1 aprilie 1960.

De la această dată, biserica a fost condusă de fiul său, preotul Niculiţă I. Sandu, hirotonit la 19 mai 1957. Între timp multe lucruri se întâmplaseră . În perioada 1881-1888 stroeştenii construiesc un modern local de biserică . Arhitect şi pictor a fost Belizarie S. Paraschivescu.

Iniţiativa a venit din partea preotului Nicolae I. I. Adam din Retevoeşti (călugărit la Schitul Ciocanul sub numele de Nifon Adamescu-Ciocăneanu Ieromonahul) a cărui fiică, Elisabeta, era căsătorită cu preotul Constantin T. Teodorescu.

Nepotul lui Nicolae I.I. Adam se numeşte Nicolae C. Teodorescu-Nekera (29 decembrie 1871-22 februarie 1926) care urma seminarul din Curtea de Argeş şi-l va absolvi în anul 1890. Nicolae I.I. Adam spera ca băiatul fiicei sale să devină preot în noua biserică. Până la urmă nepotul a devenit un excelent om al şcolii, dar va fi şi cântăreţ la această biserică în perioada 1 aprilie 1897-22 februarie 1926.

Biserica nouă din Stroeşti a fost târnosită de episcopul Ghenadie al II-lea al Argeşului, în ziua de 14 octombrie 1888. Biserica de lemn a fost donată satului

---

[61] Idem, p. 216; SAD – 2, p. 146; SAD – 3, p. 462, 472 şi 477.

[62] Sandu N. Ion, *Monografia satului Stroeşti – Argeş* (manuscris).

Vărzăroaia, unde se află şi astăzi. Datorită preoţilor, biserica nouă din Stroeşti a fost foarte bine întreţinută şi în jurul ei a pulsat o puternică viaţă spirituală. Actualul preot Nica Gh. Bogdan i-a dat o înfăţişare nouă şi durabilă, prin lucrările de restaurare, amenajare şi consolidare efectuate în perioada 1998-2001.

7.3. ANUL ASTRAL 1888. O cronică sumară a evenimentelor din Stroeşti scoate în evidenţă anul 1888 pe care-l vom numi drept un AN ASTRAL în istoria acestui sat. A fost un an bisect. El a fost precedat de alte evenimente pregătitoare şi i-au succedat alţi ani cu efecte întârziate. Fără a intra în detalii, iată o parte din calendarul evenimenţial stroeştean din 1888:

1. 27 mai 1887 – Periodicul TELEGRAFUL publică un virulent articol pamflet la adresa arendaşului Nicolae Vasilescu din Stroeşti, scris joi, 25 mai 1888, chiar în sat.

2. 31 decembrie 1887, noaptea de revelion – Haiducul Niţă C. Toteanu din Stroeşti a fost atacat pe la spate cu cuţitele de o bandă organizată de arendaşul Nicolae Vasilescu. Rănit grav, a fost dus a doua zi la Spitalul din Curtea de Argeş şi internat.

3. 3 ianuarie 1888, ora 12 – moare haiducul Niţă Toteanu (născut la 5 octombrie 1859) în Spitalul din Curtea Argeş, „din răniri violente". Medicul Dimitrie Ionescu-Buzău a fost suspectat de complicitate la deces [39]. Anul începe cu o monstruoasă crimă.

4. 29 februarie 1888 – S-a născut Nicolae N. Stroian, viitor medic şi savant, doctor în virusologie, participant la unirea Bucovinei cu România, în anul 1918, cercetător la Institutul Pasteur din Paris în 1928; s-a căsătorit cu fiica unionistului Gheorghe Şandru, primarul Cernăuţilor, consilier consistorial şi arhipresviter mitrofor [18].

5. 20 aprilie 1888 – Izbucneşte RĂSCOALA DIN STROEŞTI sub conducerea lui Badea Ionescu-Cruceru, semnalată în ziarul LUPTA [21],[44].

6. 1888 – Locuitorii din Stroeşti îl aleargă pe inginerul Spiridon Demetrescu să-l bată pentru că a încercat să împartă preferenţial loturile , luând mită. Inginerul va căpăta o boală de inimă şi va muri la 27 aprilie 1890 în Bucureşti [21].

7. 21,22-23 şi 27-28 aprilie 1888 - Ziarul LUPTA publică informaţii despre „RĂSCOALA ŢĂRANILOR DIN COSTEŞTI – STROEŞTI" .

8. 8 mai 1888 – Inginerul Spiridon Demetrescu din Bucureşti vine la Stroeşti pentru punerea în posesie a celor 34 de lotaşi.

9. 27 mai 1888 – Spiridon Demetrescu încheie un proces-verbal prin care se consemnează punerea în posesie. Gheorghe Baciu (lotul nr. 29) n-a semnat nici tabelul nici procesul verbal; ceilalţi 33 lotaşi printre care şi Nicolae Gh. Ciolan, au semnat că sunt mulţumiţi.

10. 8-27 mai 1888 - Spiridon Demetrescu a definitivat harta loturilor din Stroeşti, vândute locuitorilor satului, hartă începută în anul 1886. Sunt puşi în posesie toţi cei 34 capi de lot pe „treimea proprietăţii" din moşia Stroeşti, care a fost vândută stroeştenilor în condiţii avantajoase.

11. 14 octombrie 1888 – Se târnoseşte biserica nouă din Stroeşti de către episcopul Ghenadie al II-lea. Biserica veche este donată locuitorilor din satul Vărzăroaia.

12. 30 noiembrie 1888 – S-a născut Gheorghe T. Ionescu (GHETEU) devenit un renumit învăţător şi revizor şcolar, directorul şcolii din Stroeşti timp de două decenii. A decedat la 6 aprilie 1971.

13. 1888 – Stroeştenii Ion Ciocă, Gheorghe Gâscă, Ion Zevedei, Constantin Costescu şi alţii, au dat foc clăilor de fân şi stogurilor de coceni ale arendaşului Nicolae Vasilescu, obligându-l să plece din sat. FOCUL DIN ŞOPTANA, povestit literar de Mihail Lungianu în volumul SFÂRŞITURI, a avut loc probabil într-una din nopţile perioadei octombrie-decembrie 1888. Arendăşia se face scrum.

14. 1888 –Se trasează şi încep lucrările drumului prin Stroiasca, dintre Stroeşti şi Vâlsăneşti. Din acest moment satul Costeşti iese din marele traseu şi intră încet, încet în penumbră.

7.4. EVOLUŢII DEMOGRAFICE. La 25 octombrie 1773, ruşii au întocmit o catagrafie[63] în care sunt menţionate în Stroeşti : 11 familii „cu avere"; 10 familii „cu ceva avere" şi Stan sin Petru Puiu „sărac". Printre cele 22 familii se identifică uşor reprezentanţii marilor clanuri : Ciolan, Galatioiu, Gaşpăr, Retevoescu, Apostescu, Micuţ etc. Satul nu s-a spart niciodată ci şi-a continuat evoluţia prin el însuşi. În anul 1838 existau în Stroeşti 94 de familii, cel puţin, cu 299 locuitori menţionaţi în catagrafie[64].

În 1860 existau 127 familii. La recensământul din 1890 comuna COSTEŞTI-STROEŞTI avea 1722 locuitori (867 bărbaţi şi 855 femei); nici un divorţat; toţi români ortodocşi; 532 copii cu vârsta până la 10 ani împliniţi şi doar 172 locuitori cu vârsta peste 60 ani[65]. În anul 1902, satul Stroeşti avea 742 locuitori. La recensământul din 7 ianuarie 1992 s-au înregistrat: Stroeşti - 1197 locuitori; Costeşti - 960 locuitori; (Valea Muscelului a avut 163 locuitori). În total 2157 locuitori.

La alegerile din 3 noiembrie 1996 s-au înregistrat 943 alegători, iar în 26 noiembrie 2000 au fost înscrişi în liste 915 votanţi, la secţia de votare Stroeşti. Ultimele date sunt din ziua de 20 noiembrie 1997: Stroeşti - 1225 locuitori; Costeşti - 841 locuitori; (Valea Muscelului 117 locuitori). Total 2237 locuitori.

Cifrele arată că satul a ajuns la o limită de stabilitate. Unirea istorică dintre Stroeşti şi Costeşti continuă să se producă, în timp ce unirea cu satul Mălureni s-a realizat în fapt dar nu de jure.

8. CURIOZITĂŢILE ISTORIEI. Fapte mai puţin cunoscute sau ieşite din comun pigmentează şi istoria satului Stroeşti. Vom expune, sumar, câteva, notate lapidar spre a da culoare acestei sinteze.

1. Maria, fata lui Ilie Bucura-Ceauşescu din Stroeşti, s-a măritat, în 1915, cu un refugiat, Gheorghe Dimitrov. Este oare cunoscutul comunist bulgar, aşa cum a susţinut Maria?

2. Familia GALATIOIU este semnalată în sat către sfârşitul secolului al XVIII-lea. Este o familie de aromâni din provincia GALATIA (Asia Mică) şi membri ei s-au integrat rapid în spiritualitatea satului, pe care l-au apărat.

3. HOGIOIU GH. P. GHEORGHE, soldat în regimentul 70 infanterie, „în luptele dintre Cocargea şi Inirgea din Dobrogea, numitul soţ a căzut mort la primul atac, împuşcat de un glonţ al inamicului, în ziua de 23 septembrie 1916, stil vechi".

---

[63] SAD – 3, p. 62 – 66.

[64] SAD – 1, p. 178 – 189.

[65] SAD – 3, p. 733 – 736.

4. CONSTANTIN GEORGESCU zis BĂCANU a fost fiul lui Gheorghe Galatioiu şi al soţiei acestuia Ioana Galatioiu. A murit la 11 ianuarie 1928, ora 1, în vârsta de 74 ani. S-a căsătorit cu MARIA, fiica lui ION RĂDOI şi a soţiei sale ILINCA, născută în Dobreşti, judeţul Muscel. A murit la 28 februarie 1928, în vârstă de 74 ani. Maria a fost „furată" de viitorul său soţ ! Se zice că Maria ar fi fost rudă cu haiducul Radu lui Anghel din Greci! O fi adevărat?!

5. In Piscul Crucii se află înmormântat haiducul GROZA, ucis acolo de o potera. N-am putut elucida cine a fost acesta şi când s-au petrecut aceste evenimente.

6. GHEORGHE ZĂVOIANU poreclit OAGHEAGHEA,avea o fortă herculeană. În toamna anului 1916 l-a adus în spinare până la Stroeşti, pe consăteanul său NICOLAE MICUŢ, zis Oniţă, rănit în luptele de la Mateiaş.

7. GHICĂ ZĂVOIANU poreclit GHICĂ MAT, a fost condamnat la moarte în ziua de 2 decembrie 1940, pentru insubordonare militară. I s-a comutat pedeapsa la 5 ani temniţă grea şi degradare militară. Spre sfârşitul războiului, la 19 februarie 1944, a fost eliberat, trimis la Sărata pentru instruire şi apoi pe frontul de Est, cu Batalionul Independent 997. A fost luat prizonier şi dus în Siberia . După 11 luni de prizonierat s-a întors în ţară. Ghică Zăvoianu a revenit în Stroeşti după 9 ani, timp în care a făcut stagiul militar obligatoriu, detenţiunea, frontul şi prizonieratul. În satul Stroeşti l-a aşteptat o altă surpriză: fraţii l-au crezut mort şi i-au luat pământul.

8. La Cimitirul Belu din Bucureşti, figura 75 bis, stroeşteanul Constantin Gr. Toteanu, antreprenor de instalaţii, a construit un cavou pe frontispiciul căruia a scris : „Familia Constantin Gr. Toteanu, Stroeşti – Argeş". A vrut ca şi dincolo de moarte să se ştie de unde este ! Pe strada Orzari, la numărul 23, Costică Toteanu a construit o splendidă vilă în mijlocul unei superbe grădini. Pe casă a scris: „19 Casa C. TOTEANU 31".

9. La 5 mai 1837, se naşte Smaranda şi în registrul bisericii se notează : „din flori" a lui Gheorghe Sârbu arendaşu! A fost botezată de doi preoţi: popa Hristea sin Niţu Ciolan şi popa Ioan sin Grigore sin popa Niţu Ciolan.

10. La 14 iulie 1840 s-a născut ION ILINCESCU zis CATRAN. Numele a fost imortalizat în topice: „Poiana lui Catran" şi „Râpa lui Catran". Nepotul său, Gheorghe N. Ionescu (11 ianuarie 1921-) a fost prieten cu Gheorghe Gheorghiu-Dej şi-şi petrecea concediul la Soci. A răspuns de sindicate şi împărţea locuinţe celor în drept, din Bucureşti.

11. La 20 decembrie 1839 moare Stoian, fiul lui NECULAE BÎLDE din Stroeşti. Acesta o fi Nicolae Beldie, pandurul lui Tudor Vladimirescu?!

12. Toteanu I. Ion (Ionaş) din Stroeşti (24 martie 1936 – 6 martie 1979) a fost căsătorit cu Magda, sora lui Corneliu Vadim Tudor, liderul Partidului România Mare. Fata lor se numeşte Daniela.

13. Prefectul Argeşului a venit cu maşina în Stroeşti, cam pe la începutul secolului al XX-lea. A fost prima maşină care a intrat în sat. Mihai Ionescu a sărit cu paru la maşină , zicând că „are pe dracu în ea". Aceeaşi maşină a intrat şi în satul vecin Costeşti. Pe coasta care urcă de la râul Vâlsan, maşina s-a oprit în mijlocul drumului. Locuitorii din Costeşti au venit cu fân ca să-i dea maşinii să pornească din loc!

14. În ordinul de zi nr. 29 din 12 noiembrie 1944 al Diviziei de infanterie prin care fruntaşul Leonache Aurel ctg. 1943 din Stroeşti-Argeş este citat, se spune: „Pentru curajul, abnegaţia şi dispreţul de moarte doveditoare în lupta de la Dealul

Sângeorgiului când s-a avântat prin locurile inamice şi a înfipt drapelul tricolor pe COTA 495 – cucerită de infanterie se decorează cu VIRTUTEA MILITARĂ clasa a II-a".

15. „Republique Francaise, Ministere de la Guerre, Recompense pour Belles Actions. MEDAILLE d' HONNEUR, Au nom de President de la Republique. Le Ministre de la Guerre a decerne une Medaille d'HONNEUR en Argent a Monsieur Theodoresco Marius – Etudiant en Medicine. A fait preuve d' un zele et d'un devouement remarcables. Monsieur Theodoresco est autorise a porter cette Medaille... Paris, le 18 juillet 1921, Ministre de la Guerre, signe LOUIS BARTHOU". Marius N. Teodorescu (3 decembrie 1896 – 5 ianuarie 1980), chirurg şef la SPITALUL BRÂNCOVENESC din Bucureşti, a fost fiul învăţătorului Nicolae C Teodorescu – Nekera .

16. Nicolae Trufăşilă a fost omorât la o nuntă de fratele său, Toma Trufăşilă, care a băgat cuţitul în el pe la spate, ca să-i ia pământul. A murit în noaptea de 22 spre 23 februarie 1886. Toma a fost arestat.

17. Elisabeta Gr. Toteanu a făcut un copil „din flori" cu Radu Rosetti. Acest copil a fost înfiat de cel de-al doilea soţ al Elisabetei, un bătrân, şi s-a numit Gheorghe Zotovici. Va deveni inginer, antreprenor de instalaţii electrice, în Bucureşti.

18. In casa şirului de preoţi stroeşteni : Retevoescu-Stroian–Sandu se găsesc următoarele cărţi vechi de cult : *Octoih* (1712); *Floarea cuvintelor* (august 1737); *Triod* (1777); *Minelul, luna mai* (1780); *Molitvelnic* (1819); *Penticostal* (1854), etc.

19. Pe luna august 1984 au primit pensia de la poştaşul Achimoiu I. Ion, 151 stroeşteni. Suma totală împărţită a fost de 116.031 lei / lună.

20. Primul bec electric din Stroeşti s-a aprins la clădirea Sfatului Popular (primar Ion. C Galatioiu), în ziua de 23 ianuarie 1948. Electrificarea satului Stroeşti a fost impulsionată de comunistul Constantin Doncea.

21. În primul război mondial, ocupanţii germani au instalat o fabrică de cherestea la Valea Dragnii, condusă de ing. Heinrich V. Schmidt. Timp de doi ani, nemţii au tăiat lemn din pădurea de la Stroiasca şi l-au folosit la construcţia metroului din Berlin. La 8 februarie 1921, H.V. Schmidt locuia încă la Stroeşti. Sătenii i-au furat într-o noapte cureaua lată de transmisie şi joagărul n-a mai funcţionat. Proprietarul a trebuit să plece din sat.

22. Unii prizonieri români din primul război mondial au fost duşi în lagărul din Landsdorf, districtul Stralsund, pe moşia lui Fritz Hann. În acest lagăr au fost şi stroeştenii: Trufăşilă Ion, Popescu Gheorghe (Bărbieru), Ionescu Gheorghe etc.
Un supravieţuitor al acestui lagăr, Grigore P. Rada din Brădet povestea la 17 aprilie 1983: „Am căzut prizonier la nemţi în ziua de 7 august 1917, ora 8, pe vârful Richitaşu în localitatea Soveja judeţul Vrancea. Am fost rănit. Am format un convoi de 500-600 prizonieri şi am fost duşi în lagărul din Landsdorf, în Nordul Germaniei. Acolo erau 2000 de prizonieri. Barăcile de cazare erau lungi de 500-600 metri şi erau conduse de un şef. Şeful barăcii mele a fost unu din Stroeşti, un om cumsecade". Se pare că a fost Gheorghe Popescu (Bărbieru). Am vizitat localitatea Landsdorf în luna mai 1971 ca invitat al Universităţii Tehnice din Dresda. Am găsit mormântul lui Fritz Hann şi castelul său a cărui ilustrată am cumpărat-o, cu două mărci, de la Helga Beethmann. Acea ilustrată o păstrez şi acum ca ecou al unor evenimente uitate de multă vreme.

23. Eduard Felice Mirto s-a născut la Brăila, în ziua de vineri, 1 aprilie 1881, în casa din strada Teatrului, nr.15 a părinţilor săi: Ecaterina (32 ani) şi Nazareno (50 ani) un misit italian din Salonic, stabilit la noi în 1859. A fost membru al Partidului Naţional Ţărănesc, alături de Virgil Madgearu, Ion Mihalache, Armand M Călinescu, Mihai Ghelmegeanu, Petre Andrei şi Alexandru Cartojan etc. A fost 15 ani magistrat începându-şi cariera la Stroeşti, iar la 23 septembrie 1930 era „ministru industriei şi comerţului şi ad-interim al muncii, sănătăţii şi ocrotirilor sociale". La 13 august 1932 era ministru al comunicaţiilor. Până în 1934 fusese ales de 8 ori deputat şi dusese 15 ani o viaţă parlamentară activă. A fost preşedinte al Asociaţiei Studenţilor Universitari Români. A fost prieten cu notarul Nicolae I. Paraschivescu (1 iulie 1880-20 iunie 1967), din Stroeşti, căruia i-a facilitat publicarea multor articole în ziarul CURENTUL intitulate: „VEŞTI DIN STROEŞTI - ARGEŞ", „ŞTIRI DIN STROEŞTI - ARGEŞ", „CURENTUL LA STROEŞTI - ARGEŞ", sau, simplu, „DIN STROEŞTI - ARGEŞ", etc. În perioada 25 iunie 1928 - 7 iunie 1937 s-au publicat în CURENTUL mai multe articole despre Stroeşti, peste 40, decât despre Piteşti[66].

24. Numele de familie SINDIOIU din Stroeşti este recent. La 14 august 1864, în lista clăcaşilor din Stroeşti, cu drept de împroprietărire figurează[67] şi DIN SIN DIOIU adică DIN FIUL LUI DIOIU. Datorită unor notari mai puţin exigenţi în ale stării civile SIN s-a unit cu DIOIU şi aşa a apărut SINDIOIU.

Evident şirul curiozităţilor continuă dar ne oprim aici cu speranţa că vom scrie odată CAIETELE STROEŞTENILOR, după modelul lui Eugen Barbu.

9. SECOLUL AL XX-LEA, O DEZVOLTARE EXPLOZIVĂ.

9.1. O PROBLEMĂ DESCHISĂ. Nu ne-am propus a descrie, nici măcar sintetic, evoluţia satului Stroeşti şi a locuitorilor săi în secolul al XX-lea din două motive: nu dispunem de o documentare adecvată; nu există timp material şi spaţiu editorial pentru o asemenea operaţie.

Din cât se cunoaşte până acum şi am avut şansa a cunoaşte direct, dezvoltarea a fost explozivă. Condiţiile sociale şi relaţiile agrare libere au favorizat dezvoltarea satului pe toate planurile, chiar dacă secolul a fost zguduit de două războaie mondiale şi o dictatură comunistă care au influenţat şi satul Stroeşti. Lista marilor valori stroeştene este impresionantă. Din Stroeşti şi-au luat zborul spre culmi : 17 universitari, 16 doctori în ştiinţe, un protopop, un general, un actor şi director de teatru, oameni de cultură, preoţi, ingineri, medici, economişti, cadre didactice etc. surprinzător de mulţi pentru cei 1500 de locuitori ai săi de acum [14].

În războaie s-au evidenţiat şi s-au sacrificat mari eroi: Nicolae D. Trufăşilă („Invalidu"), Cruceru I. Gheorghe, Olărescu I. Ioan (4 septembrie 1919 - 27 decembrie 1944, Pogăceaua), Baciu Gh. Gheorghe, Matei Gh. Ion, Olaru I. Dumitru, Deaconu Gh. Nicolae şi Deaconu Gh. Petre, Sandu Gh. Nicolae (primul care a trecut Prutul în Basarabia, decorat de generalul von Mannstein), Gurilă N. Virgil, Sârbescu Iuliu, Constantin I. Stoica (Hristea), Peleş N. Ion, Olărescu I. M. Constantin, Leonăchescu L. Nicolae, Cârstea Gh. Costică, Niculae M. Gheorghe, Peleş T. Gheorghe, Crivăţ Gh. Ion, Neacşa A. Constantin etc.

---

[66] SAD - 2, p. 190 şi 195.
[67] SAD - 1, p. 271.

La început de secol, în 1906, doi stroeşteni: Nicolae C. Teodorescu-Nekera şi Gheorghe N. Stroian (Retevoescu) au început să publice cărţi [47], [48]. Pe copertă amândoi au scris STROEŞTI, satul lor de naştere! Obiceiul acesta va deveni o lege.

Inginerul Alexandru B. Ionescu (ALBEI) se ocupă de afirmaţia lui Fermat [49].

Savantul Marius N. Teodorescu a scris CHIRURGIA DE URGENŢĂ, prima carte de acest gen de la noi [15], [17], [50].

Savantul Nicolae N. Stoian (Retevoescu), colegul şi prietenul academicianului Ştefan S. Nicolau, refuză să rămână la Institutul „Louis Pasteur" din Paris [12], [15].

Profesorul dr. ing. Dan C. Teodorescu a devenit unul dintre cei mai mari inventatori români, el desfăşurându-şi activitatea la Timişoara [15].

Profesorul dr. docent Valentin P. Stroescu (nepotul preotului Onu Olărescu-Stroescu) este unul dintre marii farmacologi ai ţării. Lucrarea sa de bază [51] a cunoscut mai multe ediţii şi este o carte de referinţă.

Dr. Ion C. Micuţ, medic veterinar, a fost un spirit renascentist. A scris şi a publicat foarte mult făcând cinste satului său şi prin activitatea literară [52].

Organizarea obştii stroeştene în societăţi, asociaţii, bănci populare, cooperative etc. este molipsitoare.

Stroeştenii îşi apără cu îndârjire proprietatea asupra pământului şi nu vor accepta ca în satul lor să aibe loc procesul devastator de colectivizare a agriculturii.

In Stroeşti s-a fixat în două etape capitala plăşii Vâlsan şi au fost onorate programe edilitare bogate.

Activităţile culturale sunt coordonate de oameni cu har: Nicolae C. Teodorescu-Nekera, Gheorghe T. Ionescu, Elena Al. Ionescu, Constantin Gh. Ciolcă, Zăvoianu I. Ion, Filofteia I. Neacşu, Maria Zăvoianu etc.

In secolul al XX-lea viaţa din Stroeşti a pulsat din plin, iar actele de creaţie au vizat atât cotidianul, frumosul şi uzul curent – cât şi monumentalul.

9.2. PARLAMENTARII DIN STROEŞTI. Pentru prima dată în istoria sa milenară, obştea din Stroeşti şi-a trimis reprezentanţii în Parlamentul ţării spre a se exprima şi în plan politic şi legislativ.

La 7 mai 1996, prof. univ. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu a fost validat ca deputat de Argeş, din partea Partidului România Mare. El a fost reales la 3 noiembrie 1996 şi la 26 noiembrie 2000.

Prin mecanismul legilor şi al vieţii, prof. univ. dr. ing. Emilian N. Baciu, a fost senator de Argeş, din partea Partidului România Mare, în perioada 27 iunie – 10 decembrie 2000 [36], [37].

Tandemul celor doi parlamentari stroeşteni a reprezentat o expresie de vârf a evoluţiei obştei stroeştene. Activitatea parlamentară a celor doi prieteni constituie, ea însăşi, obiectul unor viitoare lucrări.

9.3. SOCIETATEA CULTURAL – ŞTIINŢIFICĂ „STROEŞTI – ARGEŞ".

La 30 iulie 1972 s-a înfiinţat SOCIETATEA CULTURAL –ŞTIINŢIFICĂ „STROEŞTI – ARGEŞ" , din iniţiativa prof. univ. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu. Acesta a fost preşedintele Consiliului de conducere al Societăţii, până la 26 iulie 1992.

De la această dată conducerea executivă a societății este asigurată de prof. univ. dr. ing. Emilian N. Baciu.

Din 1972 și până astăzi activitatea Societății a potențat evoluția satului Stroești și dezvoltarea lui pe planuri multiple [20]. În același timp ea a creat un mecanism prin care satul s-a apărat de abuzurile unor administrații corupte sau ignorante și a fost un instrument de lucru pentru impulsionarea dezvoltării.

Fii satului au găsit în Societate un cadru de exprimare a dragostei lor față de satul în care au deschis ochii și au văzut prima dată cerul și Soarele.

Una din acțiunile de răsunet a societății a fost sesiunea științifică anuală, ținută cu regularitate din 1972 și până astăzi. Cu acest prilej au venit în Stroești personalități remarcabile ale științei și culturii românești, precum și reprezentanți din satele Stroești din Transnistria și Ucraina [46].

Timp de trei decenii, Societatea Cultural-Științifică Stroești-Argeș a propus un model cultural posibil, model care a fost preluat și de alte sate românești.

Înțelegându-și rolul și asumându-si răspunderea, membrii Societății au adoptat la 25 iulie 1999, un patetic „MESAJ CĂTRE STROEȘTENII MILENIULUI AL III-LEA“ care se încheie cu o chemare: „Acum este rândul vostru ! Luptați și apărați valorile satului STROEȘTI-ARGEȘ, ale poporului român!“.

10. CONCLUZII. Analiza proceselor istorice din Stroești, din perspectiva ultimelor cinci secole, permite să identificăm aspecte majore și să formulăm concluzii.

1. Obștea locuitorilor din Stroești-Argeș a produs valori de patrimoniu, le-a conservat și va trebui să mai producă. Aceste valori se constată în domeniile: etnografic, lingvistic, științific, tehnic, cultural (scris și oral), al ideilor și personalităților etc.

2. În cinci secole de existență s-au evidențiat câteva LINII GENETICE majore pe linia familiilor: Apostescu – Ionescu – Năndrașu; Ciolan; Teodorescu; Retevoescu - Stroian; Micuț; Olărescu; Galatioiu etc.

In secolul al XX-lea se constată o adevărată explozie a valorilor generate de sat, efect al acumulărilor și al condițiilor libere de evoluție.

Sunt și LINII GENETICE STERILE care au frânat viața satului producând : hoți, prostituate, leneși, bețivi, criminali, mincinoși etc. Evident sunt și linii genetice fără urmași.

COPIII SUNT VIITORUL ȚĂRII ! Dacă n-ai copii, degeaba ai trăit!

3. In sat au existat TENSIUNI ISTORICE, mari provocări care au impus reacții și au generat progres:

- sărăcia;
- lipsa de pământ și deposedarea de dreptul de proprietate;
- trădarea din partea unor localnici;
- administrații corupte sau antiromânesti;
- primari neperformanți;
- structuri organizatorice sterile sau blocante;
- NOUL;
- ocupațiile militare străine;
- colectivizarea;
- conflictul și întrecerea între familii.

O ilustrare a ultimei afirmaţii este întrecerea dintre familiile TEODORESCU şi RETEVOESCU – STROIAN, care s-a soldat cu generarea unor mari personalităţi şi anume:
- preot Nicolae Stroian cu copii săi: Nicolae, savant, medic; Aurelian, jurist; Gheorghe, protopop; Petre, maior (se continuă cu linia Sandu);
- Nicolae C. Teodorescu-Nekera cu copiii săi: Marius, savant; Cicerone, jurist; Pompeius, colonel şi continuă cu nepoţii Dan C. Teodorescu, inventator şi Ruxandra P. Teodorescu, amândoi universitari (linia genetică se continuă cu familiile Ciuvică şi Toteanu).

4. Familiile care s-au înscris pe linia CĂRŢII, a CULTURII, au evoluat rapid şi au dat PERFORMERI. În aceste familii, MUNCA CINSTITĂ şi RESPONSABILITATEA au format o tradiţie dar şi o METODĂ SIGURĂ de progres, transmisă copiilor.

Cei care au respins cartea şi cultura s-au plafonat şi au intrat în involuţie, chiar dacă, uneori, zestrea genetică a fost promiţătoare.

CÂND NU STAI CU NASUL ÎN CARTE ŢI-L ÎNROŞEŞTI DE BĂUTURĂ !

5. Demografic, satul s-a stabilizat. Este o obşte vie, cu copii mulţi. În Stroeşti nu sunt semne de prăbuşire socială; din contră. În alte sate prăbuşirea este dramatică. Bunăstarea se constată în case cu multe camere, pline cu bogăţii, în care nu găseşti nici copii, nici cărţi, nici viitor. Este rezultatul îmbogăţirii pe căi necinstite.

6. Satul Stroeşti a pompat valori umane în satele vecine şi în multe alte localităţi din ţară sau din afara ei; cei plecaţi nu îşi reneagă satul de origine ci îşi afirmă cu mândrie apartenenţa la acest spaţiu de geneză. Iată câteva exemple:
– Stroian Nicolae, preot şi învăţător la: Bădiceni, Mălureni, Costeşti, Brădet;
- Constantin Costescu-Hogioiu, învăţător la: Bădiceni, Măllureni, Costeşti, Brădet;
- Constantin Toteanu, învăţător la: Bădiceni, Muşăteşti;
- Gheorghe Stroian, preot, protopop şi învăţător la: Bădiceni, Câmpulung, Prislop-Muscel, etc.
- Gheorghe T. Ionescu, învăţător la Uda de Sus, Măllureni, etc.;
- Badea Ionescu-Cruceru, învăţător la Măllureni;
- Ion Marinescu, preot şi învăţător la Jupâneşti;
- Gheorghe Ciolan, preot la Topliţa;
- Teodor Gh. Toteanu, profesor la Câmpulung;
- NICOLAE C. TEODORESCU-NEKERA, un STRĂLUCIT FIU AL SATULUI [15], [17];
- Familia STROIAN are reprezentanţi iluştri în Braşov, Bucureşti, Câmpulung;
- Familia Retevoescu are reprezentanţi în Piteşti, Bucureşti, Vâlsăneşti, Curtea de Argeş, etc.;
- Familia Teodorescu are reprezentanţi iluştri formând o adevărată dinastie de valori, în : Bucureşti, Câmpulung, Timişoara, Munchen, Craiova, Piteşti, Cluj, Miceşti etc.;
- Familia Ionescu cinsteşte cu valori mari (conf. dr. Mirela N. Tomescu) localităţile : Timişoara, Cluj, Bucureşti, Piteşti, Retevoeşti etc.;
- Familia Micuţ se exprimă strălucit în: Costeşti-Vâlcea, Curtea de Argeş, Piteşti, Bucureşti, Teregova, Râmnicu Vâlcea etc.

- Preoţii din Stroeşti au slujit şi în alte localităţi: Bohari, Topliţa, Mălureni, Costeşti, Tutana;
- Familia Ciuvică are reprezentanţi majori în : Bucureşti, Piteşti, Petroşani, Oeşti, Italia etc.;

Două nume de familie circulă în lume şi exprimă numele satului Stroeşti, fiind obţinute în Seminarul Teologic de către personalităţile de geneză: STROIAN (originalul fiind RETEVOESCU) şi STROESCU (iniţial: OLĂRESCU).

Ne este practic imposibil a indexa aici toate personalităţile care s-au exprimat pe alte coordonate şi au făcut cinste satului. O încercare în acest sens a fost făcută [15] şi va continua.

7. Sentimentul de PATRIE este foarte puternic în Stroeşti. Patriotismul locuitorilor săi a luat forme concrete:
- sacrificiu şi abnegaţie în războaie şi în activităţile militare;
- eroism în muncă, demn de laudă;
- sacrificiu pentru familie.

Aceste constante ale matricii lor spirituale au cimentat un puternic simţ al SOLIDARITĂŢII între stroeşteni. Se ajută în lungile lor chirii, la volanul maşinilor, în deplasări de durată, la necaz, la muncă prin sistemul de „clacă" etc.

8. Stroeştenii au calităţi şi defecte. Dintre marile lor calităţi indexez, printre altele, doar două: dorinţa de a cunoaşte şi capacitatea de a înţelege şi asimila NOUL; mobilitatea pe arii mari (vestiţi chirigii) care le-a cerut tenacitate, curaj şi ingeniozitate.

Au însă şi o mulţime de defecte:
- lăudăroşenia şi fanfaronada;
- alcoolismul (din ce în ce mai prezent şi la femei!);
- contestarea valorilor evidente (« să nu se ridice altul mai sus! »);
-.lenea cu efectele ei: hoţia, minciuna, prostituţia, lipsa de cuvânt, trădarea etc. (Maria Leonăchescu observa la 92 ani: „Am constatat că în familiile în care sunt la modă prostiile întotdeauna se termină prost");

9. Obştea satului Stroeşti a fost victima unor abuzuri administrative greu de imaginat, care i-au frânat dezvoltarea pe anumite perioade. Oameni cu interese meschine sau ignoranţi cu sceptrul puterii în mână, activiştii Partidului Comunist sau ai altor partide mai vechi sau mai noi, impostori sau incompetenţi lipsiţi de caracter au decis desfiinţarea comunei Stroeşti şi au smuls rapace multe valori din sat provocând suferinţe şi nemulţumiri.

Incapacitatea unor foruri politico-administrative de a observa sensul proceselor socio-umane şi istorice din zonă, goana imorală după avere, au condus la structuri administrative în zonă total nefuncţionale care au afectat satul Stroeşti. De ce să fie bine dacă poate să fie rău?!

Cu privire la viitorul satului Stroeşti se pot formula câteva idei, rezultate din istoria celor cinci secole analizate pe baza documentelor descoperite.

Ce trebuie să facă stroeştenii în mileniul următor pentru ca obştea lor să evolueze continuu spre progres şi civilizaţie, pentru un trai mai bun al lor şi al urmaşilor lor?

Există o singură soluţie: MUNCA CINSTITĂ şi DRAGOSTEA DE SAT. Să ne facem datoria cu seriozitate, fiecare unde suntem aşezaţi, fără să înşelăm pe alţii, pentru că ne înşelăm pe noi!

LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT !

Atenţi la valorile şi mecanismele timpului, acceptând cu prioritate CARTEA şi CULTURA, valori care se pot transpune în comportament civilizat, stroeştenii au şansă. În plan imediat: reînfiinţarea comunei Stroeşti şi readucerea în sat a dispensarului uman şi veterinar, a poştei, primăriei, poliţiei etc. ca şi conservarea şi dezvoltarea patrimoniului edilitar gospodăresc, apărarea hotarelor satului, desfiinţarea prin integrare a cătunului de rudari (care sunt daci, cu evoluţie închisă, retraşi în păduri) din Valea Teascului, precum şi respectarea valorilor satului sunt obiective posibile.

În această perspectivă, MESAJUL CĂTRE STROEŞTENII MILENIULUI AL III - LEA redactat şi difuzat de noi, reprezintă un model posibil de evoluţie, dar şi o normă de muncă şi viaţă.

La mulţi ani, satul meu iubit STROEŞTI! La mulţi ani !

Bibliografie:

1. Gheorghe Manole, *Cârciuma lui Mareş*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş", 1979.
2.Idem, *Darul jupâniţei Neagoslava*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş", 1978.
3. Ion Nania, *Legăturile stroeştenilor cu zona istorică Vlaşca oglindite în grai*, „Stroeştenii", nr. 5/2000, p. 2-3.
4. Mihail Robea, *Proză populară din Stroeşti – Argeş. Basme, legende, snoave, povestiri populare*, Casa editorială „Muntenia", Bucureşti, 1997.
5. Idem, *Folclorul poetic din Stroeşti – Argeş*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş", Bucureşti, 1980.
6. Idem, *Basme populare româneşti*, Editura Minerva, Bucureşti, 1986.
7. Idem, *Basme şi legende populare româneşti*, Casa editorială „Muntenia", Bucureşti, 1995.
8. Idem, *Băiatul de împărat şi Iozefina cea frumoasă*, Casa editorială „Muntenia", Bucureşti, 1998.
9. Idem, *Proverbe şi zicători. Ghicitori*, Casa editorială „Muntenia", Bucureşti, 1998.
10. Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, p. 7 şi 10.
11. Iscru, G.D. şi Leonăchescu, N.P., *Obştea satului Stroeşti. File de monografie*, în „Revista Arhivelor", 3, 1982, p. 234 – 241.
12. Leonăchescu, N.P., *Un remarcabil om de ştiinţă: dr. Nicolae N. Stroian din Stroeşti*, în „Revista Arhivelor", 4, 1971, p. 540.
13. Leonăchescu, N.P. şi Leonăchescu, P.L., *Stroeşti Argeş. File de cronică*, în „Revista Arhivelor", 4, 1971, p. 540.
14. Leonăchescu, N.P., *Aplicarea Legii Rurale din 1864 în Stroeşti – Argeş*, în „Argessis. Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Seria Istorie, VII, 1995, p. 107 – 117.
15. Idem, *Stroeştenii în ştiinţă şi cultură*, I, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş", 1996.

16. Leonăchescu, N.P. – Nicolae D. Trufăşilă, *O lecţie de înalt patriotism*, în „Posada", 21, 1998, p. 2 şi 22, 1999, p. 2-3.
17. Leonăchescu, N.P., *Viaţa şi activitatea unui savant: medic, dr. docent Marius N Teodorescu din Stroeşti – Argeş*, în „Posada", 19-21, 1998, p. 2 şi 4.
18. Idem, *Prin cenuşa imperiului*, în „Politica", 29 octombrie 1998, p. 1, 14-15.
19. Idem, *De la Stroeşti la Tihuanacu*, în „Politica", 31 iulie 1999- 29 ianuarie 2000, Universitatea din Piteşti, *Buletin Ştiinţific*, 2 (4), 2000, Seria ştiinţe socio-umane, Piteşti, p. 215-231.
20. Idem, *Dare de seamă*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş", 1992.
21. Idem, *Lichidarea „treimii proprietăţii" din Stroeşti – Argeş*, în „Argessis. Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Seria Istorie, VIII, 1999, p. 213 – 235.
22. Leonăchescu, N.P. şi Leonăchescu I.P. (Bebe), *Costeşti–Vâlsan, proprietate a Mânăstirii Argeş*, în „Mitropolia Olteniei", 11-12, 1971, p. 872-881.
23. Tucă Florian, *Cultul tricolorului la Hanul Mândica din Stroeşti – Argeş*, în „Stroeştenii", 5, 2000, p. 2-3.
24. Leonăchescu, N.P., *Contribuţii la istoria şcolii din Stroeşti – Argeş*, în „Argessis Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Seria Istorie, IX, 2000, p. 571-580.
25. Constantin Beldie, *Memorii*, Editura Albatros, Bucureşti, 2000, p. 7-35.
26. Leonăchescu, N.P., *Exercitarea dreptului de proprietate al mânăstirii Bistriţa-Vâlcea asupra moşiei Stroeşti din judeţul Argeş*, în „Mitropolia Olteniei", 9-10, p. 706-725.
27. Idem, *Asupra unor menţiuni ale Argeşului într-un depozit cartografic german*, în: *Neagoe Basarab, 1512-1521*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 62-69.
28. Idem, *Două precizări referitoare la familia marelui ban Barbu Craiovescu*, în „Revista de Istorie", 3, 1974, p. 443-449.
29. Idem, *Filatelie la Stroeşti – Argeş*, în *Almanahul filatelic*, 1984, Rompresfilatelia, decembrie 1983, p. 174 şi 175.
30. Idem, *Corespondenţă Paris - Stroeşti–Argeş*, în *Almanahul filatelic*, 1985, Rompresfilatelia, decembrie 1984, p. 152 - 155.
31. Idem, *Prima telegramă din Stroeşti – Argeş*, în *Almanahul filatelic*, 1986, Rompresfilatelia, Bucureşti, 1985, p. 197-200.
32. Idem, *A remarkable Romanian scientist: Dr. Nicolae N. Stroian (1888-1969)*, în „Revue Roumaine de Medecine, Virologie, 37, 1986, 2, p. 139-141.
33. Idem, *Stroeştenii pe frontul eliberării*, în „Argeş", 8, august, 1987, p. 9-10.
34. Idem, *Stroeştenii în luptă pentru victorie*, în „Argeş", 8, 1988, p. 5.
35. Idem, *Stroeşti– Argeş, în anul 1888*, în „Interfluvii", 2, 1993, p. 7-8.
36. Colecţia „Stroeştenii", 1, 1994 (Chişinău) – 7, 2001, (Piteşti).
37. Colecţia „Posada", (Piteşti), 1, 1992 - 31, 2000.
38, Leonăchescu, N.P., *Bătălia de la Stroeşti–Argeş cu tătarii*, în „Revista Fundaţiei Cultural – Ştiinţifice „Mihai Viteazul – Călugăreni", 1995, 2, p. 22.
39. Idem, *Stroeşti–Argeş, un model cultural posibil*, în „Dacoromânia", 1997, 2, p. 13.
40. Idem, *Mirajul legendelor*, Casa Editorială şi Librărie „Nicolae Bălcescu", Bucureşti, 2000.
41. Nicolae C. Teodorescu–Nekera, *Versuri din Stroeşti– Argeş*, ediţie întocmită de Nicolae P. Leonăchescu, Casa Editorială şi Librărie „Nicolae Bălcescu", Bucureşti, 2000.

42. Anatol Ciocanu, *Stroeşti, model de optimism românesc*, în „Glasul Naţiunii", 20 august 1997, p. 4-5.
43. Baciu Emilian, *Un strălucit fiu al satului Stroeşti– Argeş: dr. Ion C. Micuţ*, în „Posada", 1998, 18, p. 2.
44. Gheorghe Deaconu, *Răscoala de la 1888 a stroeştenilor*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Orăşenesc din Curtea de Argeş", 1950, p. 55-60.
45. Mihail Lungianu, *Focul din Şoptana*, în: *Sfârşituri*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1922, p. 77-82.
46. Fulgeanu Constantin, *Oameni de seamă ai Argeşului: Nicolae Leonăchescu*, Piteşti, 1992.
47. Nicolae C. Teodorescu, *Maramă ori foc? Piesă ţărănească de moravuri*, Tipografia, Librăria şi Papetăria „Gheorghe N. Vlădescu", Câmpulung, 1906.
48. Gheorghe Stroian, *Studiu istorico–exegetic asupra Epistolei Sf. Apostol Pavel către Tit*, Tipografia „Aurora", Bucureşti, 1906.
49. Ionescu B. Alexandru, *Asupra afirmaţiei lui Fermat*, Timişoara, 1987.
50. Marius Teodorescu, *Chirurgia de urgenţă*, I, Editura Prometeu, Bucureşti, 1943.
51. Valentin Stroescu, *Bazele farmacologice ale practicii medicale*, I-II, Editura Medicală, Bucureşti, 1984 şi 1986.
52. Micuţ C. Ion, *Plantele în medicină*, I-II, Editura Litera, Bucureşti, 1985 şi 1987.

FUNCŢIUNEA REZIDENŢIALĂ ŞI ROLUL EI ÎN MODERNIZAREA ORAŞULUI CÂMPULUNG MUSCEL

CARMEN OPRESCU

Fondul construit conservat în oraşul Câmpulung Muscel, cu excepţia bisericilor, a fost edificat începând de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, de când s-au identificat foarte puţine case, marea majoritate a obiectivelor de arhitectură care prezintă interes istoric, artistic sau cultural, inclusiv de arhitectură vernaculară, datând din secolul al XIX-lea. Situaţia se datorează, evident, valului susţinutelor eforturi de modernizare a României după cucerirea independenţei şi interesului său pentru integrarea în atmosfera culturală (artistică, tehnică, ştiinţifică, instituţională) Occidentală, eforturi ce s-au soldat cu schimbarea radicală a imaginii oraşelor româneşti tradiţionale. Reorganizarea administraţiei locale, elaborarea regulamentelor şi obligativitatea respectării lor în conformitate cu Legea comunală[1], alinierea străzilor – ce trebuia supusă aprobării unui Consiliu Tehnic Superior unic, de înaltă competenţă, aflat la Bucureşti, ca şi obligativitatea autorizării executării lucrărilor importante de construcţie, nevoia bunei desfăşurări a activităţii reprezentanţilor instituţiilor publice, în sedii corespunzătoare, necesitatea edificării diverselor dotări (de producţie, de sănătate, cultură ş.a.m.d.) au fost factorii ce au contribuit la această schimbare pentru Câmpulung ca pentru toate oraşele româneşti[2]. Au existat însă două condiţii speciale care, coroborate, au avut o importanţă particulară: faptul că acest oraş era şi reşedinţă administrativă a judeţului Muscel şi faptul că atrăgea, în timpul verii, "vizitatori străini" nu numai datorită curelor balneo-climaterice ci şi frumuseţii deosebite a locurilor[3], a portului, a obiceiurilor. Efectele acestei din urmă condiţii sunt cât se poate de directe pentru arhitectura oraşului. Temporar sau definitiv, locuiesc în oraş personalităţi ale vieţii publice româneşti: fruntaşul liberal Eugeniu Stătescu, inginerul Matei Drăghiceanu, arhitectul Al.Săvulescu, economistul Teodor Ştefănescu, pictorul

---

[1] În 1901 e numită comisia pentru întocmirea unui regulament comunal relativ la „Construcţiuni, reparaţiuni de clădiri şi împrejmuiri"– pentru că cel anterior era „foarte vechiu" Propunerea e votată în septembrie 1901, e returnată împreună cu „o copie dupe Jurnalul Consiliului Tehnic Superior" pentru a se introduce modificările propuse de acesta. Consiliul oraşului respinge "modificările propuse spre a ne putea compara şi pune în aceiaşi linie cu capitala Bucureşti" şi decide: „menţine în totul proiectul .. aşa dupe cum este întocmit şi votat", înaintându-l la minister „pentru cuvenita aprobare". În anul 1931 se realizează un noul „Regulament de construcţii şi alinieri", format din 79 de articole.

[2] Cezara Mucenic, *Bucureşti. Un veac de arhitectură civilă. Secolul al XIX-lea*, Ed. SILEX, Bucureşti, 1997, p. 7-14; Ion Soare, *Primăria municipiului Vâlcea. Pagini de istorie*, ed Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2000.

[3] Carmen Oprescu, *Funcţiunea de Loisir şi rolul ei în modernizarea oraşului Câmpulung Muscel*, în „Argessis. Studii şi Comunicări",V, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 2000 (sub tipar).

Nicolae Grant ş.a. care îşi construiesc reşedinţe elegante ce nu scapă atenţiei şi interesului localnicilor, constituind dacă nu o provocare, cel puţin o sursă de influenţe ale elementelor de actualitate din creaţia arhitecţilor ce lucrau în capitală asupra construcţiilor noilor locuinţe/vile ale urbei.

Pentru a cerceta modul în care arhitectura a reflectat modernizarea oraşului, contribuind totodată la acest proces printr-o asimilare activă, evidentă, a tradiţiei arhitecturii câmpulungene - de fapt româneşti în ansamblul ei, am ales de această dată un program ce corespunde funcţiunii urbane rezidenţiale, acela al vilelor.

I. FUNCŢIA REZIDENŢIALĂ

Oricât am încerca evidenţierea valorilor create de oameni instruiţi şi cu experienţa exercitării unei profesii strict specializate cum este arhitectura, imaginea concretă a oraşului, personalitatea lui, începând de la modul cum este organizat, de la structura urbană, de la modul cum este valorificat habitatul oraşului respectiv – ţin de nişte tradiţii locale, uneori zonale, etnografice. Efectul lor, manifestat la nivelul culturii materiale, este ceea ce se numeşte arhitectura *vernaculară*, arhitectura fără arhitecţi. Arhitectura vernaculară din mediul urban a fost ades inclusă în categoria generală a *arhitecturii populare,* alături de arhitectura *rurală/ţărănească.* Alteori a fost numită arhitectură a *târgurilor/târgoveţilor.* Ea nu a scăpat total atenţiei cercetătorilor. I-au fost analizate atât relaţiile cu arhitectura ţărănească cât şi cele cu arhitectura conacelor sau vechilor case domneşti, relaţii ce au evidenţiat, de cele mai multe ori, influenţe reciproce[4], după cum i-a fost uneori abordată şi legătura cu arhitectura balcanică, orientală sau chiar cu arhitectura europeană în ansamblul ei[5]. În Câmpulung arhitectura vernaculară, foarte apropiată de cea ţărănească, a dominat întotdeauna imaginea oraşului datorită interferenţelor culturale cu satele muscelene, susţinute de strânsele legături economice care au funcţionat până în contemporaneitate, la care se adaugă tradiţia însăşi a unui oraş privilegiat medieval cu organizare de obşte devălmaşă rurală. Ca atare, cea mai evidentă trăsătură generală a arhitecturii câmpulungene, manifestată cel mai direct la nivelul programelor rezidenţiale (locuinţe orăşeneşti, hanuri, vile, case de vacanţă ş.a.m.d.) este gradul de asimilare al tradiţiei arhitecturale româneşti, uneori maxim (prin stilistica şcolii neo-româneşti în care se înscrie integral arhitectura construcţiei respective, prin asimilarea arhitecturii conacelor vechi româneşti sau a caselor ţărăneşti) alteori ca dominantă stilistică (în volumetria construcţiei sau în decoraţia ei) alteori doar ca una dintre sursele de inspiraţie pentru morfologia

---

[4] Paul Petrescu, *Consideraţii asupra raporturilor dintre arhitectura rurală şi cea urbană din sud-estul Europei în sec al XVIII-lea şi al XIX-lea,* în „SCIA", nr. 2, 1970, p. 219-245; idem, *Condiţii sociale şi istorice reflectate în arhitectura urbană. Locuinţe ale ţăranilor şi târgoveţilor din Bucureştii secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea,* în „SCIA", nr. 1, 1971.

[5] Paul H. Stahl, *Case ţărăneşti în regiunea Câmpulung,* în: *Omagiu lui George Oprescu cu prilejul împlinirii a 80 de ani,* Ed. Academiei, Bucureşti, 1961; idem, *Les vieilles maisons à étage de Roumanie. Les facteurs Balcaniques,* în „RESEE", II, nr. 3-4, 1964; idem, *L'art des campagnes et l'art des villes en Roumanie,* în „RRHA", IV, 1967; Mihai Ispir, *Locuinţe feudale şi case de târgoveţi în Moldova la sfârşitul sec.al XVIII-lea,* în BMI, nr.2, 1981, p. 55; idem, *Maisons bourgeoises de Bucarest et l'architecture de loisir au seuil du XIX-e siècle. Quelques hypothèses concernant des sources formelles,* în „RRHA", série Beaux Arts, Tome XVIII, Bucureşti, 1981, p. 111-121; idem, *Variante „Rundbogenstil" în arhitectura de secol XIX,* în „RMM MIA", nr.1, 1987, p. 47- 52.

decorativă aplicată unei arhitecturi de fapt eclectice sau de o altă dominantă stilistică decât cea românească.

O temă aparte între programele rezidențiale o constituie vilele. Condițiile speciale de ambient, cu priveliști deosebite înspre nord, spre munți, cu pantele foarte apropiate ale dealului Grui la vest și dealului Flămînda la est, specificul menționat mai sus al arhitecturii tradiționale a orașului au determinat apariția multor elemente comune în arhitectura lor (orientare, partiu, volumetrie, decor). La toate acestea se adaugă faptul că primele asemenea vile, cele aparținând unor intelectuali de frunte ce veneau din București, s-au construit în perioada de efervescență creatoare provocată de prima generație de arhitecți români, cu studii la Paris, întemeietori ai Școlii superioare de arhitectură, ce căutau un specific național expresiei arhitecturale, specific ce și-a găsit mediul optim de aplicare exact în arhitectura rezidențială. Se adaugă, în sfârșit, construirea sediului Școlii Normale de băieți "Carol I" după planurile și sub îndrumarea directă a arhitectului Ion Socolescu, evenimentul care a avut un impact deosebit pentru viața orașului, inclusiv pentru modul cum s-au construit și mai ales cum s-au decorat casele câmpulungene între anii 1896-1905.

Am inventariat în Cîmpulung 25 de vile (Fig.1).

Fig. 2. Vilele_Apostol Mirea și Vasile Golescu

În marea lor majoritate ele sunt amplasate pe panta împădurită a Gruiului (vilele V. Golescu, E. Golescu, A. Mirea, E. Mirea, Săvulescu, Kalinderu, Drăghiceanu, Roseti, Mavrodin, Prager) sau la baza aceluiași dealul, pe strada Matei Basarab (vilele Grant, Stătescu, Teodor Ștefănescu, Brașoveanu, Manolescu, Alimănișteanu), în total 16 din 25, având fațada principală spre Răsărit, spre oraș, spre dealul Flămânda pe a cărui creastă se profilează, printre brazi, silueta bisericii Flămânda. Toate celelalte sunt amplasate de-a lungul străzii Negru Vodă. Dacă din prima categorie majoritatea proprietarilor vin din București, vilele din oraș sunt ale protipendadei locale, mai diversificate stilistic, ambițioase prin spectacolul arhitectonic pe care își propun să îl ofere, spectacol care adesea alunecă spre exagerări ce nu atestă un gust prea sigur (vilele Iorgulescu, Gh.Negulici, Paul, Predoiu, Anastase, Andreescu).

I. Stilistica dominantă neo-românească și relația cu mediul construit

Într-o epocă în care, în alte orașe, arhitectura era dominată de stilul eclectic al academismului francez construcțiile câmpulungene ilustrează voința de promovare a unei arhitecturi care să se înscrie cât mai direct într-o tradiție românească autentică. Dintre cele 25 de vile selecționate doar șase sunt desprinse în totalitate de această tradiție: vilele Paul, Oprea Iorgulescu, Gh.Negulici, Andreescu, Brașoveanu și Teodor

Ştefănescu. Chiar şi aşa fiind, influenţa mediului câmpulungean, cel natural şi cel construit deopotrivă, au indus rezonanţe notabile şi în arhitectura acestor ultime vile prin spaţii impozante de tranziţie între interior şi exterior cu funcţia foişorului casei româneşti (terase, verande închise sau deschise la parter sau peste demisol) sau diverse turnuri cu acoperiş independent asemănătoare, prin volumetrie, foişoarelor –belvedere, chiar dacă nu au funcţia lor.

Cel mai semnificativ exemplu pentru stilistica neo-românească este vila Apostol Mirea, pe care am putea-o considera o replică, o variantă a lucrării-manifest realizată în Bucureşti de Ion Mincu în anul 1886, casa Lahovary[6]. Planul ei indică o prelucrare directă a tipurilor tradiţionale ale arhitecturii populare: casa cu tindă şi câte două încăperi laterale şi casa cu foişor.

Amplasarea foişorului exact în ce axul faţadei, ca şi la casa creată de Mincu, echidistanţa amplasării ferestrelor, la fel grupate şi decorate, simetria încăperilor de la nordul şi sudul acestui ax dau planului simplitate şi claritate.

Golurile, mai puţine şi mai mici ale parterului dau un plus de rafinament faţadei principale, cu decoraţia şi golurile distribuite generos la etaj, în timp ce sub brâul de piatră „împletit" parterul rămâne simplu, alb, plin, peste soclul de piatră al casei E un principiu înscris tot în tradiţia culelor şi conacelor medievale.

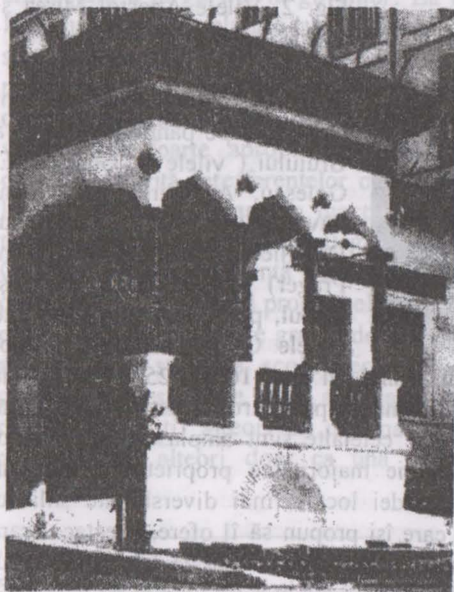

Fig. 3. Foişorul casei Lahovary,
Arh. Ion Mincu. După Mihai Caffé

Fig. 3a. Foişoul casei A. Mircea.
Foto Carmen Oprescu

O falsă uşă de „gârlici" arcuită apare la parterul foişorului, evident din dorinţa de a reproduce modelul arhitecturii populare şi pe cel al conacelor, ea fiind, de fapt, o

[6] Mihail Caffé, *Ion Mincu*, Editura Meridiane, Colecţia „Mari arhitecţi", Bucureşti, 1970, p. 25-29.

cămară cu acces prin interiorul casei. De altfel şi la casa Lahovary parterul foişorului este de fapt un peron acoperit şi nu gârlici, iar arcul uşii acestuia este pur decorativ. Tot la foişor, coloane zvelte din lemn strunjit, tiranţii din lemn strunjit, arcele în formă de acoladă cu dublă frângere, simplu decupată, sunt identice cu cele de la casa Lahovary.

II. Arhitecţii

Cf. Ancăi Mirea, nepoata şi moştenitoarea lui Elie Mirea, Ion Mincu şi Costin Petrescu ar fi realizat planurile vilei Elie Mirea, prieteni fiind cu acesta. El ar fi ajutat-o şi pe sora lui, Paulina, căsătorită cu un ofiţer, Braşoveanu, să îşi construiască propria reşedinţă. Memorialistul câmpulungean col. dr. Dimitrie Baciu[7] a afirmat în repetate rânduri că vila Elie Mirea şi vila Braşoveanu ar fi fost proiectate de arh. Ion Mincu. Ţinând seama de faptul că Ion Mincu a fost prieten cu N. Petraşcu, pentru care a realizat reşedinţa din Bucureşti şi care i-a fost şi biograf, de faptul că N.Petraşcu a fost prieten şi cu pictorul G.D. Mirea, căruia de asemeni i-a fost biograf, pare posibilă o relaţie suficient de apropiată între Mincu şi fraţii Mirea pentru ca acesta să fi primit o comandă sau mai multe de la ei. În plus, se pare, pe sculptorul D. D. Mirea, frate cu Apostol, Elie şi Paulina Mirea (căsătorită Braşoveanu) îl lega de Mincu studenţia comună la Paris. Ca atare nu este exclus ca Ion Mincu să fi fost măcar consultat la realizarea proiectelor vilelor câmpulungene ale familiei Mirea, dacă nu a recomandat alegerea unuia dintre discipolii lui ca arhitect sau, de ce nu, a realizat chiar el vreuna dintre ele. Categoric, cea mai apropiată concepţiei artistice a lui Mincu este nu vila Elie Mirea, şi nici casa Braşoveanu, ci vila Apostol Mirea.

Este de asemeni de remarcat şi faptul că influenţele italieneşti pe care le subliniază Mihail Caffé în analiza creaţiei lui Ion Mincu[8] şi-ar putea găsi o nouă justificare aici, la Câmpulung, şi prin utilizarea meşterilor italieni, sezonieri, foarte buni şi foarte apreciaţi pietrari, zidari, probabil activi nu numai în Câmpulung ci şi în multe alte oraşe, alături de cei câţiva arhitecţi italieni a căror activitate în România ne este până acum cunoscută. Dintre ei o personalitate aparte este cea a lui Giulio Magni (1859-1930)[9]. Deşi se cunosc puţine date în legătură cu activitatea lui în România nu putem să nu observăm că vila Apostol Mirea de înscrie în multe din ele. Giulio Magni a lucrat în Bucureşti probabil din 1893 şi până în 1904, interval cronologic în care a fost construită şi vila A. Mirea, fiind puternic influenţat de stilul lui Ion Mincu, mai cu seamă în morfologia decorativă. Utilizarea unei zidării masive, a cărămizii aparente, a structurii metalice disimulate care îi caracterizează de asemeni creaţiile din România pot fi regăsite şi la această vilă. Nu se cunosc legături ale sale cu familia Mirea sau cu oraşul Câmpulung, se ştie doar că este autorul proiectului Gării din Curtea de Argeş şi că a executat mai multe vile în diferite oraşe de provincie.

Pe de altă parte modul cum sunt încadrate în decoraţia vilei Mirea elemente ale arhitecturii medievale româneşti (brâul de piatră în torsadă, şirul de cărămidă zimţat la cornişă, ultimul etaj al turnului, ce face aluzie la turlele bisericilor sistemul *parapet traforat-coloană cilindrică cu bază masivă - arc în acoladă* specific foişoarelor

[7] Dumitru Baciu, *Itinerarii subiective*, Ed. Sport-turism, 1980, p. 40.
[8] Mihail Caffé, *op. cit.*, p. 17.
[9] Nicolae Lascu, *Giuglio Magni - un arhitect italian la primăria capitalei*, în „Anuar al Arhivelor Municipiului Bucureşti", II, 1998, p. 148-155.

brâncoveneşti) denotă totuşi o privire nu complet familiarizată cu spiritul acestei arhitecturi, o privire ce s-ar putea să nu fie a unui român prin dezinvoltura cu care le asociază unor elemente de un eclectism cu nuanţe italienizante şi pitoresc-orientale (palmete, arcuşoare lombarde, creneluri, arc în forma mânerului de coş, reliefuri plate), străine arhitecturii noastre medievale.

Fig. 4. Foişorul - belvedere al vilei Elie Mirea.

Chiar dacă paternitatea multor asemenea monumente câmpulungene este incertă (dar nu imposibil totuşi de identificat), este evident că aici au lucrat arhitecţi importanţi ai timpului, probabil dintre aceia care au creat şcoala românească de arhitectură. Datorită documentelor păstrate la Direcţia judeţeană a arhivelor naţionale am putea afirma, de pildă, că arhitectul Alexandru Săvulescu, şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii în Câmpulung, unde a avut o vilă, una dintre cele mai frumoase din oraş, pe frontispiciul căreia i se păstrează iniţialele. După moartea sa vila probabil a fost vândută, ultimii ei proprietari fiind familia lui Ionescu-Brăila, medic veterinar la Palat, care a remodelat-o. În anul 1940 el a donat-o Asociaţiei medicilor veterinari, iar din 1945 până în prezent este orfelinat. După cum reiese din registrele de procese verbale ale primăriei din acei ani, Alexandru Săvulescu a fost consilier comunal, jucând un rol activ, direct, în modernizarea oraşului. Este una dintre marile personalităţi ale istoriei arhitecturii româneşti, despre viaţa şi creaţia căruia se cunosc încă puţine date, despre

care nu a fost încă publicată vreo monografie, aşa cum nu s-au publicat monografii cuprinzătoare despre marea majoritate a arhitecţilor români, începând cu Ion Mincu însuşi.

III. Foişorul – belvedere element compoziţional, expresiv

Un foişor-belvedere, ridicat deasupra nivelului general al acoperişului, de regulă amplasat pe faţada de nord a construcţiei şi deschis, indică interesul de a se valorifica spectacolul oferit de crestele munţilor dinspre nord, dar şi, de foarte multe ori, imaginea panoramică asupra oraşului şi a siluetei dealului şi bisericii Flămânda, dinspre răsăritul oraşului. El este prezent la 19 din cele 24 de vile. Este o formă arhitectonică care devine un adevărat leit-motiv în arhitectura oraşului, apărând şi la numeroase case mult mai modeste, şi chiar la sediul de primăriei construit în 1905. În unele cazuri, sub influenţa curentului romantic, el capătă aparenţa unui turn medieval cu ferestre înguste la nivelele inferioare foişorului deschis spre peisaj (v vilele Drăghiceanu, Elie Mirea) ideea acestui turn inspirând şi pe arhitectul câmpulungean D.Ionescu-Berechet la compoziţia faţadei principale a Prefecturii de Muscel. Alteori foişorul-belvedere are o amploare deosebită, conferind ansamblului un joc inedit de volume a cărui dominantă principală o constituie.

IV. Orientarea

Pornind de la ideea că arhitectura vernaculară este principalul element al mediului construit la care se raportează arhitectura vilelor câmpulungene, trebuie menţionat faptul, de altfel binecunoscut, că în arhitectura musceleană domină modelul casei ţărăneşti din zona de deal, cu parter închis şi etaj deschis printr-un pridvor ce se întinde pe toată lungimea faţadei, pridvor invariabil orientat spre sud, pentru o însorire optimă a locuinţei, spre nord fiind de obicei un perete plin, ce pune casa la adăpost de vînturile reci dinspre munte, cu ploile şi zăpezile aduse de ele. Ecepţie fac doar casele aflate la răspântii, mai ales dacă este vorba de drumuri din apropierea zonelor afectate schimburilor comerciale. De altfel şi în arhitectura cultă se ţine întotdeauna seama de orientarea construcţiei în ansamblu şi a spaţiilor din interiorul ei faţă de punctele cardinale, astfel încât să se asigure îndeplinirea funcţiunilor ei în condiţii optime de confort.

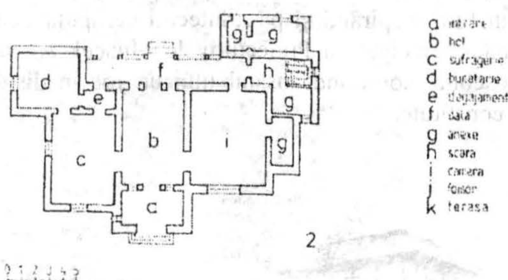

Fig. 5. Vila dr. Calinderu. Ilustrată din colecţia Gh.Chiţa.

Se remarcă însă, ca o caracteristică generală a arhitecturii vilelor câmpulungene, o neobişnuită deschidere a spaţiilor interioare spre nord şi vest.

Dovadă a interesului general manifestat al proprietarilor de a valorifica în cea mai mare măsură relaţia dintre interior şi cadrul natural, de a profita din plin de aerul ozonificat, de liniştea contemplării naturii este, la vilele din Câmpulung, dublarea verandelor deschise dinspre est, adică dinspre oraş, cu un pridvor, un balcon, un bovindou, o logie şi pe faţada opusă, de vest, spre grădina sau parcul propriu, adesea cu panta abruptă a dealului în dreptul ferestrelor (vilele Stătescu, Ştefan Golescu, Apostol Mirea, Săvulescu, Kalinderu, Drăghiceanu). Uneori chiar spre nord apar mici logii sau balcoane închise la un dormitor al etajului care sfidează regulile unei corecte orientări faţă de punctele cardinale, faţă de direcţia predominantă a vânturilor (vilele Ştefan Golescu, Stătescu, Grant, Calinderu, Drăghiceanu, Braşoveanu, Elie Mirea la care se adaugă cele din centrul oraşului: Paul, Oprea Iorgulescu, Iancu Anastase, Iacomin).

Fig. 6 Planul vilei Eugeniu Stătescu. Releveu Carmen Oprescu

Este ilustrativ cazul vilei Stătescu. Planul ei e condiţionat şi de orientarea construcţiei: la faţadele însorite de la est şi sud sunt încăperile spaţioase, cu pridvoare lungi la etaj, dar cu verandă şi la un dormitor de pe faţada de nord. Spre sud sunt amplasate încăperile reprezentative (sufragerie, bibliotecă, birou, salon, dormitoare), spre nord încăperile gospodăreşti şi probabil încăperi pentru personal, mai mici, precum şi turnul scării ce duce la *foişorul-belvedere*. Arhitectura vilei este gândită ca obiect-unicat, refuzând integrarea firească în ambientul construit format din case desfăşurate pe orizontală, cu excepţia vilei Grant imediat învecinată, dar urmărind evident integrarea armonioasă, logică în cadrul natural prin respectarea condiţiilor impuse de orientarea faţă de punctele cardinale, faţă de oraş şi faţă de panta împădurită a Gruiului (implicit faţă de parcul din jurul ei).

Fig.7.Vila Stătescu

V. Piatra de Albeşti în arhitectura vilelor

Doamna Marilena Coloşi, fiica respectabilului editor şi tipograf câmpulungean Gh.Vlădescu, a avut bunăvoinţa, pentru care îi mulţumim, să se informeze de la o familie de imigranţi italieni, fam. Pavoni, în legătură cu comunitatea de italieni din Câmpilung, relatând că italienii, după ce au descoperit avantajele apropierii de cariera de piatră de la Albeştii de Muscel, veneau anual în oraş, în căutare de comenzi în mod special pentru lucrări de construcţii. Luigi Pavoni, conducător al unei echipe de constructori, s-a căsătorit aici acum cca 1oo ani, alţi conaţionali ai săi legând aceiaşi cale. Au lucrat la vilele Anasatase, Ştefănescu. Din familia Pavoni a fost şi mama fraţilor de Nicolo, familie de antreprenori foarte activi în Câmpulung, o altă familie de constructori menţionată de aceiaşi sursă fiind familia Fontanelli. Adăugînd numele antreprenorului Giovanni Rossi, cel care a construit, în anii 1893-1896, halele din piaţa oraşului şi Şcoala nr.1 de Fete, adăugând calitatea deosebită a monumentelor funerare din piatră din cimitirul catolic, se poate abia începe un o cercetare privind contribuţia constructorilor şi mai ales pietrarilor italieni la evoluţia arhitecturii oraşului.

Decoraţia în piatră cioplită este omniprezentă în Câmpulung, nu numai la construcţii rezidenţiale. Este de notat, de pildă, că ultima refacere a bisericii de pe Flămânda, cu o siluetă elegantă vizibilă nu numai din orice punct al oraşului ci şi mult dinafara lui, creaţia arhitectului Gh. M. Cantacuzino, este realizată integral din piatră tot de constructori italieni.

Dintre vile, o performanţă cu totul excepţională în privinţa calităţii prelucrării artistice a pietrei este vila Matei Drăghiceanu, şi ea zidită integral din piatră de Abeşti. Decoraţia exterioară se bazează în exclusivitate pe modul cum este pusă în operă piatra ce intră în structura zidurilor: fasonată, buciardată, cu bosaj reliefat, traforată, cu alăturare de nuanţe contrastante alcătuind un discret mozaic de culori, profilată la o mare diversitate de console, brâuri, goluri arcuite ş.a.m.d. La fel este de remarcat pietrăria foişoarelor de la vilele Stătescu şi Vasile Golescu, de la terasa vilei Apostol Mirea, de la vila Paul ş.a.m.d.

VI. Relaţia între personalitatea comanditarului, a arhitectului şi mediul construit:

Unul dintre cele mai fascinante aspecte ce se pot desluşi în arhitectura vilelor câmpulungene sau de aiurea, este însă cel al imaginii cât se poate de clare, voit sau nu, pe care arhitectura o oferă asupra personalităţii celui care a comandat-o, asupra reacţiei sale faţă de modele, moravurile, mişcările culturale ale epocii pe care a trăit-o. Demonstrative sunt cazurile vilei construite de inginerul Matei Drăghiceanu, personalitate deosebit de puternică, autoritară[10], al celor construite de inginerul Vasile Golescu al vilei Paul[11] şi al vilei Braşoveanu. Reciproc, dacă s-ar cunoaşte mai bine

[10] Virgiliu M. Drăghiceanu, *Mathei Drăghiceanu. O viaţă închinată binelui public*, Bucureşti, Tipografia Gutemberg, f.a.; Gheorghe Pârnuţă, Ov. Isbăşescu, Flaminiu Mârţu, *Oameni din cetatea de scaun. Personalităţi şi figuri muscelene*, Ed. V. Cârlova, Bucureşti, 1995.

[11] Este regretabil faptul că nu există încă o bibliografie de referinţă asupra personalităţilor secolului al XIX-lea, mai cu seamă când e vorba de familii burgheze fără genealogie foarte mult coborâtă în trecut şi de politicieni. Despre Nicolae N. Paul tot ce am putut afla până în prezent a fost relatat de descendenţi ai vechilor familii de câmpulungeni, informaţiile fiind subiectiv relatate, adeseori cu mari rezerve din partea celor intervievaţi.

viaţa celui ce şi-a comandat vila, formaţia lui intelectuală, activitatea lui, atunci s-ar putea desluşi mai clar coordonatele gândirii creatoare ale arhitectului însuşi, care a fost contribuţia lui şi care a comanditarului, care a fost echilibrul stabilit în final, lipsa monografiilor dedicate unor asemenea mari personalităţi ale culturii româneşti fiind o regretabilă lacună pentru cunoaşterea istoriei noastre în ansamblul ei.

Familia **Paul** se pare că a fost o mare familie de politicieni, cu ramificaţii şi alianţe matrimoniale variate (familia Negulici, familia dr. Carol Davilla, familia lui Constantin Noica)

Construcţie rezidenţială de proporţii ample, demonstrând dorinţa comanditarului, fiu de senator, el însuşi senator, de a se impune atenţiei publice printr-un spectacol arhitectonic inedit pentru oraş. Alege, ca atare, un model din arhitectura austriacă, în condiţiile în care în Câmpulung se construise prevalent sub influenţa arhitecturii de inspiraţie naţională, pe care îl aplică la proporţii monumentale pentru scara de atunci a întregii zone centrale, vizibilitatea fiindu-i asigurată de o forma specială, cu deschidere amplă, a pieţei dintre hotelul regal, Biserica Domnească şi frontul de nord al străzii Negru Vodă. Vila, de altfel, a devenit un reper nelipsit în imaginile Câmpulungului răspândite în întreaga Românie prin cărţile poştale ilustrate, imagini fotografiate de la înălţimea balconului Hotelului Regal. Din dorinţa de a se oferi mai mare spectacol străzii, nu este valorificată nici orientarea firească spre punctele cardinale, încăperile reprezentative sunt spre nord şi încăperile mici, gospodăreşti, spre est şi sud-est. Spre SV câte un mare dormitor la fiecare nivel, decroşat spre stradă, prelungit de un balcon la parter şi la mansardă.

Fig. 8. Vila Paul. Foto Carmen Oprescu

Vila **Drăghiceanu**[12] este în mod evident rezultatul voinţei şi gustului lui Matei Drăghiceanu (1844, Târgovişte-m.1939 la Cl), care s-a afirmat prestigios şi în viaţa publică şi prin activitatea ştiinţifică. Este primul inginer de mine din România, iniţiatorul învăţământului minier din România. Cu studii la Paris şi Aachen, se specializează în exploatarea cărbunilor, apoi a sării, apoi în geologie. Duce o activitate de pionierat în exploatarea salinelor, publică importante lucrări ştiinţifice şi întocmind prima hartă geologică a României, prima lucrare monografică despre seismele din România. Membru fondator al Ateneului Român, din 1875, Societăţii Geografice Române. Stabilirea lui în Câmpulung a avut o importanţă deosebită pentru viaţa oraşului. Pe lângă faptul că a pornit exploatarea sistematică a carierei de piatră de la Albeşti, el şi-a făcut simţită prezenţa, opinia competentă, contribuţia activă la modernizarea oraşului: devine membru al Obştii moşnenilor şi chiar preşedinte al Casei Obştii, începe plantarea cu brazi a platoului Grui, luptă pentru protejarea fondului forestier, pentru o sursă de apă potabilă mai sănătoasă pentru oraş[13], atrage meşteri pietrari italieni în oraş, şi în exploatarea pietrei din propriile cariere, şi în construcţii, prin lucrările de o calitate excepţională, într-o perioadă în care în Câmpulung se construia intens (1895-1906). A fost primul preşedinte al Ateneuluipopular, înfiinţat în 1890 şi, mai ales a constituit pentru cîmpulungeni un model de personalitate, de atitudine activă, de muncă raţional organizată Deşi s-a afirmat că s-a stabilit în 1902 în Câmpulung, în arhivele primăriei apar menţiuni despre el, ca proprietar în oraş şi ca proprietar la cariera de la Albeşti începând din 1895. A fost întâi proprietarul unei case din Schei, str.Uliţa Văii, 32, pe care a vândut-o colonelului (viitorul general) Ieremia Grigorescu, devenit şi el rezident în Câmpulung în timpul verii.

Din exigenţa unui om care era pe deplin avizat în privinţa calităţilor şi modalităţilor de prelucrare ale materialului de construcţie ales, din spiritul erudit al călătorului pe meleaguri îndepărtate, din latura dominatoare a unei personalităţi marcate de rigoare şi perfecţionism, pe deplin conştient de propria valoare şi intolerant faţă de lipsa de raţiune şi de profesionalism, a rezultat o construcţie de o măreţie copleşitoare pentru un simplu vizitator:cu volumetrie spectaculoasă, cu încăperi vaste, cu sobe monumentale, cu scafe din ipsos turnat după modelele palatelor orientale, în formă de stalactite, cu iniţiale sau însemne heraldice fixate pe toate feţele văzute sau mai puţin văzute ale casei, inclusiv pe coşuri, cu dictoane latine, din Virgiliu, săpate în piatra faţadelor: DEUS NOBIS HAEC OTIA FECIT (Un zeu ne-a creat acest răgaz) şi LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT (Munca fără încetare învinge totul).

Arhitectura urbană a secolului al XIX-lea şi al începutului de secol XX constituie un subiect relativ frecvent abordat în cercetări de specialitate din ultimele decenii, în cea mai mare măsură pentru Bucureşti[14], incontestabil oraşul cu cele mai

---

[12] Carmen Oprescu, *Valori memoriale, valori culturale în arhitectura rezidenţială din Câmpulung. Case ce au aparţinut lui Mathei Drăghiceanu*, în „Revista de istorie a Muscelului", vol. VI, Ed. Nummus, Bucureşti, 2001, p. 179-189.

[13] Alegerea sursei de apă de la Topliţa a fost criticară de inginerul M. Drăghiceanu care a provocat expertize repetate, din comisiile centrale făcând parte profesorii Babeş, Mrazec şi Mironescu, DJAN, Dosar 4/1911-1912.

[14] Cezara Mucenic *op. cit.*; Dana Harhoiu, *Bucureşti, un oraş între Orient şi Occident*, Ed. Simetria, Bucureşti, 1997; * * * *Arhitectură bucureşteană, secolul 19 şi 20*, Ed. Simetria, Bucureşti, 2000. V. bibliografie generală la lucrările citate.